

Określenie potrzeb interesariuszy Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego post 2020

Raport Końcowy

Zamawiający:
Urząd Marszałkowski
Województwa Mazowieckiego w Warszawie

Badanie realizowane w ramach projektu współfinansowanego ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020 nr RPMA.11.01.00-14-0003/15, pn.: „PLAN DZIAŁAŃ POMOCY TECHNICZNEJ UMWM na lata 2015-2018 w zakresie wsparcia procesów ewaluacji w ramach RPO WM”, Priorytet XI Pomoc Techniczna

Spis treści

Spis treści.....	2
Wykaz skrótów	5
Streszczenie	6
Summary	10
I. Koncepcja badawcza	14
Cele badania	14
Kryteria ewaluacyjne	14
Obszary problemowe z pytaniami badawczymi	14
Techniki gromadzenia danych	15
II. Przedstawienie wyników badania	16
Diagnoza potrzeb w zakresie gospodarki przyjaznej środowisku	16
Ochrona powietrza i niska emisja (w tym transport przyjazny środowisku)	16
Efektywność energetyczna (w tym termomodernizacja, sieci ciepłownicze i chłodnicze)	38
Odnawialne źródła energii (OZE)	46
Gospodarka wodna oraz ochrona gatunków roślin i zwierząt	51
Gospodarka odpadami	59
Diagnoza potrzeb w zakresie infrastruktury	76
Drogi wojewódzkie	76
Drogi lokalne	77
Kolej	80
Autobusy niskoemisyjne	82
Inwestycje w infrastrukturę transportową	83
Infrastruktura wodno-kanalizacyjna	85
Magazyny ciepła i energii	89
Kogeneracja	91
ESCO	92
Podsumowanie	95
Identyfikacja obszarów zdegradowanych i diagnoza potrzeb w zakresie rewitalizacji	97
Diagnoza potrzeb w zakresie e-administracji	115

Diagnoza potrzeb w zakresie ochrony zdrowia	126
Aktywność podmiotów leczniczych w ubieganiu się o środki unijne	126
Dostępność usług ochrony zdrowia	131
Potrzeby w zakresie infrastruktury ochrony zdrowia	137
Koordynowana opieka zdrowotna	140
Deinstytucjonalizacja	142
Odchodzenie od opieki szpitalnej	144
Personel medyczny	145
Telemedycyna i e-zdrowie	150
Potrzeby zdrowotne osób starszych	152
Potrzeby zdrowotne kobiet w ciąży	153
Programy zdrowotne	155
Podsumowanie	155
Diagnoza potrzeb w zakresie kultury, ochrony zabytków	158
Kultura	158
Ochrona zabytków	167
Diagnoza potrzeb w zakresie B+R	182
Diagnoza potrzeb w zakresie podnoszenia zdolności w zakresie wdrażania innowacji	202
Charakterystyka działalności innowacyjnej mazowieckich przedsiębiorstw na tle województwa oświęcimskiego i Polski	204
Skłonność przedsiębiorstw do podejmowania działalności innowacyjnej	207
Wewnętrzne stimulanty i bariery wdrażania innowacji	211
Plany przedsiębiorstw w zakresie wdrażania innowacji	216
Potrzeby przedsiębiorstw działających poza obszarami inteligentnych specjalizacji w zakresie wdrażania innowacji	217
Podsumowanie	222
Diagnoza potrzeb w zakresie podnoszenia zdolności podmiotów z Mazowsza w zakresie uczestnictwa w międzynarodowych programach badawczych	223
Diagnoza potrzeb w zakresie zwiększenia konkurencyjności MŚP	242
Potencjał konkurencyjny sektora MŚP na Mazowszu	242
Zdolność konkurencyjna mazowieckich MŚP i możliwości jej podnoszenia	245
Wsparcie rozwoju firmy – ocena dostępnego wsparcia i oczekiwania	249
Wsparcie w zakresie umiędzynarodowienia działalności	252
Współpraca MŚP z instytucjami otoczenia zewnętrznego w procesie rozwoju firmy	253
Potencjał mazowieckich IOB w zakresie świadczenia usług na rzecz MŚP	256
Podsumowanie	262

Diagnoza potrzeb w zakresie podnoszenia poziomu zatrudnienia i kwalifikacji zatrudnieniowych ...	264
Diagnoza potrzeb w zakresie usług społecznych w kontekście m.in. starzejącego się społeczeństwa	288
Usługi społeczne w województwie mazowieckim	288
Potrzeby osób niesamodzielných	296
Potrzeby osób starszych	300
Opieka paliatywna	301
Trudności w realizacji projektów dotyczących usług społecznych	304
Podsumowanie	306
Diagnoza potrzeb w zakresie edukacji dzieci, młodzieży i osób dorosłych, w tym podnoszenie wykształcenia w powiązaniu z potrzebami rynku pracy	307
Edukacja przedszkolna	309
Kształcenie ogólne	314
Kształcenie zawodowe	323
Kształcenie ustawiczne dorosłych	333
Diagnoza potrzeb w zakresie dobrego rządzenia	335
Diagnoza potrzeb w zakresie zwiększania partycypacji w realizacji celów rozwojowych w regionach	338
Diagnoza potrzeb w zakresie określenia obszarów, które powinny być objęte zakresem interwencji terytorialnej	342
Diagnoza potrzeb w zakresie zarządzania i wdrażania polityk regionalnych	353
III. Rekomendacje	355

Wykaz skrótów

Tabela 1. Wykaz skrótów

Skrót	Opis
CATI	Wspomagany komputerowo wywiad telefoniczny (ang. <i>Computer Assisted Telephone Interview</i>)
CAWI	Wspomagany komputerowo wywiad przy pomocy strony WWW (ang. <i>Computer-Assisted Web Interview</i>)
FGI	Zogniskowany wywiad grupowy (ang. <i>Focus Group Interview</i>)
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IDI	Indywidualny wywiad pogłębiony (ang. <i>Individual In-depth Interview</i>)
IP	Instytucja Pośrednicząca
IZ	Instytucja Zarządzająca
JST	Jednostka Samorządu Terytorialnego
MSP	Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa
NGO	Organizacje pozarządowe
RK	Raport końcowy
RM	Raport metodologiczny
RPO WM 2007-2013	Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2013
RPO WM 2014-2020	Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020
TDI	Telefoniczny wywiad pogłębiony (ang. <i>Telephone id-Depth Interview</i>)

Źródło: opracowanie własne

Streszczenie

Celem ewaluacji była identyfikacja potrzeb beneficjentów (wspólnoty Mazowsza) i adekwatna analiza porównawcza celów strategicznych Unii Europejskiej w kontekście programowania nowej perspektywy finansowej RPO WM dla regionu po 2020 roku.

Analiza została oparta na odpowiedzi na pytania badawcze dotyczące konkretnych potrzeb w zakresie 17 obszarów badawczych w podziale na Region Mazowiecki stołeczny oraz Mazowiecki regionalny, a także subregiony.

Wśród technik gromadzenia danych wykorzystanych w trakcie badania są:

- Desk research
- Wywiady CAWI/CATI z interesariuszami RPO WM,
- Wywiady CATI z mieszkańcami,
- Indywidualne wywiady pogłębione z przedstawicielami IZ RPO, IP RPO (MJWPU),
- Wywiady grupowe (FGI) z interesariuszami,
- Case study,
- Indywidualne wywiady pogłębione (IDI) z mieszkańcami województwa mazowieckiego, których życie uległo zmianie wskutek realizacji projektów współfinansowanych z RPO WM 2007-2013 oraz RPO WM 2014-2020,
- Telefoniczne wywiady pogłębione z ekspertami w poszczególnych obszarach, .
- Panel ekspertów
- Warsztat implementacyjny.

Analizie poddanych zostało 17 wyodrębnionych obszarów badawczych, w których zidentyfikowano następujące potrzeby:

Diagnoza potrzeb w zakresie gospodarki przyjaznej środowisku niska emisja, termomodernizacja, ochrona powietrza, energia odnawialna, ograniczenie kosztów zużycia energii) wykazała wysoką intensywność potrzeb w zakresie efektywności energetycznej, energooszczędnego oświetlenia ulic oraz przyłączy do sieci gazowych. Potrzeby w zakresie OZE mają wysoką intensywność w odniesieniu do energii słonecznej oraz instalacji pomp ciepła. W ramach gospodarki niskoemisyjnej największe potrzeby w obu regionach obejmują wymianę urządzeń grzewczych oraz budowę dróg rowerowych i infrastruktury towarzyszącej. Analiza potrzeb w zakresie zmian klimatu wskazuje na wysoką intensywność konieczności wzmocnienia ochotniczych straży pożarnych. Zidentyfikowano również potrzeby w ramach gospodarki odpadami, do tych charakteryzujących się najwyższą intensywnością należą usuwanie azbestu oraz podnoszenie świadomości mieszkańców na temat znaczenia selektywnej zbiórki odpadów komunalnych. Jako główny typ interesariuszy w tym obszarze, zidentyfikowano mieszkańców, przedsiębiorców oraz jednostki samorządu terytorialnego.

Diagnoza potrzeb w zakresie infrastruktury (kanalizacja, wodociągi, drogi lokalne) pokazała, że potrzeby dotyczące infrastruktury drogowej zostały ocenione dość wysoko. Największe zidentyfikowane potrzeby odnoszą się do poprawy bezpieczeństwa ruchu oraz poprawy parametrów technicznych. Analiza wykazała również, że cały czas istnieją potrzeby w zakresie nowych ciągów komunikacyjnych. Ponadto, potrzeby w zakresie inwestycji w infrastrukturę transportową, w największym stopniu dotyczą budowy i modernizacji dróg, chodników i ścieżek rowerowych. Najniższe potrzeby identyfikowane są w zakresie powstawania parkingów „Parkuj i jedź”. Potrzeby

w zakresie inwestycji wodno-kanalizacyjnych dotyczą przede wszystkim budowania nowych odcinków sieci. Wysoko oceniono również potrzebę modernizacji istniejącej sieci wodno-kanalizacyjnej oraz potrzeby dotyczące modernizacji istniejących oczyszczalni ścieków. Magazynowanie ciepła i energii, realizacja przedsięwzięć energetycznych w formule ESCO jest w województwie mazowieckim działalnością niszową, dlatego intensyfikacja potrzeb w tym zakresie nie jest duża.

Identyfikacja obszarów zdegradowanych i diagnoza potrzeb w zakresie rewitalizacji pokazała, że rewitalizacja zyskała w ostatnich latach na znaczeniu, w szczególności jeśli chodzi o procesy rozwojowe. Najważniejsze potrzeby związane z rewitalizacją w województwie mazowieckim zidentyfikowane przez gminy skupiają się na pobudzaniu aktywności środowisk lokalnych i stymulowaniu współpracy na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego. Kolejna wyznaczona potrzeba odnosi się do wsparcia przedsiębiorczości, samozatrudnienia i gospodarki społecznej. Trwałe i szerokie efekty rewitalizacji możliwe są w przypadku zaangażowania różnych środowisk i grup interesariuszy. Największe znaczenie w tym zakresie samorządy przypisały zwiększaniu roli przedsiębiorczości społecznej, a także inwestorów prywatnych w procesie rewitalizacji.

Diagnoza potrzeb w zakresie e-administracji wykazała konieczność wsparcia infrastruktury, w tym sieci szerokopasmowej oraz zapewnienia spójności sieci. Jednocześnie zidentyfikowano niewielką świadomość społeczeństwa na temat oferowanych e-usług, spowodowaną niedostatecznym systemem informowania i promocji dostępnych narzędzi. Istotny jest również umożliwienie łatwego korzystania z różnych rejestrów oraz ich dalsza digitalizacja.

Diagnoza potrzeb w zakresie ochrony zdrowia dała informacje, że dostęp do opieki zdrowotnej na terenie województwa mazowieckiego (oceniony przez interesariuszy) jest raczej niewystarczający. Największą dostępnością cieszą się usługi Podstawowej Opieki Zdrowotnej, najmniejszą zaś – usługi związane z leczeniem szpitalnym i specjalistycznym. Do największych barier utrudniających dostęp do opieki zdrowotnej należą niewystarczające kontrakty z NFZ, braki kadrowe oraz zbyt długi czas oczekiwania na wizytę lub zabieg. Kolejne zidentyfikowane potrzeby obejmują poprawę stanu technicznego sprzętu medycznego, wzrost jakości usług medycznych, w tym geriatrycznych oraz. opieki koordynowanej. Pożądanym kierunkiem wsparcia jest zapewnienie opieki nad osobami niesamodzielnymi w zastępstwie za opiekunów będących członkami rodzin. Konieczne jest również rozszerzanie uprawnień lekarzy na rzecz pielęgniarek oraz pielęgniarek na rzecz innych zawodów medycznych (asystentów, opiekunów medycznych), których przedstawiciele mogliby wspierać proces terapeutyczny. Istnieje również konieczność poprawy kompetencji cyfrowych personelu medycznego i pacjentów oraz rozwój elektronicznej wymiany dokumentacji medycznej.

Diagnoza potrzeb w zakresie kultury i ochrony zabytków wykazała, że wśród najważniejszych potrzeb związanych z obszarem kultury i ochrony zabytków należy wskazać zwiększenie poziomu uczestnictwa mieszkańców w życiu kulturalnym a także prace adaptacyjne służące nadawaniu nowych funkcji obiektom dziedzictwa kulturowego. Wciąż istotna pozostaje budowa nowej infrastruktury kulturalnej. Potrzeby tego typu najbardziej widoczne są na obszarze Mazowsza stołecznego. Potrzebę poprawy dostępu do kultury deklaruje 1/5 mieszkańców województwa mazowieckiego. Jako główną grupę docelową działań na rzecz kultury wskazuje się młodzież dorastającą.

Diagnoza potrzeb w zakresie B+R (współpraca przedsiębiorców zwłaszcza MSP z jednostkami naukowymi) wykazała zalecenie kontynuowania wsparcia na projekty B+R oraz współpracy sektorów nauki i przedsiębiorstw. Kolejną potrzebą jest wzmocnienie umowy konsorcjalnej, która pozwoli wyeliminować sytuacje bezprawnego powoływania się przez firmy na zasoby jednostek naukowych. Co więcej, rekomendowane są szkolenia dla pracowników akademickich Biur ds. Projektów, aby te osoby były w pełni przygotowane do zajęcia się formalnymi częściami wniosku, pozostawiając naukowcom kwestie merytoryczne. W ramach omawianego obszaru badawczego zidentyfikowano potrzeby odnoszące się do pożądanых form wsparcia, które najwydatniej pomogłyby w nawiązaniu współpracy z jednostkami naukowymi, MSP objęte badaniem wskazywały usługi doradcze, organizowanie konferencji i spotkań branżowych.

Diagnoza potrzeb w zakresie podnoszenia zdolności w zakresie wdrażania innowacji wykazała potrzebę zróżnicowania instrumentów wspierających innowacyjność przedsiębiorstw dla Warszawy i reszty Mazowsza w kolejnym okresie programowania, w celu szybszego niwelowania różnic w rozwoju innowacyjnym. Ważnym jest również promowanie współpracy pomiędzy różnymi podmiotami, poprzez zastosowania wsparcia na etapie premiowania projektów partnerskich lub udzielenia wsparcia od spełnienia warunku realizacji współpracy. Pobudzenie innowacyjności na Mazowszu wiąże się z ułatwieniem dostępu do innowacyjnych rozwiązań, popularyzacją dobrych praktyk i korzyści płynących z innowacji. Jako główną potrzebę wskazuje się ułatwienie dostępu dofinansowania przez prywatnego inwestora.

Diagnoza potrzeb w zakresie podnoszenia zdolności podmiotów z Mazowsza w zakresie uczestnictwa w międzynarodowych programach badawczych związana jest przede wszystkim z potrzebami w zakresie pomocy prawnej, kursów językowych, komunikacji i organizacją szkoleń, kursów, seminariów. Wsparcie regionu powinno opierać się również na kontynuacji realizowanych przedsięwzięć w ramach H2020 i skupiać się na wdrażaniu innowacji.

Diagnoza potrzeb w zakresie zwiększenia konkurencyjności MSP (min. umiędzynarodowienie) wskazała obszary, gdzie są one największe, należą do nich: lepszy i łatwiejszy dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania ich działalności, w szczególności w początkowym okresie funkcjonowania przedsiębiorstwa na rynku; większej dostępności i lepszej jakości usług świadczonych przez instytucje otoczenia biznesu oraz ogólna poprawa warunków dla rozpoczęcia, prowadzenia i rozwoju działalności przedsiębiorstw, kształtowanych przez otoczenie regulacyjne. Analiza wykazała zasadność wprowadzenia w obecnym okresie programowania i wskazała na konieczność kontynuowania w kolejnym okresie programowania instrumentu, jakim jest bon na doradztwo.

Diagnoza potrzeb w zakresie podnoszenia poziomu zatrudnienia i kwalifikacji zatrudnieniowych (m.in. dla osób 50+) wskazała grupy charakteryzujące się największymi potrzebami wsparcia tj.: osoby oddalone od rynku pracy, z dysfunkcjami społeczno-zawodowymi, osoby z niepełnosprawnościami, a w szczególności osoby wykluczone społecznie od pokoleń, przyuczone niejako do bierności zawodowej, osoby 50+ oraz kobiety pozostające poza rynkiem pracy,. Odnotowuje się również potrzeby związane z udogodnieniami umożliwiającymi wejście i utrzymanie na rynku pracy osób z wyżej wymienionych grup społecznych. Istnieje potrzeba wspierania szkolnictwa i dostosowanie programu nauczania do potrzeb rynku oraz zwiększenie roli praktyk zawodowych.

Diagnoza potrzeb w zakresie usług społecznych w kontekście m.in. starzejącego się społeczeństwa (np. opieka nad osobami starszymi) wykazała, że poziom zaspokojenia usług społecznych przez podmioty publiczne jest w większości subregionów oceniany jako niewystarczający . Biorąc pod uwagę podział na regiony, niższy poziom zaspokojenia potrzeb dotyczących usług społecznych przez podmioty publiczne występuje na Mazowszu regionalnym, zaś przez podmioty prywatne – na Mazowszu stołecznym. Potrzeby związane ze wsparciem osób niesamodzielnych zostały ocenione dość wysoko. Największe odnotowane potrzeby dotyczą długoterminowej domowej opieki pielęgniarstwa, a zatem rozwiązania, które pozwala osobie niesamodzielnej pozostać we własnym miejscu zamieszkania.

Diagnoza potrzeb w zakresie edukacji dzieci, młodzieży i osób dorosłych, w tym podnoszenie wykształcenia w powiązaniu z potrzebami rynku pracy wykazała zróżnicowanie między regionami województwa mazowieckiego. Na obszarze Regionu Mazowieckiego Regionalnego oprócz jakości kształcenia nadal należy wspierać tworzenie nowych miejsc przedszkolnych, podczas gdy Region Warszawski Stołeczny powinien już położyć przede wszystkim nacisk na jakość edukacji przedszkolnej, dostępność odpowiednich zajęć i kształcenia odpowiedniej kadry przedszkolnej. Ten obszar wsparcia jest szczególnie istotny z punktu widzenia potrzeb rynku pracy , gdyż umożliwia powrót na rynek pracy kobiet. Zarówno w przypadku edukacji ogólnej, jak i zawodowej należy położyć nacisk na wsparcie w zakresie wyposażenia sal w infrastrukturę edukacyjną, sprzęt komputerowy i systemy IT. Ważne jest również prowadzenie kampanii promujących kształcenie zawodowe, które obecnie nadal kojarzone

jest jako gorsza ścieżka rozwoju (dla słabszych uczniów) niż kształcenie ogólne i studia wyższe.

Diagnoza potrzeb w zakresie dobrego rządzenia (otoczenie prawne) wykazała potrzebę w zakresie kontynuacji wsparcia prawnego i administracyjnego dla mieszkańców poprzez umieszczenie ich jako kosztów kwalifikowanych w projektach w ramach obszaru integracji społecznej. Analiza wykazała potrzebę rozszerzenia listy beneficjentów i zwrócenia szczególnej uwagi na organizacje pozarządowe na stanowisku beneficjenta.

Diagnoza potrzeb w zakresie zwiększania partycypacji w realizacji celów rozwojowych w regionach (uczestnictwo interesariuszy) wykazała potrzebę bezpośredniego wspierania projektów realizowanych przez przedsiębiorców oraz wspieranie projektów instytucji otoczenia biznesu, instytucji badawczo-rozwojowych (rozwój innowacji), a także placówek edukacyjnych (rozwój kapitału ludzkiego). Rekomendacje obejmują również szersze włączenie organizacji pozarządowych w proces programowania RPO oraz w proces realizacji projektów i wprowadzenie do RPO instrumentu RLKS lub instrumentu dedykowanego małym miastom jako uzupełniającego wobec ZIT/RIT i kierowanego do obszarów peryferyjnych.

Diagnoza potrzeb w zakresie określenia obszarów, które powinny być objęte zakresem interwencji terytorialnej pozwoliła opracować wnioski zalecające dążenie do ujednoczenia kwestii między ZIT-em a RIT-ami ustalając, że obszary te albo pokrywają się z podregionami, albo obejmują ścisłe obszary funkcjonalne największych miast. Jednocześnie, analiza wykazała, że należy dążyć w ramach ZIT-ów i RIT-ów do elastyczności wydatkowania środków np. poprzez utworzenie puli „wolnych” środków.

Diagnoza potrzeb w zakresie zarządzania i wdrażania polityk regionalnych pozwoliła zidentyfikować potrzeby tj. potrzeba finansowania zatrudnienia części pracowników, finansowania sprzętu i oprogramowania, zapewnienie możliwości podnoszenia kwalifikacji pracowników, zapewnienie obsługi prawnej, większej wymiany informacji, intensyfikacji relacji IZ z ministerstwem, poprawa elastyczności Jednostki Centralnej, kontynuacji roli IZ i IP przez dotychczasowe instytucje oraz pozostawienia instrumentu ZIT w ramach RPO.

Summary

The aim of the evaluation was to identify the needs of beneficiaries (the community of Mazovia) and to carry out an adequate comparative analysis of the strategic objectives of the European Union in the context of programming the new financial perspective of the Regional Operational Programme of the Mazowieckie (Mazovian) Voivodeship after 2020.

The analysis was based on answers to research questions concerning specific needs in 17 research areas, in a breakdown by region: capital Mazovian area, regional Mazovian area and subregions.

The data for the study were collected using the following techniques:

- Desk research
- CAWI (computer-assisted web interviews)/CATI (computer-assisted telephone interviews) with stakeholders of the Regional Operational Programme of the Mazowieckie Voivodeship,
- CATI (computer-assisted telephone interviews) with residents,
- Individual in-depth interviews with representatives of the Managing Authority and the Intermediate Body of the Regional Operational Programme (Mazovian Unit of EU Programmes Implementation),
- Focus group interviews (FGI) with stakeholders,
- Case study,
- Individual in-depth interviews (IDI) with residents of the Mazowieckie Voivodeship whose lives have changed as a result of the implementation of projects co-financed under the Regional Operational Programmes for the Mazowieckie Voivodeship for the 2007-2013 and 2014-2020 periods.
- In-depth telephone interviews with experts in particular areas,
- Expert panel
- Implementation workshop.

The analysis covered 17 separate research areas in which the following needs have been identified:

The diagnosis of the needs in the area of environmentally friendly economy (low emissions, thermal upgrading, air protection, renewable energy, reduction of costs of energy consumption) has shown that there is a great need for energy efficiency upgrades and retrofits, energy-efficient street lighting and connectors to gas networks. As regards renewable energy sources, there is a huge demand for solar energy and heat pump installations. In the area of low-emission economy, the most pressing needs in both regions include the replacement of heating equipment and the construction of bike lanes with the accompanying infrastructure. As can be concluded from the analysis of the needs associated with climate change, it is absolutely necessary to strengthen volunteer fire brigades. The most urgent needs identified in the area of waste management include the removal of asbestos materials and raising the awareness of residents of the significance of selective collection of municipal waste. The groups identified as major stakeholders in this area include residents, entrepreneurs and local government units.

The diagnosis of infrastructure-related needs (sewage and water supply systems, local roads) has demonstrated that there are quite significant needs associated with road infrastructure. The greatest of the identified needs are connected with the improvement of traffic safety and of technical parameters. The analysis also shows that new communication routes are still required. In addition, there is high demand for transport infrastructure investments, mostly for the construction and modernization of roads, pavements and bike lanes. The least often identified needs relate to the construction of “Park and ride” car park systems. The needs associated with water and sewerage investments relate primarily to the construction of new sections of the network. According to many interviewees, it is essential to modernize the existing water and sewerage network, as

well as the existing sewage treatment plants. In the Mazowieckie Voivodeship, heat and energy storage and energy savings companies only operate on a niche basis, therefore needs in this respect have increased only slightly.

The identification of degraded areas and diagnosis of the needs associated with urban regeneration has shown that urban regeneration has been increasingly significant in the recent years, particularly with regard to development processes. In the Mazowieckie Voivodeship, the most important urban regeneration needs identified by the municipalities are mostly concerned with the activation of the local communities and stimulation of cooperation for the purpose of promoting social and economic development. Another identified need is to provide support for entrepreneurship, self-employment and social economy. It is possible to achieve durable and wide-ranging effects of urban regeneration if different communities and stakeholder groups are involved. In the opinion of the local governments, the most significant goal in this respect is to reinforce the role of social entrepreneurship and of private investors in the process of urban regeneration.

The diagnosis of e-administration needs has shown that it is necessary to provide infrastructural support, including the broadband network, and to ensure network integrity. At the same time, it has been concluded that the public knows very little about the offered e-services, which is attributable to the insufficient system of providing information and promoting available tools. It is also important to facilitate the use of various registers and to ensure their further digitalization.

The diagnosis of healthcare needs has led to the conclusion that the access to healthcare in the Mazowieckie Voivodeship (in the opinion of the stakeholders) is rather inadequate. Citizens have the best access to basic healthcare services, whereas the least accessible services include hospital and specialist treatment. Insufficient contracts with the National Health Fund, staff shortages and too long waiting times for an appointment or treatment are among the most significant barriers that hinder access to healthcare. Other identified needs include improvement of the technical condition of medical equipment and ensuring better quality of medical services, including geriatric and coordinated care services. A desirable form of support would be respite care for dependent persons to provide relief for family caregivers. In addition, nurses should be authorized to perform some tasks of physicians, whereas representatives of other medical professions (assistants, medical carers) should be authorized to perform some tasks of nurses in order to facilitate the therapeutic process. It is also necessary to improve the digital skills of medical staff and patients and to develop an electronic exchange of medical records.

The diagnosis of the needs in the area of culture and protection of historical monuments has demonstrated that the most important goals in this area is to increase the residents' participation in cultural life and to adapt cultural heritage sites to the new functions assigned to them. The construction of new cultural infrastructure still remains an important priority. Needs of this type are the most conspicuous in the capital region of Mazovia. As many as 1/5 of the residents of the Mazowieckie Voivodeship are of the opinion that access to culture must improve. At the same time, adolescents are indicated as the main addressee of the actions taken in the field of culture.

As follows from the **diagnosis of R&D needs (cooperation of entrepreneurs, especially of small and medium-sized enterprises, with scientific entities)**, support should be continued for R&D projects and for cooperation between science and business sectors. There is also a need to strengthen the consortium agreement to prevent companies from making unlawful claims concerning the resources of scientific entities. Moreover, it is recommended to provide training for academics from the Project Bureaus to make them fully prepared for handling the formal parts of the application, so that issues of substance can be left to scientists. The needs identified in the research area under discussion relate to desirable forms of support that would be most effective in establishing cooperation with scientific entities. Small and medium-sized enterprises covered by the study pointed out that consultancy services should be provided and that conferences and industry meetings should be organized.

The diagnosis of the needs associated with strengthening the capability to implement innovations has shown that more diverse instruments must be provided to support the innovativeness of enterprises from Warsaw and other parts of Mazovia in the next programming period so that gaps in the development of innovation can be reduced faster. It is also important to promote cooperation between various entities by prioritizing support for partnership projects or making support conditional on the fulfillment of cooperation obligations. In order to boost innovation in Mazovia, it is necessary to facilitate access to innovative solutions, to disseminate good practices and to raise awareness of the benefits arising from innovation. It is also crucial to facilitate access to co-financing by private investors.

As follows from the diagnosis of the needs associated with boosting the capability of entities from Mazovia to participate in international research programs, it is essential, most of all, to provide legal assistance and language courses and to ensure communication and organization of training sessions, courses and seminars. In addition, regional support should be based on the continuation of the projects undertaken within the framework of H2020 and it should focus on the implementation of innovations.

Based on the **diagnosis of the needs associated with increasing the competitiveness of SMEs (including internationalization)**, the greatest needs include: a better and easier access to external sources of funding for business activity, particularly in the initial period of market presence, improving the availability and quality of services provided by business environment institutions and general improvement of the conditions for starting, running and developing a business, shaped by the regulatory environment. The analysis has shown that the introduction of the instrument - consultancy voucher - in the current programming period was fully justified and that it should be continued in the next programming period.

As follows from the **diagnosis of the needs associated with raising employment rates and employability levels (among others for people aged 50+)**, support is mostly needed for the following groups: those furthest from the labour market, people with social and occupational dysfunctions, people with disabilities, particularly those who have been socially excluded for generations and have a long-term history of being unemployed, people aged 50+ and women remaining outside the labour market. It is also noted that people from the above-mentioned social groups require support to help them enter the labour market and retain their jobs. It is necessary to provide educational support and to adapt the curriculum to the needs of the labour market. The role of vocational traineeships must be enhanced.

The diagnosis of the needs associated with social services in the context of, among other things, the aging society (e.g. care for elderly persons) has demonstrated that the level of services provided by public entities is assessed as insufficient in most subregions. Taking into account the breakdown by region, the level of providing social services by public entities is lower in the regional area of Mazovia, whereas the level of providing social services by private entities is lower in the capital area of Mazovia. There are also a high demand for support services for dependent people. The most needed forms of support include long-term home nursing care - a solution which enables a dependent person to remain in his or her own place of residence.

The diagnosis of the needs in the area of education of children, young people and adults, including the improvement of professional qualifications in response to the needs of the labour market, has shown that particular regions of the Mazowieckie Voivodeship differ in this respect. In the regional area of the Mazowieckie Voivodeship, support should still focus on ensuring high quality of education and creating new pre-school places, whereas the capital region of Warsaw Capital Region should focus primarily on the quality of pre-school education, the availability of appropriate classes and on the training of appropriate pre-school staff. This area of support is particularly important from the point of view of the needs of the labor market, because it enables women to re-enter the labor market. Both in the case of general and vocational education, emphasis should be placed on support for educational facilities, computer equipment and IT systems. It is also important to carry out

campaigns promoting vocational training, which is still perceived as a worse career path (for less successful students) than general and higher education.

As regards the diagnosis of good governance needs (legal environment), legal and administrative support for residents must be continued by including it as eligible costs in social integration projects. According to the analysis, the list of beneficiaries must be extended and special attention should be paid to non-governmental organizations as beneficiaries.

The diagnosis of the needs associated with increasing participation in the attainment of developmental objectives in the regions (participation of stakeholders) has shown that direct support must be provided for projects implemented by entrepreneurs and for projects of business environment institutions, research and development institutions (development of innovation), as well as for educational establishments (development of human capital). It is also recommended to ensure wider involvement of non-governmental organizations in the programming process of the Regional Operational Programme and in the project implementation process. In addition, the Regional Operational Programme should comprise the CLLD instrument (community-led local development) and a dedicated instrument for small towns as an instrument supplementing Integrated Territorial Investments / Regional Territorial Investments and addressed to peripheral areas.

The diagnosis of the needs associated with identifying areas that should be covered by territorial intervention leads to the conclusion that a number of issues should be unified between Integrated Territorial Investments and Regional Territorial Investments, by clarifying whether these areas should coincide with subregions or cover exclusively the functional areas of the largest cities. At the same time, the analysis has shown that Integrated Territorial Investments and Regional Territorial Investments should be more flexible in terms of expenditure, e.g. by creating a pool of “spare” funds.

Based on the **diagnosis of the needs in the area of management and implementation of regional policies**, the following needs have been identified: to provide financial support for employment of some employees, to provide funding for equipment and software, to provide employees with opportunities to improve their qualifications, to provide legal services, to increase the exchange of information, to intensify cooperation between the Managing Authority (MA) and the ministry, to improve the flexibility of the Central Unit, to allow the previous institutions to continue to act as the MA and the Intermediate Body (IB) and to leave the instrument of Integrated Territorial Investments within the framework of the Regional Operational Programme.

I. Koncepcja badawcza

Cele badania

Celem ewaluacji jest identyfikacja potrzeb beneficjentów (wspólnoty Mazowsza) i adekwatna analiza porównawcza celów strategicznych Unii Europejskiej w kontekście programowania nowej perspektywy finansowej RPO WM dla regionu po 2020 roku.

Kryteria ewaluacyjne

W badaniu uwzględniono następujące kryteria ewaluacyjne:

- użyteczność – pozwalająca ocenić rzeczywiste efekty realizacji RPO WM 2014-2020, także te nieprzewidziane oraz ich wpływ na sytuację społeczną i gospodarczą regionu
- trwałość – pozwalająca ocenić, czy osiągnięte efekty są i pozostaną trwałe po zakończonej interwencji

Obszary problemowe z pytaniami badawczymi

Realizacja badania zakładało przeprowadzenie analiz w 17 wyodrębnionych obszarach badawczych:

1. Diagnoza potrzeb w zakresie gospodarki przyjaznej środowisku (niska emisja, termomodernizacja, ochrona powietrza, energia odnawialna, ograniczenie kosztów zużycia energii)
2. Diagnoza potrzeb w zakresie infrastruktury (kanalizacja, wodociągi, drogi lokalne)
3. Identyfikacja obszarów zdegradowanych i diagnoza potrzeb w zakresie rewitalizacji
4. Diagnoza potrzeb w zakresie e-administracji
5. Diagnoza potrzeb w zakresie ochrony zdrowia
6. Diagnoza potrzeb w zakresie kultury, ochrony zabytków
7. Diagnoza potrzeb w zakresie B+R (współpraca przedsiębiorców zwłaszcza MSP z jednostkami naukowymi)
8. Diagnoza potrzeb w zakresie podnoszenia zdolności w zakresie wdrażania innowacji
9. Diagnoza potrzeb w zakresie podnoszenia zdolności podmiotów z Mazowsza w zakresie uczestnictwa w międzynarodowych programach badawczych
10. Diagnoza potrzeb w zakresie zwiększenia konkurencyjności MSP (min. umiędzynarodowienie)
11. Diagnoza potrzeb w zakresie podnoszenia poziomu zatrudnienia i kwalifikacji zatrudnieniowych (m.in. dla osób 50+)
12. Diagnoza potrzeb w zakresie usług społecznych w kontekście m.in. starzejącego się społeczeństwa (np. opieka nad osobami starszymi)
13. Diagnoza potrzeb w zakresie edukacji dzieci, młodzieży i osób dorosłych, w tym podnoszenie wykształcenia w powiązaniu z potrzebami rynku pracy

14. Diagnoza potrzeb w zakresie dobrego rządzenia (otoczenie prawne)
15. Diagnoza potrzeb w zakresie zwiększania partycypacji w realizacji celów rozwojowych w regionach (uczestnictwo interesariuszy)
16. Diagnoza potrzeb w zakresie określenia obszarów, które powinny być objęte zakresem interwencji terytorialnej
17. Diagnoza potrzeb w zakresie zarządzania i wdrażania polityk regionalnych

Techniki gromadzenia danych

Wśród technik gromadzenia danych wykorzystanych w trakcie badania wymienić należy:

- 1) Desk research
 - Akty prawne właściwe dla realizacji celów badania wraz z wytycznymi
 - Dokumenty strategiczne na szczeblu krajowym i regionalnym
 - Dokumenty z monitoringu
 - Dane z rejestrów publicznych, w szczególności BDL GUS
- 2) Wywiady CAWI/CATI z interesariuszami RPO WM, a tym:
 - z przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego (gmin i powiatów), n=320
 - z przedstawicielami regionalnych podmiotów leczniczych, n=516
 - z przedstawicielami organizacji pozarządowych, n=50
- 3) Wywiady CATI z przedsiębiorcami MSP, n= 384
- 4) Wywiady CATI z mieszkańcami, n= 390
- 5) Indywidualne wywiady pogłębione z przedstawicielami IZ RPO, IP RPO (MJWPU), n=5
- 6) Wywiady grupowe (FGI) z interesariuszami, n=10
- 7) Case study, tj. analiza dobrych praktyk w kontekście rozwiązań zastosowanych w systemie zarządzania i wdrażania programu
- 8) Indywidualne wywiady pogłębione (IDI) z mieszkańcami województwa mazowieckiego, których życie uległo zmianie wskutek realizacji projektów współfinansowanych z RPO WM 2007-2013 oraz RPO WM 2014-2020, n=5
- 9) Telefoniczne wywiady pogłębione z ekspertami w poszczególnych obszarach, n=10
- 10) Panel ekspertów
- 11) Warsztat implementacyjny

II. Przedstawienie wyników badania

Diagnoza potrzeb w zakresie gospodarki przyjaznej środowisku

Ochrona powietrza i niska emisja (w tym transport przyjazny środowisku)

W ostatnich latach w Polsce nasilają się czynne działania na rzecz ochrony środowiska. W związku z niekorzystnymi zmianami zachodzącymi na kontynencie europejskim, perspektywa unijna 2014-2020 wiele uwagi poświęca takim zagadnieniom jak niska emisja, odnawialne źródła energii, efektywność energetyczna czy ochrona powietrza. Preferencje w ramach EFSI uzyskują więc projekty w sposób pozytywny oddziałujące na stan środowiska naturalnego. Również RPO WM 2014-2020, wychodząc naprzeciw wyzwaniom stojącym przed województwem mazowieckim, szczególną uwagę poświęca projektom związanym z szeroko rozumianą ochroną środowiska.

W ramach diagnozy potrzeb województwa mazowieckiego w zakresie gospodarki przyjaznej środowisku, skupiono się na 6 głównych obszarach: ochrona powietrza i niska emisja (w tym transport przyjazny środowisku), efektywność energetyczna (w tym termomodernizacja, sieci ciepłownicze i chłodnicze), odnawialne źródła energii (OZE), gospodarka wodna, gospodarka odpadami, ochrona gatunków zwierząt i roślin.

W Polsce regulacje dotyczące jakości powietrza ustalane są na poziomie unijnym, krajowym i wojewódzkim. Krajowe regulacje uwzględniają unijne zalecenia dotyczące jakości powietrza, które to zostały ujęte w przepisach ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. *Prawo ochrony środowiska* (Dz. U. z 2013 r. poz. 1232, z późn. zm.) (POŚ) oraz ustawy z dnia 3 października 2008 r. *o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko* (Dz. U. z 2013 r. poz. 1235, z późn. zm.). Kwestie jakości powietrza regulują również rozporządzenia i programy Ministerstwa Środowiska.

Za główną przyczynę przekroczeń dopuszczalnego średniorocznego poziomu pyłu zawieszonego PM₁₀, PM_{2,5} oraz benzo(a)pirenu, a więc substancji zaliczanych do najbardziej szkodliwych dla zdrowia ludzi, uznaje się niską emisję pochodzącą z sektora bytowo-komunalnego, obejmującego przede wszystkim indywidualne źródła wytwarzania ciepła i przygotowywania ciepłej wody. W znacznie mniejszym stopniu do emisji szkodliwych substancji przyczynia się przemysł oraz transport¹. Postanowienia Ustawy z 10 września 2015 r. o zmianie ustawy – *Prawo ochrony środowiska* (Dz.U. z 2015 r. poz. 1593), czyli tzw. ustawy antysmogowej, rozszerzyły katalog możliwości poprawy jakości powietrza w Polsce. Zgodnie z jej zapisami, sejmik województwa otrzymuje możliwość wprowadzenia ograniczeń bądź zakazów związanych ze stosowaniem nieefektywnych urządzeń grzewczych. Następuje to w drodze uchwały (tzw. uchwała antysmogowa).

24 października 2017 r. Sejmik Województwa Mazowieckiego przyjął uchwałę Nr 162/17 w sprawie wprowadzenia na obszarze województwa mazowieckiego ograniczeń i zakazów w zakresie eksploatacji instalacji, w których następuje spalanie paliw (Dz. Urz. Woj. Maz. z 27.10.2017 r., poz. 9600). Podjęcie uchwały nieodłącznie związane jest z rosnącą z roku na rok liczbą zgonów w województwie mazowieckim, spowodowanych chorobami układu oddechowego (w roku 2010 – 3 484 osoby, w roku 2016 – 4 321 osoby²). Roczne koszty powiązane z

¹ Ministerstwo Środowiska, *Krajowy Program Ochrony Powietrza do roku 2020 (z perspektywą do 2030)*, Warszawa 2015, s. 23.

² Bank Danych Lokalnych, *Zgony wg przyczyn*.

umieralnością z powodu zanieczyszczenia powietrza na terenie województwa szacuje się na 4,2-8,5 mld euro³. Główne założenia uchwały antysmogowej koncentrują się wokół redukcji zanieczyszczeń emitowanych przez przestarzałe urządzenia grzewcze oraz zmniejszenia zużycia paliwa.

W ramach dyskusji nad uchwałą antysmogową wskazano problemy związane z niską emisją na Mazowszu:

- w aglomeracji warszawskiej – w szczególności w centrum: ruch samochodowy, związany ze złym stanem technicznym pojazdów (stare pojazdy), niedostosowaną infrastrukturę drogową, nieekonomiczny styl jazdy, niski procent wykorzystania komunikacji miejskiej oraz transportu zbiorowego (w szczególności kolejowego, rowerowego i pieszego), na obrzeżach: spalanie paliw w kotłowniach lokalnych (budynki mieszkalne jednorodzinne i wielorodzinne).
- na Mazowszu – w szczególności spalania paliw stałych w piecach i kotłach.

Dokument, od dnia wejścia w życie, znacząco ogranicza możliwość montowania pieców, kotłów i kominków niespełniających norm najwyższej klasy⁴. Uchwała dotyczy instalacji, w których następuje spalanie paliw stałych, tj. piece, kominki i kotły, w tym kotły wchodzące w skład zestawów zawierających kocioł na paliwo stałe, ogrzewacze dodatkowe, regulatory temperatury i urządzenia słoneczne, które dostarczają i wydzielają ciepło. Jednocześnie od 1 lipca 2018 r. uchwała wprowadza zakaz stosowania w instalacjach paliw tj.:

- mułów i flotokoncentratów węglowych oraz mieszanek produkowanych z ich wykorzystaniem;
- węgla brunatnego oraz paliw stałych produkowanych z wykorzystaniem tego węgla;
- węgla kamiennego w postaci sypkiej o uziarnieniu 0-3 mm;
- paliw zawierających biomasę o wilgotności w stanie roboczym powyżej 20%.

Akt prawny określa również wytyczne dotyczące posiadających i eksploatujących instalacje, którzy muszą wykazać spełnienie wymagań uchwały poprzez dokumenty tj.:

- 1) dokumentacja techniczna urządzenia;
- 2) instrukcja dla instalatorów i użytkowników.

Od 11.11.2017 r. mieszkańcy Mazowsza mają możliwość montażu wyłącznie kotłów spełniających normy emisyjne zgodnie z wymogami ekoprojektu. Od 1.07.2018 r. natomiast zabronione jest spalanie w kotłach, piecach i kominkach mułów i flotokoncentratów węglowych oraz mieszanek produkowanych z ich wykorzystaniem, węgla brunatnego oraz paliw stałych produkowanych z ich wykorzystaniem, węgla kamiennego w postaci sypkiej o uziarnieniu 0-3 mm, paliw zawierających biomasę o wilgotności w stanie roboczym powyżej 20%. Z dniem 1.01.2023 r. wprowadzony zostanie zakaz użytkowania kotłów na węgiel lub drewno nie spełniających wymogów dla klas 3,4 lub 5 wg normy PN-EN 303-5:2012. Od 1.01.2028 r. nie będzie możliwe użytkowanie kotłów na węgiel lub drewno klasy 3 lub 4 wg normy PN-EN 303-5:2012. Jeśli chodzi o kotły klasy 5 wg normy PN-EN 303-5:2012, możliwe będzie ich użytkowanie do końca ich żywotności. Użytkownicy kominków będą zobowiązani do ich wymiany do końca roku 2022 na takie, które spełniają wymogi ekoprojektu, bądź wyposażyć je w urządzenie ograniczające emisję pyłu do wartości określonych w ekoprojekcie.

Zgodnie z zapisem, wykonanie uchwały antysmogowej zostało powierzone Zarządowi Województwa Mazowieckiego. Według ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Art. 379 POŚ), kontrolę nad przestrzeganiem i stosowaniem przepisów o ochronie środowiska, a co za tym idzie nadzór nad przestrzeganiem uchwały antysmogowej sprawują marszałek województwa, starosta oraz wójt, burmistrz lub prezydent miasta w zakresie związanym z właściwością tych organów. Organy te mają możliwość delegowania niektórych funkcji kontrolnym pracownikom podlegającym pod urząd marszałkowski, powiatowy, gminny oraz pracowników straży miejskiej. Zadania te mogą być delegowane pracownikom tj.: funkcjonariusze straży miejskiej i gminnej, pracownicy urzędów miejskich i gminnych posiadających upoważnienie, policja oraz

³ Uchwała antysmogowa Sejmiku Województwa Mazowieckiego - praktyczne informacje, tekst dostępny w Internecie: <https://e-sochaczew.pl/n/uchwala-antysmogowa/56547>, data dostępu 12.07.2018.

⁴ Urządzenia grzewcze powinny spełniać wymagania ekoprojektu, czyli norm jednolicie określonych dla całej Unii Europejskiej. Normy te zawierają wartości dopuszczalnej emisji zanieczyszczeń do powietrza dla urządzeń grzewczych.

Mazowiecki Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska. Mandaty za naruszenie przepisów wahają się w przedziale 500 – 5000 zł. Wsparcie finansowe w zakresie wymiany lub dostosowania instalacji grzewczych pochodzi z budżetu Unii Europejskiej, samorządu województwa oraz Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie.

Wiele gmin przed wejściem w życie Uchwały antysmogowej brało udział w pozyskiwaniu funduszy unijnych i środków rządowych na wymianę nieekologicznych pieców i kotłów. W Radomiu rządowy program wymiany kotłów na ekologiczne, finansowany z Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej pn. „Poprawa jakości powietrza KAWKA – w zakresie likwidacji palenisk węglowych” realizowano w latach 2015-2017. W ramach tego programu w 2015 roku w Radomiu wymieniono 401 pieców węglowych, a w 2017 roku zlikwidowano 365 nieekologicznych źródeł ciepła.

Kolejnym miastem, które rozpoczęło prace dotyczące wymiany źródeł ciepła jest Ostrołęka, od 2016 roku oferująca mieszkańcom możliwość dofinansowania do modernizacji indywidualnych źródeł ciepła tj. wymiany kotłowni lub palenisk węglowych. Miasto uzyskało dofinansowanie z WFOŚiGW w Warszawie (dalej WFOŚiGW) w formie dotacji w ramach programu „Poprawa jakości powietrza na terenie województwa mazowieckiego – ograniczenie emisji zanieczyszczeń poprzez modernizację kotłowni”. Kontynuacja programu WFOŚiGW odbywa się w 2018 roku, zgodnie z kalendarium naboru wniosków WFOŚiGW na 2018 rok, gdzie przewidywane są nabory na dofinansowanie projektów polegających na: ograniczeniu emisji zanieczyszczeń, oszczędności energii cieplej (w tym termomodernizacja budynków). Nabór na tego typu wnioski ogłoszony został w trybie otwartym 28 marca 2018 roku w ramach programu pn. „Ograniczenie emisji zanieczyszczeń do powietrza, zmniejszenie zużycia energii cieplej oraz wykorzystanie odnawialnych źródeł energii”. Dofinansowanie w ramach programu obejmuje pożyczki preferencyjne oraz dotacje.

Również Płock od kilku lat dofinansowuje wymianę pieców węglowych na ekologiczne źródła ciepła. W 2015 roku miasto pozyskało środki na ten cel z NFOŚiGW oraz WFOŚiGW, natomiast w latach 2016-2017 inwestycje te były finansowane z budżetu miasta. Rokrocznie miasto zabezpiecza 200 tys. zł środków na wsparcie wymiany pieców.

Mieszkańcy Warszawy (styczeń-marzec 2017) również mieli możliwość uzyskania dopłaty w wysokości 7 tys. złotych dla gospodarstw domowych na wymianę instalacji grzewczych budynków tj. wymiana starych pieców węglowych na źródła ciepła opalane gazem. Ówczesnie Ratusz informował, że jest to program wieloletni, który będzie kontynuowany w następnych latach. Dane na 16 stycznia 2018 pokazują, że w Warszawie w ciągu 12 miesięcy (od rozpoczęcia programu) wypłacono 1460 dotacji na łączną sumę 11,1 mln złotych, dzięki programowi w stolicy zlikwidowano około 351 nieekologicznych źródeł ciepła. Najwięcej inwestycji zrealizowano w dzielnicy Wawer. Jednocześnie druga edycja programu o dofinansowanie na wymianę nieekologicznych źródeł ciepła trwała od stycznia do marca 2018 roku.

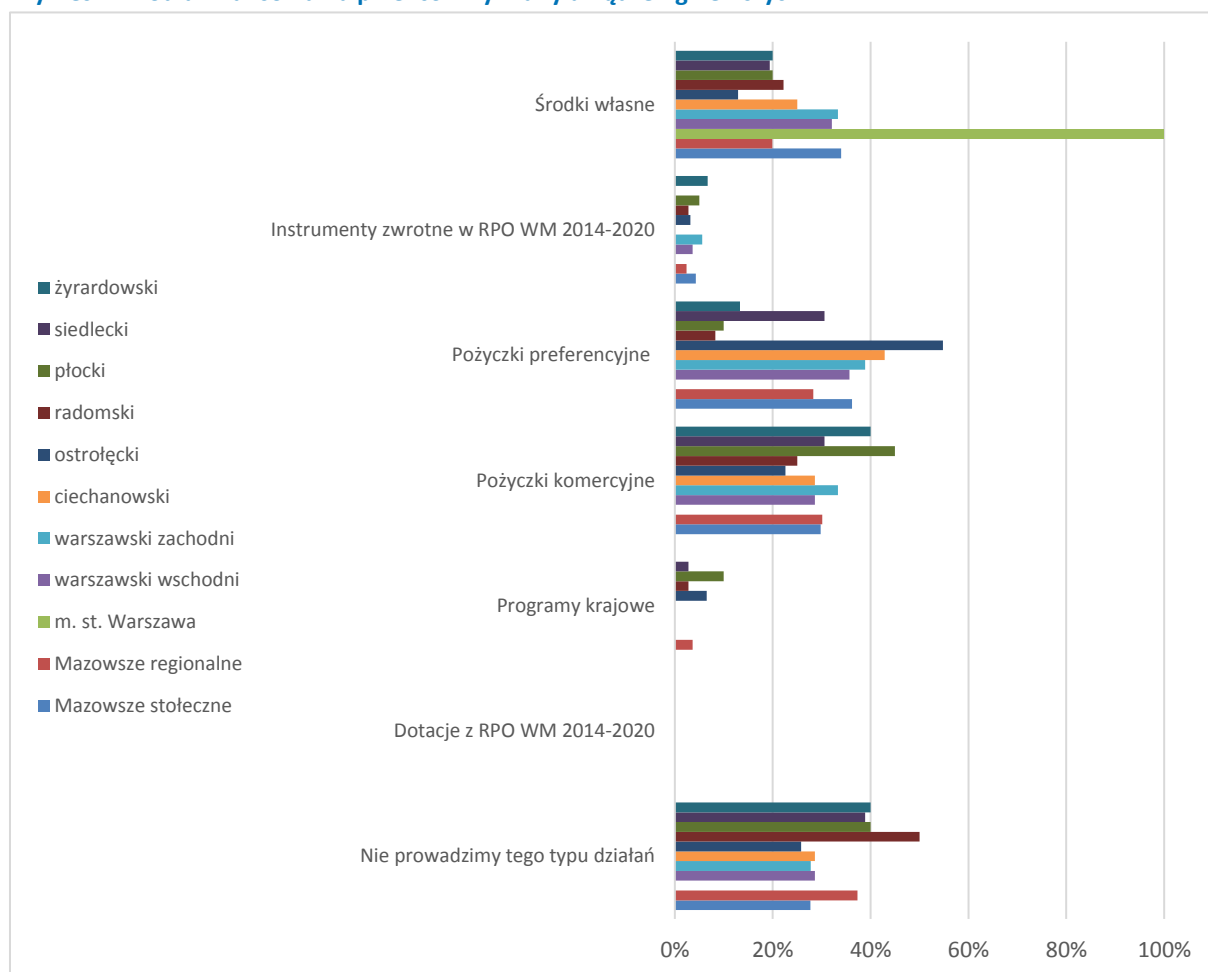
W ramach wejścia w życie uchwały antysmogowej niektóre gminy na Mazowszu podjęły kampanie informacyjne na temat założeń uchwały oraz ogłosiły możliwość uzyskania dotacji na wymianę nieekologicznych pieców na paliwa stałe na nowoczesne piece np. gazowe, olejowe, elektryczne, spalające biomasę lub kolektory słoneczne, ogniwa fotowoltaiczne, pompy ciepła i inne. Gmina Legionowo oferowała dodatkowo jednorazową dotację na podłączenia nieruchomości do sieci gazowej. W przypadku gminy Pilawa (która również oferuje dofinansowanie do nowych pieców i kotłów) został wydany biuletyn, w którym opisano podstawowe zapisy uchwały oraz zawarto informacje w jaki sposób sprawdzić klasę posiadanego kotła oraz możliwości dofinansowania.

Programy wymiany kotłów funkcjonowały od kilku lat przez wdrożeniem uchwały antysmogowej. Ciężko jednoznacznie stwierdzić, czy była ona przyczyną zwiększenia się zainteresowania dofinansowaniem do wymiany lub zakupu ekologicznych instalacji grzewczych. Faktem jest, że uchwała zmobilizowała w dużej mierze większe

miasta, gdzie wcześniej funkcjonowały podobne programy. Zainteresowanie dotacjami do wymiany kotłów wśród mniejszych miejscowości nie jest realizowane tak szeroko jak w przypadku miast, co jest w dużej mierze wynikiem sytuacji materialnej mieszkańców obszarów wiejskich, opartej w znacznym stopniu o dochody z tytułu prowadzenia działalności rolniczej, a także niższą świadomość ekologiczną.

Źródła finansowania wymiany urządzeń grzewczych w dużej mierze pochodzą z pożyczek preferencyjnych bądź komercyjnych oraz środków własnych JST (wykres poniżej). Zainteresowanie pożyczkami deklarowane jest przez około 30% gmin biorących udział w badaniu, dlatego też należy uznać je za dość wysokie i warte rozważenia w przyszłej perspektywie unijnej.

Wykres 1. Źródła finansowania przez JST wymiany urządzeń grzewczych

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

Należy wnioskować, iż wymiana przestarzałych oraz niespełniających norm źródeł ogrzewania stanie się w najbliższych latach istotnym problemem wymagającym znacznego wsparcia w przyszłym okresie programowania UE. Skala potrzeb jest niewspółmiernie duża w stosunku do zainteresowania oraz świadomości mieszkańców Mazowsza na temat skutków środowiskowych oraz zdrowotnych wobec korzystania z nieefektywnych źródeł ogrzewania, a także spalania w przydomowych kotłowniach szkodliwych substancji i przedmiotów zanieczyszczających powietrze. Warto zauważyć, że gminy w ostatnich latach bardzo chętnie sięgają po dofinansowanie wymiany źródeł ciepła z programów oferowanych przez WFOŚiGW oraz NFOŚiGW.

Tzw. Projekty parasolowe⁵

W ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020, aktualnie trwa nabór wniosków na projekty parasolowe w ramach jednego konkursu związanego z wymianą urządzeń grzewczych w ramach działania 4.3. „Redukcja emisji zanieczyszczeń powietrza”. W ramach projektów będzie można uzyskać dofinansowanie na podłączenie do sieci ciepłowniczej lub wymiany na kotły elektryczne, olejowe, spalające biomasę lub paliwa gazowe.

Problemy zidentyfikowane w przypadku projektów parasolowych związane są m.in. z pomocą publiczną. Dotacja udzielana na instalacje OZE, z których energia będzie wykorzystywana, zaliczana jest do pomocy publicznej. Gmina we wniosku o dofinansowanie zobowiązana jest do określenia pomocy publicznej de minimis. Problem pojawia się również w przypadku regulowania pomocy publicznej, która będzie rozliczana na mieszkańca a nie na gminę (założeniu limitu pomocy publicznej 200 tys. euro na trzy lata). Kwestię sporną w przypadku projektów parasolowych stanowi podatek VAT, który to przy instalacji OZE w budynku lub na dachu wynosi 8%, natomiast w pozostałych sytuacjach 23%. Podatek VAT nie jest kosztem kwalifikowanym, dlatego obniża poziom realnie otrzymanej dotacji. Gminy starają się zapobiegać przypadkom związanym z brakiem zwrotu podatku VAT, składając wniosek o jego odzyskanie, do którego wymagane jest posiadanie indywidualnej interpretacji podatkowej. Aktualnie wiele gmin korzysta z tej możliwości z powodu podniesienia atrakcyjności kosztowej projektów.

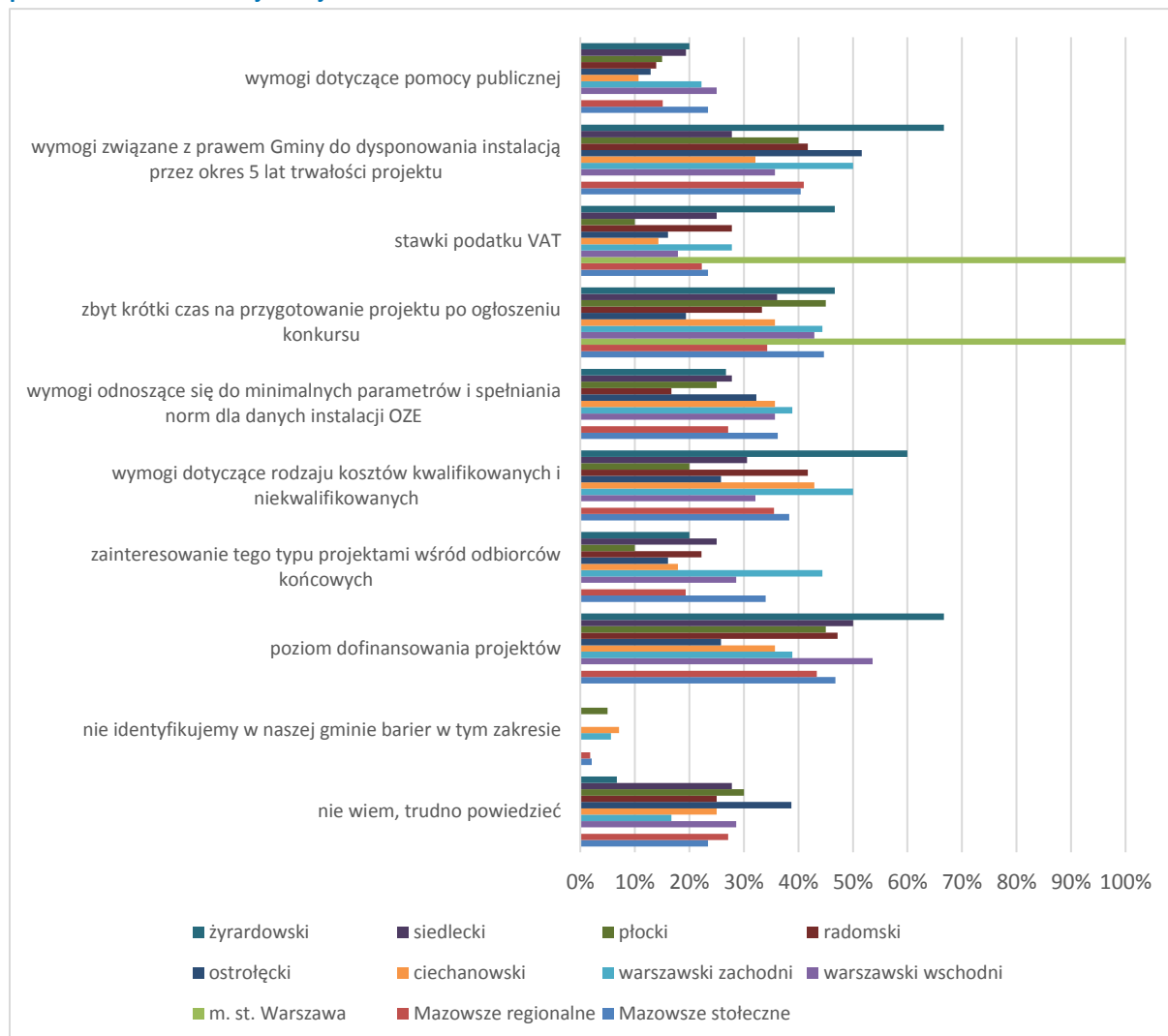
Status własnościowy instalacji OZE stanowi kolejną barierę w przypadku realizacji projektu parasolowego. Przez okres 5 lat trwałości projektu (zasady obowiązującej we wszystkich projektach współfinansowanych ze środków UE), gminy mają prawo do dysponowania instalacją powstałą w ramach założeń projektu. Jednostka samorządowa ponosi odpowiedzialność za jej funkcjonowanie, w tym konserwację i naprawę. Na etapie wyłaniania wykonawcy do wykonania instalacji, gmina powinna określić warunki gwarancji i serwisu. Po upływie wymaganego okresu, instalacja w większości przypadków staje się własnością mieszkańca lub zostaje sprzedana albo zdemontowana. Gmina powinna na wstępie określić zasady przekazania mieszkańcowi praw własności do instalacji. Dużą barierą dla gminy stanowi przygotowanie dokumentacji projektowej, która w dużej mierze pierwsze kroki podejmuje w momencie ogłoszenia naboru, co w konsekwencji daje krótki okres czasu na odpowiednie sporządzenie projektu. Przykładem może być badanie zainteresowania projektem wśród mieszkańców, które może zostać zrealizowane na etapie określenia założeń nieogłoszonego jeszcze konkursu. Jednocześnie to gmina stanowi podmiot odpowiedzialny za zarządzanie procesem nadzoru i realizacji inwestycji. Projekty parasolowe w zakresie niskiej emisji realizowane są w ramach RPO WM 2014-2020, dotyczą przede wszystkim OZE, ale również coraz częściej termomodernizacji. Dają one możliwość oddziaływania w zakresie poprawy jakości powietrza i przeciwdziałaniu niskiej emisji na terenie całej jednostki samorządowej. Aktualne tendencje pokazują, że spada liczba projektów parasolowych na rzecz inicjatyw w formie grantu. Do niedawna dominowały tzw. projekty parasolowe, które jednak coraz częściej zastępowane lub uzupełniane są przedsięwzięciami realizowanymi w formule grantowej.

JST biorące udział w badaniu CAWI/CATI zauważają wiele różnorodnych problemów związanych z projektami parasolowymi. Za najważniejsze z nich należy uznać wymogi związane z prawem gminy do dysponowania instalacją przez okres 5 lat trwałości projektu. Na problem ten wskazywano również podczas zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI) – mieszkańcy wykazują postawy roszczeniowe, gminy często borykają się odpowiedzialnością za instalacje, co do których funkcjonowania nie mają wpływu. Jednocześnie trudnością okazuje się obowiązek przedstawiania świadectw audytu energetycznego dla budynków oraz zmiany w

⁵ SZOOP RPO WM 2014-2020 jako projekty parasolowe definiuje projekty o charakterze rozproszonym realizowane za pośrednictwem m.in. jednostek samorządu terytorialnego, gdzie odbiorcami końcowymi projektu są m.in. gospodarstwa domowe, osoby prawne itd. (s.105)

deklaracjach mieszkańców zainteresowanych uprzednio uczestnictwem w projekcie. Inną wyraźną barierą staje się zbyt krótki czas na przygotowanie projektu po ogłoszeniu konkursu – zebranie deklaracji od mieszkańców gminy staje się utrudnione. Ponadto w ankiecie CAWI/CATI wskazywano na zbyt niski poziom dofinansowania projektów. Szczegółowe wyniki przedstawia wykres poniżej.

Wykres 2. Bariery identyfikowane przez JST, związane z realizacją projektów parasolowych w zakresie przeciwdziałania niskiej emisji

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

Nieco podobny tryb przygotowań projektów związanych z ograniczaniem niskiej emisji można wskazać w przypadku projektów grantowych. Przygotowanie i złożenie dokumentacji aplikacyjnej i zbiór deklaracji od mieszkańców znajduje się po stronie urzędu gminy, natomiast sam wybór wykonawcy, nadzór nad wykonaniem inwestycji i jej rozliczeniem z wykonawcą staje się obowiązkiem uczestnika projektu. Mieszkaniec otrzymuje grant już po rozliczeniu inwestycji. Poziom dofinansowania w formule grantowej może osiągać nieco wyższe wartości niż w formule projektu parasolowego. Warty uwagi jest również fakt kosztów serwisowania znajdujący się po stronie mieszkańca. Można wnioskować o nieco niższym obciążeniu po stronie gmin, związanym z etapem realizacji przedsięwzięcia. Z drugiej jednak strony formuła grantowa jest rozwiązaniem atrakcyjnym wyłącznie dla gospodarstw domowych dysponujących wystarczającymi środkami finansowymi na pokrycie wartości inwestycji przed jej rozliczeniem z gminą. Nadzór grantobiorcy nad inwestycją nie jest jednak równoznaczny z możliwością

wyboru urządzeń o dowolnych parametrach technicznych, gdyż wytyczne tego typu przygotowywane są przez urząd gminy. Atrakcyjność formuły grantowej wobec mieszkańców przesądzająca o podobnym zainteresowaniu jak projektami parasolowymi, może wiązać się głównie z możliwością wyższego poziomu dofinansowania projektu (ustalanego jednak indywidualnie przez każdą gminę). Granty przewidziane są m. in. w ramach RPO WD 2014-2020 oraz RPO WSL 2014-2020. W niniejszym badaniu beneficjenci wskazywali na potrzebę wprowadzenia mechanizmu pozwalającego gminom w bardziej swobodny sposób rozdysponowywać środki finansowe przeznaczone walce z niską emisją. Formą pozwalającą w pewnym stopniu realizować te zamierzenia, jest system grantowy.

Mimo mniejszej ich popularności, pożyczki są kolejną z możliwości finansowania efektywnych źródeł ogrzewania. Pożyczki przewiduje m. in. WFOŚiGW w Lublinie, gdzie osoby fizyczne mogą ubiegać się o pomoc w formie preferencyjnej pożyczki o oprocentowaniu 4% w skali roku, z możliwością 25% umorzenia kapitału po spłacie 75% jego kwoty. Pożyczka może jednocześnie wynosić 100% kosztów kwalifikowanych⁶. WFOŚiGW w Opolu udziela z kolei dofinansowania w formie pożyczki do 95% kosztów kwalifikowanych z możliwością umorzenia do 20%⁷. Pozostałe województwa, w których WFOŚiGW oferują możliwość pożyczek to podlaskie, warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie, kujawsko-pomorskie, świętokrzyskie i małopolskie. WFOŚiGW w Warszawie umożliwia pozyskanie pożyczek jednostkom samorządu terytorialnego (wysokość umorzenia maksymalnie 25% wypłaconej kwoty pożyczki), wspólnotom mieszkaniowym oraz osobom fizycznym prowadzącym działalność gospodarczą (wysokość umorzenia maksymalnie 10% wypłaconej kwoty pożyczki).

W ramach Poddziałania 4.3.1 RPO WM 2014-2020 możliwe jest dofinansowanie projektów związanych m. in. z realizacją przyłączy do sieci chłodniczej/ciepłowniczej oraz wymianą kotłów, pieców, urządzeń grzewczych w gospodarstwach domowych, w szczególności wymianą czynnika grzewczego w ramach lokalnych źródeł ciepła tj. kotłowni zasilających kilka budynków oraz kotłowni osiedlowych. W przypadku Poddziałania 4.3.1 (typ projektu – ograniczenie niskiej emisji, wymiana urządzeń grzewczych) ogłoszono 1 nabór. Na etapie oceny formalnej pozytywnie zweryfikowano 7 wniosków o dofinansowanie, jednak żaden z nich nie uzyskał pozytywnej oceny na etapie oceny merytorycznej. Deklaracje samorządów na temat finansowania wymiany urządzeń grzewczych za pomocą pożyczek ze źródeł innych niż RPO WM 2014-2020 mogą wiązać się z omówionymi wcześniej barierami identyfikowanymi podczas realizacji projektów parasolowych.

Transport niskoemisyjny

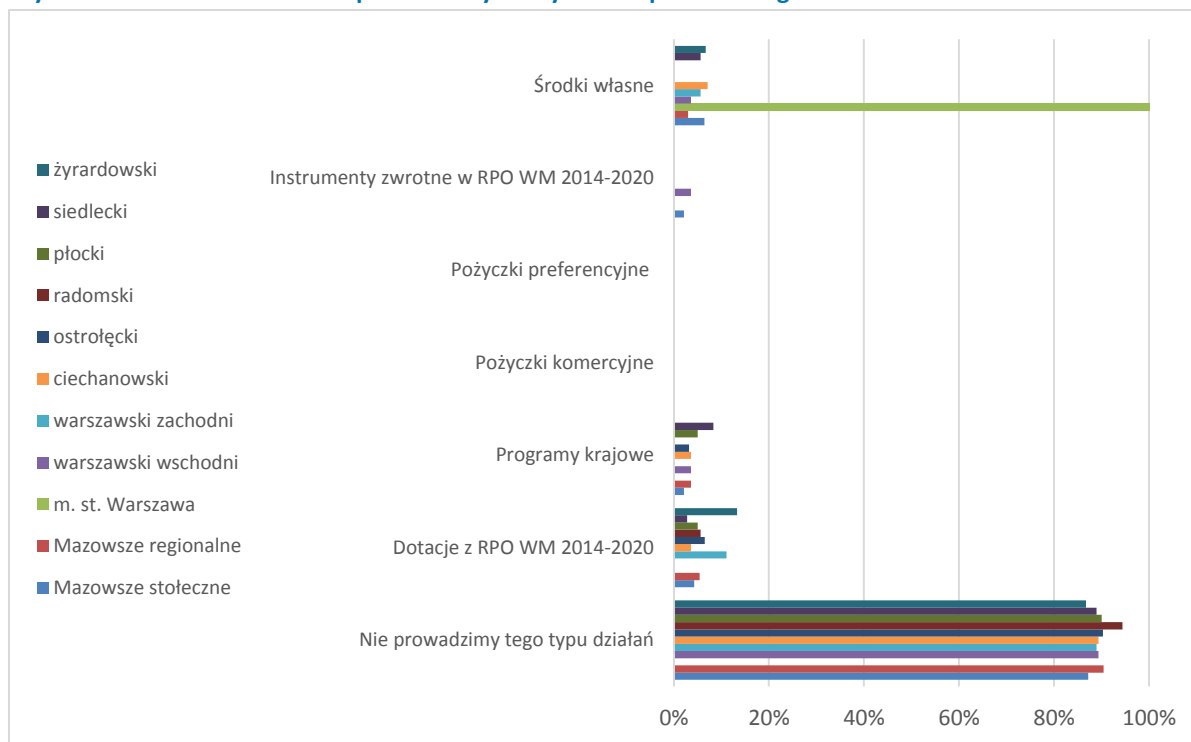
Transport miejski jest jednym z głównych priorytetów większych miast w walce z zanieczyszczeniem powietrza (szerzej problematyka transportu niskoemisyjnego została omówiona w rozdziale dotyczącym diagnozy potrzeb

⁶ <http://www.wfos.lublin.pl/aktualnosci/kolejny-nabor-wnioskow-dla-osob-fizycznych-w-ramach-projektu-pn-ekodom.html>

⁷ www.wfosgw.opole.pl

w zakresie infrastruktury). Źródła finansowania, z których korzystają gminy, koncentrują się przede wszystkim na RPO WM 2014-2020, środkach własnych oraz programach krajowych (wykres poniżej).

Wykres 3. Źródła finansowania przez JST wymiany taboru pasażerskiego

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

Innym zadaniem realizowanym przez jednostki samorządu terytorialnego w zakresie przeciwdziałania niskiej emisji, jest budowa parkingów typu „Parkuj i Jedź” (Park&Ride), która w województwie mazowieckim szczególnie widoczna jest w Warszawie. Projekt budowy parkingów strategicznych Park&Ride w stolicy został początkowo dofinansowany z RPO WM 2007-2013, Działanie 3.2. Regionalny transport publiczny, jako II etap tego projektu realizowany był w latach 2007-2012, był to wówczas jedyny tego typu projekt realizowany w ramach RPO WM 2007-2013. W kolejnej perspektywie Warszawa kontynuowała projekt parkingów P&R, w ramach III i IV etapu ze wsparcia oferowanego przez RPO WM 2014-2020. Projekt realizowany był w III etapach. III etap inwestycji realizowany był w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Warszawskiego Obszaru Funkcjonalnego 2014-2020+ do końca grudnia 2017 roku. Wraz z początkiem 2018 roku Warszawa rozpoczęła IV etap projektu, który będzie trwał do końca czerwca 2020 roku. Obecnie w stolicy funkcjonuje 15 parkingów typu P&R). Parkingi te przylegają do węzłów komunikacyjnych skupiających różne środki komunikacji (metro, tramwaje, autobusy, system rowerów miejskich i autobusów podmiejskich, kolej), które to znajdują się w punktach dojazdowych do Warszawy z pobliskich miejscowości.

Miasto stołeczne Warszawa posiada w swoich planach inwestycje w dalszy rozwój systemu parkingów Parkuj i Jedź, traktowanego jako uzupełnienie systemu komunikacyjnego miasta. Co ważne, kolejne parkingi powstawać będą w strefach granicznych miasta. Do 2020 roku infrastruktura P+R planowana jest na węzłach: Gościów, Czerniakowska, Kondratowicza, Głębocka, Płochocińska oraz Wilanów. Następnie, do roku 2025 uruchomiony ma zostać parking mieszczący się przy PKP Utrata. Mimo planów inwestycyjnych, do 2015 roku nie udało się zrealizować aż 19 parkingów⁸. Należy więc przewidywać dalsze zainteresowanie samorządu uzupełnianiem systemu P+R na terenie miasta. Według prowadzonych badań, inwestycje tego typu większym powodzeniem

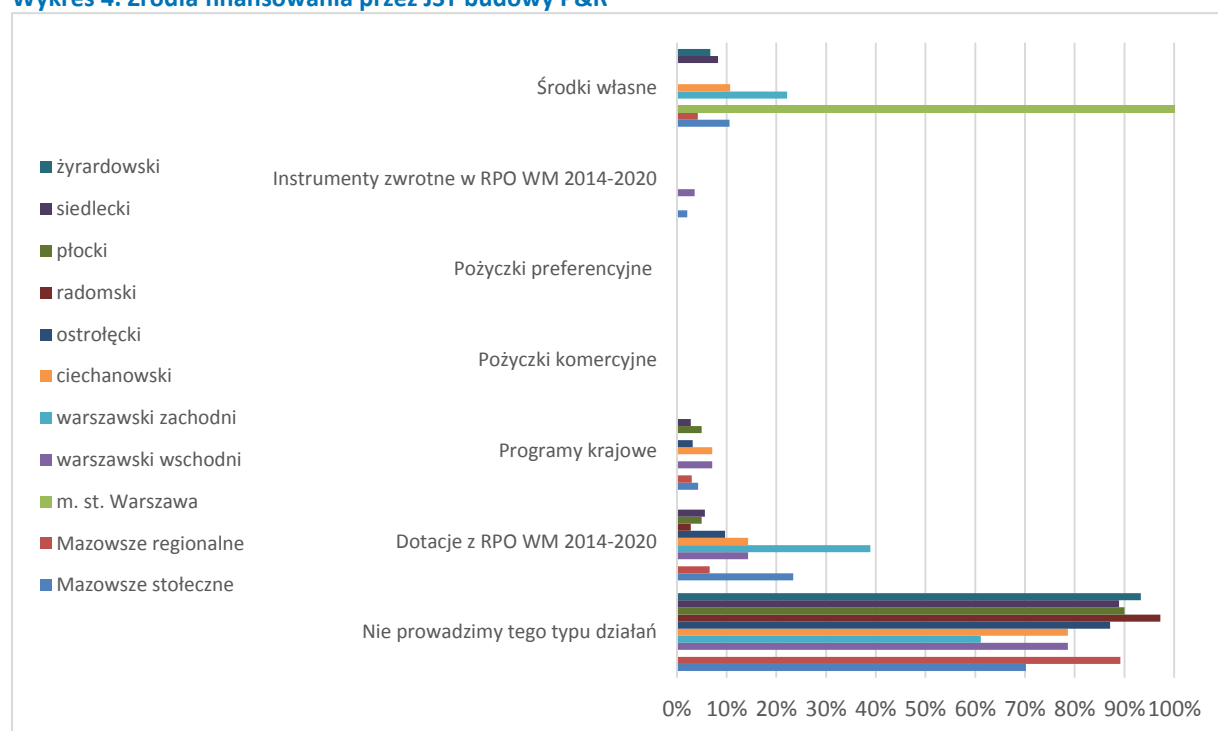
⁸ http://siskom.waw.pl/komunikacja/parkingi/P+R-stan_docelowy.jpg

cieszą się w obrębie węzłów kolejowych⁹, dlatego też spodziewać się należy szczegółowej analizy popytu na rozwiązania usytuowane w granicach administracyjnych Warszawy i wybór najbardziej atrakcyjnych lokalizacji w przyszłości (np. PKP Choszczówka, PKP Płudy, PKP Rembertów, PKP Wesola, PKP Falenica, czy też w pobliżu krańców II linii metra – Górczewska, Głębocka).

Poza Warszawą, infrastruktura P+R zlokalizowana jest w obrębie aglomeracji (PKP Brwinów, PKP Celestynów, WKD Komorów, PKP Ożarów Mazowiecki, WKD Pruszków, PKP Teresin, PKP Żyrardów, PKP Mińsk Mazowiecki), a także poza aglomeracją (PKP Siedlce i PKP Radom). Jako że warunkiem powodzenia inwestycji w parkingi jest zapewnienie dogodnych przesiadek do transportu publicznego, Mazowsze Regionalne może rozwijać system na trasie linii kolejowych przebiegających przez (bądź w bliskiej okolicy) większe miejscowości, takie jak Mława, Ciechanów, Małkinia czy Tłuszcz. Należy nadmienić, iż przy stacjach kolejowych Kolei Mazowieckich obserwuje się prowizoryczne parkingi tworzone bez istnienia odpowiedniej infrastruktury, również w mniejszych miejscowościach znajdujących się na trasie kolejowej. Po roku 2020 wsparcie może zostać więc skierowane na dofinansowanie „mikro” parkingów P+R o znacznie mniejszej liczbie miejsc postojowych dla samochodów i rowerów niż w przypadku typowych parkingów. Inwestycje tego typu w pewnym zakresie realizują Koleje Mazowieckie¹⁰.

Większość mazowieckich gmin nie prowadzi działań związanych z budową P&R, a te, które realizują ten cel, korzystają przede wszystkim ze środków RPO WM 2014-2020, środków własnych, a w mniejszym stopniu z programów krajowych.

Wykres 4. Źródła finansowania przez JST budowy P&R

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

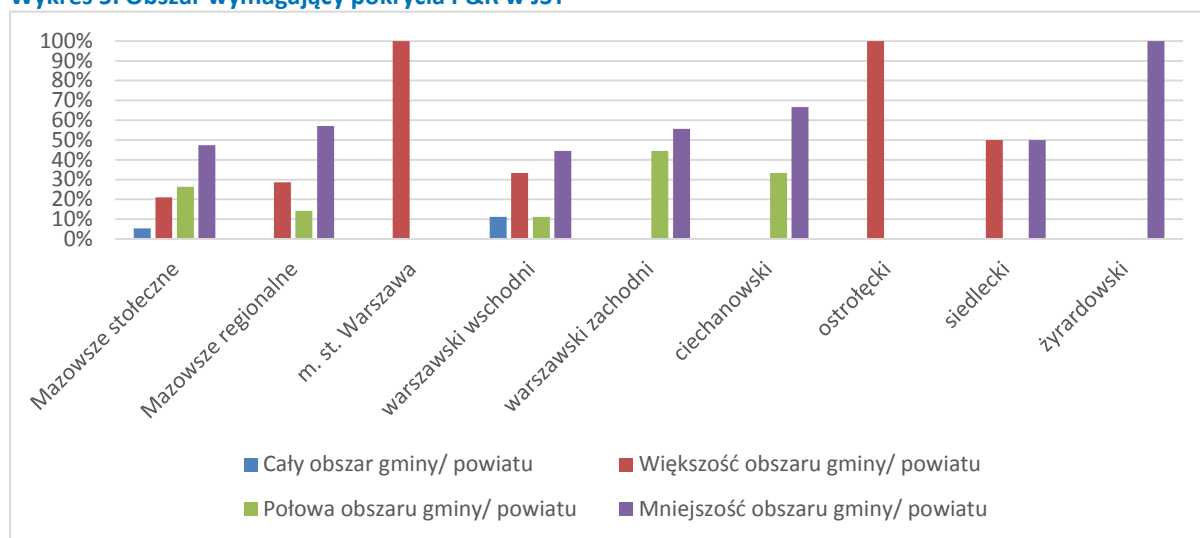
⁹ <https://www.transport-publiczny.pl/wiadomosci/czy-parkingi-pr-sa-potrzebne-53227.html>

¹⁰ <https://www.transport-publiczny.pl/wiadomosci/przy-stacjach-kolei-mazowieckich-zaparkujesz-za-darmo-58115.html>

Budowa parkingów P&R dofinansowywana w ramach RPO WM 2014-2020 odbywa lub odbywać się będzie w 18 gminach¹¹ w ramach 17 projektów. Niektóre gminy realizują więcej niż jeden projekt związany z P&R (Żyrardów, Michałowice).

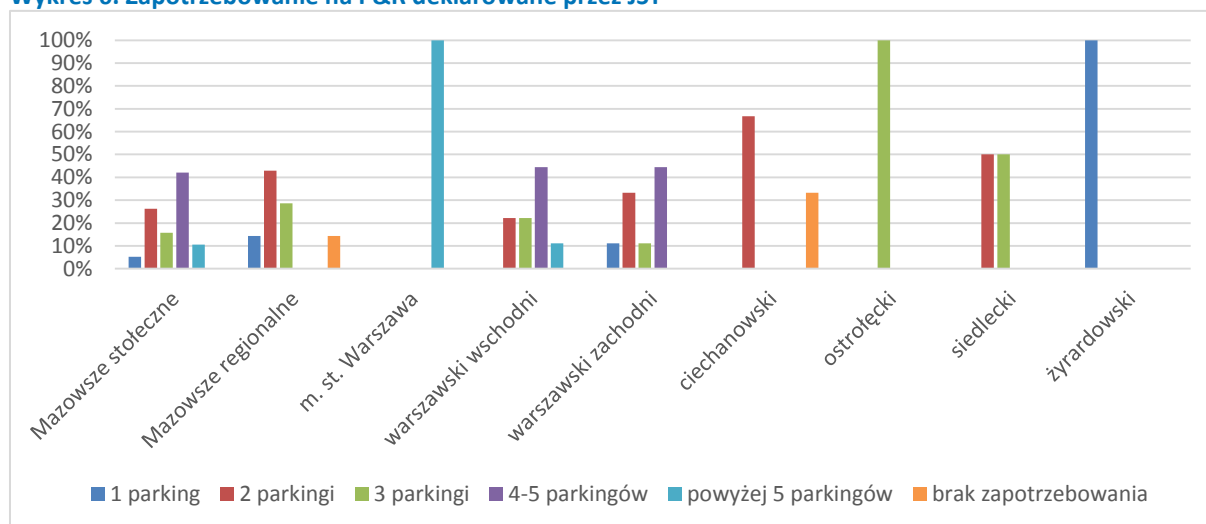
JST biorące udział w ankiecie CAWI/CATI wskazywały najczęściej, iż pokrycia parkingami wymaga mniejszość obszaru gminy/powiatu. Nie wszystkie bowiem taką potrzebę identyfikują. Subregion ostrołęcki, siedlecki, warszawski wschodni oraz m. st. Warszawa deklarowały potrzebę zwiększenia obszaru oddziaływania P&R.

Wykres 5. Obszar wymagający pokrycia P&R w JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=26

Wykres 6. Zapotrzebowanie na P&R deklarowane przez JST

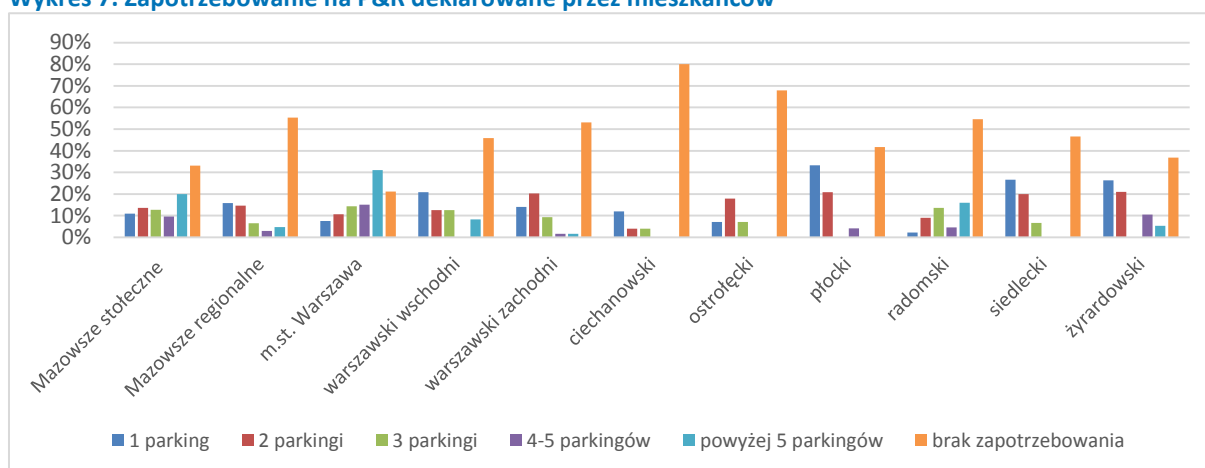
Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=26

Zapotrzebowanie ilościowe na P&R wskazywane przez JST szczególnie widoczne jest na obszarze m. st. Warszawy (powyżej 5 parkingów), a w nieco mniejszym stopniu w subregionie warszawskim wschodnim oraz subregionie

¹¹ Miasto Marki, gmina Leszno, gmina Wołomin, miasto Kobylka, gmina Legionowo, gmina Radzymin, m. st. Warszawa, miasto Podkowa Leśna, miasto Żąbki, gmina Grodzisk Mazowiecki, miasto Żyrardów, gmina Wieliszew, gmina Jaktorów, miasto Pruszków, miasto Piastów, gmina Michałowice, miasto Nowy Dwór Mazowiecki, miasto Zielonka.

zachodnim – ponad 40% JST wskazało zapotrzebowanie na 4-5 parkingów. Najmniej wyraźne potrzeby widoczne są w subregionie ciechanowskim. Mieszkańcy z kolei we wszystkich subregionach poza Warszawą najczęściej nie identyfikowali potrzeby na budowę P&R. Jeśli zaś taka potrzeba istnieje, największe zapotrzebowanie wyrażali mieszkańcy subregionu radomskiego, żyrardowskiego i siedleckiego.

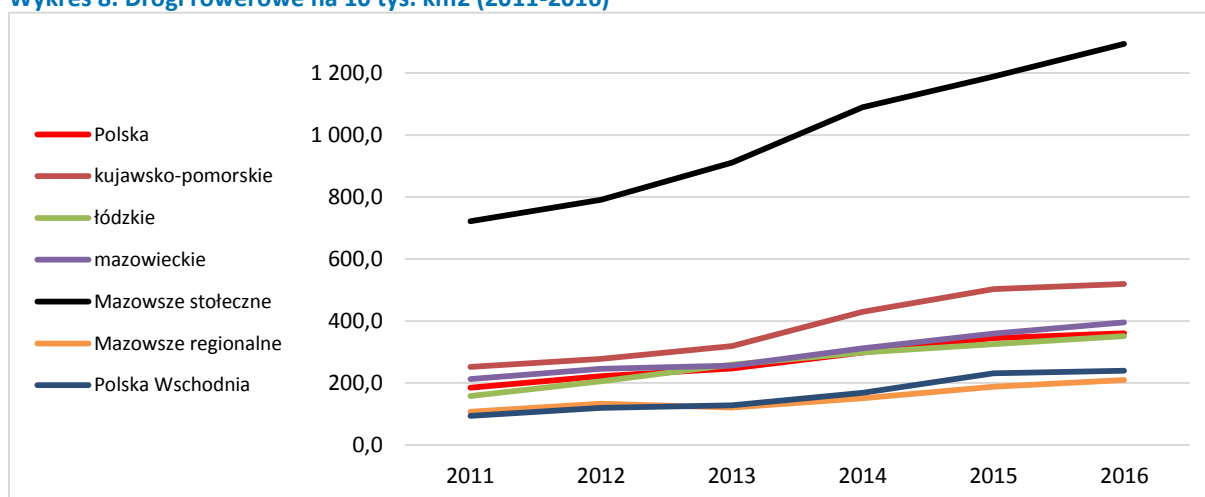
Wykres 7. Zapotrzebowanie na P&R deklarowane przez mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie CATI z mieszkańcami, N=390

W ramach rozwoju transportu niskoemisyjnego popularyzowane jest przemieszczanie się za pomocą roweru. Warto porównać poziom rozwoju dróg rowerowych na Mazowszu w odniesieniu do województw ościennych, z włączeniem wszystkich województw Polski Wschodniej. Okazuje się, że Mazowsze regionalne charakteryzuje się podobną, dość niską dostępnością dróg rowerowych na 10 tys. km² jak obszary Polski Wschodniej. W ostatnich latach zaobserwować można ich przyrost, jednak z oczywistych względów nie można uznać go za tak spektakularny jak w przypadku Mazowsza stołecznego.

Wykres 8. Drogi rowerowe na 10 tys. km² (2011-2016)

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W 2016 roku w województwie mazowieckim stan ścieżek rowerowych wynosił 1408,4 km. Najwięcej ścieżek rowerowych wybudowano w subregionie m.st. Warszawa - 496,2 km oraz subregionie ostrołęckim – 189,9 km. Długość ścieżek rowerowych w województwie mazowieckim w podziale na regiony i subregiony prezentuje tabela poniżej.

Tabela 2. Ścieżki rowerowe w województwie mazowieckim

Region / Subregion	Ścieżki rowerowe (w km/2014)	Ścieżki rowerowe (w km/2015)	Ścieżki rowerowe (w km/2016)
Region Warszawski Stołeczny	665,4	725,8	789,9
Region Mazowiecki Regionalny	442,9	553,3	618,5
m.st. Warszawa	412,5	457,2	496,2
warszawski wschodni	115,7	120,6	136,3
warszawski zachodni	137,2	148	157,4
ciechanowski	56,8	84,1	86,9
ostrołęcki	145,2	164,9	189,9
radomski	64,1	85	90,5
płocki	64	74,1	99,9
siedlecki	73,4	81,5	84,4
żyrardowski	39,4	63,7	66,9
SUMA	1108,3	1279,1	1408,4

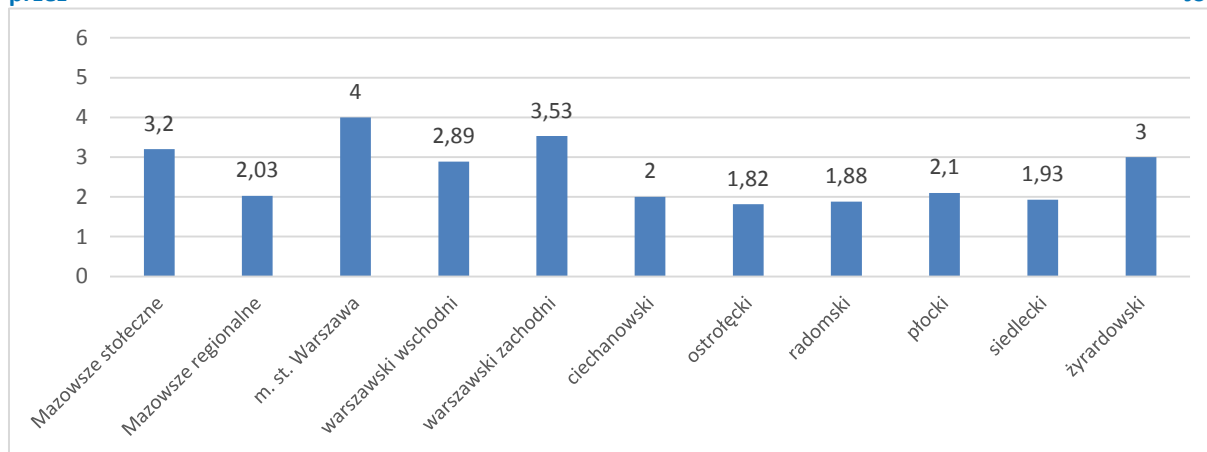
Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Strategia Rozwoju m.st. Warszawy do 2020 roku i Studium Uwarunkowań i Zagospodarowania Przestrzennego dla m.st. Warszawy zakładają budowę dróg rowerowych do osiągnięcia wskaźnika gęstości sieci na poziomie 0,65km/1000 mieszkańców, przez rozbudowę sieci ścieżek rowerowych do około 900 km. W Warszawie w roku 2015 funkcjonowało około 7000 stojaków rowerowych w ponad 1300 lokalizacjach¹². Warto zwrócić uwagę na brak ciągłości dróg rowerowych w Warszawie. Mimo rosnącej liczby ich kilometrów, dla uspołnienia systemu niezbędne są systematyczne inwestycje. Najważniejsze stają się wyposażenie w drogi rowerowe największych arterii komunikacyjnych w Warszawie – ul. Puławska, al. „Solidarności”, ul. Grochowska czy też Aleje Jerozolimskie oraz uzupełnianie brakujących odcinków pomiędzy sąsiadującymi przecznicami. Stowarzyszenie Zielone Mazowsze publikuje na swojej stronie internetowej informacje na temat „Rowerowego skoku cywilizacyjnego” na obszarze Warszawy, prezentując postęp w rozwoju infrastruktury rowerowej. Spójność tras rowerowych z osiedli do centrum zapewniona jest wg wyliczeń stowarzyszenia w 13%. Przejedność tras w centrum miasta spełniono do tej pory w 11%, natomiast odsetek skrzyżowań z przejazdami dla rowerzystów zabezpieczonymi przed dużą prędkością samochodów wynosi 3%. W najlepszej kondycji znajduje się kontraruch rowerowy – odsetek ulic z zapewnionym kontraruchem wynosi 17%¹³.

¹² <http://stojaki.waw.pl/>

¹³ http://zm.org.pl/?a=rowerowy_skok_cywilizacyjny-1-16c; http://zm.org.pl/?a=rowerowy_skok_cywilizacyjny-2-179; http://zm.org.pl/?a=rowerowy_skok_cywilizacyjny-3; http://zm.org.pl/?a=rowerowy_skok_cywilizacyjny-4-185

Wykres 9. Średnia ocena stopnia powiązań z innymi gminami w zakresie ścieżek rowerowych, deklarowana przez JST

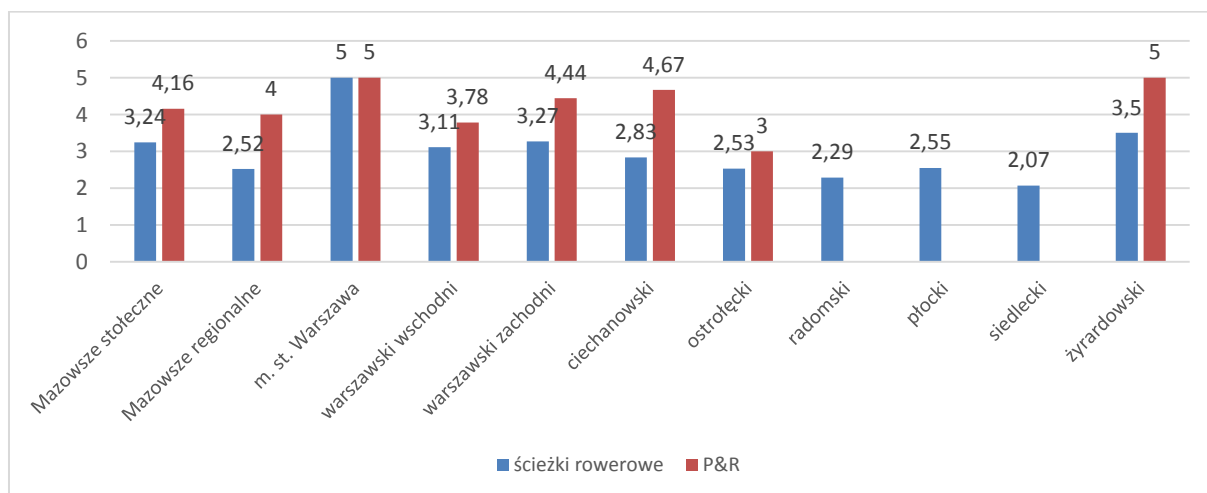

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=111

Analizując deklaracje JST dotyczące powiązań między gminami związanych z ciągłością dróg rowerowych, warto zwrócić uwagę na dość niską ocenę istniejącej infrastruktury. W tym obszarze wyróżnia się Mazowsze stołeczne, które mimo wszystko obecne powiązania ocenia średnio.

Ocena kompleksowości rozwiązań komunikacyjnych w poszczególnych JST w przypadku P&R wypada korzystniej niż w przypadku ścieżek rowerowych (wykres poniżej). Jednostki samorządowe dość wysoko oceniają kompleksowość istniejącego systemu Park&Ride, przy czym najlepiej wypada w tym przypadku subregion żyrardowski, m. st. Warszawa i subregion ciechanowski. Podobnie, kompleksowość ścieżek rowerowych najbardziej zauważalna jest w przypadku m. st. Warszawy oraz subregionu żyrardowskiego, natomiast naj słabiej w subregionie siedleckim.

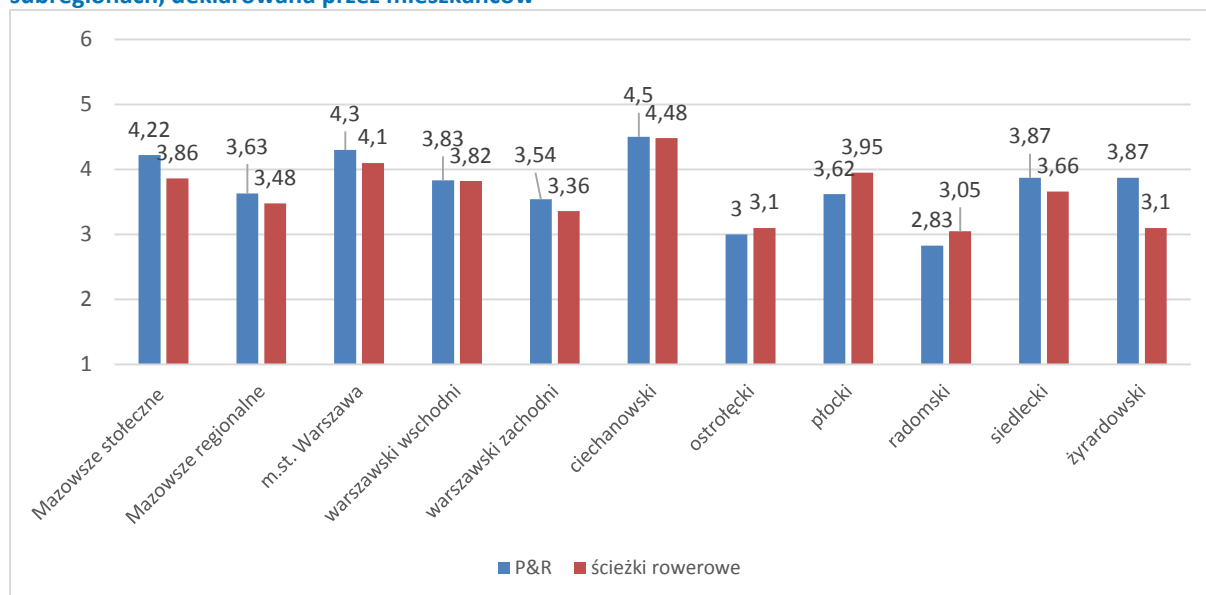
Wykres 10. Średnia ocena kompleksowości rozwiązań w zakresie ścieżek rowerowych oraz P&R w subregionach, deklarowana przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=111, N=26

Podobnie kompleksowość rozwiązań została oceniona przez mieszkańców Mazowsza, choć ścieżki rowerowe nie odnotowały tak niskich średnich jak w przypadku oceny JST.

Wykres 11. Średnia ocena kompleksowości rozwiązań w zakresie ścieżek rowerowych oraz P&R w subregionach, deklarowana przez mieszkańców

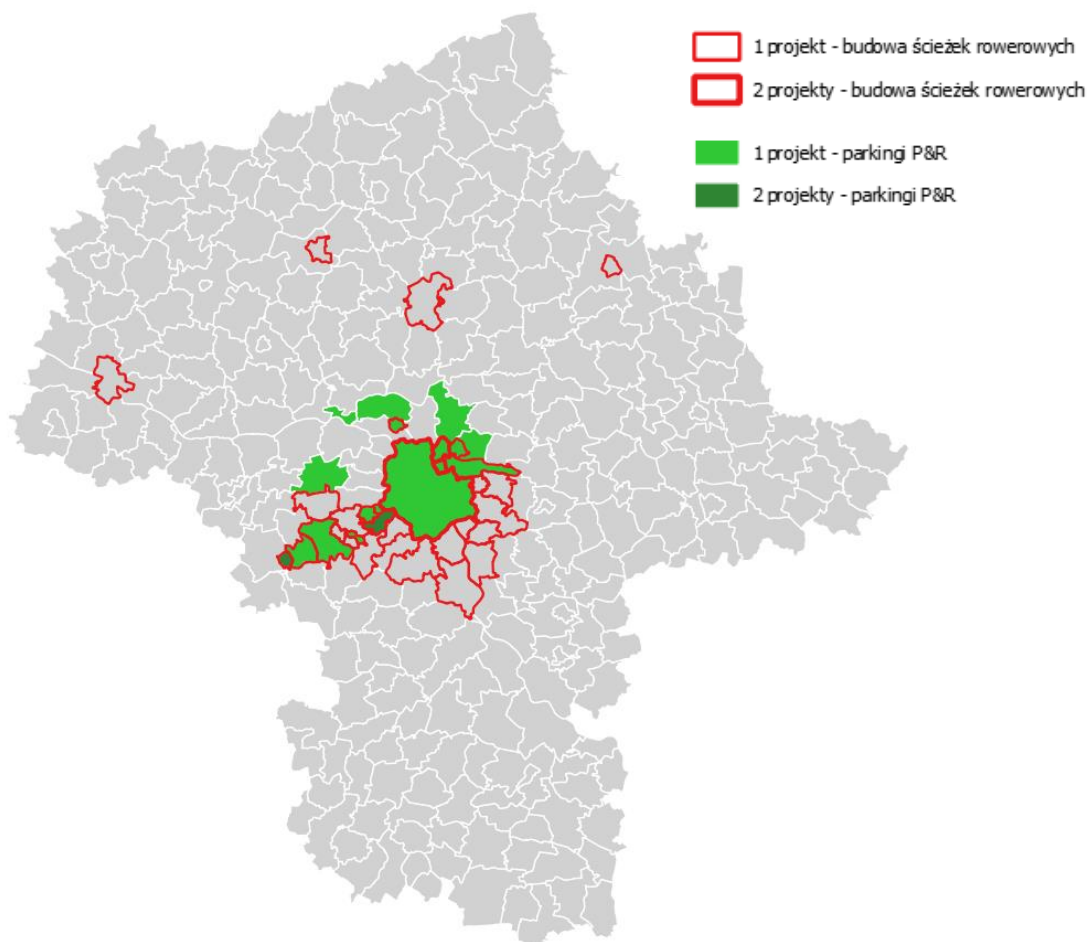
Źródło: opracowanie własne na podstawie CATI z mieszkańcami, N=390

Plany dotyczące rozbudowy systemu dróg rowerowych widoczne są w wielu mazowieckich gminach. Według stanu na lipiec 2018 r., w ramach RPO WM 2014-2020 Poddziałanie 4.3.1, ścieżki powstaną w ramach 21 projektów wybranych do dofinansowania. Ścieżki powstawać będą również w przypadku kompleksowych projektów z Poddziałania 4.3.2. Wiele przedsięwzięć powstaje dzięki instrumentowi Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych, angażujących gminy aglomeracji warszawskiej do partnerskiej współpracy. Należy spodziewać się więc stopniowego uspołniania sieci rowerowej w regionie warszawskim stołecznym. Niemniej jednak, potrzeby w tym zakresie wciąż pozostaną znaczące. Organizowany rokrocznie Warszawski Pomiar Ruchu Rowerowego pokazuje, że na obszarze samej stolicy ruch rowerowy systematycznie rośnie – między rokiem 2016 a 2017 wzrósł aż o 40%¹⁴. Warszawskie Badanie Ruchu 2015 wskazało na udział podróży rowerowych w podróżach ogółem (wszystkimi środkami transportu) na poziomie 3,1%, ruch rowerowy w 2016 r. osiągnął natomiast poziom 3,7% podróży ogółem, zaś w 2017 r. – 4,5%¹⁵.

¹⁴ Zielone Mazowsze, *Warszawski Pomiar Ruchu Rowerowego 2017*, Warszawa 2017.

¹⁵ Zielone Mazowsze, *Warszawski Pomiar Ruchu Rowerowego 2017*, Warszawa 2017.

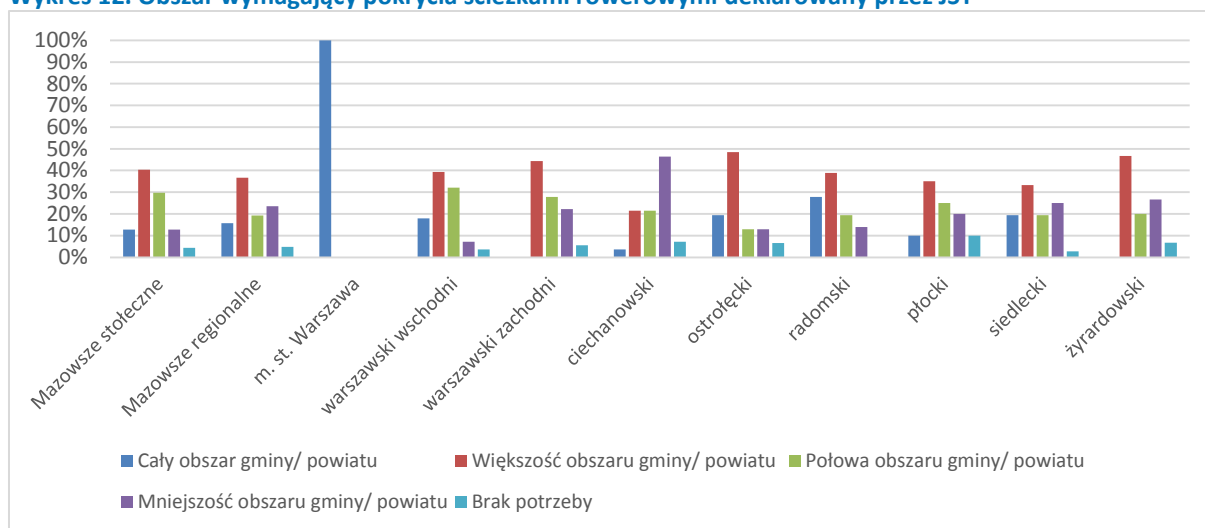
Mapa 1. Gminy w województwie mazowieckim realizujące budowę parkingów P&R bądź ścieżek rowerowych w ramach RPO WM 2014-2020

Źródło: Baza projektów RPO WM 2014-2020

System dróg rowerowych w mazowieckich subregionach wymaga szerokiego wsparcia – w ramach badania CAWI/CATI jednostki samorządowe wskazywały potrzebę pokrycia infrastrukturą tego typu znacznego obszaru. Szczególnie duże potrzeby zauważalne są w subregionie żyrardowskim i ostrołęckim. Subregion płocki i siedlecki z kolei identyfikuje najmniejsze zapotrzebowanie w tym zakresie (szczegóły widoczne są na poniższym wykresie).

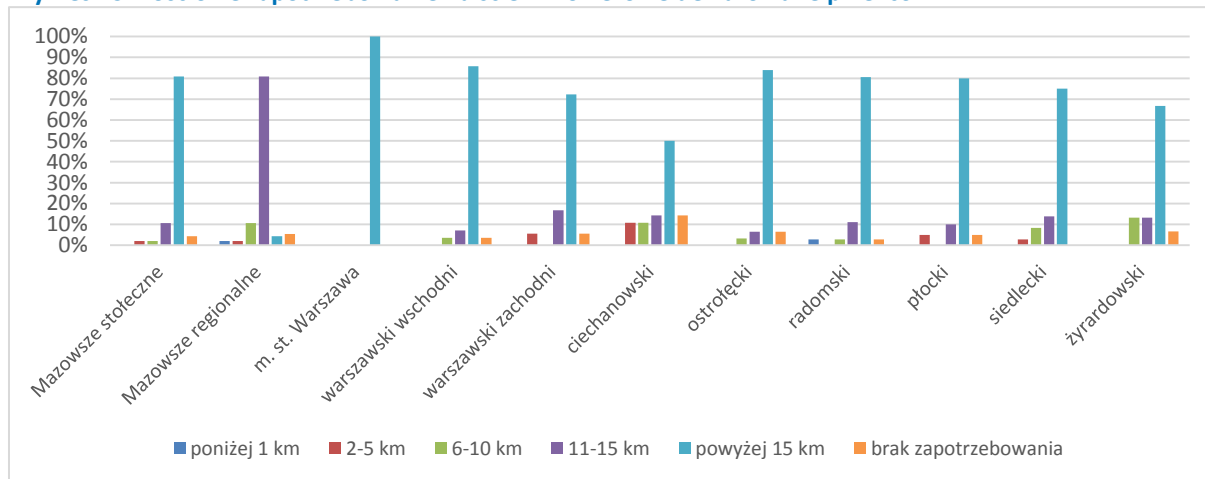
Wykres 12. Obszar wymagający pokrycia ścieżkami rowerowymi deklarowany przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

Ilościowe zapotrzebowanie na budowę nowych dróg rowerowych określić należy jako bardzo duże – wszystkie subregiony dostrzegają rosnące zainteresowanie transportem rowerowym i jednocześnie niedobór infrastruktury w tym zakresie. Zdecydowana większość JST biorących udział w badaniu wykazuje potrzebę realizacji ponad 15 km ścieżek na swoim terenie. Spodziewane jest stałe, duże zainteresowanie gmin dofinansowaniem tego typu działań.

Wykres 13. Ilościowe zapotrzebowanie na ścieżki rowerowe deklarowane przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

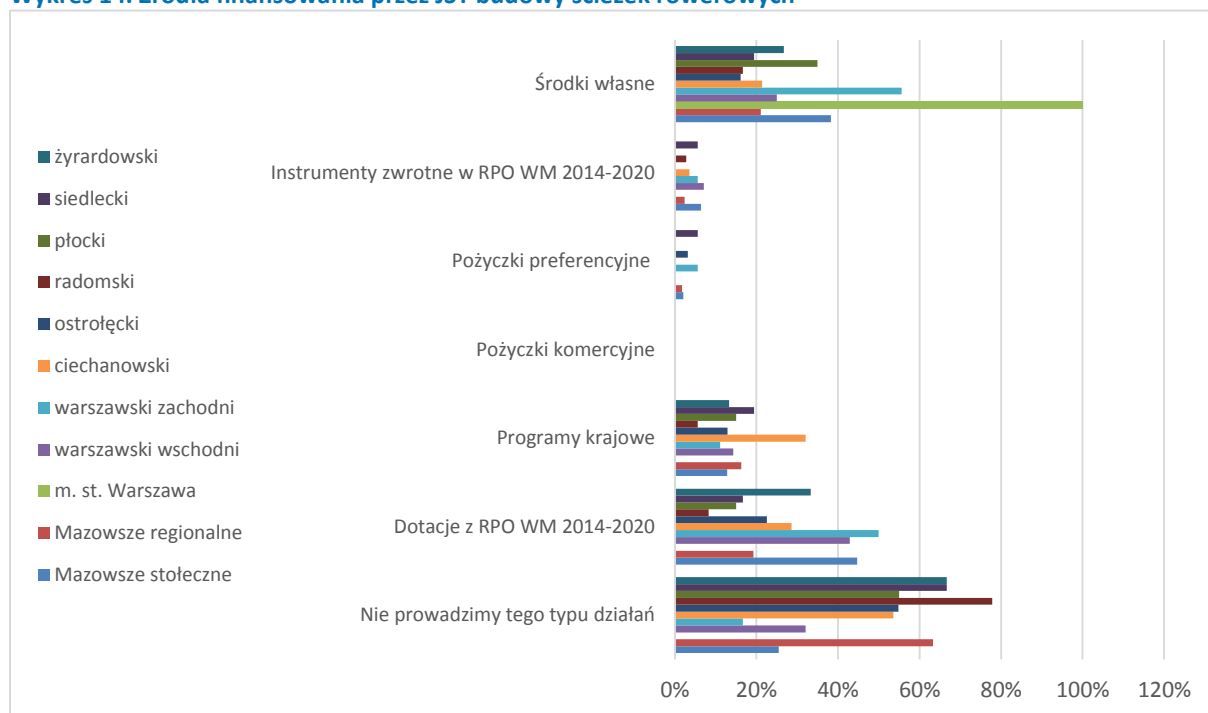
Warszawa nie jest jedynym miastem na Mazowszu, posiadającym rozwiniętą sieć dróg rowerowych. W Radomiu stopniowo rozwija się system ścieżek rowerowych wraz z drogami pieszo-rowerowymi, udogodnieniami rowerowymi, a także stacjami Radomskiego Roweru Miejskiego.

Na terenie zachodniego Mazowsza Stowarzyszenie Gmin Zachodniego Mazowsza „Mazovia” zainicjowało budowę systemu ścieżek rowerowych. Koordynatorem projektu jest miasto Pruszków. Przedsięwzięcie swoim zakresem terytorialnym obejmuje gminy: Błonie, Brwinów, Leszno, Michałowice, Milanówek, Nadarzyn, Podkowie Leśną, Grodzisk Mazowiecki i Pruszków. Projekt zakłada budowę ścieżek o łącznej długości 126 kilometrów. Trasy rowerowe mają być prowadzone wzdłuż Warszawskiej Kolei Dojazdowej (WKD) oraz łączyć ze

sobą gminy i ich obszary turystyczno-rekreacyjne. Dokumentacja projektowa ścieżek została zamieszczona na stronie Stowarzyszenie Integracji Społecznej Komunikacji (SISKOM)¹⁶.

Jednostki samorządowe podejmują inwestycje w ścieżki rowerowe głównie w ramach dotacji z RPO WM 2014-2020 oraz środków własnych. Obserwowane jest także zainteresowanie pozyskiwaniem finansowania z programów krajowych (wykres poniżej).

Wykres 14. Źródła finansowania przez JST budowy ścieżek rowerowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

W ramach RPO WM 2014-2020, Działanie 4.3. Redukcja emisji zanieczyszczeń powietrza, Poddziałania 4.3.1. Ograniczenie zanieczyszczeń powietrza i rozwój mobilności miejskiej, realizowane są projekty typu: ograniczenie niskiej emisji, rozwój multimodalnej mobilności miejskiej oraz energooszczędne oświetlenie zewnętrzne ulic, placów i dróg. Poniższa tabela przedstawia koszty projektów Poddziałania 4.3.1 w ramach RPO WM 2014-2020.

Tabela 3. Koszty i dofinansowanie projektów obejmujących prace z zakresu redukcji emisji zanieczyszczeń, Poddziałanie 4.3.1.

Wartość ogółem	projektów	Średnia wartość projektów	Mediana wartości projektów	Kwota dofinansowania ogółem	Średnia kwota dofinansowania	Mediana kwoty dofinansowania
398 015 198,44		9 476 552,34	6 118 292,44	255 001 409,03	6 071 462,12	4 398 200,46

Źródło: Baza projektów RPO WM 2014-2020.

W ramach Działania 4.3. dofinansowane są projekty w Poddziałaniu 4.3.2. Mobilność miejska w ramach ZIT, gdzie realizowane są projekty związane z budową, przebudową lub przystosowaniem parkingów „Parkuj i Jedź”; budową ścieżek i infrastruktury rowerowej. Koszty związane z realizacją tego typu projektów w ramach RPO WM 2014-2020 przedstawia poniższa tabela.

¹⁶ <http://siskom.waw.pl/komunikacja/rowery/Mazovia/Koncepcja-mapa.pdf>

Tabela 4. Koszty i dofinansowanie projektów obejmujących prace z zakresu redukcji emisji zanieczyszczeń, Poddziałanie 4.3.2.

Wartość ogółem	projektów	Średnia wartość projektów	Mediana wartości projektów	Kwota dofinansowania ogółem	Średnia kwota dofinansowania	Mediana kwoty dofinansowania
235 310 845,68		23 531 084,57	14 358 786,88	176 391 266,92	17 639 126,69	11 752 246,02

Źródło: Baza projektów RPO WM 2014-2020.

Komplementarne formy transportu

Dynamiczny rozwój systemów wypożyczalni rowerów w dużych miastach spowodował podejmowanie prób uruchamiania podobnych inwestycji również w mniejszych ośrodkach. Na Mazowszu funkcjonuje kilkanaście systemów rowerów miejskich, np. Grodziski Rower Miejski, Veturilo w Warszawie, Pruszkowski Rower Miejski, Radomski Rower Miejski, system w Piasecznie, system pilotażowy w Otwocku, system bikesharing w gminie wiejskiej Michałowice.

Wszystkie systemy rowerów miejskich na Mazowszu zlokalizowane są w obrębie aglomeracji warszawskiej. Jednocześnie cała sieć bikesharing jest kompatybilna z warszawskim systemem Veturilo. Inicjatywy rowerów miejskich coraz częściej wychodzą poza funkcjonowanie w obrębie aglomeracji warszawskiej. W gminach Kozienice, Pionki, Zwoleń i Garbatka –Letnisko, Jedlin-Letnisko oraz Policzna w listopadzie 2017 pojawił się pomysł stworzenia zintegrowanego systemu wypożyczania rowerów miejskich, którego inicjatorem był burmistrz gminy Pionek. Pomysł cieszył się wówczas zainteresowaniem ze strony władarzy jednostek samorządowych, gdzie wstępnie ustalono, że rowery miejskie mają pojawić się z końcem czerwca 2018. W rezultacie ze względu na wysokie koszty inwestycji gminy zrezygnowały z pomysłu.

Alternatywą dla posiadania własnego samochodu staje się z kolei w ostatnich latach współdzielenie pojazdów. Liczba aut osobowych w województwie mazowieckim systematycznie rośnie – wedle danych GUS, w roku 2016 było ich 620,5 na 1000 mieszkańców. W m. st. Warszawa wskaźnik ten wyniósł 680,8. Średnio, największa liczba aut porusza się w subregionie żyrardowskim (684,7/1000 ludności), a najmniejsza w subregionie warszawskim wschodnim (544/1000 ludności). Szczegóły przedstawia tabela poniżej.

Tabela 5. Liczba samochodów osobowych przypadająca na 1000 osób w roku 2016 w województwie mazowieckim

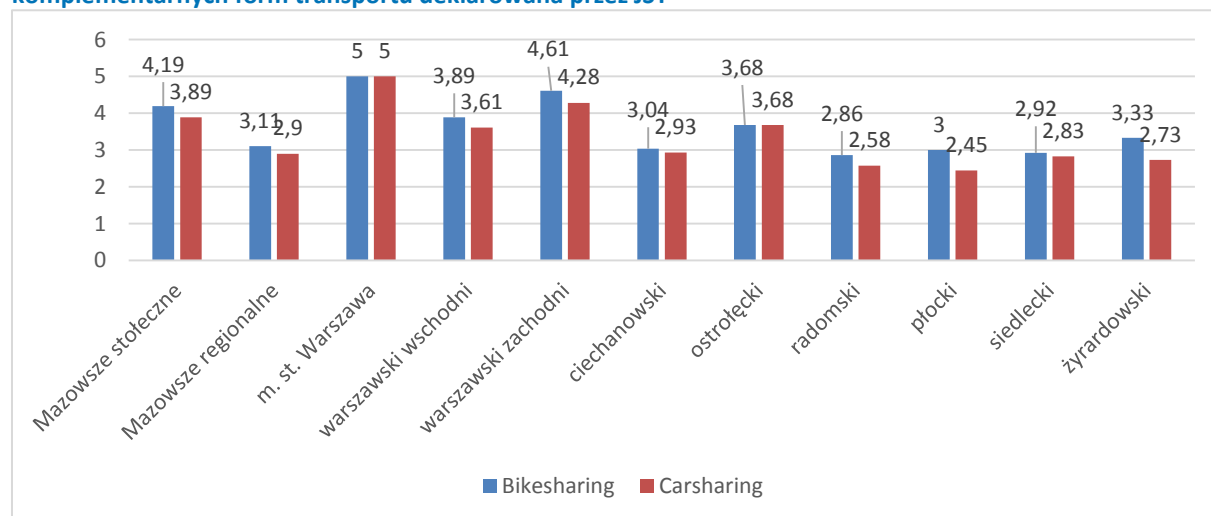
Region/Subregion	Liczba samochodów osobowych na 1000 ludności w roku 2016 (średnia dla subregionu)
Region Warszawski Stołeczny	591,8
Region Mazowiecki Regionalny	611,2
m.st. Warszawa	680,8
warszawski wschodni	544,0
warszawski zachodni	630,0
ciechanowski	610,8
ostrołęcki	566,6
radomski	597,2
płocki	705,3
siedlecki	575,5
żyrardowski	684,7

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

Pierwszy w Polsce system wypożyczania samochodu na krótki czas, tzw. carsharing powstał w Warszawie. Jest to obecnie jedyny system tego typu na Mazowszu. W 2017 roku w stolicy funkcjonowało kilka komercyjnych

systemów udostępniających ok. 900 samochodów. Na tle stolic europejskich Warszawa (w 2017 roku) plasuje się na siódmym miejscu pod względem dostępności samochodów na wypożyczenie (5 samochodów/ 10 tys. mieszkańców). Do grona wypożyczalni samochodów carsharing w stolicy należą PANEK, 4Mobility, i Traficar. Publiczny carsharing na zasadzie koncesji w Warszawie planowany jest już na rok 2018. ZDM planuje uruchomienie systemu, w skład którego wejdzie min. 300 pięciodrzwiowych oraz pięcioosobowych samochodów elektrycznych/hybrydowych/spalinowych z silnikiem diesla spełniającego normy emisji spalin Euro 6. Auta powinny być zarejestrowane nie wcześniej niż 1.03.2017 r. i posiadać maksymalny przebieg 25 tys. km na dzień rozpoczęcia świadczenia usługi¹⁷. Obserwując tendencje zachodzące w takich krajach jak Niemcy czy Francja, a także rosnące zainteresowanie carsharingiem w Warszawie, należy spodziewać się rosnącego zainteresowania samoobsługowymi wypożyczalniami samochodów w stolicy¹⁸. Aktualnie zauważa się również rozwój systemu typu Scooter sharing (0,4 skutera /10 tys. mieszkańców). W Warszawie funkcjonuje kilka firm świadczących usługi dostępu do skuterów (Blinkee, Scroot, Jeden Ślad, Skutery Centrum, Scooter rental SYM, rent-a-vespa.pl). System rozpoczął funkcjonowanie wiosną 2017 r., lecz można zauważyć znaczny przyrost liczby skuterów w przeciągu pierwszego roku ich funkcjonowania –wedle stanu na kwiecień 2018 r., w Warszawie wynająć można było około 360 skuterów¹⁹. Przewiduje się, że rynek zostanie zdominowany przez skutery elektryczne, co znacznie zwiększyłoby efektywność walki z niską emisją. Klimat panujący w Polsce sprzyja takiej formie transportu przez mniejszą część roku, jednakże obserwuje się rentowność tego typu komplementarnej formy transportu. Inwestycje w skutery są dość kosztowne – jeden pojazd stanowi koszt około 10 tys. zł. W najbliższej przyszłości możliwe będzie obsługiwanie za pomocą skuterów pracowników firm kurierskich czy dostawców energii.

Wykres 15. Średnia ocena zapotrzebowania na infrastrukturę związaną z upowszechnianiem komplementarnych form transportu deklarowana przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

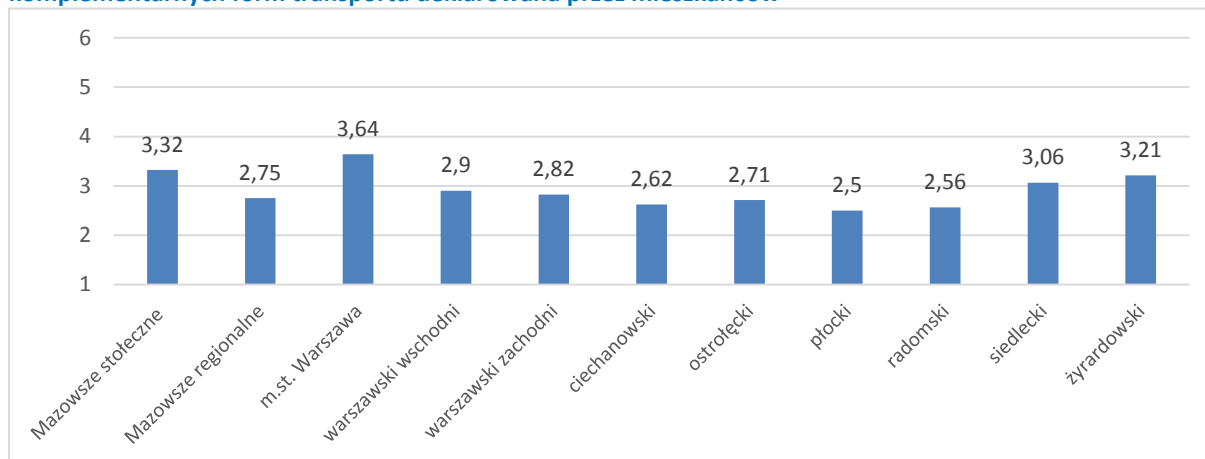
W ramach badania CAWI/CATI jednostki samorządowe zostały poproszone o ocenę zapotrzebowania na komplementarne formy transportu (wykres powyżej). Średnio, najwyższe zainteresowanie wyrażane jest w Mazowszu Stołecznym, tutaj też komplementarne formy transportu takie jak carsharing, bikesharing, czy też scootersharing mają największe szanse na rozwój. W pozostałych częściach województwa mazowieckiego rozwija się jedynie bikesharing, jednak ma to miejsce w znacznie węższym zakresie niż w odniesieniu do systemu rowerów miejskich w Warszawie. JST deklarują jednakże w pewnym stopniu zainteresowanie tego typu inwestycjami, a na tym tle wyróżnia się subregion ostrołęcki.

¹⁷ https://zdm.waw.pl/zamowienia_publiczne/1096-2/

¹⁸ <https://moto.rp.pl/archiwum/5427-rosnie-popularnosc-car-sharingu-w-polsce-ale-do-liderow-nam-daleko>

¹⁹ <https://subiektywnieofinansach.pl/skutery-blinkee-jedenslad-zaleja-warszawe-car-sharing/>

Wykres 16. Średnia ocena zapotrzebowania na infrastrukturę związaną z upowszechnianiem komplementarnych form transportu deklarowana przez mieszkańców

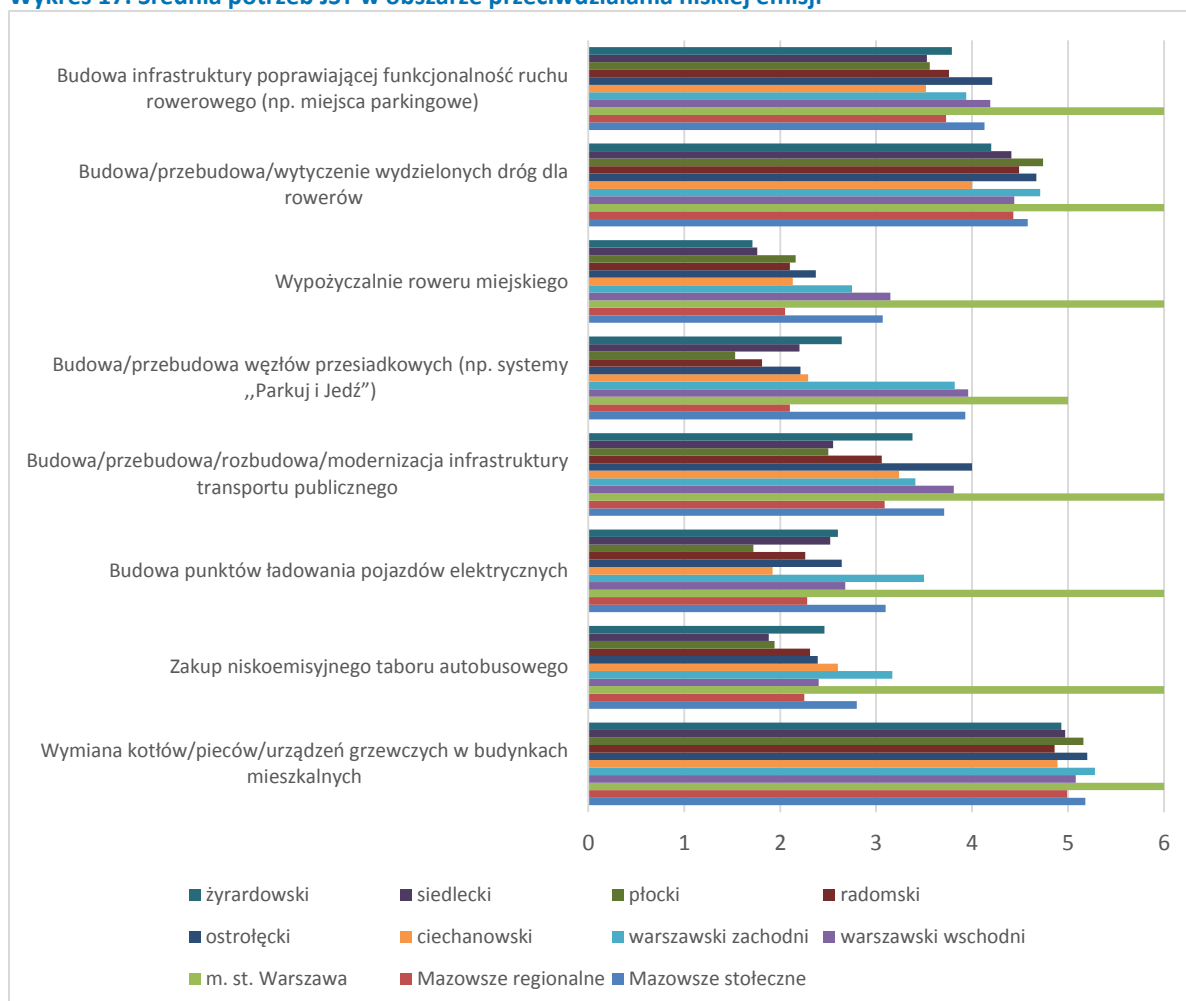

Źródło: opracowanie własne na podstawie CATI z mieszkańcami, N=390

Mieszkańcy z kolei nieco niżej ocenili potrzebę upowszechniania komplementarnych form transportu, przy czym najbardziej pozytywnych odpowiedzi udzielali mieszkańcy Warszawy oraz subregionu żyrardowskiego i siedleckiego.

Analizując w sposób ogólny potrzeby identyfikowane przez jednostki samorządu terytorialnego w zakresie przeciwdziałania niskiej emisji, zauważyć można skierowanie uwagi na wymianę urządzeń grzewczych w budynkach mieszkalnych oraz na inwestycje w drogi rowerowe i infrastrukturę im towarzyszącą. Jednocześnie, najmniej potrzeb JST zauważają w przypadku budowy systemu rowerów miejskich (wykres poniżej).

Wykres 17. Średnia potrzeb JST w obszarze przeciwdziałania niskiej emisji

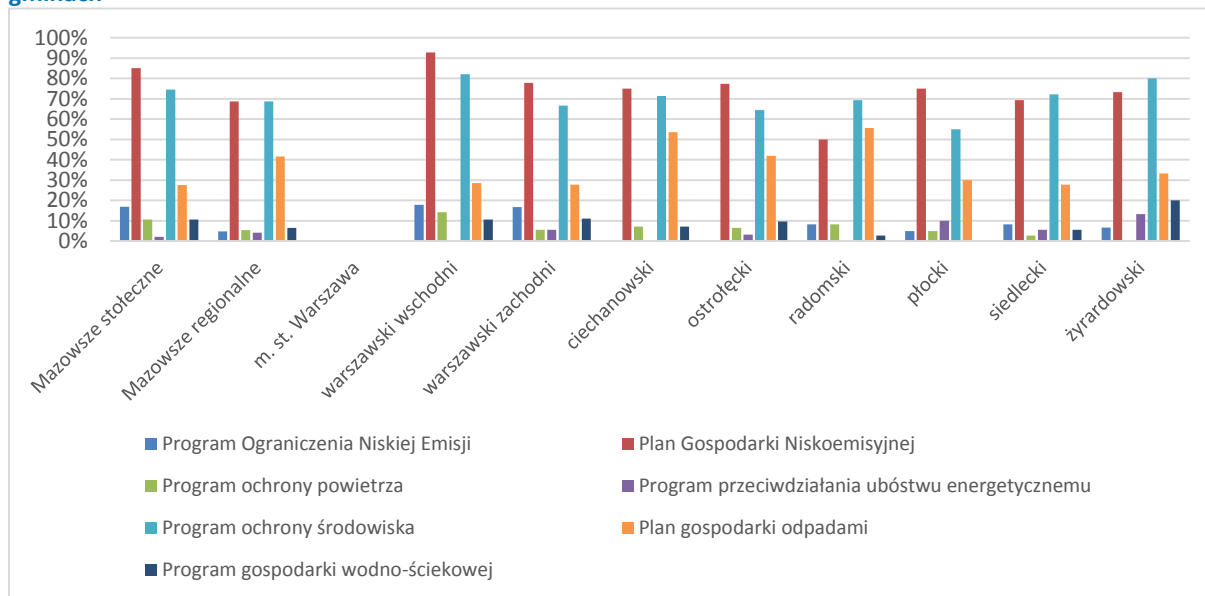
Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

W ramach ochrony powietrza i przeciwdziałania niskiej emisji, mazowieckie gminy wdrażają i opracowują Plany Gospodarki Niskoemisyjnej (PGN). Do przykładowych gmin należą: Wyszaków, Izabelin, Pruszków, Brwinów, Pilawa, Zwolen, Konstancin, Jeziorna, Nowy Dwór Mazowiecki, Nur. Większość mazowieckich gmin rozpoczęła pracę nad PNG w latach 2014-2015, wraz z początkiem aktualnej perspektywy UE 2014-2020. Wsparcie finansowe oferowane na opracowanie PGN pochodziło m.in. z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie. Istnieją również gminy, gdzie dopiero w 2018 roku podjęto inicjatywę opracowania PGN, a do takich gmin należy m.in. Biezuń. Ogółem, w województwie mazowieckim 171 gmin (ponad 54%) posiada obowiązujący PGN, a 2 dokumenty są w przygotowaniu (gmina Biezuń i Pionki). Analiza pozwala stwierdzić, że aktualnie nie zauważa się raportów monitoringowych lub ewaluacyjnych Planów Gospodarki Niskoemisyjnej mazowieckich gmin.

Programy Obniżenia Niskiej Emisji (PONE) realizowane są w gminach w województwie mazowieckim rzadziej niż PGN. Spośród 96 gmin mających obowiązek przyjęcia programu²⁰, posiadają go jedynie 3 gminy – Nieporęt (2015-2020), Otwock (2012-2021), Płock (2010-2018). Przykładową gminą realizującą PONE w okresie wcześniejszym był Żyrardów, którego dokument obowiązywał w latach 2009-2017, a sama inicjatywa powstała w 2007 roku. Podobnie, program w latach 2009-2017 obowiązywał w gminie Piaseczno.

²⁰ <https://www.mazovia.pl/komunikaty--konsultacje-spoleczne/komunikaty/art,2581,program-ograniczania-niskiej-emisji-pone.html>

Wykres 18. Dokumenty planistyczne/strategiczne dotyczące środowiska opracowane i wdrażane w badanych gminach

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

Większość mazowieckich gmin biorących udział w badaniu CAWI/CATI posiada PGN, Program ochrony środowiska oraz Plan gospodarki odpadami. PONE identyfikowane jest w największym stopniu w subregionie warszawskim wschodnim (18% gmin) oraz zachodnim (17% gmin). Co ciekawe, część gmin deklaruje istnienie Programu przeciwdziałania ubóstwu energetycznemu – co w najbardziej widocznym stopniu ma miejsce w subregionie płockim (10% gmin) oraz żyrardowskim (13% gmin). Przykładowymi gminami realizującymi ten program jest gmina Korczew i Repki. Działania podejmowane przez gminy związane są z kształtowaniem postaw oszczędzania energii w miejscu zamieszkania, a także ze wsparciem finansowym i przyznawaniem świadczeń w postaci dodatku mieszkaniowego (jako częściowej pomocy w opłatach za mieszkanie wobec osób o niskich dochodach) oraz dodatku energetycznego (przysługującego odbiorcy wrażliwemu²¹ energii elektrycznej). Innymi wskazywanymi przez gminy formami wsparcia są: zasiłek celowy na zakup opału, remont mieszkania, opłacenie rachunków energetycznych czy też wsparcie publicznych inwestycji podnoszących efektywność energetyczną budynków takich jak termomodernizacja.

W większości przypadków gminy, deklarując etap realizacji wskazywanych dokumentów, wskazywały, iż dokumenty są uchwalone. Jednostki samorządowe, szczególnie w przypadku PGN lub PONE, znajdują się w początkowej fazie ich wdrażania. Niektórzy ankietowani wskazywali, iż gmina ubiega się m. in. o uzyskanie środków na wymianę urządzeń grzewczych dla mieszkańców bądź OZE, termomodernizację budynków użyteczności publicznej, budowa ścieżek rowerowych, a część z nich rokrocznie otrzymuje również dofinansowanie z WFOŚiGW na usuwanie azbestu na terenie gminy. Działania uwzględnione w wymienionych planach są w wielu gminach realizowane w części, w miarę możliwości finansowych własnych i możliwości pozyskania środków ze źródeł zewnętrznych. Zdarzały się przypadki, iż deklarowano realizację obowiązujących dokumentów w dość niskim stopniu, gdyż JST w dużej mierze uzależniają wykonanie założeń programów od dostępnych dotacji unijnych. 40% gmin biorących udział w badaniu posiada deklarowane programy (przyjęte uchwałą i obowiązujące), jednak nie wskazuje na ich wdrażanie. 38% zaś znajduje się na różnych etapach wdrażania dokumentów. Pozostałe gminy nie potrafiły wskazać postępu w wykonaniu.

²¹ Odbiorcą wrażliwym jest osoba, której przyznano dodatek mieszkaniowy oraz która jest stroną umowy kompleksowej lub umowy sprzedaży energii elektrycznej zawartej z przedsiębiorstwem energetycznym oraz która zamieszkuje w miejscu dostarczania energii elektrycznej.

Efektywność energetyczna (w tym termomodernizacja, sieci ciepłownicze i chłodnicze)

Stan instalacji sieci ciepłowniczych i chłodniczych

Województwo mazowieckie pochłania 23% krajowej produkcji ciepła i jest drugim województwem pod względem rozwoju systemu ciepłowniczego²². Jeden z największych systemów w Europie znajduje się w Warszawie. Dla celów przeciwdziałania niskiej emisji, dużą rolę odgrywają w ostatnich latach przyłączenia do sieci ciepłowniczych. Rozwój ciepłownictwa w województwie mazowieckim uzależniony jest w dużej mierze od ceny ciepła systemowego w porównaniu do cen pozostałych źródeł ogrzewania, a więc surowców takich jak gaz ziemny, olej opałowy, węgiel kamienny czy energia elektryczna. Koszt ogrzewania domu bądź mieszkania węglem kamiennym pozostaje około 30% niższy niż za pomocą ciepła sieciowego²³. Wedle danych GUS na rok 2016, 86,3% mieszkań w województwie posiadało centralne ogrzewanie (92,7% w miastach oraz 69,9% na wsi).

Analiza długości sieci ciepłowniczej w województwie mazowieckim w latach 2014-2016 pokazuje, że w stosunku do roku 2014, w roku 2016 długość sieci wzrosła. Biorąc pod uwagę rok 2015, zauważalny jest wzrost długości sieci w stosunku do roku poprzedniego, natomiast w 2016 roku odnotowuje się spadek długości sieci w porównaniu z 2015 rokiem (tabela poniżej).

Tabela 6. Długość sieci ciepłowniczej w województwie mazowieckim w latach 2014-2016

Region/Subregion	Długość sieci ciepłej przyłączy do budynków i innych obiektów (km/2014)	Długość sieci ciepłej przyłączy do budynków i innych obiektów (km/2015)	Długość sieci ciepłej przyłączy do budynków i innych obiektów (km/2016)
Region Warszawski Stołeczny	765,2	880,8	859,6
Region Mazowiecki Regionalny	430,4	441,6	406,6
m.st. Warszawa	551,5	670,3	661,3
warszawski wschodni	106,9	106,7	105
warszawski zachodni	106,8	103,8	93,3
ciechanowski	66,8	67,9	60,3
ostrołęcki	95,3	92	91,9
radomski	96,1	97,8	90,1
płocki	79,5	80	71,7
siedlecki	51,1	63,9	60,2
żyrardowski	41,6	40	32,4
SUMA	2 239,2	2 644,8	2 532,4

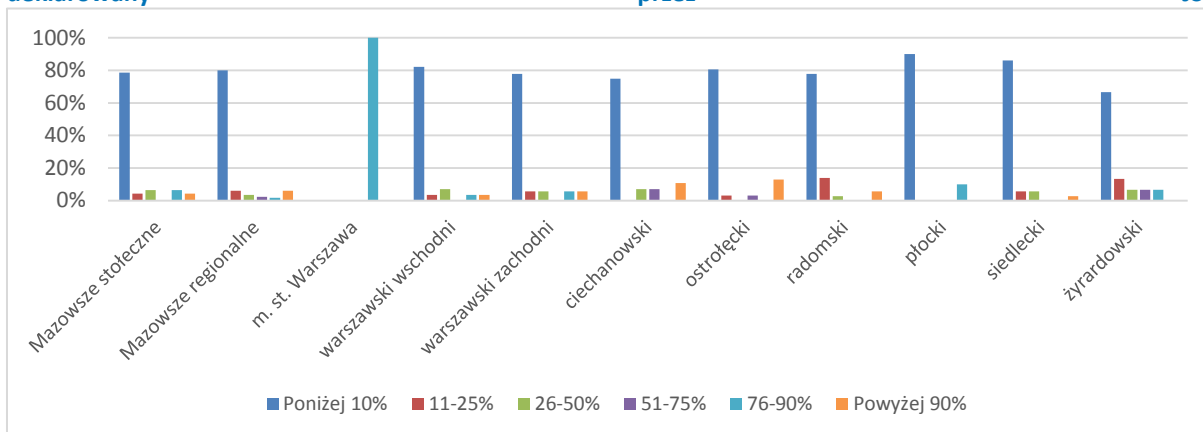
Źródło: Opracowanie własne na podstawie GUS

Poniższe wykresy (nr 19, 20, 21), prezentują odsetek budynków (użyteczności publicznej, jednorodzinnych oraz wielorodzinnych) posiadających przyłącza do sieci ciepłowniczych, deklarowany przez JST biorące udział w badaniu CAWI/CATI. We wszystkich subregionach, pomijając m. st. Warszawę, przyłącza istnieją w większości przypadków w mniej niż 10% budynków znajdujących się na obszarze danej jednostki terytorialnej. W Warszawie do sieci ciepłowniczych najwięcej podłączonych jest budynków użyteczności publicznej (76-90%). W pozostałych przypadkach brak jest subregionu, w którym przyłączenia były dość wysokie. Zdecydowanie najmniejszy udział w systemie ciepłowniczych obserwuje się jednak w przypadku budynków jednorodzinnych.

²² J. Kamiński, A. Malik, *Analiza krajowego sektora ciepłowniczego – stan obecny i kluczowe determinanty rozwoju*, [w:] Zeszyty Naukowe Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią Polskiej Akademii Nauk, nr 92, 2016, s. 314.

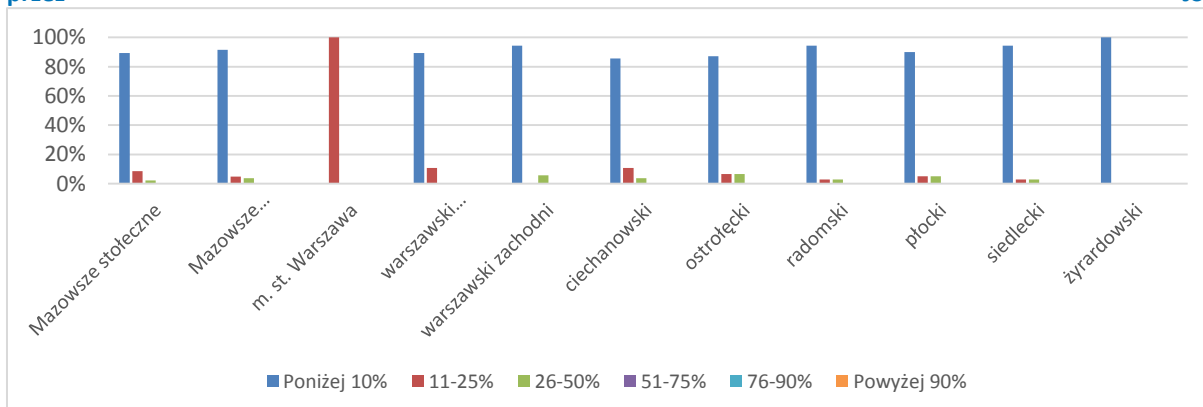
²³ Tamże, s. 315.

Wykres 19. Udział procentowy budynków użyteczności publicznej podłączonych do sieci ciepłowniczej, deklarowany przez JST

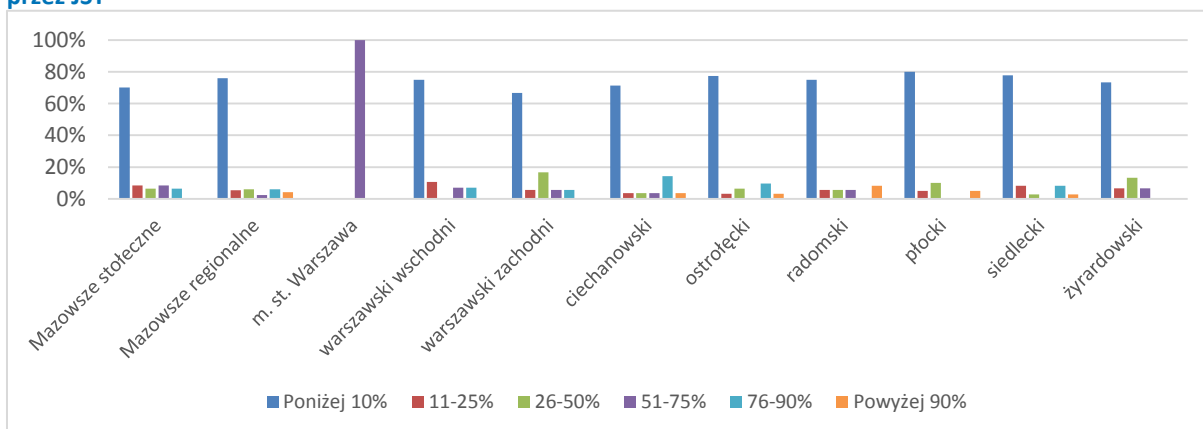
Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

Wykres 20. Udział procentowy budynków jednorodzinnych podłączonych do sieci ciepłowniczej, deklarowany przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

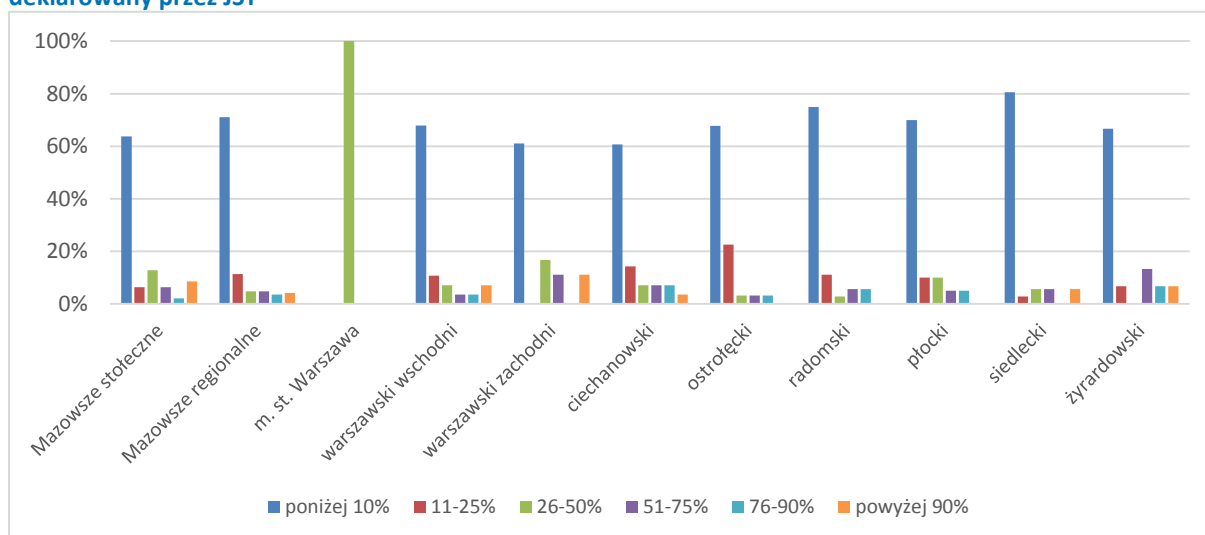
Wykres 21. Udział procentowy budynków wielorodzinnych podłączonych do sieci ciepłowniczej, deklarowany przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

W konsekwencji, jednostki samorządowe deklarują obecne pokrycie zapotrzebowania na przyłącza do sieci ciepłowniczych w bardzo niskim procencie (wykres poniżej). Najmniejsze potrzeby w tym zakresie identyfikują jednostki terytorialne znajdujące się w subregionach warszawskim zachodnim, wschodnim oraz żyrdardowskim, choć wciąż pozostaje to 10-15% ankietowanych w każdym z obszarów.

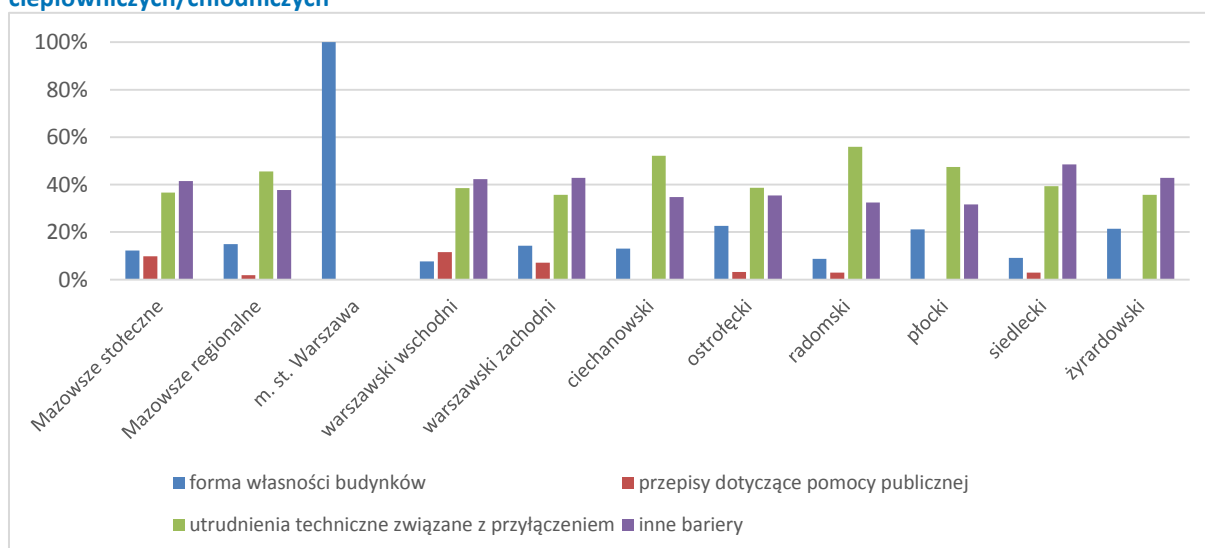
Wykres 22. Stopień pokrycia zapotrzebowania na przyłączenie budynków do sieci ciepłowniczych, deklarowany przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

JST w badaniu CAWI/CATI zostały zapytane o bariery identyfikowane w związku z przyłączami do sieci. Najczęściej, w większości subregionów, są to utrudnienia techniczne. Wskazywano również na inne przyczyny/problemy, a wśród nich brak infrastruktury na terenie danej JST, wysokie koszty budowy przyłączy – brak środków po stronie gmin na wspieranie inwestycji, wysokie koszty (opłaty) eksploatacji dla mieszkańców, brak zainteresowania ze strony mieszkańców, brak zainteresowania ze strony operatorów ciepłowni rozwojem sieci, czy też rozproszona zabudowa na obszarze gminy.

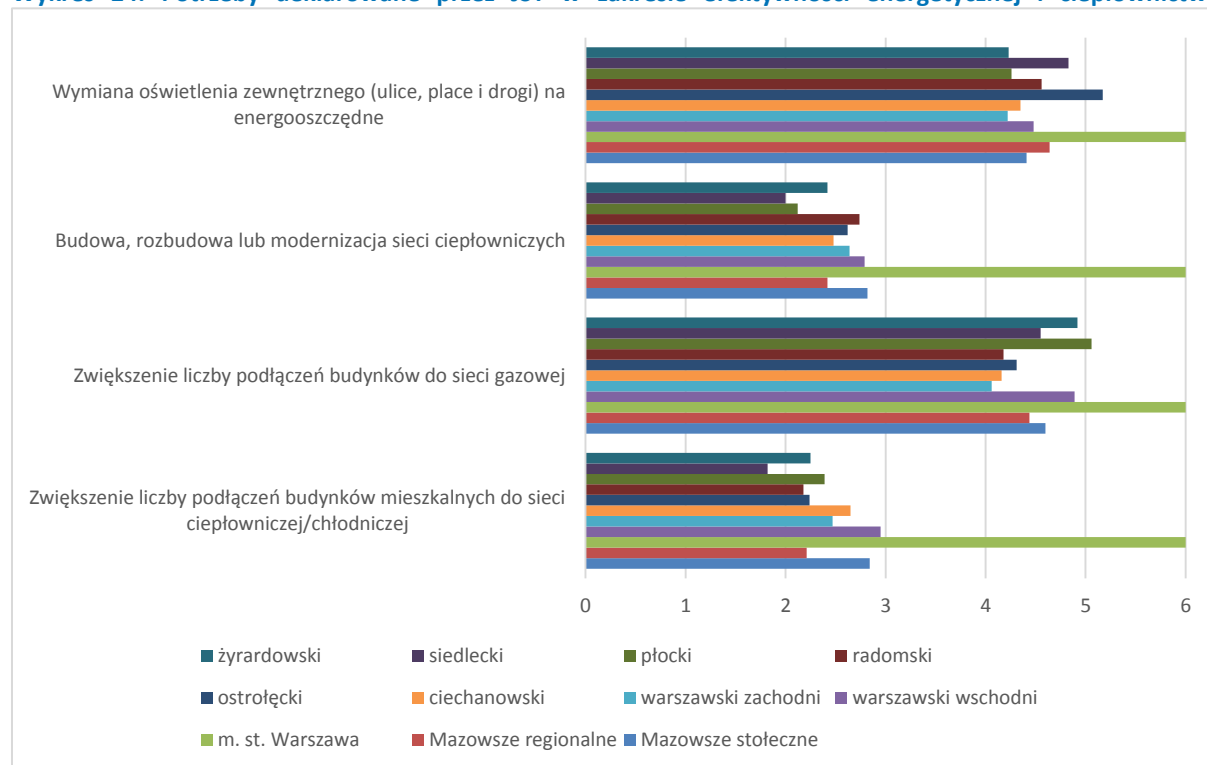
Wykres 23. Bariery identyfikowane przez JST, dotyczące podłączeń budynków do sieci ciepłowniczych/chłodniczych

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

W zakresie systemu ciepłowniczego/chłodniczego JST nie identyfikują tak wyraźnych potrzeb, jak wynikałoby to ze zidentyfikowanego pokrycia zapotrzebowania na przyłącza, natomiast większe zainteresowanie wzbudzają podłączenia budynków do sieci gazowej oraz energooszczędne oświetlenie uliczne. Dzieje się tak mimo znikomego udziału budynków podłączonych w poszczególnych gminach do sieci ciepłowniczych/chłodniczych. Dostrzegane są zatem alternatywne źródła energii, których koszt, wbrew opiniom, jest porównywalny z kosztami ogrzewania generowanymi przez olej opałowy, gaz płynny oraz energię elektryczną.

Wykres 24. Potrzeby deklarowane przez JST w zakresie efektywności energetycznej i ciepłownictwa

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

Prawo europejskie²⁴ podkreśla istotę kogeneracji w poprawie efektywności ogrzewania oraz chłodzenia. Promowanie efektywnego wykorzystywania paliw w energetyce poprzez produkcję energii w kogeneracji wiąże się z wyższą sprawnością i mniejszym zużyciem energii aniżeli ma to miejsce w przypadku rozdzielnego wytwarzania energii. *Heat Roadmap Europe 2050* zakłada spadek zapotrzebowania na ciepło w sektorze mieszkalnictwa i usług – o 13% do roku 2030 oraz o 22% do roku 2050. Odwrotna sytuacja przewidywana jest w sektorze przemysłowym, gdzie prognozuje się wzrost zapotrzebowania aż o 87% do roku 2050²⁵.

Efektywność energetyczna

Przewidywane zmniejszenie popytu na ciepło wśród odbiorców indywidualnych korelować będzie z polskim oraz europejskim ustawodawstwem, związanym ze wzrostem efektywności energetycznej²⁶. Wedle prawa europejskiego, budynki użyteczności publicznej wybudowane po roku 2018 powinny cechować się niemal zerowym zużyciem energii, pochodzącym jednocześnie z odnawialnych źródeł energii. Po roku 2020 obostrzenia

²⁴ Dyrektywa 2004/8/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lutego 2004 r. w sprawie promocji kogeneracji w oparciu o zapotrzebowanie na ciepło użytkowe na rynku wewnętrznym energii oraz zmieniająca dyrektywę 92/42/EWG (Dz. Urz. UE L 52 z 21.02.2004).

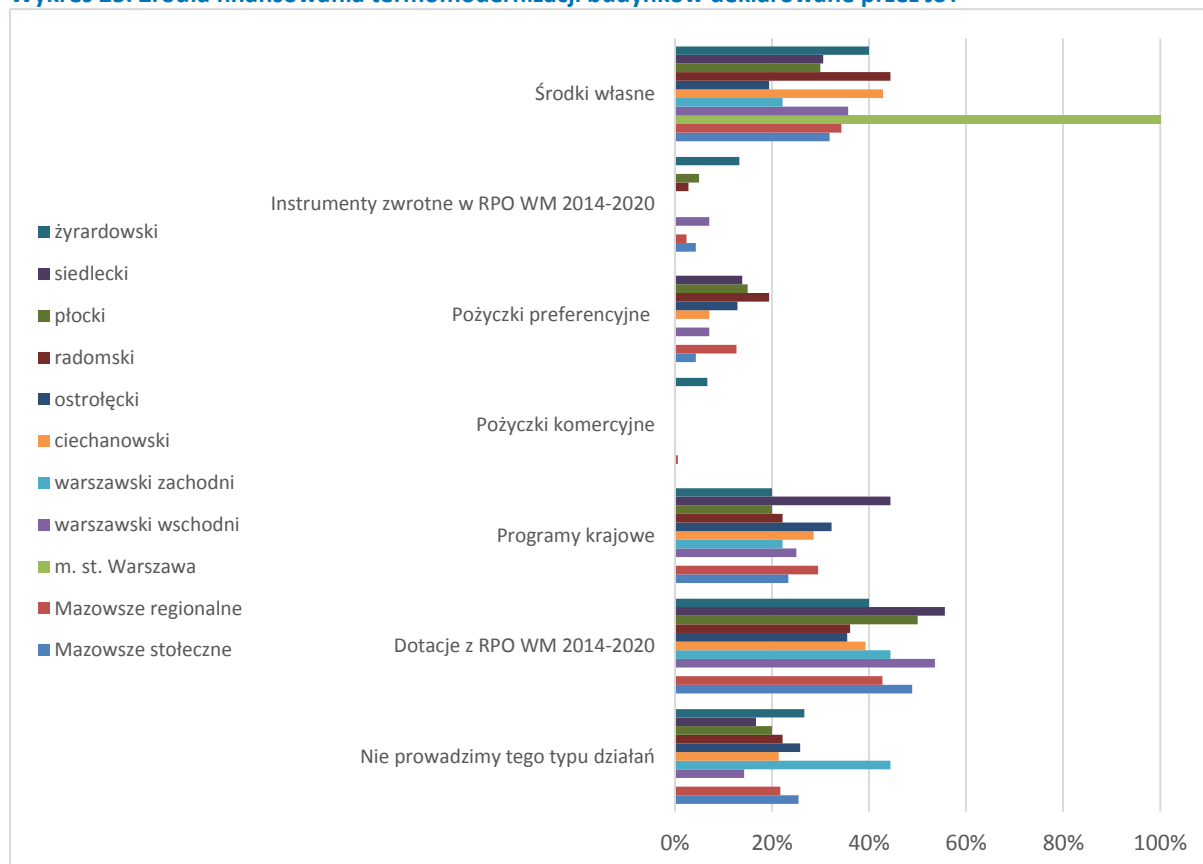
²⁵ Euroheat&Power, *Heat Roadmap Europe 2050*, 2012, s. 19.

²⁶ Ustawa z dnia 20 maja 2016 r. o efektywności energetycznej (Dz.U. 2016 poz. 831); Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2010/31/UE z dnia 19 maja 2010 r. w sprawie charakterystyki energetycznej budynków

dotyczyć mają wszystkich pozostałych nowo wybudowanych budynków. Należy spodziewać się rosnącej konkurencji w postaci alternatywnych źródeł pokrywania zapotrzebowania na ciepło.

Źródła finansowania poprawy efektywności energetycznej budynków, wskazywane przez jednostki samorządowe w znacznym stopniu koncentrują się na RPO WM 2014-2020, w drugiej kolejności na środkach własnych (w największym stopniu Warszawa i subregion radomski), a następnie na programach krajowych (najwięcej JST korzysta z tego typu wsparcia w subregionie siedleckim – ponad 40%). Szczegóły przedstawia poniższy wykres.

Wykres 25. Źródła finansowania termomodernizacji budynków deklarowane przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

W ramach programu Life oraz innych np. Sokół, GEKON, nie zidentyfikowano projektów pilotażowych w zakresie energetyki realizowanych na terenie województwa mazowieckiego. Polscy beneficjenci Horyzontu 2020 (H2020) są widoczni w projektach w zakresie energetyki, jednak wskaźnik dofinansowanych projektów jest niższy od średniej unijnej liczby projektów zaopiniowanych pozytywnie. Polskie podmioty realizujące projekty w dziedzinie energetyki realizowane są w szczególności w obszarach energooszczędnego budownictwa i efektywności energetycznej (stanowią około 1/3 projektów w dziedzinie energetyki). Inicjatywa tego typu projektów związana jest w szczególności z implementacją unijnych przepisów w zakresie efektywności energetycznej, zarządzania ciepłem i energią elektryczną oraz innowacyjnymi technologiami. Dofinansowane projekty pilotażowe objęły m.in. innowacyjne i wielofunkcyjne okna z półprzeźroczystymi panelami fotowoltaicznymi oraz gotowe i łatwe w montażu elementy do renowacji budynków. Głównym podejmowanym problemem w polskich projektach H2020 była termomodernizacja i oszczędzanie energii. Do grona beneficjentów można zaliczyć sektor prywatny (firmy) oraz publiczny (instytucje publiczne) tj.: Krajowa Agencja Poszanowania Energii oraz Centrum Analiz Społeczno-Ekonomicznych (projekt EuroPACE, który ma na celu utworzenie systemu finansowania inwestycji związanych z oszczędnością i wytwarzaniem energii w gospodarstwach domowych ze źródeł prywatnych, przy mniejszym uzależnieniu od dotacji z sektora publicznego). Do głównych efektów projektów H2020 z udziałem Polski należą przede wszystkim poprawa jakości życia, oszczędzanie energii oraz zmniejszenie emisji związanej ze spalaniem

(w tym niskiej emisji). Działania projektów skupiają się przede wszystkim na obszarach o wysokiej wydajności (inteligentne domy, budynki, OZE, sieci ciepłownicze i chłodnicze) oraz na zwiększeniu dostępności (czerpanie energii oraz zmniejszenie jej ceny) dla gospodarstw domowych czystej energii, pochodzącej z OZE.

W województwie mazowieckim zauważalne jest znaczne zainteresowanie poprawą efektywności energetycznej budynków, co wiązać należy ze wspomnianymi wyżej zmianami w prawie krajowym i unijnym. Finansowanie projektów związanych z termomodernizacją budynków, wymiany czynników grzewczych oraz podłączeń do sieci ciepłowniczej znajdują swoje odzwierciedlenie w RPO WM 2014-2020 w Działaniu 4.2. Efektywność Energetyczna oraz Działaniu 4.3. Redukcja emisji zanieczyszczeń powietrza. W Działaniu 4.2. zostały określone typy projektów tj. Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej oraz termomodernizacja wielorodzinnych budynków mieszkalnych. Do 9.05.2018 r. zakończono 3 nabory na projekty dotyczące budynków użyteczności publicznej oraz 1 nabór dotyczący wysokosprawnej kogeneracji w ramach Działania 4.2. Zainteresowanie jest bardzo duże, a pula środków finansowych na dofinansowanie projektów nie odpowiada w pełni na zgłaszane potrzeby. Część z wybranych do dofinansowania przedsięwzięć zakłada wykorzystanie odnawialnych źródeł energii. Wiele z nich przewiduje tzw. głęboką termomodernizację, odnoszącą się do działań związanych z przegrodami zewnętrznymi oraz systemami technicznymi budynków, mającą na celu osiągnięcie wysokiej charakterystyki energetycznej.

Tabela 7. Liczba naborów, wnioskodawców oraz beneficjentów w ramach Działania 4.2 RPO WM 2014-2020

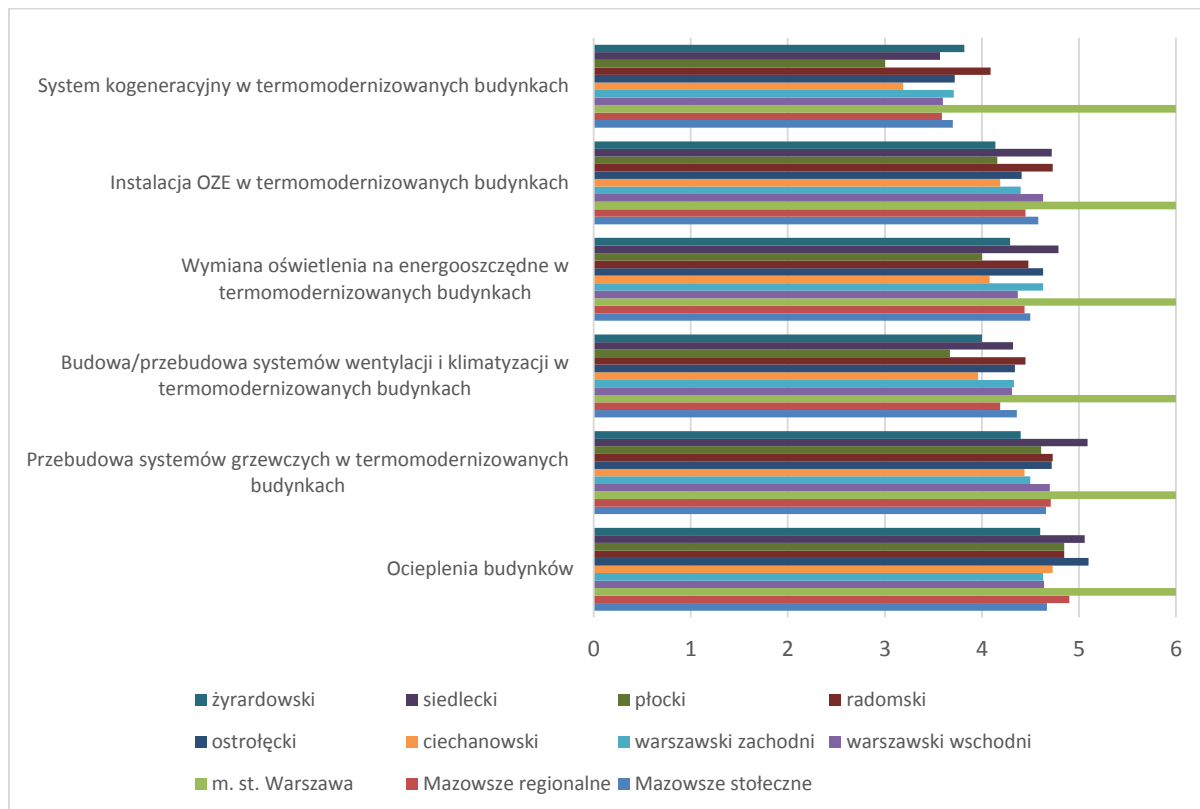
	Termomodernizacja budynków publicznej	Termomodernizacja wielorodzinnych budynków mieszkalnych	Wysokosprawna kogeneracja
Liczba dotychczasowych zakończonych naborów	3	0	1
Liczba wniosków o dofinansowanie	261 ²⁷	-	1
Projekty wybrane do dofinansowania	135 ²⁸	-	1

Źródło: Baza projektów RPO WM 2014-2020

²⁷ W tym 7 wnioskodawców ocenionych pozytywnie na etapie oceny formalnej w ramach naboru w konkursie nr RPMA.04.02.00-IP.01-14-076/18, Działanie 4.2 Efektywność energetyczna, Typ projektów „Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej” nabór wniosków na projekty wskazane w Planie inwestycyjnym dla subregionów objętych OSI problemowymi (konkurs dla szpitali).

²⁸ W tym 3 projekty w ramach naboru w konkursie nr RPMA.04.02.00-IP.01-14-028/16, Działania 4.2 Efektywność energetyczna, typ projektów – Termomodernizacja budynków użyteczności publicznej. Nabór wniosków na projekty wskazane w Planie inwestycyjnym dla subregionów objętych OSI problemowymi – w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2014-2020.

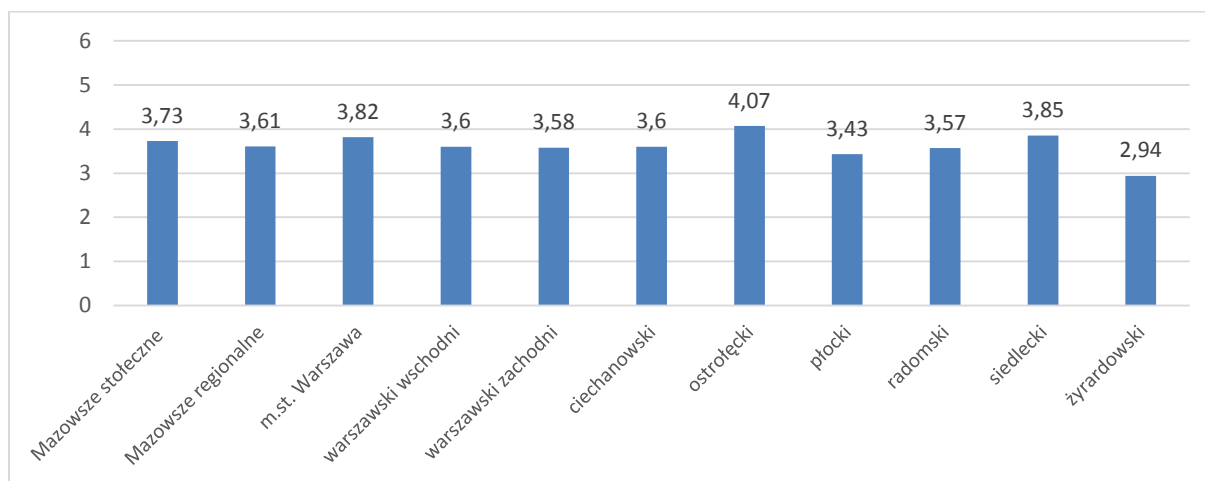
Wykres 26. Średnia potrzeb identyfikowanych przez JST w subregionach w ramach poprawy efektywności energetycznej budynków

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

W zakresie termomodernizacji potrzeby zauważane przez JST są znaczne, zaś największe w przypadku ociepleń budynków. Gminy zainteresowane są w porównywalnym stopniu również głęboką termomodernizacją. Najmniej popularny pozostaje system kogeneracyjny (choć średnia potrzeb waha się między 3 a 4). Mieszkańcy, zapytani w badaniu ankietowym o potrzeby termomodernizacyjne, ocenili je dość średnio. W subregionie ostrołęckim, siedleckim oraz w Warszawie zapotrzebowanie było nieco wyższe. Szczegóły widoczne są na poniższym wykresie.

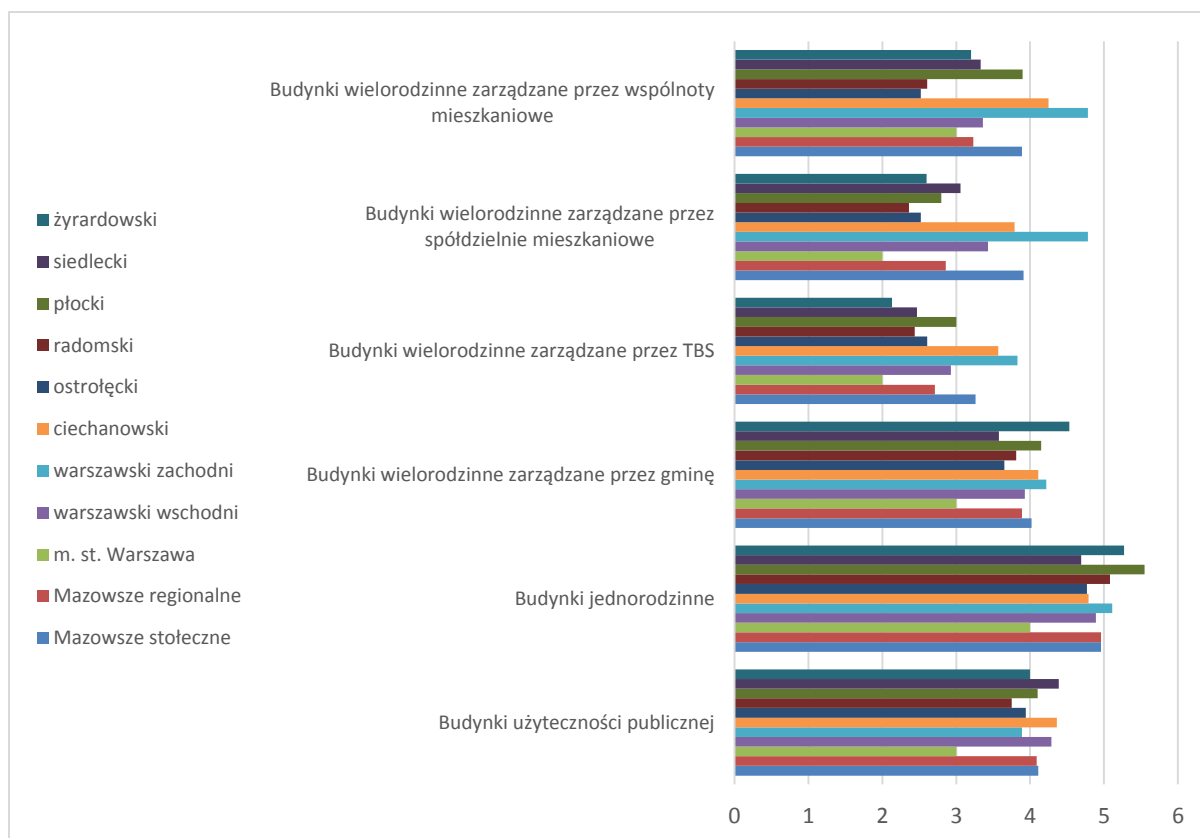
Wykres 27. Średnia ocena potrzeb termomodernizacyjnych wśród mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie CATI z mieszkańcami, N=390

Jeśli chodzi o tendencje obserwowane przez JST w rozróżnieniu na rodzaj budynku, zdecydowanie najbardziej widoczne są te dotyczące budynków jednorodzinnych (wykres poniżej). W drugiej kolejności wsparcia wymagają budynki użyteczności publicznej i budynki wielorodzinne znajdujące się w zarządzie gminy, co poniekąd należy wiązać z szerszą wiedzą gmin na temat potrzeb tychże obiektów. Dość zauważalne są również potrzeby termomodernizacyjne w przypadku budynków wielorodzinnych zarządzanych przez wspólnoty mieszkaniowe. Zdecydowanie najbardziej w obszarze wsparcia efektywności energetycznej wyróżnia się subregion ciechanowski oraz warszawski zachodni.

Wykres 28. Średnia potrzeb termomodernizacyjnych identyfikowanych przez JST w podziale na typy budynków

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 czerwca 2014 r. w sprawie ustalania mapy pomocy regionalnej na lata 2014-2020 definiuje maksymalną intensywność pomocy regionalnej w województwie mazowieckim. Dla podregionów (według podziału z przed 1 stycznia 2018 roku) ciechanowsko-płockiego, ostrołęcko-siedleckiego, radomskiego i warszawskiego wschodniego wynosi ona 35%. Obszar miasta stołecznego Warszawy w okresie 1.07.2014-31.12.2017 objęty jest intensywnością pomocy na poziomie 15%, natomiast w okresie 1.01.2018-31.12.2020 intensywność pomocy wynosi 10%. Jednocześnie w badaniu Warszawa deklaruje najmniejsze potrzeby związane z efektywnością energetyczną budynków. Pomoc regionalna nie może zostać udzielona w sektorze energetyki.

Niewątpliwie wsparcie z zakresu efektywności energetycznej w perspektywie unijnej 2021-2027 pozostanie znaczącym dla spełnienia wymogów stawianych przez Unię Europejską wobec krajów członkowskich. Państwa członkowskie są zachęcane do podejmowania działań służących pobudzeniu do przekształcania budynków poddawanych renowacji w budynki o niemal zerowym zużyciu energii. W Dyrektywie w sprawie efektywności energetycznej określono minimalne wymogi związane z zachowaniem efektywności energetycznej, jednak finansowanie projektów w ramach polityki spójności powinno koncentrować się na projektach wykraczających poza minimalne mierniki. Planowanie renowacji budynków powinno odbywać się za pomocą długofalowego

podejścia – nie należy przyjmować celów minimalnych, związanych z wymogami obowiązującymi w chwili obecnej, lecz planowanymi do przyjęcia w perspektywie najbliższych lat. W ramach RPO WM 2014-2020 całkowite koszty oraz dofinansowanie projektów w działaniu 4.2. – Efektywność energetyczna prezentuje tabela poniżej. W ramach tego działania realizowane były typy projektów tj. termomodernizacja budynków użyteczności publicznej oraz wysokosprawna kogeneracja.

Tabela 8. Koszty i dofinansowanie projektów obejmujących prace z zakresu efektywności energetycznej, w ramach Działania 4.2.

Wartość projektów ogółem	Średnia wartość projektów	Mediana wartości projektów	Kwota dofinansowania ogółem	Średnia kwota dofinansowania	Mediana kwoty dofinansowania
322 509 678,66	2 958 804,39	1 907 396,00	204 066 290,44	1 872 167,80	1 223 155,15

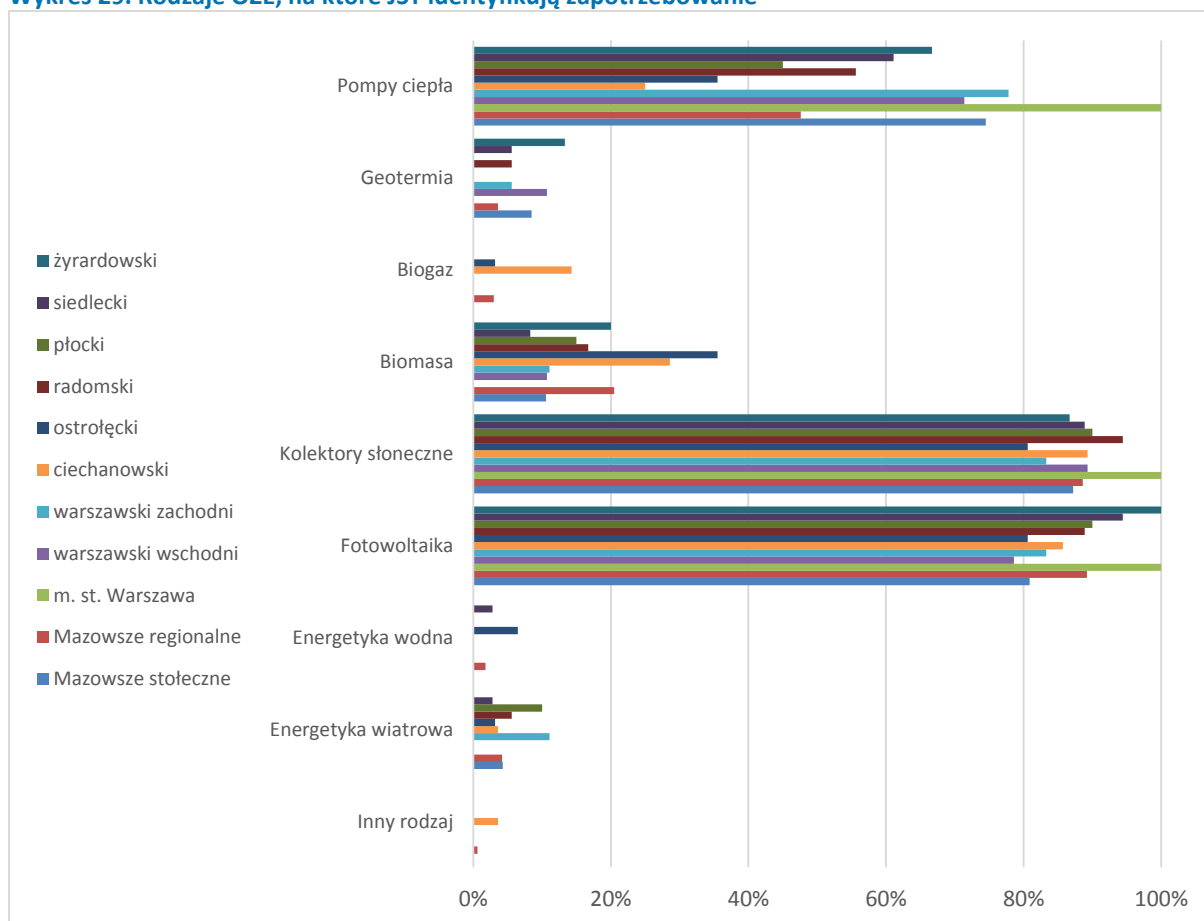
Źródło: Baza projektów RPO WM 2014-2020.

Odnawialne źródła energii (OZE)

Unijne regulacje dotyczące promowania odnawialnych źródeł energii²⁹ określają minimalne wymogi dotyczące poziomów udziału energii odnawialnej w transporcie, budownictwie czy przemyśle. *Polityka energetyczna dla Polski do roku 2030* podkreśla szczególną rolę OZE w dywersyfikacji źródeł dostaw energii, a w konsekwencji w zwiększeniu niezależności Polski od wykorzystywaniu energii z importu.

²⁹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/28/WE z dnia 23 kwietnia 2009 r. w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych zmieniająca i w następstwie uchylająca dyrektywy 2001/77/WE oraz 2003/30/WE.

Wykres 29. Rodzaje OZE, na które JST identyfikują zapotrzebowanie

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

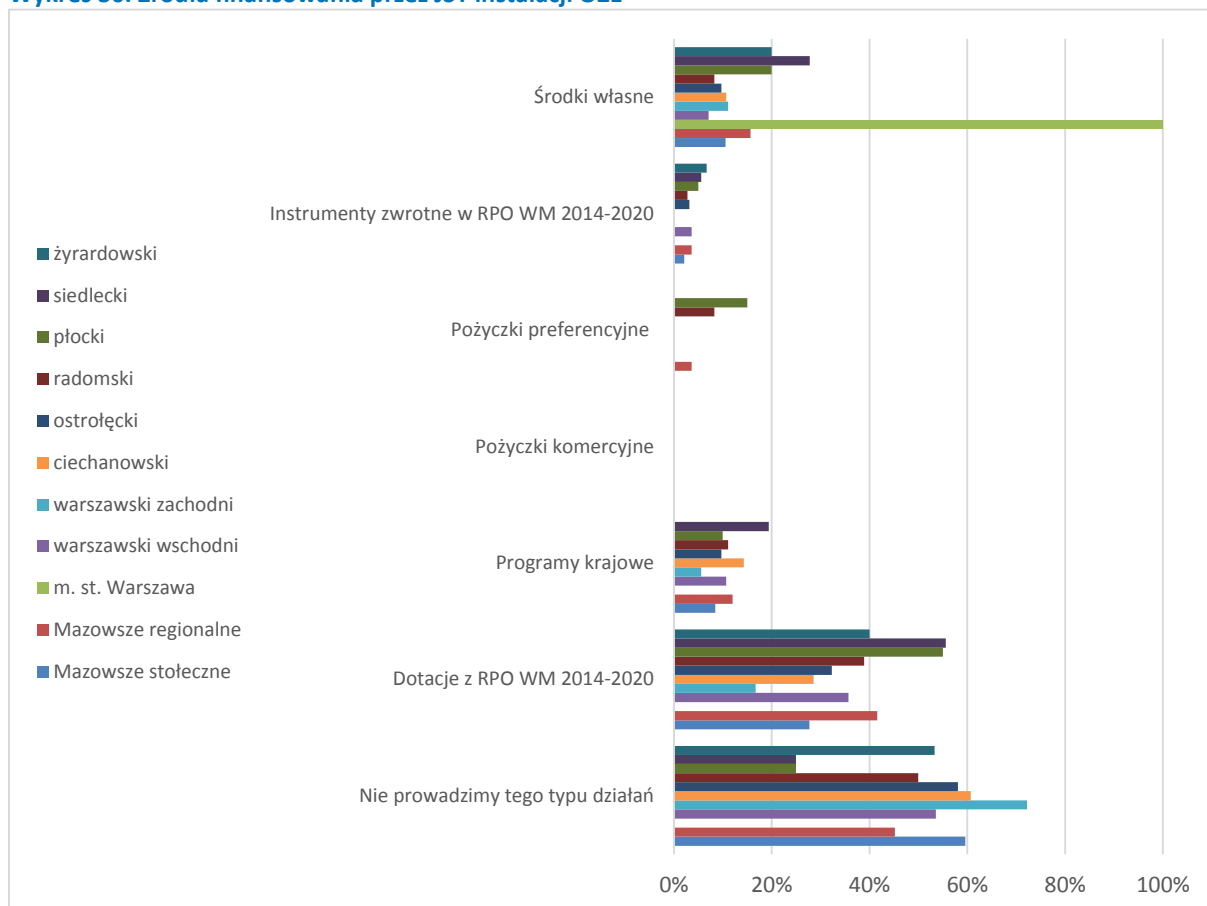
W ramach badania CAWI/CATI, JST wskazywały zapotrzebowanie na poszczególne rodzaje OZE. Na tym tle we wszystkich subregionach zdecydowanie wyróżnia się fotowoltaika oraz kolektory słoneczne – w prawie wszystkich subregionach ponad 80% jednostek terytorialnych jest zainteresowanych tego typu instalacjami. Popularność zyskują w ostatnich latach również pompy ciepła, coraz chętniej będące inwestycją podejmowaną w domach jednorodzinnych, często jednak wymagają one współpracy z innym źródłem ciepła. JST dostrzegają także znaczenie biomasy w produkcji ciepła/energii. Przypuszczalnie, obszar ten zyska na znaczeniu po szerszym jego rozpoznaniu i popularności rynkowej. Nikłe znaczenie przypisuje się natomiast energetyce wodnej i wiatrowej, na co wpływ mają warunki wodne i wiatrowe występujące na przeważającym obszarze województwa, choć północno-zachodnia część Mazowsza charakteryzuje się bardzo dobrymi uwarunkowaniami – stąd też większe zainteresowanie tym typem OZE deklaruje subregion warszawski zachodni i płocki.

W ramach pierwszego naboru dotyczącego OZE (Działanie 4.1), przeprowadzonego dla RPO WM 2014-2020 zatwierdzono 17³⁰ wniosków o dofinansowanie. Na liście rezerwowej znalazło się 57 wniosków o kwocie dofinansowania EFRR 315 188 046,61 PLN. Łącznie w pierwszym naborze złożono zaś 123 wnioski na łączną kwotę dofinansowania EFRR 585 531 512,77 PLN. Drugi nabór w przypadku Działania 4.1 wyłonił 6 beneficjentów planujących budowę instalacji OZE w ramach prowadzonej działalności gospodarczej/rolniczej (projekty na łączną kwotę 13 292 151,05 zł). 17 projektów nie otrzymało dofinansowania ze względu na wyczerpanie alokacji (na łączną kwotę 38 876 562,67 zł). Zainteresowanie związane z budową instalacji OZE nie maleje i w najbliższych

³⁰ Konkurs nr RPMA.04.01.00-IP.01-14-017/16 w ramach Działania 4.1 Odnawialne źródła energii – typ projektów „Infrastruktura do produkcji i dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych”.

latach należy oczekiwać utrzymującej się tendencji. RPO WM 2014-2020 jest także najczęściej wskazywanym źródłem finansowania projektów OZE przez JST biorące udział w badaniu (wykres poniżej). W drugiej kolejności wskazuje się środki własne oraz programy krajowe. Co ciekawe, większość jednostek terytorialnych nie prowadzi inwestycji w OZE – zainteresowanie może zatem rosnąć wraz z upowszechnianiem źródeł ciepła i energii przyjaznych środowisku.

Wykres 30. Źródła finansowania przez JST instalacji OZE

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

RPO WM 2014-2020 przypadku m.in. projektów parasolowych oferuje wsparcie na instalacje OZE w ramach Działania 4.1. Odnawialne źródła energii. W ramach konkursów dofinansowanie było oferowane na m.in. montaż paneli fotowoltaicznych, kolektorów słonecznych, pomp ciepła, elektrowni wiatrowych, biogazowni czy instalacji geotermalnych wraz z przyłączeniem do sieci dystrybucyjnej. W ramach tego konkursu dofinansowanie otrzymało 57 mazowieckich gmin. W ramach RPO WM 2014-2020 dofinansowanie budowy instalacji OZE oferowane jest również w Działaniu 4.2 Efektywność energetyczna i Poddziałaniu 4.3.1. Aktualne nabory RPO WM w ramach OZE wskazują na ciągle rosnące zainteresowanie tą branżą. Na Mazowszu zwiększa się w konsekwencji liczba małych wytwórców energii ze źródeł odnawialnych w ramach tzw. podejścia prosumenckiego. Gospodarstwa domowe czy też przedsiębiorstwa są w stanie samodzielnie produkować, konsumować oraz odsprzedawać do sieci niewykorzystaną część energii, która może ponownie powrócić do wytwórcy w przypadku zwiększonego zapotrzebowania. Zważywszy na omówione wcześniej zainteresowanie budową instalacji wykorzystujących OZE w województwie mazowieckim w RPO WM 2014-2020, spodziewany jest duży wzrost tzw. prosumentów.

Całkowite koszty projektów, całkowite dofinansowanie projektów oraz średnia i mediana kosztów projektów realizowanych w ramach RPO WM 2014-2020 w ramach Działania 4.1. Odnawialne źródła energii (OZE), przedstawia tabela poniżej.

Tabela 9. Koszty i dofinansowanie projektów obejmujących prace z zakresu OZE, Działanie 4.1.

Wartość projektów ogółem	Średnia wartość projektów	Mediana wartości projektów	Kwota dofinansowania ogółem	Średnia kwota dofinansowania	Mediana kwoty dofinansowania
72 066 197,88	4 804 413,19	3 393 930,86	52 913 550,64	3 527 570,04	2 594 808,00

Źródło: Baza projektów RPO WM 2014-2020.

Aktualne trendy na rynku Odnawialnych Źródeł Energii

Badanie opinii publicznej Instytutu Energetyki Odnawialnej z 2015 roku wykazało, że społeczeństwo polskie oczekuje większego wsparcia w ramach instalacji OZE, w zakresie produkcji ciepła oraz energii elektrycznej. 6 marca 2018 roku Rada Ministrów przyjęła projekt nowelizacji ustawy o OZE. Zapisy dokumentu dają możliwość skuteczniejszego i efektywniejszego wykorzystania OZE. Organizacje branżowe reprezentujące różne sektory OZE wskazują, że nowe prawodawstwo umożliwi uruchomienie aukcji i realizację inwestycji w zakresie energetyki odnawialnej oraz rozwój potencjału OZE. Jednocześnie na rynku pojawiają się głosy, że nowelizacja ustawy przyczyni się do zmiany dotychczasowych przepisów, które doprowadziły do kryzysu OZE w Polsce. Nowelizacja wprowadziła m.in. zmiany definicji pojęć tj. biomasa, instalacja OZE, mikroinstalacja i inne; monitoring oraz ocenę generacji rozproszonej, wiązana z produkcją energii przez mikroinstalacje OZE; poprawę systemu aukcyjnego w energetyce, w szczególności przystosowanie go do małych wytwórców energii; instrumenty wsparcia dla małych wytwórców energii pochodzącej z OZE. Według prognoz Instytutu Energetyki Odnawialnej (IEO) w związku z wprowadzonym projektem nowelizacji ustawy o OZE, oczekuje się, że w efekcie aukcji na energię w roku bieżącym zainstalowanych zostanie około 750 MW mocy w instalacjach fotowoltaicznych, a skumulowana moc w tychże instalacjach może przekroczyć 1,2 GW na 2020 rok. Badania aukcji pilotażowych 2016/2017 pokazały, że system aukcyjny służy rozwojowi instalacji fotowoltaicznych. IEO szacuje, że technologie fotowoltaiczne wyjdą z niszy, a do 2020 będą wiodącą technologią OZE, biorąc pod uwagę zainstalowaną moc. Aktualnie w Polsce powstaje mało nowych źródeł OZE, co wzmaga ryzyko nieosiągnięcia polskiego celu OZE na rok 2020. Dane z GUS pokazują, że w 2016 nastąpił pierwszy w przypadku Polski, spadek udziału nośników energii pochodzącej z OZE. Przyrost nowych instalacji OZE w 2017 roku był dużo mniejszy niż w latach wcześniejszych.

Wraz z początkiem lipca 2016 weszła w życie nowelizacja ustawy o OZE, która wprowadziła dwie formy przedsiębiorczości tj. klastry energetyczne oraz spółdzielnie energetyczne. Trendy w rozwoju OZE wskazują na to, że najbliższe lata będą funkcjonować pod hasłem energetyki opartej na węglu, a OZE będą stanowić uzupełnienie do energetyki konwencjonalnej. Spółdzielnie energetyczne w Polsce nie są popularnym zjawiskiem. Funkcjonowanie spółdzielni energetycznych powinno być oparte na stabilnym i opłacalnym systemie wsparcia. Rozwój tego typu podmiotów mogą zapewnić programy oferujące wsparcie w tym zakresie. Przeszkodę w rozwoju spółdzielni energetycznych stanowi niska świadomość społeczeństwa na temat ekologii i ochrony środowiska. Ponadto, samo pojęcie spółdzielni budzi w Polsce skojarzenia z okresem socjalistycznym, kiedy to prężnie rozwijały się spółdzielnie mieszkaniowe. Aktualnie na polskim rynku nadal panuje dominacja zakładów energetycznych, które hamują rozwój spółdzielni energetycznych. Pierwszą spółdzielnią energetyczną w Polsce była Spółdzielnia Nasza Energia, w której skład wchodzi Bio Power Sp. z o. o., Spółka Elektromontaż Sp. z o. o. oraz cztery gminy: Sitno, Skierbieszów, Komarów-Osada, Łabunie. Celem spółdzielni energetycznej jest budowa kompleksu elektrowni biogazowych połączonych ze sobą autonomiczną siecią. Do tej pory w Polsce nie rozwijały się tego typu inicjatywy, istnieją jednak zachęty do zmiany tego trendu związane z nowelizacją ustawy o OZE. W teorii spółdzielnie energetyczne mają za zadanie produkować, używać oraz sprzedawać nadwyżki energii wyprodukowanej z odnawialnych źródeł. Głównym problemem i barierą w rozwoju spółdzielni energetycznych w Polsce jest prawo, które pozwala na wytwarzanie i wykorzystywanie energii na potrzeby własne, jednak zakazuje sprzedaży nadwyżek energii. Nawiązując do klastrów energetycznych, w województwie mazowieckim funkcjonują tego typu formy OZE tj.

- Mazowiecki Klaster Efektywności Energetycznej i Odnawialnych Źródeł Energii funkcjonuje od 2011, założony przez mazowiecką Agencję Energetyczną sp. z o.o., aktualnie w jego skład wchodzi 37 podmiotów;
- Mazowiecki Sojusz Energetyczny, założony przez Instytut Agroenergetyki Sp. z o.o. w 2010 roku, w jego skład wchodzi 49 podmiotów;

Według danych prasowych w 2018 roku do Ministerstwa Energetyki zostało zgłoszonych 115 wniosków o dofinansowanie klastra energetycznego, w tym 33 uzyskało wsparcie programów pilotażowych klastrów energetycznych. Na Mazowszu dofinansowanie otrzymały klastry tj.:

- Siedlecki Klaster Energii (Lider Gmina Kotuń)
- Klaster Energii "Powiatu Przysuskiego"
- Bezpieczna i czysta energia dla Sokołowa.

Ministerstwo Energetyki zapowiada kolejne tego typu inicjatywy w związku z potrzebą rozwoju energetyki rozproszonej.

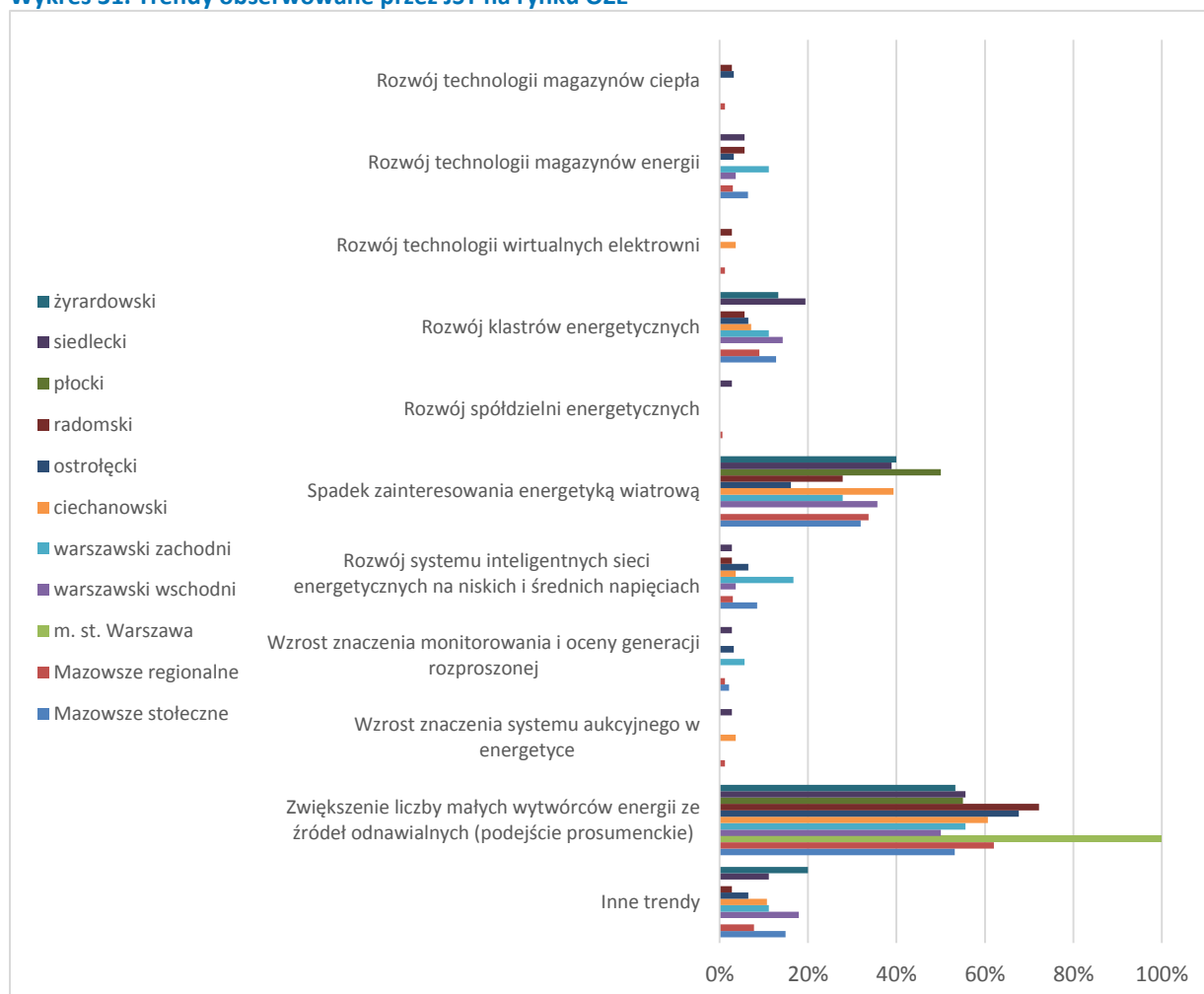
Temat klastrów, spółdzielni energetycznych oraz wirtualnych elektrowni jest w Polsce wciąż żywy. 20 stycznia 2018 roku w Warszawie odbyło się seminarium „Klastry, Spółdzielnie i Wirtualne Elektrownie w Polsce” będące inicjatywą organizacji Energia i My. W ramach wydarzenia dyskutowano na temat nowych inicjatyw i rozwiązań energetycznych, przedstawiono polskie oraz zagraniczne doświadczenia w zakresie energetyki.

Wydajność, efektywność, stabilność i konkurencyjność energetyki rozproszonej może być zapewniona dzięki technologii wirtualnych elektrowni, stanowiących układ powiązanych jednostek produkujących energię w ramach generacji rozproszonej, OZE, sieci teleinformatycznych, systemu zarządzania i mechanizmów rynkowych. Zastosowanie technologii wirtualnych elektrowni w Polsce jest jednak niewielkie. Główną przyczyną jest brak przepisów prawnych regulujących działanie tego typu podmiotów oraz niedobór odpowiednich technologii.

W Polsce panuje zahamowanie trendów rozwoju elektrowni wiatrowych związanych z m.in. dynamicznymi zmianami w produkcji energii pochodzącej z tego źródła. Według Agencji Rynku Energii, w 2016 około 70% farm wiatrowych odnotowało straty o łącznej wartości około 3 mld zł brutto na działalności energetycznej. Przyczyny strat w 2016 roku były związane ze spadającymi cenami zielonych certyfikatów. W dalszej perspektywie farmy wiatrowe mogą mieć problemy z obsługą zadłużenia. Od 2017 roku elektrownie wiatrowe straciły prawo do sprzedaży energii po regulowanej cenie, co spowodowało obniżenie ich przychodów. Kolejną barierą w rozwoju elektrowni wiatrowych jest Ustawa z dnia 20 maja 2016 r. o inwestycjach w zakresie elektrowni wiatrowych, tzw. Ustawa antywiatrakowa, określająca minimalną odległość elektrowni wiatrowych od budynków mieszkalnych, parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych oraz leśnych kompleksów promocyjnych. Aktualnie na rynku europejskim panuje trend odejścia od paliw kopalnych, natomiast Polska nadal inwestuje w energię opartą na węglu. Omawiana ustawa spowodowała zahamowanie 99% inwestycji farm wiatrowych w Polsce, o równej wartości projektów 500 mln zł. Ustawa antywiatrakowa nie dotyczy inwestycji morskiej energetyki wiatrowej. Morska energetyka wiatrowa jest obiecującym sektorem rozwoju OZE w Polsce. Szacunkowy potencjał energetyczny Bałtyku wynosi 20 GW.

Na Mazowszu funkcjonują dwie elektrownie wodne (EW) w tym jedna mała elektrownia wodna (MEW). Jedną z nich jest Elektrownia Wodna Dębe wchodząca w skład Stopnia Wodnego Dębe na Narwi. Elektrownia posiada moc 20 MW, a średnia roczna produkcja energii kształtuje się na poziomie 91 GWh. Elektrownia jest eksploatowana przez spółkę PGE Energia Odnawialna z siedzibą w Warszawie. Małe elektrownie wodne charakteryzują się zainstalowaną mocą poniżej 5 MW. Przykładowo, MEW Kalinowiec mała elektrownia wodna o mocy 132 kW oraz 3 metrowym spadzie. Aktualnie na rynku trwa dyskusja na temat opłacalności inwestycji w MEW. Zwrot inwestycji z małej elektrowni wodnej jest mniejszy niż z większej inwestycji w stosunku do zainwestowanej kwoty. Dodatkowo, budowa elektrowni wodnej oraz małej elektrowni wodnej generuje takie same koszty administracyjne, które w przypadku MEW stanowią około 50% wartości inwestycji. Każda elektrownia musi posiadać barierę elektryczną tzw. obejście dla ryb w rzece, co generuje dodatkowe koszty, które przy budowie MEW stanowią znaczący koszt. Opłacalność MEW bierze również pod uwagę koszty operacyjne, gdzie w przypadku tej inwestycji stanowią one około 60%, Wspomniany już wyżej projekt ustawy nowelizacji ustawy o OZE z dnia 6 marca 2018, może zwiększyć opłacalność inwestowania w MEW. Aktualnie w Polsce działa około 650 takich elektrowni, gdzie ponad 97% z nich leży w rękach rodzinnych firm. Ustawa wprowadza przepisy, które wprowadzają taryfy gwarantowane oraz sprzyjające modernizacji obiektów. Zapisy ustawy zmniejszają również kary za luki w procesie sprawozdawczości, co może przyczynić się do zwiększenia finansowania inwestycji MEW przez banki.

Wykres 31. Trendy obserwowane przez JST na rynku OZE

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

Zainteresowanie typami OZE pokrywa się w dużej mierze z obecnymi trendami na rynku – silnego znaczenia nabiera podejście prosumenckie, najczęściej wskazywany trend przez JST biorące udział w CAWI/CATI. Tendencja z pewnością utrzyma się przez najbliższe lata. Dodatkowo JST wyraźnie zauważają spadek zainteresowania energetyką wiatrową. W Mazowszu stołecznym i regionalnym dostrzega się także rozwój klastrów energetycznych. Dotychczasowa polityka nie przewidywała koordynacji tego typu podmiotów. Obecnie idea klastrów w większej mierze spopularyzowana jest wśród przedsiębiorstw. System pozwalający gminom możliwość realizacji przedsięwzięć klastrowych nie jest wystarczająco funkcjonalny, a próby zawiązania klastra kończą się niepowodzeniami – brak jest narzędzi prawnych oraz funkcjonalnych, pozwalających na sprawne działanie systemu.

Gospodarka wodna oraz ochrona gatunków roślin i zwierząt

Gospodarka wodna

Zarządzanie zasobami wodnymi oraz utrzymywanie wód w województwie mazowieckim leży w gestii Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie. Realizowane przez Wody Polskie zadania odbywają się zgodnie z dokumentami planistycznymi tj. Program wodno-środowiskowy kraju (PWSK), Plany gospodarowania wodami w obszarze dorzecza Jarft, Niemna, Świeżej, Wisły oraz Pregoły, Plany Zarządzania Ryzykiem Powodziowym dla obszaru dorzecza Wisły i obszaru dorzecza Pregoły oraz Plany przeciwdziałania skutkom suszy w regionie wodnym Środkowej Wisły, Łyny i Węgorapy, Niemna, Świeżej oraz Jarft. Jednocześnie, w

województwie mazowieckim obowiązuje Program Małej Retencji dla Województwa Mazowieckiego, porządkujący i priorytetujący działania związane z retencją wodną.

Informatyczny System Osłony Kraju (ISOK) identyfikuje obszary zagrożenia powodziowego na Mazowszu na terenach zalewowych Wisły (w przybliżeniu do 6-10km odległości od brzegu). ISOK wskazuje tereny zalewowe w obszarze dorzecza Wisły, w ramach dopływów Wisły znajdujących się w województwie mazowieckim. Największe obszary zalewowe występują w ramach koryt rzecznych Pilicy (do ok. 2,5 km od brzegu), Radomki (do ok. 1,5 km od brzegu), Bzury (do ok. 1,5-2km), Narwi (do ok. 3-8km), Wkry (do ok. 1-3km), Płonki (do 0,5 km), Rozogi (od. 1-2km), Orzyccy (do ok. 1km), Bugu (do ok. 6km). Obszary w największym stopniu zagrożone podtopieniami zlokalizowane są wzdłuż koryta rzecznej Wisły (w szczególności w sąsiedztwie Jeziora Zegrzyńskiego) oraz Bugu³¹. Warto również nadmienić, iż obszar Mazowsza należy do terenów, wobec których identyfikuje się niedobór wody³². Zagrożenia płynące z niekorzystnego bilansu wodnego nie wybrzmiewają w sposób wystarczający – malejąca zdolność krajobrazu do retencjonowania wody sprzyja wzrostowi intensywności występowania susz³³. Na Mazowszu funkcjonuje kilka dużych zbiorników retencyjnych tj.: Zbiornik Niewiadoma, Jezioro Zegrzyńskie, Jezioro Domaniowskie, Jezioro Włocławskie, zbiornik Dębe, zbiornik Nowe Miasto, zbiornik Soczewka czy zbiornik Ruda³⁴. Możliwości retencyjne sztucznych zbiorników wodnych są jednak niewystarczające. Całkowita ich pojemność nie zapewnia pełnej możliwości ochrony przed powodzią oraz suszą, jednocześnie nie gwarantując odpowiedniego zaopatrzenia w wodę.

Poniższa tabela prezentuje stan obiektów małej retencji, a także sztucznych zbiorników wodnych na Mazowszu. Rokrocznie obserwuje się przyrost obu typów obiektów, jedynie pojemność sztucznych zbiorników wodnych zmniejszyła się nieznacznie między rokiem 2015 i 2016, co wynikać może z intensyfikacji akumulacji aluwii (rumowisk) niesionych przez nurt spiętrzanej rzeki łączącej się ze zbiornikiem. Zadowolający jest fakt znacznego przyrostu obiektów małej retencji w latach 2013-2016. Istotne jest, by powyższa tendencja pozostała niezmienną. Znacznym wsparciem dla budowy obiektów małej retencji był program WFOŚiGW w Warszawie z 2013 roku pn. „Realizacja obiektów służących małej retencji wodnej”, realizowany w formie pożyczek.

Tabela 10. Wybrane wskaźniki dotyczące gospodarki wodnej w województwie mazowieckim w latach 2013-2016.

Wskaźniki/Lata	2013	2014	2015	2016
Obiekty małej retencji [szt.]	5 219	5 246	5 898	5 901
Pojemność obiektów małej retencji [dam3]	39 266,1	39 577,2	54 738,7	56 500,6
Sztuczne zbiorniki wodne [szt.]	488	502,0	514,0	515,0
Pojemność sztucznych zbiorników wodnych [dam3]	8 828,4	9 006,3	23 708,8	23 678,5

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Problemy, jakie zidentyfikować można w województwie mazowieckim, koncentrują się również wokół zanieczyszczenia wód powierzchniowych i podziemnych. Pochodzą one głównie ze źródeł rolniczych, nieoczyszczonych ścieków z gospodarstw domowych i terenów rekreacyjnych czy też powstają w wyniku zanieczyszczenia odpadami zbiorników wodnych oraz koryt rzek i potoków. W ramach RPO WM 2014-2020 szczególny nacisk położony został na efektywne zapobieganie katastrofom naturalnym oraz na minimalizowanie ich skutków. Zakłada się podejmowanie działań związanych z poprawą systemu zarządzania ryzykiem powodziowym poprzez rozwój systemów małej retencji, zabezpieczenie spływu wód wezbraniowych, budowę systemów wczesnego ostrzegania przed zjawiskami katastrofalnymi, a także wzmocnienie potencjału

³¹ <https://www.pgi.gov.pl/psh/dane-hydrogeologiczne-psh/947-bazy-danych-hydrogeologiczne/8874-obszary-zagrozone-podtopieniami.html>

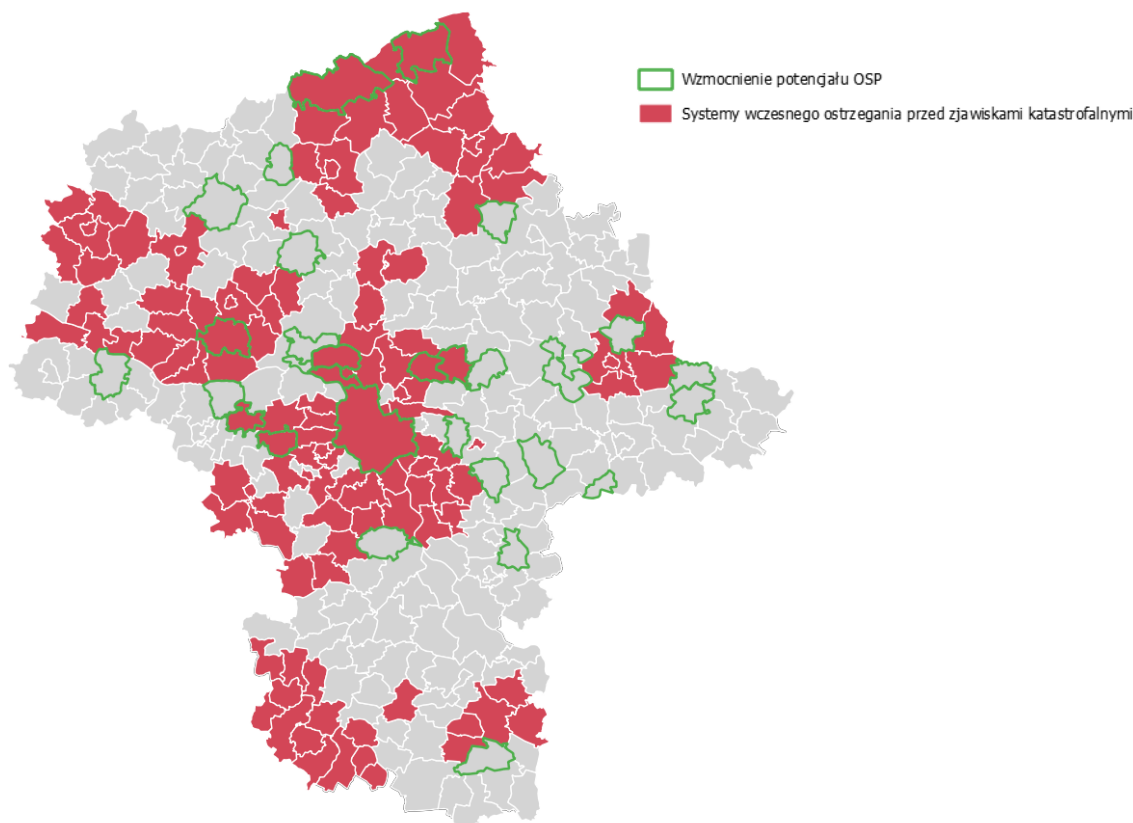
³² <http://www.susza.iung.pulawy.pl/KBW/>

³³ A. Kędziora, M. Kępińska-Kasprzak, P. Kowalczyk, Z. W. Kundzewicz, A. T. Miller, E. Pierzgalski, T. Tokarczyk, *Zagrożenia związane z niedoborem wody*, [w:] Nauka, 1/2014, s. 150.

³⁴ Samorząd Województwa Mazowieckiego, *Program małej retencji dla Województwa Mazowieckiego Tom I*, Warszawa 2008, s. 31.

Ochotniczych Straży Pożarnych. Do tej pory 154³⁵ gminy realizują/zrealizowały projekty z zakresu Działania 5.1., z czego 30 gmin w obszarze wzmocnienia potencjału Ochotniczych Straży Pożarnych oraz 124 gminy w obszarze systemów wczesnego ostrzegania przed zjawiskami katastrofalnymi.

Mapa 2. Gminy realizujące projekty z zakresu wzmocnienia potencjału OSP oraz systemów wczesnego ostrzegania przed zjawiskami katastrofalnymi w ramach RPO WM 2014-2020

Źródło: Baza projektów RPO WM 2014-2020

Poniższa tabela przedstawia koszty projektów realizowanych w Działaniu 5.1. typ projektów: systemy wczesnego ostrzegania przed zjawiskami katastrofalnymi.

Tabela 11. Koszty i dofinansowanie projektów obejmujących dostosowanie do zmian klimatu Działanie 5.1. typ projektów: systemy wczesnego ostrzegania przed zjawiskami katastrofalnymi.

Region / Subregion	Liczba projektów	Wartość projektów [zł]	Wkład UE [zł]
Region Warszawski Stołeczny	9	6190241,597	4060086,93
Region Mazowiecki Regionalny	16	2514311,823	1668595,29
m.st. Warszawa	1	4 520 900,01	2 802 426,25
warszawski wschodni	4	680 463,64	505 601,16

³⁵ Wliczając gminy, które realizowały po jednym projekcie w ramach obu omawianych obszarów (Błonie, Chorzele, Jabłonna, Kampinos, Klembów, Myszyniec, Naruszewo, Tłuszcz, Warszawa, Wieliszew).

warszawski zachodni	4	988 877,94	752 059,52
ciechanowski	3	509 219,17	394 182,35
ostrołęcki	3	434 675,58	334 843,03
radomski	4	963 854,09	497 588,33
płocki	3	294 204,19	203 098,34
siedlecki	1	120 910,03	87 497,33
żyrardowski	2	191 448,77	151 385,90
SUMA	25	8 704 553,42	5 728 682,22

Źródło: Baza projektów RPO WM 2014-2020.

Poniższa tabela przedstawia koszty projektów realizowanych w Działaniu 5.1. typ projektów: wzmocnienie potencjału Ochotniczych Straży Pożarnych.

Tabela 12. Koszty i dofinansowanie projektów obejmujących dostosowanie do zmian klimatu Działanie 5.1. typ projektów: wzmocnienie potencjału Ochotniczych Straży Pożarnych.

Region / Subregion	Liczba projektów	Wartość projektów [zł]	Wkład UE [zł]
Region Warszawski Stołeczny	13	15 110 278,38	5970878,84
Region Mazowiecki Regionalny	17	16071873,55	6312981,21
m.st. Warszawa	1	1 505 165,53	616 867,66
warszawski wschodni	8	8 707 387,50	3 509 602,19
warszawski zachodni	4	4 897 725,35	1 844 408,99
ciechanowski	4	3 834 549,60	1 442 788,56
ostrołęcki	3	3 040 619,38	1 182 536,35
radomski	1	794 831,00	314 514,63
płocki	1	1 212 040,34	467 087,40
siedlecki	6	5 453 950,08	2 210 154,75
żyrardowski	2	1 735 883,15	695 899,52
SUMA	30	31182151,93	12283860,05

Źródło: Baza projektów RPO WM 2014-2020.

W ramach RPO WM 2014-2020 przeprowadzono dwa nabory związane z rozwojem kompleksowych systemów małej retencji zgodnie z Programem Małej Retencji dla Województwa Mazowieckiego. Pierwszy nabór wyłonił dwa projekty, natomiast drugi nabór – jeden projekt. Systemy małej retencji należy traktować jako priorytetowe dla zachowania równowagi zasobów wodnych. Obecny stan zasobów wodnych w województwie mazowieckim jest konsekwencją nieprawidłowych działań melioracyjnych, prowadzonych w drugiej połowie XX wieku. W połączeniu z nasilającymi się zmianami klimatycznymi, spowodowało to znaczne nasilenie zjawisk takich jak susze oraz powodzie. Dla zachowania lokalnych ekosystemów istotne staje się gromadzenie wody w niewielkich zbiornikach, co zatrzymuje bądź spowalnia spływ wód. Zwiększanie możliwości retencyjnych oraz zapobieganie suszom i powodziom ma na celu zahamowanie pogarszania naturalnych stosunków wodnych.

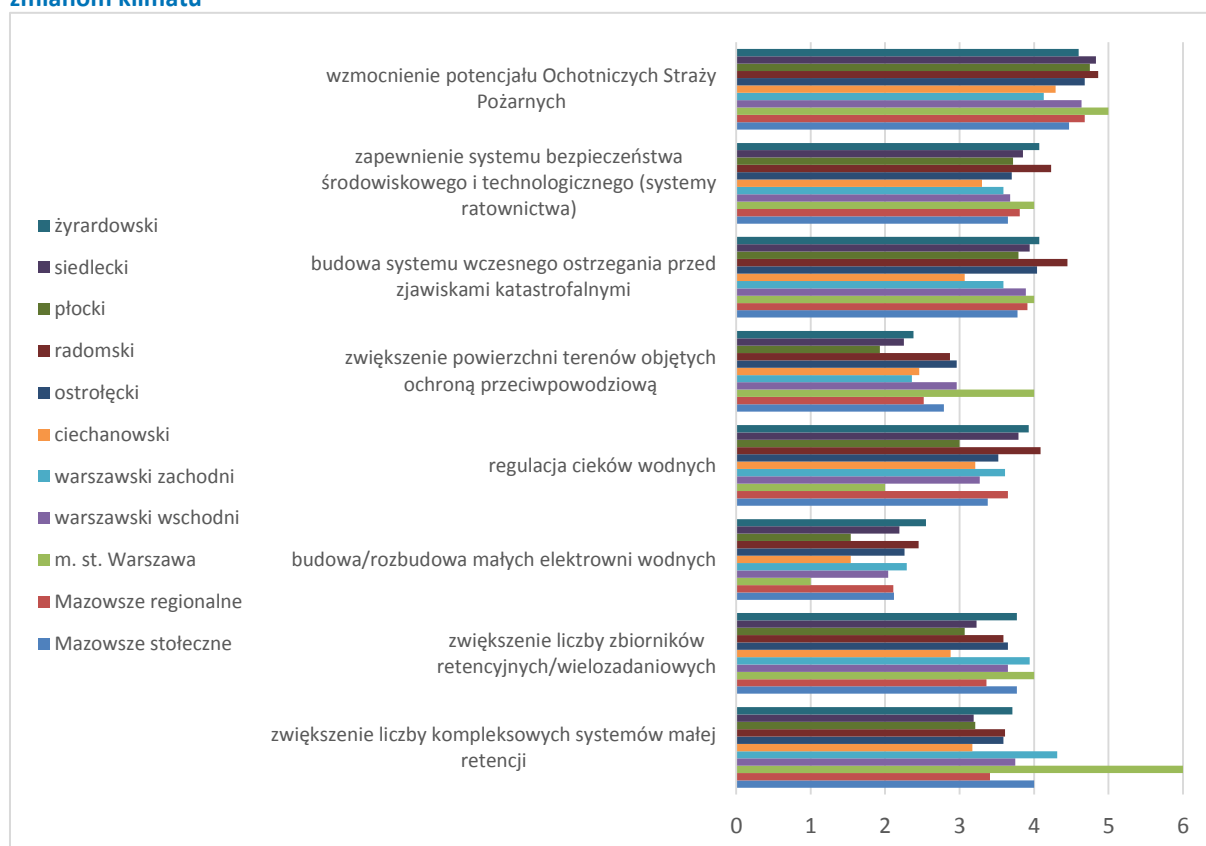
Program Małej Retencji dla Województwa Mazowieckiego wskazuje kierunki działań mających zapewnić wykorzystanie warunków środowiskowych dla potrzeb zwiększenia retencji wodnej. Do nietechnicznych metod retencionowania zaliczono poprawę struktury gleb, zwiększenie lesistości czy renaturyzację rzek i ich dolin. Techniczne metody obejmują zaś budowę małych zbiorników wodnych zaporowych i kopanych, tworzenie

retencji korytowej z wykorzystaniem budowli piętrzących na ciekach podstawowych oraz na sieci melioracyjnej szczegółowej czy regulowanie odpływów z systemów melioracyjnych.

Poniższy wykres uszczegóławia potrzeby JST w kontekście gospodarki wodnej i przeciwdziałania zmianom klimatu. Koncentrują się one w największej mierze wokół systemów ratownictwa, wsparcia OSP, a także inwestycji w systemy ostrzegania przed zjawiskami katastrofalnymi. W części subregionów istotne staje się również zwiększenie liczby obiektów małej retencji wodnej i dużych zbiorników retencyjnych/wielozadaniowych. Bezpieczeństwo mieszkańców pozostaje więc znaczącym obszarem w zainteresowaniu jednostek samorządu, którego nie są w stanie w pełni sposób finansować z własnych środków.

Najmniej istotne pozostają małe elektrownie wodne. Niskie zainteresowanie MEW wiązać należy z niską wydajnością energetyczną w porównaniu z innymi OZE. Ponadto, problemem staje się długotrwały i skomplikowany proces przygotowywania tego typu inwestycji (również w odniesieniu do postępowań administracyjnych w sprawie wydania decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach realizacji przedsięwzięcia). Wymaga on kompleksowego podejścia (zróżnicowanie geologiczne oraz hydrologiczne terenu, wysoka kapitałochłonność inwestycji). Przeszkodą w realizacji MEW jest również obowiązek budowy przepławek pozwalających na swobodną migrację ryb. W przypadku małych obiektów posiadających jedną bądź dwie turbiny, optymalne parametry pracy są trudne do dobrania, co sprawia, że turbina pracuje z mniejszą wydajnością niż przewiduje jej moc znamionowa. Mimo, że MEW z założenia powinny dotyczyć małych obiektów, maksymalna dopuszczalna moc 5 MW pozwala na realizację dość dużych inwestycji. Budowa zapory dla elektrowni hamuje naturalny bieg rzeki i w znaczny sposób zmienia środowisko naturalne.

Wykres 32. Średnia potrzeb identyfikowana przez JST w zakresie gospodarki wodnej oraz przeciwdziałania zmianom klimatu

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N-213

Ochrona gatunków zwierząt i roślin

Rezerwy przyrody w 2016 roku zajmowały 0,53% powierzchni ogólnej województwa mazowieckiego, co sytuuje Mazowsze na siódmej pozycji wśród pozostałych województw. Ich udział wzrósł nieznacznie między rokiem 2014 i 2015. Jeśli chodzi zaś o parki krajobrazowe, mazowieckie na swoim obszarze posiada prawie najniższy (po podlaskim) udział tego typu form ochrony przyrody. Obszary chronionego krajobrazu obejmują 23,49% powierzchni Mazowsza, co daje mu z kolei siódmą pozycję. Zasięg terytorialny omówionych typów obszarów pozostaje w ostatnich latach właściwie w niezmiennym stanie. Istotą stanowi czynna opieka nad obszarami chronionymi przy jednoczesnym hamowaniu negatywnego oddziaływania działań człowieka na stan zasobów przyrodniczych.

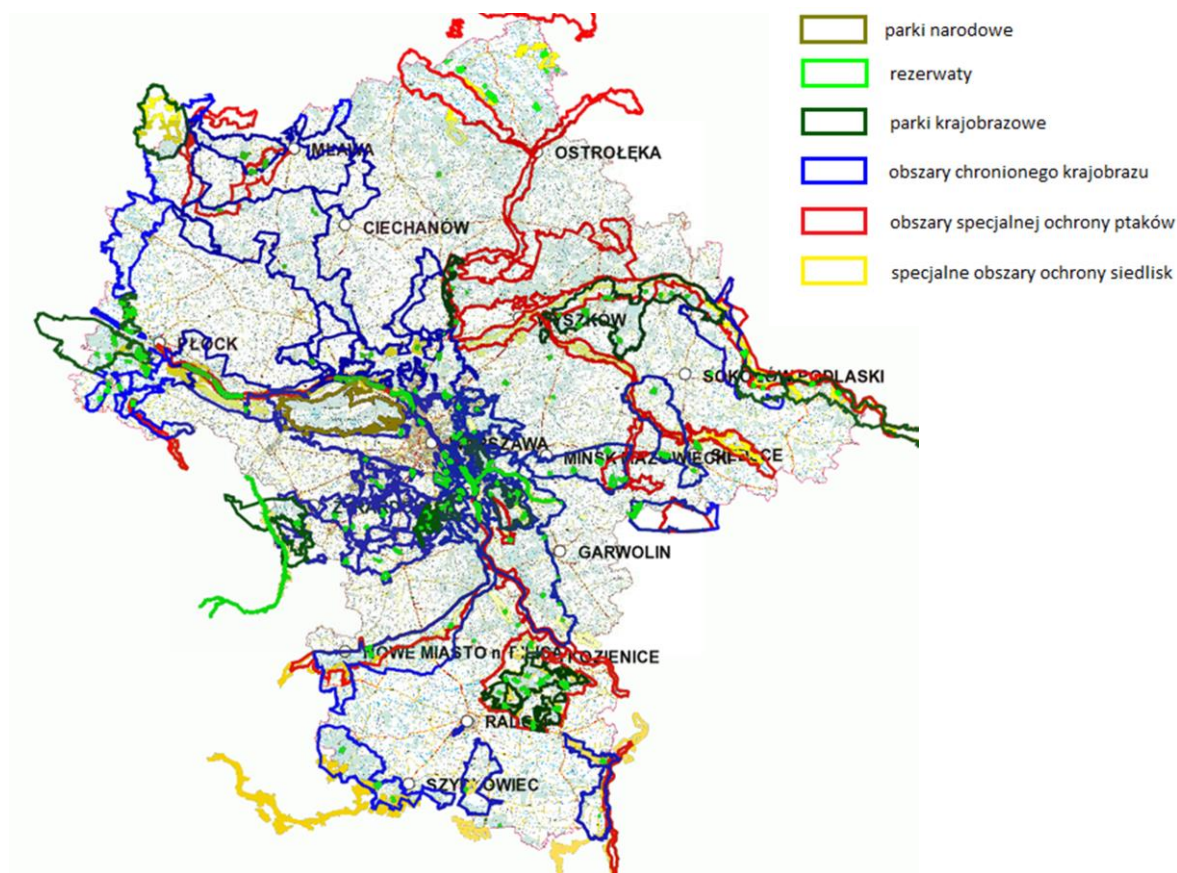
Tabela 13. Udział form ochrony przyrody w województwach w powierzchni ogólnej województw w latach 2014-2016

Lata	Parki narodowe			Rezerwy przyrody			Parki krajobrazowe			Obszary chronionego krajobrazu		
	2014 [%]	2015 [%]	2016 [%]	2014 [%]	2015 [%]	2016 [%]	2014 [%]	2015 [%]	2016 [%]	2014 [%]	2015 [%]	2016 [%]
DOLNOŚLĄSKIE	0,60	0,60	0,62	0,53	0,54	0,54	10,34	10,34	10,34	6,97	6,97	6,97
KUJAWSKO-POMORSKIE	0,00	0,00	0,00	0,53	0,53	0,54	12,95	12,95	12,95	18,60	18,60	18,60
LUBELSKIE	0,73	0,73	0,73	0,47	0,47	0,47	9,60	9,60	9,60	12,02	12,07	12,08
LUBUSKIE	0,98	0,98	0,98	0,28	0,28	0,28	5,52	5,52	5,53	31,46	31,33	30,56
ŁÓDZKIE	0,00	0,00	0,00	0,41	0,41	0,41	5,39	5,39	5,39	13,39	13,39	13,39
MAŁOPOLSKIE	2,51	2,51	2,51	0,22	0,22	0,22	11,74	11,74	11,74	37,75	37,75	37,73
MAZOWIECKIE	1,08	1,08	1,08	0,51	0,53	0,53	4,87	4,87	4,87	23,49	23,49	23,49
OPOLSKIE	0,00	0,00	0,00	0,10	0,10	0,10	6,65	6,65	6,65	20,40	20,40	20,85
PODKARPACKIE	2,62	2,62	2,62	0,62	0,62	0,62	15,90	15,90	15,90	26,26	26,28	26,28
PODLASKIE	4,57	4,57	4,57	1,17	1,17	1,17	4,36	4,37	4,29	22,88	22,75	22,65
POMORSKIE	1,43	1,43	1,43	0,48	0,48	0,48	9,17	9,17	9,17	21,50	21,50	21,50
ŚLĄSKIE	0,00	0,00	0,00	0,34	0,35	0,36	18,62	18,62	18,62	3,00	3,00	3,00
ŚWIĘTOKRZYSKIE	0,65	0,65	0,65	0,33	0,33	0,33	10,79	10,79	10,79	53,55	53,52	53,12
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	0,00	0,00	0,00	1,30	1,30	1,35	6,00	6,00	6,00	39,56	39,56	39,51
WIELKOPOLSKIE	0,27	0,27	0,27	0,14	0,14	0,14	6,03	6,03	6,03	25,16	25,16	25,15
ZACHODNIOPOMORSKIE	0,59	0,59	0,59	0,57	0,56	0,57	5,05	5,05	5,05	14,96	14,96	15,27

Źródło: GUS BDL

Poniższa mapa prezentuje zarys różnych typów obszarów ochrony przyrodniczej. Szczególna koncentracja terenów istotnych dla zachowania bioróżnorodności obserwowana jest w obrębie dolin rzek oraz kompleksów leśnych czy też ciągów wzgórz. Wiele rezerwatów mieści się w regionie warszawskim stołecznym, a także w subregionie płockim i radomskim. Największy zasięg obszarów Natura 2000 znajduje się natomiast w subregionie ostrołęckim i siedleckim.

Mapa 3. Obszary chronione w województwie mazowieckim

Źródło: http://www.mapa.warszawa.rdos.gov.pl/geoxawww/index.php?project_id=mazowsze

RPO WM 2014-2020 przewiduje wsparcie z zakresu bioróżnorodności w następującym zakresie:

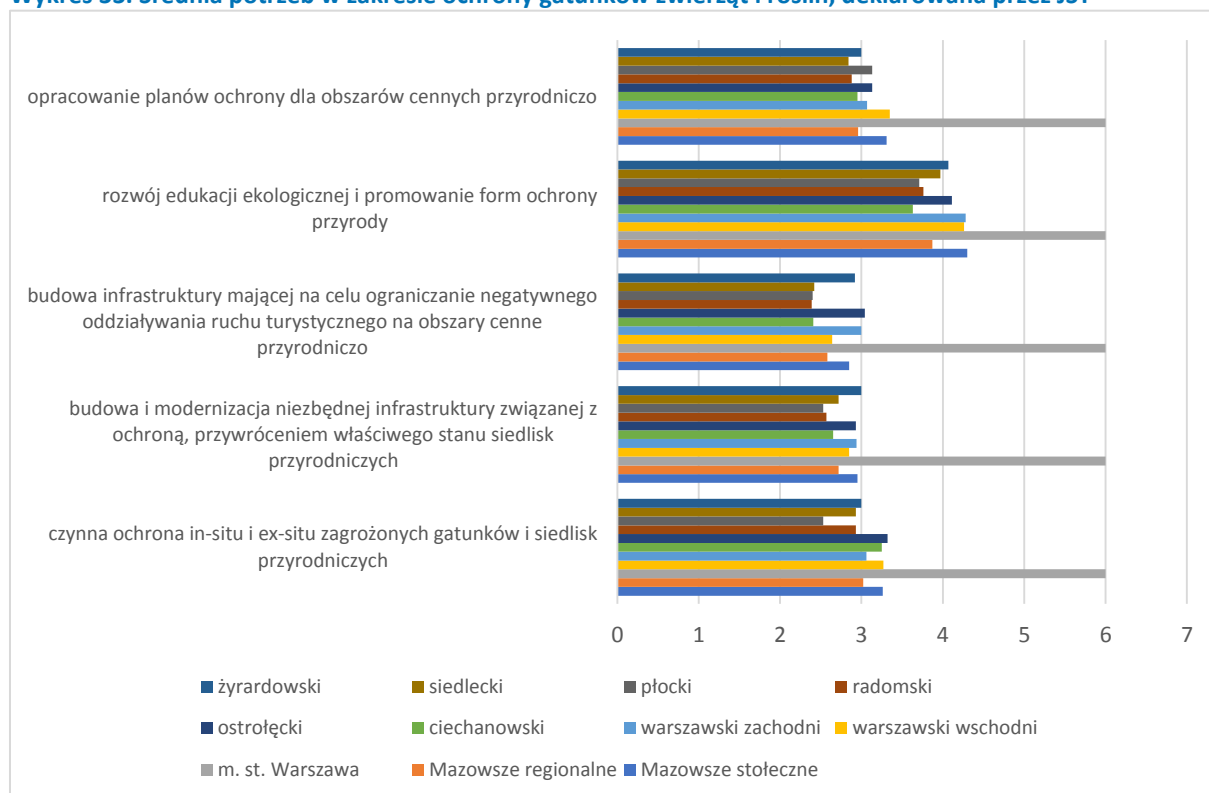
1. Ochrona in-situ i ex-situ zagrożonych gatunków i siedlisk przyrodniczych,
2. Budowa i modernizacja niezbędnej infrastruktury związanej z ochroną, przywróceniem właściwego stanu siedlisk przyrodniczych i gatunków,
3. Projekty ograniczające negatywne oddziaływanie ruchu turystycznego i promujące lokalne zasoby przyrodnicze dotyczące infrastruktury mającej na celu ograniczanie negatywnego oddziaływania turystyki na obszary cenne przyrodniczo oraz rozwoju edukacji i promowania form ochrony przyrody,
4. Opracowanie planów ochrony dla obszarów cennych przyrodniczo – w szczególności dla parków krajobrazowych i rezerwatów.

Do chwili obecnej przeprowadzono nabory dla 1 i 4 typu projektów. W pierwszym przypadku dofinansowanie otrzymało 5 projektów (m. st. Warszawy, Powiatu Płockiego, Samorządu Województwa Mazowieckiego, Gminy Warka oraz Gminy Pomiechówek), natomiast w drugim – 1 projekt (Samorządu Województwa Mazowieckiego). Warto zwrócić uwagę na przedsięwzięcie „Ochrona gatunków i siedlisk przyrodniczych poprzez utworzenie kompleksu leśnego Dolina Wkry w Pomiechówku”, którego założeniem stała się regeneracja siedlisk przyrodniczych, ochrona zagrożonych gatunków, ograniczenie negatywnego oddziaływania ruchu turystycznego i budowa infrastruktury służącej do edukacji przyrodniczej. Projekty tego typu poprzez swą edukacyjną rolę istotnie przyczyniają się do ochrony cennych zasobów, często dotkniętych działalnością człowieka.

Wobec istnienia w województwie mazowieckim 10 parków krajobrazowych, 3 z nich nie posiadają aktualnego planu ochrony w ich częściach znajdujących się na terenie Mazowsza: Bolimowski, Górznieńsko-Lidzbarski (zdecydowana jego część znajduje się w województwie kujawsko-pomorskim), Podlaski Przełom Bugu. Za pomocą środków RPO WM 2014-2020 plany będą opracowywane natomiast dla parków krajobrazowych Brudzeńskiego, Chojnowskiego i Kozienickiego.

Jednostki samorządu biorące udział w badaniu CAWI/CATI wykazując nieco mniejszą dążność do realizacji potrzeb w zakresie ochrony gatunków zwierząt i roślin, niż ma to miejsce w obszarze gospodarki wodnej. Najczęściej dostrzegalnym zjawiskiem pozostaje od wielu lat niedobór edukacji ekologicznej i promowania form ochrony przyrody, w tym przypadku gminy wskazały największą potrzebę z zakresu ochrony gatunków zwierząt i roślin. Zmiana postaw społeczności lokalnych jest zadaniem niezwykle długotrwałym i wymagającym niemałego zaangażowania, stąd gminy zważać będą na możliwość finansowania tego typu przedsięwzięć ze źródeł zewnętrznych – środki własne przeznaczane są bowiem na większe projekty inwestycyjne. Nieco powyżej średniego kształtuje się zapotrzebowanie deklarowane przez JST na czynną ochronę in-situ i ex-situ zagrożonych gatunków i siedlisk przyrodniczych, a także opracowywanie planów ochrony obszarów cennych przyrodniczo.

Wykres 33. Średnia potrzeb w zakresie ochrony gatunków zwierząt i roślin, deklarowana przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

Polityka Unii Europejskiej na lata 2021-2027 zakłada wsparcie zielonej infrastruktury³⁶ na obszarach miejskich. Rozwiązania tego typu pozwalają rozwiązywać problemy środowiskowe i społeczne przy wykorzystaniu naturalnych procesów zachodzących w przyrodzie. Zdolność roślin i gleb do absorpcji i retencji wody pozwala, za pomocą zielonej infrastruktury, ograniczać ilość wody deszczowej spływającej do kanalizacji. Jednocześnie, korzyści jej stosowania obejmują większy stopień wiązania dwutlenku węgla, poprawę jakości powietrza, a także kreowanie nowych siedlisk przyrodniczych, przestrzeni rekreacyjnych i łagodzenie efektu miejskich wysp ciepła.

³⁶ http://ec.europa.eu/environment/pubs/pdf/factsheets/green_infra/pl.pdf

Według prowadzonych badań, zielona infrastruktura jest rozwiązaniem tańszym niż tzw. szara infrastruktura i zapewnia wiele dodatkowych korzyści lokalnej gospodarce, tkance społecznej i środowisku³⁷. Zielona infrastruktura została wpisana w Strategię na rzecz zielonej infrastruktury UE³⁸.

Gospodarka odpadami

Gospodarka odpadami w województwie mazowieckim regulowana jest za pomocą Krajowego planu gospodarki odpadami 2022, Polityką ekologiczną Państwa w latach 2030, Wojewódzkiego Planu Gospodarki Odpadami dla Mazowsza na lata 2012-2017 z uwzględnieniem lat 2018-2023, Programem ochrony środowiska województwa mazowieckiego do 2022, Strategią Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku oraz Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego.

Diagnostując problematykę gospodarki odpadami warto zwrócić uwagę na sytuację w województwach sąsiadujących z mazowieckim. Poziom wytwarzania odpadów komunalnych na 1 mieszkańca okazuje się na Mazowszu najwyższy, co powinno zwrócić szczególną uwagę w kontekście zapotrzebowania na przetwarzanie wytwarzanych odpadów w województwie. Jeśli chodzi zaś o selektywną zbiórkę odpadów, w województwie mazowieckim wskaźnik ten w 2016 roku był niższy niż w lubelskim i świętokrzyskim. Dążyć należy do stopniowego zwiększania udziału tego typu zbiórki.

Tabela 14. Wybrane wskaźniki dotyczące gospodarki odpadami w województwie mazowieckim w roku 2016 w odniesieniu do województw ościennych z włączeniem województw Polski Wschodniej

	Masa wytworzonych odpadów komunalnych przez jednego mieszkańca na terenie województwa [kg] (2016)	Odpady zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów (z gospodarstw domowych) [%] (2016)
Mazowieckie	328	27,7
Mazowsze stołeczne	bd.	bd.
Mazowsze regionalne	bd.	bd.
Lubelskie	196	28,6
Podkarpackie	210	27,2
Podlaskie	245	21,9
Świętokrzyskie	184	29,4
Warmińsko-Mazurskie	302	19,1
Kujawsko-Pomorskie	287	26,8
Łódzkie	275	27,4
Polska Wschodnia	224	25,7
Polska	303	27,4

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Przegląd stanu gospodarowania odpadami na Mazowszu pokazuje duże zróżnicowanie między Mazowszem stołecznym a regionalnym. Dzięki wysypiska w przeważającej większości znajdują się we wschodnich i zachodnich powiatach wokół Warszawy, jednak ich liczba z roku na rok spadała. W zdecydowanej większości subregionów Mazowsza regionalnego liczba tego typu obiektów zmalała w roku 2015 w stosunku do roku poprzedniego, by w 2016 ponownie wzrosnąć. Fakt ten jest niepokojący ze względu na negatywny wpływ dzikich wysypisk na środowisko, zdrowie ludzi oraz zwierząt, tym bardziej, że zazwyczaj liczba miejsc nielegalnego składowania odpadów jest niedoszacowana. Odzysk odpadów w wartościach bezwzględnych najbardziej widoczny jest w

³⁷ <https://www.eea.europa.eu/pl/articles/zielona-infrastruktura-lepsza-jakosc-zycia>

³⁸ <http://ec.europa.eu/environment/nature/ecosystems/>

subregionie warszawskim wschodnim, głównie ze względu na wysokie wartości odnotowywane w powiecie legionowskim. W subregionach regionalnych w latach 2014-2016 odzyskowi poddawano coraz więcej tego typu materiałów, natomiast odwrotna sytuacja miała miejsce w subregionach Mazowsza stołecznego. W obszarze gospodarki odpadami warto zwrócić uwagę na udział podmiotów gospodarczych w wytwarzaniu odpadów. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/98/WE z dnia 19 listopada 2008 r. w sprawie odpadów kładzie nacisk na obciążanie wytwórców odpadów kosztami ich zagospodarowania. Analizując zaś wielkość odpadów zmieszanych zebranych w ciągu roku, należy mieć na uwadze systematyczny ich wzrost we wszystkich badanych jednostkach, poza subregionem siedleckim. Jednocześnie w województwie obserwuje się stały przyrost odpadów zebranych selektywnie (2014 r. – 248 tys. ton, 2015 r. – 415 tys. ton, 2016 r. – 464 tys. ton). Wobec bardzo silnego wzrostu, niezbędne są znaczne inwestycje w technologie pozwalające na zagospodarowanie zebranych odpadów, ich recykling, termiczne przekształcanie czy też odzysk energii.

Tabela 15. Wybrane wskaźniki dotyczące gospodarki odpadami w województwie mazowieckim w latach 2014-2016 w podziale na subregiony

Lata	Liczba dzikich wysypisk istniejących			Odpady wytworzone w ciągu roku poddane odzyskowi			Zmieszane odpady zebrane w ciągu roku na 1 mieszkańca		
	[szt.]	[szt.]	[szt.]	[tys. t]	[tys. t]	[tys. t]	[kg]	[kg]	[kg]
Mazowsze stołeczne	90	86	67	481,2	416,8	481	1723,2	1798,4	1951,5
Mazowsze regionalne	64	58	69	177,4	159,2	214,5	4779,5	4930	5083,8
Warszawa	13	21	21	41,5	6,1	3,5	93,2	98,1	106,0
warszawski wschodni	40	32	28	428,2	396,4	477,5	541,6	527,1	570,8
warszawski zachodni	37	33	18	11,5	14,3	0	1088,4	1173,2	1274,7
ciechanowski	8	8	10	64,5	33,6	50,8	541,1	571,3	587,2
ostrołęcki	11	2	6	60,4	80,1	105,2	1083	1094,1	1202,4
płocki	32	31	34	39,1	33,8	35,5	1402,5	1447,2	1478,2
siedlecki	4	10	11	8,5	2,7	7,3	1209,7	1215,3	1194,2
żyrardowski	9	7	8	4,9	9	15,7	543,2	602,1	621,8

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Liczba składowisk odpadów w województwie mazowieckim w roku 2016 wynosiła 32. Najwięcej znajduje się ich w subregionie siedleckim (6), natomiast najmniej w płockim (2). Subregion radomski i ciechanowski posiadają po 5 obiektów, natomiast ostrołęcki i warszawski zachodni – po 4. 3 składowiska istnieją w subregionie warszawskim wschodnim, a także w żyrardowskim. Miasto Stołeczne Warszawa nie posiada żadnego składowiska odpadów na swoim terenie. Wobec wymogów Unii Europejskiej, pożądane jest zaniechanie składowania odpadów komunalnych oraz poddawanie ich procesom rekultywacji, wobec czego zapewnić należy kompleksowe narzędzia – proces jest bowiem długotrwały i wieloetapowy. Unieszkodliwianie odpadów w Warszawie odbywa się w Zakładzie Unieszkodliwiania Odpadów „Kampinoska” oraz „Gwarków”, wchodzących w struktury Miejskiego Przedsiębiorstwa Oczyszczania w m. st. Warszawie sp. z o.o.

W województwie mazowieckim zlokalizowanych jest ponadto 5 spalarni odpadów (w Ostrołęce – 2, w Warszawie – 2, w Płocku – 2).

Na Mazowszu funkcjonuje około 79 Punktów Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych (PSZOK)³⁹. Ich powstawanie leży w kompetencji zadań gminy określonych w ustawie z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach, gdzie art. 3 ust.2 pkt 6 ustawy wskazuje, że gminy mają za zadanie tworzenie punktów selektywnego zbierania odpadów komunalnych w sposób zapewniający łatwy dostęp dla wszystkich mieszkańców gminy, które to punkty przystosowane są do przyjmowania odpadów komunalnych tj.:

³⁹ Źródło: <http://mapa.oddamodpady.pl/?t=pszok#>

przeterminowane leki i chemikalia, zużyte baterie i akumulatory, zużyty sprzęt elektryczny i elektroniczny, meble i inne odpady wielkogabarytowe, zużyte opony, odpady zielone oraz odpady budowlane i rozbiórkowe.

Regionalne Instalacje Przetwarzania Odpadów Komunalnych (RIPOK) funkcjonują na terenie województwa mazowieckiego w liczbie 30 (tabela poniżej). Zostały one określone uchwałą nr 138/16 Sejmiku Województwa Mazowieckiego dnia 24 października 2016 roku. RIPOKi zostały podzielone na trzy kategorie:

- Instalacja do mechanicznobiologicznego przetwarzania odpadów komunalnych – MBP;
- Instalacje do przetwarzania odpadów zielonych i bioodpadów – kompostownie;
- Składowiska odpadów powstających w procesie MBP i pozostałości z sortowania – składowiska.

Rozbudowa i modernizacja RIPOK na Mazowszu przybliży mazowieckie gminy do osiągnięcia wymaganych prawem unijnym poziomów odzysku i recyklingu. Najwięcej projektów związanych z poprawą kondycji RIPOK-ów realizowanych jest w ramach wsparcia z RPO WM 2014-2020. Podczas analizy nie natrafiono na inne programy, które oferowałyby dofinansowanie na ten cel.

Tabela 16. Rozkład liczby RIPOK w województwie mazowieckim w podziale na subregiony

Region / Subregion	Instalacja do mechanicznobiologicznego przetwarzania odpadów komunalnych -MBP	Instalacje do przetwarzania odpadów zielonych i bioodpadów – kompostownie;	Składowiska odpadów powstających w procesie MBP i pozostałości z sortowania – składowiska	SUMA
Region Warszawski Stołeczny	7	2	2	11
Region Mazowiecki Regionalny	9	5	5	19
m.st. Warszawa	4	1	-	5
warszawski wschodni	1	-	1	2
warszawski zachodni	2	1	1	4
ciechanowski	3	2	1	6
ostrołęcki	1	-	-	1
radomski	1	-	1	2
płocki	3	3	2	8
siedlecki	1	-	1	2
żyrardowski	-	-	-	-
SUMA	16	7	7	30

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Załącznika 1 do uchwały nr 138/16 Sejmiku Województwa Mazowieckiego dnia 24 października 2016 roku.

Całkowite koszty projektów, całkowite dofinansowanie projektów oraz średnia i mediana kosztów projektów dofinansowanych w ramach RPO WM 2014-2020 dla Działania 5.2. Gospodarka odpadami, w ramach którego realizowane są projekty typu: rozbudowa i modernizacja regionalnych instalacji przetwarzania odpadów komunalnych (RIPOK) oraz instalacji zastępczych w celu spełnienia przez te instalacje standardów RIPOK; rozwój infrastruktury selektywnego systemu zbierania odpadów komunalnych, ze szczególnym uwzględnieniem budowy i modernizacji Punktów Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych (PSZOK) prezentuje Tabela 13.

Tabela 17. Koszty i dofinansowanie projektów obejmujących prace z zakresu gospodarki odpadami, Działanie 5.2.

Wartość projektów ogółem	Średnia wartość projektów	Mediana wartości projektów	Kwota dofinansowania ogółem	Średnia kwota dofinansowania	Mediana kwoty dofinansowania
11 234 141,24	624 118,96	539 538,69	7 889 896,39	438 327,58	402 954,87

Źródło: Baza projektów RPO WM 2014-2020.

Wykres 34. Średnia potrzeb w zakresie gospodarki odpadami, identyfikowana przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

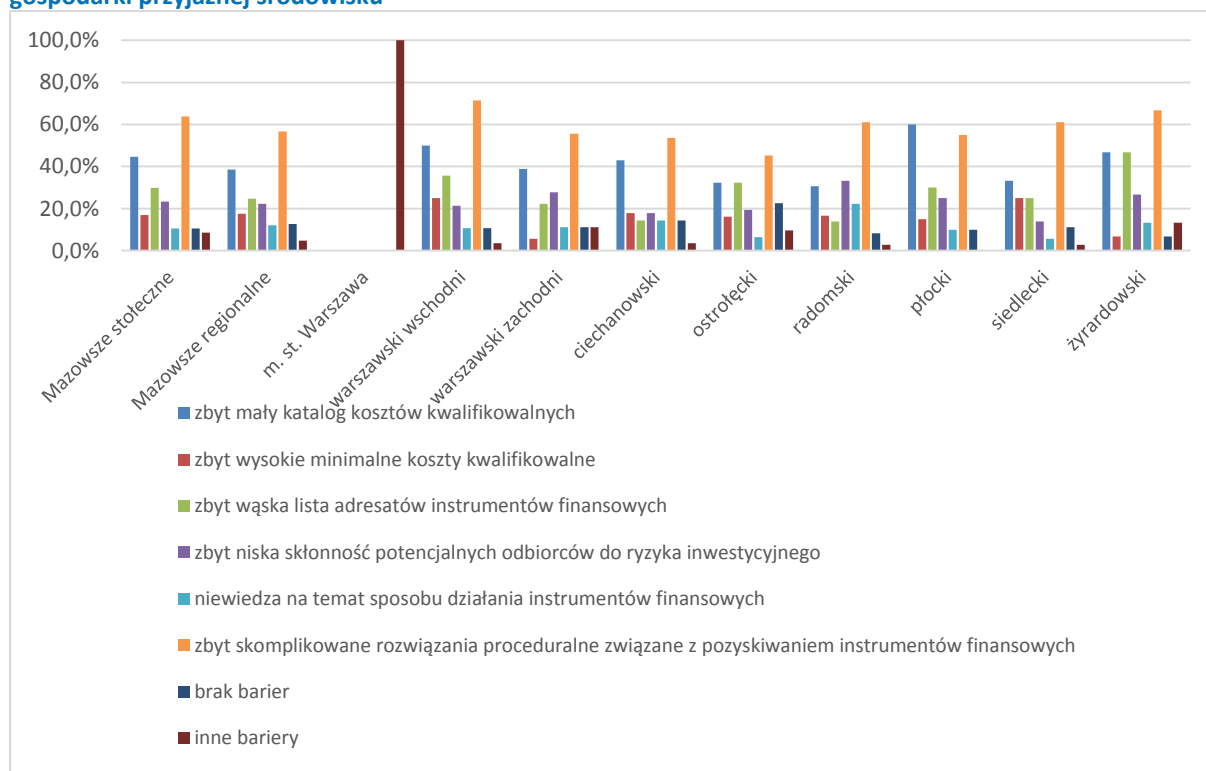
Rozkład potrzeb związanych z gospodarką odpadami w subregionach województwa mazowieckiego kształtuje się na porównywalnym poziomie. Średnio, najbardziej znaczące stają się usuwanie azbestu zalegającego na pokryciach dachowych budynków. Ponadto, gminy zwracają uwagę na wciąż zbyt niską świadomość mieszkańców na temat selektywnej zbiórki odpadów i deklarują dość dużą potrzebę odnośnie zmiany tego stanu rzeczy. Należy wnioskować, iż brakuje skutecznych długofalowych narzędzi sprzyjających poprawie postaw środowiskowych. Zauważalne, acz nieco mniejsze znaczenie ma budowa bądź rozbudowa/modernizacja PSZOK. Warto zwrócić uwagę, że JST nie identyfikują większych potrzeb związanych ze składowiskami odpadów.

Bariery związane z realizacją projektów oraz stosowaniem instrumentów finansowych w obszarze gospodarki przyjaznej środowisku

Stosowanie instrumentów finansowych w przypadku RPO WM 2014-2020 możliwe jest w przypadku zwiększenia efektywności energetycznej budynków (w ramach obszaru gospodarki przyjaznej środowisku).

Źródła finansowania projektów w obszarze gospodarki przyjaznej środowisku w większym stopniu koncentrują się na dotacjach ze środków publicznych niż na instrumentach finansowych. Przyczyny niewielkiego zainteresowania drugim typem wsparcia wskazywane przez JST najczęściej związane są ze skomplikowanymi rozwiązaniami proceduralnymi związanymi z pozyskiwaniem środków w ramach instrumentów finansowych. Jako drugą barierę w kolejności większość subregionów wskazywała zbyt mały katalog kosztów kwalifikowalnych, a następnie zbyt wąską listę adresatów instrumentów finansowych i niewielką skłonność potencjalnych odbiorców do ryzyka inwestycyjnego. Wśród innych identyfikowanych utrudnień wymieniano problemy związane ze zbyt niskimi alokacjami przeznaczanymi na konkursy, a co za tym idzie, wysoką konkurencyjnością związaną z pozyskiwaniem dofinansowania oraz brak środków własnych na pokrycie wkładu własnego. Odpowiedzi tego typu ukazują dość niską wiedzę części gmin, związaną ze stosowaniem instrumentów finansowych w ramach RPO WM 2014-2020.

Wykres 35. Bariery identyfikowane przez JST w zakresie instrumentów finansowych związanych z obszarem gospodarki przyjaznej środowisku

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

W kontekście dość niskiego zainteresowania instrumentami finansowymi w perspektywie unijnej 2014-2020 w województwie mazowieckim, warto zwrócić uwagę na rozwiązania stosowane w innych województwach, które mogą stać się praktyką stosowaną również na Mazowszu.

W województwie łódzkim, wielkopolskim, zachodniopomorskim i mazowieckim Zarządy Województw podpisały umowę z Bankiem Gospodarstwa Krajowego dotyczącą wdrażania instrumentów finansowych w ramach Regionalnych programów Operacyjnych na lata 2014-2020. Inicjatywa ta jest przedłużeniem inicjatywy Banku – JEREMIE, realizowanej w poprzedniej perspektywie finansowej. Tylko w województwie łódzkim wsparcie realizowane jest w obszarach związanych gospodarką niskoemisyjną (działanie: termomodernizacja budynków).

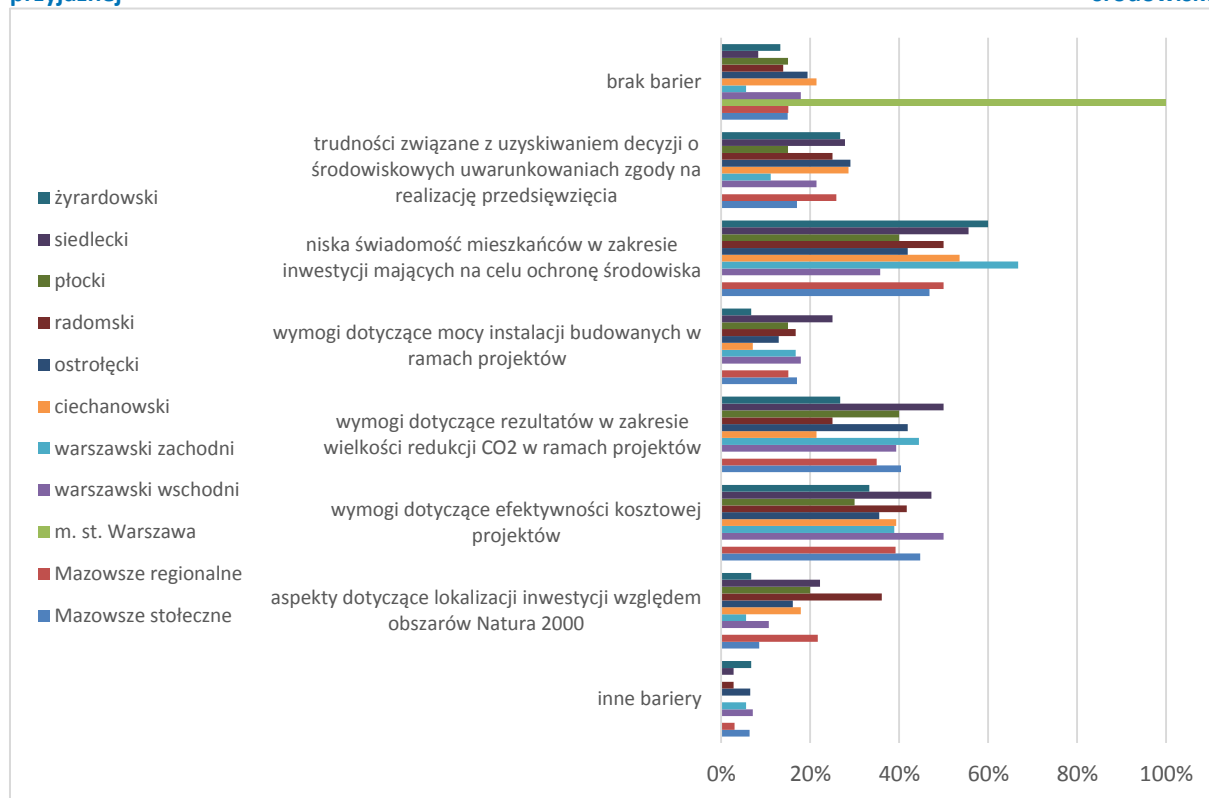
W przypadku województwa zachodniopomorskiego środki finansowe można pozyskać w obszarze zwiększenia efektywności energetycznej infrastruktury publicznej oraz mieszkalnej oraz finansowanie rewitalizacji. W województwie zachodniopomorskim w proces dystrybucji środków w ramach programu JEREMI oraz JESSICA zaangażowano Zachodniopomorską Agencję Rozwoju Regionalnego S.A. (ZARR S.A.), która zarządza i dystrybuje środki finansowe w ramach specjalnie stworzonego Zachodniopomorskiego Funduszu Rozwoju. Zachodniopomorski Fundusz Rozwoju (ZFR) ma za zadanie wspierać politykę rozwojową regionu, która dąży do zneutralizowania negatywnego efektu przewidywanego ograniczenia środków z UE w kolejnej perspektywie. ZFR zarządza środkami zaangażowanymi w inicjatywy JEREMIE i JESSICA, a następnie będzie zarządzał środkami zwrotnymi inwestowanymi w instrumenty finansowe w ramach RPO WZ 2014-2020. Funkcjonowanie ZFR ma na uwadze wdrażanie instrumentów finansowych, wraz z ciągłą modyfikacją ich parametrów związaną ze zmieniającymi się uwarunkowaniami zewnętrznymi, aby móc aktywnie wspierać projekty inwestycyjne.

Województwo Pomorskie, biorąc pod uwagę poprzednią perspektywę finansową oraz funkcjonowanie programu JESSICA i JEREMIE, postanowiło przeznaczyć część alokacji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Pomorskiego na lata 2014-2020 na instrumenty finansowe zwrotne m.in. w obszarze energetyki, w szczególności OZE oraz efektywności energetycznej i redukcji emisji. W ramach tej dziedziny RPO WP 2014-2020 oferuje pożyczki na modernizację energetyczną budynków mieszkalnych oraz pożyczki na OZE. Zarządzającym środków wniesionych w ramach wymienionych instrumentów finansowych jest Pomorski Fundusz Rozwoju Regionalnego sp. z o.o.

W ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego 2014-2020 Zarząd Województwa zdecydował uruchomić w 2016 roku instrumenty finansowe wsparcia zwrotnego. Instrumenty oferowane są w ramach obszarów tj. gospodarka niskoemisyjna, w tym efektywność energetyczna w przedsiębiorstwach, w sektorze mieszkaniowym. 1 marca 2018 Instytucja Zarządzająca RPO WP uruchomiła Punkt Konsultacyjny w zakresie Zamówień Publicznych, gdzie z konsultacji mogą skorzystać aktualni oraz potencjalni beneficjenci RPO WP.

Realizacja projektów prośrodowiskowych dotyczy bardzo szerokiego zakresu zagadnień, zatem identyfikacja barier nie może zostać ujęta w zamkniętych ramach. Generalnie, JST wskazują na wciąż niską świadomość społeczną w zakresie inwestycji sprzyjających ochronie środowiska. W większości subregionów 30-40% jednostek samorządu identyfikuje trudności ze spełnianiem wymogów dotyczących rezultatów w zakresie wielkości redukcji CO₂ oraz efektywności kosztowej projektów. Dla części JST problematyczne pozostaje również uzyskiwanie decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia.

Wykres 36. Bariery identyfikowane przez JST w związku z realizacją projektów w obszarze gospodarki przyjaznej środowisku

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=213

Podsumowanie

Ochrona środowiska jest obszarem wymagającym niemałego wsparcia finansowego. Szczególna uwaga, w kontekście celów klimatycznych i energetycznych Strategii Europa 2020, przywiązywana jest do obniżania emisji gazów cieplarnianych, wzrostu wykorzystania OZE oraz poprawy efektywności energetycznej.

W województwie mazowieckim prowadzone są szeroko zakrojone działania, w bardzo dużym stopniu za pomocą RPO WM 2014-2020, nakierowane na gospodarkę niskoemisyjną. Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń generowanych przez sektor bytowo-komunalny jest dla mazowieckich gmin o tyle istotne, iż w dużej mierze wykorzystują w tym celu instrumenty finansowe, takie jak pożyczki preferencyjne lub pożyczki komercyjne. Jednocześnie, w związku z częstą wymianą czynnika grzewczego na gazowy, coraz istotniejsze stają się przyłącza do sieci gazowej, a potrzeba ich realizacji była licznie wskazywana przez ankietowane JST. Projekty związane z niską emisją są często projektami parasolowymi, stąd gminy zostają obciążone dużą odpowiedzialnością za realizację. Prawo dysponowania instalacją przez okres 5 lat trwałości projektu oraz krótki okres od ogłoszenia konkursów do zakończenia naborów zmniejszający szansę na przeanalizowanie popytu na terenie gminy są czynnikami obniżającymi atrakcyjność uczestnictwa gmin w projektach parasolowych. W przypadku przeciwdziałania niskiej emisji należy mieć na uwadze różnicowanie dochodowe występujące między mieszkańcami Mazowsza stołecznego i regionalnego. Dochód do dyspozycji na mieszkańca staje się barierą dla wkładu własnego ponoszonego przez odbiorców końcowych instalacji, lecz również dla eksploatacji dofinansowanych urządzeń (zakup paliwa).

Gminy, prowadząc działania w zakresie gospodarki przyjaznej środowisku, podejmują się opracowywania dokumentów planistycznych/strategicznych. Większość z nich posiada obecnie Plany Gospodarki Niskoemisyjnej, jednakże realizacja celów programowych w dużej mierze uzależniona zostaje od możliwości pozyskania dofinansowania zewnętrznego na poszczególne projekty.

Promocja transportu przyjaznego środowisku w województwie mazowieckim odbywa się m. in. za pomocą inwestycji w parkingi P&R oraz ścieżki rowerowe. Kompleksowość rozwiązań istniejących w gminach w tymże zakresie zapewniona jest obecnie w większym stopniu w przypadku P&R niż ścieżek rowerowych. Problemy z zachowaniem ciągłości dróg dla rowerów związane są m. in. z rodzajem własności gruntów, w przypadku których identyfikuje się przerwanie odcinków drogi, brakiem współpracy międzygminnej w ramach realizowanych inwestycji, a także z dostępnością środków finansowych. Poziom kompleksowości zarówno P&R jak i dróg rowerowych należy uznać za niewystarczającą i wymagającą wciąż wysokich nakładów finansowych. Szczególne warunki dla rozwoju obu systemów istnieją w Mazowszu stołecznym, posiadającym zarówno zdywersyfikowany system transportu miejskiego i podmiejskiego zapewniający dogodnie miejsca usytuowania węzłów multimodalnych, jak i bliskie sąsiedztwo podwarszawskich miejscowości. Na obszarach Mazowsza regionalnego konieczność wsparcia P&R obserwowana jest w obrębie stacji PKP. W mniejszych ośrodkach miejskich, zarówno w Mazowszu stołecznym jak i regionalnym możliwy jest dalszy rozwój bikesharing jako komplementarnej formy transportu, obecnie testowanej pilotażowo w wielu gminach. Potrzeby w tym zakresie są jednak znacznie mniejsze niż w przypadku infrastruktury drogowej na rzecz transportu rowerowego oraz parkingów przesiadkowych.

Stan systemu ciepłowniczego i chłodniczego w województwie mazowieckim kształtuje się podobnie na obszarze Mazowsza stołecznego i regionalnego. W najbardziej korzystnej sytuacji znajduje się Warszawa. We wszystkich pozostałych subregionach, w większości gmin przyłącza do sieci ciepłowniczych/chłodniczych istnieją w przypadku mniej niż 10% budynków. Najmniejszy udział w systemie odnotowuje się w przypadku budynków jednorodzinnych, posiadających własne kotłownie. Mimo, iż JST wskazują na niski stopień pokrycia zapotrzebowania na przyłącza, w kontekście potrzeb częściej dostrzegają konieczność realizowania przyłączy do sieci gazowych, o czym wspomniano wyżej. Mniej popularnym rozwiązaniem pozostaje system kogeneracyjny, najrzadziej wskazywany przez JST jako priorytet w przypadku konieczności poprawy efektywności energetycznej budynków. Przedsięwzięcia termomodernizacyjne podejmowane są głównie w ramach RPO WM 2014-2020 oraz ze środków własnych jednostek samorządowych. Identyfikowane są znaczne potrzeby, szczególnie w zakresie głębokiej termomodernizacji, wraz z przebudową systemów grzewczych w budynkach, pozwalających na dostosowanie do zmniejszonego zapotrzebowania energetycznego budynków. Ankietowane JST wyróżniały szczególnie konieczność termomodernizacji budynków jednorodzinnych.

Dynamiczny rozwój rynku OZE w ostatnich latach przyczynił się do większej ufności mieszkańców Mazowsza wobec inwestycji w efektywne, przyjazne środowisku źródła energii i ciepła. Projekty parasolowe w ramach RPO WM 2014-2020, umożliwiające dofinansowanie instalacji OZE, cieszą się dużą popularnością, przy jednoczesnym wskazywaniu wspomnianego Programu jako głównego źródła dofinansowania tego typu działań. Rodzaje OZE, na które zapotrzebowanie identyfikują JST, to w ponad 80% przypadków kolektory słoneczne oraz instalacje fotowoltaiczne. Na popularności zyskują również pompy ciepła. OZE w dużej mierze zapoczątkowały popularyzację prosumenckiego podejścia do produkcji i sprzedaży energii. Jest to najczęściej zauważany trend w mazowieckich subregionach. Ponadto, zauważa się rozwój klastrów energetycznych, mających w dłuższej perspektywie szansę większej popularyzacji wśród innych podmiotów niż przedsiębiorstwa.

Zmiany klimatyczne powodują rosnące zapotrzebowanie na regulację gospodarki wodnej województwa mazowieckiego. Zakres zadań możliwy do wykonania przez gminy często wykracza poza ich możliwości finansowe, stąd sięgają one w znacznym stopniu po środki zewnętrzne. JST dostrzegając zagrożenia takie jak zagrożenia powodzienne lub susze, w perspektywie unijnej 2014-2020 pokładają w wielu przypadkach inwestycje w systemy wczesnego ostrzegania przed zjawiskami katastrofalnymi oraz wzmocnienie potencjału Ochotniczych Straży Pożarnych. Wymagane są pilne działania prewencyjne w zakresie kompleksowych systemów małej retencji wodnej, których potrzeba wynika z braku równowagi stosunków wodnych w województwie. Lokalne ekosystemy są w znacznym stopniu uzależnione od gromadzenia wody w zbiornikach. Ochrona cennych zasobów przyrodniczych w mazowieckich subregionach w ocenie JST może być w największym stopniu realizowana poprzez intensyfikację edukacji ekologicznej wśród mieszkańców i promowanie form ochrony przyrody. Gminom zależy także na powstawaniu dokumentów regulujących kierunki ochrony dla obszarów cennych przyrodniczo. Województwo mazowieckie wykazywać winno szczególne zainteresowanie ochroną bioróżnorodności ze względu na dość niewielki w stosunku do pozostałych województw udział w powierzchni województwa parków krajobrazowych, rezerwatów przyrody czy też obszarów chronionego krajobrazu. Wobec celów polityki Unii

Europejskiej na lata 2021-2027 obserwuje się rosnące zainteresowanie zieloną infrastrukturą na obszarach miejskich, jako naturalnej technologii pozwalającej zachować różnorodność biologiczną w miastach przy jednoczesnej adaptacji do zmian klimatu, zapewnieniu odprowadzania wód i organizacji terenów zielonych.

Województwo mazowieckie posiada najwyższy w stosunku do ościennych województw wskaźnik masy odpadów komunalnych wytwarzanych przez jednego mieszkańca w ciągu roku. Dość wysoki jest jednak udział odpadów zebranych w sposób selektywny w gospodarstwach domowych na Mazowszu. Rokrocznie wzrasta jednocześnie masa odpadów zmieszanych na jednego mieszkańca (szczególnie w subregionie warszawskim zachodnim i ostrołęckim). Niepokojąca staje się jednocześnie liczba dzikich wysypisk, która w subregionach Mazowsza regionalnego utrzymuje się na wysokim poziomie. Pożądanym stanem jest rezygnacja ze składowania odpadów na rzecz recyklingu oraz poddawanie ich procesom rekultywacji. W celu zapewnienia jak największego poziomu zbiórki selektywnej należy rezygnować z inwestycji w PSZOK i RIPOK. Gminom zależy również na kształtowaniu proekologicznych postaw mieszkańców związanych ze znaczeniem selektywnej zbiórki odpadów, co jest podstawowym czynnikiem sukcesu w zapewnieniu odpowiednich poziomów odzysku oraz recyklingu odpadów.

Poniżej przedstawiamy matrycę potrzeb zidentyfikowanych w trakcie badania w zakresie gospodarki przyjaznej środowisku wraz ze wskazaniem intensywności tychże potrzeb i ich korelacją z celami polityki UE na lata 2021-2027, preferowaną formą wsparcia i obszarem, który powinien zostać objęty wsparciem w perspektywie unijnej 2021-2027.

Tabela 18. Matryca potrzeb i ich korelacji z celami UE

Potrzeba deklarowana przez interesariuszy	Typ interesariusza	Intensywność potrzeb	Korelacja potrzeb z celami polityki UE finansowymi na lata 2021-2027 ⁴⁰	Preferowana forma wsparcia ⁴¹	Region	Cele UE na lata 2021-2027 wpisujące się w potrzeby na podstawie diagnozy stanu w województwie mazowieckim
Efektywność energetyczna						
Efektywność energetyczna w wielorodzinnych budynkach mieszkalnych	Jednostki samorządu terytorialnego; Mieszkańcy	4	+++	Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny	
		3			Mazowiecki regionalny	
Efektywność energetyczna w budynkach użyteczności publicznej	Jednostki samorządu terytorialnego	4	+++	Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	
Efektywność energetyczna w budynkach jednorodzinnych	Jednostki samorządu terytorialnego; Mieszkańcy	5	+++	Granty / Dotacje	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	
Energooszczędne oświetlenie uliczne	Jednostki samorządu terytorialnego	4,5	+++	Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	
Przyłącza do sieci ciepłowniczych i chłodniczych	Jednostki samorządu terytorialnego; Mieszkańcy	3	+++	Dotacje	Mazowiecki stołeczny	
		2,5			Mazowiecki regionalny	

⁴⁰ Możliwa siła korelacji: brak (-), niska (+), wysoka (+++)

⁴¹ Przy wskazanych dwóch formach wsparcia, pierwsza wskazana forma wsparcia jest preferowana w większym stopniu

Potrzeba deklarowana przez interesariuszy	Typ interesariusza	Intensywność potrzeb	Korelacja potrzeb z celami polityki UE finansowymi na lata 2021-2027 ⁴⁰	Preferowana forma wsparcia ⁴¹	Region	Cele UE na lata 2021-2027 wpisujące się w potrzeby na podstawie diagnozy stanu w województwie mazowieckim
Przyłącza do sieci gazowych	Jednostki samorządu terytorialnego; Mieszkańcy	4,5	+++	Dotacje	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	
Odnawialne źródła energii						
Energia słoneczna	Jednostki samorządu terytorialnego; Mieszkańcy; Przedsiębiorcy	6	+++	Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	
Energia wiatrowa	Jednostki samorządu terytorialnego; Mieszkańcy; Przedsiębiorcy	2	+++	Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	
Energia biomasy	Jednostki samorządu terytorialnego; Mieszkańcy; Przedsiębiorcy	3	+++	Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	
Energia wodna	Jednostki samorządu terytorialnego; Mieszkańcy; Przedsiębiorcy	1	+++ ⁴²	Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	
Geotermia	Jednostki samorządu terytorialnego; Mieszkańcy; Przedsiębiorcy	2	+++	Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny;	

⁴² Energia wody nie jest wymieniana bezpośrednio w celach polityki UE na lata 2021-2027 (tak jak ma to miejsce w przypadku energii wiatrowej, słonecznej, biomasy, morskiej), jednak zaliczyć ją należy do kategorii „inne rodzaje energii odnawialnej”

Potrzeba deklarowana przez interesariuszy	Typ interesariusza	Intensywność potrzeb	Korelacja potrzeb z celami polityki UE finansowymi na lata 2021-2027 ⁴⁰	Preferowana forma wsparcia ⁴¹	Region	Cele UE na lata 2021-2027 wpisujące się w potrzeby na podstawie diagnozy stanu w województwie mazowieckim
					Mazowiecki regionalny	
Pompy ciepła	Jednostki samorządu terytorialnego; Mieszkańcy; Przedsiębiorcy	5	+++ ⁴³	Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	
Gospodarka niskoemisyjna						
Wymiana urządzeń grzewczych	Jednostki samorządu terytorialnego; Mieszkańcy	5	+++	Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	
Drogi rowerowe	Jednostki samorządu terytorialnego	6	+++	Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	
Infrastruktura towarzysząca drogom rowerowym	Jednostki samorządu terytorialnego	4	+++	Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	
Wypożyczalnie roweru miejskiego	Jednostki samorządu terytorialnego;	3	+++	Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny	
	Przedsiębiorcy	2			Mazowiecki regionalny	

⁴³ Pompy ciepła wykorzystują energię otoczenia z powietrza, gruntu, wody oraz energię elektryczną, dlatego uznać je należy za OZE. Nie są bezpośrednio wymieniane w celach polityki UE na lata 2021-2027, jednak zaliczyć ją należy do kategorii „inne rodzaje energii odnawialnej”

Potrzeba deklarowana przez interesariuszy	Typ interesariusza	Intensywność potrzeb	Korelacja potrzeb z celami polityki UE finansowymi na lata 2021-2027 ⁴⁰	Preferowana forma wsparcia ⁴¹	Region	Cele UE na lata 2021-2027 wpisujące się w potrzeby na podstawie diagnozy stanu w województwie mazowieckim	
Parkingi Park&Ride	Jednostki samorządu terytorialnego	4	+++	Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny		
		2			Mazowiecki regionalny		
Komplementarne formy transportu (carsharing, bikesharing, scootersharing)	Jednostki samorządu terytorialnego; Przedsiębiorcy	3,5	+++	Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny		
Budowa punktów ładowania pojazdów elektrycznych	Jednostki samorządu terytorialnego; Przedsiębiorcy	3	+++	Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny		
		2,5			Mazowiecki regionalny		
Zmiany klimatu							
Systemy i infrastruktura do zarządzania klęskami żywiołowymi i katastrofami	Jednostki samorządu terytorialnego	4	+++	Dotacje	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny		
Wzmacnianie ochotniczych straży pożarnych	Jednostki samorządu terytorialnego; OSP	5	+++	Dotacje	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny		
Systemy wczesnego ostrzegania przed zjawiskami katastrofalnymi	Jednostki samorządu terytorialnego	4	+++	Dotacje	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny		
Mała retencja wodna	Jednostki samorządu terytorialnego	4	+++		Mazowiecki stołeczny		

Potrzeba deklarowana przez interesariuszy	Typ interesariusza	Intensywność potrzeb	Korelacja potrzeb z celami polityki UE finansowymi na lata 2021-2027 ⁴⁰	Preferowana forma wsparcia ⁴¹	Region	Cele UE na lata 2021-2027 wpisujące się w potrzeby na podstawie diagnozy stanu w województwie mazowieckim
		3,5		Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki regionalny	
Zbiorniki wielozadaniowe	Jednostki samorządu terytorialnego	4	+++	Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny	
		3,5			Mazowiecki regionalny	
	Jednostki samorządu terytorialnego; Przedsiębiorcy			Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	Zapobieganie zagrożeniom naturalnym niezwiązanym z klimatem oraz wywołanym działalnością człowieka oraz zarządzanie ryzykiem w tym zakresie
	Jednostki samorządu terytorialnego; Przedsiębiorcy			Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	Infrastruktura do celów ujęcia, uzdatniania, magazynowania i dystrybucji wody do spożycia przez ludzi
Gospodarka odpadami						
Punkty selektywnej zbiórki odpadów komunalnych	Jednostki samorządu terytorialnego	3,5	+++	Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	

Potrzeba deklarowana przez interesariuszy	Typ interesariusza	Intensywność potrzeb	Korelacja potrzeb z celami polityki UE finansowymi na lata 2021-2027 ⁴⁰	Preferowana forma wsparcia ⁴¹	Region	Cele UE na lata 2021-2027 wpisujące się w potrzeby na podstawie diagnozy stanu w województwie mazowieckim
Regionalne instalacje przetwarzania odpadów komunalnych (w tym: instalacje do mechaniczno-biologicznego przetwarzania odpadów, kompostownie, składowiska)	Jednostki samorządu terytorialnego	2,5	+++	Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	
Usuwanie azbestu	Jednostki samorządu terytorialnego; Mieszkańcy; Przedsiębiorcy	5	+++	Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	
Rekultywacja składowisk odpadów	Jednostki samorządu terytorialnego;	2	+++	Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny	
	Przedsiębiorcy	2,5			Mazowiecki regionalny	
Podnoszenie świadomości mieszkańców na temat znaczenia selektywnej zbiórki odpadów komunalnych	Jednostki samorządu terytorialnego	5	+++	Dotacje	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	
	Jednostki samorządu terytorialnego; Przedsiębiorcy			Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	Termiczne przetwarzanie odpadów
	Jednostki samorządu terytorialnego; Przedsiębiorcy			Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny;	Rewaloryzacja obszarów przemysłowych i

Potrzeba deklarowana przez interesariuszy	Typ interesariusza	Intensywność potrzeb	Korelacja potrzeb z celami polityki UE finansowymi na lata 2021-2027 ⁴⁰	Preferowana forma wsparcia ⁴¹	Region	Cele UE na lata 2021-2027 wpisujące się w potrzeby na podstawie diagnozy stanu w województwie mazowieckim
					Mazowiecki regionalny	rekultywacja skażonych gruntów
Bioróżnorodność						
Rozwój edukacji ekologicznej i promowanie form ochrony przyrody	Jednostki samorządu terytorialnego;	4,5	+	Dotacje	Mazowiecki stołeczny	
	Przedsiębiorcy	4			Mazowiecki regionalny	
Opracowywanie planów ochrony dla obszarów cennych przyrodniczo	Jednostki samorządu terytorialnego	3,5	+	Dotacje	Mazowiecki stołeczny	
		3			Mazowiecki regionalny	
Budowa, modernizacja niezbędnej infrastruktury związanej z ochroną, przywróceniem właściwego stanu siedlisk przyrodniczych i gatunków	Jednostki samorządu terytorialnego	3	+++	Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	
Czynna ochrona in-situ i ex-situ zagrożonych gatunków i siedlisk przyrodniczych	Jednostki samorządu terytorialnego	3	+++	Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	
	Jednostki samorządu terytorialnego; Przedsiębiorcy			Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	

Potrzeba deklarowana przez interesariuszy	Typ interesariusza	Intensywność potrzeb	Korelacja potrzeb z celami polityki UE finansowymi na lata 2021-2027 ⁴⁰	Preferowana forma wsparcia ⁴¹	Region	Cele UE na lata 2021-2027 wpisujące się w potrzeby na podstawie diagnozy stanu w województwie mazowieckim
	Jednostki samorządu terytorialnego; Przedsiębiorcy			Dotacje / Instrumenty finansowe	Mazowiecki stołeczny; Mazowiecki regionalny	Zielona infrastruktura

Diagnoza potrzeb w zakresie infrastruktury

Drogi wojewódzkie

W 2016r. województwo mazowieckie odznaczało się najniższą liczbą kilometrów publicznych dróg o twardej nawierzchni przypadających na 10 tys. mieszkańców wśród badanych województw (niespełna 70 km). Nieco wyższy wskaźnik osiągnęło województwo podkarpackie, a także łódzkie i kujawsko-pomorskie, najwyższy zaś – około 114 km – województwo świętokrzyskie. W przypadku dróg o nawierzchni ulepszonej, najwięcej kilometrów na 10 tys. mieszkańców przypada w województwie podlaskim i świętokrzyskim, najmniej – w podkarpackim. Dość duże zróżnicowanie regionalne dotyczy również dróg ekspresowych i autostrad – najwięcej kilometrów w relacji do liczby mieszkańców odnotowano w województwie łódzkim (1,81 km), warmińsko-mazurskim i kujawsko-pomorskim. Województwo mazowieckie należy do grupy województw o najniższej wartości wskaźnika (0,48 km).

Tabela 19 Drogi publiczne oraz autostrady i drogi ekspresowe na 10 tys. ludności, 2016r.

Województwo	Drogi publiczne twardej nawierzchni na 10 tys. ludności	Drogi publiczne twardej nawierzchni ulepszonej na 10 tys. ludności	Autostrady i drogi ekspresowe na 10 tys. ludności
mazowieckie	69,1	65,8	0,48
kujawsko-pomorskie	84,8	75,4	0,96
lubelskie	102,9	91,1	0,42
łódzkie	82,1	75,4	1,81
podkarpackie	78,6	73,9	0,77
podlaskie	110,8	101,3	0,52
świętokrzyskie	113,9	99,9	0,46
warmińsko-mazurskie	93,2	86,1	1,02

Źródło: BDL, dostęp: 12.06.2018

W ramach projektów transportowych dotyczących dróg wojewódzkich w ramach RPO WM 2007-2013 wybudowano 3 km dróg, przebudowano zaś – ponad 42 km. Projekty te dotyczyły w dużej mierze odcinków dróg położonych w pobliżu ośrodków subregionalnych (Radom, Płock), Ciechanowa oraz Warszawy. Dość znaczącą inwestycją była również rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 637 Warszawa-Węgrów. Efektem przeprowadzonych projektów była przede wszystkim poprawa jakości dróg prowadzących do dróg krajowych łączących obszary województwa z Warszawą lub miastami regionalnymi⁴⁴. Biorąc pod uwagę wszystkie projekty realizowane w ramach NSRO 2007-2013, najwięcej kilometrów zbudowanych i zmodernizowanych dróg wojewódzkich zanotowano w powiecie grójeckim (ponad 20 km), węgrowskim, mińskim i piaseczyńskim⁴⁵.

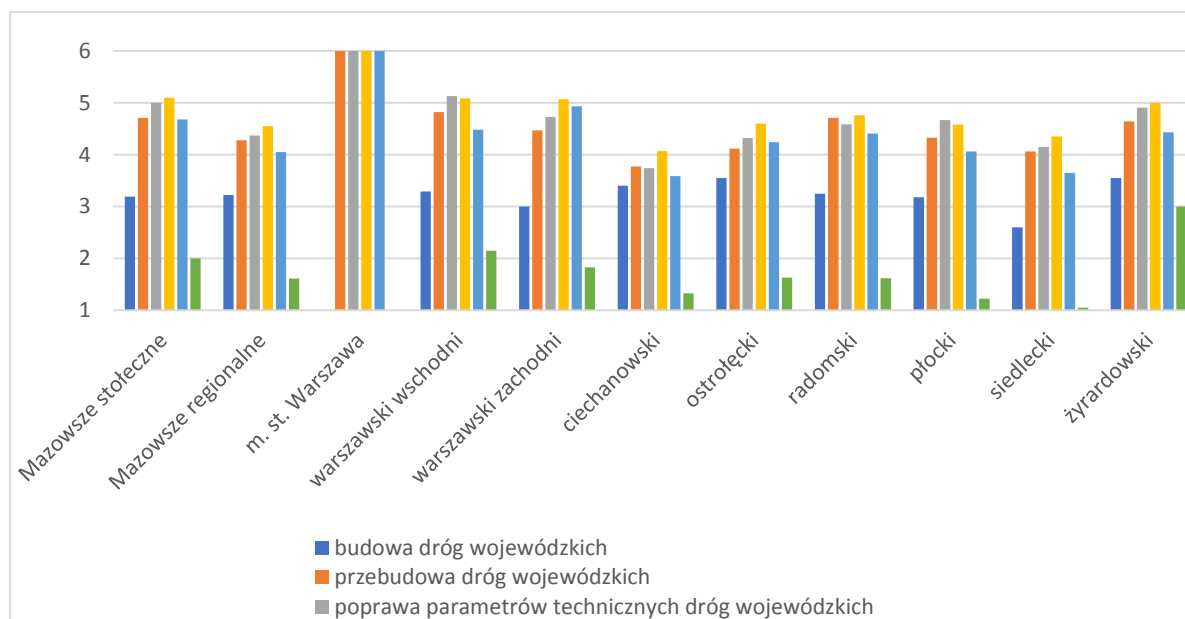
Zapytani o istniejące na terenie gminy/powiatu potrzeby dotyczące dróg wojewódzkich, przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego wskazywali przede wszystkim na konieczność poprawy bezpieczeństwa ruchu na drogach. Największe potrzeby tego typu odnotowano w Warszawie, a także subregionach warszawskim wschodnim i zachodnim. Stosunkowo silne potrzeby dotyczą też poprawy parametrów technicznych dróg – w

⁴⁴ ECORYS Polska Sp. z o.o., *Ewaluacja wpływu Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007-2013 na spójność komunikacyjną i przestrzenną oraz wzrost konkurencyjności województwa mazowieckiego*, Warszawa, 2015

⁴⁵ Wolański Sp. z o.o., EGO Evaluation for Government Organizations s.c., *Efekty transportowe interwencji wspartych w ramach NSRO 2007-2013*, Warszawa, 2017

największym stopniu jest to widoczne w Warszawie, subregionie warszawskim wschodnim i żyrardowskim. Kolejna dość wysoko oceniona potrzeba – modernizacja istniejących dróg – w najwyższym stopniu zaznacza się w Warszawie, subregionie warszawskim wschodnim i radomskim. Najniżej ocenioną potrzebą we wszystkich subregionach jest budowa nowych odcinków dróg wojewódzkich. Porównując otrzymane wyniki w skali regionalnej, relatywnie wyższe potrzeby dotyczące dróg wojewódzkich występują na Mazowszu stołecznym.

Wykres 37. Ocena potrzeb w zakresie dróg wojewódzkich (skala potrzeb od 1 do 6)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z JST województwa mazowieckiego, N=216

Jak wynika z przeprowadzonych badań, potrzeby dotyczące dróg wojewódzkich koncentrują się nie na tworzeniu nowych odcinków dróg, ale na modernizacji i poprawie stanu dróg już istniejących. Można zatem przypuszczać, iż istniejąca, dość rozbudowana sieć dróg wojewódzkich zaspokaja potrzeby transportowe na Mazowszu, a przyszłe inwestycje powinny koncentrować się na zwiększeniu jakości dróg i komfortu podróżowania. Ważne jest również zapewnienie odwodnienia istniejących dróg oraz budowa i przebudowa infrastruktury towarzyszącej (chodniki, ścieżki rowerowe, sygnalizacja świetlna, przejścia dla pieszych).

Drogi lokalne

Łączna długość dróg gminnych o nawierzchni twardej na terenie województwa mazowieckiego w 2016 r. wynosiła prawie 17,2 tys. km i była o ponad 500 kilometrów większa niż w roku 2015. Najwięcej tego rodzaju dróg w porównaniu do liczby mieszkańców funkcjonowało na terenie subregionu ciechanowskiego (ponad 68 km na 10 tys. osób) oraz ostrołęckiego (ponad 63 km na 10 tys. osób), najmniej natomiast – na terenie Warszawy (8 km na 10 tys. osób), co wiąże się z koncentracją dużej liczby mieszkańców na stosunkowo małej powierzchni. Podobne proporcje występują w przypadku dróg gminnych o nawierzchni twardej ulepszonej. Biorąc pod uwagę gminne drogi gruntowe, ich łączna długość jest niemal równa długości dróg ulepszonych (ponad 16 tys. km). Na przestrzeni lat 2005-2016 łączna długość dróg gruntowych na terenie województwa zmniejszyła się o 2 tys. km, przede wszystkim w wyniku utwardzania ich nawierzchni, a co za tym idzie, zmiany ich kategorii. Podobnie jak w przypadku dróg o nawierzchni twardej, najwięcej dróg gruntowych występuje w subregionach ciechanowskim i ostrołęckim.

Tabela 20 Drogi gminne na 10 tys. ludności, 2016r.

Region/subregion	Drogi gminne o nawierzchni twardej na 10 tys. ludności w km	Drogi gminne o nawierzchni twardej ulepszonej na 10 tys. ludności w km	Drogi gminne o nawierzchni gruntowej na 10 tys. ludności w km
Mazowsze stołeczne	18,1	16,4	13,1
Mazowsze regionalne	52,1	47,7	51,4
m.st. Warszawa	8,0	7,8	1,3
warszawski wschodni	28,8	26,8	37,3
warszawski zachodni	35,7	30,1	21,9
ciechanowski	68,3	66,1	84,5
ostrołęcki	63,3	60,9	70,3
radomski	43,5	39,4	30,2
płocki	41,0	36,8	38,1
siedlecki	48,7	42,7	65,5
żyrardowski	54,3	45,5	24,2

Źródło: BDL, dostęp: 12.06.2018

Dane statystyczne dotyczące łącznej długości dróg gminnych i powiatowych odzwierciedlają w dużej mierze rozkład długości dróg gminnych. Najwięcej kilometrów dróg w stosunku do liczby mieszkańców zarejestrowano w subregionach ciechanowskim i ostrołęckim (ponad 120 km na 10 tys. ludności), najmniej natomiast w m. st. Warszawa – nieco ponad 11 km na 10 tys. ludności). Biorąc pod uwagę różnicę w długości tego rodzaju dróg na przestrzeni lat 2005-2016, największe przyrosty zanotowano w subregionie ostrołęckim (36,5 km na 10 tys. ludności) oraz płockim (26 km na 10 tys. ludności), najmniejsze zaś w Warszawie oraz subregionach warszawskim wschodnim i zachodnim.

Tabela 21 Drogi gminne i powiatowe na 10 tys. ludności, 2016r.

Region/subregion	Drogi gminne i powiatowe o twardej nawierzchni na 10 tys. ludności w km	Różnica długości dróg gminnych i powiatowych o twardej nawierzchni na 10 tys. ludności (2005-2016) w km
Mazowsze stołeczne	27,1	3,8
Mazowsze regionalne	99,7	24,7
m.st. Warszawa	11,3	1,2
warszawski wschodni	47,2	2,5
warszawski zachodni	51,3	8,2
ciechanowski	126,8	22,7
ostrołęcki	123,7	36,5
radomski	79,2	20,4
płocki	81,9	26,0
siedlecki	102,0	22,6
żyrardowski	95,1	20,9

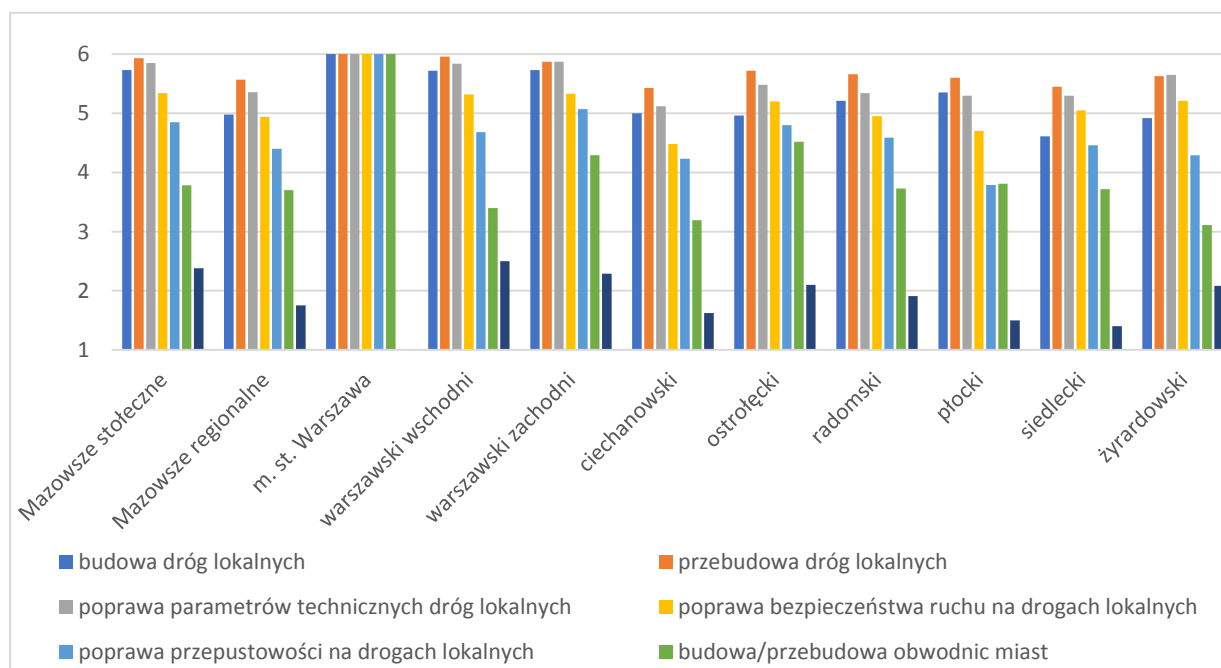
Źródło: BDL, dostęp: 12.06.2018

Jak pokazują wyniki badania ewaluacyjnego dotyczącego projektów transportowych współfinansowanych z RPO WM 2007-2013⁴⁶, w ramach zrealizowanych inwestycji wybudowano/przebudowano ponad 840 km dróg gminnych i powiatowych. Rozmieszczenie przestrzenne przeprowadzonych inwestycji było dosyć równomierne, z niewielką koncentracją projektów dotyczących głównie dróg gminnych na terenie subregionu płockiego.

Biorąc pod uwagę wszystkie projekty zrealizowane w ramach NSRO 2007-2013⁴⁷, najwięcej kilometrów dróg powiatowych wybudowano bądź zmodernizowano w północnej części województwa - powiecie ciechanowskim, przasnyskim, ostrołęckim i ostrowskim, a także w położonym na południu powiecie radomskim. W przypadku dróg gminnych najwięcej inwestycji tego rodzaju przeprowadzono w powiatach płockim, ciechanowskim, ostrołęckim, a także przasnyskim, płońskim i białobrzeskim.

Rozkład potrzeb w zakresie dróg lokalnych, wskazanych przez przedstawicieli jednostek samorządu terytorialnego jest dość podobny do oceny dotyczącej dróg wojewódzkich, warto jednak zauważyć, że potrzeby te zostały ocenione stosunkowo wyżej. Najczęściej wskazywaną potrzebą jest przebudowa istniejących odcinków dróg, najwyżej oceniona w subregionach Mazowsza stołecznego. Ważna jest także poprawa parametrów technicznych dróg (najwyższa ocena potrzeb ponownie w subregionach Mazowsza stołecznego). Dużo wyższe niż w przypadku dróg wojewódzkich są za to potrzeby dotyczące budowy nowych odcinków dróg lokalnych (zwłaszcza Mazowsze stołeczne, subregion płocki i radomski) – a zatem nadal występują na Mazowszu wysokie, niezaspokojone dotąd potrzeby dotyczące nowych ciągów komunikacyjnych. Najniżej oceniono potrzeby związane z budową/przebudową obwodnic miejskich – największe potrzeby tego typu dotyczą Warszawy, subregionu warszawskiego oraz ostrołęckiego.

Wykres 38. Ocena potrzeb w zakresie dróg lokalnych (skala potrzeb od 1 do 6)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z JST województwa mazowieckiego, N=216

⁴⁶ ECORYS Polska Sp. z o.o., Ewaluacja wpływu Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007-2013 na spójność komunikacyjną i przestrzenną oraz wzrost konkurencyjności województwa mazowieckiego, Warszawa, 2015

⁴⁷ Wolański Sp. z o.o., EGO Evaluation for Government Organizations s.c., Efekty transportowe interwencji wspartych w ramach NSRO 2007-2013, Warszawa, 2017

Podobnie jak w przypadku dróg wojewódzkich, respondenci badania ankietowego wskazywali na konieczność wspierania inwestycji dotyczących budowy chodników, ścieżek rowerowych, budowy przepustów i skanalizowanych poboczy oraz oświetlenia ulicznego.

W przyszłej perspektywie finansowej planowany zasięg interwencji obejmować będzie wspieranie zrównoważonej, inteligentnej i intermodalnej mobilności odpornej na zmianę klimatu na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym, obejmującą lepszy dostęp do sieci TEN-T i mobilności transgranicznej. Inwestycje drogowe będą musiały zatem, podobnie jak w obecnej perspektywie, wpisywać się w sieć TEN-T. Najprawdopodobniej nie będzie zatem możliwości aplikowania o środki dla lokalnych dróg, które w wyraźny sposób nie przyczyniają się do zwiększenia dostępności do tego rodzaju ciągów⁴⁸.

Kolej

W 2016r. na terenie województwa mazowieckiego funkcjonowało 1712 km eksploatowanych normalnotorowych linii kolejowych. Na przestrzeni ostatnich kilkunastu lat długość linii kolejowych zmieniała się nieznacznie - wahania sięgały zwykle ok. 50 km. Większość linii kolejowych jest zelektryfikowana (1412 km). Warto podkreślić, że w województwie mazowieckim zelektryfikowane linie kolejowe oraz linie normalnotorowe dwu- i więcej torowe są najdłuższe w porównaniu do innych analizowanych województw. Szczegółowe informacje ukazano w poniższym zestawieniu.

Tabela 22. Długość linii kolejowych, 2016r.

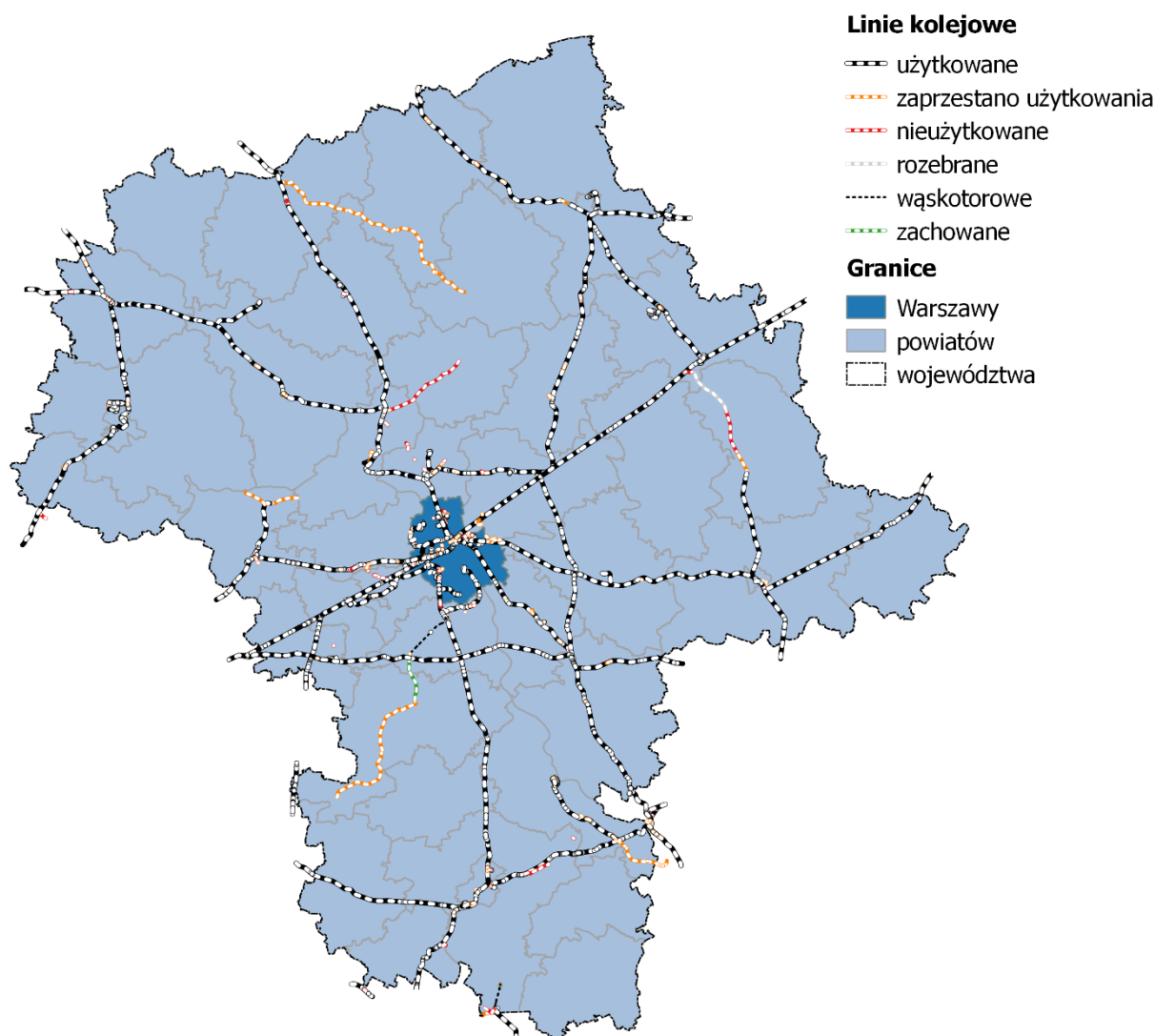
Województwo	Eksploatowane	Normalnotorowe	Normalnotorowe zelektryfikowane	Normalnotorowe dwu- i więcej torowe
mazowieckie	1 712	1 712	1412	1025
kujawsko-pomorskie	1 199	1 199	563	536
lubelskie	1 046	1 046	416	380
łódzkie	1 080	1 080	999	685
podkarpackie	978	978	369	232
podlaskie	654	654	219	106
świętokrzyskie	721	721	554	373
warmińsko-mazurskie	1 081	1 081	505	301

Źródło: BDL, dostęp: 12.06.2018

Eksploatowane linie kolejowe w głównym stopniu łączą Warszawę z ośrodkami subregionalnymi oraz największymi miastami położonymi w sąsiednich województwach: Łodzią, Białymstokiem, Kielcami, Lublinem, Bydgoszczą, Toruniem oraz Olsztynem. Rozkład linii kolejowych na Mazowszu, uwzględniający również linie nieeksploatowane, przedstawia poniższy rysunek.

⁴⁸ ZAŁĄCZNIKI do wniosku dotyczącego ROZPORZĄDZENIA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu i Migracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz, COM(2018) 375 final, 29.5.2018r.

Rysunek 1. Sieć kolejowa w województwie mazowieckim, 2016r.

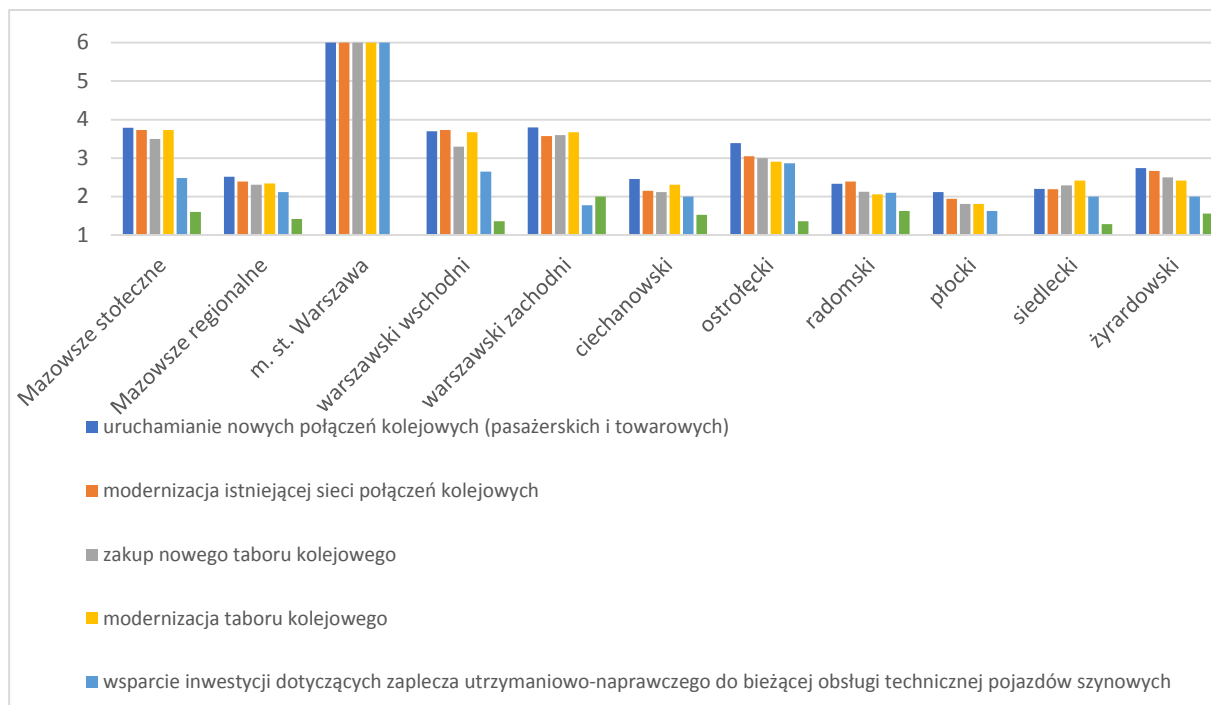

Źródło: ECORYS Polska Sp. z o.o., Ewaluacja wpływu Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007-2013 na spójność komunikacyjną i przestrzenną oraz wzrost konkurencyjności województwa mazowieckiego, Warszawa, 2015

W ramach projektów współfinansowanych ze środków unijnych przeprowadzano zarówno budowę i modernizację linii kolejowych (POLiś 2007-2013), jak i inwestycje dotyczące zakupu taboru (głównie z RPO WM 2007-2013). Największymi beneficjentami tego rodzaju wsparcia były powiaty mławski, ciechanowski, pruszkowski, grodziski, a także Warszawa oraz mieszkańcy okolicznych gmin korzystający z linii kolejowych obsługiwanych przez Warszawską Kolej Dojazdową i Koleje Mazowieckie.

Niezaspokojone dotąd potrzeby dotyczące kolei, zgłaszane przez przedstawicieli samorządu terytorialnego są bardzo niskie. Najwyżej ocenione potrzeby dotyczą uruchamiania nowych połączeń kolejowych (pasażerskich i towarowych), modernizacji istniejącej sieci kolejowej oraz taboru. Największe potrzeby zidentyfikowano w subregionach Mazowsza stołecznego, które ze względu na swoje położenie oraz funkcje pełnione przez Warszawę koncentruje potrzeby dotyczące inwestycji kolejowych. W przypadku Mazowsza regionalnego zgłaszane potrzeby są znacznie mniejsze i dotyczą przede wszystkim budowy nowych odcinków kolejowych. Wynika to przede wszystkim z tego, iż wiele gmin, a nawet całych powiatów nie posiada na swoim obszarze linii kolejowych, a zatem nie identyfikują potrzeb związanych z modernizacją istniejącej infrastruktury.

Wykres 39. Ocena potrzeb w zakresie kolei (skala potrzeb od 1 do 6)

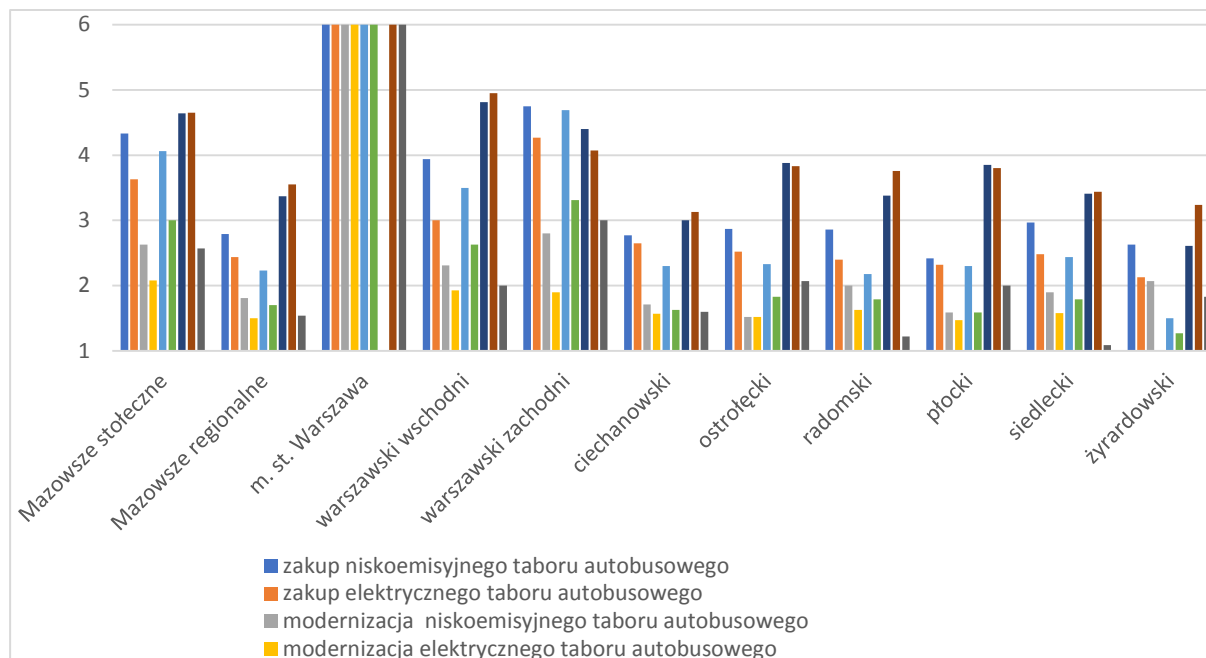
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z JST województwa mazowieckiego, N=216

Potrzeby związane z inwestycjami kolejowymi obejmują także modernizację dworców kolejowych, budowę parkingów przy dworcach i przystankach PKP, a także poprawę jakości sygnalizacji na przejazdach kolejowych i poprawę widoczności w ramach dojazdów do przejazdów kolejowych.

Autobusy niskoemisyjne

Potrzeby zgłaszane przez jednostki samorządu terytorialnego związane z publicznym transportem autobusowym są dość niskie i dotyczą w największej mierze infrastruktury towarzyszącej - budowy przystanków, zjazdów i zatok autobusowych. Największe tego typu potrzeby odnotowano w Warszawie, a także subregionach warszawskim wschodnim i zachodnim. Dość silne jest również zapotrzebowanie na zakup niskoemisyjnego taboru autobusowego oraz rozwijanie systemu monitorowania i zarządzania ruchem – zwłaszcza na obszarze regionu stołecznego. Modernizacja taboru oraz zakup autobusów elektrycznych wyraźnie nie należy do priorytetów inwestycyjnych mazowieckich samorządów – wynika to przede wszystkim z faktu, iż znaczna część ankietowanych reprezentowała gminy wiejskie oraz małe miasteczka, w których nie ma rozbudowanego systemu transportu publicznego należącego do samorządu gminy. Wyjątkiem są największe miasta województwa (ośrodki subregionalne), w których potrzeby dotyczące taboru autobusowego są bardzo silne.

Wykres 40. Ocena potrzeb w zakresie transportu autobusowego (skala potrzeb od 1 do 6)

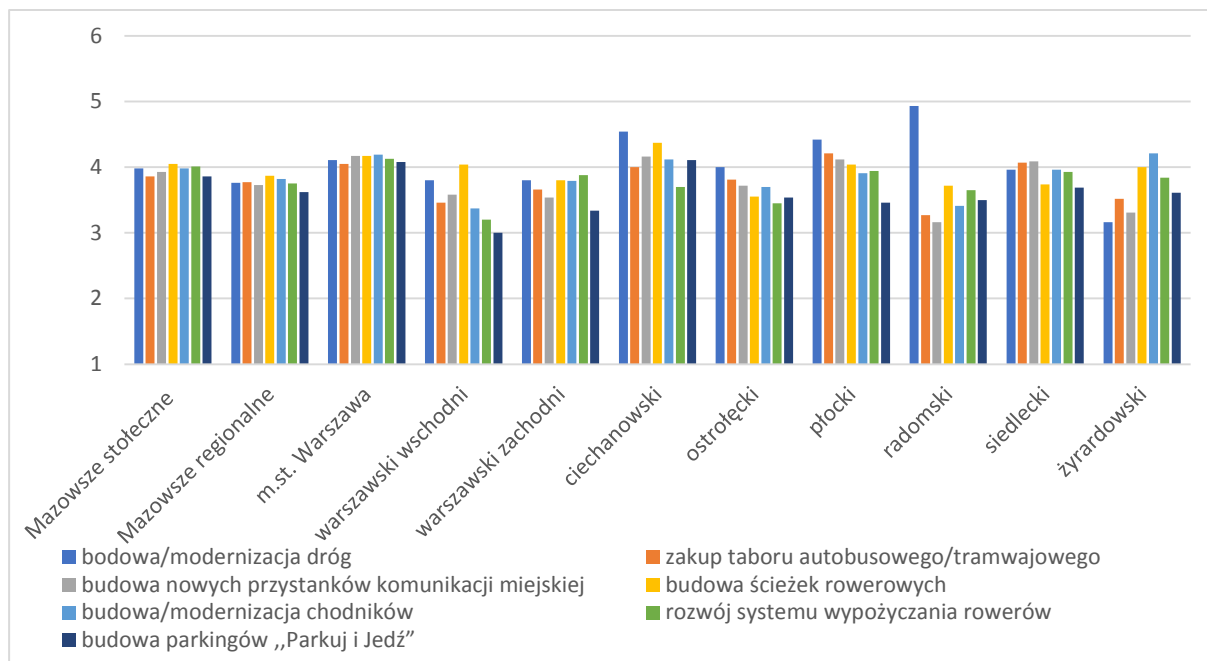

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z JST województwa mazowieckiego, N=216

Inwestycje w infrastrukturę transportową

W ramach badania ankietowego mieszkańcy Mazowsza zostali poproszeni o ocenę jakości inwestycji dotyczących infrastruktury transportowej przeprowadzonych na terenie gminy w ciągu ostatnich 10 lat. Ankietowani najlepiej ocenili inwestycje przeprowadzone na terenie Warszawy, subregionu ciechanowskiego oraz płockiego. Najwyższe oceny w większości subregionów otrzymały inwestycje dotyczące budowy i modernizacji dróg (zwłaszcza w subregionie radomskim i ciechanowskim oraz Warszawie). Wysoko oceniono również budowę ścieżek rowerowych (Warszawa, subregion ciechanowski, warszawski wschodni, płocki i ciechanowski) oraz budowę i modernizację chodników (Warszawa, subregion ciechanowski, żyrardowski i siedlecki). Inwestycje dotyczące zakupu taboru transportu publicznego najlepiej oceniono w subregionie płockim, siedleckim, ciechanowskim i Warszawie. Najniżej (choć nadal relatywnie wysoko) oceniono jakość inwestycji dotyczących parkingów „Parkuj i jedź”. Rozkład uzyskanych odpowiedzi przedstawia poniższy wykres.

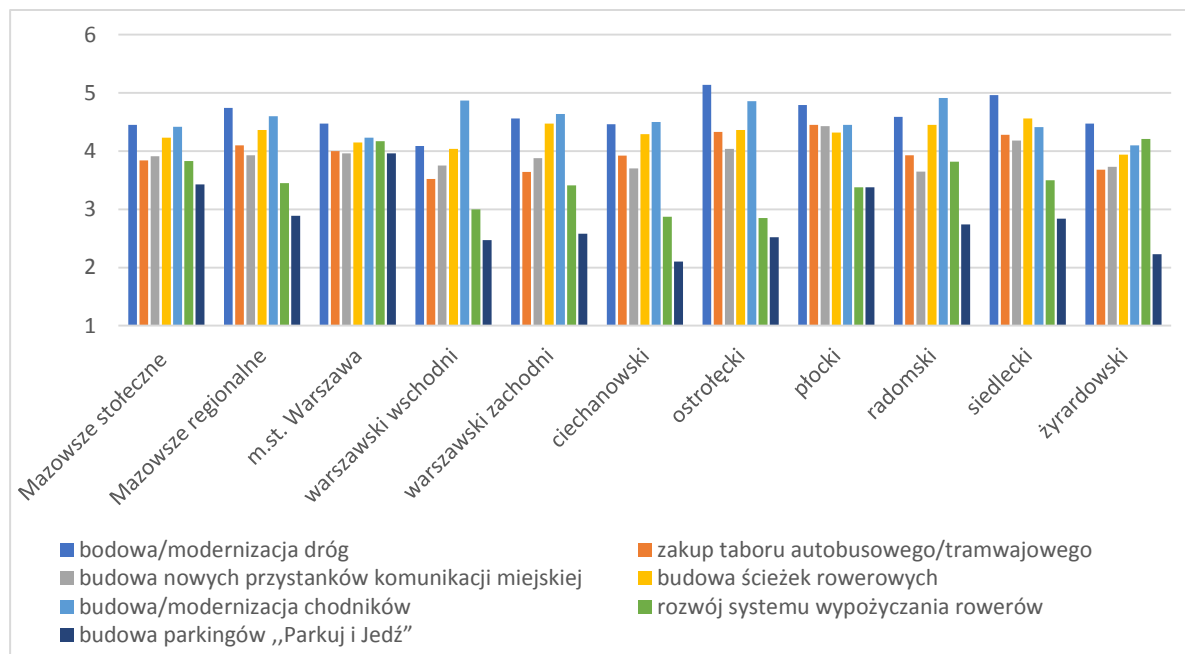
Wykres 41. Ocena jakości inwestycji dotyczących infrastruktury transportowej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z mieszkańcami województwa mazowieckiego, N=390

Mieszkańcy Mazowsza zostali również poproszeni o ocenę potrzeb w zakresie inwestycji transportowych na terenie swojej gminy. Co ciekawe, wysoka ocena jakości przeprowadzonych już inwestycji pokrywa się z najwyższymi wskazanymi potrzebami. Najwyżej oceniono potrzeby dotyczące budowy i modernizacji dróg (najwyżej w subregionie ostrołęckim i siedleckim) oraz budowy i modernizacji chodników (subregion warszawski wschodni, ostrołęcki i radomski). Dość wysoko oceniono również potrzeby związane z budową ścieżek rowerowych i zakupem taboru autobusowego i tramwajowego. Najniżej oceniono natomiast potrzebę budowy parkingów „Parkuj i jedź” oraz wypożyczalni rowerów. Niskie oceny potrzeb tych inwestycji związane są przede wszystkim z faktem niewystępowania dworców kolejowych w każdej gminie oraz potwierdzonym w badaniach jakościowych niskim zapotrzebowaniem na wypożyczenie rowerów w gminach wiejskich i małych miastach (w jednostkach tych mieszkańcy zwykle dysponują własnym rowerem).

Wykres 42. Ocena potrzeb w zakresie infrastruktury transportowej (skala ocen od 1 do 6)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z mieszkańcami województwa mazowieckiego, N=390

Ocena potrzeb mieszkańców Mazowsza została skonfrontowana z planami inwestycyjnymi jednostek samorządu terytorialnego dotyczącymi inwestycji w infrastrukturę transportową, deklarowanymi w ramach badania ankietowego. Co ciekawe, analiza otrzymanych wyników wskazuje, że plany inwestycyjne dotyczące konkretnych typów inwestycji są podobne w poszczególnych subregionach województwa. Plany w zakresie budowy nowych odcinków dróg lokalnych dotyczą głównie perspektywy najbliższych trzech lat, a zatem jest to potrzeba dość pilna. Największy odsetek respondentów deklarujących przeprowadzenie tego typu działań w najbliższym czasie występuje w subregionie warszawskim zachodnim, radomskim, płockim i Warszawie. Jeśli chodzi o przebudowę i modernizację istniejących dróg lokalnych, zdecydowana większość respondentów planuje ich przeprowadzenie przed rokiem 2020. Plany inwestycyjne w tym zakresie obejmujące dłuższą perspektywę czasową deklarują jedynie pojedynczy respondenci z subregionu płockiego, radomskiego, ciechanowskiego i ostrołęckiego. Inwestycje dotyczące budowy obwodnic miast w większości przypadków nie są planowane, bądź też w przypadku niewielkiego odsetka respondentów w poszczególnych subregionach plany te dotyczą perspektywy po 2020r. W przypadku budowy chodników, samorzady tylko w niewielkim procencie nie planują takich działań – inwestycje te według deklaracji składanych w ankiecie będą przeprowadzone w zdecydowanej większości przypadków w ciągu najbliższych kilku lat. Budowa ścieżek rowerowych jest natomiast planowana w największym stopniu przez jednostki z subregionu warszawskiego wschodniego, zachodniego oraz Warszawy - według deklaracji prace te są zaplanowane przede wszystkim na najbliższe trzy lata. W przypadku około 15-20% respondentów w subregionach Mazowsza regionalnego planowane inwestycje dotyczą dłuższej perspektywy.

Infrastruktura wodno-kanalizacyjna

Łączna długość sieci wodociągowej województwa mazowieckiego w 2016 r. wyniosła ponad 44 tys. km. Odsetek mieszkańców korzystającej z wodociągu w obu regionach jest podobny i wynosi około 90%. W skali poszczególnych subregionów największe pokrycie siecią wodociągową zanotowano w Warszawie (niemal 96%), subregionie ciechanowskim i płockim (ok. 92%). Najmniejsze pokrycie występuje natomiast w subregionie warszawskim wschodnim, gdzie jedynie 77,5% mieszkańców korzysta z wody pochodzącej z wodociągu.

Jak wynika z analizy zmiany długości sieci wodociągowej, największe przyrosty w latach 2005-2016 dotyczyły subregionów ostrołęckiego, radomskiego i warszawskiego wschodniego. Najmniej nowych przyłączy

wybudowano natomiast w Warszawie, co wynikało z istniejącego, rozbudowanego systemu wodociągów miejskich, pokrywającego większość obszaru miasta.

Tabela 23 Procent korzystających z sieci wodociągowej (2016r.) oraz przyrost długości sieci wodociągowej w latach 2005-2016

Region/subregion	% ludności korzystającej z sieci wodociągowej	Przyrost długości sieci wodociągowej w latach 2005-2016 w km
Mazowsze stołeczne	90,5	3 469,6
Mazowsze regionalne	89,1	7 526,4
m.st. Warszawa	95,9	330,0
warszawski wschodni	77,5	1 641,6
warszawski zachodni	88,4	1 498,0
ciechanowski	92,2	944,2
ostrołęcki	87,1	1 852,3
radomski	88,8	1 725,1
płocki	92,1	661,7
siedlecki	88,6	1 435,8
żyrardowski	85,7	907,3

Źródło: BDL, dostęp: 12.06.2018

Pokrycie siecią kanalizacyjną jest w większości subregionów zdecydowanie mniejsze niż w przypadku wodociągu. Największe różnice między pokryciem siecią kanalizacyjną a wodociągową występują w subregionie ciechanowskim oraz płockim. Zdecydowanie bardziej korzystną sytuację można zaobserwować w subregionach Mazowsza stołecznego, a zwłaszcza w Warszawie, w której prawie 90% terenów obsługiwanych przez wodociąg objętych jest także siecią kanalizacyjną.

Biorąc pod uwagę przyrost długości sieci kanalizacyjnej w ciągu ostatnich kilkunastu lat, największe różnice występują w subregionach warszawskim wschodnim, warszawskim zachodnim oraz radomskim. W najmniejszym stopniu natomiast rozbudowano sieć w Warszawie i subregionie ciechanowskim. Warto również zauważyć, że długość sieci kanalizacyjnej wybudowanej od roku 2005 jest podobna w obu regionach Mazowsza i wynosi około 4 000 km.

Tabela 24. Długość sieci kanalizacyjnej w relacji do długości sieci wodociągowej (2016 r.) oraz przyrost długości sieci kanalizacyjnej w latach 2005-2016

Region/subregion	Długość sieci kanalizacyjnej w relacji do długości sieci wodociągowej	Przyrost długości sieci kanalizacyjnej w latach 2005-2016 w km
Mazowsze stołeczne	60,8	3 668,7
Mazowsze regionalne	24,3	4 291,3
m.st. Warszawa	89,5	384,9
warszawski wschodni	47,9	1 360,2

warszawski zachodni	58,9	1 923,6
ciechanowski	14,6	487,0
ostrołęcki	20,6	664,2
radomski	36,7	1 236,4
płocki	19,2	418,8
siedlecki	28,5	969,1
żyrardowski	26,9	515,8

Źródło: BDL, dostęp: 12.06.2018

Najbardziej skanalizowanym subregionem województwa jest m.st. Warszawa – ponad 93% mieszkańców stolicy posiada przyłącze do sieci kanalizacyjnej. Stosunkowo duże pokrycie systemem kanalizacyjnym charakteryzuje również subregiony sąsiadujące z Warszawą oraz, w nieco mniejszym stopniu, radomski i płocki. Najmniejszy procent mieszkańców objętych systemem kanalizacji zanotowano w subregionie ostrołęckim.

Biorąc pod uwagę dane dotyczące ilości odprowadzanych ścieków przypadających na 10 tys. mieszkańców, największe wartości wskaźnika zanotowano w Warszawie oraz subregionie warszawskim zachodnim. W subregionach radomskim, płocki, żyrardowski i siedleckim ilości odprowadzanych ścieków są porównywalne i wahają się między ok. 250 a 280 dm³ na 10 tys. osób. Najmniej ścieków odprowadzane jest w północnej części województwa – subregionach ciechanowskim i ostrołęckim.

Tabela 25 Procent ludności przyłączonej do sieci kanalizacyjnej oraz ścieki odprowadzone na 10 tys. ludności, 2016 r.

Region/subregion	% ludności przyłączonej do sieci kanalizacyjnej	Ścieki odprowadzone na 10 tys. ludności w dm ³
Mazowsze stołeczne	81,6	494,0
Mazowsze regionalne	50,9	249,8
m.st. Warszawa	93,3	575,9
warszawski wschodni	62,4	332,7
warszawski zachodni	68,0	426,5
ciechanowski	43,9	209,5
ostrołęcki	46,8	218,1
radomski	57,0	279,5
płocki	56,5	256,1
siedlecki	48,7	252,7
żyrardowski	48,6	267,8

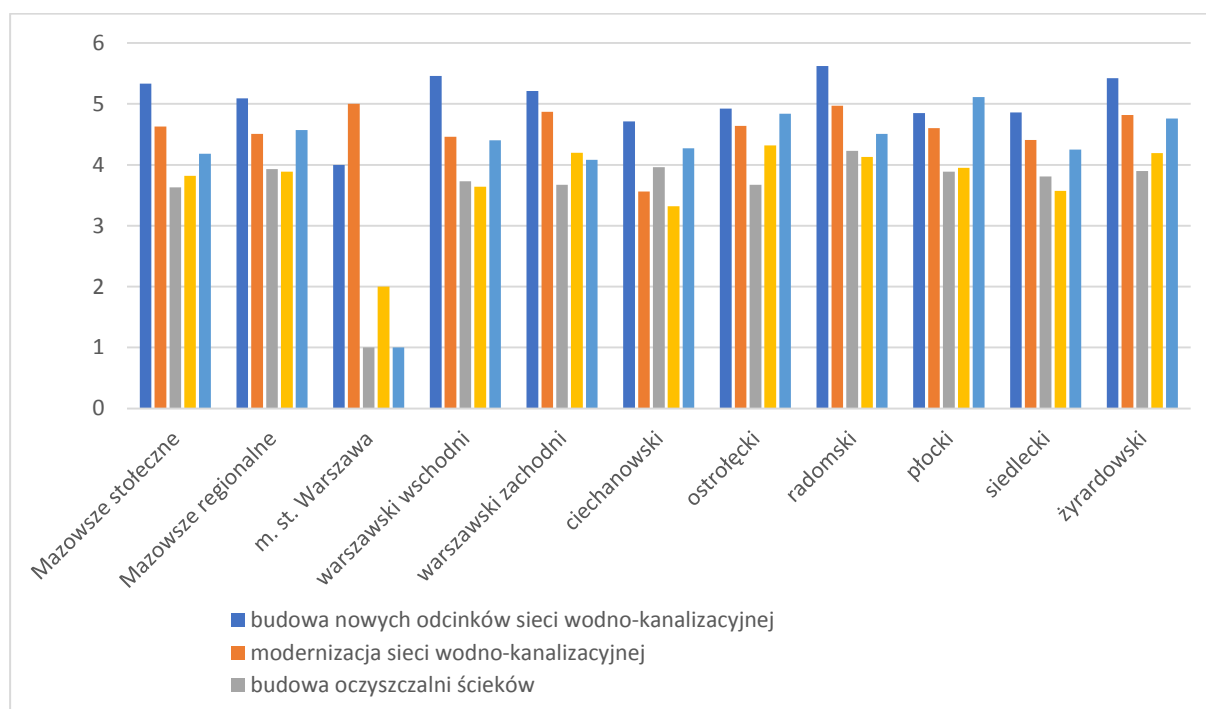
Źródło: BDL, dostęp: 12.06.2018

Inwestycje w infrastrukturę wodno-kanalizacyjną są jednym z kierunków wsparcia planowanych w przyszłej perspektywie unijnej, a ich głównym celem ma być oszczędne gospodarowanie wodą⁴⁹.

⁴⁹ ZAŁĄCZNIKI do wniosku dotyczącego ROZPORZĄDZENIA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu

Potrzeby w zakresie inwestycji wodno-kanalizacyjnych, zidentyfikowane podczas badania ankietowego z przedstawicielami JST dotyczą przede wszystkim budowania nowych odcinków sieci. Mimo znaczących nakładów inwestycyjnych oraz środków z funduszy zewnętrznych, samorządy nadal zgłaszają potrzeby dotyczące rozbudowywania sieci oraz kanalizowania obszarów, które jeszcze do niej nie należą. Największe potrzeby tego typu występują w subregionie radomskim, warszawskim wschodnim i żyrardowskim. Wysoko oceniono również potrzebę modernizacji istniejącej sieci wodno-kanalizacyjnej (zwłaszcza w Warszawie oraz subregionie radomskim). Warto również zwrócić uwagę na dość wysokie deklarowane potrzeby dotyczące budowy indywidualnych systemów oczyszczania, które mogą skutecznie wpierać proces oczyszczania ścieków na obszarach niewłączonych do systemu kanalizacyjnego. Potrzeby dotyczące modernizacji istniejących oczyszczalni ścieków we wszystkich subregionach przekraczają potrzeby budowy nowych obiektów.

Wykres 43. Ocena potrzeb w zakresie gospodarki wodno-kanalizacyjnej, (skala ocen od 1 do 6)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z JST województwa mazowieckiego, N=216

Inwestycje w infrastrukturę wodno-kanalizacyjną są jednym z kierunków wsparcia planowanych w przyszłej perspektywie unijnej, a ich głównym celem ma być oszczędne gospodarowanie wodą.

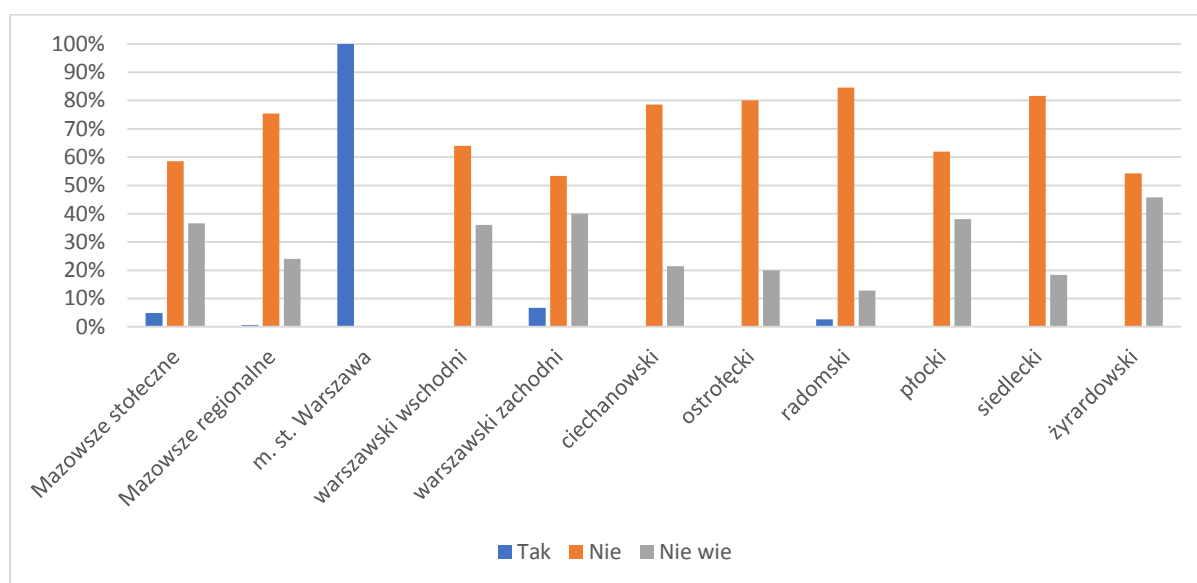
Zapytani o plany inwestycyjne dotyczące infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, przedstawiciele JST określali, jakiego rodzaju inwestycje planowane są do przeprowadzenia w ciągu najbliższych trzech lat oraz po roku 2020. Inwestycje dotyczące budowy nowych odcinków sieci wodno-kanalizacyjnej zaplanowano przede wszystkim na najbliższe lata (w największym stopniu na terenie Mazowsza stołecznego, subregionu radomskiego i siedleckiego). Modernizacja już istniejącej sieci planowana jest zarówno w ciągu najbliższych trzech lat, jak również w latach kolejnych. Długofalowe inwestycje w tej dziedzinie planują przede wszystkim samorządy subregionu warszawskiego zachodniego, plockiego i Warszawy. Większość respondentów nie planuje natomiast prowadzenia zarówno działań związanych z budową oczyszczalni ścieków, ani jej modernizacją. Wśród jednostek, które planują przeprowadzenie tego typu inwestycji, plany inwestycyjne dotyczące budowy nowych oczyszczalni

ścieków obejmują zwykle najbliższą perspektywę czasową, w przypadku zaś modernizacji tychże obiektów, plany te wybiegają przeważnie poza rok 2020.

Magazyny ciepła i energii

Magazynowanie ciepła, według deklaracji przedstawicieli gmin i powiatów województwa mazowieckiego, nie jest zjawiskiem powszechnym. Zapytani o funkcjonowanie magazynów ciepła na terenie ich gminy/powiatu, jedynie nieco ponad 1% potwierdził ich istnienie na terenie swojej jednostki (Warszawa, subregion warszawski zachodni oraz radomski), ponad 72% nie odnotowało istnienia takiego obiektu, natomiast ponad 26% - nie ma wiedzy na ten temat. Rozkład udzielonych odpowiedzi w ujęciu terytorialnym prezentuje poniższy wykres.

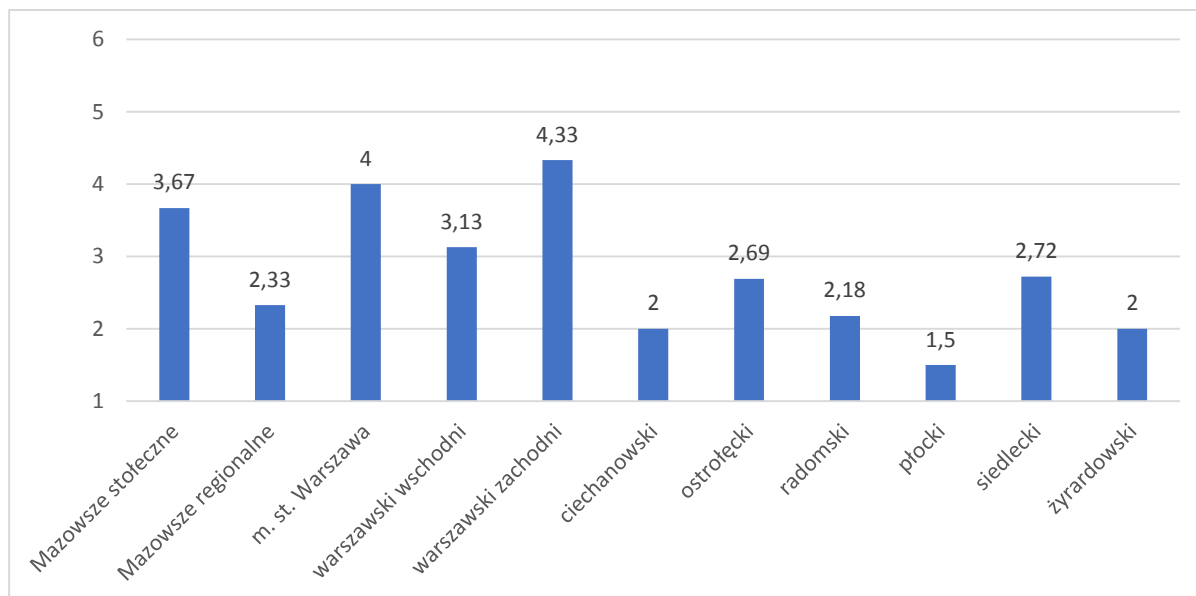
Wykres 44. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy na terenie Państwa gminy/ powiatu funkcjonują magazyny ciepła?”

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z JST województwa mazowieckiego, N=216

Dość niskie są również zidentyfikowane zapotrzebowanie w zakresie magazynowania ciepła. Największe potrzeby w tej kwestii występują w subregionie warszawskim zachodnim i Warszawie, najmniejsze zaś w subregionie płockim, ciechanowskim i ostrołęckim.

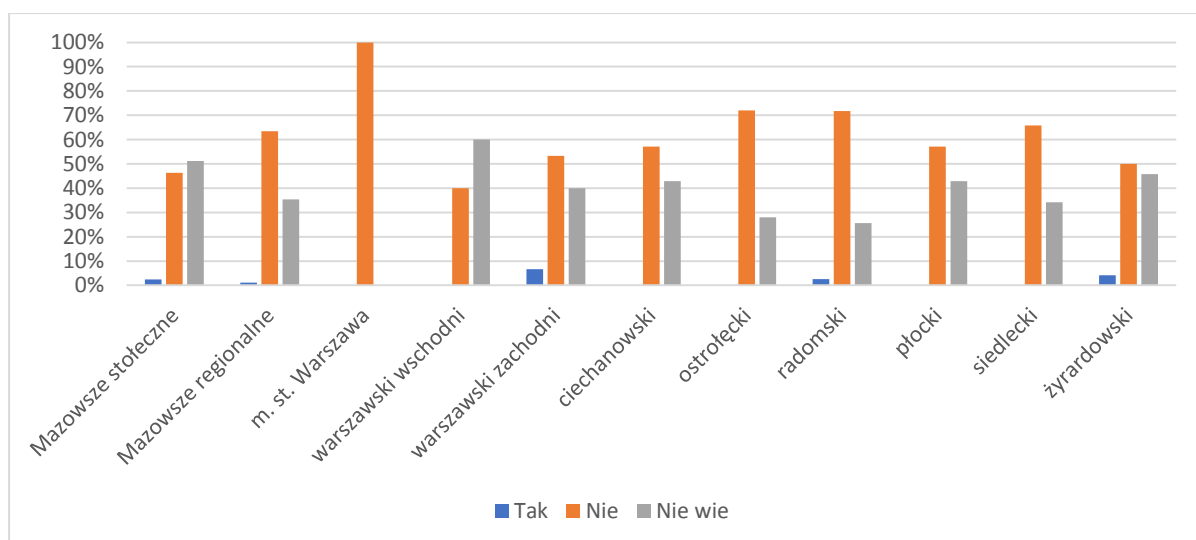
Wykres 45. Ocena potrzeb w zakresie magazynowania ciepła (skala ocen od 1 do 6)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z JST województwa mazowieckiego, N=87

Podobnie jak w przypadku magazynów ciepła, magazynowanie energii również nie jest zagadnieniem popularnym. Ponownie, jedynie nieco ponad 1% respondentów wskazał, że na terenie jego gminy/powiatu funkcjonuje tego typu obiekt. 60% ankietowanych twierdzi, iż na terenie ich jednostki terytorialnej nie ma tego rodzaju obiektów, natomiast ponad 38% nie ma takiej wiedzy. Według deklaracji respondentów magazyny energii funkcjonują w subregionie warszawskim zachodnim, radomskim i żyrardowskim, przybierając formę zapory wodnej, akumulatora oraz innej, nie wymienionej w kafeterii formy.

Wykres 46. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy na terenie Państwa gminy/ powiatu funkcjonują magazyny energii?”

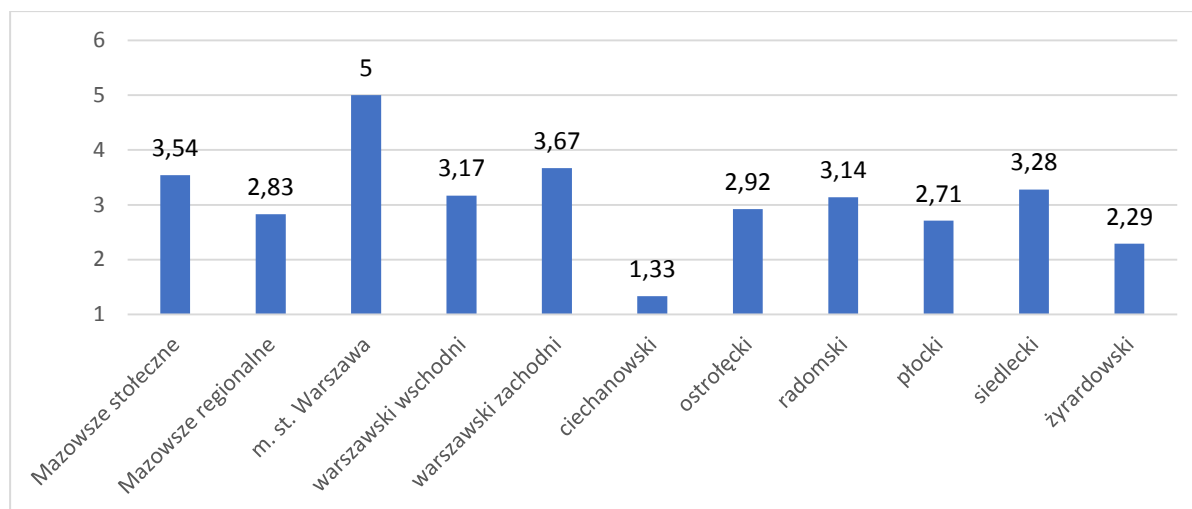

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z JST województwa mazowieckiego, N=216

Podobnie jak w przypadku magazynów ciepła, potrzeby związane z magazynowaniem energii zadeklarowane przez przedstawicieli JST są dość niskie. Najwyższe potrzeby w tej dziedzinie występują w Warszawie oraz subregionie warszawskim zachodnim i siedleckim, najniższe natomiast w subregionie ciechanowskim.

Porównując regiony wchodzące w skład województwa, większe zapotrzebowanie na magazyny energii występuje na Mazowszu stołecznym.

Wykres 47. Ocena potrzeb w zakresie magazynowania energii (skala ocen od 1 do 6)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z JST województwa mazowieckiego, N=78

Kogeneracja

Zgodnie z definicją przyjętą w Dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/27/UE z dnia 25 października 2012 r. w sprawie efektywności energetycznej, zmiany dyrektyw 2009/125/WE i 2010/30/UE oraz uchylecia dyrektyw 2004/8/WE i 2006/32/WE, kogeneracja to równoczesne wytwarzanie energii cieplnej i energii elektrycznej lub mechanicznej w trakcie tego samego procesu.

Państwa członkowskie mają za zadanie przyjąć polityki stwarzające warunki odpowiedniego uwzględniania na szczeblu lokalnym i regionalnym potencjału stosowania efektywnego ogrzewania i chłodzenia, w szczególności z wykorzystaniem wysokosprawnej kogeneracji.

Inwestycje dotyczące kogeneracji zostały wsparte w ramach RPO WM 2014-2020⁵⁰ przy pomocy działania 4.2 Efektywność energetyczna w ramach typu projektu 3 Wysokosprawna kogeneracja. Głównym celem interwencji realizowanej w ramach działania jest zwiększenie efektywności energetycznej w sektorze mieszkaniowym i budynkach użyteczności publicznej. W ramach wsparcia dofinansowanie otrzymać mogą projekty polegające na instalacji mikrokogeneracji lub mikrotrigeneracji, budowie i rozbudowie jednostek wytwarzania energii elektrycznej i ciepła w wysokosprawnej kogeneracji (w tym również z OZE) oraz przebudowie jednostek wytwarzania ciepła, w wyniku której jednostki te zostaną zastąpione jednostkami wytwarzania energii w wysokosprawnej kogeneracji.

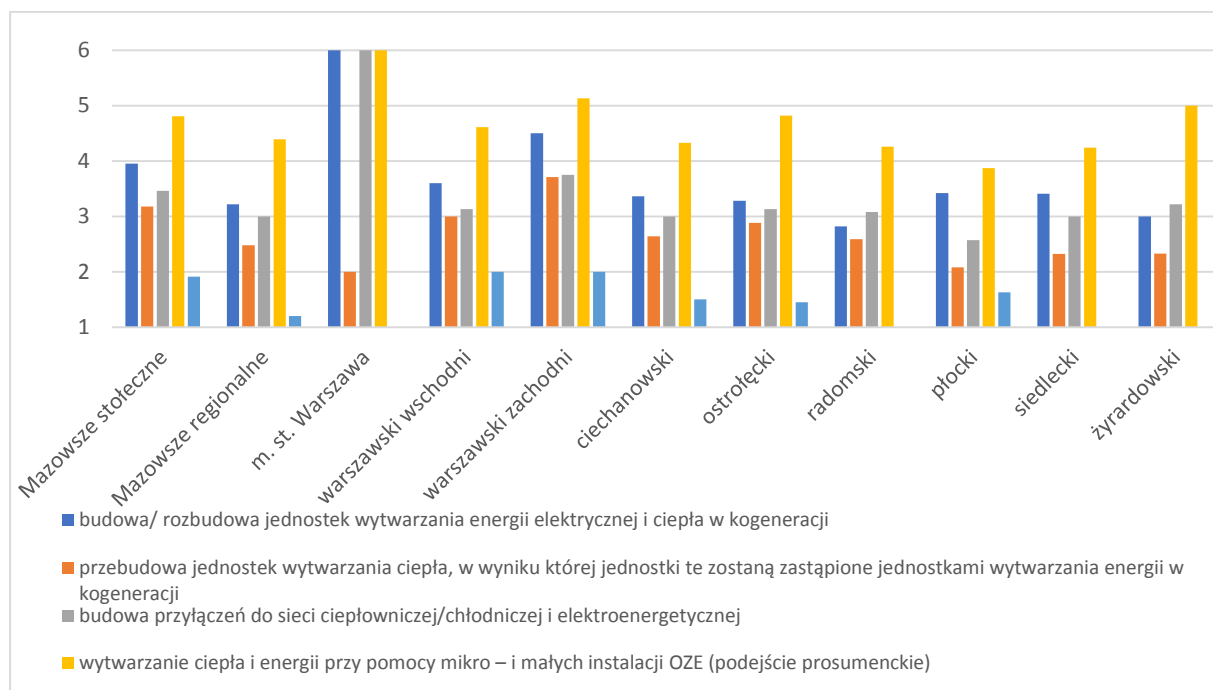
Jak wskazują wyniki badania ilościowego, potrzeby samorządów w zakresie kogeneracji skupiają się przede wszystkim wokół wytwarzania ciepła i energii przy pomocy instalacji OZE - największe potrzeby tego typu odnotowano w Warszawie, subregionie warszawskim zachodnim oraz ostrołęckim. Potrzeby te są zgodne z założeniami nowej perspektywy unijnej 2021-2027, w ramach której wspierane będą działania zmierzające do zwiększenia udziału odnawialnych źródeł energii w sektorze ogrzewania i chłodzenia⁵¹. Dość wysokie potrzeby

⁵⁰ Wsparcie udzielane jest zgodnie z zapisami Rozporządzenia Ministra Infrastruktury i Rozwoju z dnia 3 września 2015 r. w sprawie udzielania pomocy na inwestycje w układy wysokosprawnej kogeneracji oraz na propagowanie energii ze źródeł odnawialnych w ramach regionalnych programów operacyjnych na lata 2014-2020 (Dz.U.poz.1420);

⁵¹ ZAŁĄCZNIKI do wniosku dotyczącego ROZPORZĄDZENIA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu

dotyczyły również budowy oraz rozbudowy jednostek wytwarzania energii elektrycznej i ciepła w kogeneracji, a zatem stworzenia podstawowych warunków infrastrukturalnych do rozwijania systemu wytwarzania energii i ciepła w skojarzeniu. W największym stopniu dotyczyły one Warszawy i subregionu warszawskiego wschodniego. Najniższe potrzeby dotyczące kogeneracji związane są z przebudową jednostek wytwarzania ciepła, w wyniku której jednostki te zostaną zastąpione jednostkami wytwarzania energii w kogeneracji.

Wykres 48. Ocena potrzeb w zakresie kogeneracji (skala ocen od 1 do 6)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z JST województwa mazowieckiego, N=216

ESCO

ESCO (Energy Service Company) to firma świadcząca usługi energetyczne. Podmiot tego typu inwestuje własne środki finansowe wdrażając rozwiązania energooszczędne u klienta na jego zlecenie i przeprowadza niezbędne prace w wyznaczonych obiektach. Podmiot tego typu realizuje więc kontrakty wykonawcze i kompleksowe usługi, udzielając swym klientom gwarancji pozyskania oszczędności z tytułu obniżonych kosztów funkcjonowania. Dzięki wprowadzonym rozwiązaniom klient uzyskuje oszczędności, które z kolei pozwalają mu na spłatę kosztów tejże inwestycji. Po całkowitym spłaceniu kosztów projektu, pozyskane oszczędności pozostają do dyspozycji klienta.

Zakres działań prowadzonych w formule ESCO dotyczy m. in. audytów energetycznych systemów, wykorzystania odnawialnych źródeł energii, rozwoju systemów kogeneracyjnych, utylizacji stałych odpadów komunalnych, poprawy efektywności sieci dystrybucji ciepła i wody, zawierania umów na obsługę urządzeń do dystrybucji gazu ziemnego czy energii elektrycznej, optymalizacji systemu pomiaru i rozliczeń redukującą zużycie energii w danym typie działalności usługowej oraz zarządzania popytem na energię. Wśród najbardziej użytecznych z punktu widzenia samorządu terytorialnego usług możliwych do realizacji w formule ESCO należą: opracowanie planów modernizacji budynków komunalnych, audyty energetyczne budynków, oświetlenia miejsc publicznych, wprowadzenie produkcji energii elektrycznej i ciepłej w skojarzeniu, poprawa efektywności energetycznej czy budowa obiektów służących wytwarzaniu energii z OZE⁵². Warto zauważyć, iż promowanie wytwarzania energii

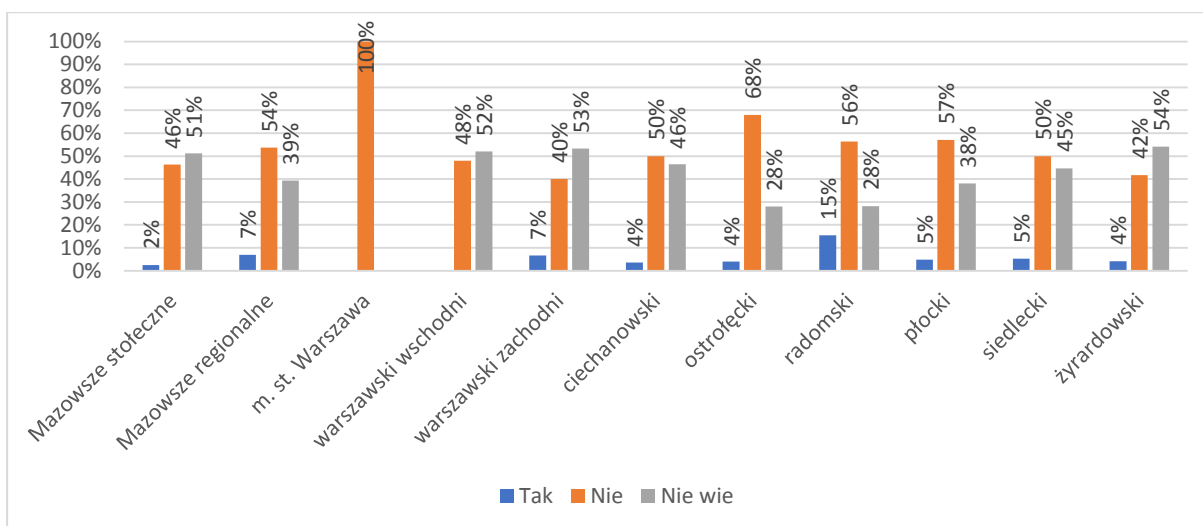
Azylu i Migracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz, COM(2018) 375 final, 29.5.2018r.

⁵² <http://www.escowpolsce.pl>

odnawialnej przez inwestycje w moce wytwórcze jest jednym z celów szczegółowych, sformułowanych w Projekcie rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady dotyczącego założeń programowych przyszłej unijnej perspektywy finansowej⁵³.

Jak wynika z przeprowadzonego badania ankietowego, przedsiębiorstwa świadczące usługi energetyczne nie są na Mazowszu jeszcze dość popularne. Jedynie 6% spośród wszystkich respondentów deklaruje, iż na terenie ich jednostek terytorialnych funkcjonują tego typu przedsiębiorstwa, 52% twierdzi natomiast, że na terenie ich gminy/powiatu nie ma takich podmiotów. 42% respondentów nie ma wiedzy na ten temat. Największy odsetek respondentów deklarujących funkcjonowanie ESCO na terenie swojej jednostki odnotowano w subregionie radomskim i warszawskim zachodnim. Reprezentanci samorządów w Warszawie i subregionie warszawskim wschodnim nie odnotowali funkcjonowania ESCO na terenie swoich jednostek.

Wykres 49. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy na terenie Państwa gminy/ powiatu funkcjonują przedsiębiorstwa usług energetycznych (ESCO)?”

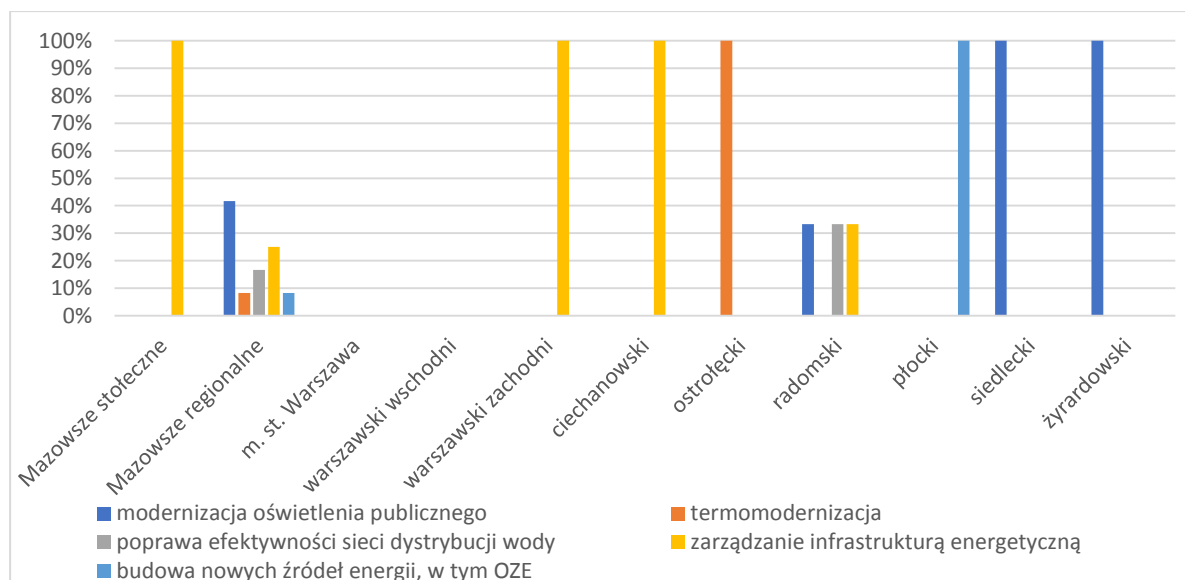
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z mieszkańcami województwa mazowieckiego, N=390

Respondenci, którzy zadeklarowali funkcjonowanie ESCO na terenie swojej gminy/powiatu, zapytani zostali o najczęściej prowadzone działania w ramach tego rodzaju usług. W subregionie warszawskim zachodnim działania te dotyczą zarządzania infrastrukturą energetyczną, w subregionie ostrołęckim – termomodernizacji, w subregionie płockim – budowy nowych źródeł energii (w tym OZE), natomiast w subregionie siedleckim i żyrardowskim – modernizacji oświetlenia publicznego. W subregionie radomskim prowadzone są zarówno

⁵³ ZAŁĄCZNIKI do wniosku dotyczącego ROZPORZĄDZENIA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu i Migracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz, COM(2018) 375 final, 29.5.2018r.

działania związane z modernizacją oświetlenia w ramach tej formuły, ale również dotyczą one zarządzania infrastrukturą energetyczną i poprawy efektywności sieci wodociągowej.

Wykres 50. Działania prowadzone w ramach usług ESCO

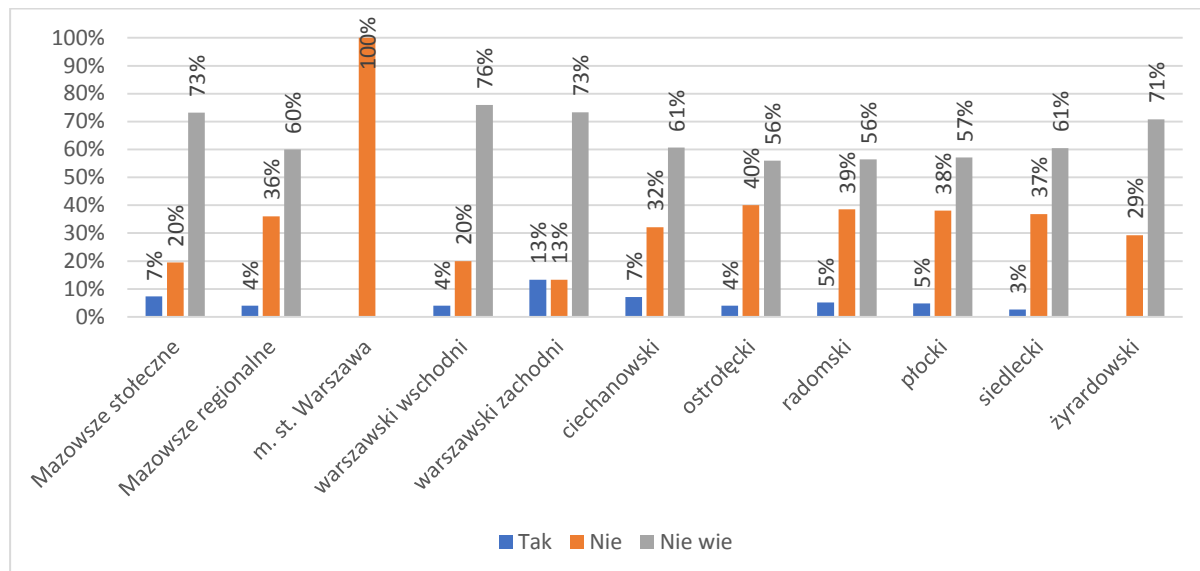

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z mieszkańcami województwa mazowieckiego, N=13

Respondenci reprezentujący jednostki, na terenie których funkcjonują ESCO wskazali również wymiar najczęściej udzielonego wsparcia. W subregionie warszawskim zachodnim, ciechanowskim radomskim i siedleckim wsparcie jest udzielane w formie doradztwa technicznego, w subregionie ostrołęckim wsparcie udzielane było w formie szkoleń, w subregionie radomskim i płockim wykonywano analizy energetyczne, natomiast w subregionie siedleckim i żyrardowskim – wsparcie miało wymiar finansowania projektu.

Przedstawiciele samorządów zostali zapytani również o niezaspokojone dotąd potrzeby w kwestii współpracy z przedsiębiorstwami usług energetycznych. Co ciekawe, samorządowcy nie tylko nie identyfikują ESCO działających na terenie ich jednostki, ale również w znakomitej większości przypadków nie widzą potrzeby współpracowania z nimi – jedynie 5% respondentów identyfikuje niezaspokojone potrzeby w tej dziedzinie, 33% nie identyfikuje ich, natomiast aż 62% nie ma zdania na ten temat. Świadczy to zarówno o bardzo małym poziomie wiedzy JST na temat możliwości współpracy w formule ESCO, jak również o niewielkiej chęci wykorzystania możliwości, jakie za sobą niosą.

Wykres 51. Rozkład odpowiedzi na pytanie: " Czy identyfikują Państwo niezaspokojone dotąd potrzeby w kwestii współpracy z przedsiębiorstwami energetycznych (ESCO)?"

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z mieszkańcami województwa mazowieckiego, N=216

Reprezentanci samorządu dostrzegający potrzebę współpracy w ramach formuły ESCO zadeklarowali, że są zainteresowani zwłaszcza działaniami dotyczącymi modernizacji i rozbudowy sieci oświetleniowej, wykorzystaniem energii odnawialnej z OZE, obniżeniem cen energii, modernizacją systemów ciepłowniczych obiektów komunalnych (w tym kotłów, układów automatyki i węzłów ciepłych), kontroli emisji zanieczyszczeń oraz poprawy efektywności energetycznej.

Formuła ESCO jest w Polsce rozwiązaniem stosunkowo nowym. Wydaje się, że nie zostało ono jeszcze w wystarczający sposób „oswojone” przez jednostki samorządu terytorialnego. Przedstawiciele gmin z jednej strony nie mają wystarczającej wiedzy na temat możliwości realizacji tego typu inwestycji, z drugiej strony ograniczają swoje działania do form już dobrze sobie znanych i sprawdzonych. Wśród największych barier, jakie dotyczą tego typu działalności wymienić należy brak wiedzy na temat mechanizmu funkcjonowania ESCO, obawy w kontekście niejasnej dla samorządów formuły prawnej oraz braku jednolitych procedur postępowania, a w związku z tym obawę kontroli służb publicznych, a także brak rozeznania na rynku usług energetycznych.

Podsumowanie

Potrzeby dotyczące infrastruktury drogowej zostały ocenione dość wysoko. Największe zidentyfikowane potrzeby odnoszą się do poprawy bezpieczeństwa ruchu oraz poprawy parametrów technicznych. Potrzeby nakierowane są przede wszystkim na poprawę jakości już istniejących odcinków dróg – budowa nowych odcinków nie jest już tak bardzo istotna. W przypadku dróg lokalnych nadal istnieje duża potrzeba zarówno budowy nowych odcinków, jak również modernizacji i przebudowy tych, które już istnieją. Nadal zatem występują na Mazowszu wysokie, niezaspokojone dotąd potrzeby dotyczące nowych ciągów komunikacyjnych. W przypadku zarówno dróg wojewódzkich, jak i lokalnych ważne są również inwestycje w infrastrukturę towarzyszącą (chodniki, ścieżki rowerowe, sygnalizacja świetlna, przejścia dla pieszych, odwodnienie), poprawiające komfort ich użytkowania. Potrzeby dotyczące infrastruktury kolejowej są znacznie niższe niż te związane z infrastrukturą drogową. W największym stopniu dotyczą one budowy nowych połączeń, a także modernizacji istniejącej sieci kolejowej oraz taboru. Największe natężenie potrzeb związanych z rozwojem kolei występuje na terenie Mazowsza stołeczne. Dość niskie są również potrzeby dotyczące wsparcia publicznego transportu autobusowego. Dotyczą one w głównej mierze infrastruktury towarzyszącej - budowy przystanków, zjazdów i zatok autobusowych. Dość silne jest również zapotrzebowanie na zakup niskoemisyjnego taboru autobusowego oraz rozwijanie systemu monitorowania i zarządzania ruchem – zwłaszcza na obszarze regionu

stołecznego. Modernizacja taboru oraz zakup autobusów elektrycznych wyraźnie nie należy do głównych potrzeb transportowych mazowieckich samorządów.

Jeśli chodzi o potrzeby w zakresie inwestycji w infrastrukturę transportową, w największym stopniu dotyczą one budowy i modernizacji dróg, chodników i ścieżek rowerowych. Najniższe zidentyfikowane potrzeby dotyczą natomiast parkingów „Parkuj i jedź” oraz wypożyczalni rowerów. Co ciekawe, zgłaszane potrzeby pokrywają się w znaczącym stopniu z planami inwestycyjnymi samorządów terytorialnych na najbliższe trzy lata.

Potrzeby w zakresie inwestycji wodno-kanalizacyjnych dotyczą przede wszystkim budowania nowych odcinków sieci. Mimo dość wysokiego stopnia skanalizowania oraz znaczących nakładów inwestycyjnych oraz środków z funduszy zewnętrznych, samorządy mazowieckie nadal zgłaszają potrzeby dotyczące rozbudowywania sieci oraz kanalizowania obszarów, które jeszcze nie są nią objęte. Wysoko oceniono również potrzebę modernizacji istniejącej sieci wodno-kanalizacyjnej. Warto podkreślić także dość wysokie deklarowane potrzeby dotyczące budowy indywidualnych systemów oczyszczania, wspierających proces oczyszczania ścieków na obszarach nieobjętych systemem kanalizacyjnym. Potrzeby dotyczące modernizacji istniejących oczyszczalni ścieków we wszystkich subregionach województwa są wyższe niż potrzeby budowy nowych obiektów. Jeśli chodzi o inwestycje planowane przez samorządy, na najbliższe trzy lata zaplanowane są głównie działania związane z budową nowych odcinków sieci, natomiast modernizacja odcinków istniejących w równym stopniu zaplanowana jest na najbliższy okres oraz na perspektywę czasową po 2020 r. Większość samorządów nie planuje natomiast prowadzenia zarówno działań związanych z budową oczyszczalni ścieków, ani jej modernizacją. Wśród jednostek, które planują przeprowadzenie tego typu działań, plany inwestycyjne dotyczące budowy nowych oczyszczalni ścieków obejmują zwykle najbliższą perspektywę czasową, zaś w przypadku modernizacji tychże obiektów, plany te wybiegają przeważnie poza rok 2020.

Magazynowanie ciepła i energii jest w województwie mazowieckim działalnością niszową. Jedynie około 1% przebadanych przedstawicieli jednostek terytorialnych deklaruje funkcjonowanie magazynów ciepła i energii na swoim terenie. Bardzo niskie są również potrzeby związane z ich tworzeniem i wykorzystywaniem. Samorządy mają również dość niską wiedzę na temat możliwości, jakie daje tego rodzaju działalność, co wynika z braku ogólnodostępnych materiałów edukacyjnych, szkoleń i upowszechnionych wzorów procedury postępowania, z których można byłoby korzystać.

Potrzeby samorządów w zakresie kogeneracji skupiają się przede wszystkim wokół wytwarzania ciepła i energii przy pomocy instalacji OZE. Dość wysokie potrzeby dotyczyły również budowy oraz rozbudowy jednostek wytwarzania energii elektrycznej i ciepła w kogeneracji, a zatem stworzenia podstawowych warunków infrastrukturalnych do wytwarzania energii i ciepła w skojarzeniu.

Podobnie jak w przypadku magazynów ciepła i energii, niewielki jest również stopień wykorzystania możliwości, jakie daje realizacja przedsięwzięć energetycznych w formule ESCO, co więcej jednostki terytorialne są nimi zainteresowane w bardzo niewielkim stopniu. Powodem tego stanu jest niski poziom wiedzy na temat korzyści płynących z współpracy z ESCO, brak świadomości w kwestii obowiązujących procedur oraz niechęć do podejmowania działań nieszablonowych. Wsparcie w ramach współpracy z ESCO powinno być zatem skoncentrowane nie na finansowaniu konkretnych projektów, ale na rozpowszechnianiu wiedzy i dobrych praktyk, które dostarczą samorządom odpowiednią wiedzę i wskażą najlepszy sposób postępowania.

Identyfikacja obszarów zdegradowanych i diagnoza potrzeb w zakresie rewitalizacji

Rewitalizacja jest pojęciem określającym zespół działań planistycznych, urbanistycznych, społecznych nakierowanych na obszary zdegradowane, na których występuje szczególna koncentracja problemów społecznych oraz gospodarczych, przestrzennych, technicznych czy też środowiskowych. Rewitalizacja w zamierzeniu ma na celu poprawę stanu na obszarach problemowych w ramach wymienionych wyżej sfer. Należy mieć na uwadze, iż rewitalizacja traktowana jest jako długotrwały proces trwający kilka-kilkanaście lat. Połączenie głębokich zmian w sferze społecznej z odnową prowadzoną w pozostałych sferach (gospodarczej, przestrzennej, technicznej, środowiskowej) jest bardzo ważnym wyznacznikiem prawidłowo prowadzonej rewitalizacji. Często wiąże się ona również z nadaniem pewnym obszarom (np. poprzemysłowym, pokolejowym, powojuskowym) nowych funkcji⁵⁴.

Rewitalizacja stanowi istotne zadanie polskich samorządów lokalnych (należy do zadań własnych gmin o charakterze fakultatywnym). Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 roku (Dz. U. z 2015 r. poz. 1777 z późn. zm.) wprowadziła uregulowania porządkujące zasady prowadzenia całości procesu. Akt ten definiuje rewitalizację następująco: „Rewitalizacja stanowi proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych, prowadzony w sposób kompleksowy, poprzez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji” (art. 2.1). Proces ten zostaje ujęty w ramy dokumentów programowych - gminnych programów rewitalizacji, przyjmowanych w drodze uchwały rady gminy. Jednocześnie do końca 2023 roku (okres przejściowy) gminy mogą prowadzić rewitalizację również w oparciu o lokalne programy rewitalizacji, zgodne z Ustawą o samorządzie gminnym. Jednocześnie, oba typy programów przygotowywane są również w oparciu o wytyczne Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju z lipca 2015 roku, w przypadku, gdy gmina zamierza ubiegać się o wpis do Wykazu programów rewitalizacji województwa mazowieckiego. Dokumenty tworzone w oparciu o Ustawę o samorządzie gminnym są w praktyce łatwiejsze w przygotowaniu, gdyż okres ich tworzenia znacznie krótszy. Prezentowane w dalszej części dane dotyczące obszarów rewitalizacji w mazowieckich gminach zebrane zostały w oparciu o oba typy aktów prawnych.

Wg danych z 27 kwietnia 2018 roku na obszarze województwa mazowieckiego obowiązywało 20 gminnych programów rewitalizacji utworzonych na mocy Ustawy o rewitalizacji oraz aż 114 lokalnych programów rewitalizacji działających na mocy przepisów dla okresu przejściowego⁵⁵. Oznacza to, że rewitalizacja w oparciu o stosowne dokumenty programowe jest planowana tylko w 43% mazowieckich gmin. W zdecydowanej większości z nich nie zdecydowano się ponadto na stworzenie dokumentu wg Ustawy o rewitalizacji. Zdaniem przedstawicieli Urzędu Marszałkowskiego nie ma potrzeby tworzenia GPR/LPR dla wszystkich gmin (zwłaszcza wiejskich gmin o rolniczym charakterze). Rewitalizacja, z uwagi na to, że dotyczy przede wszystkim obszarów takich jak historyczne centra miast, blokowiska, obszary poprzemysłowe, pokolejowe i powojkowe największym zainteresowaniem cieszy się w miastach (tabela poniżej). GPR lub LPR został opracowany dla wszystkich mazowieckich miast na prawach powiatu (Radom, Płock, Siedlce, Ostrołęka, Warszawa) oraz dla większości gmin miejskich (24 z 30 gmin) i miejsko-wiejskich (38 na 51 gmin). Zupełnie inna sytuacja obserwowana jest na obszarach wiejskich, przy czym różne badania wskazują, że brak opracowania tego dokumentu często wynika ze świadomych decyzji władz (popieranym przez IZ), które nie dostrzegają na terenie swojej gminy obszarów zdegradowanych wymagających odnowy.

⁵⁴ B. Domański, Rewitalizacja terenów poprzemysłowych – specyfika wyzwań i instrumentów, [w:] W. Jarczewski (red.), Przestrzenne aspekty rewitalizacji – śródmieścia, blokowiska, tereny poprzemysłowe, pokolejowe i powojkowe, s. 126.

⁵⁵ Warto wspomnieć, że w różnych regionach podejście do tych kwestii jest bardzo różne, np. w województwie małopolskim uznano, iż gminy zobowiązane są tworzyć GPR, nie obowiązują więc LPR-y. W województwie pomorskim IZ z kolei wskazało gminy, które powinny stworzyć plany, a były to wyłącznie gminy miejskie i miejsko-wiejskie.

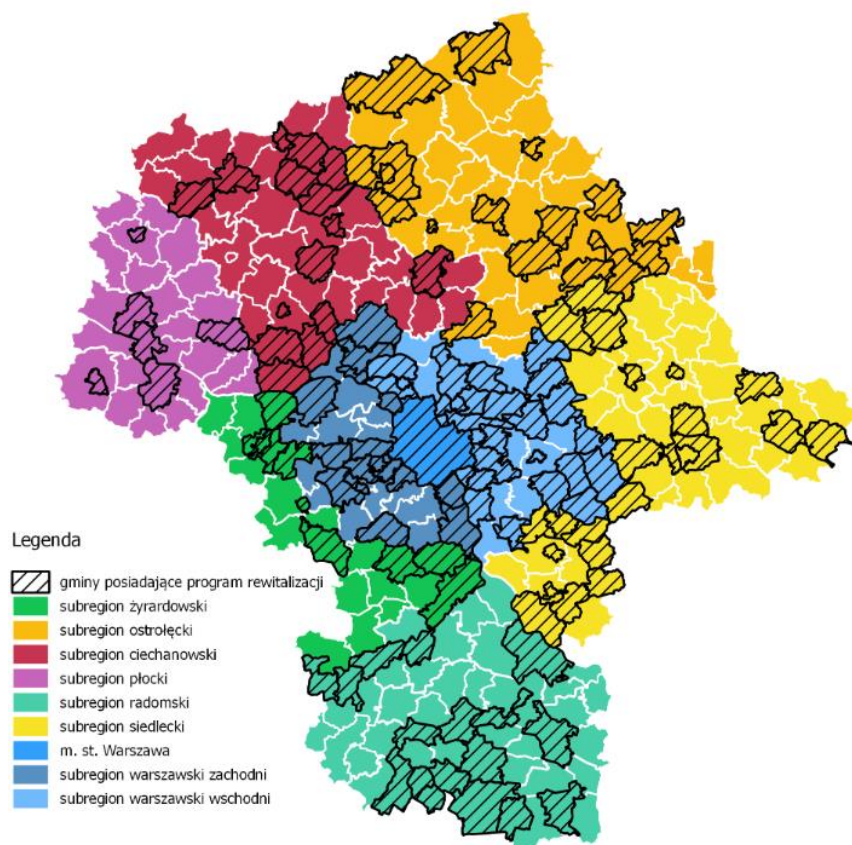
Tabela 26. Gminne i lokalne programy rewitalizacji w gminach woj. mazowieckiego wg typu gminy

Typ gminy	Liczba gmin ogółem	Liczba gmin posiadająca GPR	Liczba gmin posiadająca LPR	Liczba gmin posiadająca GPR/LPR	Odsetek z gmin z GPR/LPR
MPP	5	1	4	5	100,00
miejska	30	8	16	24	80,00
miejsko-wiejska	51	5	33	38	74,51
wiejska	228	6	61	67	29,39
suma	314	20	114	134	42,68

Źródło: Opracowanie własne, stan na 27.04.2018 r.

Opócz zróżnicowania wg typu gminy widoczne jest zróżnicowanie przestrzenne (mapa poniżej).

Mapa 4. Gminy województwa mazowieckiego posiadające programy rewitalizacji wpisane do Wykazu programów rewitalizacji województwa mazowieckiego w podziale na subregiony

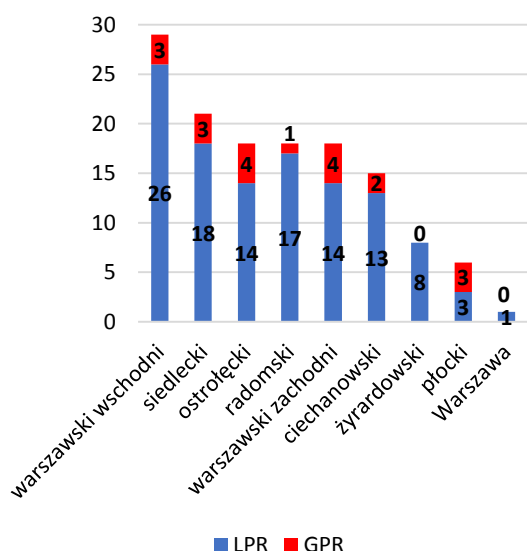

Źródło: opracowanie własne na podstawie Wykazu programów rewitalizacji województwa mazowieckiego

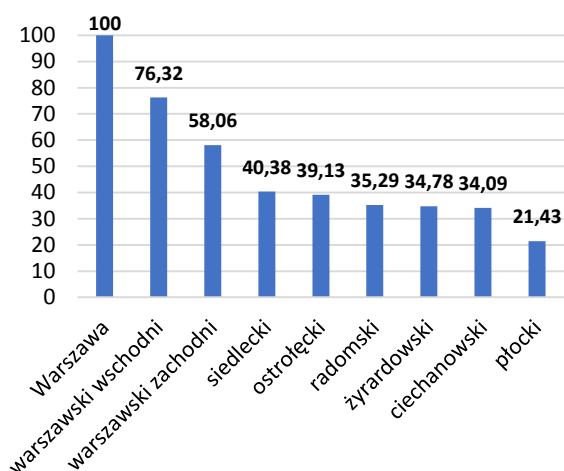
Najwięcej dokumentów powstałych w oparciu o Ustawę o rewitalizacji przyjęto w podregionach warszawskim zachodnim oraz ostrołęckim. Łącznie z LPR-ami, zdecydowanie największa liczba programów obowiązuje jednak na obszarze podregionu warszawskiego wschodniego, natomiast kolejny jest siedlecki (wykres 52). W podregionie płockim połowa analizowanych programów powstała w oparciu o Ustawę o rewitalizacji, podczas gdy w żyrdowskim nie ma ani jednego takiego programu. Oba te podregiony wyróżniają się też niewielką liczbą

dokumentów. Nieco odmiennie przedstawiają się dane w ujęciu względnym. Zdecydowanie największy odsetek gmin z obowiązującym programem rewitalizacji (ponad 50%) dotyczył podregionów Mazowsza stołecznego. Wynik ten nie może dziwić, biorąc pod uwagę, że najwięcej mazowieckich miast leży w okolicach Warszawy. Na pozostałym obszarze województwa odsetek wynosił 35-40%, poza podregionem płockim, gdzie jakkolwiek program rewitalizacji posiada zaledwie co piąta gmina (wykres 53).

Wykres 52. Gminne i lokalne programy rewitalizacji w gminach woj. mazowieckiego wg podregionu

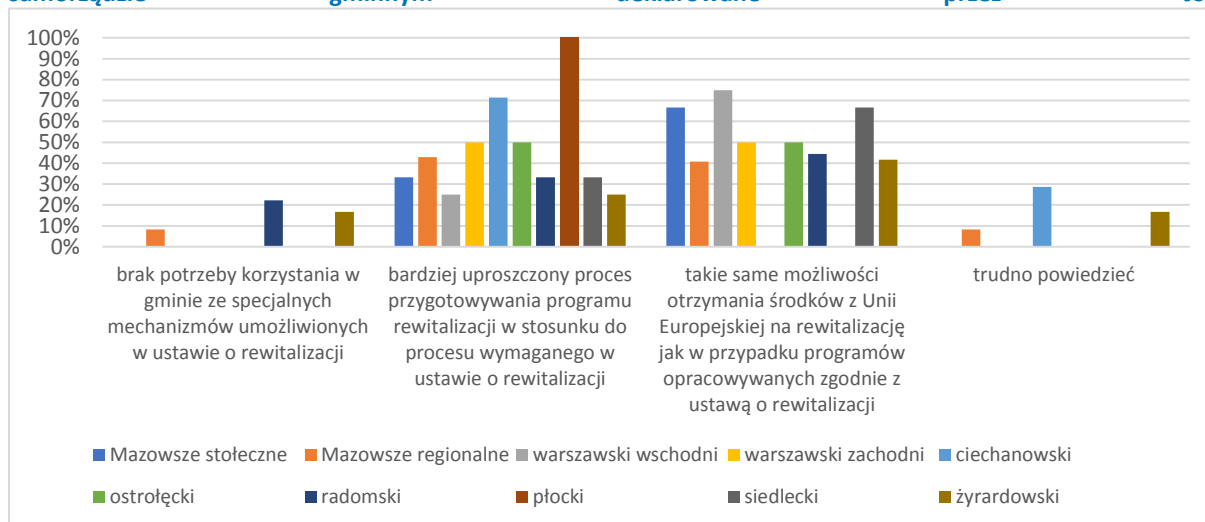
Wykres 53. Odsetek gmin z obowiązującym gminnym lub lokalnym programem rewitalizacji w podregionach woj. mazowieckiego [%]

Źródło: Opracowanie własne, stan na 27.04.2018 r.

W ramach badania CAWI/CATI, gminy posiadające programy rewitalizacji, wskazywały przyczyny opracowania dokumentu wedle danej podstawy prawnej. Co ciekawe, większość gmin posiadających PR zgodny z Ustawą o samorządzie gminnym wskazywała identyczne możliwości otrzymania środków z UE na rewitalizację jak w przypadku programu opracowanego na podstawie Ustawy o rewitalizacji – odpowiedzi takiej udzieliło 47,8% respondentów (wykres poniżej). W drugiej kolejności istotny okazywał się bardziej uproszczony proces przygotowania programu w oparciu o Ustawę o samorządzie gminnym (odpowiedź wskazana przez 40,3% ogółu ankietowanych).

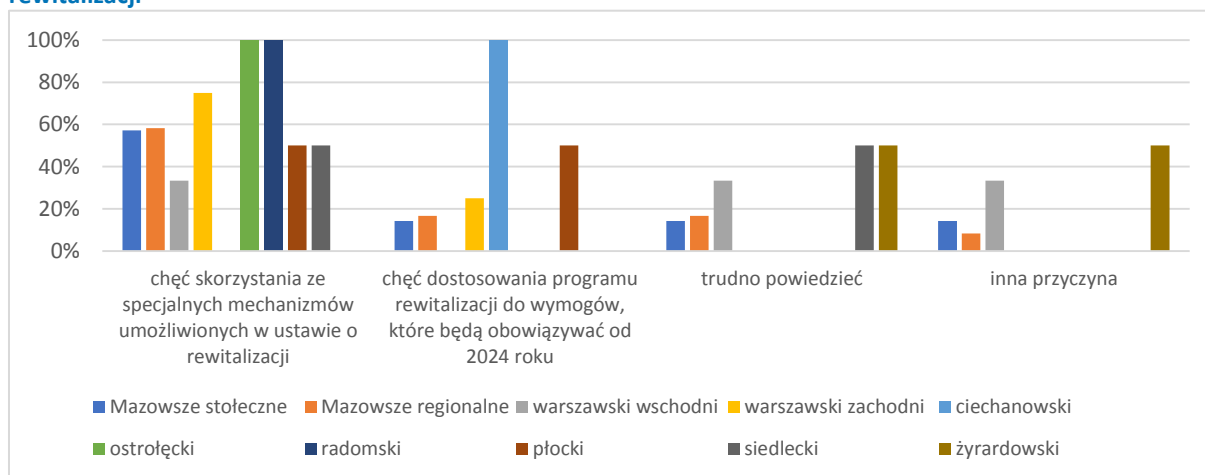
Wykres 54. Przyczyny opracowania programu rewitalizacji zgodnie z Ustawą z dn. 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym deklarowane przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=67

Jeśli chodzi zaś o gminy posiadające PR zgodny z Ustawą o rewitalizacji, swoje motywacje w większości przypadków deklarowały jako chęć skorzystania ze specjalnych mechanizmów umożliwionych w ustawie o rewitalizacji (57,9% ankietowanych). Jak do tej pory jednak nie obserwuje się zbyt dużej aktywności gmin w tym zakresie. Wśród innych przyczyn opracowania programu rewitalizacji zgodnie z Ustawą o rewitalizacji wskazywano możliwości otrzymania środków z Unii Europejskiej i innych środków zewnętrznych na rewitalizację. Fakt ten może wskazywać na nieprecyzyjną wiedzę niektórych samorządów na temat możliwości finansowania rewitalizacji. Zarówno PR zgodny z Ustawą o rewitalizacji jak i PR zgodny z Ustawą o samorządzie gminnym i Wytycznymi Ministerstwa umożliwia bowiem współfinansowanie projektów ze środków UE.

Wykres 55. Przyczyny opracowania Programu rewitalizacji zgodnie z Ustawą z dn. 9 października 2015 r. o rewitalizacji

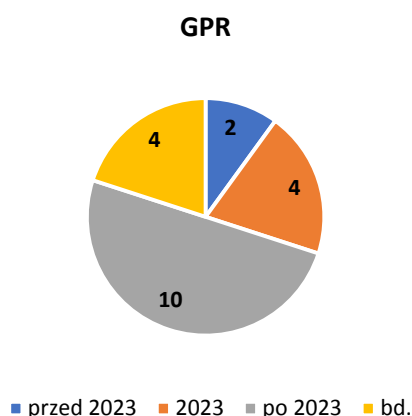

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=19

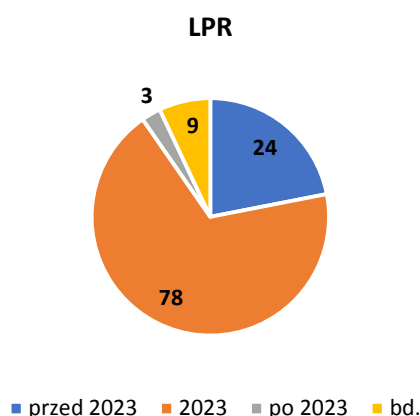
Chociaż na potrzeby badania traktujemy powstające na nieco odmiennych zasadach gminne i lokalne programy rewitalizacji równorzędnie, należy mieć na uwadze, że te drugie mogą stanowić podstawę działań w zakresie rewitalizacji jedynie do 2023 roku. Tym samym JST, chcąc tworzyć dokument z szerszym horyzontem czasowym, powinny tworzyć go już w oparciu o Ustawę z 2015 roku. Porównanie między dwoma grupami dokumentów (wykresy 56 i 57) pokazuje, że generalnie tak się dzieje. Połowa GPR-ów sięga horyzontem czasowym poza 2023 rok (najdłuższy określony został w gminie Wołomin – 2030 rok), w kilku kolejnych przypadkach horyzont

natomiast nie został dokładnie wskazany. W przypadku gmin posługujących się LPR-ami, zdecydowana większość ma obowiązywać do końca okresu przejściowego. W przypadku trzech gmin (Chynowa, miasta Sierpc oraz Skaryszewa) jako koniec obowiązywania programu określono 2024 lub 2025. Oznacza to, że w końcowym okresie ich obowiązywania nie będzie można na ich podstawie realizować zadań z zakresu rewitalizacji.

Wykres 56. Koniec okresu obowiązywania GPR w gminach woj. mazowieckiego

Wykres 57. Koniec okresu obowiązywania LPR w gminach woj. mazowieckiego

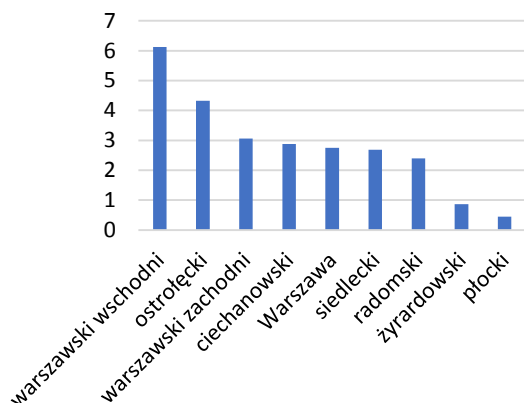
Źródło: Opracowanie własne, stan na 27.04.2018 r.

Zgodnie z Ustawą o rewitalizacji, gminy wyznaczają obszar rewitalizacji obejmujący całość lub część obszaru zdegradowanego, przy czym nie może być on większy niż 20% powierzchni gminy oraz nie może być zamieszkały przez więcej niż 30% liczby mieszkańców gminy (art. 10). Dla programów powstałych w oparciu o Ustawę o samorządzie gminnym występują takie same obostrzenia.

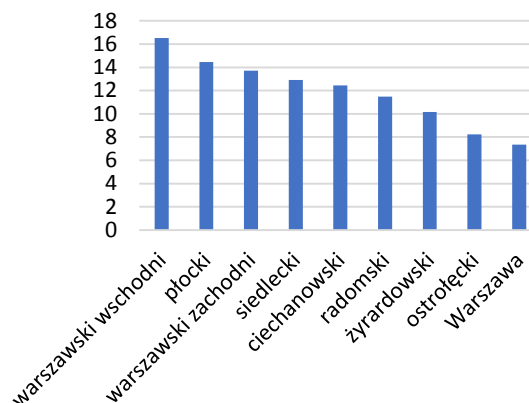
Określenie dokładnej wielkości obszarów zdegradowanych oraz liczby ich mieszkańców jest trudne, gdyż wiele dokumentów operuje stworzonymi specjalnie na potrzeby programu jednostkami przestrzennymi bez ich dokładnego opisu. Zebrane przez Urząd Marszałkowski wnioski o wpis do wykazu programów rewitalizacji województwa mazowieckiego pozwalają jednak na dokładne określenie wielkości obszarów rewitalizacji oraz liczby ich mieszkańców. Ogółem obszary tego typu wskazane w programach rewitalizacji mazowieckich gmin obejmują blisko 1051 km², co stanowi niecałe 3% powierzchni województwa. Na obszarze rewitalizacji w województwie mazowieckim zamieszkuje około 595 tys. osób⁵⁶, co stanowi ponad 11% populacji regionu. Także w tym przypadku da się zaobserwować zróżnicowanie przestrzenne. Największy udział powierzchni objętej obszarem rewitalizacji dotyczy podregionu warszawskiego wschodniego, a w dalszej kolejności ostrołęckiego, najmniejszy zaś (poniżej 1%) płockiego i żyrardowskiego (wykres 58). Tylko częściowo przekłada się to na odsetek populacji zamieszkującej obszar rewitalizacji. Jest on największy w podregionie warszawskim wschodnim, za nim plasuje się podregion płocki oraz warszawski zachodni. Na drugim krańcu z odsetkiem w granicach 7-8% plasują się m.st. Warszawa oraz podregion ostrołęcki (wykres 59).

⁵⁶ GPR/LPR-y oraz wnioski do Urzędu Marszałkowskiego zawierały najczęściej dokładne dane, ale z uwagi na różny okres powstawania dokumentów, nie można ich w prosty sposób zsumować. Pojawiały się również sytuacje, gdy dane z programu i wniosku do Urzędu Marszałkowskiego były rozbieżne – w tej sytuacji ewaluator uwzględniał dane z wniosków (z wyłączeniem oczywistych pomyłek).

Wykres 58. Odsetek powierzchni objęty obszarami rewitalizacji wg podregionów woj. mazowieckiego

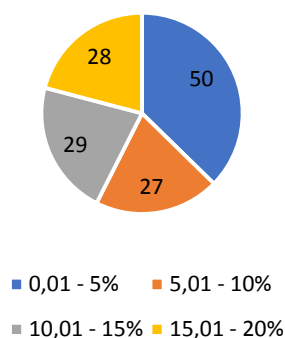
Wykres 59. Odsetek ludności zamieszkującej obszary rewitalizacji wg podregionów woj. mazowieckiego

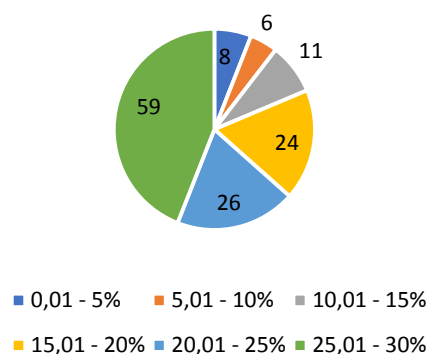
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wniosków o wpis do wykazu programów rewitalizacji woj. mazowieckiego, stan na 27.04.2018 r.

Analizując pojedyncze gminy należy zauważyć, że w żadnym wypadku nie została przekroczona dopuszczalna wielkość obszaru rewitalizacji (20% powierzchni gminy) oraz maksymalna liczba mieszkańców takiego obszaru (30% wszystkich mieszkańców). Wiele gmin wyznaczyło obszary rewitalizacji w taki sposób, iż limity te są prawie osiągnięte, przy czym dotyczy to zdecydowanie częściej liczby ludności niż wielkości obszaru (wykresy 60 i 61). 44% mazowieckich gmin, w których obowiązują programy rewitalizacji, wyznaczyło obszar rewitalizacji zamieszkały przez ponad ¼ ogółu mieszkańców. Pokazuje to, że największe potrzeby w zakresie rewitalizacji występują na obszarach silnie zurbanizowanych. W liczbach bezwzględnych zdecydowanie największa liczba osób zamieszkuje obszar rewitalizacji w Warszawie (prawie 130 tys. osób), Płocku (34 tys.) i Radomiu (ponad 26,5 tys.). Ponadto zidentyfikowano 7 gmin, w których na obszarze rewitalizacji mieszka 10-20 tys. osób i kolejne 20 gmin z liczbą ludności w obszarze rewitalizacji w przedziale 5-10 tys. osób. Zazwyczaj liczba osób zamieszkujących obszar rewitalizacji jest powiązana z ogólną liczbą ludności gminy, stąd dominacja w „czołówce” większych ośrodków miejskich.

Wykres 60. Liczba gmin z programem rewitalizacji w podziale na klasy wg udziału powierzchni obszaru rewitalizacji w całkowitej powierzchni gminy

Wykres 61. Liczba gmin z programem rewitalizacji w podziale na klasy wg udziału mieszkańców obszaru rewitalizacji w całkowitej liczbie mieszkańców gminy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wniosków o wpis do wykazu programów rewitalizacji woj. mazowieckiego, stan na 27.04.2018 r.

Wyznaczając obszary rewitalizacji, władze lokalne często w sposób szczególny starają się uwzględnić tereny poprzemysłowe, pokolejowe i powojkowe. Ustawa o rewitalizacji w tym przypadku wyjątkowo dopuszcza działania rewitalizacyjne na obszarach niezamieszkałych. Waga tego typu terenów w procesie rewitalizacji wydaje się nie być w pełni oddawana w zapisach programów z obszaru Mazowsza. Bezpośrednie odniesienia do typu obszaru krzysowego występują nader rzadko, przez co umniejszana jest waga tego typu obszarów problemowych. Intuicyjnie należy spodziewać się, że w wielu programach obszary poprzemysłowe, pokolejowe, czy powojkowe traktowane są jako część obszaru rewitalizacji o granicach wyznaczonych poprzez siatkę ulic, a nie pełnione niegdyś funkcje⁵⁷. Bezpośrednio do obszarów typu poprzemysłowego odnosi się 16 programów (GPR i LPR), typu powojkowego – 8, zaś typu pokolejowego – 7. Z uwagi na częste braki danych dotyczących powierzchni tych obszarów, nawet w grupie programów, w ramach których wprost je wskazano często nie jest możliwe określenie ich całkowitej powierzchni⁵⁸. W ramach analiz programów rewitalizacji znajdujących się w Wykazie zidentyfikowano 1565 ha obszarów poprzemysłowych, 1741 ha obszarów powojkowych oraz 11 ha obszarów pokolejowych. Trudne do identyfikacji stają się jednocześnie projekty dedykowane tym obszarom, wpisane do programów rewitalizacji. Niemniej, jeżeli w danym programie zostaje zastosowane określenie obszary poprzemysłowe/pokolejowe/powojkowe, zazwyczaj można przypisać mu co najmniej jeden projekt, najczęściej o charakterze infrastrukturalnym. Wskazać można przykłady ciekawych inicjatyw planowanych w ramach rewitalizacji omawianych wyżej obszarów:

- Ciechanów – „Ożywienie terenu poprzemysłowego „Krubin” w Ciechanowie poprzez działania infrastrukturalno-społeczne”, a także „Poprawa dostępności do zasobów kultury poprzez remont, zagospodarowanie i efektywne wykorzystanie zabytku techniki „Wieża ciśnień” w Ciechanowie”. Rewitalizacji poddany zostanie obszar starej cegielni oraz zbiornik wody dla dawnej dzielnicy przemysłowej.
- Żyrardów – „Nowy Świat”. Projekt dotyczy odnowy społecznej i gospodarczej dawnej fabryki wyrobów lnianych. W zamierzeniu przyczynić ma się do zatrzymania degradacji przestrzeni, a jednocześnie aktywizacji osób wykluczonych społecznie i zawodowo.
- Sokołów Podlaski – „Sokołowska kultura – Nowe przestrzenie rozwoju”. W ramach przedsięwzięcia planuje się wykorzystanie zabytkowego budynku po dawnej cukrowni oraz terenu przyległego. Teren ma stać się centrum działalności edukacyjnej oraz artystyczno-kulturalnej na mapie miasta. Jednocześnie Miasto planuje zagospodarować zdegradowane obszary pokolejowe na funkcje przemysłowe, handlowo-usługowe oraz mieszkaniowe w ramach projektu „Stworzenie warunków dla sektora małych i średnich przedsiębiorstw”.
- Nowy Dwór Mazowiecki – „Warszawa Modlin Smart City – odnowa kompleksu Koszar Obronnych Twierdzy Modlin”. Projekt przewiduje stworzenie na obszarze powojkowym przestrzeni inteligentnego zarządzania technologią, energią czy też ruchem pieszym i samochodowym. Jednocześnie miejsce pełnić ma funkcje społeczno-kulturalne.

Warto pamiętać o wartości obszarów poprzemysłowych, pokolejowych i powojkowych, często stanowiących część dziedzictwa kulturowego i historycznego danego miasta czy gminy, a jednak nie objętych należyłą ochroną i ulegających stopniowej degradacji. Potencjał dostrzegany przez samorządy niekiedy nie jest wykorzystywany ze względu na liczne trudności związane z rewitalizacją tego typu terenów. Rozmiary i fizyczne cechy zabudowy czynią niezwykle skomplikowanym przystosowanie obiektów do nowych funkcji. Wieloletnie zaniedbania czy też brak użytkowania pogłębiają ich zły stan techniczny. Utrudnieniem dla prowadzenia rewitalizacji staje się dodatkowo negatywny sposób postrzegania omawianych obszarów wśród mieszkańców i ich izolacja w przestrzeni publicznej. Często gminy nie podejmują adaptacji takich terenów do nowych funkcji ze względu na

⁵⁷ Potwierdzają to także przedstawiciele IZ. Często z programów nie wynika bezpośrednio, że dany teren jest np. poprzemysłowym. Czasem fakt ten odnotowywano przypadkowo, zauważając, iż dany obszar rewitalizacji nie jest zamieszkały.

⁵⁸ RPO WM 2014-2020 wspomina, że „w regionie znajduje się 2287,41 ha powierzchni obszarów zdegradowanych będących pozostałością terenów postindustrialnych, co stanowi 0,065% jego obszaru. 40,4% tego typu terenów znajduje się w granicach 93 gmin wiejskich. Na wsi jest także 15,32 ha położonych w 8 gminach, obszarów powojkowych, którym należy nadać nowe funkcje. Ponadto 93 gminy wiejskie posiadają w swoich granicach zdegradowane tereny pokolejowe” (RPO WM, s. 18).

wysokie koszty ich rekultywacji, będącej nierzadko pierwszym etapem przemian. Obszary poprzemysłowe, pokolejowe oraz powojaskowe wymagają w najbliższych latach szczególnego i kompleksowego wsparcia. Środki finansowe kierowane na ten cel, oprócz adaptacji obiektów i terenów przyległych, powinny w dalszym ciągu uwzględniać odpowiednie przygotowanie terenów pod nowe funkcje (zapewnienie infrastruktury technicznej, stabilizacja gruntu, wyburzenia, stworzenie ciągów pieszo-jezdných połączonych z najbliższym otoczeniem). Obecnie możliwość prac studyjno-koncepcyjnych, doposażających w media oraz modernizujących układ komunikacyjny przewidziana jest w ramach Działania 3.1 RPO WM 2014-2020. Istotny pozostaje jednak fakt wysokich kosztów utrzymania nowopowstałych obiektów, z których gminy nie zdają sobie sprawy. Popyt na zmiany musi zostać dokładnie zidentyfikowany przed podjęciem jakichkolwiek działań. Wiele obszarów poprzemysłowych bardziej niż adaptacji do nowych funkcji, wymaga kompleksowej rekultywacji.

Konieczne staje się również poszukiwanie inspiracji na zagospodarowanie zdegradowanych przestrzeni wśród mieszkańców – zaleca się maksymalne włączanie społeczności lokalnych w przemiany zachodzące na obszarach poprzemysłowych, powojaskowych i pokolejowych. Pomysły i potrzeby mieszkańców łączyć należy ze wsparciem eksperckim, pozwalającym sprawować bieżący nadzór nad koncepcją rewitalizacji obszarów kryzysowych tego typu. Nacisk na większe zaangażowanie osób zainteresowanych przemianami na terenie gminy powinien znaleźć realny wydzźwięk w realizowanych projektach. Obecnie, mimo prowadzonych konsultacji społecznych, głos mieszkańców nie jest zauważany w wystarczającym stopniu. Konsultacje traktuje się w większości gmin jako odgórny obowiązek, a przedsięwzięcia rewitalizacyjne proponowane przez społeczności nie odnajdują wśród władz uznania, bowiem te posiadają własną wizję zmian. Odpowiedzialność mieszkańców może mieć przełożenie również na ich bezpośrednie włączenie w tworzenie założeń, a następnie w realizację projektów – co stwarza możliwość większej efektywności procesu.

Gminny, jak i lokalny program rewitalizacji zawierać powinien „listę planowanych podstawowych przedsięwzięć rewitalizacyjnych, wraz z ich opisami zawierającymi w odniesieniu do każdego przedsięwzięcia: nazwę i wskazanie podmiotów je realizujących, zakres realizowanych zadań, lokalizację, szacowaną wartość, prognozowane rezultaty wraz ze sposobem ich oceny w odniesieniu do celów rewitalizacji, o ile dane te są możliwe do wskazania⁵⁹”, a także charakterystykę pozostałych możliwych przedsięwzięć rewitalizacyjnych (art. 15.5). Obowiązek określenia źródła finansowania przedsięwzięć, chociaż występuje, nie ułatwia dokładnej ich identyfikacji – w praktyce poszczególne gminy różnie podchodziły do tego zagadnienia, najczęściej wskazując, w różnych miejscach dokumentu źródło na poziomie danego programu/funduszu, bez wskazywania osi priorytetowych, działań itp. W licznych programach ograniczano się jednak do bardziej ogólnych stwierdzeń, np. środki UE. Mimo nacisku położonego w perspektywie unijnej 2014-2020 na fakt uzupełniającego charakteru środków UE wobec środków z budżetów gmin oraz środków prywatnych (wskazanego zarówno w *Instrukcji dotyczącej przygotowania projektów rewitalizacyjnych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020 oraz preferencji dla projektów mających na celu przywrócenia ładu przestrzennego*, jak i w *Wytycznych w zakresie rewitalizacji w programach operacyjnych na lata 2014-2020* Ministerstwa Rozwoju), gminy w programach rewitalizacji wskazują środki UE jako źródło finansowania większości projektów. W drugiej kolejności gminy często deklarowały dofinansowywanie projektów rewitalizacyjnych z własnego budżetu. Rzadziej decydowano się na takie źródła finansowania, jak np. środki WFOŚiGW. W przypadku projektów społecznych pojawiały się niekiedy źródła w postaci środków organizacji pozarządowych czy środków prywatnych, jednak stanowiły zdecydowanie najrzadziej występujący rodzaj wsparcia finansowego projektów. Warto mieć na uwadze, że samorzady dokonały dostosowania swoich programów (np. pod kątem wskaźników i typów projektów) do wymogów RPO WM 2014-2020, oferującego wsparcie rewitalizacji. Gminy uzyskały więc szansę na poprawę jakości życia mieszkańców przy pomocy środków zewnętrznych, gdyż w wielu przypadkach środki własne nie pozwoliłyby podjąć wskazanych działań.

Podkreślić należy, że RPO WM 2014-2020 dużo miejsca poświęca kwestii rewitalizacji jako jednego z „wyzwań, potrzeb i potencjałów” (RPO WM s. 18), a projekty rewitalizacyjne w jego ramach są możliwe do realizacji w szerokim spektrum tematycznym, co pokazuje horyzontalny charakter procesu rewitalizacji. *Instrukcja dotycząca przygotowania projektów rewitalizacyjnych w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego dla Województwa*

⁵⁹ W przypadku województwa mazowieckiego, aby dany program trafił do Wykazu programów rewitalizacji, wymagania te musiały być spełnione zawsze.

Mazowieckiego na lata 2014-2020 oraz preferencji dla projektów mających na celu przywrócenia ładu przestrzennego przewiduje wspieranie projektów rewitalizacyjnych w ramach następujących działań: 3.1, 4.2, 4.3, 5.3, 6.1, 6.2, 8.2, 8.3, 9.1, 9.2, 9.3, 10.1, 10.2, 10.3. Co ciekawe, zdaniem przedstawicieli Urzędu Marszałkowskiego wydzielenie rewitalizacji w Działaniu 6.2 nie jest korzystne dla realizacji projektów i nie powinno być utrzymane po 2020 roku. Powoduje bowiem błędne rozumienie rewitalizacji przez interesariuszy, jako projektów dofinansowywanych wyłącznie w ramach Działania 6.2⁶⁰ Interesariusze często nie zauważają, że rewitalizacja obejmuje też bardzo wiele innych projektów, np. społecznych, w ramach Działań nie posiadających słowa „rewitalizacja” w swoim tytule.

Wg stanu na maj 2018 roku, po trzech przeprowadzonych naborach, w Działaniu 6.2 zatwierdzono 30 projektów, 8 jest w trakcie oceny (na skutek odwołania), 1 wycofano, zaś negatywnie oceniono (przede wszystkim z powodu braku środków) 47. Jednocześnie część projektów trafiła na listy rezerwowe, istnieje więc szansa na dodatkowe dofinansowanie pewnej liczby projektów. Zatwierdzone dotychczas projekty są/będą realizowane we wszystkich mazowieckich podregionach poza warszawskim wschodnim – co ciekawe, na tym obszarze władze lokalne dbały o tworzenie gminnych i lokalnych programów rewitalizacji. Najwięcej projektów realizowanych jest/będzie tymczasem w podregionie warszawskim zachodnim. Największą wartość (oraz wkład UE) mają jednak projekty realizowane w podregionie radomskim (tabela poniżej). Wynika to z faktu, że to właśnie w Radomiu jest realizowany największy projekt w ramach Działania 6.2 - *Rewitalizacja nieruchomości przy ul. Rwańska 2/Rynek 15 oraz Rwańska 4/Rynek 14/Grodzka1 wraz z zagospodarowaniem placu Rynku - etap 1* o wartości ponad 43 mln zł i dofinansowaniu ze środków EFRR w wysokości blisko 20 mln zł. O ile Radom wyróżnia się wielkością pojedynczego projektu, to samą ich liczbą wyróżnia się z kolei Żyrardów (3 projekty).

Projekty, które wygrały w dotychczasowych naborach, zlokalizowane są niemal wyłącznie na terenach miejskich – poza nimi zlokalizowano jedynie dwa projekty – w gminach Brochów i Chorzele (na obszarze wiejskim drugiej gminy). Ogółem ze środków Działania 6.2 skorzystali beneficjenci 20 gmin. 5 projektów było realizowanych w gminach z obowiązującymi gminnymi programami rewitalizacji (jeden w Pruszkowie i po dwa w Przasnyszu i Makowie Mazowieckim). Pozostałe 25 projektów realizowano w gminach z obowiązującymi lokalnymi programami rewitalizacji. Należy również zauważyć, iż projekty wybrane do dofinansowania zlokalizowane są także na obszarach przemysłowych, powojkowych i pokolejowych: w Pionkach, Sokołowie Podlaskim i Żyrardowie (obszary przemysłowe), Nowym Dworze Mazowieckim (powojkowy) oraz Grodzisku Mazowieckim (pokolejowy). Wartość tych pięciu projektów przekracza 33 mln zł, a dofinansowanie z EFRR to blisko 23 mln zł.

Tabela 27. Zatwierdzone do dofinansowania projekty w ramach Działania 6.2 RPO WM 2014-2020 wg podregionów woj. mazowieckiego

Podregion	Liczba projektów	Wartość projektów [zł]	Wkład UE [zł]
ciechanowski	3	17 639 998,30	12 249 395,01
ostrołęcki	5	36 140 568,19	25 427 005,09
płocki	1	3 789 769,36	2 692 082,99
radomski	4	60 741 913,81	32 586 303,14
siedlecki	5	31 621 358,85	17 432 406,87
Warszawa	1	10 547 657,12	4 716 170,20
warszawski wschodni	0	0,00	0,00
warszawski zachodni	6	38 163 308,60	24 109 249,17
żyrardowski	5	35 430 110,35	19 836 135,04

⁶⁰ A więc w zakresie: rozwoju infrastruktury technicznej na obszarach rewitalizowanych w celu ich aktywizacji społecznej i gospodarczej oraz odnowy tkanki mieszkaniowej, w zakresie części wspólnych wielorodzinnych budynków mieszkalnych.

SUMA	30	234 074 684,58	139 048 747,51
-------------	-----------	-----------------------	-----------------------

Źródło: Wykaz projektów rewitalizacyjnych RPO WM 2014-2020

Analizując natomiast wsparcie rewitalizacji we wszystkich dedykowanych Działaniach RPO WM 2014-2020, warto zwrócić uwagę na brak podpisanych umów na realizację projektów społecznych (Działania 8.2, 8.3, 9.1, 9.2, 9.3, 10.1, 10.2, 10.3), choć wszystkie gminy posiadające PR takie przedsięwzięcia zakładały (tabela poniżej). Można spodziewać się ich finansowania z budżetów własnych gmin, środków prywatnych bądź startu w pozostałych konkursach RPO WM 2014-2020, dedykowanych ww. Działaniom. Obecne tempo realizacji celów PR (przy jednoczesnym wskazywaniu unijnych źródeł współfinansowania przedsięwzięć w większości gmin) może jednakże sugerować brak możliwości wypełnienia założeń programów do końca okresu ich obowiązywania i niezrealizowanie większości bądź wszystkich przewidzianych projektów. Do końca lipca 2018 r. nie podpisano także umów w przypadku Działania 4.2 oraz 5.3. Harmonogram naborów RPO WM 2014-2020 przewiduje konkurs na projekty w ramach Działania 4.2 (wytworzenie ciepła i energii w kogeneracji) na październik roku 2018.

Spośród 20 gmin posiadających GPR, jedynie w 6 z nich (Płock, Sokołów Podlaski, Wołomin, Pruszków, Maków Mazowiecki, Przasnysz - powiat) podpisano umowy łącznie na 10 projektów rewitalizacyjnych wynikających z GPR, w ramach RPO WM 2014-2020. Względnie podobną aktywnością charakteryzują się gminy działające na podstawie LPR – umowy o dofinansowanie w ramach RPO WM 2014-2020 na projekty wynikające z LPR podpisało 25 gmin (24,5% gmin posiadających LPR) na realizację łącznie 43 projektów. Nie można jednoznacznie określić braku zasadności istnienia programów rewitalizacji w przypadku gmin nie realizujących obecnie żadnego projektu współfinansowanego z RPO WM 2014-2020. Gminy często reprezentowały ambitne podejście do liczby projektów założonych w swoich programach, przy jednoczesnym zamierzeniu współfinansowania większości z nich ze środków RPO WM 2014-2020. Ograniczone alokacje przewidziane na konkursy oraz bardzo duże zainteresowanie większością Działań EFRR, dzięki którym możliwe jest dofinansowanie rewitalizacji sprawiły, że wielu gminom nie udało się jeszcze pozyskać planowanych środków.

Część projektów rewitalizacyjnych nie otrzymała dofinansowania z budżetu państwa, przysługującego projektom rewitalizacyjnym, zgodnie z Art. 61 Rozporządzenia ogólnego⁶¹. Projekty rewitalizacyjne mogą zostać dofinansowane z budżetu państwa jako część wkładu własnego beneficjenta. Wyłączenie projektu z tego typu dofinansowania odbywa się w przypadku występowania w projekcie pomocy publicznej, pomocy de minimis lub z uwagi na fakt generowania przez projekt dochodu. Wedle danych na 3.08.2018 r., z dofinansowania budżetu państwa nie skorzysta 6 projektów na 54 posiadające podpisaną umowę o dofinansowanie. Sytuacja ta ma miejsce w przypadku dwóch przedsięwzięć w Poddziałaniu 4.3.1.. W Działaniu 6.2 dofinansowania z Budżetu Państwa nie otrzymały 4 projekty w częściach, w których występuje pomoc publiczna lub pomoc de minimis. „Aktywizacja społeczna i gospodarcza obszaru rewitalizowanego poprzez rozwój infrastruktury dawnego Kasyna Oficerskiego w Twierdzy Modlin”, „Program remontowy związany z poprawą stanu technicznego obiektów mieszkalnych na obszarze rewitalizacji” realizowany w Żyrardowie oraz „Rewitalizacja Miasta Sokołów Podlaski - kontynuacja budowy Parku Przemysłowego Sokołów Podlaski na terenach dawnej cukrowni, I etap wraz z termomodernizacją Publicznej Szkoły Podstawowej Nr 2” zakładają występowanie pomocy publicznej. Jeden projekt – „Wielka sztuka w małym mieście” zakłada natomiast występowanie pomocy de minimis.

Tabela 28. Projekty rewitalizacyjne RPO WM 2014-2020, w ramach których podpisane zostały umowy o dofinansowanie w poszczególnych Działaniach i Poddziałaniach

Działanie	Liczba projektów	Kwota dofinansowania UE	Całkowita wartość projektów	Liczba projektów wyłączonych z dofinansowani	Gminy/powiaty, w których realizowane będą projekty
-----------	------------------	-------------------------	-----------------------------	--	--

⁶¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006.

a z budżetu państwa					
3.1.	3.1.1 - 1 3.1.2 - 2	3.1.1 - 778 164,11 zł 3.1.2 - 35 366 405,09 zł	3.1.1 - 2 339 313,15 zł 3.1.2 - 58 590 234,29 zł	0	3.1.1 - Wołomin 3.1.2 - Pomiechówek, Płońsk
4.2.	0	-	-	-	-
4.3.	4.3.1 - 10 4.3.2 - 6	4.3.1 - 330245293,98 zł 4.3.2 - 40 947 241,47 zł	4.3.1 - 433 392 326,01 zł 4.3.2 - 52 620 795,01 zł	4.3.1 - 2 4.3.2 - 0	4.3.1 - Ciechanów miejska, Powiat Sokołowski, Sochaczew, Płock, Żyrardów, Łochów, Pilawa, Radom, Pomiechówek, Płońsk 4.3.2 - Żyrardów (2), Zielonka, Radzymin, Wołomin, Jabłonna
5.3.	0	-	-	-	-
6.1.	6	142 341 460,87 zł	232 975 391,87 zł	0	Radom, Otwock (3), Sokołów Podlaski, Koziernice
6.2.	29	136 943 966,16zł	226 286 626,10zł	4	Maków Mazowiecki (2), Ciechanów (2), Radom, Pionki (2), Powiat Przasnyski (2), Zwolień, Gąbin, Grodzisk Mazowiecki, Żyrardów (3), Siedlce, Łosice (2), Piastów (2), Brochów, Sochaczew, Myszyniec, Warszawa, Płońsk, Pruszków, Nowy Dwór Mazowiecki (2), Sokołów Podlaski
8.2.	0	-	-	-	-
8.3.	0	-	-	-	-
9.1.	0	-	-	-	-
9.2.	0	-	-	-	-
9.3.	0	-	-	-	-
10.1.	0	-	-	-	-
10.2.	0	-	-	-	-
10.3.	0	-	-	-	-

Źródło: Wykaz projektów rewitalizacyjnych RPO WM 2014-2020

Rozproszenie finansowania rewitalizacji w ramach RPO WM 2014-2020 na wiele Osi priorytetowych oraz Działań zapewnia gminom duże możliwości realizacyjne. Nieco mylące staje się jednakże nazewnictwo Działania 6.2, wskazujące bezpośrednio na dofinansowywanie projektów rewitalizacyjnych. W takim kontekście wnioskodawcy mogą nie mieć świadomości co do innych możliwości finansowania rewitalizacji w ramach RPO – w żadnym z pozostałych Działań umożliwiających tego typu wsparcie nie wskazuje się bezpośrednio na dotacje do procesów rewitalizacyjnych. Każda gmina zmaga się ze specyficznymi problemami na obszarach zdegradowanych, dlatego też nie należy zawężać możliwości wsparcia. Bardziej czytelne dla interesariuszy zainteresowanych dotacjami z RPO WM byłoby jednak funkcjonowanie osi priorytetowej dedykowanej wyłącznie rewitalizacji, obejmującej zarówno działania społeczne (z zakresu EFS) jak i infrastrukturalne (z zakresu EFRR), bądź też wydzielenie jednej osi społecznej oraz jednej osi infrastrukturalnej. Zapobiegłoby to rozproszeniu przedsięwzięć rewitalizacyjnych, mających z założenia składać się na kompleksowy proces. Obecnie mamy do czynienia z sytuacjami, w których gminie udało się pozyskać dofinansowanie na przedsięwzięcie społeczne, natomiast nie uzyskały odpowiedniej liczby punktów w konkursie na projekt infrastrukturalny mający stać się uzupełnieniem – miejscem realizacji dofinansowanego projektu miękkiego, podczas gdy oba projekty z założenia miały zostać sfinansowane ze środków unijnych. Aby zapewnić rzeczywistość i świadomie realizowaną przez samorządy komplementarność działań, warto jeszcze w obecnej perspektywie unijnej zwrócić uwagę na nabory komplementarne rozumiane

jako nabory łączące projekty społeczne z infrastrukturalnymi⁶², celem zwiększenia wartości dodanej oraz uzyskania efektu synergii. Gminy w trakcie badania sygnalizowały problem z interpretacją finansowania rewitalizacji ze względu na jej umiejscowienie w wielu Działaniach infrastrukturalnych i społecznych przy jednoczesnym wydzieleniu jednego Działania dedykowanego. Gminy wskazywały również na zróżnicowane alokacje przewidywane w konkursach na różne projekty, uniemożliwiające często pozyskanie dofinansowania na realizację zamierzeń rewitalizacyjnych.

Zwrócić należy także uwagę na monitoring procesu rewitalizacji. Programy rewitalizacji zawierają różnorodne wskaźniki realizacyjne, niekiedy uniemożliwiające rzetelną ewaluację postępu lub wykonania założeń programu. Mechanizm monitoringu jest jedną z głównych składowych prawidłowo przeprowadzonego procesu.

Ustawa o rewitalizacji dopuszcza stosowanie dwóch specjalnych narzędzi na obszarach rewitalizacji: Specjalnej Strefy Rewitalizacji (SSR) oraz miejscowego planu rewitalizacji.

SSR może zostać ustanowiona na okres nie dłuższy niż 10 lat (bez możliwości przedłużenia go). Wyznaczanie stref tego typu ma w szczególności służyć budowie lub przebudowie budynków służących rozwojowi społecznego budownictwa czynszowego (art. 25-27). Rada gminy ma także możliwość ustanowienia na obszarze SSR zakazu wydawania decyzji o warunkach zabudowy, o której mowa w Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym – jeśli istnieje ryzyko, że nieustanowienie takiego zakazu może „doprowadzić do zmian w zagospodarowaniu Strefy niezgodnych z gminnym programem rewitalizacji albo utrudniających jego realizację” (art. 30). W ramach ustanowionej SSR gminom przysługuje prawo pierwokupu nieruchomości⁶³. W przypadku modernizacji mieszkań komunalnych w SSR, niezbędnym może być opróżnienie lokalu przez lokatora na czas realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych, co służyć ma podwyższeniu standardu zamieszkiwania czy też wprowadzeniu nowych funkcji do budynku. W związku z pracami remontowymi w mieszkaniach tego typu zastosowanie ma także ustawa z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (Dz. U. z 2014 r. poz. 150 oraz z 2015 r. poz. 1322). W przypadku czasu trwania remontu sięgającego maksymalnie 12 miesięcy, gmina zobowiązana jest zapewnić lokatorowi lokal zastępczy o takim samym standardzie i w podobnej lokalizacji. Jeżeli zaś remont przewidziany jest na dłuższy okres bądź planuje się rozbiórkę budynku, gmina ma prawo jednostronnie dokonać wypowiedzenia umowy lokatorowi. Wtedy też gmina nie ma obowiązku zapewnienia lokalu zastępczego. Oba rodzaje remontów są dla gminy kwestią problematyczną – w pierwszym przypadku władze mają obowiązek zadbać o dodatkowe mieszkania, natomiast w drugim przypadku odmowa opróżnienia lokalu przez lokatora prowadzi do wszczęcia postępowania cywilnego, najczęściej trwającego kilka lat. Skomplikowane bądź problematyczne uregulowania często wpływają na brak zainteresowania gmin tworzeniem SSR i maksymalne upraszczanie procesu. Z drugiej jednak strony, zastosowanie mechanizmu przewidzianego w ustawie o rewitalizacji pozwala gminom natychmiastowe rozpoczęcie prac rewitalizacyjnych w budynkach wymagających odnowy, dostosowania do nowych funkcji lub poprawy dostępności.

Miejscowy plan rewitalizacji można nazwać szczególną formą miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego (MPZP), zwiększającą możliwy stopień ingerencji gminnej w stan zagospodarowania przestrzennego na obszarach rewitalizacji (np. w zakresie działalności usługowej lub handlowej). Wywierać może skutki znacznie bardziej odczuwalne niż MPZP, uniemożliwiając prowadzenie na obszarze rewitalizacji działalności handlowej bądź usługowej – oczywiście po uprzednim udowodnieniu jej negatywnego wpływu na najbliższe otoczenie i pogłębianie zjawisk kryzysowych. Podmiot nie zgadzający się z decyzją samorządu ma prawo skierować sprawę do sądu cywilnego, co staje się obciążeniem dla gminy. Miejscowy plan rewitalizacji daje również możliwość zawierania umów urbanistycznych⁶⁴, polegających na realizacji przez inwestora komercyjnego korzystnych dla gminy inwestycji w zamian za dopuszczenie przez gminę realizacji inwestycji komercyjnej na niezabudowanej nieruchomości objętej miejscowym planem rewitalizacji.

⁶² Tego typu rozwiązania stosowane są m. in. w województwie podlaskim, kujawsko-pomorskim oraz pomorskim w ramach ZIT.

⁶³ Prawo pierwokupu przysługuje gminom również na obszarze rewitalizacji bez wyznaczonej SSR, jednak w tym przypadku prawo pierwokupu przysługuje przez pierwsze dwa lata od wejścia w życie uchwały o przyjęciu programu rewitalizacji.

⁶⁴ M. Nowak, Miejscowy plan rewitalizacji – zakres i skutki, http://samorząd.nid.pl/baza_wiedzy/miejscowy-plan-rewitalizacji-zakres-i-skutki/ dostęp z dnia 16.06.2018 r.

Uchwalenie przez gminę GPR daje gminom dodatkową możliwość w postaci zwiększenia stawki podatku od nieruchomości od gruntów niezabudowanych znajdujących się na obszarze rewitalizacji, a dla których to gruntów MPZP przewiduje przeznaczenie pod zabudowę mieszkaniową, usługową lub mieszaną. Prawo tego typu ma zastosowanie, o ile w przeciągu 4 lat od wejścia w życie MPZP budowa nie została zakończona. W praktyce, wśród 20 mazowieckich gmin, które mogły skorzystać z tych instrumentów, zdecydowana mniejszość dokonała wprowadzenia wyżej wymienionych narzędzi przewidzianych Ustawą do programów rewitalizacji. Specjalne Strefy Rewitalizacji dopuszczają GPR-y w Płocku, Pułtusku⁶⁵, Szydłowcu i Wołominie (faktycznie powstała dotychczas tylko jedna – w Płocku). Prawo pierwokupu nieruchomości znajdujących się w SSR zakłada Płock, który informuje o obowiązujących obostrzeniach na swoim portalu internetowym⁶⁶. Podobnie, restrykcje tego typu wprowadził Wołomin.

Miejscowy plan rewitalizacji dopuszcza tymczasem jedynie GPR dla Wołomina. W pozostałych gminach nie wskazywano potrzeby korzystania z tych instrumentów. Sytuacja ta jest jednak zrozumiała, gdyż zastosowanie wymienionych narzędzi wymaga wielu przygotowań i często zmiany prawa lokalnego, co nierzadko jest niezwykle długotrwałe. W odniesieniu do stawek podatku od nieruchomości od gruntów niezabudowanych przeznaczonych do zabudowy w MPZP, a znajdujących się na obszarze rewitalizacji, wszystkie gminy posiadające gminny program rewitalizacji uwzględniają ów podatek w uchwałach w sprawie ustalenia stawek podatku od nieruchomości na dany rok kalendarzowy. Zazwyczaj stawki oscylują w granicach 2,90-3 zł. Milanówek i Suchożebry ustanowiły wysokość podatku na poziomie 1,5 zł. Maksymalna stawka wynosi 3,04 zł i wprowadziły ją Sokołów Podlaski, Szydłowiec, Wąsewo oraz Bulkowo.

Wejście w życie ustawy o rewitalizacji w roku 2015 nie zachęciło większości gmin na Mazowszu do przyjęcia GPR – rozpoczęła się już bowiem unijna perspektywa 2014-2020 oraz nabory na projekty w ramach RPO WM 2014-2020 istotne z punktu widzenia procesów rewitalizacji. Wiele gmin w swoich planach uwzględnia bowiem środki UE jako jedno z głównych źródeł finansowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych, dlatego też sprawniejsze okazywały się prace nad LPR. Ponadto, gminy w województwie mazowieckim miały możliwość skorzystania z dotacji przeznaczonej na proces opracowania bądź aktualizacji programu rewitalizacji. Gminy otrzymały wsparcie merytoryczne ze strony Urzędu Marszałkowskiego w trakcie przygotowań programów. Niezbędne stało się przeprowadzenie przez samorządy analizy zasadności opracowania GPR – a więc przydatności narzędzi zaproponowanych w ustawie o rewitalizacji oraz zasadności ich zastosowania na obszarze gminy.

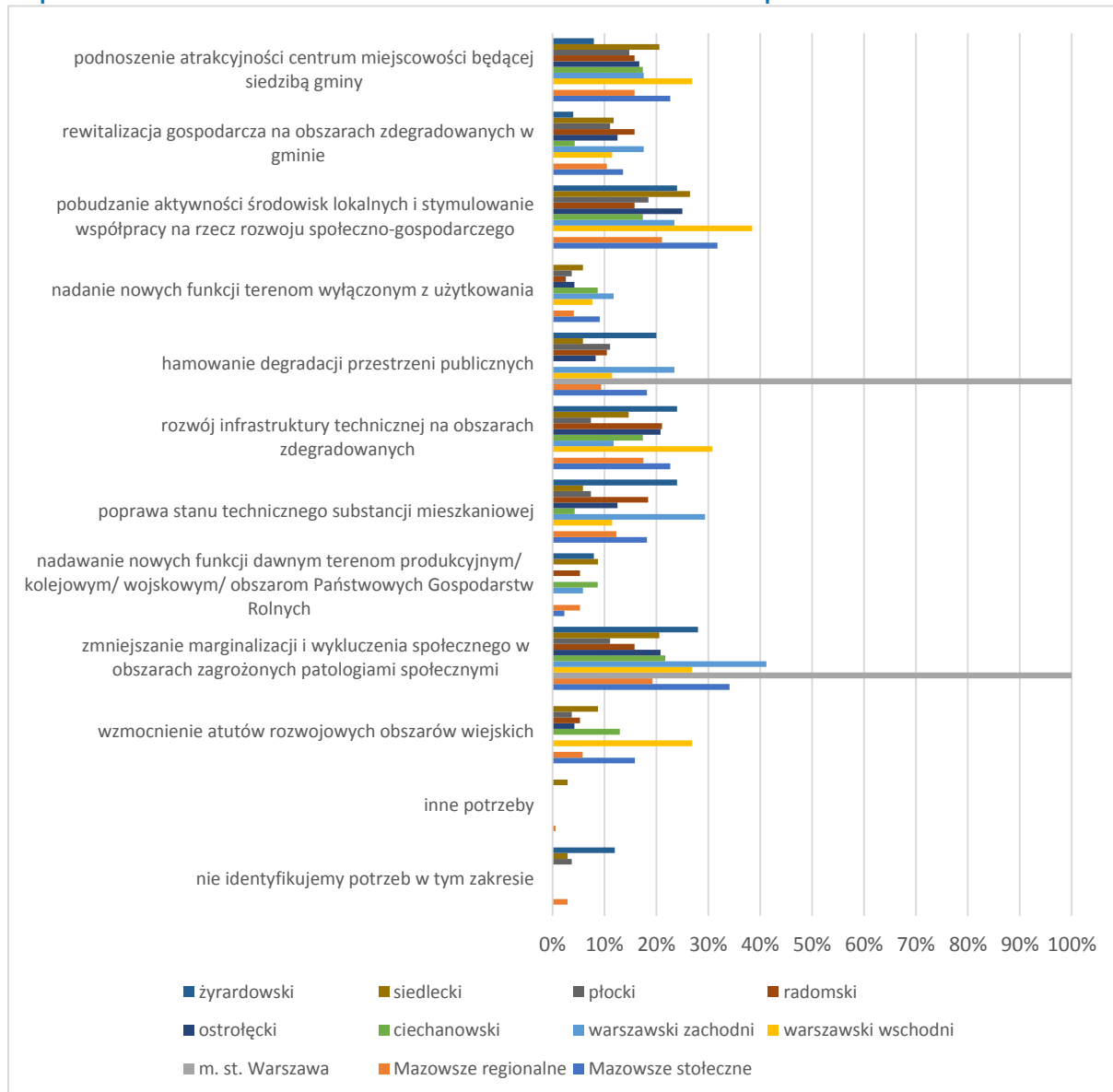
Potrzeby rewitalizacyjne w znacznie większym stopniu dostrzegane są na obszarach miejskich niż wiejskich (szczególnie tych rolniczych). Specyfika problemów dotyczących wiele gmin wiejskich sprawia, że dedykowane im są odmienne mechanizmy wsparcia niż te na rzecz rewitalizacji. Równocześnie, nie wszystkie gminy miejskie wymagają realizacji działań rewitalizacyjnych. Po tzw. okresie przejściowym, tj. od 1.01.2024, przedsięwzięcia rewitalizacyjne będą realizowane wyłącznie w oparciu o gminny program rewitalizacji, przyjęty uchwałą rady gminy zgodnie z regulacjami wynikającymi z ustawy o rewitalizacji. W opiniach eksperckich, w większości przypadków gminy przystąpią do aktualizacji LPR i dostosowania go do wymogów ustawy o rewitalizacji wyłącznie w wypadku możliwości dofinansowania dostosowania dokumentu do nowych wymogów ze źródeł zewnętrznych.

Podczas badania CAWI/CATI, przedstawiciele JST zostali poproszeni o wskazanie najważniejszych potrzeb obserwowanych w swoich gminach w zakresie rewitalizacji. Najczęstszą wskazywaną odpowiedzią była konieczność pobudzania aktywności środowisk lokalnych i stymulowania współpracy na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego (udzieliło jej 23,3% ankietowanych). Z kolei 22,3% zadeklarowało potrzebę zmniejszenia marginalizacji i wykluczenia społecznego w obszarach zagrożonych patologiami społecznymi. W przypadku części JST wciąż istotny pozostaje wzrost atrakcyjności centrum miejscowości będącej siedzibą gminy i objętej procesem rewitalizacji. 13,5% respondentów zwróciło natomiast uwagę na poprawę stanu technicznego substancji mieszkaniowej. Najmniej istotnym priorytetem (dla około 5% JST) okazuje się być nadawanie nowych funkcji dawnym terenom produkcyjnym/kolejowym/wojskowym/obszarom Państwowych Gospodarstw Rolnych, a także nadanie nowych funkcji innym terenom wyłączonym z użytkowania. Zauważalnie Szczegóły widoczne są na poniższym wykresie.

⁶⁵ W przypadku Pułtuska GPR nie przewiduje utworzenia SSR bezpośrednio, wskazuje jedynie na taką konieczność.

⁶⁶ http://rozwojmiasta.plock.eu/?page_id=6558

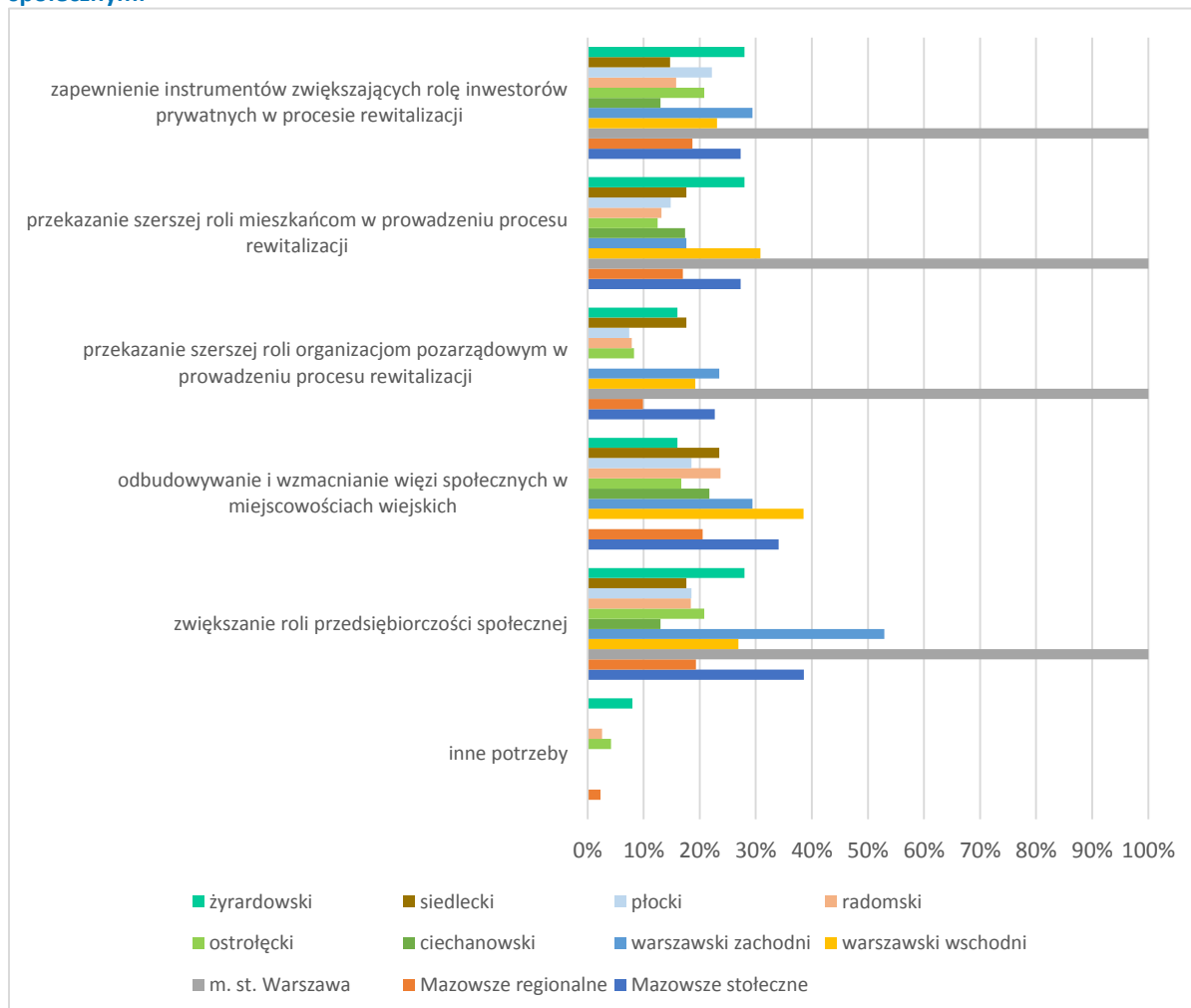
Wykres 62. Najważniejsze potrzeby w zakresie rewitalizacji dotychczas niezaspokojone w wystarczającym stopniu

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=215

JST zostały zapytane również o inne potrzeby, dotyczące procesów rewitalizacji w szerszym kontekście. Obecnie odnowa obszarów zdegradowanych odbywa się w przeważającej części z inicjatywy i dzięki działaniom samorządów. Aby rewitalizacja mogła przynosić szersze, trwałe efekty, niezbędne jest jednak zaangażowanie w realizację szerokiego spektrum interesariuszy. Największe znaczenie w tym zakresie JST biorące udział w badaniu przypisały zwiększaniu roli przedsiębiorczości społecznej oraz odbudowywaniu i wzmacnianiu więzi społecznych w miejscowościach wiejskich (po 23,3% wskazań). Zapewnienie instrumentów zwiększających rolę inwestorów prywatnych w procesie rewitalizacji jest kolejnym najbardziej istotnym problemem (20,5% wskazań). Najbardziej sceptycznie zaś respondenci odnieśli się zaś do przekazania szerszej roli organizacjom pozarządowym w prowadzeniu procesu rewitalizacji (12,6% wskazań). Szczegóły przedstawia poniższy wykres.

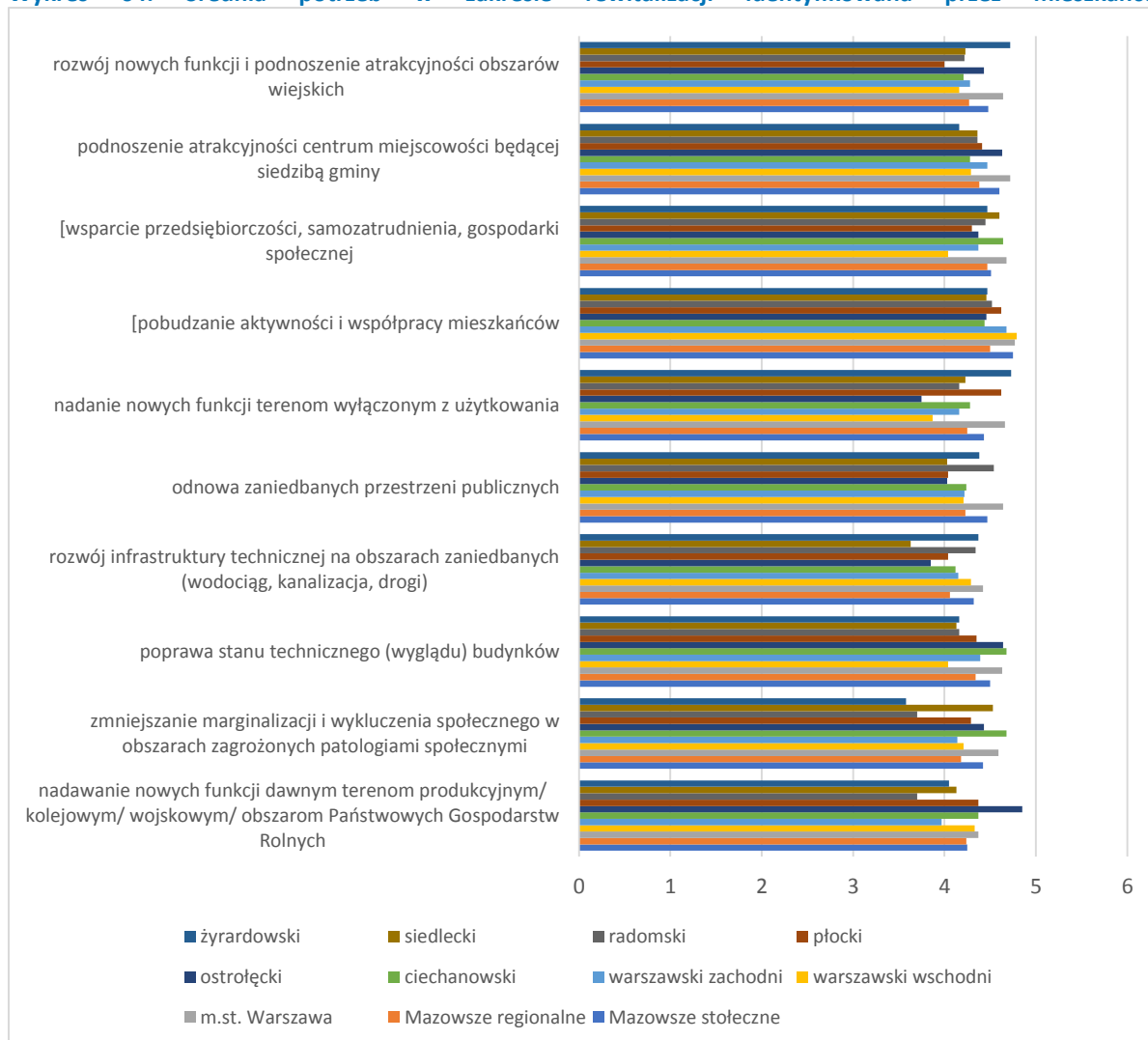
Wykres 63. Potrzeby w zakresie rewitalizacji pojawiające się wraz ze zmieniającymi się potrzebami społecznymi

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=215

Do potrzeb rewitalizacyjnych odnieśli się również mieszkańcy Mazowsza. Okazuje się, że dostrzegane są silne potrzeby zmian w różnych obszarach, a jednocześnie wszystkie odpowiedzi w skali potrzeb od 1 do 6 znajdują się powyżej 4. Zdaniem społeczności województwa mazowieckiego pobudzenie aktywności i współpracy mieszkańców jest średnio najistotniejszym zadaniem w zakresie rewitalizacji (średnia 4,57). Drugim z kolei ważnym dla ograniczenia degradacji obszarów problemowych staje się wsparcie przedsiębiorczości, samozatrudnienia i gospodarki społecznej (średnia 4,43). Mieszkańcy zwrócili także większą uwagę na stan techniczny budynków (średnia 4,35).

Wykres 64. Średnia potrzeb w zakresie rewitalizacji identyfikowana przez mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie CATI z mieszkańcami, N=390

Podsumowanie

Rewitalizacja zajmuje w ostatnich latach istotne miejsce w procesach rozwojowych. Wiele gmin na Mazowszu zdecydowało o przystąpieniu do działań mających na celu ograniczenie degradacji i marginalizacji społecznej, przestrzennej, środowiskowej czy też gospodarczej na swoich obszarach. Województwo Mazowieckie umożliwiło samorządom pozyskanie wsparcia finansowego przeznaczonego na przygotowanie dokumentów kierujących wsparcie na obszarach zdegradowanych. W praktyce, 43% mazowieckich gmin posiada program rewitalizacji, a w tym wszystkie miasta na prawach powiatu, 80% gmin miejskich, 74,5% gmin miejsko-wiejskich oraz 29,4% gmin wiejskich. Łącznie w województwie obowiązują 134 programy (stan na 27.04.2018 r.), z czego 20 programów opracowano w oparciu o ustawę o rewitalizacji, natomiast 114 w oparciu o ustawę o samorządzie gminnym oraz Wytyczne Ministerstwa Rozwoju. Najwięcej dokumentów zgodnych z ustawą o rewitalizacji przyjęto w subregionie warszawskim zachodnim i ostrołęckim. Subregionem, w którym występuje największa liczba wszystkich programów, jest subregion warszawski wschodni.

Motywacje gmin dotyczące przygotowania programu wedle ustawy o rewitalizacji opierały się przede wszystkim na chęci skorzystania ze specjalnych mechanizmów umożliwionych przez powyższy akt prawny. Jak pokazuje

praktyka, niktą część samorządów korzysta jednak z narzędzi wynikających z ustawy. Z kolei LPR opracowywano ze względu na identyczne możliwości uzyskania dofinansowania zewnętrznego na projekty rewitalizacyjne po wpisaniu do Wykazu programów rewitalizacji województwa mazowieckiego, jak w przypadku GPR, przy jednoczesnej mniej skomplikowanej procedurze przygotowania LPR. Wraz z zakończeniem okresu przejściowego, od roku 2024 za pomocą lokalnych programów rewitalizacji nie będzie możliwa realizacja zadań rewitalizacyjnych. Zdecydowana większość gmin posiadających LPR, ustanowiła końcowy okres jego obowiązywania na rok 2023.

Obszary rewitalizacji wyznaczone w programach obejmują 1 051 km², a więc pokrywają niecałe 3% terytorium województwa mazowieckiego. Największy zaś udział powierzchni odnotowuje się w subregionie warszawskim wschodnim, tutaj też zamieszkuje największy odsetek ludności objętej rewitalizacją. Na obszarach rewitalizacji zamieszkuje łącznie 595 tys. osób – 11% populacji Mazowsza. 37% gmin objęło procesami mniej niż 5% swojego obszaru, natomiast aż 44% gmin prowadzi przemiany obejmując 25-30% mieszkańców. Obszary wymagające wsparcia są w dużej mierze skupione na niewielkim obszarze, dosyć dobrze zurbanizowanym.

Gminy rzadko dostrzegają wagę obszarów poprzemysłowych/pokolejowych/powojskowych w swoich zamierzeniach. Bezpośrednie odniesienia do występowania obszarów tego typu identyfikuje się w 16 programach. Pozostałe wplatają je w siatkę ulic objętych rewitalizacją, nie przypisując im specyficznej roli i znaczenia w odnowie obszarów zdegradowanych. W ramach analiz zidentyfikowano 1 565 ha obszarów poprzemysłowych, 1 741 ha obszarów powojskowych oraz 11 ha obszarów pokolejowych. Wartość tych przestrzeni, stanowiących część dziedzictwa kulturowego i historycznego wielu miast i wsi, nie jest obecnie doceniana. Brak objęcia ich należytą ochroną pogłębia degradację i problemy (również społeczne) w ich otoczeniu. Podejmowanie interwencji na obszarach poprzemysłowych/powojskowych/pokolejowych związane jest jednakże z wieloma trudnościami (fizyczne cechy zabudowy, wieloletnie zaniedbania, izolacja w przestrzeni publicznej, warunki gruntowe) i nie pozwalają samorządom prowadzić kompleksowych działań. Dodatkowo, koszt utrzymania obiektów ulegających adaptacji nierzadko przekracza możliwości budżetowe gmin. W wielu przypadkach rozwiązaniem staje się rekultywacja.

RPO WM 2014-2020 jest uznawane za główne źródło finansowania projektów rewitalizacyjnych, mimo dużego nacisku ze strony władz centralnych oraz wojewódzkich położonego na dywersyfikację źródeł finansowania odnowy miast/wsi dla osiągnięcia jak największej wartości procesu (przy jednoczesnym zaangażowaniu wielu interesariuszy). Samorządy dokonały dostosowania swoich programów do wymogów RPO, oferującego wsparcie rewitalizacji. Gminy stanęły więc przed szansą poprawy jakości życia mieszkańców przy pomocy środków zewnętrznych, co często nie byłoby możliwe w tak szerokim zakresie przy udziale budżetów gmin. Zainteresowanie rewitalizacją mierzone złożonymi do dofinansowania projektami jest bardzo duże, znacznie przekraczające alokacje przewidziane na konkursy. Wydzielenie Działania 6.2 z nazwy wprost wskazującego na dofinansowywanie rewitalizacji, wprowadza błędną interpretację części gmin, dotyczącą możliwości ubiegania się o środki. Procesy odnowy wspierane są bowiem w wielu innych Działaniach infrastrukturalnych oraz społecznych w ramach RPO. Rozproszenie finansowania niekiedy nie pozwala gminom realizować komplementarnych projektów przewidzianych w programach ze względu na niepewność co do otrzymania dofinansowania zarówno na przewidziany projekt infrastrukturalny jak i społeczny w ramach jednego kompleksowego zadania.

Warto w tym miejscu odnieść się do programu JESSICA (ang. Joint European Support for Sustainable Investment in City Areas), który był realizowany na Mazowszu w latach 2007-2013, zaś w obecnej perspektywie jest kontynuowany jako JESSICA 2. Alokacja na ten instrument wynosi łącznie ok. 131 mln zł (103 mln z RPO WM, zaś 28 mln ze środków BGK). JESSICA to instrument zwrotny dedykowany projektom rewitalizacyjnym realizowanym przez JST, jednostki podległe, spółki komunalne, przedsiębiorstwa, TBS, spółdzielnie mieszkaniowe i inne instytucje. W ramach tego instrumentu oferowane są 15-letnie pożyczki na projekty rewitalizacyjne, a warunki oprocentowania promując działania nastawione na aktywizację społeczną. Instrument JESSICA (zarówno w poprzedniej, jak i obecnej perspektywie finansowej) jest oceniany jako efektywny i cieszący się dużym zainteresowaniem. Podstawową zaletą finansowania zwrotnego jest możliwość wielokrotnego obrotu kapitałem, co ma istotne znaczenie, nawet przy stosunkowo długim (15 lat) okresie zwrotu. W związku z tym sugeruje się

kontynuację finansowania zwrotnego po roku 2020 w formule zbliżonej do instrumentu JESSICA, tj. z zaangażowaniem współfinansowania budżetu państwa, np. poprzez BGK.

Mimo deklaracji gmin biorących udział w badaniu ankietowym na temat chęci wykorzystania specjalnych mechanizmów przewidzianych ustawą o rewitalizacji, Specjalna Strefa Rewitalizacji została ustanowiona jedynie w Płocku, zaś możliwość jej utworzenia przewiduje GPR Pułtuska, Szydłowca i Wołomina. Miejscowy plan rewitalizacji zaś przewidziano jedynie w Wołominie. Mazowieckie gminy nie wykazują zatem potrzeby korzystania z ustawowych narzędzi umożliwiających szeroką ingerencję w tkankę miejską. Wszystkie gminy posiadające GPR ustanowiły jednakże wyższy podatek od nieruchomości niezabudowanych przeznaczonych w MPZP pod zabudowę na obszarze rewitalizacji. Gminy posiadające LPR w znacznej części przypadków przystąpią do aktualizacji swoich dokumentów w sytuacji, gdy będą mogły otrzymać dotację na wykonanie tego zadania. Zauważyć można, że rewitalizacja napędzana jest obecnie dostępnymi środkami zewnętrznymi, dlatego zmniejszenie środków unijnych na ten cel obniży popyt gmin na przedsięwzięcia rewitalizacyjne .

Najważniejsze potrzeby związane z rewitalizacją w województwie mazowieckim zidentyfikowane przez gminy skupiają się na pobudzeniu aktywności środowisk lokalnych i stymulowaniu współpracy na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego. Kolejnym istotnym problemem, w ramach którego niezbędna jest interwencja, pozostaje marginalizacja wykluczenia społecznego na obszarach zagrożonych patologiami społecznymi. Mieszkańcy dostrzegają znaczne potrzeby również w zakresie wsparcia przedsiębiorczości, samozatrudnienia i gospodarki społecznej. Trwałe i szerokie efekty rewitalizacji możliwe są w przypadku zaangażowania różnych środowisk i grup interesariuszy. Największe znaczenie w tym zakresie samorządy przypisały zwiększeniu roli przedsiębiorczości społecznej, a także inwestorów prywatnych w procesie rewitalizacji.

Diagnoza potrzeb w zakresie e-administracji

Rozwój administracji elektronicznej zakłada wzrost wykorzystania technologii informacyjnych i komunikacyjnych w administracji publicznej. Celem realizacji projektów w tym obszarze jest podniesienie jakości świadczonych usług publicznych. Rozwój e-administracji może być skierowany w dwóch głównych kierunkach:

- ➔ Relacje zewnętrzne administracji, a więc relacje urząd-obywatel, urząd-przedsiębiorca, urząd-usługodawca
- ➔ Relacje wewnętrzne administracji, czyli relacje urząd-urząd oraz urząd-pracownicy⁶⁷

W poniższej części raportu skupiono się nie tylko na e-administracji, lecz podjęto wątek infrastruktury teleinformatycznej. Należy bowiem pamiętać, że warunkiem koniecznym do skutecznego i efektywnego wprowadzania e-usług w administracji publicznej jest powszechny dostęp do internetu przez mieszkańców i przedsiębiorców.

Infrastruktura

W obecnej perspektywie finansowej RPO WM nie obejmuje wsparcia rozbudowy infrastruktury teleinformatycznej skupiając się na rozwoju e-usług. Założono bowiem, że działania związane z budową infrastruktury realizowane są z funduszy unijnych z poziomu krajowego. W opinii przedstawicieli samorządów biorących udział w badaniu wsparcie infrastruktury jest jednak wciąż istotne. Wskazywano bowiem na duże zróżnicowanie mieszkańców Mazowsza pod względem dostępu do internetu – jego brak jest w szczególności dostrzegany na obszarze Mazowsza Terytorialnego, choć także w położonych na wschodzie gminach subregionu warszawskiego-wschodniego. Słusznie ocenia się, że nawet podstawowe e-usługi nie będą w pełni wykorzystane, dopóki mieszkańcy całego regionu nie będą mieli powszechnego dostępu do sieci. Pomimo dużego rozmachu projektu Internet dla Mazowsza realizowanego ze środków RPO WM 2007-13 (rysunek poniżej) jego efekty nie zmieniły istotnie sytuacji mieszkańców regionu.

⁶⁷ Na podstawie Dorota Fleszer „Wokół problematyki e-administracji”, w: ROCZNIKI ADMINISTRACJI I PRAWA. ROK XIV, s. 126

Rysunek 2. Efekty realizacji projektu Internet dla Mazowsza

Źródło: materiały projektu Internet dla Mazowsza

O tym na ile dotychczasowe działania związane z rozwojem infrastruktury teleinformatycznej (w tym finansowane ze środków RPO WM) przyczyniły się do rozwoju społeczeństwa informacyjnego świadczą poniżej przedstawione wskaźniki porównujące Mazowsze z sąsiadującymi regionami.

Tabela 29. Wskaźniki dotyczące społeczeństwa informacyjnego

	Mazowieckie	Mazowsze stołeczne	Mazowsze regionalne	Lubelskie	Podkarpackie	Podlaskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-Mazurskie	Kujawsko-Pomorskie	Łódzkie	Polska Wschodnia	Polska
Gospodarstwa domowe z osobami w wieku 16-74 lata z dostępem do internetu	86,2	89,5	81,1	73,1	84,8	77,3	82,4	83,2	82	78	80,0	81,9
Gospodarstwa domowe wyposażone w komputer %	86,1	89,7	80,6	73,5	84,5	77,6	82,6	81,9	80,8	78,7	79,9	81,8
Gospodarstwa domowe z dostępem do Internetu	79,6	85,2	71,2	70,3	84,4	72,2	79	77,3	78,5	72	76,8	77,6

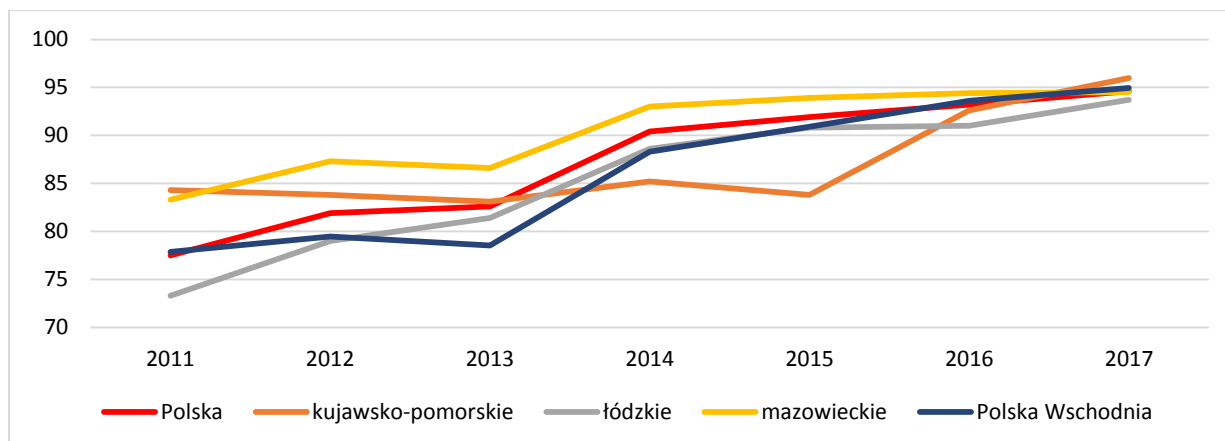
poprzez łącze szerokopasmowe												
Przedsiębiorstwa (ogółem) posiadające szerokopasmowy dostęp do Internetu [%] (2017)	94,5	95,3	92,3	95,8	94,1	96,7	92,2	94,6	96,0	93,7	94,7	94,6
Przedsiębiorstwa (ogółem) posiadające własną stronę internetową [%] (2017)	71,2	78,0	54,2	61,9	62,7	63,4	61,5	61,8	66,1	65,4	62,2	66,9
Przedsiębiorstwa (ogółem) wyposażające swoich pracowników w urządzenia przenośne (np. komputery przenośne, smartfony) pozwalające na mobilny dostęp do Internetu [%] (2017)	75,7	79,4	66,4	64,1	63,6	65,6	66,6	67,9	70,3	66,8	65,2	69,6

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Na podstawie powyższych wskaźników widać wyraźnie, że w kwestii rozwoju społeczeństwa informacyjnego Mazowsze jest podzielone na dobrze rozwinięty region stołeczny oraz słabo rozwinięte Mazowsze Regionalne. Pod względem dostępu do łączy szerokopasmowych Mazowsze Regionalne wypada gorzej niż większość regionów objętych PO Polska Wschodnia.

Co istotne na przestrzeni ostatnich lat zniwelowana została różnica między Mazowszem a innymi regionami, która dawała przewagę regionalnym przedsiębiorstwom. Obecnie odsetek przedsiębiorstw posiadających dostęp do internetu nie różni się istotnie od innych województw, czy od poziomu ogólnopolskiego.

Wykres 65. Odsetek przedsiębiorstw posiadających szerokopasmowy dostęp do internetu

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Mazowieckie firmy w stopniu większym niż typowy dla kraju są widoczne w internecie. Jednocześnie także w tym przypadku zaznacza się duża różnica między centrum, a peryferiami województwa, gdzie wskaźniki związane z informatyzacją są na poziomie niższym niż na obszarze Polski Wschodniej.

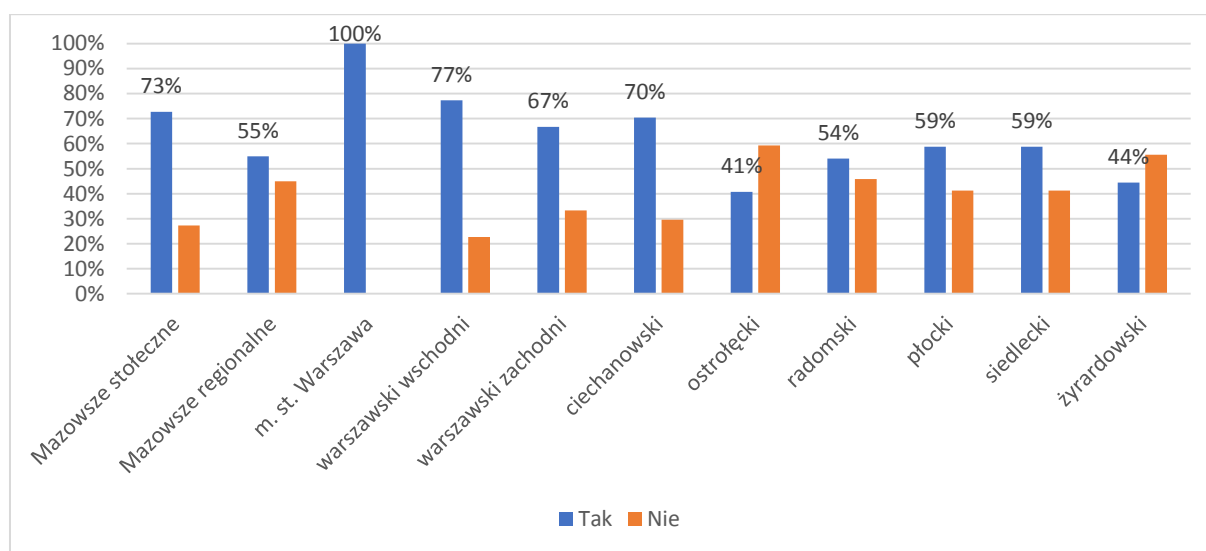
Należy więc stwierdzić, że Mazowsze Regionalne potrzebuje wciąż wsparcie przy rozwijaniu sieci szerokopasmowej. Dotychczasowe działania przyniosły efekty, jednak nadal istnieją istotne braki w infrastrukturze. Przy programowaniu RPO WM po roku 2020 należy wziąć pod uwagę wyraźnie zasygnalizowaną potrzebę związaną z efektywnym wykorzystaniem infrastruktury stworzonej w ramach projektu Internet dla Mazowsza tak, aby maksymalnie ograniczyć liczbę tzw. białych plam. Co ważne, infrastruktura służąca przetwarzaniu i przechowywaniu danych administracji publicznej (w szczególności serwerownie) nie powinny

powstawać na poziomie gmin, czy nawet powiatów. Tego typu infrastruktura tworzona w ramach stosunkowo małych projektów i niskich budżetach nie zapewni pełnego bezpieczeństwa danych i istnieje ryzyko awarii. Tego typu infrastruktura powinna być tworzona, rozwijana i utrzymywana co najmniej z poziomu administracji regionalnej.

E-administracja

Rozwój e-administracji nie jest nowym obszarem działania dla jednostek samorządu terytorialnego, gdyż możliwości jego finansowania pojawiły się wraz z rozpoczęciem wdrażania w Polsce funduszy europejskich na poziomie centralnym i regionalnym. Należy ocenić, że mazowieckie samorzady aktywnie korzystają z tej możliwości. Zgodnie z wynikami badania ilościowego przeprowadzonego w JST blisko ¾ urzędów z Mazowsza stołecznego i ponad połowa urzędów z Mazowsza regionalnego w okresie ostatnich 5 lat wprowadziła e-usługi.

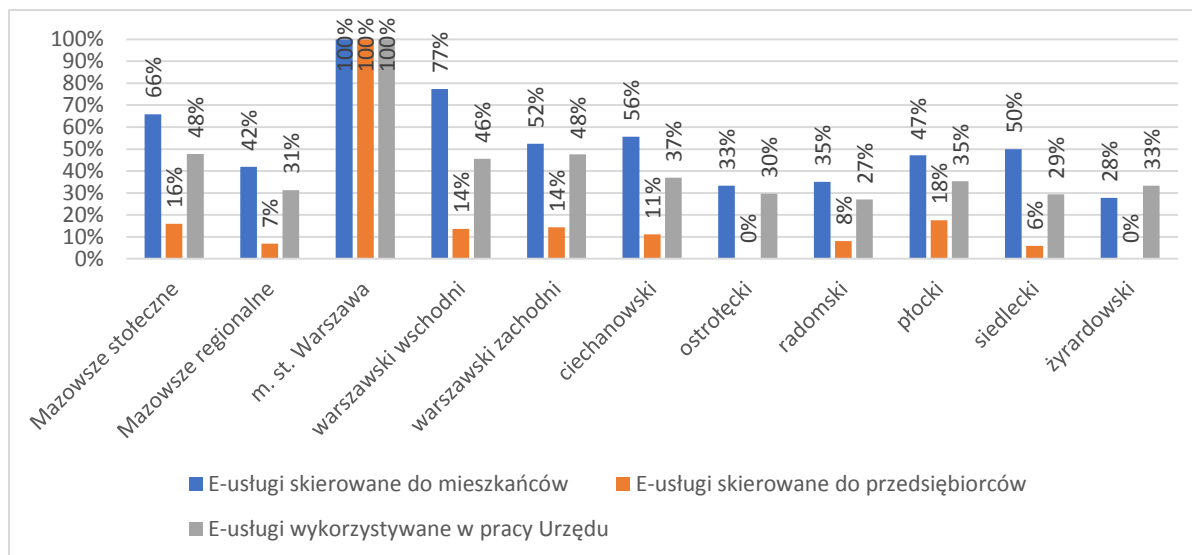
Wykres 66. JS, które wprowadziły w ostatnich 5 latach e-usługi

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI wśród JST

Najczęściej wprowadzonym typem e-usługi były rozwiązania dedykowane mieszkańcom, które wprowadziło 66% JST z Mazowsza stołecznego i 42% z Mazowsza regionalnego. Zdecydowanie mniej samorządów wprowadziło usługi dla przedsiębiorców (analogicznie 16% i 7%). Natomiast usługi wykorzystywane na potrzeby pracy wewnątrz urzędu wprowadziło 48% i 31% JST.

Wykres 67. Typ wprowadzonych e-usług

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI wśród JST

Na poziomie Regionalnego Programu Operacyjnego Woj. Mazowieckiego rozwój e-administracji został uwzględniony zarówno w perspektywie 2007-2013, jak i w latach 2014-2020. W poprzedniej perspektywie w ramach Działania 2.2 „Rozwój e-usług” zrealizowano 62 projekty za łączną kwotą 194 385 764,12zł. Stanowiło to 2,6% alokacji na RPO WM 2007-2013. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że wdrażanie drugiego z działań związanych z II Osią Priorytetową, czyli Działania 2.1 „Przeciwdziałanie wykluczeniu informacyjnemu” zakończyła się realizacją podobnej liczby projektów (61), których wartość wyniosła aż 562 640 820,47 zł, co stanowiło 7,4% alokacji. W ramach tego Działania zrealizowano m.in. projekt Internet dla Mazowsza, którego wartość przekroczyła 450 mln zł i który polegał na budowie 3572 km sieci światłowodowej oraz węzłów szkieletowych, technicznych i dystrybucyjnych. Tym samym Działanie 2.1 w poprzedniej perspektywie było trzecim spośród najbardziej kosztownych działań RPO WM (po Działaniu 3.1 oraz Działaniu 1.5). Ponadto w ramach Działania 2.3 „Technologie informacyjne i komunikacyjne dla MSP” zrealizowano 141 projektów za łączną kwotą 33 072 533,89.

Podział realizowanych projektów na poszczególne subregiony przedstawia poniższa tabela.

Tabela 30. Realizacja projektów OP II w ramach RPO WM 2007-2013

Subregion	Działanie 2.1	Działanie 2.2	Działanie 2.3	łącznie
ciechanowski	5	7	2	14
ostrołęcki	5	8	3	16
płocki	2	2	4	8
radomski	6	5	8	19
siedlecki	6	9	9	24
Warszawa	18	12	76	106
warszawski wschodni	7	9	15	31
warszawski zachodni	7	3	22	32
żyrardowski	1	2	2	5
Projekty regionalne	4	5		9
	61	62	141	264

Źródło: opracowanie własne na podstawie KSI SIMIK

Z wyżej wskazanych danych wynika, że o ile w całej OP II widać zdecydowaną dominację Mazowsza Stołecznego (blisko 65% projektów), o tyle w przypadku samego Działania 2.2 rozproszenie jest zdecydowanie większe. Warto zwrócić uwagę na stosunkowo dużą liczbę projektów w subregionach północno-wschodnich (siedlecki-9, ostrołęcki-8, ciechanowski-7) i niedużą w subregionach zachodnich (żyrardowski – 2, warszawski zachodni – 3, płocki-2). Przy założeniu, że projekty dotyczące e-usług powinny wspierać obszary stosunkowo biedniejsze i słabiej zurbanizowane, można podsumować, że rozmieszczenie projektów z Działania 2.2 RPO WM 2007-2013 odpowiadało potrzebom.

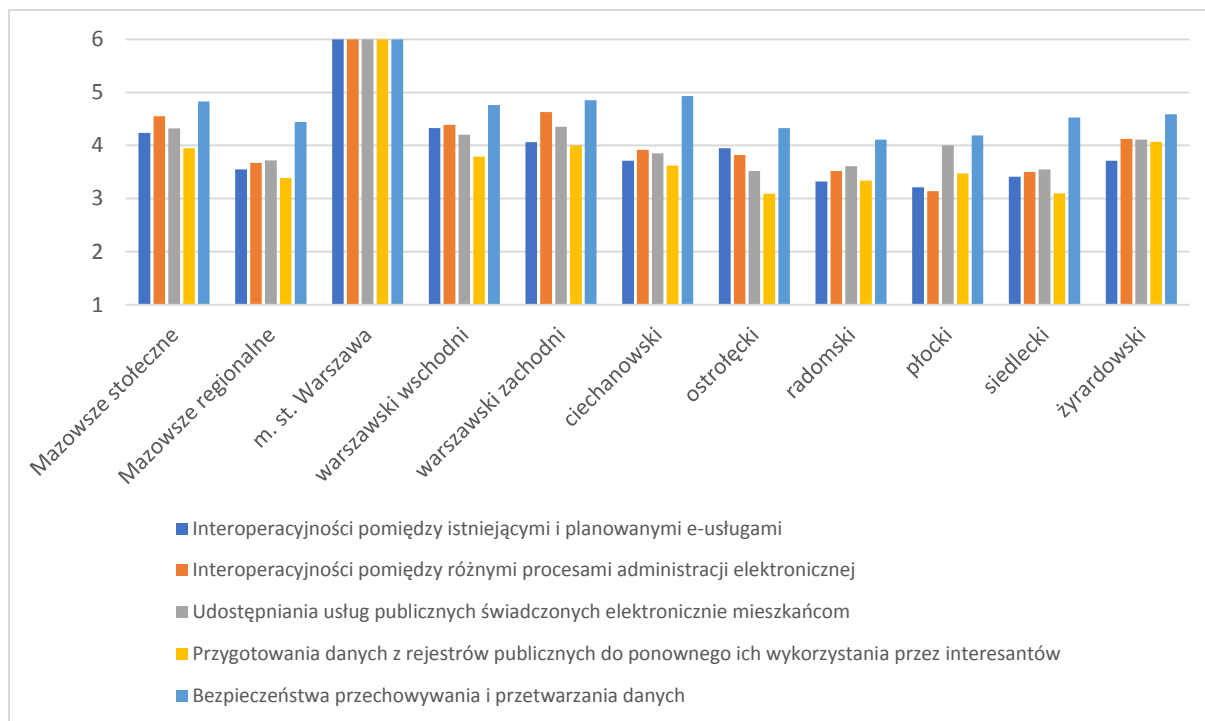
Wśród pięciu największych projektów realizowanych w latach 2007-2013 aż trzy dotyczyły e-zdrowia i były realizowane przez szpitale w Warszawie i Siedlcach.

W obecnej perspektywie projektem współfinansowanym z RPO WM dotyczącym rozwoju e-administracji dedykowano całą Oś Priorytetową II „Wzrost e-potencjału Mazowsza”, przy czym Poddziałanie 2.1.2 poświęcono projektom z obszaru ZIT. Alokacja na II OP wynosi 221 284 141 euro, co stanowi 7,9% całego RPO WM 2014-2020.

Do tej pory podpisano umowy na realizację 121 projektów. Zdecydowaną większość spośród nich stanowią projekty dotyczące wprowadzania e-usług w dziedzinie służby zdrowia. Jednak największym projektem jest „ASI - Regionalne partnerstwo samorządów Mazowsza dla aktywizacji społeczeństwa informacyjnego w zakresie e-administracji i geoinformacji” wdrażane przez Województwo Mazowieckie.

Duża aktywność w pozyskiwaniu środków na realizację projektów dotyczących e-usług w administracji świadczy o dużych potrzebach w tym zakresie. Przedstawiciele JST biorący udział w badaniu ilościowym ocenili potrzeby dotyczące kilku typów e-usług. W oczy rzuca się, że przedstawiciele JST z Mazowsza stołecznego odczuwają silniejszą potrzebę wprowadzania e-usług niż samorządowcy z Mazowsza regionalnego (wyższa średnia w każdej kategorii). Najwyżej oceniono potrzeby związane z bezpieczeństwem przechowywania i przetwarzania danych. Ma na to wpływ z jednej strony wprowadzenie w życie przepisów dotyczących ochrony danych osobowych (RODO), z drugiej z rosnącej świadomości urzędów, że wzrost liczby informacji przekazywanych urzędowi przez obywateli musi się wiązać z zapewnieniem bezpieczeństwa ich przechowywania i przetwarzania. Duże znaczenie ma także zwiększenie interoperacyjności e-usług, które już powstały. Również uczestnicy wywiadu grupowego zwrócili uwagę na to, że równolegle powstają projekty, które nie są ze sobą spójne i które nie wykorzystują wzajemnie swoich potencjałów. Najmniejsze potrzeby z punktu widzenia JST wiążą się z przygotowaniem danych z rejestrów publicznych do ich ponownego wykorzystania, choć z opinii eksperta biorącego udział w badaniu, jest to jedna z bardziej istotnych kwestii związanych z rozwojem e-usług.

Wykres 68. Średnia ocena potrzeb w zakresie e-usług

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI wśród JST

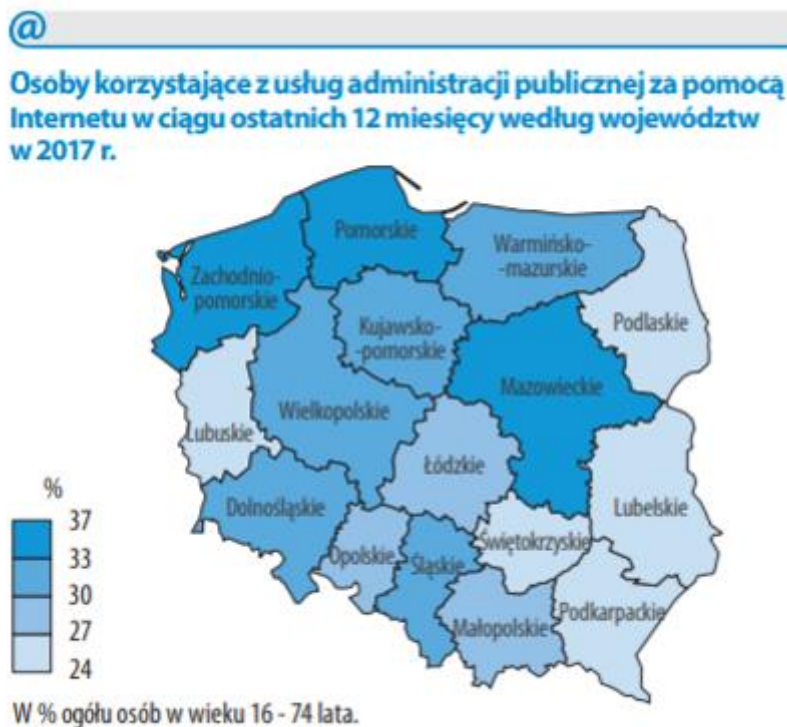
Według danych GUS mieszkańcy Mazowsza stosunkowo aktywnie korzystają z możliwości, które daje e-administracja i częściej niż pozostali mieszkańcy Polski z niej korzystają.

Tabela 31. Odsetek mieszkańców i przedsiębiorców wykorzystujących internet

Wskaźnik	Jednostka terytorialna	2016 r.
Odsetek osób korzystających z Internetu w kontaktach z administracją publiczną [%]	Polska	30,2
	Mazowieckie	36,4
Odsetek przedsiębiorstw wykorzystujących Internet w kontaktach z administracją publiczną [%]	Polska	94,6
	Mazowieckie	94,5*

Źródło: GUS

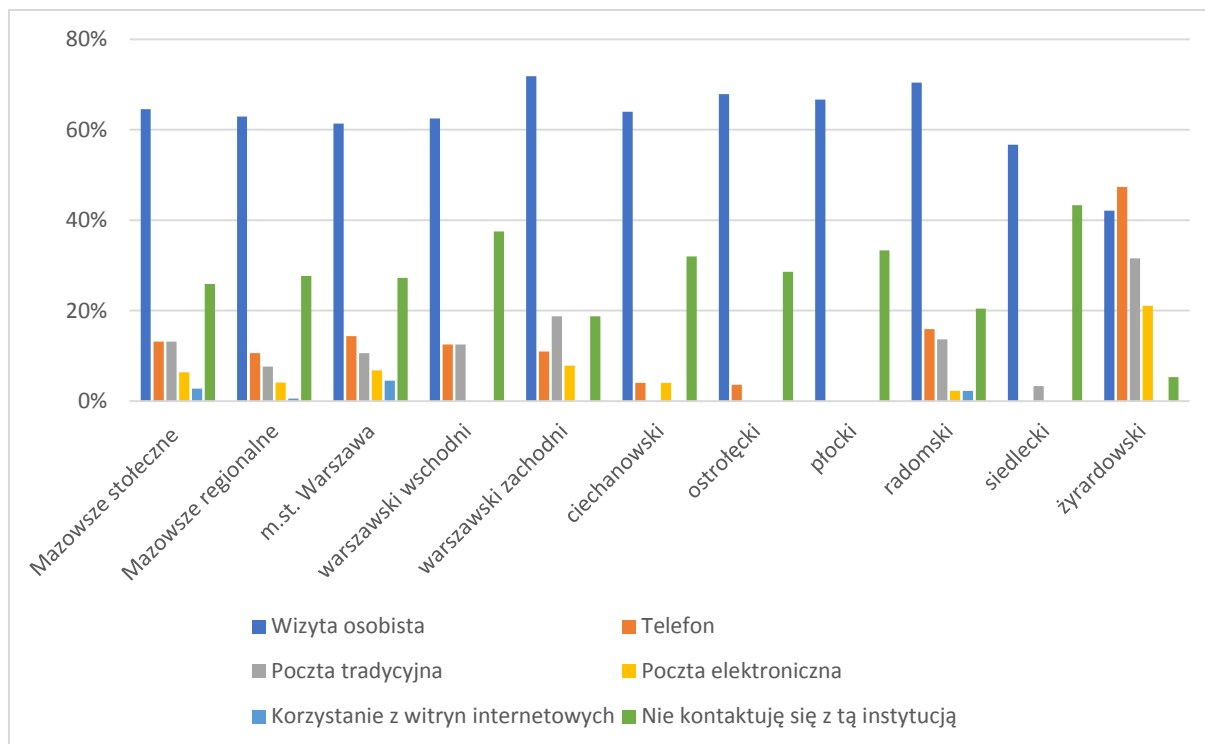
Rysunek 3. Odsetek mieszkańców korzystających z e-usług wg regionów

Źródło: GUS

Na podstawie badania ilościowego widać jednak, że odsetek ten jest niższy w przypadku kontaktów z urzędami gmin bądź miast. Jak wskazywali uczestnicy spotkania grupowego część mieszkańców nie wie o tym, jakie e-usługi są dostępne, gdyż strony internetowe urzędów są nieczytelne i trudno dotrzeć do informacji o możliwości załatwienia spraw zdalnie. Na popularność stworzonych e-usług wpływa także ich powiązanie z systemami wyższego rzędu, w szczególności z ePUAP. Do tego by e-administracja działała niezbędna jest bezawaryjność na każdym poziomie. W trakcie wywiadu grupowego podkreślano, że osoby, które w trakcie pierwszego kontaktu z e-usługami administracji zetkną się z barierami, skutecznie się zniechęcą.

Wykres 69. Wykorzystywane formy komunikacji mieszkańców z Urzędem Gminy / Miasta

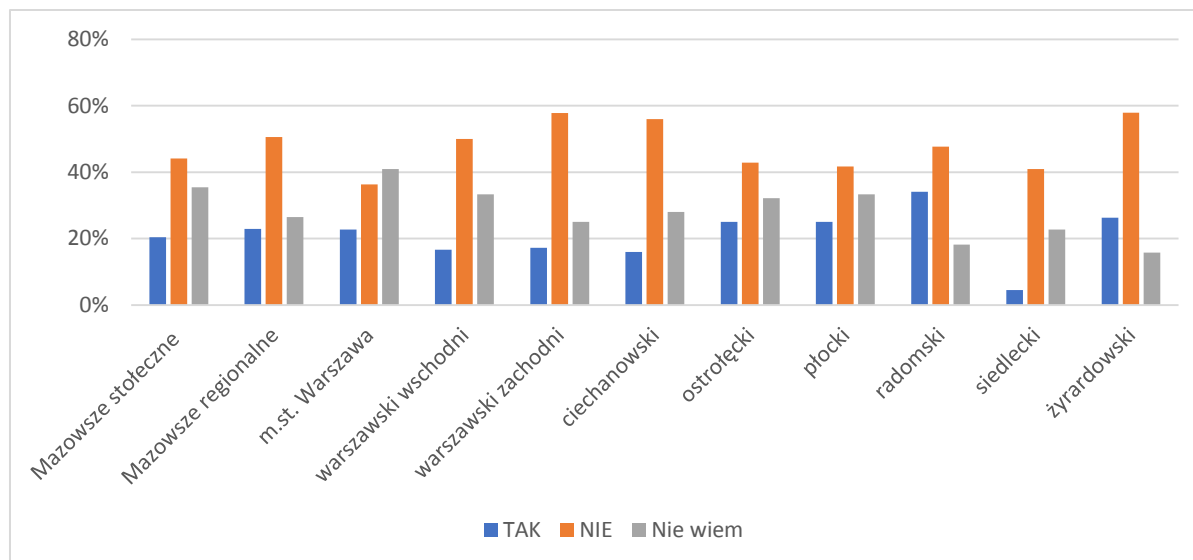

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród mieszkańców

Co istotne, jedynie co piąty mieszkaniec Mazowsza uważa, że są sprawy urzędowe, które obecnie wymagają wizyty w urzędzie, a mogłyby być załatwiane zdalnie. Wśród typów e-usług, które powinny zostać wprowadzone w pierwszej kolejności wymienia się:

- Sprawy załatwiane w urzędach skarbowych (informacje o terminach zwrotu z podatku, zmiana danych, sprawy związane z prowadzoną działalnością gospodarczą),
- Sprawy obywatelskie (w szczególności wymiana dowodów osobistych i praw jazdy, lecz także rejestrowanie dziecka)
- Rejestrowanie pojazdów

Wykres 70. Potrzeby w zakresie e-administracji

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CATI wśród mieszkańców

Jest także spora grupa mieszkańców, którzy uważają, że w dzisiejszym świecie zdecydowaną większość lub wszystkie sprawy powinno się móc załatwić przez internet, a wizyta w urzędzie może być jedynie ostatecznością. Jako przykład e-usług, które w ostatnich latach zmieniły sposób myślenia o sprawach urzędowych są usługi bankowe oraz wysyłanie zeznań rocznych (PIT) do urzędów skarbowych. Jak wspomniano w relacjach z urzędami taki stan jeszcze nie nastąpił, gdyż większość mieszkańców Mazowsza wykorzystuje przede wszystkim kontakt bezpośredni, ewentualnie kontakt telefoniczny bądź pocztę tradycyjną.

W trakcie wywiadu grupowego podkreślano jednak, że istnieje także grupa mieszkańców, którzy nie są chętni do rezygnacji z bezpośredniego załatwiania spraw w urzędzie. Nie mają oni zaufania do zdalnej formy komunikacji, wolą bezpośredni kontakt z urzędnikiem, który umożliwi dopytanie o wszystkie formalności i upewnienie się, że sprawa została zakończona pomyślnie. Należy uznać wobec tego, że grupy tej nie powinno się niejako zmuszać do korzystania z e-usług. Administracja powinna zapewnić e-usługi w tych obszarach, w których jest to możliwe, jednak przy zapewnieniu możliwości tradycyjnej formy załatwiania spraw administracyjnych.

Eksperti biorący udział w badaniu wskazywali na jeszcze jedną potrzebę, która powszechnie nie jest identyfikowana przez interesariuszy z e-administracją. Chodzi o otwieranie zbiorów danych publicznych na potrzeby prywatnych dostawców usług. Przykładem mogą być zbiory rozkładów jazdy komunikacji publicznej, które są wykorzystywane przez dostawców aplikacji służących do nawigacji w transporcie. Takie podejście jest zgodne z postulowaną ideą 'Smart-city', w której na poziomie ogólnoeuropejskiej inicjatywy bierze udział m.st. Warszawa. Niestety wiele instytucji publicznych realizujących projekty podchodzi zbyt nadgorliwie i z nadmierną ostrożnością do danych publicznych i nie udostępnia ich na potrzeby usług innych dostawców, co jest barierą dla rozwijania e-usług. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku braku publicznie dostępnych modeli danych, co nie sprzyja ani wykorzystywaniu dostępnych rejestrów danych, ani ich uspołnieniu na różnych poziomach, np. na szczeblu powiatowym i regionalnym.

Podsumowanie

Wsparcie w perspektywie 2016-2020 powinno dotyczyć wciąż także rozwoju infrastruktury. W następnej perspektywie należy dążyć do ograniczenia liczby tzw. białych plam na Mazowszu, czemu służyć powinna możliwość dofinansowania z RPO budowy sieci szerokopasmowej. Należy także dążyć do pełnego wykorzystania rezultatów projektu „Internet dla Mazowsza”. W przypadku tworzenia i rozbudowy infrastruktury serwerowej powinna być ona tworzona i utrzymywana na poziomie co najmniej regionalnym, gdyż większa decentralizacja

grozi większym ryzykiem awaryjności i ryzykiem wykradania danych. Warto rozważyć możliwość włączenia danych z poziomu regionalnego i lokalnego do przestrzeni ‘w chmurze’ tworzonej z poziomu centralnego.

Przyszłe wsparcie w zakresie e-usług powinno skupić się na zwiększeniu ich spójności, co pozwoli na osiągnięcie większego poziomu interoperacyjności. Warto więc przeprowadzić pogłębioną diagnozę istniejących już zasobów, która wskaże, w jakich obszarach wystarczy wykorzystać już istniejące rejestry, a także czy istnieją usługi, które po niewielkiej modyfikacji mogą osiągnąć nowe funkcjonalności.

Stale identyfikuje się potrzebę wprowadzenia przez jednostki samorządu terytorialnego większej liczby e-usług skierowanych do przedsiębiorców, w szczególności na obszarze Mazowsza Regionalnego.

W trakcie badania zwrócono uwagę, że wśród mieszkańców nie ma dużej świadomości możliwości skorzystania z e-usług, ponieważ informacje na ten temat nie są łatwo dostępne na stronach internetowych urzędów gmin i starostw powiatowych.

Należy pamiętać, jak ważna jest mentalność mieszkańców. Wiele osób, w szczególności starszych, mając do załatwienia sprawę urzędową (najważniejszą z punktu widzenia obywatela, czyli np. wyrobienie paszportu, dowodu osobistego, spraw dotyczących dzieci, działalności gospodarczej itp.) woli kontakt bezpośredni, w trakcie którego może dopytać o szczegóły oraz upewnić się, że dochował wszelkich formalności. Stąd ważne jest, by instrukcje użytkownika e-usług były możliwie proste, precyzyjne i wyczerpujące.

Z punktu widzenia relacji wewnętrznych administracji istotne jest:

- Umożliwienie łatwego korzystania z różnych rejestrów, np. GUS, policji, ośrodków pomocy społecznej. Jest to istotne m.in. przy tworzeniu programów rewitalizacji.
- Dalsza digitalizacja rejestrów publicznych, np. wsteczne wprowadzanie do systemu aktów urodzenia, danych związanych z zagospodarowaniem przestrzennym. Wspieranie projektów, które zwiększają bezpieczeństwo danych przechowywanych przez władze lokalne i regionalne, w szczególności w kontekście wprowadzenia RODO.
- Położenie większego nacisku na przygotowanie danych z rejestrów publicznych do ich ponownego wykorzystania.
- Pojawia się potrzeba ujednoczenia witryn internetowych urzędów gmin, w szczególności struktury BIP.

Warunkiem otrzymania dofinansowania powinno być udostępnienie po zakończeniu projektu zbiorów danych, które nie są danymi wrażliwymi lub danymi osobowymi, a także udostępnianie modeli rejestrów danych. Będzie to służyło ponownemu użyciu rejestrów i baz powstających ze środków publicznych, a tym samym służyło e-usługom opartym na danych publicznych świadczonym przez dostawców prywatnych. Jest to zgodne z European Interoperability Framework.

Diagnoza potrzeb w zakresie ochrony zdrowia

Aktywność podmiotów leczniczych w ubieganiu się o środki unijne

W latach 2007-2013 oraz w ramach obecnej perspektywy finansowej (2014-2020) podmioty lecznicze działające na terenie Mazowsza miały możliwość ubiegania się o dofinansowanie unijne w ramach RPO dla województwa mazowieckiego. W poprzednim okresie programowania wsparcie przeznaczone dla podmiotów świadczących usługi medyczne (w tym także podmiotów prywatnych) udzielone zostało w ramach następujących działań:

- 1.5. Rozwój przedsiębiorczości;
 - 2.1. Przeciwdziałanie wykluczeniu informacyjnemu;
 - 2.2. Rozwój e-usług;
 - 4.3. Ochrona powietrza/ energetyka;
 - 7.1. Infrastruktura służąca ochronie zdrowia i życia.

Rozkład liczby zrealizowanych projektów, które uzyskały dofinansowania w poszczególnych subregionach/regionach województwa mazowieckiego w podziale na działania prezentuje poniższa tabela.

Tabela 32 Liczba projektów zrealizowanych przez podmioty lecznicze działające w województwie mazowieckim w poszczególnych subregionach/regionach w ramach RPO WM 2007-2013

Działanie	łączna liczba projektów	ciechanowski	ostrołęcki	płocki	radomski	siedlecki	żyrardowski	warszawski wschodni	warszawski zachodni	Warszawa	stoleczny	regionalny
1.5 Rozwój przedsiębiorczości	64	0	6	2	12	6	1	3	8	26	37	27
2.1 Przeciwdziałanie wykluczeniu informacyjnemu	21	1	2	3	2	1	1	0	2	9	11	10
2.2 Rozwój e-usług	20	1	2	1	0	3	0	2	0	11	12	7
4.3 Ochrona powietrza, energetyka	6	0	1	0	1	1	0	1	1	1	3	3
7.1 Infrastruktura służąca ochronie zdrowia i życia	52	6	9	4	6	4	1	2	4	16	22	30
SUMA	163	8	20	10	21	15	3	8	15	63	85	77

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego (07.06.2018r.)

Biorąc pod uwagę poszczególne działania, najwięcej projektów (64) zrealizowano w ramach działania dedykowanego przedsiębiorcom, w ramach którego prywatne podmioty medyczne mogły ubiegać się o wsparcie na unowocześnienie wyposażenia niezbędnego do prowadzenia działalności gospodarczej, czyli w tym przypadku zakup sprzętu medycznego czy też wdrożenie nowego rodzaju technologii wykorzystywanej podczas leczenia. Najwięcej takich projektów zrealizowano w Warszawie oraz subregionie radomskim. W subregionie ciechanowskim natomiast nie zrealizowano żadnej inwestycji tego rodzaju. 64 zrealizowane projekty dotyczyły infrastruktury służącej ochronie zdrowia i życia, a więc działania przeznaczonego typowo dla jednostek leczniczych. Wsparcie przeznaczone było na realizację inwestycji mających na celu poprawę stanu infrastruktury

lecznictwa otwartego i zamkniętego, stacjonarnego i ambulatoryjnego, doposażenie w sprzęt medyczny oraz inne niezbędne wyposażenie, zwiększające obecne możliwości diagnozowania, leczenia i rehabilitacji. Co istotne, oprócz dużych szpitali wojewódzkich, projekty realizowały również ośrodki zdrowia w niewielkich gminach (np. Krzynowłódze Małej, Jedlińsku czy Jednorozcu). Poza Warszawą, w której zrealizowano najwięcej projektów, znaczącą liczbę inwestycji przeprowadzono również w subregionie ostrołęckim (prawie jedna piąta wszystkich projektów tego rodzaju). Warto zauważyć, iż w ramach tego działania więcej projektów zrealizowały podmioty działające na terenie Mazowsza regionalnego niż Mazowsza stołecznego.

Podmioty medyczne realizowały również projekty mające na celu przeciwdziałanie wykluczeniu informacyjnemu, polegające w głównej mierze na informatyzacji publicznych placówek ochrony zdrowia. Wśród 21 projektów najwięcej inwestycji tego typu wdrożono w Warszawie i subregionie płockim. Pozyskanie dofinansowania możliwe było również w ramach projektów dotyczących e-usług, e-konsultacji oraz e-opieki, ułatwiających korzystanie z usług podmiotów medycznych przy pomocy Internetu. Najwięcej takich projektów przeprowadzono w Warszawie i subregionie siedleckim, najmniej natomiast (0) w subregionie radomskim, żyrardowskim i warszawskim zachodnim. Placówki medyczne miały również możliwość ubiegać się o środki na termomodernizację z działania 4.3. – w ramach 6 projektów przeprowadzono inwestycje w trzech placówkach z terenu Mazowsza regionalnego oraz trzech placówkach z terenu Mazowsza stołecznego.

Aktywność podmiotów leczniczych w ubieganiu się o środki unijne najpełniej obrazuje zestawienie liczby złożonych wniosków o dofinansowanie – w tabeli poniżej zaprezentowano liczbę wniosków, które nie uzyskały wsparcia w ramach RPO WM 2007-2013 w podziale na działania oraz subregiony i regiony.

Największym zainteresowaniem wnioskodawców cieszyło się działanie dotyczące inwestycji infrastrukturalnych w placówkach medycznych. Spośród 141 aplikacji znacząca większość dotyczyła Mazowsza regionalnego – najbardziej aktywne okazały się podmioty z subregionu radomskiego (21 aplikacji). 23 wnioski złożono w subregionie warszawskim wschodnim, w samej Warszawie natomiast – 20 wniosków. Duże zainteresowanie wnioskodawców, w tym przypadku podmiotów prywatnych, wywołała również możliwość uzyskania dofinansowania na podniesienie konkurencyjności własnej działalności gospodarczej. W tym przypadku większą aktywności przejawiały podmioty działające na terenie regionu stołecznego (głównie Warszawy), najmniejszą zaś – podmioty z subregionu ciechanowskiego i żyrardowskiego. Na projekty dotyczące rozwoju e-usług w największym stopniu starano się pozyskać dofinansowanie w Warszawie oraz okalających ją subregionach. Podobnie było w przypadku projektów związanych z informatyzacją placówek medycznych. Rozkład zainteresowania inwestycjami termomodernizacyjnymi był natomiast dość równomierny (z niewielką przewagą wniosków w regionie stołecznym).

Tabela 33. Liczba wniosków złożonych przez podmioty lecznicze działające w województwie mazowieckim, które nie uzyskały dofinansowania w ramach RPO WM 2007-2013

Działanie	Łączna liczba projektów	ciechanowski	ostrołęcki	płocki	radomski	siedlecki	żyrardowski	warszawski wschodni	warszawski zachodni	Warszawa	stołeczny	regionalny
1.5 Rozwój przedsiębiorczości	50	0	5	4	5	3	0	4	5	24	33	17
2.1 Przeciwdziałanie wykluczeniu informacyjnemu	30	3	0	1	3	3	0	3	3	14	20	10
2.2 Rozwój e-usług	49	2	3	1	7	1	3	8	7	17	32	17
4.3 Ochrona powietrza, energetyka	16	0	1	1	3	3	1	2	0	5	7	9
7.1 Infrastruktura służąca	141	9	15	10	21	16	12	23	15	20	58	83

ochronie zdrowia i życia												
SUMA	286	14	24	17	39	26	16	40	30	80	150	136

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego (07.06.2018r.)

Możliwość otrzymania wsparcia dla pomiotów leczniczych pojawiła się również w kolejnej perspektywie finansowej w ramach RPO WM 2014-2020. Wśród możliwych działań pojawiły się:

- 1.2 Działalność badawczo - rozwojowa przedsiębiorstw
- 2.1 E-usługi
- 3.1 Poprawa rozwoju MŚP na Mazowszu
- 3.3 Innowacje w MŚP
- 4.1 Odnawialne źródła energii (OZE)
- 4.2 Efektywność energetyczna
- 6.1 Infrastruktura ochrony zdrowia
- 9.2.2 Zwiększenie dostępności usług zdrowotnych

Wśród 321 wniosków złożonych przez podmioty lecznicze z obszaru Mazowsza, które otrzymały dofinansowanie w ramach RPO WM 2014-2020, najwięcej inwestycji dotyczy rozwijania e-usług (186 projektów). Większość z nich przeprowadzana jest na obszarze Mazowsza stołecznego (w tym najwięcej projektów na terenie Warszawy oraz subregionu siedleckiego). W ramach projektów usług opieki zdrowotnej dofinansowanie uzyskały w największej mierze subregion m. st. Warszawa oraz subregion warszawski wschodni. W subregionach ciechanowskim, radomskim i żyrardowskim nie udało się do tej pory pozyskać wsparcia na projekty tego rodzaju.

W ramach działania 6.1, umożliwiającego pozyskanie dofinansowania na inwestycje w infrastrukturę ochrony zdrowia (m.in. zakup nowoczesnej aparatury medycznej, związane z nią remonty, modernizacja, przebudowa i adaptacja pomieszczeń, wyposażenie w sprzęt, urządzenia medyczne, aparaturę wysokospecjalistyczną), udzielono wsparcia w ramach 14 projektów, przy czym liczba pozytywnych decyzji dotyczących przyznanego dofinansowania dla podmiotów z Mazowsza regionalnego i stołecznego była porównywalna..

Mazowieckie placówki medyczne otrzymały dofinansowanie także w ramach działań skierowanych do podmiotów prywatnych – przedsiębiorców działających w branży medycznej. Projekty polegające na wsparciu prywatnej działalności medycznej realizowane są głównie na terenie Warszawy oraz sąsiadujących z nią subregionów. Jak dotąd nie przyznano natomiast dofinansowania dla projektów dotyczących termomodernizacji placówek leczniczych. Szczegółowe zestawienie zawiera poniższa tabela.

Tabela 34. Liczba wniosków zatwierdzonych do dofinansowania złożonych przez podmioty lecznicze działające w województwie mazowieckim w poszczególnych subregionach/regionach w ramach RPO WM 2014-2020⁶⁸

działanie	liczba projektów ogółem	ciechanowski	ostrołęcki	płocki	radomski	siedlecki	żyrardowski	warszawski wschodni	warszawski zachodni	Warszawa	stołeczny	regionalny
1.2 Działalność badawczo rozwojowa przedsiębiorstw	10	0	1	0	1	0	0	1	0	7	8	2
2.1 E-usługi	186	17	8	8	13	24	8	12	17	79	108	78
3.1 Poprawa rozwoju MŚP na Mazowszu	10	0	0	0	0	1	0	1	0	8	9	1
3.3 Innowacje w MŚP	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1
4.1 Odnawialne źródła energii (OZE)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
4.2 Efektywność energetyczna	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6.1 Infrastruktura ochrony zdrowia	14	0	2	0	2	4	0	1	0	6	7	8
9.2.2 Zwiększenie dostępności usług zdrowotnych	100	0	3	6	0	12	0	23	3	53	79	21
SUMA	321	17	14	14	16	41	8	39	20	153	211	111

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego (23.07.2018r.)

Biorąc pod uwagę liczbę złożonych wniosków, które nie uzyskały pozytywnej decyzji o przyznaniu dofinansowania, największą aktywność w aplikowaniu o środki odnotowano w ramach działania 6.1, dotyczącego infrastruktury ochrony zdrowia (91 spośród 207 wniosków). Większość wniosków złożona została przez podmioty mające swoje siedziby na terenie Warszawy. Stosunkowo dużym zainteresowaniem cieszą się również projekty dotyczące zwiększenia dostępności usług opieki zdrowotnej w ramach poddziałania 9.2.2. Warto zauważyć, że w przypadku tego działania rozkład złożonych aplikacji, które nie dostały jeszcze zgody na dofinansowanie jest zróżnicowany - najwięcej wniosków złożono w subregionie warszawskim wschodnim (17), siedleckim (16) oraz Warszawie (12), najmniej natomiast w subregionach ostrołęckim, płockim, radomskim i żyrardowskim (0). Nie więcej niż po trzy wnioski złożono również w subregionach ciechanowskim warszawskim zachodnim. Dużo mniejsze zainteresowanie zanotowano natomiast w przypadku wsparcia dla działań związanych z rozwojem prywatnej działalności gospodarczej, inwestycjami w zakresie efektywności energetycznej i OZE oraz innowacyjności.

⁶⁸ W analizie uwzględniono jedynie wnioski, w ramach których głównym wnioskodawcą jest podmiot leczniczy mający swoją siedzibę na terenie Mazowsza.

Tabela 35. Liczba wniosków złożonych przez podmioty lecznicze działające w województwie mazowieckim, które nie uzyskały dofinansowania w ramach RPO WM 2014-2020⁶⁹

działanie	liczba projektów ogółem	ciechanowski	ostrołęcki	płocki	radomski	siedlecki	żyrardowski	warszawski wschodni	warszawski zachodni	Warszawa	stołeczny	regionalny
1.2 Działalność badawczo-rozwojowa przedsiębiorstw	15	1	0	0	0	1	0	0	0	13	13	2
2.1 E-usługi	27	0	1	1	3	0	1	1	5	15	21	6
3.1 Poprawa rozwoju MŚP na Mazowszu	5	0	0	0	0	0	0	0	1	4	5	0
3.3 Innowacje w MŚP	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0
4.1 Odnawialne źródła energii (OZE)	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0
4.2 Efektywność energetyczna	17	0	3	2	3	0	0	0	2	7	9	8
6.1 Infrastruktura ochrony zdrowia	91	2	2	0	3	2	0	0	0	82	82	9
9.2.2 Zwiększenie dostępności usług zdrowotnych	50	2	0	0	0	16	0	17	3	12	32	18
SUMA	207	5	6	3	9	19	1	18	12	134	164	43

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych przekazanych przez Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego (23.07.2018r.)

Analizując aktywność podmiotów leczniczych z województwa mazowieckiego można zauważyć, że o środki unijne ubiegają się przede wszystkim placówki warszawskie. Warto jednak pamiętać, że beneficjenci i wnioskodawcy ubiegają się również o dofinansowanie projektów realizowanych na terenie innych gmin – przykładem są projekty dotyczące badań przesiewowych słuchu czy wsparcia deinstytucjonalizacji opieki nad osobami zależnymi, realizowane w innych powiatach województwa. Zatem duża aktywność podmiotów z Warszawy ma również wpływ na rozwój usług zdrowotnych w pozostałych częściach województwa.

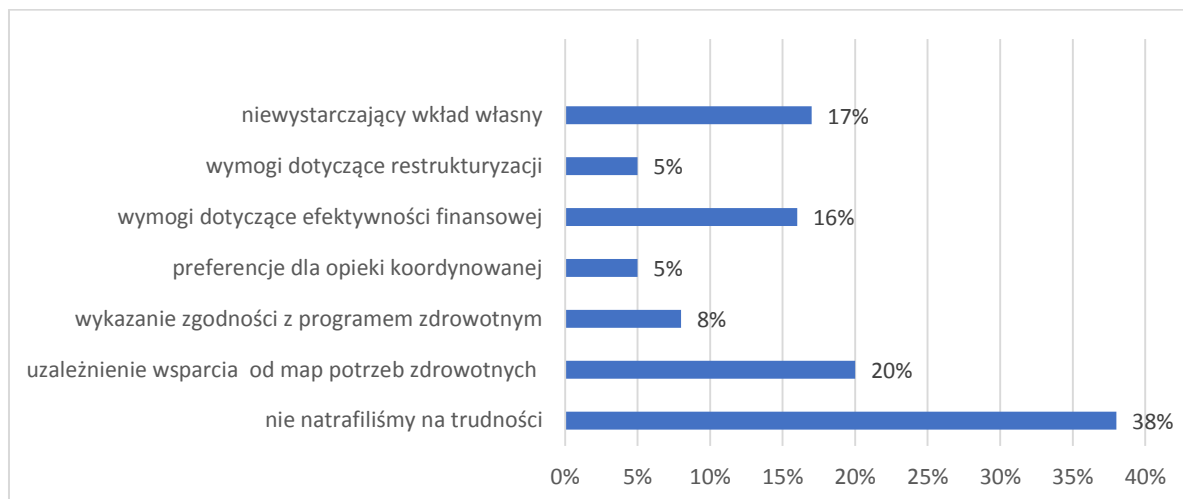
W ramach badania ankietowego z podmiotami leczniczymi zapytano respondentów o to, czy realizują/realizowali projekt dotyczący ochrony zdrowia finansowany ze środków zewnętrznych. Według uzyskanych wyników, 29% ankietowanych realizowało bądź realizuje taki projekt, natomiast 63% - nie. 8% respondentów nie miało wiedzy na temat tego, czy reprezentowana przez nich placówka realizuje taki projekt. Biorąc pod uwagę zróżnicowanie subregionalne, największy odsetek podmiotów realizujących taki projekt odnotowano w subregionie radomskim (35%) oraz warszawskim wschodnim i Warszawie (po 31%), najmniejszy zaś - w subregionie żyrardowskim (8%).

Respondenci poproszeni byli również o wskazanie głównych barier, które utrudniają im realizację projektów dotyczących ochrony zdrowia. Wśród najczęściej wskazywanych trudności pojawiły się uzależnienie wsparcia od

⁶⁹ W analizie uwzględniono jedynie wnioski, w ramach których głównym wnioskodawcą jest podmiot leczniczy mający swoją siedzibę na terenie Mazowsza.

map potrzeb zdrowotnych (20%), niewystarczający wkład własny (17%) oraz wymogi dotyczące efektywności finansowej placówki (16%). 38% ankietowanych nie natrafił na żadne znaczące trudności.

Wykres 71. Trudności w realizacji projektów dotyczących ochrony zdrowia finansowanych ze środków zewnętrznych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z podmiotami leczniczymi, N=99, możliwość wielokrotnej odpowiedzi

W przypadku trudności wynikających z niewystarczających środków na wkład własny, respondenci zmuszeni byli do zaciągania kredytu bądź też wnioskowali o wsparcie finansowe organu prowadzącego placówkę. Jeśli chodzi o wymogi zgodności z mapami potrzeb zdrowotnych, respondenci samodzielnie dokonywali wnikliwej analizy map potrzeb na etapie wnioskowania, bądź też korzystali z pomocy konsultantów. Problemem okazał się również brak elastyczności w rozliczaniu kosztów programu („programy są zaplanowane na długi czas, ceny sprzętu i leków zmieniają się, a w rozliczeniu nie można tego uwzględnić”). W przypadku jednego projektu długa procedura administracyjna przed uruchomieniem projektu spowodowała opóźnienie rozpoczęcia projektu o rok. Trudności związane z obciążeniem obsługi formalnej projektu były rozwiązywane poprzez zatrudnienie dodatkowych pracowników oraz przeorganizowanie istniejących zasobów kadrowych.

Dostępność usług ochrony zdrowia

W ramach publicznego systemu ochrony zdrowia w Polsce funkcjonują zarówno podmioty publiczne, jak również podmioty niepubliczne, które zawarły umowę o udzielanie świadczeń zdrowotnych z NFZ. Zgodnie z danymi zawartymi w informatorze o podpisanych umowach, zamieszczonym na oficjalnej stronie NFZ, łączna liczba podmiotów leczniczych, funkcjonujących na terenie województwa mazowieckiego, które zawarły kontrakty na udzielanie świadczeń zdrowotnych wynosi 1600⁷⁰. Ponad połowa z nich to podmioty świadczące usługi z zakresu Podstawowej Opieki Zdrowotnej, około 30% zaś – usługi z zakresu Ambulatoryjnej Opieki Specjalistycznej.

Biorąc pod uwagę lokalizację podmiotów leczniczych posiadających podpisane kontrakty z NFZ, około 1/3 placówek zlokalizowana jest na obszarze Mazowsza stołecznego, pozostałe 2/3 natomiast – na obszarze Mazowsza regionalnego. Najwięcej podmiotów ulokowano w subregionie radomskim oraz m. st. Warszawa, najmniej natomiast w subregionie żyrardowskim.

⁷⁰ <https://aplikacje.nfz.gov.pl/umowy/search.aspx>, dostępność 10.05.2018. Uwzględniono wyłącznie podmioty zlokalizowane w województwie mazowieckim

Tabela 36 Liczba podmiotów posiadających kontrakt z NFZ w podziale na subregiony i regiony województwa mazowieckiego

Region/subregion	Liczba podmiotów leczniczych
Mazowsze stołeczne	558
Mazowsze regionalne	1042
m.st. Warszawa	264
warszawski wschodni	154
warszawski zachodni	140
ciechanowski	134
ostrołęcki	233
radomski	296
płocki	132
siedlecki	159
żyrardowski	88
SUMA (dla podregionów)	1600

Źródło: opracowanie własne na podstawie <https://aplikacje.nfz.gov.pl>, 10.05.2018

Rozkład liczby placówek działających w publicznym systemie ochrony zdrowia w poszczególnych gminach w znaczącym stopniu odpowiada ich strukturze wielkościowej i funkcjonalnej – najczęściej placówek zlokalizowano na terenie miast na prawach powiatu, począwszy od Warszawy (364 podmioty) i Radomia (146 podmiotów), poprzez Ostrołękę i Płock (odpowiednio 66 i 62 podmioty) oraz Siedlce (38 podmiotów). Stosunkowo dużą liczbę podmiotów zanotowano również z Wyszkwie (30) oraz Ciechanowie (26). Miasta te, ze względu na pełnione funkcje ośrodków regionalnych i subregionalnych, koncentrują zwłaszcza szpitale oraz pomioty świadczące usługi specjalistyczne. Po kilkanaście podmiotów leczniczych funkcjonuje w większych miastach będących siedzibą samorządu powiatowego (m. in. Mława, Płońsk, Otwock, Piaseczno, Pruszków, Legionowo, Żyrardów czy Ostrów Mazowiecka).

Warto zauważyć, iż na terenie województwa mazowieckiego występują również 22 gminy, na obszarze których nie ma podmiotów leczniczych posiadających kontrakt z NFZ. Są to zwykle niewielkie gminy wiejskie, liczące od około 2 do 4 tys. mieszkańców, które objęte są usługami zdrowotnymi świadczonymi przez podmioty w gminach sąsiednich (analiza rozmieszczenia gmin, w których nie wykazano placówki mającej kontrakt z NFZ wykazała, że położone są one w sąsiedztwie gmin, w których takie placówki występują, nie są to zatem typowe „białe plamy”).

Z punktu widzenia dostępności świadczeń zdrowotnych ważne jest, aby placówki medyczne, zwłaszcza te na podstawowym poziomie, nie wymagały od pacjenta przemieszczania się na dużą odległość. Z drugiej jednak strony konieczne jest również zachowanie proporcji między bliską odległością od miejsca zamieszkania potencjalnych świadczeniobiorców, a efektywnością kosztową świadczonych usług. Stąd też wynika ograniczenie liczby placówek oraz łączenie obszarów podlegających pod dany podmiot leczniczy.

W 2016 r. na terenie województwa mazowieckiego funkcjonowało 2 885 przychodni (publicznych i prywatnych), działających w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej. Warto zauważyć, że liczba przychodni działających na terenie regionu stołecznego była większa niż na terenie Mazowsza regionalnego. Biorąc od uwagę podział województwa na subregiony, najczęściej przychodni funkcjonowało w Warszawie (1 249), co wynika z koncentracji liczby ludności oraz funkcji metropolitalnych (zwłaszcza w przypadku opieki specjalistycznej). Kolejno, najczęściej przychodni działało na terenie subregionu warszawskiego zachodniego i radomskiego. Najmniej tego rodzaju podmiotów zlokalizowano natomiast w subregionie żyrardowskim (119).

W ujęciu względnym zróżnicowanie liczby przychodni nie jest znaczące – liczba przychodni przypadających na 10 tys. mieszkańców w poszczególnych subregionach waha się między siedmioma podmiotami w Warszawie, a czterema w subregionie warszawskim wschodnim i plockim. Jeśli chodzi o przychodnie podległe jednostkom samorządu terytorialnego, proporcje wyglądają nieco inaczej. Najwięcej przychodni tego rodzaju funkcjonuje w Warszawie, a następnie w subregionie siedleckim, warszawskim zachodnim i wschodnim, najmniej natomiast – w subregionie ostrołęckim i żyrardowskim. W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców najwięcej przychodni działa w subregionie siedleckim (1,09) i Warszawie (0,78), najmniej natomiast w subregionie ostrołęckim (0,28).

Tabela 37. Przychodnie działające w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej, 2016r.

Region/subregion	Przychodnie ogółem	Przychodnie na 10 tys. mieszkańców	Przychodnie podległe samorządowi	Przychodnie podległe samorządowi na 10 tys. mieszkańców
Mazowsze stołeczne	1 759	6	220	0,73
Mazowsze regionalne	1 126	5	136	0,58
m.st. Warszawa	1 249	7	137	0,78
warszawski wschodni	221	4	41	0,65
warszawski zachodni	289	5	42	0,67
ciechanowski	168	5	15	0,44
ostrołęcki	198	5	11	0,28
radomski	287	5	33	0,54
plocki	137	4	19	0,57
siedlecki	217	5	46	1,09
żyrardowski	119	5	12	0,46
SUMA (dla podregionów)	2 885	-	356	-

Źródło: BDL, dostęp: 12.06.2018

Podmioty działające w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej (opieka podstawowa i specjalistyczna) w województwie mazowieckim udzieliły łącznie w 2016 r. ponad 41 tys. porad medycznych, w większości na terenie regionu stołecznego. Najwięcej porad udzielono w Warszawie (ponad 19 tys.), subregionie warszawskim zachodnim oraz subregionie radomskim (po niespełna 4 tys. porad). Najmniej (ok. 1, 5 tys.) porad udzielono w subregionie żyrardowskim. W przypadku podmiotów działających w ramach POZ, liczba porad w mazowieckich regionach była niemal równa (ok. 10 tys.). Wśród subregionów ponownie wyróżnić należy Warszawę oraz subregiony warszawski zachodni, wschodni oraz radomski. W zestawieniu porad udzielonych w placówkach POZ podległych samorządom, różnica między Mazowszem stołecznym i regionalnym jest bardziej znacząca (prawie trzykrotna). Wyjątkowo korzystnie na tle innych subregionów wypada siedlecki i radomski, najmniej porad udzielono natomiast w subregionie ostrołęckim. Szczegółowe dane przedstawia poniższa tabela.

Tabela 38. Liczba porad udzielonych w ramach ambulatoryjnej opieki zdrowotnej, 2016r.

Region/subregion	Porady udzielone w ramach podstawowej i specjalistycznej opieki zdrowotnej	Porady udzielone w ramach POZ ogółem	Porady udzielone w ramach POZ podległych JST
Mazowsze stołeczne	26 742 044	10 652 856	4 112 467
Mazowsze regionalne	14 839 517	9 948 841	1 616 920
m.st. Warszawa	19 150 610	5 635 116	2 316 407
warszawski wschodni	3 656 805	2 477 658	963 137
warszawski zachodni	3 934 629	2 540 082	832 923
ciechanowski	2 073 778	1 414 489	157 239
ostrołęcki	2 346 361	1 673 767	110 572
radomski	3 824 030	2 454 362	410 535
płocki	2 087 661	1 438 235	176 805
siedlecki	2 970 291	1 903 152	624 127
żyrardowski	1 537 396	1 064 836	137 642
SUMA (dla podregionów)	41 581 561	20 601 697	5 729 387

Źródło: BDL, dostęp: 12.06.2018

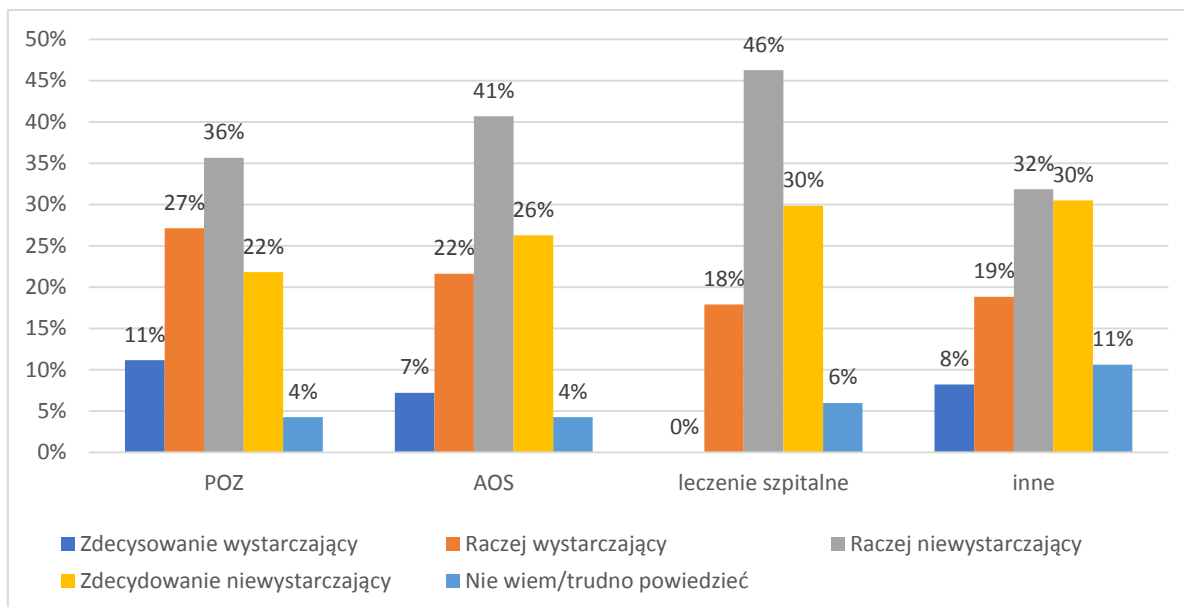
Jak wynika z dokumentu „Policy paper dla ochrony zdrowia na lata 2014–2020”, ogólna liczba szpitali w Polsce wzrasta, zwłaszcza w przypadku szpitali niepublicznych. Spadkowi liczby łóżek w szpitalach publicznych towarzyszy stały ich wzrost w szpitalach niepublicznych, następuje również spadek liczby szpitali podlegających jednostkom samorządu terytorialnego.

W 2016 r.⁷¹ w województwie mazowieckim funkcjonowało 126 szpitali. W ramach 733 oddziałów, dysponujących niemal 21 tys. łóżek przeprowadzono hospitalizację 1 061 220 pacjentów.

Jak pokazują wyniki przeprowadzonego badania ankietowego z podmiotami leczniczymi działającymi na terenie Mazowsza, dostęp do opieki zdrowotnej na terenie swojej działalności został najlepiej oceniony przez jednostki świadczące usługi w ramach Podstawowej Opieki Zdrowotnej – łącznie 38% ankietowanych ocenia dostępność usług jako wystarczającą. Wynika to przede wszystkim z faktu, iż POZ jest najbardziej rozpowszechnioną formą usług medycznych – jak wynika z powyższych analiz, placówki POZ zlokalizowane są w znakomitej większości mazowieckich gmin. Warto jednak podkreślić, iż większość respondentów w każdej badanej grupie, w tym także przedstawiciele POZ, oceniła, iż dostęp do usług medycznych na terenie ich działalności jest raczej niewystarczający. Co więcej, prawie jedna trzecia respondentów reprezentujących szpitale oraz „inne podmioty” (leczenie stomatologiczne, rehabilitacja lecznicza, opieka hospicyjna, ZOL itp.) uznała, iż dostęp ten jest zdecydowanie niewystarczający. Najniższą dostępność świadczonych usług deklarują szpitale – łącznie ponad ¼ ankietowanych w tej grupie oceniło dostępność świadczeń jako niewystarczającą.

⁷¹ Mapa potrzeb zdrowotnych w zakresie leczenia szpitalnego dla woj. mazowieckiego, 2018

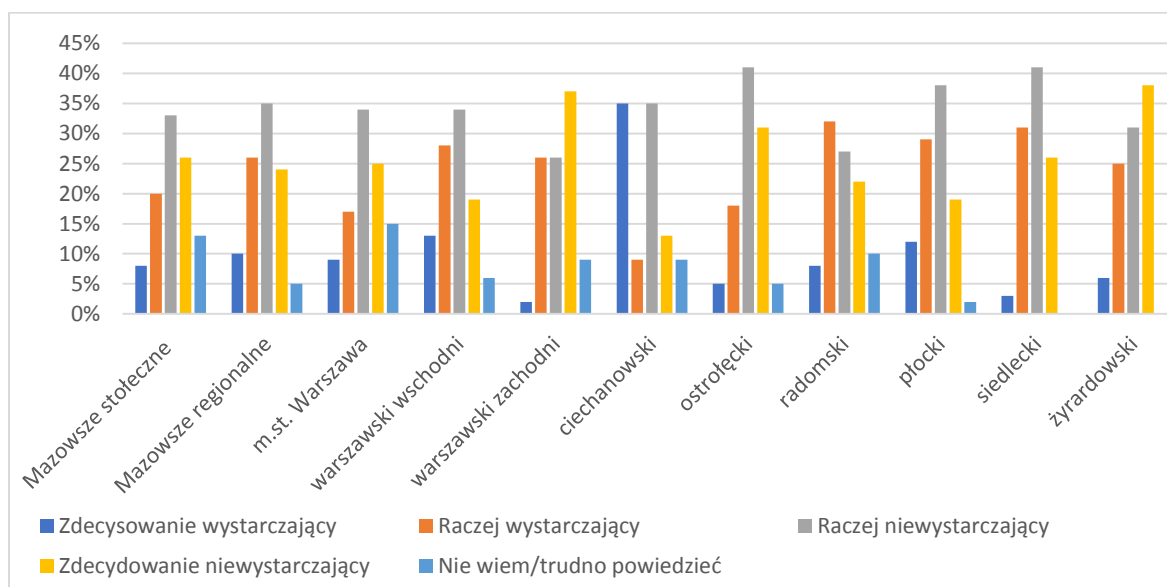
Wykres 72. Ocena dostępności do opieki zdrowotnej według rodzaju podmiotu leczniczego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z podmiotami leczniczymi, N=504

Analizując uzyskane wyniki w ujęciu terytorialnym, warto zauważyć, że co prawda większy odsetek podmiotów funkcjonujących na terenie Mazowsza stołecznego ocenił dostępność opieki zdrowotnej pozytywnie, to jednak odsetek ocen negatywnych jest taki sam w przypadku obu regionów (59%). Najwyższe oceny dostępności do świadczeń odnotowano w subregionie ciechanowskim, warszawskim wschodnim, płockim i radomskim (w każdym przypadku co najmniej 40% ankietowanych oceniło dostępność jako wystarczającą). Najgorsze oceny dotyczą podmiotów z subregionu ostrołęckiego (72% respondentów ocenia dostępność negatywnie), żyrardowskiego (69%) oraz siedleckiego (67%). Największy odsetek respondentów oceniających dostępność opieki zdrowotnej jednoznacznie źle wystąpił w subregionie żyrardowskim oraz warszawskim zachodnim.

Wykres 73. Ocena dostępności do opieki zdrowotnej według regionów/subregionów

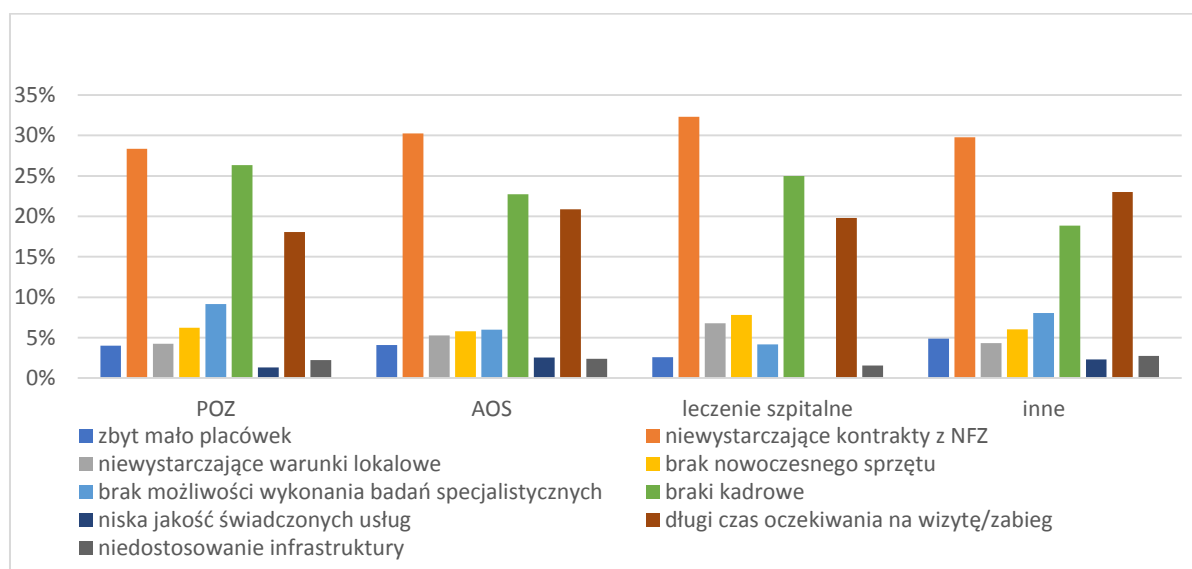
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z podmiotami leczniczymi, N=504

Ocena podmiotów leczniczych w kwestii dostępności do opieki zdrowotnej pokrywa się z oceną mieszkańców województwa mazowieckiego. Najlepiej oceniono dostęp do Podstawowej Opieki Zdrowotnej, przy czym lepiej oceniono dostęp do opieki na terenie Mazowsza regionalnego niż stołecznego. Nieco niżej oceniono dostęp do opieki szpitalnej (ponownie lepsze oceny na Mazowszu regionalnym). Najniższe oceny dotyczyły Ambulatoryjnej Opieki Specjalistycznej.

Wśród największych barier utrudniających dostęp do opieki zdrowotnej na terenie województwa mazowieckiego, zidentyfikowanych w ramach badania ankietowego zdecydowanie wyróżnić należy niewystarczające kontrakty z NFZ (około 30% wskazań w każdej badanej grupie podmiotów), braki kadrowe (ok. 20-25% wskazań) oraz długi czas oczekiwania na wizytę bądź zabieg (ok. 20% wskazań). Jak wynika z przeprowadzonego wywiadu grupowego, długi czas oczekiwania na wizytę może wynikać zarówno z braku kontraktów z NFZ i z braków kadrowych (głównie chodzi o specjalistów), ale także może być związany z wpisywaniem pacjentów na listy oczekujących „po znajomości”, zapisywaniem się do lekarzy w kilku miejscach jednocześnie oraz braku efektywnego systemu odwoływania wizyt i przesuwania pacjentów na liście w celu uzupełnienia wolnego miejsca. Odpowiedzi te dominują w każdej zbadanej grupie podmiotów, przy czym największe problemy w dziedzinie niewystarczającego wymiaru umów z NFZ widzą szpitale, problemy z brakiem odpowiedniej kadry medycznej – POZ i szpitale, natomiast długi czas oczekiwania (kolejki) jest największą barierą w przypadku podmiotów sklasyfikowanych jako inne. W przypadku POZ i innych podmiotów stosunkowo ważną barierą okazuje się być brak możliwości wykonania badań specjalistycznych. Wynika ona z dość dużego ograniczenia usług medycznych świadczonych przez lekarzy pierwszego kontaktu oraz konieczność kierowania pacjentów do specjalistów. Bariery związane z brakiem nowoczesnego sprzętu medycznego w największym stopniu dotyczą leczenia szpitalnego (8% wskazań).

Co ciekawe, bardzo mały odsetek respondentów wskazywał na niską jakość świadczonych usług – w przypadku szpitali w ogóle nie odnotowano takiej odpowiedzi. Niewielu respondentów odnosiło się również do niedostosowania infrastruktury do potrzeb osób z niepełnosprawnością i starszych, trudno jednak określić, czy bariery te rzeczywiście nie występują, czy też nie są zaliczane do najbardziej istotnych (respondenci zostali poproszeni o wskazanie maksymalnie trzech barier).

Wykres 74. Bariery dostępu do opieki zdrowotnej według rodzaju podmiotu leczniczego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z podmiotami leczniczymi, N=504

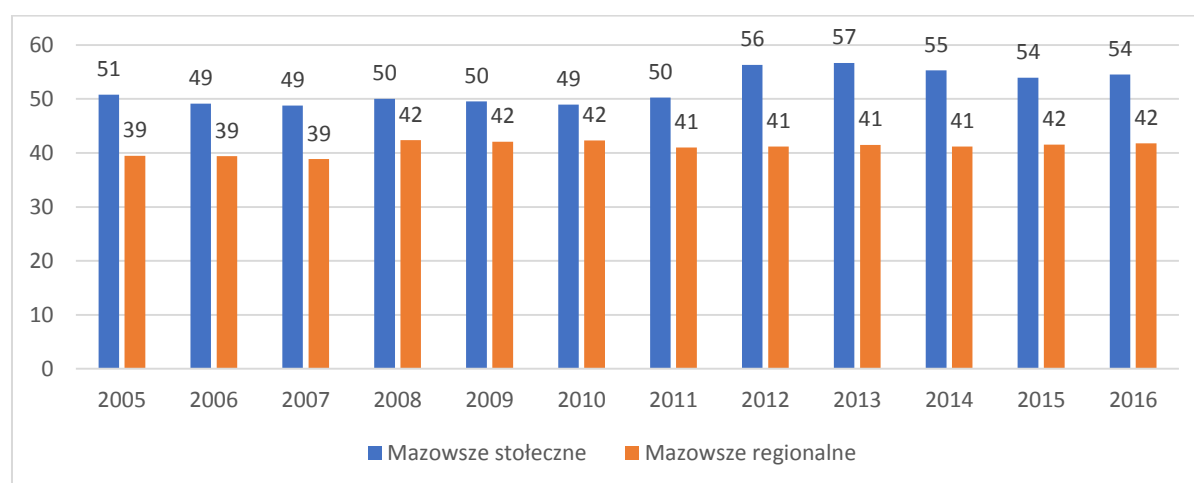
Istnienie trzech głównych barier utrudniających dostęp do opieki zdrowotnej potwierdza się również w ujęciu regionalnym/subregionalnym. Niewystarczające kontrakty z NFZ stanowią największą barierę w subregionie płockim, siedleckim i ostrołęckim. Z brakami kadrowymi borykają się w największym stopniu podmioty z subregionu ciechanowskiego i żyrardowskiego, natomiast długi czas oczekiwania na zabieg lub wizytę najczęściej

wskazywany był przez jednostki działające w Warszawie. Subregion żyrardowski charakteryzował się wyższym niż w pozostałych subregionach odsetkiem wskazań na niewystraczające warunki lokalowe, natomiast subregion warszawski zachodni, radomski i ostrołęcki – na brak nowoczesnego sprzętu medycznego.

Potrzeby w zakresie infrastruktury ochrony zdrowia

Jak wskazuje poniższy wykres, liczba łóżek w szpitalach ogólnych na terenie Mazowsza stołecznego w latach 2005-2011 utrzymywała się na względnie stałym poziomie. W latach 2012 -2013 mieliśmy do czynienia z dość wyraźnym wzrostem, a następnie ze stopniowym niewielkim spadkiem. W przypadku Mazowsza regionalnego liczba łóżek szpitalnych w ciągu ostatnich dziesięciu lat utrzymuje się na stałym poziomie.

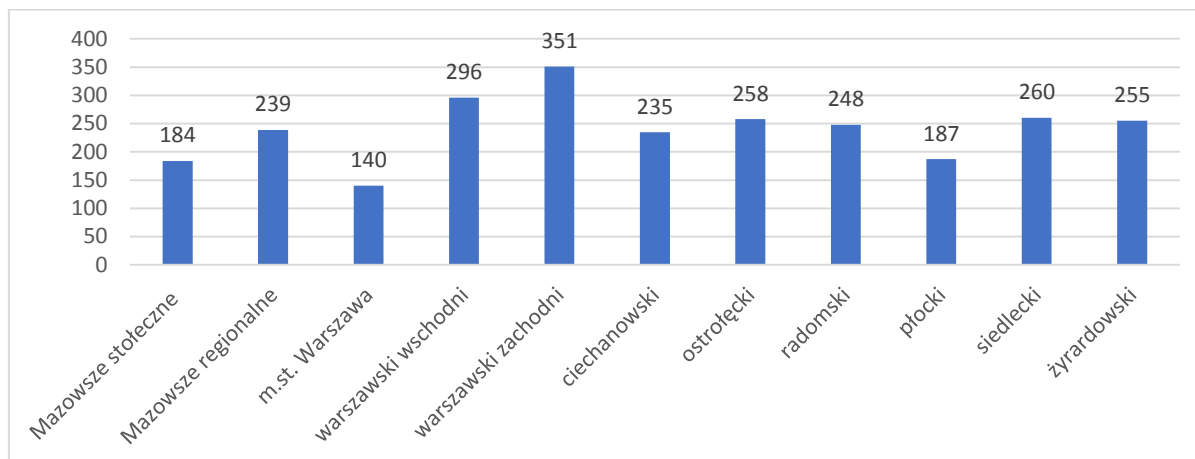
Wykres 75. Liczba łóżek w szpitalach ogólnych przypadająca na 10 tys. mieszkańców, 2005-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL, dostęp: 12.06.2018

Biorąc pod uwagę zróżnicowanie subregionalne, najmniej osób przypadających na łóżko w szpitalach ogólnych odnotowano w Warszawie (140) oraz subregionie płockim (187). Najwięcej osób przypada na jedno łóżko w subregionach otaczających Warszawę – warszawskim zachodnim oraz wschodnim. Warto zauważyć również, że zdecydowanie więcej osób przypada na jedno łóżko w szpitalach zlokalizowanych na terenie Mazowsza regionalnego niż stołecznego.

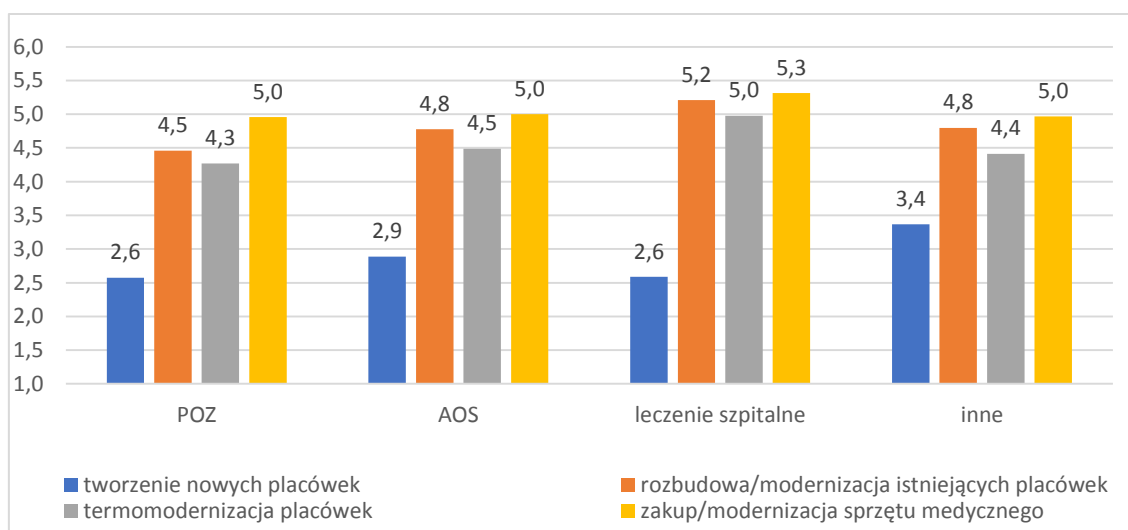
Wykres 76. Liczba osób przypadających na 1 łóżko w szpitalach ogólnych, 2016 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL, dostęp: 12.06.2018

Analizując wyniki badania ankietowego z podmiotami leczniczymi województwa mazowieckiego w kontekście potrzeb infrastruktury zdrowia należy zwrócić uwagę, iż odpowiedzi udzielane przez różnego rodzaju podmioty zasadniczo nie różnią się. Najmniejsze zgłaszane potrzeby dotyczą tworzenia nowych placówek opieki zdrowotnej. Respondenci w większym stopniu widzą potrzebę rozbudowy i modernizacji placówek już istniejących, co jest najbardziej widoczne w przypadku podmiotów szpitalnych. Podobnie jest w przypadku termomodernizacji – największe zapotrzebowanie na tego typu działania zgłaszają szpitale. Zdecydowanie największe potrzeby w dziedzinie infrastruktury ochrony zdrowia dotyczą zakupu i modernizacji sprzętu medycznego. Najczęściej potrzeba ta wynika w dużej mierze z faktu, iż sprzęt, jakim dysponują podmioty lecznicze jest przestarzały, a przez to narażony na awarie oraz niedostosowany do wdrażania nowoczesnych technik leczenia. Warto jednak zaznaczyć, że z analizy Map potrzeb zdrowotnych wynika, że liczba pacjentów przypadających na jeden egzemplarz danego rodzaju sprzętu na Mazowszu w większości wykazanych przypadków jest wyższa od średniej dla kraju, głównie dzięki dobremu wyposażeniu warszawskich placówek.

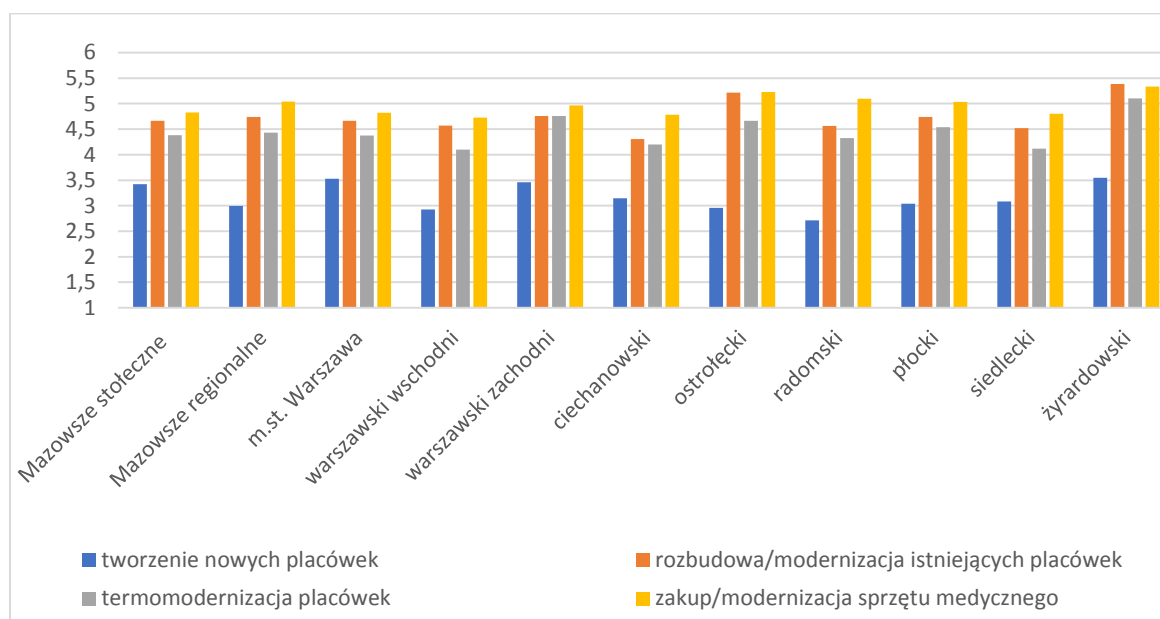
Wykres 77. Ocena potrzeb dotyczących infrastruktury ochrony zdrowia (skala potrzeb od 1 do 6, 1 - brak potrzeb, 6 - bardzo silna potrzeba)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z podmiotami leczniczymi, N=383

Biorąc pod uwagę podział terytorialny, największe potrzeby w kwestii infrastruktury ochrony zdrowia mają podmioty lecznicze na terenie subregionu żyrardowskiego i ostrołęckiego, stosunkowo najniższe zaś – ciechanowskiego i siedleckiego. Analizując podział na regiony można stwierdzić, że większe potrzeby w kwestii tworzenia nowych placówek widzą podmioty z Mazowsza stołecznego, natomiast zakupu i modernizacji sprzętu medycznego najbardziej potrzebują podmioty z Mazowsza regionalnego.

Wykres 78. Ocena potrzeb dotyczących infrastruktury ochrony zdrowia (skala potrzeb od 1 do 6, 1 - brak potrzeb, 6 - bardzo silna potrzeba) - ujęcie subregionalne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z podmiotami leczniczymi, N=383

Wyniki badania ankietowego są spójne z informacjami pozyskanymi podczas wywiadu grupowego i indywidualnego. Według respondentów inwestycje infrastrukturalne powinny koncentrować się przede wszystkim na wykorzystaniu istniejących zasobów dzięki ich modernizacji i rozbudowie oraz dostosowaniu do nowych metod leczenia. Ważny jest również komfort pacjenta – poprzez wymianę przestarzałego podstawowego sprzętu (np. łóżka szpitalne) oraz zapewnienie intymności (parawany) można znacząco podnieść jakość leczenia. Respondenci nie widzą natomiast potrzeby rozbudowy infrastruktury, szczególnie szpitalnej, bowiem wiele zasobów szpitalnych nie jest dzisiaj wykorzystywanych w pełni ze względu na ograniczone zasoby finansowe związane z pokryciem świadczeń, które mogłyby te zasoby realizować. Konieczne jest również wzmacnianie zasobów ambulatoryjnej opieki specjalistycznej oraz wszelkiego rodzaju infrastruktury, która umożliwiałaby realizację świadczeń w systemach nowoczesnych modeli realizacji świadczeń, czyli opieki domowej (specjalistyczne łóżka, sprzęt do domowej rehabilitacji). Warto wspierać również transport specjalistów do pacjentów korzystających z opieki domowej oraz zasoby, które służą do realizacji świadczeń w formie telemedycyny i szeroko rozumianego rozpowszechniania e-zdrowia. Tego rodzaju inwestycje są niezbędne do tego, aby realnie zwiększyć dostępność do świadczeń biorąc pod uwagę niedobory kadrowe.

Warto wspomnieć również, że w opinii uczestników wywiadu grupowego zdecydowanie brakuje możliwości ubiegania się o środki na zakup karetek pogotowia (w obecnej perspektywie nie ma możliwości wpierania tego typu działań ani z programu regionalnego, ani z PO IiŚ).

Ankietowani w ramach badania CAWI poproszeni zostali o wskazanie rodzaju placówki zdrowotnej bądź oddziału/oddziałów, w ramach których widzą największą potrzebę budowy/rozbudowy. Analiza wskazywanych odpowiedzi wykazała, że najczęściej pojawiającą się potrzebą jest tworzenie/modernizacja placówek lub oddziałów rehabilitacyjnych. Respondenci wskazywali również na potrzebę wspierania ogólnie rozumianych szpitali, bądź też konkretnych oddziałów: najczęściej wskazywanym oddziałem był oddział chirurgiczny,

geriatryczny i onkologiczny. Często wskazywano również na potrzeby związane z tworzeniem, rozbudową lub modernizacją domów opieki, zarówno długoterminowej, jak również opieki dziennej.

Potrzeby infrastrukturalne wskazywane przez podmioty lecznicze oraz respondentów wywiadów są zgodne z Priorytetami dla regionalnej polityki zdrowotnej województwa mazowieckiego, wśród których znalazła się między innymi modernizacja obiektów poprzez bieżącą wymianę wyeksploatowanej aparatury, a także inwestycji w zakresie nowych rozwiązań technologicznych, wzmocnienie geriatry, opieki długoterminowej i rozwój opieki środowiskowej, zapewnienie kompleksowej opieki rehabilitacyjnej oraz zapewnienie kompleksowej opieki nad pacjentami onkologicznymi. Wsparcie oddziałów geriatrycznych wpisuje się w zapisy map potrzeb zdrowotnych województwa, z których wynika, że jedynie ośmiu świadczeniodawców z działających na terenie pięciu powiatów w 2016r. sprawowało hospitalizację w ramach geriatry (pułtowski, piaseczyński, legionowski, grodzki oraz m. st. Warszawa). Jeśli chodzi o oddziały i placówki rehabilitacyjne, zgodnie z przewidywaniami wynikającymi z sytuacji demograficznej w Polsce (wzrost liczby osób starszych i sędziwych, spadek umieralności), należy się liczyć ze wzrostem zapotrzebowania na lekarzy specjalistów w dziedzinie schorzeń przewlekłych/ zwyrodnieniowych, a także usług rehabilitacyjnych. Liczba prognozowanych hospitalizacji, a także prognozowane zapotrzebowanie na liczbę łóżek na oddziałach onkologicznych jednoznacznie wskazują również, że w najbliższych kilkunastu latach potrzeby w dziedzinie onkologii będą się zwiększać, a zatem konieczne jest zwiększenie inwestycji w tym obszarze. W przypadku oddziałów chirurgii ogólnej, prognozowane jest co prawda zwiększenie liczby hospitalizacji w najbliższych kilkunastu latach, jednak zapotrzebowanie na łóżka na oddziałach chirurgii pozostaje bez zmian.

Koordynowana opieka zdrowotna

Jednym z ważniejszych, a jednocześnie bardziej wymagających wyzwań, przed jakim stoi system opieki zdrowotnej w Polsce jest wdrożenie opieki koordynowanej. Zgodnie z zapisami Policy paper dla ochrony zdrowia na lata 2014–2020, wykorzystanie organizacji opieki koordynowanej (OOK) stanowi jedno z narzędzi, za pomocą których możliwe będzie osiągnięcie celu operacyjnego C „Poprawa efektywności i organizacji systemu opieki zdrowotnej w kontekście zmieniającej się sytuacji demograficznej i epidemiologicznej oraz wspieranie badań naukowych, rozwoju technologicznego i innowacji w ochronie zdrowia”.

Opieka koordynowana rozumiana jest jako rozwiązania organizacyjne (procesowe i technologiczne) mające na celu poprawę efektów zdrowotnych poprzez przewyższanie fragmentacji procesu leczenia w wyniku zarządzania i koordynacji procesem udzielania (dostawy) usług zdrowotnych w oparciu o zasadę ciągłości leczenia pacjenta. Podstawą funkcjonowania systemu opieki koordynowanej jest wprowadzenie rozwiązań koncentrujących się nie na liczbie jednostkowych świadczeń zdrowotnych udzielanych pacjentowi na różnych poziomach systemu ochrony zdrowia (POZ, AOS, opieka szpitalna), ale koncentrujących się na instrumentach zapewniających kontynuację procesu leczenia i osiągnięciu optymalnych efektów interwencji medycznych.

Głównym założeniem opieki koordynowanej jest taka optymalizacja procesu udzielania świadczeń zdrowotnych, w wyniku której droga pacjenta w systemie opieki zdrowotnej (zwłaszcza pomiędzy poszczególnymi etapami leczenia) jest odpowiednio koordynowana⁷².

Przykładem działań wdrożonych w ramach opieki koordynowanej może być pilotażowy Program opieki koordynowanej nad kobietą w ciąży, uruchomiony w Polsce w 2016 r. Jego głównym celem było zapewnienie kompleksowej opieki medycznej nad matką i dzieckiem w okresie ciąży, porodu oraz połogu. W programie wzięło udział 13 szpitali w siedmiu województwach⁷³.

Zapisy dotyczące opieki koordynowanej znalazły się również w RPO WM 2014-2020. Projekty dofinansowane w ramach *Działania 6.1 Infrastruktura ochrony zdrowia* powinny przyczyniać się do rozwoju opieki koordynowanej. Celem dofinansowania jest wsparcie rozwoju opieki koordynowanej, integrującej podstawową opiekę

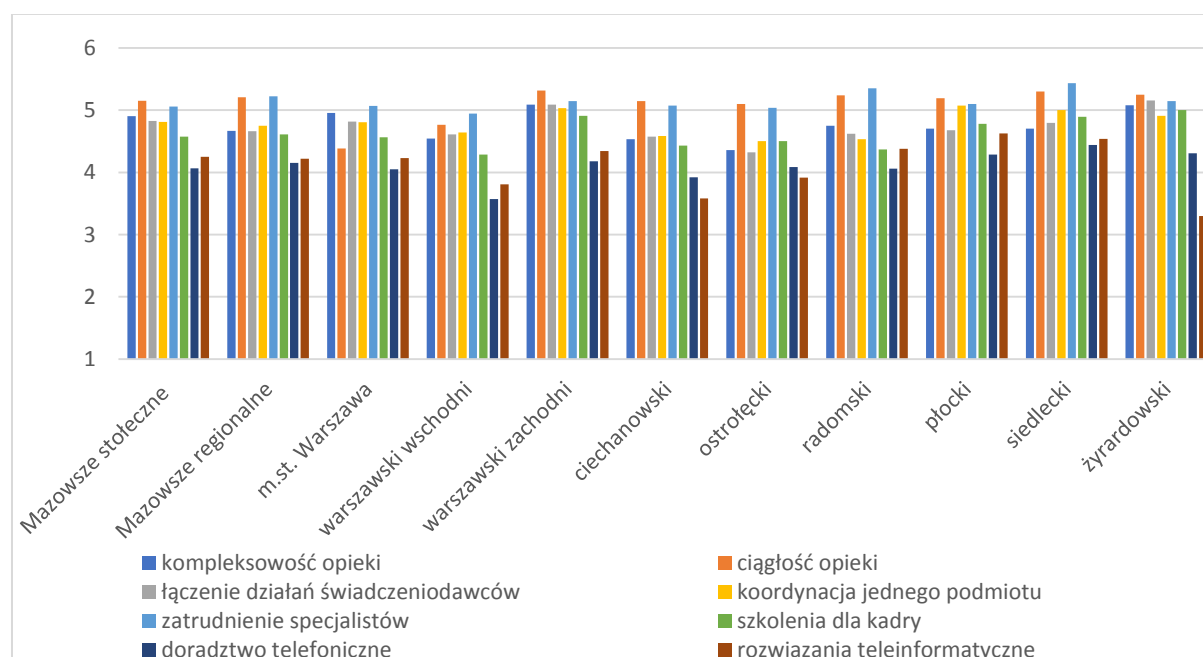
⁷² Policy paper dla ochrony zdrowia na lata 2014–2020

⁷³ <http://www.nfz.gov.pl/aktualnosci/aktualnosci-centrali/program-opieki-koordynowanej-nad-kobieta-w-ciazy-fizjologicznej-informacja-prasowa,6790.html>

zdrowotną (POZ), ambulatoryjną opiekę specjalistyczną (AOS) z leczeniem szpitalnym oraz rozwojem środowiskowych form opieki. Inwestycje mogą dotyczyć wszystkich problemów zdrowotnych leczonych w ramach świadczeń gwarantowanych w POZ. Zakres interwencji powinien wynikać z diagnozy lub danych ujętych w dostępnych rejestrach, wskazujących na potrzeby (Mapy potrzeb zdrowotnych).

Wyniki badania ankietowego wśród podmiotów leczniczych wskazują, że największe potrzeby w dziedzinie opieki koordynowanej dotyczą zapewnienia ciągłości świadczonej opieki w przypadku chorób przewlekłych – najwięcej tego rodzaju wskazań odnotowano w subregionie warszawskim zachodnim, ciechanowskim, radomskim, siedleckim i ostrołęckim. Równie ważną potrzebą okazała się konieczność zatrudnienia większej liczby specjalistów – potrzeba ta koresponduje z wynikami dotyczącymi innych zagadnień. Potwierdza to tezę, iż braki kadrowe są znaczącą barierą, która funkcjonuje w świadomości przedstawicieli podmiotów medycznych w odniesieniu do jakości prowadzonej działalności medycznej. Istotną potrzebą, zidentyfikowaną głównie w subregionie warszawskim zachodnim, żyrardowskim siedleckim oraz Warszawie jest łączenie działań różnych świadczeniodawców w procesie opieki nad danym pacjentem. Najmniejsze potrzeby zaobserwowano natomiast w zakresie wprowadzenia bądź rozwoju rozwiązań teleinformatycznych zapewniający dostęp do danych medycznych oraz rozwoju doradztwa telefonicznego.

Wykres 79 Ocena potrzeb dotyczących opieki koordynowanej (skala potrzeb od 1 do 6, 1 - brak potrzeb, 6 - bardzo silna potrzeba)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z podmiotami leczniczymi, N=410

Jak wynika z przeprowadzonych badań jakościowych, dla skutecznego wprowadzenia opieki koordynowanej niezbędne są zarówno kompetencje społeczne (umiejętności związane z pracą w zespole, radzeniem sobie w sytuacji konfliktowej, asertywnością, empatią, współodpowiedzialnością za los pacjenta), jak również narzędzia informatyczne, służące do komunikacji, przepływu materiałów, przepływu dokumentacji medycznej zawierającej historię choroby oraz wykaz przepisanych leków oraz przekazywania informacji i ustalania ścieżki leczenia pacjenta. Należy zatem mieć na uwadze zmianę kultury organizacyjnej na poziomie całej placówki medycznej, co pozwoli na przejście od modelu fragmentarycznej opieki zdrowotnej do modelu opieki zintegrowanej. Istnieje również potrzeba skoordynowania systemu kierowania pacjenta na rehabilitację po przebytej hospitalizacji tak, aby umożliwić mu powrót do dobrego stanu zdrowia oraz na rynek pracy w jak najkrótszym czasie, co jest korzystne zarówno z punktu widzenia pacjenta, jak również systemu ochrony zdrowia oraz systemu ubezpieczeń

społecznych. Wydaje się jednak, iż opieka koordynowana w Polsce nadal pozostaje we wstępnej fazie wdrażania, a zatem wszelkie formy jej wspierania należy ocenić pozytywnie.

Deinstytucjonalizacja

Deinstytucjonalizacja opieki medycznej to proces przejścia od usług świadczonych w formach instytucjonalnych do usług świadczonych na poziomie lokalnych społeczności, realizowany zgodnie z „Ogólnoeuropejskimi wytycznymi dotyczącymi przejścia od opieki instytucjonalnej do opieki świadczonej na poziomie lokalnych społeczności” i wymagający z jednej strony rozwoju usług świadczonych na poziomie lokalnych społeczności, z drugiej – stopniowego ograniczenia usług w ramach opieki instytucjonalnej⁷⁴.

Zgodnie z zapisami dokumentu Policy paper dla ochrony zdrowia na lata 2014-2020, w ramach Narzędzia 18 przewidziane zostało wsparcie deinstytucjonalizacji opieki nad osobami zależnymi, w szczególności poprzez rozwój alternatywnych form opieki nad osobami niesamodzielnymi (w tym także osobami starszymi). Celem narzędzia jest stymulacja rozwoju zdeinstytucjonalizowanych form opieki w celu zapobiegania umieszczaniu tych osób w zakładach stacjonarnych (w szczególności na oddziałach szpitalnych), poprzez rozwój różnorodnych zintegrowanych usług.

Działania z zakresu deinstytucjonalizacji opieki medycznej nad osobami niesamodzielnymi realizowane w ramach RPO WM 2014-2020 mogą dotyczyć w szczególności⁷⁵:

- wsparcia tworzenia i działalności dziennych form opieki nad osobami zależnymi;
- wsparcia działalności lub tworzenia nowych miejsc opieki medycznej w formach zdeinstytucjonalizowanych;
- zapewniania opieki medycznej nad osobami niesamodzielnymi w zastępstwie za opiekunów będących członkami rodzin, w tym opieki domowej lub miejsc opieki w dziennych formach;
- wsparcia psychologicznego lub szkoleń dla opiekunów, w szczególności członków rodzin, w zakresie opieki medycznej nad osobami niesamodzielnymi;
- działań informacyjno-edukacyjnych skierowanych do osób niesamodzielnych oraz do osób z ich otoczenia, opiekunów;
- działań informacyjno-edukacyjnych skierowanych do osób świadczących usługi z zakresu opieki nad osobami niesamodzielnymi, w tym w szczególności do lekarzy, pielęgniarek, terapeutów, rehabilitantów, psychologów;
- wsparcia projektów teleopieki, czyli doradztwa telefonicznego i bezpośredniej pomocy (m. in. lekarzy, pielęgniarek i opiekunów medycznych) na wezwanie w szczególnej sytuacji.

W ramach realizacji tego narzędzia wykluczone jest wsparcie domów pomocy społecznej.

Model deinstytucjonalizacji uznawany jest jedno z najlepszych rozwiązań problemu zwiększającego się zapotrzebowania na świadczenia opieki zdrowotnej wynikające między innymi z procesu starzenia się społeczeństwa, przy jednoczesnym deficycie kadrowym oraz ograniczonej pojemności szpitali. Ważnym elementem tego systemu jest również wspieranie rozwoju takich form opieki jak Podstawowa Opieka Zdrowotna czy świadczenia ambulatoryjne, które byłyby alternatywą dla znacznie bardziej kosztownej i mniej efektywnej opieki szpitalnej.

Wyniki badania ankietowego wśród podmiotów leczniczych wskazują, że najczęściej wskazywaną potrzebą dotyczącą deinstytucjonalizacji jest zapewnianie opieki nad osobami niesamodzielnymi w zastępstwie za opiekunów będących członkami rodzin - najsilniej potrzeba ta akcentowana jest w subregionie ciechanowskim i żyrardowskim. Znaczące potrzeby odnotowano również w zakresie długoterminowej opieki domowej nad osobą

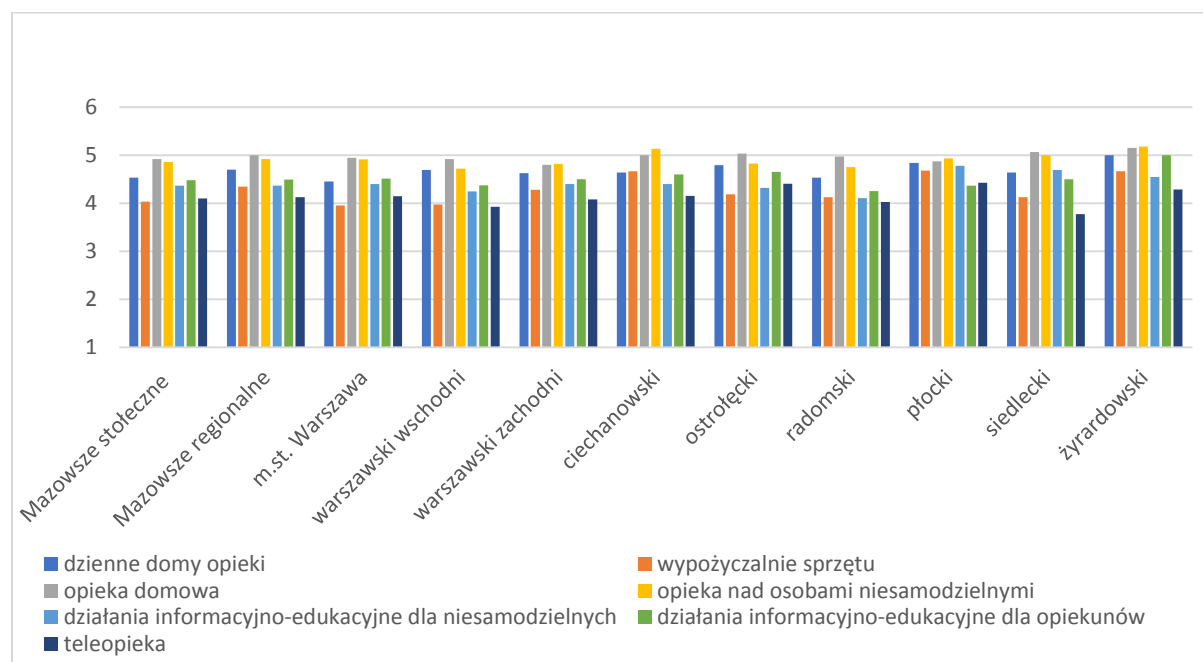
⁷⁴ Wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć z udziałem środków Europejskiego Funduszu Społecznego w obszarze zdrowia na lata 2014-2020, Warszawa, grudzień 2015 r.

⁷⁵ jw.

niesamodzielną, w tym opieki pielęgniarzkiej – najwyżej potrzebę tę ocenili reprezentanci subregionu żyrardowskiego i siedleckiego. W przypadku subregionu żyrardowskiego istotną okazała się również potrzeba prowadzenia działań informacyjno-edukacyjnych skierowanych opiekunów osób niesamodzielną, które poprawiłyby jakość świadczonych przez nich usług oraz umożliwiłyby kolejnym osobom uzyskiwać nowe kompetencje pozwalające im sprawować opiekę nad osobą niesamodzielną. Dość silną potrzebą zgłaszaną we wszystkich subregionach było również tworzenie dziennych domów opieki medycznej/dziennych domów opiekuńczo – rehabilitacyjnych. Należy zaznaczyć, iż jest to jeden z podstawowych rozwiązań dotyczących deinstytucjonalizacji – poprzez budowę czy modernizację tego rodzaju ośrodków ciężar opieki nad osobami po przebytej hospitalizacji przenosi się na tego typu ośrodki, zwalniając tym samym miejsca w szpitalach.

Najmniejsze zidentyfikowane potrzeby dotyczyły teleopieki (doradztwa telefonicznego). Biorąc pod uwagę, iż system świadczenia opieki medycznej przez telefon funkcjonuje w Polsce praktycznie jedynie w prywatnych placówkach należących do sieci medycznych, nie można zatem powiedzieć, że potrzeba stworzenia systemu tego rodzaju usług nie istnieje, wydaje się jednakże, że podmioty lecznicze nie są przekonane co do konieczności ich wprowadzania. Relatywnie niskie są też potrzeby dotyczące działań informacyjno-promocyjnych skierowanych do osób niesamodzielną – respondenci uważają, iż tego rodzaju działania powinny być skierowane w większym stopniu do opiekunów niż do osób zależnych.

Wykres 80. Ocena potrzeb dotyczących deinstytucjonalizacji (skala potrzeb od 1 do 6 , 1 - brak potrzeb, 6 - bardzo silna potrzeba)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z podmiotami leczniczymi, N=411

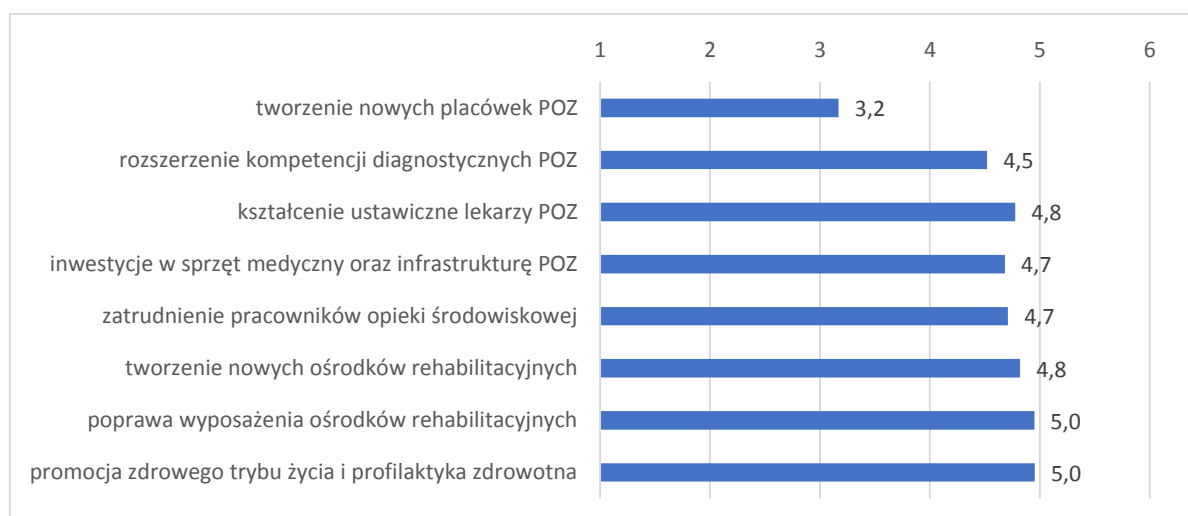
Zdaniem eksperta w dziedzinie ochrony zdrowia, środki publiczne przeznaczone na ochronę zdrowia, która jest zabezpieczana w formie lecznictwa zamkniętego konsumują obecnie w Polsce ponad 50% wszystkich środków przeznaczonych na świadczenia zdrowotne. Dla porównania, w systemach o znacznie wyższej efektywności i sprawności, mierzonej wynikami zdrowotnymi, świadczenia te konsumują maksymalnie 30% wszystkich środków. Oznacza to, iż działania deinstytucjonalizacyjne w Polsce powinny postępować znacznie bardziej dynamicznie, wykorzystując założenie, że zabezpieczenie zdrowotne może być realizowane przy mniejszej, ale bardziej zwartej strukturze szpitalnej, natomiast o sprawności systemu decyduje zdolność do zabezpieczenia opieki nad pacjentem w jego najbliższym otoczeniu.

Odchodzenie od opieki szpitalnej

Zgodnie z najnowszymi trendami obserwowanymi w dziedzinie opieki zdrowotnej, odchodzi się obecnie od leczenia szpitalnego na rzecz leczenia ambulatoryjnego, rozwijania profilaktyki i usług świadczonych w ramach podstawowej opieki zdrowotnej. Jednocześnie, nowoczesne systemy opieki zdrowotnej przekształcane są w taki sposób, aby w jak największym stopniu w proces leczenia włączyć pacjenta (najlepiej na poziomie jego miejsca zamieszkania)⁷⁶. Potwierdzenie tego trendu można odnaleźć w założeniach nowej perspektywy finansowej UE, w ramach której wspierane będzie wspieranie usług na poziomie społeczności lokalnych, w tym profilaktyki i podstawowej opieki zdrowotnej, opieki w domu i usług środowiskowych⁷⁷.

Jak wynika z przeprowadzonego badania ankietowego, największe potrzeby zgłaszane przez podmioty lecznicze w województwie mazowieckim dotyczą działań związanych z promocją zdrowego stylu życia i profilaktyki zdrowotnej. Wydaje się, iż tego rodzaju działania są jedną z najlepszych recept na zmniejszenie zapotrzebowania na świadczenia opieki zdrowotnej, a co za tym idzie, zmniejszenia kosztów w ZUS, KRUS czy też kosztów w postaci zwolnień lekarskich. Równie silne potrzeby zidentyfikowano w kwestii poprawy wyposażenia istniejących ośrodków rehabilitacyjnych. Nieco mniejsze potrzeby dotyczą tworzenia nowych ośrodków rehabilitacyjnych oraz kształcenia ustawicznego i rozszerzania kompetencji diagnostycznych lekarzy POZ. Najmniejsze potrzeby wykazano w zakresie tworzenia nowych placówek POZ, a zatem wydaje się, iż pierwszy warunek do stworzenia możliwości wzmocnienia roli POZ w systemie opieki zdrowotnej jest już spełniony poprzez istnienie wystarczającej liczby placówek. Wyzwaniem pozostaje nadal modernizacja ich wyposażenia oraz zakup niezbędnego sprzętu medycznego.

Wykres 81. Ocena potrzeb dotyczących odchodzenia od opieki szpitalnej na rzecz wzrostu roli POZ, opieki środowiskowej, profilaktyki, rehabilitacji (skala potrzeb od 1 do 6, 1 - brak potrzeb, 6 - bardzo silna potrzeba)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z podmiotami leczniczymi, N=393

Biorąc pod uwagę rozkład terytorialny potrzeb dotyczących odchodzenia od opieki szpitalnej, większe potrzeby związane z tworzeniem i modernizacją ośrodków rehabilitacyjnych zanotowano na terenie Mazowsza regionalnego, natomiast większe zapotrzebowanie na tworzenie nowych placówek POZ – na terenie regionu stołecznego (nadal jednak potrzeba ta jest oceniana najniżej spośród wszystkich innych). Największe potrzeby dotyczące ośrodków rehabilitacyjnych występują w subregionie żyrardowskim i ciechanowskim, radomskim i

⁷⁶ Fundacja Urszuli Jaworskiej, *Społeczny audyt opieki szpitalnej w Polsce – pilotaż, raport końcowy*

⁷⁷ ZAŁĄCZNIKI do wniosku dotyczącego ROZPORZĄDZENIA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu i Migracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz, COM(2018) 375 final, 29.5.2018r.

płockim. Dużą konieczność zatrudnienia pracowników świadczących opiekę środowiskową odnotowano w subregionie ciechanowskim, tam również występują największe potrzeby dotyczące -rozszerzenia kompetencji lekarzy POZ.

Ważną tendencją, wpływającą niejako z założeń deinstytucjonalizacji oraz odchodzenia od opieki szpitalnej na rzecz opieki środowiskowej jest łącznie usług zdrowotnych i społecznych. Zapytani o opinię na temat potrzeb w tej kwestii, przedstawiciele JST ocenili najwyższą potrzebę tworzenia placówek opieki długoterminowej oraz tworzenia nowych zakładów opiekuńczo-leczniczych, w których mogłyby przebywać osoby w trakcie rekonwalescencji, ale niewymagające już opieki szpitalnej. Wyposażenie już istniejących placówek jest dla samorządów potrzeba nieco mniej istotną. Biorąc pod uwagę zróżnicowanie terytorialne, największe potrzeby w tej kwestii odnotowano w Warszawie, stosunkowo najmniejsze zaś w subregionie ostrołęckim. Minimalnie większe potrzeby odnotowano regionie stołecznym.

Nieco inaczej potrzeby w tej kwestii oceniły podmioty lecznicze – największe potrzeby w tym zakresie dotyczyły tworzenia domowych hospicjów. Potrzeby modernizacji wyposażenia już istniejących placówek są w ich ocenie minimalnie większe niż potrzeby tworzenia nowych placówek.

Personel medyczny

Liczba lekarzy wykonujących zawód na terenie województwa mazowieckiego w 2016 r. wyniosła 30 tys., z czego 24 tys. stanowili lekarze, 5 tys. - lekarze dentyści, a 101 lekarzy posiadało oba te uprawnienia. Liczba lekarzy wykonujących zawód w województwie to 21,02% liczby lekarzy wykonujących zawód w całym kraju. Liczba lekarzy specjalistów wykonujących zawód na terenie województwa wyniosła 28 tys., co stanowi 26,52% liczby lekarzy specjalistów wykonujących zawód w Polsce. Najliczniejszą grupę stanowią specjaliści w dziedzinach: choroby wewnętrzne, pediatria, stomatologia zachowawcza z endodoncją, medycyna rodzinna, chirurgia ogólna, położnictwo i ginekologia, anestezjologia i intensywne terapię oraz okulistyka⁷⁸.

Liczba pielęgniarek i położnych wykonujących zawód na terenie Mazowsza w 2016 r. sięgnęła 43,38 tys., (37,22 tys. pielęgniarek i 6,48 tys. położnych)⁷⁹.

Liczba lekarzy według podstawowego miejsca pracy przypadających na 10 tys. mieszkańców w województwie mazowieckim wynosi 27,9 i jest jedną z najwyższych w badanych regionach – nieznacznie większą wartość wskaźnika odnotowano jedynie w województwie łódzkim. Najmniej lekarzy w stosunku do liczby ludności działa w województwie podkarpackim i warmińsko-mazurskim. Podobnie jest w przypadku pielęgniarek i położnych – województwo mazowieckie przoduje również w tym zestawieniu. Warto zauważyć, że zarówno w przypadku lekarzy, jak i pielęgniarek i położnych ich liczba przypadająca na 10 tys. ludności jest znacznie wyższa w regionie stołecznym niż na Mazowszu regionalnym, co związane jest z większą kadrą medyczną pracującą w warszawskich podmiotach leczniczych. A zatem wysokie wskaźniki w województwie mazowieckim wynikają głównie z bardzo pozytywnej sytuacji w Warszawie i jej okolicach – w pozostałych częściach Mazowsza stan zatrudnienia personelu medycznego odbiega od stanu w sąsiadujących regionach.

⁷⁸ Mapa potrzeb zdrowotnych w zakresie lecznictwa szpitalnego dla woj. mazowieckiego, 2018

⁷⁹ jw.

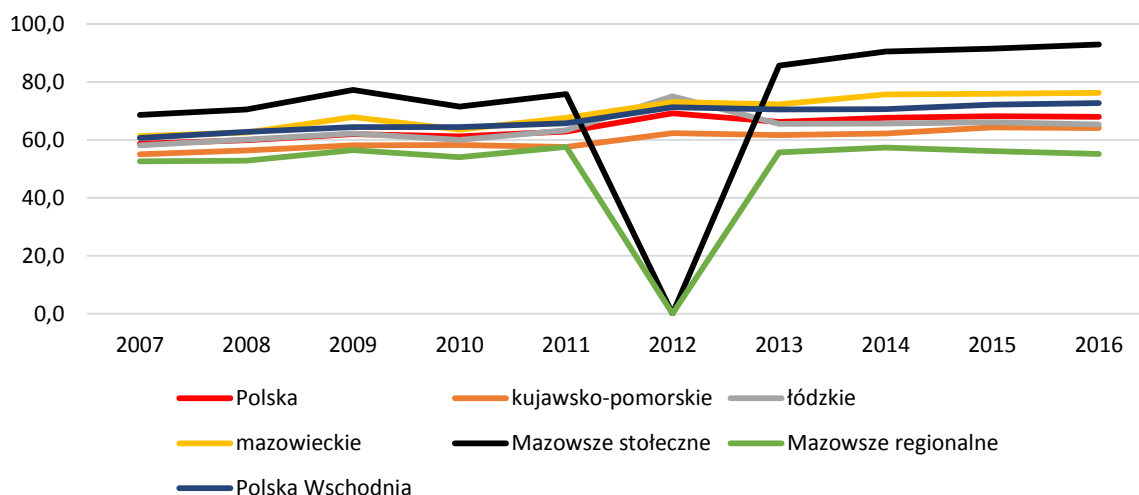
Tabela 39. Liczba lekarzy oraz pielęgniarek i położnych przypadających na 10 tys. ludności - ujęcie regionalne, 2016r.

	Mazowieckie	Mazowsze stołeczne	Mazowsze regionalne	Lubelskie	Podkarpackie	Podlaskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-Mazurskie	Kujawsko-Pomorskie	Łódzkie	Polska Wschodnia	Polska
Lekarze pracujący na 10 tys. mieszkańców (wg podstawowego msc. pracy)	27,9	37,4	15,9	25,3	21,3	26,8	24,4	21,5	24,4	28,1	23,7	23,9
Liczba pielęgniarek i położnych (personel pracujący ogółem) na 10 tys. mieszkańców	76,3	92,9	55,1	74,4	74,8	72,4	75,6	64,4	64,1	65,3	72,6	67,9

Źródło: BDL, dostęp: 12.06.2018

Biorąc pod uwagę dynamikę wskaźnika dotyczącego pielęgniarek i położnych, we wszystkich regionach ich liczba stale rośnie, przy czym najwyższy wzrost osiąga Mazowsze stołeczne, najniższy zaś Mazowsze regionalne.

Wykres 82. Liczba pielęgniarek i położnych (personel pracujący ogółem) na 10 tys. mieszkańców (2007 - 2016) (dane za 2012 rok częściowo niedostępne)

Źródło: BDL, dostęp: 12.06.2018

W ujęciu subregionalnymi porównano również dane dotyczące liczby lekarzy (pracujących ogółem) oraz liczby pielęgniarek i położnych przypadających na 10 tys. mieszkańców. Widać wyraźnie, iż m.st. Warszawa wyróżnia się znacząco pod względem zasobów kadry medycznej. Co za tym idzie, wysokie wskaźniki osiąga również Mazowsze stołeczne (ponad 90 lekarzy oraz pielęgniarek i położnych na 10 tys. osób). Wskaźniki Mazowsza regionalnego zbliżone są do wskaźników subregionu siedleckiego i ciechanowskiego.

Tabela 40 Liczba lekarzy oraz pielęgniarek i położnych przypadających na 10 tys. ludności, 2016r.

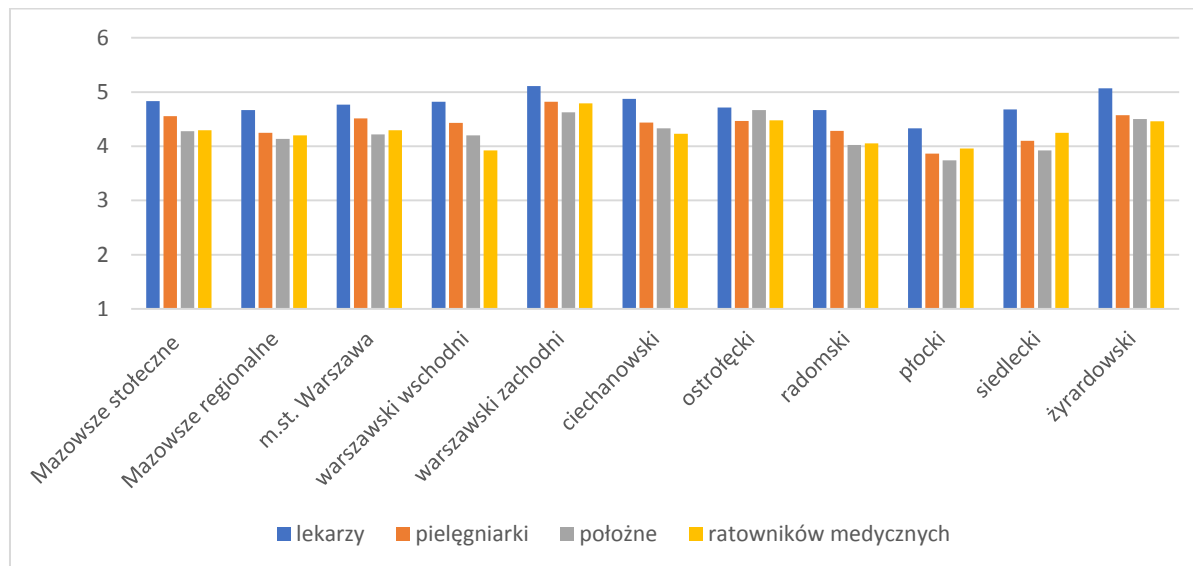
Region/subregion	Liczba lekarzy ⁸⁰ przypadających na 10 tys. ludności	Liczba pielęgniarek i położnych przypadających na 10 tys. ludności
Mazowsze stołeczne	98	93
Mazowsze regionalne	37	55
m.st. Warszawa	138	130
warszawski wschodni	38	39
warszawski zachodni	47	42
ciechanowski	32	52
ostrołęcki	33	58
radomski	40	60
płocki	43	59
siedlecki	37	53
żyrardowski	32	41

Źródło: BDL, dostęp: 12.06.2018

Wyniki badania ankietowego przeprowadzonego wśród mazowieckich podmiotów leczniczych wskazują, iż największe potrzeby dotyczące poprawy dostępności usług opieki zdrowotnej dotyczą lekarzy – sytuacja ta występuje w każdym subregionie województwa (w największym stopniu w subregionie warszawskim zachodnim i żyrardowskim, w najmniejszym – w subregionie płockim). Drugą grupą zawodową, w ramach której dostrzega się potrzebę zwiększenia dostępności jej usług są pielęgniarki, przy czym nieco większe potrzeby w tej kwestii odnotowano na terenie regionu stołecznego niż Mazowsza regionalnego. Jeśli chodzi o subregiony, ograniczony dostęp do usług pielęgniarskich doskwiera interesariuszom z subregionu warszawskiego zachodniego, m. st. Warszawy, ostrołęckiego i żyrardowskiego. Zgodnie z wynikami ankiety, mniejsze potrzeby związane z dostępnością usług dotyczą położnych i ratowników medycznych. Subregionami, w których są one największe są subregion warszawski zachodni, ostrołęcki i żyrardowski.

⁸⁰ Dane obejmują zakłady opieki zdrowotnej oraz praktyki, które złożyły sprawozdanie MZ-88.

Wykres 83. Ocena potrzeb dotyczących poprawy dostępności usług świadczonych przez personel medyczny (skala potrzeb od 1 do 6, 1 - brak potrzeb, 6 - bardzo silna potrzeba)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z podmiotami leczniczymi, N=414

Niedobory kadrowe, co zostało potwierdzone w niniejszym badaniu, są jedną z głównych barier dostępu do opieki zdrowotnej oraz jednym z bardziej palących problemów, z jakimi musi się obecnie zmierzyć system ochrony zdrowia w Polsce.

Zdaniem eksperta w dziedzinie ochrony zdrowia, problemem jest nie tylko niedobór ilościowy lekarzy, zwłaszcza lekarzy specjalistów różnych dziedzin, ale przede wszystkim niedobór kadr pielęgniarskich, które stanowią wsparcie pomocnicze, bez którego proces leczenia nie mógłby przebiegać. Kluczową przyczyną tego niedoboru jest ukształtowane historycznie bardzo hermetyczne postrzeganie roli, jaką pełni lekarz i pielęgniarka w procesie terapeutycznym. W Polsce przez lata nie następował proces sukcesywnego przekazywania czy też rozszerzania uprawnień lekarzy na rzecz pielęgniarek oraz pielęgniarek na rzecz innych zawodów medycznych. Model ten, szeroko dyskutowany i stosowany w systemach krzyżujących się kompetencji umożliwiałby zastępowanie się profesjonalistów w opiece nad pacjentem. W przypadku niedoboru lekarzy pewne czynności wykonuje wówczas w sposób naturalny przygotowana w procesie kształcenia pielęgniarka, a w przypadku niedoboru pielęgniarek w sposób naturalny, dopuszczalny przepisami prawa, ale też popularyzowany samą praktyką stosowaną w systemie, uprawnienia pielęgniarskie przekazywane są opiekunom medycznym czy asystentom medycznym. W polskim systemie ochrony zdrowia zawody te mają bardzo twardo zdefiniowane kompetencje w ramach oddzielnych pól działania. Kompetencje są dość wąskie i nie nakładają się na siebie, czego konsekwencją jest między innymi nieprzekazywanie pewnych grupom niżej wykwalifikowanych profesjonalistów (np. opiekunów medycznych), prostych czynności, które mogą wykonywać w zastępstwie za specjalistów, bez uszczerbku dla jakości i wyników leczenia.

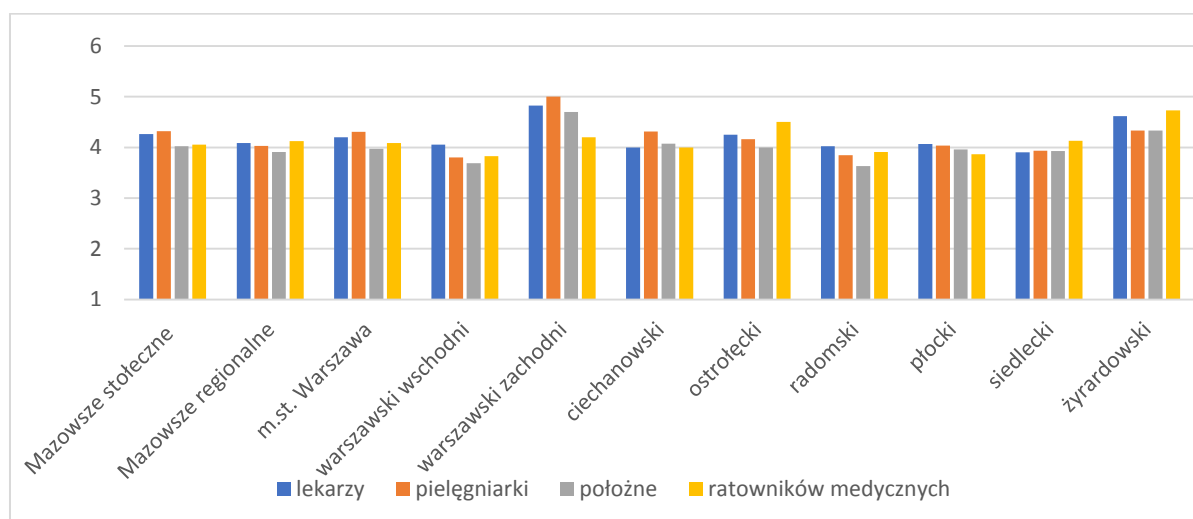
Zjawisko niedoboru kadr i konsekwencje braku krzyżowania kompetencji profesjonalistów medycznych w zespołach terapeutycznych w województwie mazowieckim w szczególności wyodrębia się ze względu na strukturę świadczeniodawców, bowiem województwo to charakteryzuje się najwyższym odsetkiem podmiotów leczniczych o wysokiej specjalizacji i najwyższym poziomie referencyjności w różnych dziedzinach medycyny. To właśnie w województwie mazowieckim mamy największą liczbę podmiotów o charakterze regionalnym i ogólnopolskim w różnych dziedzinach medycyny (m.in. onkologia, kardiologia, reumatologia, neurologia). To czyni ten rynek pracy szczególnie wrażliwym na niedobory kadr, szczególnie tych wysoko specjalistycznych. Ujawnia się tu zatem ogromna potrzeba wzmocnienia tych kadr poprzez przekazywanie kompetencji na niższy szczebel i rozszerzenie struktury stanowisk o sekretarki, asystentki medyczne, opiekunów medycznych, inżynierów biomedycznych i inne zawody, które mogłyby wspierać proces terapeutyczny i odciążać tym samym lekarzy specjalistów, których jest najmniej na rynku, a którzy mają kluczowe znaczenie w procesie leczenia.

Ogromnym problemem dotyczącym personelu medycznego jest również rosnąca średnia wieku. Jak wynika z przeprowadzonego wywiadu grupowego, średnia wieku pielęgniarki w Polsce to 51 lat (w 2008 r. średnia ta wynosiła 44 lata⁸¹). Mediana wieku pielęgniarek wykonujących zawód w województwie mazowieckim wynosi 48 lat (podobnie jak mediana wieku położnych). Liczba pielęgniarek wykonujących zawód powyżej 50. roku życia wynosi 15 tys., co stanowi 41,64% pielęgniarek wykonujących zawód w całym województwie. Natomiast liczba pielęgniarek wykonujących zawód powyżej 60. roku życia wynosi 3 tys., (9,26% pielęgniarek wykonujących zawód)⁸². Według danych Centralnego Rejestru Pielęgniarek i Położnych, w Polsce do 2022 roku uprawnień emerytalne uzyska ponad 39 tys. pielęgniarek i położnych, co stanowi blisko 30 proc. obecnie zatrudnionych. Istnieje zatem ryzyko, że pielęgniarki, które odejdą na emeryturę nie zostaną zastąpione przez odpowiednią liczbę nowych pielęgniarek. Spada również zainteresowanie studiami pielęgniarskimi i położniczymi, a blisko połowa pielęgniarek i położnych, kończąc studia, nie odbiera zaświadczenia o prawie do wykonywania zawodu⁸³.

Jeśli chodzi o wiek lekarzy, sytuacja jest podobna - mediana wieku lekarzy i lekarzy dentyistów wykonujących zawód w województwie w 2016r. wyniosła 48 lat, w przypadku lekarzy specjalistów – 52 lata. Liczba lekarzy i lekarzy dentyistów powyżej 65. roku życia, którzy wykonują zawód wyniosła 4 tys., co stanowi 12,19% wszystkich lekarzy wykonujących zawód w województwie. Liczba lekarzy i lekarzy dentyistów specjalistów powyżej 65. roku życia wyniosła 3 tys., co stanowi 12,30% wszystkich lekarzy specjalistów wykonujących zawód na Mazowszu.

W ramach badania ankietowego z podmiotami leczniczymi oceniono również potrzeby dotyczące podniesienia jakości usług świadczonych przez personel medyczny. Biorąc pod uwagę ogół otrzymanych odpowiedzi z całego województwa, największe potrzeby w tej dziedzinie odnotowano w równym stopniu w przypadku lekarzy i pielęgniarek, najmniejsze zaś w przypadku położnych. Analizując wyniki w ujęciu terytorialnym widać wyraźnie, iż największe potrzeby podniesienia jakości usług lekarzy, pielęgniarek i położnych występują w subregionie warszawskim zachodnim i żyrardowskim, natomiast dość duże potrzeby związane z jakością usług świadczonych przez ratowników medycznych występują w subregionie żyrardowskim i ostrołęckim. Jeśli chodzi o ujęcie regionalne, nieco niżej oceniana jest jakość pracy lekarzy, pielęgniarek i położnych na terenie regionu stołecznego, zaś w przypadku ratowników medycznych – na terenie Mazowsza regionalnego.

Wykres 84. Ocena potrzeb w zakresie poprawy jakości usług świadczonych przez personel medyczny (skala potrzeb od 1 do 6, 1 - brak potrzeb, 6 - bardzo silna potrzeba)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z podmiotami leczniczymi, N=411

⁸¹ <http://www.rynekzdrowia.pl/Finanse-i-zarzadzanie/Srednia-wieku-pielegniarek-to-prawie-51-lat,171448,1.html>

⁸² Mapa potrzeb zdrowotnych w zakresie lecznictwa szpitalnego dla woj. mazowieckiego, 2018

⁸³ <http://www.rynekzdrowia.pl/Finanse-i-zarzadzanie/Srednia-wieku-pielegniarek-to-prawie-51-lat,171448,1.html>

Opinię podmiotów leczniczych częściowo podzielią również mieszkańcy województwa mazowieckiego, zapytani w ramach badania ankietowego o ocenę jakości usług świadczonych przez personel medyczny. Najniższe oceny dotyczą jakości usług świadczonych przez lekarzy, przy czym najgorszą sytuację odnotowano (najniższą jakość usług) w subregionie radomskim i warszawskim wschodnim, najlepszą zaś – w subregionie żyrardowskim i plockim. Jeśli chodzi o pracę pielęgniarek, najlepiej jej jakość oceniają mieszkańcy subregionu żyrardowskiego i ciechanowskiego, najniżej natomiast – subregionu radomskiego. Jakość usług położnych najgorzej ocenili mieszkańcy subregionu warszawskiego wschodniego, ratowników medycznych natomiast – subregionu ciechanowskiego.

Ważnym elementem pozwalającym podnieść jakość świadczonych usług medycznych są kursy doszkalające, szkolenia oraz kształcenie ustawiczne. Według opinii uczestników wywiadu grupowego w województwie mazowieckim istnieje duża potrzeba wspierania tego typu działań z RPO WM, jako że nie wszystkie placówki oferują swoim pracownikom bezpłatne kursy doszkalające.

Telemedycyna i e-zdrowie

Zgodnie z zapisami Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, jednym ze sposobów na podniesienie efektywności systemu opieki zdrowotnej w Polsce będzie rozwijanie nowoczesnych form świadczenia usług medycznych i opieki zdrowotnej, łączących elementy telekomunikacji, informatyki oraz medycyny (telemedycyna). Wykorzystanie nowoczesnych technologii ma pozwolić na zmianę „tradycyjnego”, kapitałochłonnego lecznictwa w nowoczesny system e-zdrowia, skutkując poprawą jakości usług ochrony zdrowia oraz oszczędnościami w tym sektorze. Prowadzone działania mają być skupione na kilku perspektywicznych obszarach: telemedycznych rozwiązaniach hybrydowych (pozwalających m.in. na monitorowanie i sterowanie rehabilitacją pacjenta w warunkach domowych), bioinformatyce (obejmującej modelowanie, algorytmy i oprogramowanie dla celów diagnostycznych i terapeutycznych), biocybernetyce (wszczepialnych implantach, sztucznych narządach przeznaczonych do zastąpienia lub wsparcia upośledzonych funkcji narządów oraz systemach je wspomagających), informatycznych wyrobach medycznych do noszenia, a także technologiach telemedycznych stosowanych w diagnostyce i terapii, wspierających opiekę skoordynowaną (pozwalających m.in. na konsultacje medyczne na odległość). Do 2030 r. planowane jest również wykorzystanie e-usług publicznych do realizacji celów e-zdrowia, informatyzacja podmiotów działających w systemie ochrony zdrowia, wprowadzenie bezpiecznego podpisu elektronicznego przez pacjenta oraz osobę świadczącą usługi z zakresu opieki zdrowotnej, integracji systemów teleinformatycznych funkcjonujących wewnątrz systemu ochrony zdrowia, wprowadzenie rejestru usług medycznych, e-recept oraz e-skierowań⁸⁴. Cyfryzacja w opiece zdrowotnej, zgodnie z projektem Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady⁸⁵, będzie wspierana w ramach przyszłej unijnej perspektywy finansowej.

Obecnie trwają w Polsce prace związane z wprowadzeniem rozwiązań z dziedziny e-zdrowia. Na rok 2018 zaplanowano wprowadzenie e-recepty, a także uruchomienie e-skierowania oraz wprowadzenie systemu dla zdarzeń medycznych i wymiany dokumentacji medycznej. Od 2015r. istnieje w Polsce również możliwość legalnego świadczenia usług medycznych przy pomocy telemedycyny, czyli sprawowania opieki medycznej z wykorzystaniem łącza teleinformatycznego. Niestety, mimo ułatwień legislacyjnych i wejścia w życie zarządzeń prezesa NFZ o telekonsultacjach w dziedzinie kardiologii i geriatry, takie świadczenia nadal nie są w Polsce refundowane. Dość niewielkie jest również ich rozpowszechnienie oraz popularność. Dowodem mogą być wyniki przeprowadzonego badania ankietowego z mieszkańcami województwa mazowieckiego, z którego wynika, że potrzeby związane z telemedycyną i usługami e-zdrowia są oceniane najniżej spośród innych potrzeb dotyczących opieki zdrowotnej, takich jak potrzeby opieki medycznej dla osób starszych, kobiet w ciąży czy domowej opieki medycznej. Dość niska ocena może być spowodowana nie tyle niedostrzeganiem istnienia potrzeb w tym kierunku, co niewiedzą na temat możliwych rozwiązań czy lękami przed ich stosowaniem, zwłaszcza wśród osób

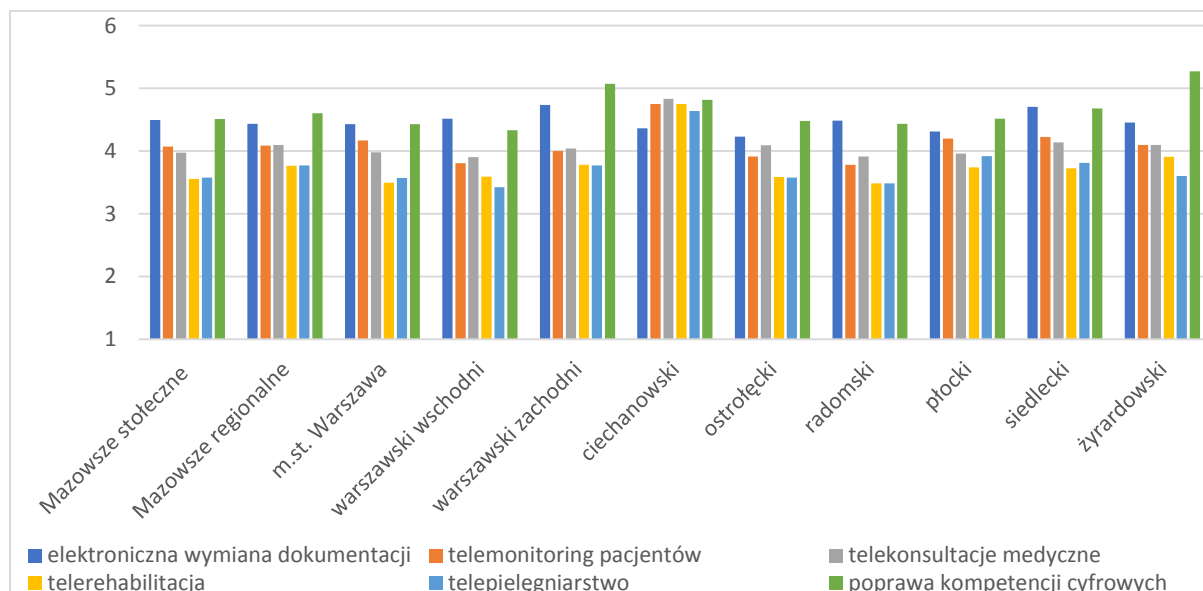
⁸⁴ Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), 2017

⁸⁵ ZAŁĄCZNIKI do wniosku dotyczącego ROZPORZĄDZENIA PARLAMENTU EUROPEJSKIEGO I RADY ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu i Migracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz, COM(2018) 375 final, 29.5.2018r.

o niskich kompetencjach związanych z obsługą komputera. Warto zauważyć również, że obecnie rozwiązania tego typu stosowane są głównie w prywatnych placówkach sieciowych.

Zapytani o konkretne potrzeby związane z funkcjonowaniem systemu telemedycyny i e-zdrowia, przedstawiciele podmiotów leczniczych województwa mazowieckiego najniżej ocenili potrzeby dotyczące telepielęgniarstwa i telerehabilitacji. Najprawdopodobniej jest to związane z przekonaniem, iż usługi pielęgniarskie i rehabilitacyjne są tym rodzajem świadczeń, które wymagają kontaktu fizycznego i trudno wyobrazić sobie sytuację, w której można byłoby przeprowadzić je zdalnie. Niski poziom tego rodzaju potrzeb można zaobserwować we wszystkich subregionach oprócz subregionu ciechanowskiego. Dość nisko oceniono również potrzeby dotyczące telekonsultacji medycznych – największe zapotrzebowanie na tego typu usługi zgłoszono w subregionie ciechanowskim i siedleckim. Jako najbardziej potrzebne wskazane zostały natomiast działania dotyczące poprawy kompetencji cyfrowych personelu medycznego i pacjentów (zwłaszcza w subregionie żyrardowskim i warszawskim zachodnim) oraz rozwój elektronicznej wymiany dokumentacji medycznej (subregion warszawski zachodni i siedlecki).

Wykres 85. Ocena potrzeb dotyczących telemedycyny i e-zdrowia (skala potrzeb od 1 do 6, 1 - brak potrzeb, 6 - bardzo silna potrzeba)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z podmiotami leczniczymi, N=392

Jak wynika z przeprowadzonych badań jakościowych, wśród możliwości jakie niesie za sobą rozwój telemedycyny i usług e-zdrowia jest przede wszystkim skrócenie czasu potrzebnego na dotarcie do placówki medycznej. Krótka konsultacja dotycząca chociażby dawkowania leków, omówienia wyników badań czy przekazania zaleceń medycznych może odbyć się bez konieczności fizycznego pojawienia się w szpitalu czy przychodni, nie ma najczęściej również konieczności pobierania dnia wolnego w pracy z powodu wizyty w oddalonej od miejsca zamieszkania placówce. Elektroniczny dostęp do informacji medycznych oraz system e-recept i e-skierowań również pozwala nie tylko usprawnić i skrócić czas związany z obsługą danego pacjenta, ale również wyeliminować nieprawidłowości związane z wydawaniem i przyjmowaniem nieprawidłowo wypełnionych bądź wręcz fałszywych dokumentów.

Jednocześnie warto podkreślić, iż system e-zdrowia może działać sprawnie jedynie wówczas, gdy stworzone są do tego odpowiednie warunki organizacyjno-techniczne. W opinii respondentów wywiadów nadal w wielu placówkach i gabinetach lekarskich brakuje odpowiedniego sprzętu, który umożliwiłby świadczenie usług czy też sporządzanie elektronicznej dokumentacji medycznej. Nie bez znaczenia pozostaje również fakt wysokiej mediany wieku mazowieckich lekarzy – istnieje ryzyko, że wiele osób nie będzie w krótkim czasie opanować obsługi komputera i formularzy związanych z elektroniczną dokumentacją. Rozwiązaniem może

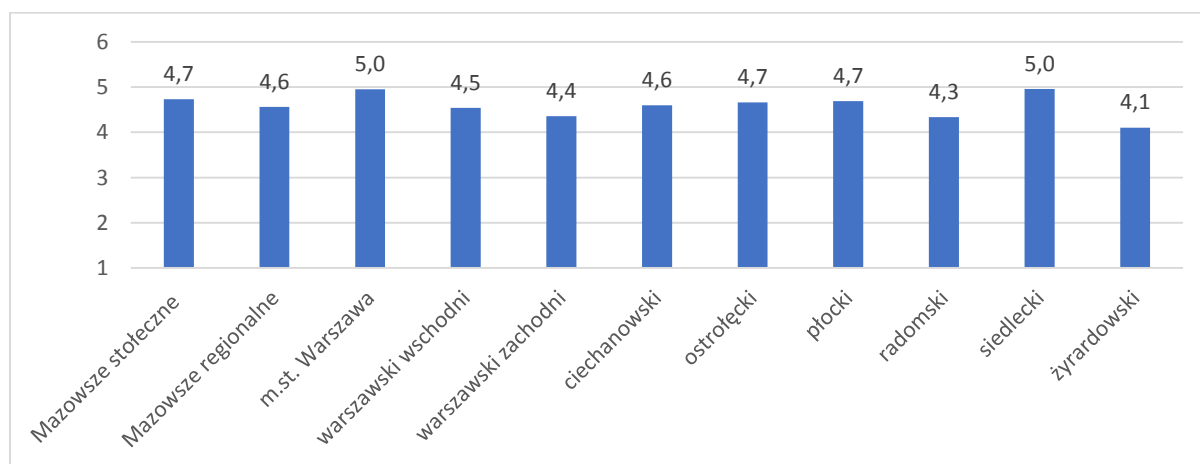
okazać się wsparcie niższego personelu medycznego, który mógłby przejmować część obowiązków związanych ze sporządzaniem dokumentacji. Istnieje również konieczność prowadzenia szerokich działań informacyjnych, które miałyby za zadanie popularyzacje rozwiązań telemedycznych oraz zalet, jakie ze sobą niosą, a także wspierania działań z zakresu podnoszenia kompetencji cyfrowych zarówno personelu medycznego, jak również pacjentów.

Potrzeby zdrowotne osób starszych

Według Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, jednym z najważniejszych wyzwań dla rozwoju Polski są niekorzystne trendy demograficzne, które przejawiają się ujemnym przyrostem naturalnym, spadkiem udziału osób w wieku aktywności zawodowej oraz szybkim wzrostem udziału osób starszych w całej populacji⁸⁶. Postępujący proces starzenia się ludności oraz wydłużająca się długość życia powodują, że coraz bardziej liczną grupą pacjentów stają się osoby starsze oraz sędziwe. Wzmocnienie działań na rzecz rozwoju infrastruktury i zasobów kadrowych w obszarze opieki zdrowotnej nad osobami starszymi znalazło się nawet wśród celów długoterminowych zapisanych w Policy paper dla ochrony zdrowia na lata 2014–2020. Według założeń, efektem prowadzonych w tym zakresie działań ma być m. in. wdrożenie długofalowej polityki senioralnej – systemowych działań ukierunkowanych na przygotowanie do starzenia się, zarówno na poziomie indywidualnym, jak i całego społeczeństwa, poprawa stanu zdrowia i sprawności funkcjonalnej osób starszych, poprawa dostępności i jakości usług na rzecz osób starszych, wdrożenie holistycznych standardów opieki nad osobami w wieku geriatrycznym, rozwój opieki długoterminowej oraz deinstytucjonalizacja⁸⁷.

Zapytani o niezaspokojone dotąd potrzeby dotyczące opieki medycznej nad osobami starszymi obserwowane w gminie zamieszkania, mieszkańcy województwa mazowieckiego określili ich poziom relatywnie wysoko. Największe potrzeby zidentyfikowano w subregionie siedleckim oraz m. st. Warszawa, najmniejsze zaś – w subregionie żyrardowskim. Biorąc pod uwagę zróżnicowanie regionalne, minimalnie większe potrzeby dotyczące opieki nad starszymi występują na obszarze Mazowsza stołecznego.

Wykres 86. Ocena potrzeb dotyczących opieki medycznej dla osób starszych (skala potrzeb od 1 do 6, 1 - brak potrzeb, 6 - bardzo silna potrzeba)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z mieszkańcami województwa mazowieckiego, N=390

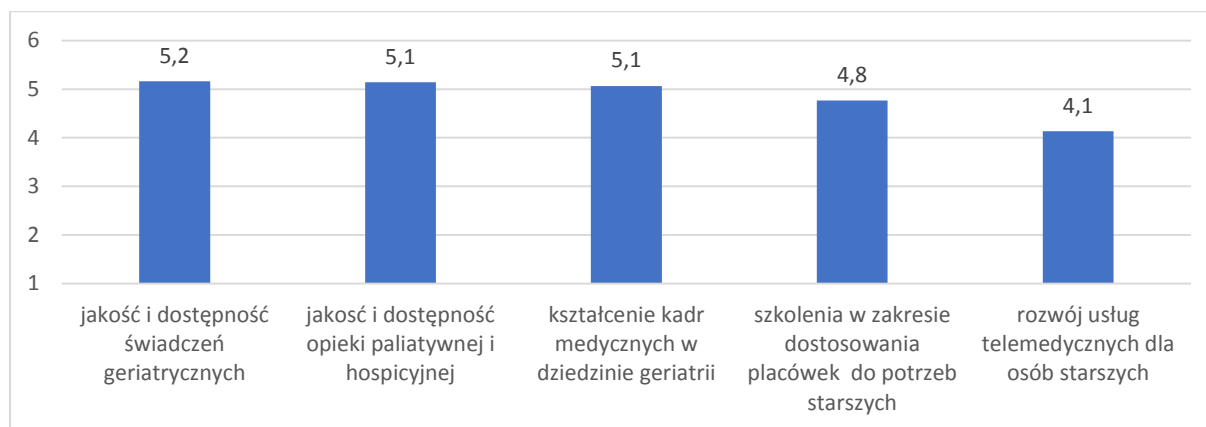
Zagadnienie potrzeb związanych z opieką nad osobami starszymi zostało pogłębione w ramach badania ankietowego przeprowadzonego z podmiotami leczniczymi. Podobnie, jak w przypadku mieszkańców, potrzeby w tym zakresie zostały ocenione bardzo wysoko. Największe z nich dotyczyły zwiększenia jakości i dostępności świadczeń geriatrycznych, a zatem podstawowego warunku, który powinien zostać spełniony, aby można było

⁸⁶ Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, 2017

⁸⁷ Policy paper dla ochrony zdrowia na lata 2014–2020, 2015

mówić o polityce zdrowotnej nastawionej na zdrowie osób w podeszłym wieku. Największe potrzeby w tym zakresie odnotowano w subregionie żyrardowskim. Nieco mniejsze potrzeby dotyczyły podniesienia jakości i dostępności opieki paliatywnej i hospicyjnej, z której korzystają w dużej mierze osoby starsze (ponownie największe potrzeby w subregionie żyrardowskim, najmniejsze zaś – w subregionie płockim). Równie wysoko oceniono potrzebę kształcenia kadr medycznych w dziedzinie geriatry. Potrzeba ta wynika ze stale zwiększającej się liczby osób starszych, które będą potrzebowały opieki coraz większej liczby personelu medycznego. Nieco niżej, choć nadal bardzo wysoko, oceniono konieczność przeprowadzania szkoleń w zakresie dostosowywania placówek medycznych do potrzeb osób starszych (największe potrzeby – subregion warszawski zachodni). Najmniejsze zgłaszane potrzeby dotyczą rozwijania systemu usług telemedycznych, z których mogłyby korzystać osoby starsze, zwłaszcza te o ograniczonej możliwości poruszania się.

Wykres 87. Ocena potrzeb zdrowotnych osób starszych (skala potrzeb od 1 do 6 , 1 - brak potrzeb, 6 - bardzo silna potrzeba)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z podmiotami leczniczymi, N=388

W opinii eksperta w zakresie ochrony zdrowia, opieka nad osobami starszymi powinna być wspierana w ramach modelu opieki koordynowanej, przy pomocy ośrodka, który sprawuje pieczę merytoryczną nad wielochorobowością osób w podeszłym wieku. W modelu tym opieka nad takim pacjentem powinna być sprawowana na możliwie najniższym szczeblu, a także w pobliżu miejsca zamieszkania pacjenta. Konieczne jest zatem wsparcie mechanizmów skoordynowanej opieki na poziomie podstawowej opieki zdrowotnej lekarza rodzinnego i ośrodków specjalistycznych (np. opieka neurologa w przypadku chorych na chorobę Parkinsona), a także wspieranie opieki domowej przy wykorzystaniu wsparcia opiekunów osób niesamodzielnych.

Poważnym problemem dotyczącym opieki zdrowotnej nad osobami starszymi jest brak specjalistów w dziedzinie geriatry oraz niedostateczna liczba placówek świadczących usługi geriatryczne. Niezbędne jest zatem zwiększenie kompetencji w dziedzinie leczenia osób starszych wśród lekarzy innych specjalności, a przede wszystkim specjalistów chorób wewnętrznych i medycyny rodzinnej.

Potrzeby zdrowotne kobiet w ciąży

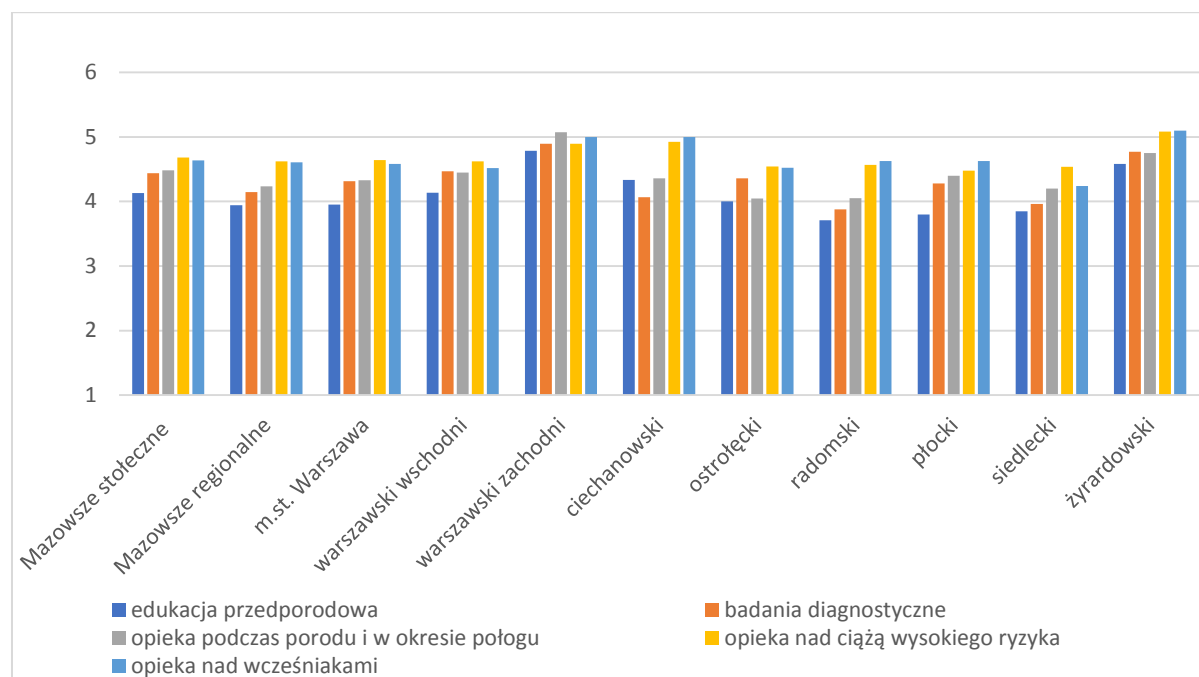
Dążenie do podniesienia jakości opieki okołoporodowej, udoskonalenie i rozwój profilaktyki dla kobiet w ciąży (i dzieci w okresie prenatalnym) oraz matki i dziecka po jego urodzeniu zostało zapisane w Strategii na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju w ramach wspierania aktywnej polityki prorodzinnej⁸⁸. Konieczność wspierania tej grupy, zwłaszcza w obliczu niżu demograficznego i niekorzystnych prognoz w tym obszarze na przyszłość, wyrażona została również w Policy paper. Zalecana jest intensyfikacja działań, mających na celu zapewnienie optymalnego standardu w zakresie opieki nad matką i dzieckiem w zakresie m. in. rozwoju nowoczesnej infrastruktury i dostosowania kształcenia kadr medycznych do identyfikowanych potrzeb (np. położnictwo i

⁸⁸ Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, 2017

ginekologia, neonatologia, pediatria, kardiologia i kardiochirurgia dziecięca, chirurgia dziecięca, neurologia dziecięca, psychiatria dziecięca, hematologia i onkologia dziecięca)⁸⁹.

Największe potrzeby dotyczące okołoporodowej opieki nad matką i dzieckiem, zgodnie z deklaracjami podmiotów leczniczych z województwa mazowieckiego są związane z opieką nad ciążą wysokiego ryzyka oraz opieką nad wcześniakami, a zatem sytuacjami wymagającymi dodatkowej niż w przypadku prawidłowo przebiegających ciąży infrastruktury i wiedzy medycznej. Największe potrzeby tego typu odnotowano w subregionie żyrdowskim, ciechanowskim i warszawskim zachodnim. Tam też występowały największe potrzeby dotyczące kompleksowej opieki podczas porodu i w okresie połogu. Najmniejsze potrzeby we wszystkich subregionach dotyczyły edukacji przedporodowej. Biorąc pod uwagę zróżnicowanie regionalne, nieco wyższe potrzeby związane z opieką nad matką i dzieckiem występują na Mazowszu stołecznym.

Wykres 88. Ocena potrzeb zdrowotnych kobiet w ciąży, opieka nad matką i dzieckiem (skala potrzeb od 1 do 6, 1 - brak potrzeb, 6 - bardzo silna potrzeba)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI z podmiotami leczniczymi, N=387

Wyniki badania ankietowego potwierdzone zostały częściowo w ramach badań jakościowych. Respondenci byli zdania, że prowadzenie działań edukacyjnych wśród osób, które nie spodziewają się jeszcze dziecka nie jest efektywne – najlepszym etapem na tego typu szkolenia jest szkoła rodzenia. W ich opinii to właśnie wtedy rodzice przyswajają praktyczną wiedzę na temat porodu i opieki nad noworodkiem w najbardziej skuteczny sposób. Kluczowe jest również wsparcie położnej (położnej laktacyjnej) czy pielęgniarki/położnej środowiskowej, która może służyć poradą także w domu ciężarnej. Warto zatem szeroko informować kobiety w ciąży, że mają możliwość skorzystania z takiej wizyty. Opieka tego rodzaju jest ważna szczególnie w przypadku pierworódki – porady dotyczące karmienia, przewijania oraz pielęgnacji są niezbędne z jednej strony dla zapewnienia dziecku przez matkę możliwie najlepszej opieki, z drugiej zaś podnoszą komfort psychiczny matki, co w wielu przypadkach może zapobiec czy też złagodzić depresję poporodową. Ważnym aspektem wsparcia położnej jest również edukacja w zakresie kształtowania właściwych postaw i podejścia społeczeństwa do kwestii szpecień ochronnych.

⁸⁹ Policy paper dla ochrony zdrowia na lata 2014–2020, 2015

Programy zdrowotne

W ramach badania ankietowego przeprowadzonego wśród podmiotów leczniczych z województwa mazowieckiego respondenci zostali poproszeni o wskazanie najbardziej potrzebnych programów zdrowotnych w podziale na cztery grupy wiekowe (niemowlęta i małe dzieci, starsze dzieci i młodzież, dorośli, starsi). W przypadku niemowląt i małych dzieci najczęściej wskazywano na programy związane z profilaktyką i leczeniem próchnicy, zaburzeń dotyczących rozwoju ruchowego (zaburzenia sensomotoryczne, zaburzenia napięcia mięśniowego, dysplazja stawów biodrowych), edukacji w zakresie szczepień ochronnych oraz wczesnego wykrywania wad rozwojowych i chorób genetycznych. W grupie starszych dzieci i młodzieży najbardziej potrzebne są programy dedykowane zapobieganiu i leczeniu wad postawy (skrzywienia kręgosłupa, zwłaszcza skolioza), leczeniu stomatologicznemu i wadom zgryzu, leczeniu psychologicznemu (zwłaszcza w kierunku leczenia depresji) oraz otyłości. Wśród osób dorosłych największe zapotrzebowanie dotyczy chorób układu krążenia i nadciśnienia, leczenia onkologicznego, otyłości i chorób kręgosłupa. W grupie osób starszych natomiast najczęściej wskazywano potrzeby dotyczące programów w zakresie zmian zwyrodnieniowych stawów, ogólnie pojętej opieki geriatrycznej, chorób układu krążenia i nadciśnienia i aktywizacji ruchowej. Potrzeby w zakresie programów zdrowotnych rozkładają się w miarę równomiernie, nie można zatem wskazać dominacji potrzeb konkretnego schorzenia w danym subregionie.

Respondenci zostali również poproszeni o wskazanie, z jakich map potrzeb zdrowotnych wynika zapotrzebowanie na tworzenie programów zdrowotnych. Co ciekawe, znakomita większość z nich nie potrafiła tego zrobić – ankietowani podawali własne doświadczenie zawodowe i obserwację, wyniki badań, obiegowe opinie bądź też wcale nie wskazywali źródła poparcia swojego zdania. Można zatem przyjąć, że przedstawiciele podmiotów medycznych w województwie nie są świadomi istnienia map potrzeb zdrowotnych.

W przypadku chorób onkologicznych i kardiologicznych, potrzeba tworzenia programów jest spójna zarówno z Policy Paper, które wskazuje pięć najbardziej powszechnych rodzajów schorzeń w Polsce, jak również z mapami potrzeb zdrowotnych województwa mazowieckiego. Jeśli chodzi o leczenie próchnicy, zarówno w zębach stałych, jak i mlecznych, województwo mazowieckie należy do województw o najmniejszej liczbie pacjentów podanych tego rodzaju leczeniu przypadających na 100 tys. mieszkańców. W przypadku wad postawy i chorób kręgosłupa u dzieci, województwo mazowieckie znalazło się na 7 pozycji w Polsce pod względem liczby hospitalizacji na 100 tys. ludności, natomiast u dorosłych – na 10 pozycji. Prognozowana zapadalność na choroby kręgosłupa w województwie w kolejnych kilkunastu latach będzie wzrastać. Wzrastać będzie również zapadalność na choroby stawów – według prognoz w latach 2020 i 2029 największa zapadalność wśród wszystkich schorzeń układu kostno-mięśniowego będzie dotyczyć właśnie chorób stawów.

Podsumowanie

Dostęp do opieki zdrowotnej na terenie województwa mazowieckiego został oceniony przez interesariuszy jako raczej niewystarczający. Największą dostępnością cieszą się usługi Podstawowej Opieki Zdrowotnej, najmniejszą zaś – usługi związane z leczeniem szpitalnym i specjalistycznym. Minimalnie wyższy poziom dostępności usług zdrowotnych odnotowano na terenie Mazowsza regionalnego. Do największych barier utrudniających dostęp do opieki zdrowotnej należą niewystarczające kontrakty z NFZ, braki kadrowe oraz zbyt długi czas oczekiwania na wizytę lub zabieg, wynikający nie tylko z braku środków przekazywanych przez NFZ, ale również z zapisywania się na kilka wizyt jednocześnie, nieodwoływania wizyt oraz wpisywania na listę oczekujących poza kolejnością. W przypadku POZ stosunkowo ważną barierą jest także brak możliwości wykonania badań specjalistycznych. Mimo, iż przedstawiciele podmiotów leczniczych deklarują duże potrzeby związane z zakupem niezbędnego sprzętu medycznego, należy mieć na uwadze porównania zasobów sprzętu medycznego zawarte w Mapach potrzeb zdrowotnych, z których wynika, że Mazowsze w przypadku większości analizowanych rodzajów sprzętu wypada lepiej niż pozostałe województwa - warto jednak pamiętać, że sprzęt ten zlokalizowany jest głównie w placówkach w Warszawie. Duże deklarowane potrzeby dotyczą również modernizacji istniejących placówek medycznych w celu podniesienia dostępności świadczeń i jakości świadczonych usług. Najmniejsze potrzeby dotyczą tworzenia nowych placówek medycznych, co świadczy o tym, że należy koncentrować się przede wszystkim na wykorzystaniu istniejących zasobów dzięki ich modernizacji i rozbudowie oraz dostosowaniu do nowych metod leczenia. Konieczne jest również wzmocnienie zasobów ambulatoryjnej opieki specjalistycznej oraz wszelkiego rodzaju infrastruktury, która umożliwiłaby realizację świadczeń w systemach opieki domowej

(specjalistyczne łóżka, sprzęt do domowej rehabilitacji). Jeśli chodzi o potrzeby szczególnego wsparcia dla konkretnych rodzajów placówek czy oddziałów szpitalnych, wsparcia wymagają przede wszystkim placówki i oddziały rehabilitacyjne, oddziały chirurgiczne, geriatryczne i onkologiczne. Sine potrzeby dotycząc również tworzenia, rozbudowy lub modernizacji domów opieki, zarówno długoterminowej, jak również opieki dziennej.

Zidentyfikowane potrzeby w zakresie opieki koordynowanej są wysokie i dotyczą w największym stopniu zapewnienia ciągłości świadczonej opieki w przypadku chorób przewlekłych oraz konieczności zatrudnienia większej liczby specjalistów, co potwierdza znaczenie bariery w postaci braków kadrowych. Dość wysokie potrzeby dotyczą również łączenia działań różnych świadczeniodawców w procesie opieki nad danym pacjentem. Najmniejsze potrzeby dotyczą rozwiązań teleinformatycznych zapewniający dostęp do danych medycznych oraz rozwoju doradztwa telefonicznego.

Podmioty lecznicze województwa mazowieckiego zgłaszają również dość duże potrzeby związane z deinstytucjonalizacją. Pożądanym kierunkiem wsparcia jest zapewnienie opieki nad osobami niesamodzielnymi w zastępstwie za opiekunów będących członkami rodzin, wspieranie długoterminowej opieki domowej nad osobą niesamodzielną, w tym opieki pielęgniarskiej, a także tworzenie dziennych domów opieki medycznej/dziennych domów opiekuńczo – rehabilitacyjnych.

Bardzo wysokie potrzeby zidentyfikowano również w zakresie odchodzenia od leczenia szpitalnego na rzecz leczenia ambulatoryjnego, rozwijania profilaktyki i usług świadczonych w ramach podstawowej opieki zdrowotnej. Wsparciem należy objąć w szczególności promocję zdrowego stylu życia i profilaktyki zdrowotnej, poprawę wyposażenia istniejących ośrodków rehabilitacyjnych oraz tworzenia nowych placówek tego rodzaju. Ważne jest także wspieranie kształcenia ustawicznego i rozszerzania kompetencji lekarzy POZ poprzez szkolenia dotyczące opieki geriatrycznej, którzy mogliby przejąć obowiązki opieki nad osobami starszymi w obliczu niedoborów specjalistów w dziedzinie geriatric. W kwestii łączenia usług społecznych i zdrowotnych, wynikającej z założeń deinstytucjonalizacji i odchodzenia od opieki szpitalnej na rzecz opieki środowiskowej ważne jest wspieranie domowych hospicjów, placówek opieki długoterminowej oraz zakładów opiekuńczo-leczniczych, w których mogłyby przebywać osoby w trakcie rekonwalescencji, ale niewymagające już opieki szpitalnej.

Mimo, iż liczba lekarzy i pielęgniarek przypadających na 10 tys. ludności w województwie mazowieckim jest większa niż w innych analizowanych w badaniu regionach, interesariusze na Mazowszu nadal widzą silną potrzebę zwiększenia dostępności usług świadczonych przez przedstawicieli tych zawodów. W przypadku tych zawodów istnieje również największa potrzeba podniesienia jakości świadczonych usług. Konieczne jest również rozszerzanie uprawnień lekarzy na rzecz pielęgniarek oraz pielęgniarek na rzecz innych zawodów medycznych (asystentów, opiekunów medycznych), których przedstawiciele mogliby wspierać proces terapeutyczny i odciążać tym samym lekarzy specjalistów.

Usługi telemedyczne oraz e-zdrowie nadal pozostają w Polsce mało popularne i nie dość rozpowszechnione. Poziom potrzeb dotyczących działań z nimi związanych w województwie mazowieckim utrzymuje się na średnim poziomie. Największe zidentyfikowane potrzeby dotyczą poprawy kompetencji cyfrowych personelu medycznego oraz pacjentów oraz rozwój elektronicznej wymiany dokumentacji medycznej, a zatem są to najbardziej podstawowe warunki umożliwiające rozwój tego rodzaju usług. Zapotrzebowanie w dziedzinie telepielęgniarstwa i telerehabilitacji jest najniższe, co związane jest najprawdopodobniej z przekonaniem, iż usługi pielęgniarskie i rehabilitacyjne są tym rodzajem świadczeń, które wymagają kontaktu fizycznego i trudno wyobrazić sobie sytuację, w której można byłoby przeprowadzić je zdalnie. Wydaje się, iż warunkiem rozwoju telemedycyny i e-zdrowia jest przygotowanie odpowiednich warunków organizacyjno-technicznych w placówkach medycznych. Istnieje również konieczność prowadzenia szerokich działań informacyjnych, które miałyby za zadanie popularyzacje rozwiązań telemedycznych oraz zalet, jakie ze sobą niosą, a także wspierania działań z zakresu podnoszenia kompetencji cyfrowych zarówno personelu medycznego, jak również pacjentów.

Potrzeby zdrowotne osób starszych koncentrują się wokół zwiększenia jakości i dostępności świadczeń geriatrycznych, a zatem podstawowego warunku, który powinien zostać spełniony, aby można było mówić o polityce zdrowotnej nastawionej na zdrowie osób w podeszłym wieku. Nieco mniejsze potrzeby dotyczyły podniesienia jakości i dostępności opieki paliatywnej i hospicyjnej, z której korzystają w dużej mierze osoby starsze oraz kształcenia kadr medycznych w dziedzinie geriatric. Nieco niżej, choć nadal bardzo wysoko, oceniono

koniczność przeprowadzania szkoleń dla osób zarządzających placówkami medycznymi w zakresie dostosowywania ich do potrzeb osób starszych.

Największe potrzeby dotyczące okołoporodowej opieki nad matką i dzieckiem, zgodnie z deklaracjami podmiotów leczniczych z województwa mazowieckiego są związane z opieką nad ciążą wysokiego ryzyka oraz opieką nad wcześniakami, a zatem sytuacjami wymagającymi dodatkowej niż w przypadku prawidłowo przebiegających ciąż infrastruktury i wiedzy medycznej. Kluczowe jest również wsparcie położnej (położnej laktacyjnej) czy pielęgniarki/położnej środowiskowej, która może służyć poradą także w domu ciężarnej. Warto zatem szeroko informować kobiety w ciąży, że mają możliwość skorzystania z takiej wizyty.

Największe zidentyfikowane potrzeby w dziedzinie programów zdrowotnych przeznaczonych dla niemowląt i małych dzieci dotyczą profilaktyki i leczenia próchnicy, zaburzeń rozwoju ruchowego, edukacji w zakresie szczepień ochronnych oraz wczesnego wykrywania wad rozwojowych i chorób genetycznych. W przypadku starszych dzieci i młodzieży największe potrzeby dotyczą programów poświęconych zapobieganiu i leczeniu wad postawy, leczeniu stomatologicznemu i wadom zgryzu, leczeniu psychologicznemu (zwłaszcza w kierunku leczenia depresji) oraz otyłości. Osoby dorosłe w największym stopniu wymagają objęcia programami związanymi z chorobami układu krążenia i nadciśnieniem, chorobami nowotworowymi, otyłością oraz chorobami kręgosłupa. Wśród osób starszych najbardziej potrzebne są natomiast programy poświęcone ogólnie pojętej opiece geriatrycznej, zwyrodnieniom stawów, chorobom układu krążenia i nadciśnieniu, a także aktywizacji ruchowej.

Diagnoza potrzeb w zakresie kultury, ochrony zabytków

Kultura

Województwo mazowieckie jest liderem wśród polskich województw pod względem liczby muzeów, teatrów i instytucji muzycznych. Na Mazowszu, porównując do całkowitej liczby obiektów kultury w Polsce, mieści się około 14,5% wszystkich muzeów wraz z ich oddziałami, ponad 20% teatrów, ponad 15% kin oraz prawie 12% bibliotek publicznych wraz z ich filiami. Według danych BDL GUS województwo mazowieckie charakteryzuje się największą liczbą widzów i słuchaczy w teatrach i instytucjach muzycznych (na 1000 ludności przypada 729 słuchaczy, dla porównania kolejne w rankingu jest województwo lubelskie z 522 słuchaczami na 100 ludności). Biorąc pod uwagę dostępność miejsc w teatrach i instytucjach muzycznych w województwie mazowieckim w porównaniu z innymi województwami zauważa się, że na Mazowszu dostępność tych miejsc jest jedną z najlepszych w całej Polsce (w 2017 roku na 1 miejsce przypadało 289 osób, dla porównania lepsze od Mazowsza jest województwo pomorskie, gdzie na 1 miejsce przypada 161 osób, natomiast kolejnym w rankingu po województwie mazowieckim jest województwo podlaskie, gdzie na 1 miejsce przypadają 333 osoby) W Tabeli 1 zostały przedstawione obiekty kultury, jako procent ogółu danego obiektu kultury w Polsce w podziale na województwa. Jedynym rodzajem obiektów kultury, w których województwo mazowieckie nie jest liderem pod względem ich liczby są centra, domy i ośrodki kultury, których udział na Mazowszu wynosi ponad 6,5%, dla porównania najwięcej tego typu obiektów kultury znajduje się w województwach: małopolskim, dolnośląskim, podkarpackim, śląskim, oraz zachodniopomorskim. Należy więc zwrócić szczególną uwagę na tego typu obiekty i ich niedostatek, jako czynnik rzutujący na upowszechnianie kultury w województwie, szczególnie w małych ośrodkach miejskich, często nie posiadających jakichkolwiek placówek pozwalających na spędzanie czasu poprzez uczestnictwo w kulturze.

Tabela 41. Obiekty kultury w województwach jako procent ogółu danego typu obiektu kultury w Polsce.

Nazwa województwa	Muzea łącznie z oddziałami (% ogółu/2017)	Kina (% ogółu/2017)	Biblioteki i filie (% ogółu/2016)	Centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice (% ogółu/2017)	Teatr (% ogółu/2017)
DOLNOŚLĄSKIE	7,80%	8,76%	7,43%	8,23%	8,51%
KUJAWSKO-POMORSKIE	4,43%	3,67%	5,19%	5,39%	5,67%
LUBELSKIE	5,90%	6,52%	7,29%	5,32%	4,26%
LUBUSKIE	2,00%	2,65%	3,17%	1,87%	1,42%
ŁÓDZKIE	5,37%	4,89%	6,48%	4,80%	6,38%
MAŁOPOLSKIE	13,91%	8,96%	9,04%	10,69%	12,06%
MAZOWIECKIE	14,23%	15,27%	11,99%	6,71%	20,57%
OPOLSKIE	1,90%	2,24%	3,91%	5,06%	1,42%
PODKARPACKIE	6,01%	6,31%	8,45%	8,75%	1,42%
PODLASKIE	3,16%	2,65%	2,98%	4,28%	4,96%
POMORSKIE	8,22%	5,70%	4,02%	7,87%	6,38%
ŚLĄSKIE	7,27%	10,59%	9,87%	8,79%	9,93%
ŚWIĘTOKRZYSKIE	3,37%	3,05%	3,38%	2,91%	2,13%
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	3,27%	4,07%	3,76%	3,85%	2,13%
WIELKOPOLSKIE	9,69%	8,96%	8,53%	7,40%	8,51%
ZACHODNIOPOMORSKIE	3,48%	5,70%	4,52%	8,09%	4,26%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Mimo, że województwo mazowieckie charakteryzuje się jedną z najwyższych bądź najwyższą w kraju liczbą osób odwiedzających instytucje kultury, dostępność do tychże instytucji kultury nie jest jednak zadowalająca. Analizując dostępność obiektów kultury w województwie mazowieckim w 2017 roku, posłużono się porównaniem ogólnopolskim, którego wyniki przedstawia Tabela 15. Mazowsze charakteryzuje się niższą od średniej krajowej liczbę osób przypadających na jedno kino. Dostępność do bibliotek publicznych na Mazowszu jest niższa od średniej krajowej, województwo charakteryzuje się największą liczbą ludności przypadającą na jedną bibliotekę zaraz po województwie pomorskim oraz śląskim. Jeśli chodzi o dostępność muzeów, województwo mazowieckie znajduje się nieco powyżej średniej krajowej. W przypadku centrów i domów kultury województwo mazowieckie odnotowuje najgorszą dostępność do obiektów kultury tego typu, na jeden dom kultury przypada prawie 19 tys. osób, gdzie średnia krajowa wynosi niecałe 10 tys. osób. Mazowsze w porównaniu do analiz dostępności z lat wcześniejszych co do obiektów typu domy kultury, utrzymuje swoją słabą pozycję od kilku lat.

Województwo mazowieckie może pochwalić się natomiast największą w Polsce dostępnością do instytucji teatralnych, gdzie na jeden teatr przypada niecałe 186 tys. osób, dla porównania w przypadku najgorszej odnotowanej dostępności do teatrów w województwie podkarpackim na jeden obiekt przypada ponad milion osób.

Tabela 42. Liczba osób przypadająca na jeden obiekt kultury w podziale na województwa w 2017 roku⁹⁰.

Nazwa województwa	Muzea łącznie z oddziałami	Kina	Biblioteki i filie ²³	Centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice	Teatr	
DOLNOŚLĄSKIE	39 223	67 501	4 896	8 340	241 878	
KUJAWSKO-POMORSKIE	49 593	115 719	5 033	9 135	260 368	
LUBELSKIE	37 969	66 447	3 665	9 450	354 386	
LUBUSKIE	53 517	78 217	4 021	12 871	508 416	
ŁÓDZKIE	48 555	103 179	4 807	12 198	275 146	
MAŁOPOLSKIE	25 692	77 076	4 684	7 503	199 492	
MAZOWIECKIE	39 886	71 794	5 606	18 959	185 676	
OPOLSKIE	55 003	90 006	3 182	4 626	495 034	
PODKARPACKIE	37 353	68 681	3 152	5 754	1 064 569	
PODLASKIE	39 484	91 119	4 985	6 544	169 221	
POMORSKIE	29 798	83 008	7 213	6 979	258 250	
ŚLĄSKIE	65 915	87 465	5 785	12 226	324 870	
ŚWIĘTOKRZYSKIE	38 991	83 182	4 640	10 144	415 910	
WARMIŃSKO-MAZURSKIE	46 256	71 697	4 787	8 797	477 981	
WIELKOPOLSKIE	37 926	79 300	5 112	11 147	290 767	
ZACHODNIOPOMORSKIE	51 682	60 911	4 731	4 986	284 255	
Średnia krajowa		43 553	80 956	4 769	9 354	362 889

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Dokumentem określającym kierunki rozwoju kultury w województwie mazowieckim jest Strategia Rozwoju Kultury w województwie Mazowieckim na lata 2015-2020. Jednym z celów Strategii jest Cyfrowa Mazowiecka Platforma Kultury, której utworzenie planowane jest do końca 2018 roku. Finansowanie tego celu częściowo pochodzić będzie z RPO WM 2014-2020. W latach poprzednich jednym z obowiązujących dokumentów

⁹⁰ Wyjątek stanowią wyliczenia dla bibliotek i ich fili, gdzie aktualnie dostępne dane dotyczą 2016 roku.

kształtujących zarządzanie kulturą był Program Rozwoju Bibliotek realizowany w latach 2009-2015. Program był pionierską inicjatywą województwa mazowieckiego, mającą na celu przekształcenie bibliotek w małych miejscowościach w ośrodki życia lokalnego. Program realizowała Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego przy wsparciu władz Mazowsza. W ramach inicjatywy wyposażono biblioteki w narzędzia teleinformatyczne oraz przeprowadzono szkolenia dla bibliotekarzy.

Według aktualnie dostępnych danych dotyczących obiektów kultury, na Mazowszu (Tabela 16) funkcjonuje 135 muzeów wraz z oddziałami, 75 kin, 957 bibliotek wraz z filiami, 284 centrów i domów kultury, 29 teatrów, 1 561 grup artystycznych. Analizując liczbę obiektów kultury na poziomie regionów, przoduje region mazowiecki regionalny, natomiast pod względem subregionów liderem jest m.st. Warszawa, a następne w kolejności są subregion siedlecki i radomski. Odnotowuje się znaczącą koncentrację teatrów na obszarze m. st. Warszawy, gdzie zlokalizowanych jest ponad 93% ogółu teatrów Mazowsza. Pojedyncze placówki teatralne znajdują się w subregionie Radomskim (Teatr Powszechny im. Jana Kochanowskiego w Radomiu) oraz Płockim (Teatr Dramatyczny im. Jerzego Szaniawskiego w Płocku). Ponad połowa domów i centrów kultury Mazowsza znajduje się na obszarze regionu Mazowieckiego regionalnego, natomiast pod względem subregionów przoduje m.st. Warszawa (19,01%) oraz subregion siedlecki (14,79%). Prawie 60% bibliotek województwa mazowieckiego znajduje się w obszarze regionu Mazowieckiego regionalnego, w podregionach pod względem liczby bibliotek przoduje m.st Warszawa (21%) oraz podregion radomski (14,52%). Mazowieckie kina w prawie 60% funkcjonują w regionie warszawskim stołecznym, gdzie w ramach podregionu m.st. Warszawa funkcjonuje ponad 37% wszystkich kin w województwie mazowieckim. Na Mazowszu w ramach regionu warszawskiego stołecznego zlokalizowanych jest ponad 65% muzeów oraz ich oddziałów, gdzie zdecydowanie, biorąc pod uwagę subregiony, przoduje m.st. Warszawa (48,9%).

Tabela 43. Obiekty kultury w województwie mazowieckim

Region / Subregion	Muzea łącznie z oddziałami (liczba/2017)	Kina (liczba /2017)	Biblioteki i filie (liczba/2016)	Centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice (liczba/2017)	Teatry (liczba/2017) ¹
Region Warszawski Stołeczny	88	44	398	123	27
Region Mazowiecki Regionalny	47	31	559	161	2
m.st. Warszawa	66	28	201	54	27
warszawski wschodni	11	7	104	34	-
warszawski zachodni	11	9	93	35	-
ciechanowski	6	7	74	22	-
ostrołęcki	7	4	112	32	-
radomski	12	5	139	34	1
płocki	5	4	80	19	1
siedlecki	10	6	110	42	-
żyrardowski	7	5	44	12	-
SUMA	135	75	957	284	29

Źródło: BDL GUS. 1. W tym teatr dramatyczny, muzyczny rozrywkowy, operowy, lalkowy.

Analizując dostępność do instytucji kultury w województwie mazowieckim w podziale na regiony i subregiony (tabela poniżej) zauważa się, że w przypadku regionu warszawskiego stołecznego w porównaniu do regionu Mazowieckiego regionalnego występuje większa osiągalność instytucji kultury, tj. muzea, kina oraz teatry,

natomiast mniejsza osiągalność zauważalna jest w przypadku bibliotek publicznych oraz ośrodków, domów i centrów kultury. Najmniejsza dostępność do muzeów w porównaniu do średniej dla województwa (50 058 osób na placówkę) charakteryzuje subregiony: płocki, warszawski wschodni i zachodni oraz ciechanowski. Podregiony radomski, ostrołęcki, warszawski wschodni oraz płocki mogą pochwalić się największą liczbą osób przypadającą na jeden obiekt kina (średnia liczba osób w województwie mazowieckim przypadająca na jedno kino wynosi 77 427). Osiągłość bibliotek publicznych w podregionach m.st. Warszawa, warszawskim wschodnim i zachodnim oraz żyrardowskim jest mniejsza od średniej dla województwa mazowieckiego (5 321 osób na jedna placówkę biblioteczną). Powyżej średniej krajowej wynoszącej 18 237 osób na jedną placówkę instytucji kultury typu dom, centrum, ośrodek kultury znajdują się subregiony: żyrardowski, płocki, warszawski wschodni i zachodni. Dostępność do teatrów na terenie województwa mazowieckiego jest ograniczona ze względu na lokalizację tego typu obiektów kultury tylko w trzech subregionach tj. m.st. warszawa, radomskim oraz płockim. Pozostałe podregiony nie posiadają na swoim obszarze placówek teatralnych.

Tabela 44. Liczba osób przypadająca na jeden obiekt kultury w województwie mazowieckim w 2017⁹¹ roku w podziale na regiony i subregiony.

Region/ Subregion	Muzea łącznie z oddziałami	Kina	Biblioteki i filie	Centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice	Teatr
Region Warszawski Stołeczny	34 445	68 891	7 558	24 644	112 267
Region Mazowiecki Regionalny	50 072	75 916	4 217	14 617	1176 702
m.st. Warszawa	26 736	63 021	8 726	32 678	65 356
warszawski wschodni	57 635	90 569	6 044	18 646	-
warszawski zachodni	57 509	70 289	6 730	18 074	-
ciechanowski	57 018	48 873	4 637	15 550	-
ostrołęcki	55 275	96 731	3 460	12 091	-
radomski	51 159	122 783	4 426	18 056	613 918
płocki	66 006	82 508	4 135	17 370	330 033
siedlecki	4 2048	70 080	3 824	10 011	-
żyrardowski	37 133	51 986	5 906	21 661	-

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

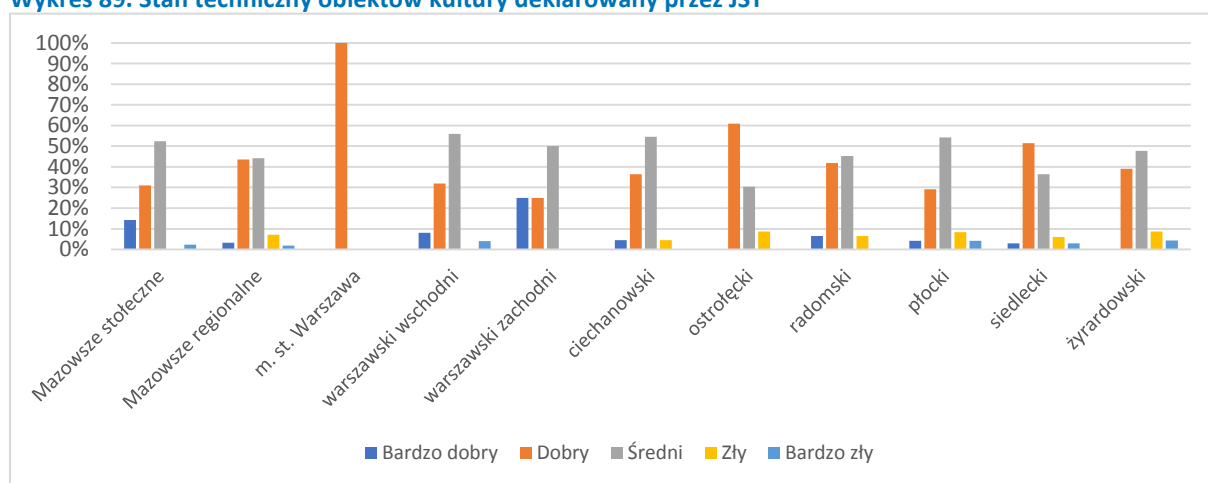
Należy zwrócić uwagę, że szczególną rolę w statystykach dotyczących obiektów kulturalnych odgrywa Warszawa, jako metropolia będąca miejscem koncentracji wysokiego potencjału kulturalnego. W odniesieniu do powyżej prezentowanych danych, wnioskować można o niedoborze różnego typu placówek i instytucji w subregionach znajdujących się poza regionem warszawskim stołecznym. Subregiony te charakteryzują się mniejszą liczbą odbiorców oferty kulturalnej, szczególnie jeśli chodzi o „kulturę wysoką”, niż ma to miejsce w przypadku pierwszego wskazanego obszaru, dlatego też inwestycje skierowane na budowę obiektów takich jak teatry, muzea czy kina, w mniejszych miejscowościach należy traktować dość ostrożnie, poprzedzając analizami trendów jeśli chodzi o zainteresowanie instytucjami kultury danego typu, a także szczegółowym przygotowaniem oferty kulturalnej oraz edukacyjnej adekwatnej do oczekiwań mieszkańców. Szczególną więc uwagę zwracać powinny obiekty takie jak centra, domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice oraz biblioteki. Co ciekawe, biblioteki często są miejscem spędzania czasu wolnego przez młodzież w wielu szkolnym, traktując biblioteki jako miejsca służące przygotowaniom do lekcji. Ich brak w otoczeniu szkół, lecz nie tylko, sprzyjać może obniżaniu jakości kształcenia na danym obszarze. Małe, lokalne ośrodki kulturalne są w stanie wygenerować duży potencjał i przyczynić się do

⁹¹ Wyjątek stanowią wyczerpania dla bibliotek i ich filii, gdzie aktualnie dostępne dane dotyczą 2016 roku.

aktywizacji mieszkańców, pod warunkiem atrakcyjnej oferty kulturalnej. Nie można zapominać bowiem o malejącym zainteresowaniu ofertą kulturalną młodzieży w wieku szkolnym i potrzebie kierowania wobec tej grupy szczególnych zachęt. Obecność w kulturze uznaje się za ważny czynnik rozwoju ośrodków miejskich bądź wiejskich – brak atrakcyjnej oferty spędzania czasu wolnego dostosowanej do zamożności danej społeczności sprzyja migracjom, szczególnie ludzi młodych, do większych ośrodków miejskich. Przyszłość procesu zależy w dużej mierze od budowy wśród młodzieży tożsamości lokalnej.

Podczas badania ankietowego CAWI/CATI, przeprowadzonego z przedstawicielami JST, poproszono o ocenę stanu technicznego obiektów kultury znajdujących się na obszarze danej jednostki samorządowej. Ogółem, 46% respondentów określiło go jako średni, a 40,9% jako dobry. Jedynie około 5% odpowiedzi wskazywało na bardzo dobry bądź bardzo zły stan obiektów. Najmniej korzystnie oceniono je w subregionie płockim oraz żyrardowskim.

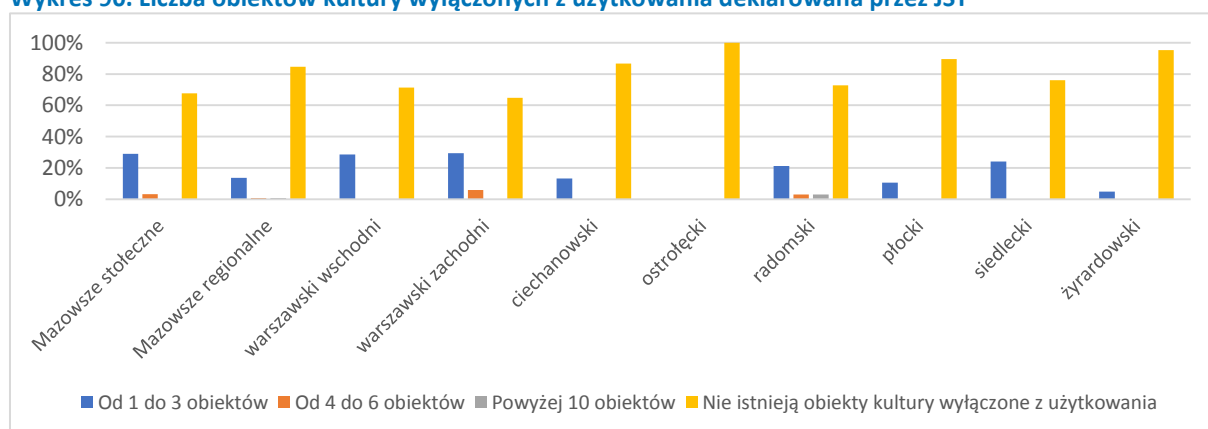
Wykres 89. Stan techniczny obiektów kultury deklarowany przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=215

Na pytanie o obiekty kultury wyłączone z użytkowania JST najczęściej odpowiadały, iż nie istnieją obecnie obiekty kultury wyłączone z użytkowania. Jeśli zaś są identyfikowane, identyfikuje się ich od 1 do 3. Jedynie w subregionie warszawskim zachodnim i radomskim mamy do czynienia z szerszym problemem.

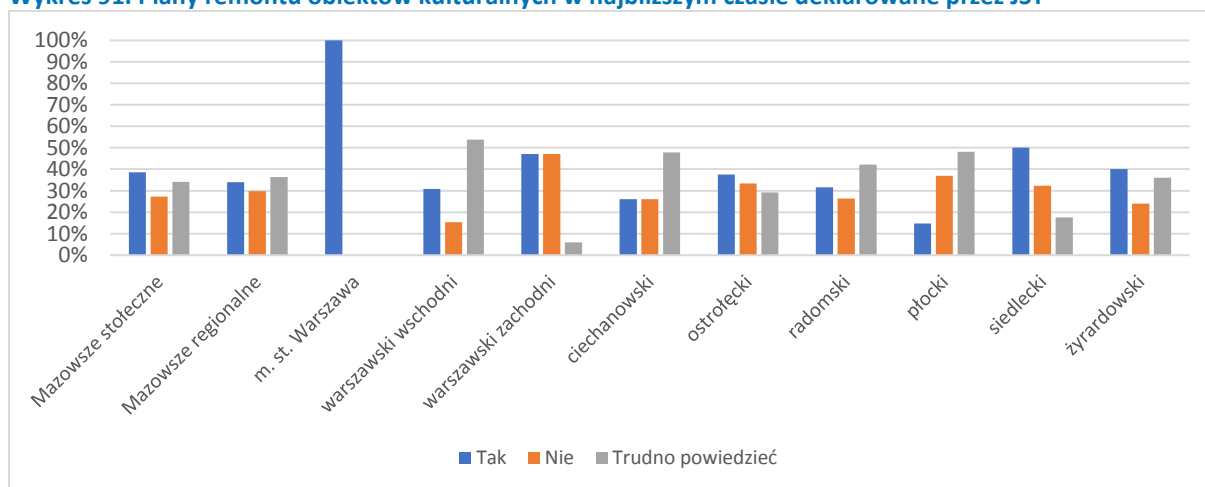
Wykres 90. Liczba obiektów kultury wyłączonych z użytkowania deklarowana przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=215

JST zapytane o plany remontowe obiektów kulturalnych, nie potrafiły w dużej mierze sprecyzować swoich zamierzeń (aż 35,8% ankietowanych JST). W przypadku 34,9% odpowiadających na to pytanie, działania takie są planowane, natomiast 29,3% nie będzie podejmować czynności remontowych. Najczęściej odnowę budynków deklarowano w subregionie siedleckim i warszawskim zachodnim. Szczegóły widoczne są na poniższym wykresie.

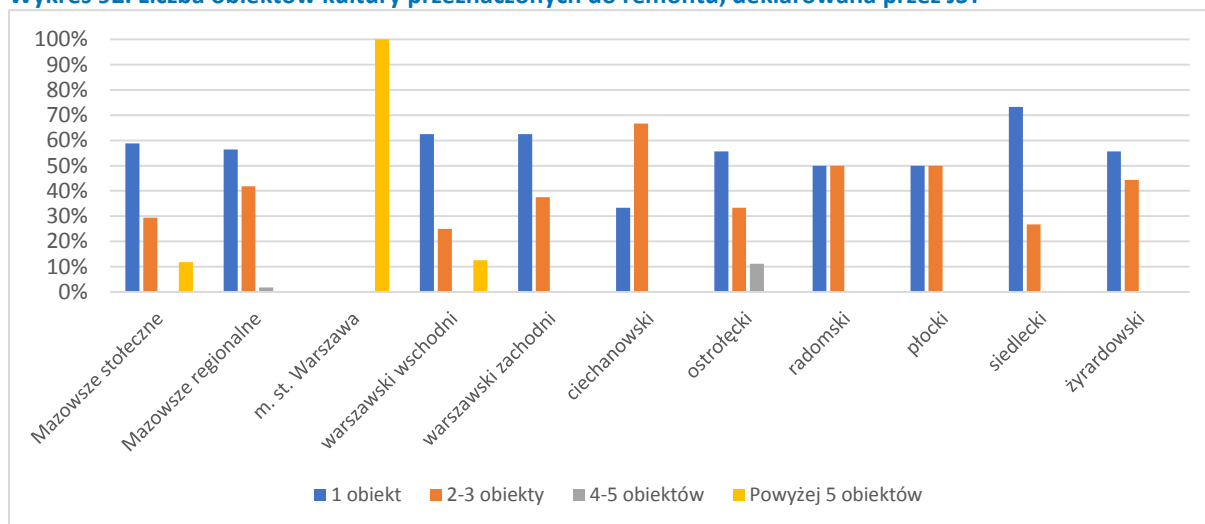
Wykres 91. Plany remontu obiektów kulturalnych w najbliższym czasie deklarowane przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=215

Biorąc pod uwagę zaś liczbę obiektów przeznaczonych do remontu, najczęściej będzie to 1 obiekt (w 56,9% przypadków). 2-3 obiekty przewidywane są w 38,9% samorządów. Wyniki przedstawia poniższy wykres.

Wykres 92. Liczba obiektów kultury przeznaczonych do remontu, deklarowana przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=72

Analizując inicjatywy kulturalne w województwie mazowieckim, zaliczono do nich grupy teatralne, grupy muzyczno-instrumentalne, grupy wokalne i chóry, grupy folklorystyczne oraz grupy taneczne (Tabela 18). Na Mazowszu, spośród wszystkich grup artystycznych najwięcej funkcjonuje grup tanecznych raz wokalnych wraz z chórami. W grupach teatralnych i muzyczno-instrumentalnych zdecydowanie przeważa region warszawski stołeczny, natomiast jeśli chodzi o grupy folklorystyczne, znaczną przewagę obejmuje region Mazowiecki regionalny, co świadczyć może o silnie uкорzenionej tożsamości regionalnej mieszkańców Mazowsza. Liczebność grup wokalnych oraz tanecznych w obydwu regionach rozkłada się na podobnym poziomie. Najwięcej grup artystycznych znajduje się w subregionie m.st. Warszawa, warszawskim wschodnim oraz siedleckim. Warto zwrócić jednak uwagę, iż w małych miejscowościach na Mazowszu często brak jest przestrzeni dla działalności lokalnych grup omawianych powyżej i innych inicjatyw amatorskich, na co zwracano uwagę podczas wywiadu grupowego (FGI) poświęconego diagnozie potrzeb w zakresie kultury i ochrony zabytków.

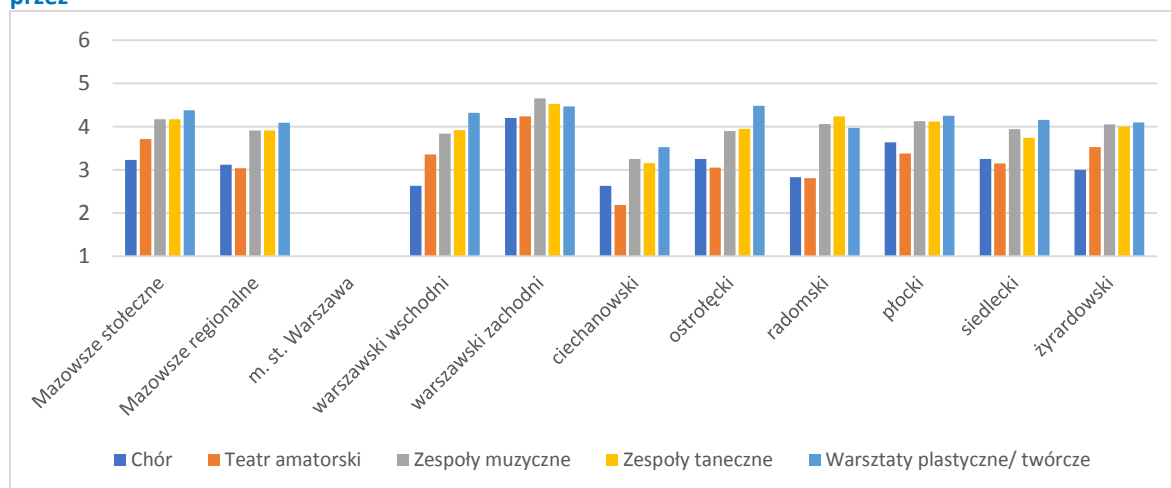
Tabela 45. Grupy artystyczne w województwie mazowieckim w 2017 roku

Region / Subregion		Teatralne	Muzyczno-instrumentalne	Wokalne i chóry	Folklorystyczne (ludowe, pieśni i tańca, kapele)	Taneczne
Region Stołeczny	Warszawski	166	115	173	38	201
Region Regionalny	Mazowiecki	118	20	175	114	209
m.st. Warszawa		74	37	77	9	73
warszawski wschodni		61	42	45	12	60
warszawski zachodni		31	36	51	17	68
ciechanowski		14	30	26	8	19
ostrołęcki		18	25	20	29	20
radomski		22	33	39	25	49
płocki		9	31	23	14	43
siedlecki		32	59	48	33	51
żyrardowski		23	25	19	5	27
SUMA		284	135	348	152	410

Źródło: BDL GUS.

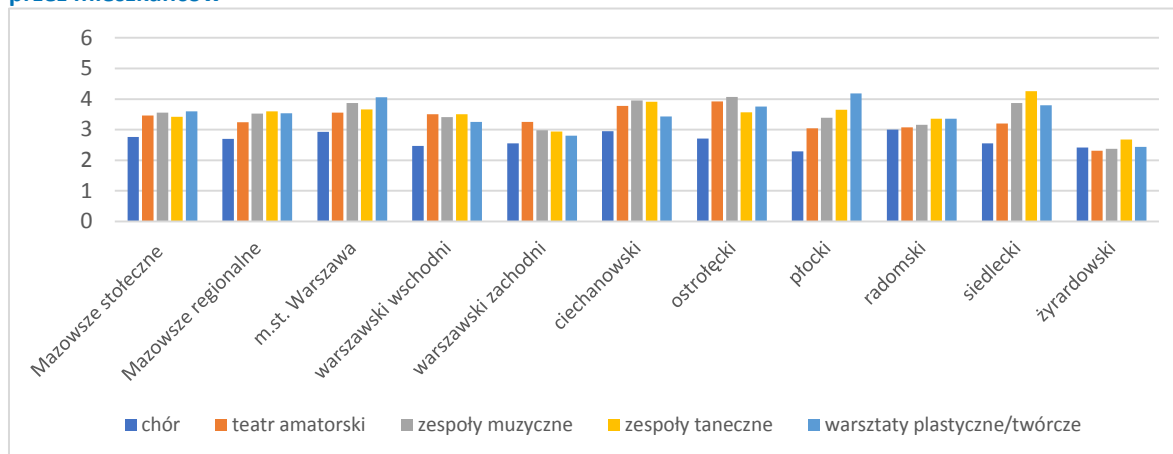
Przedstawiciele samorządów oraz mieszkańcy w trakcie badania ankietowego wyrażali opinie na temat zapotrzebowania na inicjatywy kulturalne w obrębie swojej jednostki samorządowej (wykresy poniżej). Najwyższe średnie potrzeby w przypadku JST można wskazać odnośnie warsztatów plastycznych i twórczych (średnia 4,15), oraz zespołów muzycznych (średnia 3,97). Najmniej preferowane okazują się być chóry. Podobną priorytetyzację określi mieszkańcy, choć tu na pierwszym miejscu znajdują się zespoły taneczne (średnia 3,5).

Wykres 93. Średnia ocena występowania potrzeb związanych z inicjatywami kulturalnymi identyfikowana przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=215

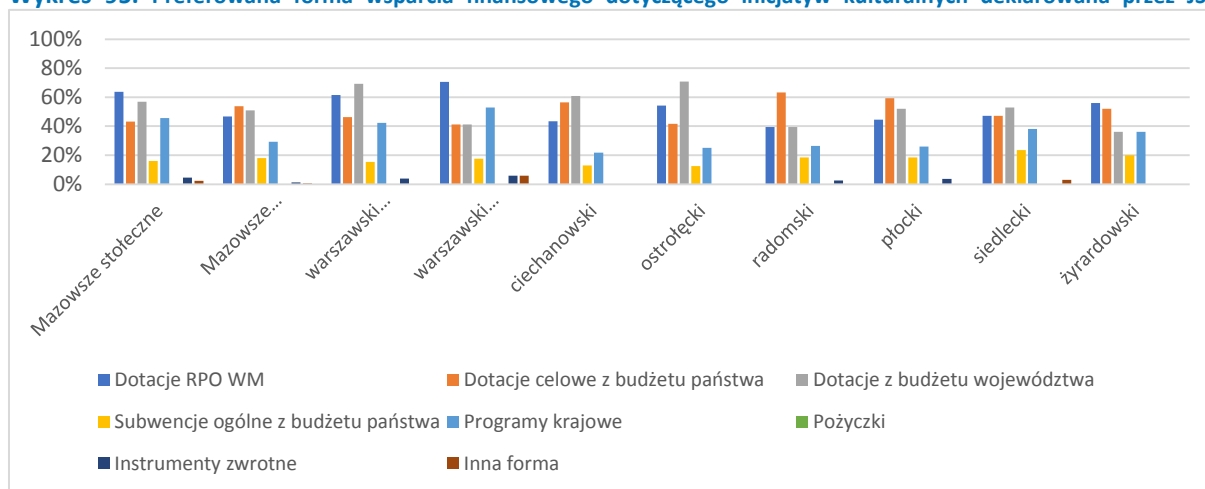
Wykres 94. Średnia ocena występowania potrzeb związanych z inicjatywami kulturalnymi identyfikowana przez mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie CATI z mieszkańcami, N=390

Perspektywa dofinansowania inicjatyw kulturalnych zwiększa możliwości aktywizacji kulturalnej prowadzonej przez samorządy. Źródłami finansowania, z których JST korzystałyby najchętniej, jest RPO WM, a w drugiej kolejności dotacje celowe z budżetu państwa i dotacje z budżetu województwa. Najmniej atrakcyjne okazują się być instrumenty zwrotne (wykres poniżej).

Wykres 95. Preferowana forma wsparcia finansowego dotyczącego inicjatyw kulturalnych deklarowana przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=215

W ramach RPO WM 2014-2020, Działanie 5.3 – dziedzictwo kultury, możliwe jest obecnie dofinansowanie przedsięwzięć z zakresu kultury i ochrony zabytków. Wsparcie jest kierowane na działania z zakresu inwestycji w infrastrukturę trwałą, wyposażenie służące działalności kulturalnej, zachowaniu dziedzictwa i zwiększeniu dostępności do jego zasobów; inwestycji infrastrukturalnych, prac modernizacyjnych i renowacyjnych w przypadku gdy prace te stanowią dostosowanie istniejącego obiektu do nowych funkcji kulturowych, w tym edukacyjnych; efektywnego wykonywania zadań statutowych, polegających na zapewnieniu wysokiej jakości trwałego wyposażenia oraz odpowiedniego zabezpieczenia zbiorów będących w posiadaniu instytucji; digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego pod warunkiem powszechnego udostępnienia (jako element projektu); usuwania barier architektonicznych dla osób niepełnosprawnych. Najwięcej realizowanych projektów znajduje się w grupie obejmującej poprawę stanu technicznego istniejących obiektów kultury oraz wzbogacenie jego oferty kulturalnej. Grupa ta swoim zakresem obejmuje prace remontowe, modernizacyjne i renowacyjne; rozbudowę, wyposażenie, które przyczyni się do urozmaicenia oferty kulturalnej obiektu. Region Mazowiecki

regionalny charakteryzuje się większą liczbą tego typu projektów. Podobnym zainteresowaniem cieszą się projekty mające na celu adaptację budynków na obiekty pełniące funkcje kulturalne. W tej kategorii wyróżnia się subregion warszawski zachodni, gdzie w ramach adaptacji do roli budynków kulturowych dofinansowano trzy projekty. Na Mazowszu istnieje więc potencjał niewykorzystanych obiektów, mogących zyskać nowe znaczenie w świadomości mieszkańców. Wprowadzanie nowych funkcji do miejsc, które utraciły swoją uprzednią rolę (niekoniecznie kulturalną), ma szczególny wydźwięk dla odnowy obszarów zdegradowanych. Miejsca zmagające się z problemami społecznymi bądź innego typu, są w stanie doświadczyć w takim wypadku ożywienia.

Należy jednak mieć na uwadze, iż koszty adaptacji są niejednokrotnie porównywalne z kosztami budowy obiektu od podstaw, na co zwracano szczególną uwagę podczas wywiadu grupowego (FGI) poświęconego diagnozie potrzeb w zakresie kultury i ochrony zabytków. W perspektywie unijnej 2014-2020 obiekty pozbawione funkcji często są kupowane przez beneficjenta, po czym ulegają przynajmniej częściowemu wyburzeniu.

Oba typy omówionych projektów umożliwiają poszerzenie oferty kulturalnej kierowanej do mieszkańców. Warto zwrócić uwagę, iż obecnie kultura przestaje być ujmowana w określonych ramach znaczeniowych, przyjmując postać różnorodnych inicjatyw, niejednokrotnie mających swe źródło wśród społeczności lokalnej. Kultura staje się formą spędzania czasu wolnego, przy czym jako kulturę traktuje się zarówno pracę w społecznych ogródkach, jak i odpoczynek w miejskim parku przy dźwiękach muzyki. W województwie mazowieckim, wedle opinii zebranych w niniejszym badaniu, obserwuje się zapotrzebowanie na małe, dość rozproszone obiekty, przestrzeń sprzyjającą aktywnościom lokalnych społeczności. Infrastruktura w postaci gmachów ośrodków kultury nie jest koniecznością dla realizacji inicjatyw kulturalnych. Mniejsze inwestycje są w stanie wygenerować większą wartość dodaną. Większego dofinansowania wymagają jednocześnie małe ośrodki, potrzebują także animatorów kultury (nie urzędników). W ramach obszaru kultury zapotrzebowanie często także ogranicza się do zasobów – mieszkańcy dysponują wieloma ciekawymi inicjatywami, lecz borykają się z brakiem sprzętu do ich realizacji, takiego jak krzesła, zestawy nagłaśniające itp. Wsparcie tego typu może być kierowane wobec istniejących centrów, domów i ośrodków kultury, klubów czy świetlic. Inicjatywy organizowane przez samych mieszkańców mogą w konsekwencji generować dużą rynkową wartość dodaną w dłuższym okresie czasu.

Tabela 46. Projekty dofinansowane w ramach RPO WM 2014-2020 w ramach Działania 5.3 – Dziedzictwo kultury

Region / Subregion	Powstanie nowego obiektu/przestrzeni kultury	Poprawa stanu technicznego istniejącego obiektu kultury oraz wzbogacenie jego oferty kulturalnej	Adaptacja istniejącej zabudowy na obiekt kultury oraz rozwój oferty kulturalno-edukacyjnej	Poprawa dostępności do zasobów kultury	Edukacja kulturalna
Region Warszawski Stołeczny	4	5	5	3	1
Region Mazowiecki Regionalny	2	7	5	4	-
m.st. Warszawa	2	2	-	1	1
warszawski wschodni	-	2	2	-	-
warszawski zachodni	2	1	3	2	-
ciechanowski	-	2	-	3	-
ostrołęcki	1	1	2	-	-
radomski	-	1	-	1	-
płocki	-	-	1	-	-
siedlecki	1	2	1	-	-
żyrardowski	-	1	1	-	-
SUMA	6	12	10	7	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie bazy projektów RPO WM 2014-2020.

Według raportu Mazowieckiego Instytutu Kultury z 2016 roku⁹², dużą barierą dla uczestnictwa osób głuchych w wydarzeniach kulturalnych jest jednorazowość lub okazjonalność wydarzeń kulturalnych dostosowanych do odbiorców z dysfunkcjami słuchu. Wydarzenia te dotyczą projekcji filmowych, spektakli teatralnych lub wystaw muzealnych z udziałem tłumacza Polskiego Języka Migowego. Diagnoza dostępu do wydarzeń kulturalnych zawarta w raporcie wykazała, że wartym uwagi jest organizacja wydarzeń „festiwalowych” lub wydarzeń kulturowych organizowanych w blokach tematycznych, które byłyby regularną formą spędzania czasu dla osób z dysfunkcjami słuchu. Respondenci badania wskazywali na brak możliwości korzystania z oferty teatralnej, ze względu na brak organizowanych spektakli dla osób głuchych, słabą jakość tłumaczenia (opóźnione napisy, jeden tłumacz na wielkiej scenie) lub brak odpowiedniej reklamy tego typu wydarzeń. Jednocześnie badani zwracali uwagę na brak odpowiednich oznaczeń graficznych budynków kultury skierowanych do osób z dysfunkcjami słuchu.

Problemem zdiagnozowanym podczas wywiadu grupowego (FGI) poświęconego diagnozie potrzeb w zakresie kultury i ochrony zabytków, jest długość najmu lokali w zasobie komunalnym podczas realizacji projektów dofinansowywanych ze środków unijnych. Organizacje pozarządowe pozyskujące środki finansowe w celu realizacji przedsięwzięć o charakterze kulturalnym zajmują lokale najczęściej na czas zachowania trwałości projektu (5 lat). Po upływie tego okresu umowa najmu najczęściej jest rozwiązywana, a lokal zostaje zajęty przez podmiot opłacający czynsz. Z tego względu organizacje nie angażują środków finansowych w remonty tego typu obiektów, co wpływa na ich atrakcyjność i dostępność. Podczas spotkania podawano przykłady dobrych praktyk w tym zakresie, stosowanych np. w Bolonii, gdzie stosowany model zarządzania przestrzenią publiczną polega na oddaniu mieszkańcom w użytkowanie danego obszaru na okres 10 lat na podstawie szerokiej umowy ramowej z urzędem miasta.

Ochrona zabytków

Prawne uwarunkowania ochrony dziedzictwa kulturowego regulowane są na poziomie Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku, w brzmieniu której Polska stoi na straży dziedzictwa narodowego, któremu zapewnia ochronę, przy zachowaniu zasady zrównoważonego rozwoju, ponad to Rzeczpospolita ma za zadanie promować i stwarzać możliwości do rozwoju i równego dostępu do dóbr kultury, które są związane z tożsamością narodu polskiego i jego dalszym rozwojem. Kolejne regulacje z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego zostały zawarte w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku (znowelizowana 22 czerwca 2017 r.), która szeroko określa sposób ochrony i opieki nad zabytkami. Cechy Polskiego systemu ochrony zabytków różnicują się pod względem formy własności, odpowiedzialności za zabytki, finansowania, statusu obiektu zabytkowego, pozycji urzędu konserwatorskiego oraz roli urzędu konserwatorskiego.

Stan prawny własności i stan techniczny obiektów zabytkowych

Aktualnie w Polsce funkcjonuje prywatna i publiczna forma własności obiektów zabytkowych, a odpowiedzialność za zabytki jest przypisana do aktualnego właściciela i użytkownika. Właściciel zabytku odpowiada za finansowanie obiektu. Po 1989 roku zabytki traktowane są w sposób komercyjny, co oznacza, że finansowanie ich ma wymiar inwestycji. Urząd konserwatorski działa w ramach administracji rządowej w województwie, a jego działania są pasywne, co oznacza, że inicjatywa podejmowanych działań w ramach zarządzania zabytkiem leży po stronie właściciela lub inwestora.

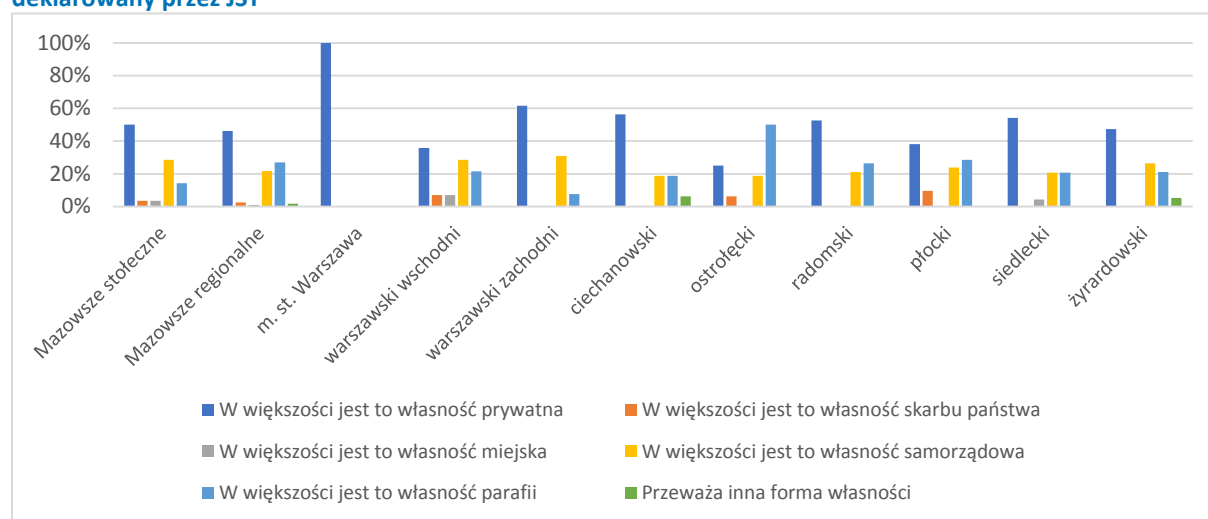
Obiekty zabytkowe znajdujące się w posiadaniu kościołów oraz związków wyznaniowych, utrzymujące przez czas swojego istnienia ciągłość funkcji i na bieżąco konserwowane oraz remontowane, są najlepiej zachowanymi zabytkami w województwie mazowieckim. Forma własności jest jednym z ważniejszych determinantów stanu zachowania zabytków, jednak równie istotne znaczenie ma w tym przypadku utrzymanie pierwotnej funkcji i

⁹² „Głusi i słyszący-otwarte kultury i przestrzeń dialogu?” Raport z badań na temat potrzeb kulturalnych osób G/głuchych i słabosłyszących, zrealizowanych na zlecenie Mazowieckiego Instytutu Kultury, Warszawa 2016, gdzie badaniem objęto 12 osób G/głuchych mieszkających co najmniej od kilku lat w Warszawie.

zgodne z nią użytkowanie obiektu⁹³. Obiekty niszczące negatywnie wpływają na odbiór najbliższej przestrzeni wokół nich, stają się miejscem zmarginalizowanym i sprzyjają degradacji przestrzennej.

Wedle wskazań JST w ramach badania CAWI/CATI, we władaniu obiektami zabytkowymi wymagającymi przywrócenia bądź nadania nowej funkcji w województwie mazowieckim znajdują się w największym stopniu właściciele prywatni (46,9% wskazań). Drugim z kolei przeważającym rodzajem własności jest własność parafii (24,5% wskazań). 23,1% zadeklarowało, iż w większości obiekty zabytkowe na terenie gminy należą do samorządu. Szczegóły przedstawia poniższy wykres.

Wykres 96. Stan prawny obiektów zabytkowych wymagających przywrócenia/nadania nowej funkcji deklarowany przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=215

Ochrona zabytków stanowi zadanie publiczne. Władze gminne prowadzą gminną ewidencję zabytków w postaci zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy. Należy mieć jednak na uwadze, iż ewidencja jest jedynie zbiorem informacji o zabytkach nieruchomości – nie umożliwia organom konserwatorskim ingerencji w uprawnienia właściciela do zabytku. Możliwość taką daje zaś objęcie zabytku każdą formą ochrony zgodnie z art. 7 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. W gminnej ewidencji zabytków ujmuje się zabytki nieruchomości wpisane do rejestru, inne zabytki nieruchomości znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków a także pozostałe zabytki objęte ochroną prawną zgodnie z art. 7 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwo, powiat lub gminę. Art. 87 ust. 1 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadza obowiązek sporządzania na okres 4-letni wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami. Województwo mazowieckie w latach 2012-2015 realizowało Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami, będący kontynuacją poprzedniego dokumentu z lat 2006-2009. Program stanowił podstawę do prowadzenia przez samorząd województwa polityki w zakresie opieki nad dziedzictwem kulturowym oraz jego wykorzystaniem. Zapisy dokumentu określały warunki kreowania i realizowania działań z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami na Mazowszu. Aktualnie trwają prace nad opracowaniem Programu Opieki nad Zabytkami w województwie mazowieckim na lata 2017-2020. W grudniu 2017 roku przeprowadzone zostały konsultacje społeczne projektu Programu, który został opublikowany na stronie internetowej Samorządu Województwa Mazowieckiego oraz wyłożony w siedzibie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego.

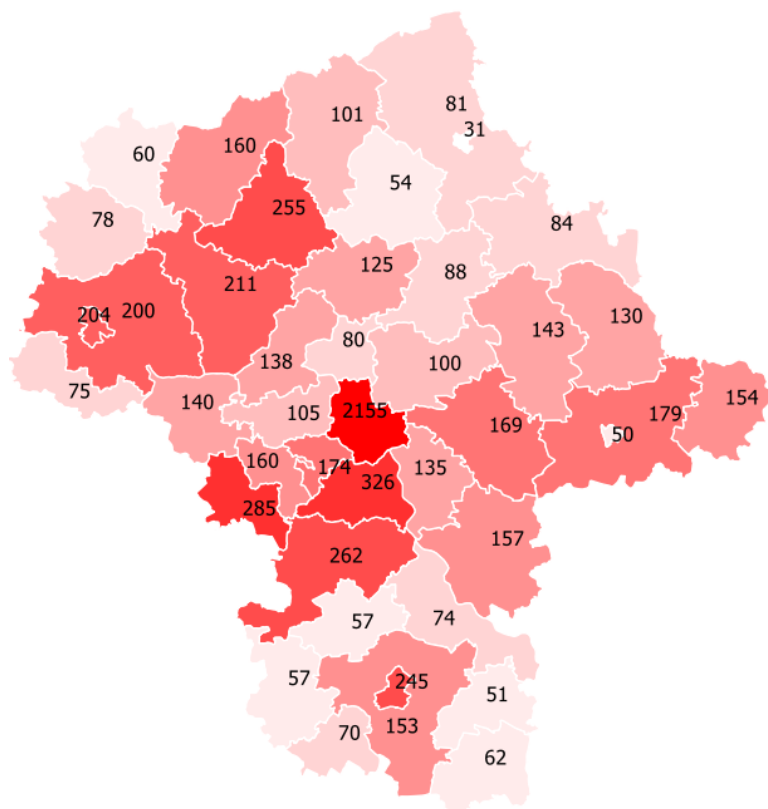
Ustawowy obowiązek tworzenia dokumentów planistycznych w postaci programów opieki nad zabytkami został nałożony również na samorząd powiatowy i gminny. W trakcie realizacji zadań wynikających z programu, organy wykonawcze sprawozdają jego wykonanie odpowiednim organom uchwałodawczym. Sprawozdania przekazywane są Generalnemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków, a także właściwym wojewódzkim

⁹³ Narodowy Instytut Dziedzictwa, *Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomości w województwie mazowieckim. Zabytki wpisane do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C)*, Warszawa 2017, s. 71.

konserwatorom zabytków, co pozwala wykorzystać te dokumenty podczas opracowywania oraz realizacji krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Funkcjonowanie problematyki ochrony zabytków oraz opieki nad nimi w polityce administracji samorządowej pozwala wyznaczyć pewne kierunki działań i cele służące zachowaniu dziedzictwa kulturowego, mimo funkcjonowania programów opieki nad zabytkami bez statusu aktu prawa miejscowego.

Rejestr zabytków nieruchomości województwa mazowieckiego wskazuje, iż największą liczbą zabytków nieruchomości może wykazać się m. st. Warszawa, w liczbie 2155. Subregion warszawski zachodni posiada 903 zabytki tego typu, subregion siedlecki – 813, natomiast subregion ciechanowski – 811. Nieco mniej, bo 769 obiektów znajduje się w subregionie radomskim. Subregion żyrardowski, skupiający 3 powiaty, posiada w zasobie 687 zabytków nieruchomości, a subregion płocki – 557. Liczebność najmniejsza figuruje w subregionie warszawskim wschodnim – 484 oraz ostrołęckim – 439. Liczba zabytków nieruchomości w podziale na poszczególne powiaty województwa mazowieckiego widoczna jest na poniższej mapie.

Mapa 5. Liczba zabytków nieruchomości w powiatach województwa mazowieckiego znajdujących się w rejestrze zabytków nieruchomości województwa mazowieckiego

Źródło: Rejestr zabytków nieruchomości województwa mazowieckiego (stan na 06.2018)

Rejestr zabytków nieruchomości województwa mazowieckiego wskazuje, iż największą część obiektów zabytkowych stanowią zabytkowe budynki mieszkalne oraz sakralne. Najmniej liczną grupę reprezentują zamki oraz obiekty ochronne (tabela poniżej). Przy planowaniu interwencji regionalnej w ramach przyszłej perspektywy unijnej, przeznaczenie środków powinno uwzględniać proporcjonalny podział w stosunku do liczebności grup typów obiektów zabytkowych. Szczególną uwagę należy przywiązać do ochrony dziedzictwa przemysłowego – często o dużym potencjale, lecz niepełniącego żadnych funkcji po transformacji ustrojowej i gospodarczej w Polsce po roku 1989, a w konsekwencji zagrożonego degradacją.

Tabela 47. Rejestr i ewidencja zabytków nieruchomości w województwie mazowieckim

Typ obiektu zabytkowego	Liczba zabytków
Urbanistyka	129
Sakralne	1072
Obronne	68
Publiczne	632
Zamki	14
Rezydencjonalne	504
Zieleń	976
Folwarczne	383
Gospodarcze	175
Mieszkalne	2180
Przemysłowe	294
Cmentarze	400
Inne	383
Razem	7210

Źródło: Rejestr i ewidencja Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (dane na dzień 28.09.2016 r)

Aktualna wirtualna mapa zabytków udostępniona przez Narodowy Instytut Dziedzictwa⁹⁴ wskazuje na wzrost liczby zabytków nieruchomości z 7210 w roku 2016 do 7547 w roku 2018. Województwo mazowieckie posiada na swoim terenie 5 Pomników Historii oraz 407 zabytków archeologicznych. Historyczne Centrum Warszawy jako zwarty zespół architektury zabytkowej, wpisany jest na Listę Światowego dziedzictwa UNESCO ze względu na unikatowość w skali światowej zrekonstruowany zespół historyczny, dokonany pracą mieszkańców Warszawy.

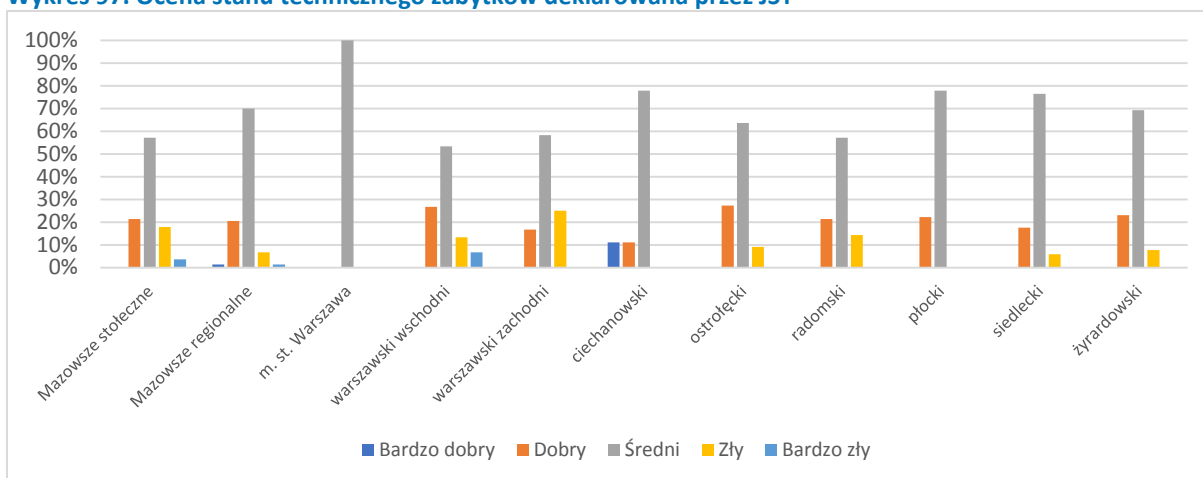
Szczególnego zainteresowania wymagają w województwie mazowieckim zabytki stanowiące świadectwo rozwoju gospodarczego regionu, a więc obiekty poprzemysłowe. W znacznej części nie są one umieszczone w rejestrze zabytków, przez co narażone są na zagrożenia związane z postępującą degradacją⁹⁵. Jednakowoż, zabytkami, o które powinno się w zadbać pod kątem technicznym, są obiekty drewniane, w większości mieszkalne. W wielu przypadkach wymagają kompleksowych prac zapewniających zachowanie ich trwałości.

Stan techniczny obiektów zabytkowych położonych na terenie danej jednostki samorządowej oceniany jest najczęściej jako średni (ogółem 66,3% wskazań). 20,9% ankietowanych określiło go jako dobry, natomiast 9,9% - jako zły. Najmniej korzystnie warunki zostały ocenione w subregionie warszawskim zachodnim oraz radomskim.

⁹⁴Mapa opracowana na podstawie danych wojewódzkich konserwatorów zabytków, rozporządzeń Prezydenta R.P. o uznaniu za pomnik historii oraz decyzji Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO o wpisaniu na Listę Światowego Dziedzictwa, <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>.

⁹⁵ Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, Badanie nad stanem zabytków w województwie mazowieckim w celu opracowania Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2016-2019, Warszawa 2016, s. 111.

Wykres 97. Ocena stanu technicznego zabytków deklarowana przez JST

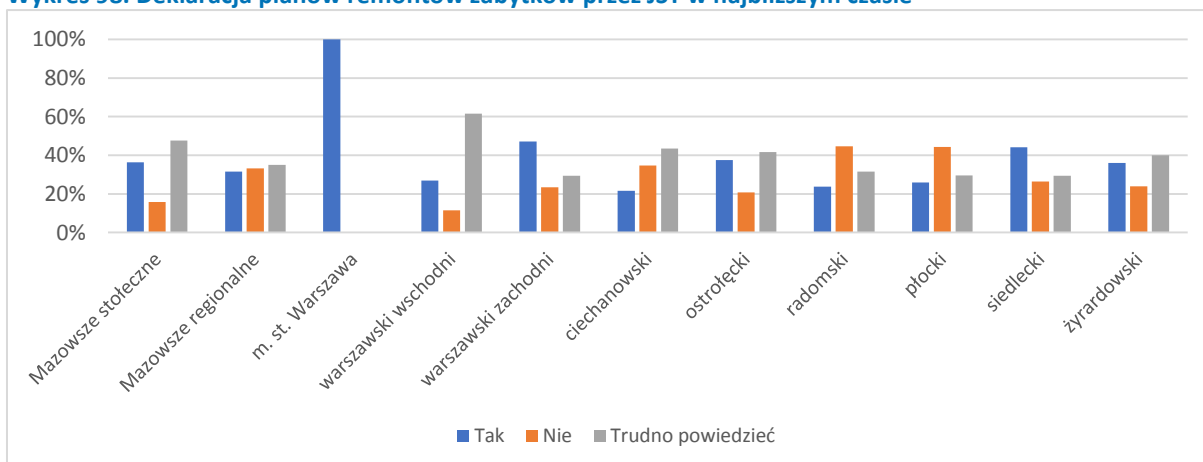

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=215

W ramach ochrony zabytków w województwie mazowieckim realizowane są konkursy na projekty związane z pracami konserwatorskimi budynków. Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego w lutym 2018 roku ogłosił nabór wniosków o udzielenie dotacji w 2018 roku na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa mazowieckiego. Samorząd Mazowsza przeznaczył 5 mln złotych z budżetu własnego na projekty zgłoszone w naborze. Beneficjenci dzięki dotacji będą mogli wykonać ekspertyzy techniczne i konserwatorskie, przeprowadzać badania konserwatorskie i architektoniczne oraz opracowywać potrzebną dokumentację programu prac konserwatorskich, zakupić materiały budowlane i inne. Maksymalna wnioskowana kwota dotacji wynosiła 200 tys. złotych. W ramach tego naboru do Urzędu Marszałkowskiego zgłoszono 144 projekty na łączną kwotę 21 mln, natomiast dofinansowanie uzyskało 67 projektów na kwotę 5 mln złotych. Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków w lutym 2018 roku przyjmował wnioski na udzielenie dotacji ze środków państwowych na prace konserwatorskie i restauratorskie oraz roboty budowlane obiektów wpisanych do rejestru zabytków, planowane na rok otrzymania dotacji. Całkowita kwota dotacji wynosiła 19 mln złotych i była jedną z najwyższych do tej pory dedykowanych w tym obszarze.

Remont zabytków planuje w najbliższym czasie 32,6% ankietowanych JST w badaniu CAWI/CATI. Planów nie sprecyzowało jak do tej pory 37,7% samorządów. 29,7% zaś nie przewiduje takich inwestycji.

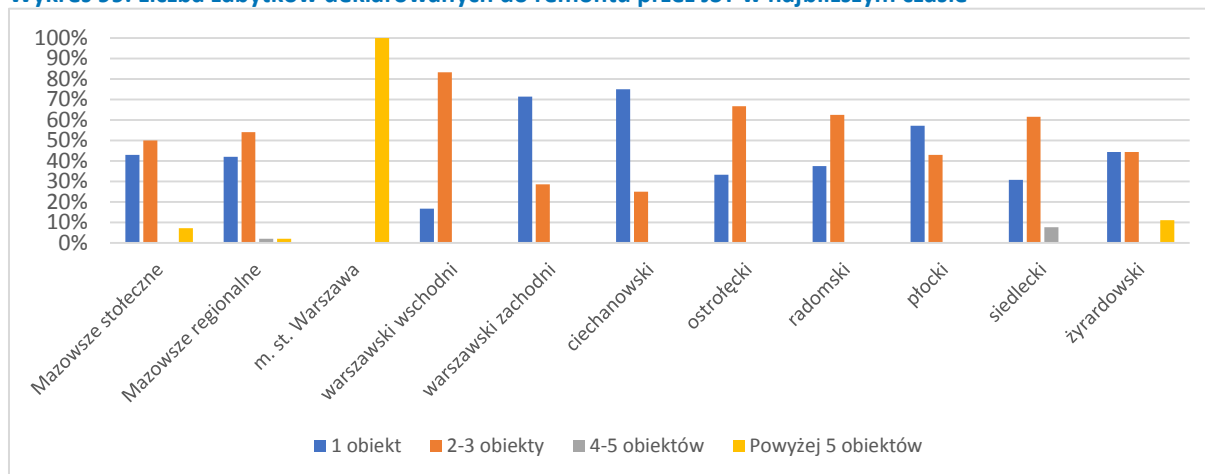
Wykres 98. Deklaracja planów remontów zabytków przez JST w najbliższym czasie

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=215

Jeśli ze strony JST wystąpiła deklaracja remontu, w największej liczbie przypadków będą to 2-3 obiekty zabytkowe. Powyżej 5 obiektów najczęściej zamierzają odnowić samorządy w subregionie żyrardowskim i w Warszawie.

Wykres 99. Liczba zabytków deklarowanych do remontu przez JST w najbliższym czasie

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=64

Według Raportu o stanie zabytków nieruchomości w województwie mazowieckim, opublikowanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa⁹⁶ (tabela poniżej) w województwie mazowieckim znajduje się 166 zabytków wpisanych do rejestru zabytków, których stan techniczny określany jest jako zagrożony. Oznacza to, że wymagają one gruntownego remontu w celu zachowania funkcji i możliwości ich użytkowania. NID wskazuje również na obiekty wpisane do rejestru zabytków, które w latach 2009-2015 odnotowały spadek swojej wartości materialnej, co spowodowane jest pogarszającym się stanem technicznym obiektu.

Przyczyn zagrożeń dla obiektów zabytkowych w województwie mazowieckim należy upatrywać przede wszystkim w braku ich użytkownika, braku zabezpieczeń, pielęgnacji, prac konserwatorskich, czy też zużyciu konstrukcji oraz materiału. Często obiekty takie dotknięte są więcej niż jedną z powyższych przyczyn zagrożeń. Są one również ze sobą powiązane – brak użytkownika skutkuje brakiem bieżącej pielęgnacji, konserwacji czy zabezpieczania, co prowadzi do przyspieszonego zużycia materiału oraz konstrukcji.

Tabela 48. Liczba obiektów wpisanych do rejestru zabytków, których stan techniczny określany jest jako zagrożony lub którym grozi utrata wartości, według ewidencji prowadzonej w latach 2009-2015

Region / Subregion	Obiekty wpisane do rejestru zabytków /zagrożone/wg ewidencji prowadzonej w latach 2009-2015	Obiekty wpisane do rejestru zabytków /utrata wartości/wg ewidencji prowadzonej w latach 2009-2015
Region Warszawski Stołeczny	45	9
Region Mazowiecki Regionalny	121	24
m.st. Warszawa	14	3
warszawski wschodni	4	2
warszawski zachodni	27	4
ciechanowski	69	7
ostrołęcki	3	1
radomski	23	6

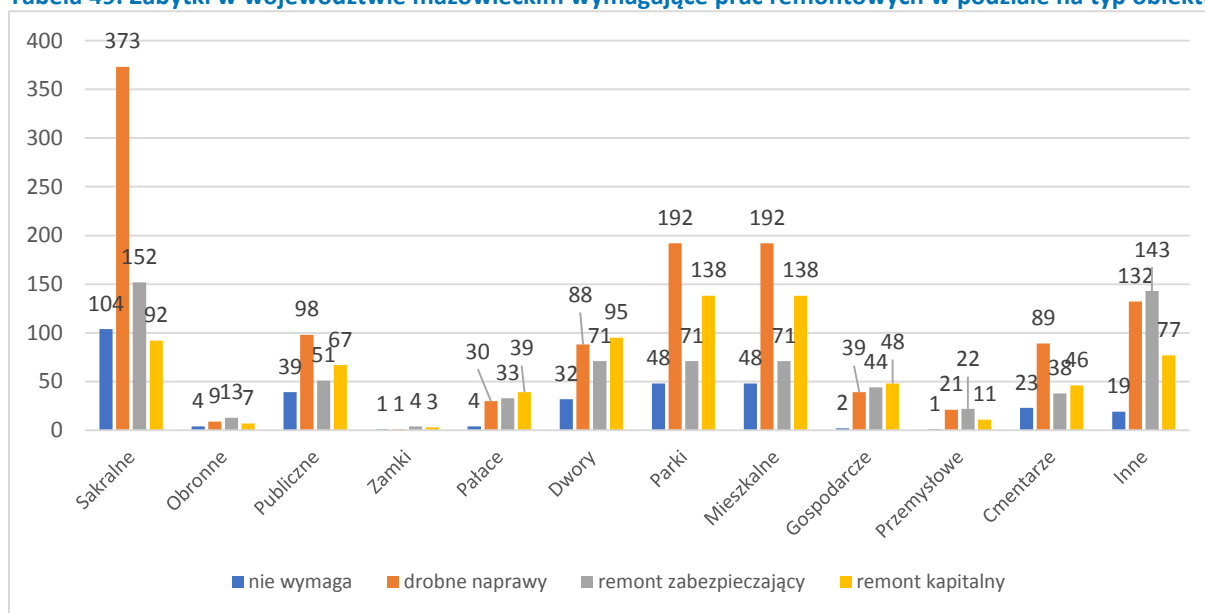
⁹⁶ Narodowy Instytut Dziedzictwa, Raport o stanie zabytków nieruchomości w województwie mazowieckim. Zabytki wpisane do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C), Warszawa 2017.

płocki	12	2
siedlecki	5	5
żyrardowski	9	3
SUMA	166	33

Źródło: Raport o stanie zachowania zabytków nieruchomości w województwie mazowieckim. Zabytki wpisane do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C), NID 2017.

Największa liczba obiektów zagrożonych oraz takich, które utraciły na wartości, znajduje się w subregionie ciechanowskim. Gminny program opieki nad zabytkami miasta Ciechanów na lata 2016-2019 wskazuje na problem niewystarczającego zabezpieczenia obiektów zabytkowych oraz niewielkiej dbałości o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków, jako czynniki wpływające na ich stan techniczny. Brak jest najnowszych danych dotyczących potrzeb remontowych zabytków nieruchomości⁹⁷. Dane pochodzące z roku 2003 przedstawia poniższa tabela. Jako że liczba zabytków znajdujących się w rejestrze zabytków województwa mazowieckiego stale ulega powiększeniu, należy spodziewać się, iż obecnie zakres prac remontowych obiektów zabytkowych również uległ powiększeniu (przy jednoczesnym założeniu, iż prace tego typu były i są systematycznie prowadzone). Prezentowane dane wskazują, iż największe potrzeby w zakresie drobnych napraw i remontów zabezpieczających identyfikuje się wśród obiektów sakralnych – choć są one mniej liczną grupą obiektów zabytkowych na Mazowszu niż obiekty mieszkalne. Z kolei remontów kapitalnych w największej mierze wymagają budynki mieszkalne. Interwencje wymagają także parki. Dane zaprezentowane zostały na poniższym wykresie.

Tabela 49. Zabytki w województwie mazowieckim wymagające prac remontowych w podziale na typ obiektu

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych liczbowych do Raportu o stanie zachowania zabytków (stan na 2003 r.)

Warto zwrócić również uwagę na istotę zachowania krajobrazu kulturowego⁹⁸, w który wpisane są elementy nawiązujące do lokalnej architektury. Formą ochrony krajobrazu kulturowego może być tworzenie parków kulturowych, będących obecnie dość rzadko stosowaną formą ochrony obszarowej w województwie mazowieckim. Ponadto niska jest świadomość społeczeństwa co do wartości krajobrazu kulturowego na

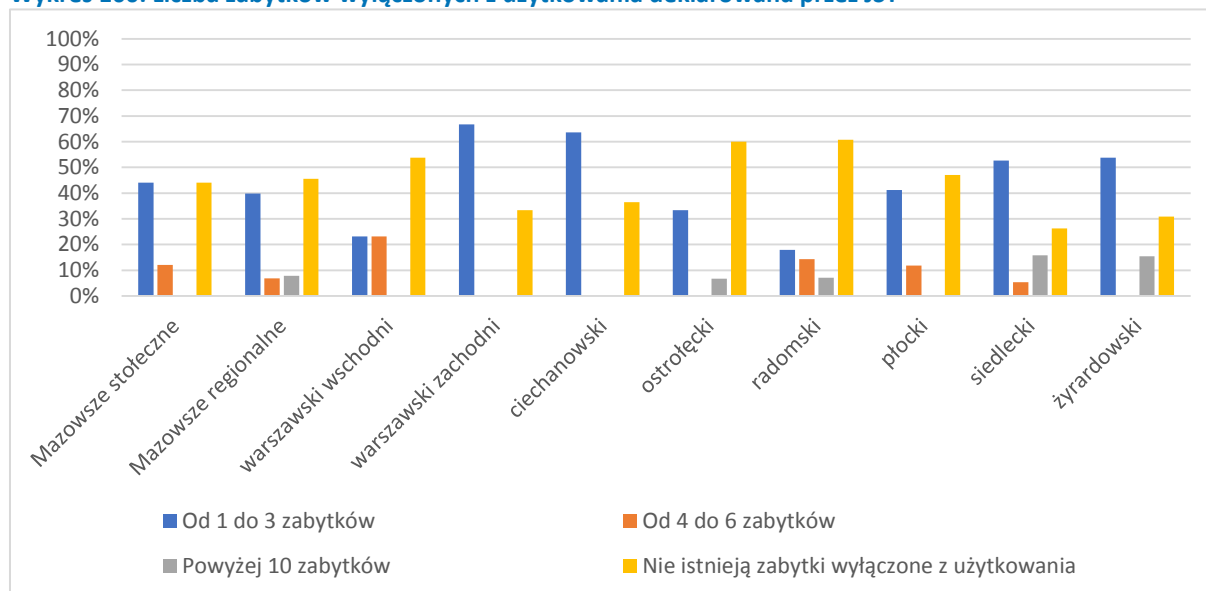
⁹⁷ Ostatni raport analizujący stan zabytków nieruchomości na podstawie danych gromadzonych przez wojewódzkich konserwatorów zabytków, został opracowany w roku 2004.

⁹⁸ Rozumianego jako postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

poszczególnych obszarach województwa mazowieckiego⁹⁹. Dla zachowania tożsamości lokalnej wymowne znaczenie mają działania pozwalające na uwydatnianie w krajobrazie lokalnym lokalnej architektury (również skupisk, zespołów obiektów).

Wpis do rejestru zabytków jest najskuteczniejszym narzędziem chroniącym obiekt przed zniszczeniem i niepożądanymi przekształceniami. Zdarza się jednak, iż zachodzi konieczność wyłączenia całości bądź części budynku zabytkowego z użytkowania. Dzieje się tak, gdy organ administracji architektoniczno-budowlanej oraz nadzoru budowlanego przedstawił opinię o nieprzestrzeganiu warunków bezpieczeństwa ludzi i mienia podczas utrzymywania obiektu. Decyzję o wyłączeniu budynku z użytkowania podejmuje powiatowy inspektor nadzoru budowlanego (w I instancji) i wojewódzki inspektor nadzoru budowlanego (w II instancji). Najczęściej przyczyną niezadowolającego stanu obiektów zabytkowych, a w konsekwencji ich wyłączenia z użytkowania, są niewystarczające środki finansowe na wsparcie ochrony dziedzictwa kulturowego po stronie właścicieli tychże nieruchomości, a także brak fachowej wiedzy na temat właściwej opieki nad zabytkiem, pozwalającej zachować jego walory. JST biorące udział w badaniu CAWI/CATI deklarowały w 45,3% przypadków, iż na ich obszarze nie występują zabytki wyłączone z użytkowania (wykres poniżej). 40,6% ankietowanych przyznało występowanie od 1 do 3 takich budynków.

Wykres 100. Liczba zabytków wyłączonych z użytkowania deklarowana przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=128

Najistotniejszym zadaniem w zakresie obszaru ochrony zabytków staje się zachowanie dziedzictwa i jego walorów. Na właścicielu zabytku spoczywa obowiązek zachowania zabytku w jak najlepszym stanie, a także korzystania z niego w sposób pozwalający zachować jego walory. W pierwszym rzędzie istotne staje się wsparcie na rzecz podtrzymania obecnych funkcji obiektu. Katalog działań możliwych do podejmowania w celu należytej ochrony zabytków nie powinien ograniczać się do fragmentarycznych czynności. Każdy z zabytków zmagają się ze specyficznymi potrzebami, dlatego też zachętą dla dokonywania prac na rzecz zachowania ich walorów jest szeroki wachlarz możliwości odnośnie tychże prac. Należy pamiętać, że remont obiektu zabytkowego jest nie tylko jego konserwacją. Środki finansowe przeznaczone na remonty powinny być zapewniane w takim zakresie, w jakim dany zabytek tego wymaga, a więc wsparcie należy formułować w szerokim katalogu działań, poczynając od prac zabezpieczających, konserwatorskich, renowacyjnych, a także kompleksowych, nawet kilkuletnich działań zaspokajających potrzeby danego obiektu. Należy mieć również na uwadze, że zabytki znajdujące się w złym stanie technicznym w pierwszej kolejności wymagają prac zabezpieczających, bez których wszelkie inne czynności nie są możliwe, a następnie kolejnych czynności (konserwatorskich, renowacyjnych, budowlanych).

⁹⁹ Program opieki nad zabytkami w województwie mazowieckim 2018-2021 (Załącznik do uchwały nr 992/348/18 Zarządu Województwa Mazowieckiego z dnia 18 czerwca 2018 r., s. 123.

Dopiero w momencie braku możliwości zachowania funkcji pierwotnych, należy dostosowywać zabytki do współczesnych potrzeb.

Obecnie, ze względu na ograniczone środki finansowe, w wielu przypadkach właściciele utrzymują obiekty zabytkowe wyłącznie w stanie niepogorszonym, a więc dokonują jedynie czynności zabezpieczających, nie przynoszących zabytkom wartości dodanej. Oczywiście, podstawowym obowiązkiem właściciela jest w pierwszej kolejności zapewnienie zabezpieczenia obiektów będących w złym stanie technicznym przed ich degradacją i utrzymanie w stanie niepogorszonym do czasu zapewnienia odpowiednich środków finansowych na kompleksowe prace zapewniające zachowanie ich walorów. Budynki zabytkowe zmagające się z największymi potrzebami wymagają jednocześnie zabezpieczenia technicznego – odpowiedniego monitoringu, ochrony, ogrodzenia obiektów, by zapobiegać ich postępującej degradacji.

Poza istotną barierą w postaci niewystarczających środków finansowych na cel ochrony zabytków i opieki nad nimi, zauważalny jest jednocześnie brak profesjonalnej wiedzy oraz świadomości w odniesieniu do dziedzictwa zarówno właścicieli jak i wykonawców zajmujących się pracami w obrębie zabytków na temat możliwych i pożądanych sposobów opieki nad zabytkami i ich ochrony. Jednocześnie, niska świadomość wartości zabytków dostrzegana jest wśród społeczeństwa. Wypracowanie odpowiednich postaw staje się niezwykle istotnym, a jednocześnie trudnym zadaniem, lecz podstawowym dla dalszych pozytywnych zmian uwrażliwiających i angażujących społeczność w ochronę dziedzictwa.

Typem zabytków, wymagających obecnie w województwie mazowieckim największej skali wsparcia, są budynki mieszkalne wielorodzinne. Są one najliczniejszym w województwie mazowieckim typem zabytków nieruchomości, co jednocześnie zwiększa skalę potrzeb w zakresie opieki nad nimi i ich ochrony. Jednostki samorządu terytorialnego, będące najczęstszym posiadaczem tego typu obiektów nie są w stanie finansowo tychże potrzeb zaspokoić. Nie należy jednak umniejszać roli innych typów zabytków, wsparciem należy obejmować wszystkie typy zabytków, w zależności od występujących potrzeb. Wspierane powinny być różne typy działań, również w zależności od indywidualnych potrzeb zabytków, zarówno prace konserwatorskie, restauratorskie jak i roboty budowlane, tak, by nie ograniczać możliwości ubiegania się o wsparcie przez właścicieli.

W *Raporcie na temat funkcjonowania systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce po roku 1989*, wydanym przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego¹⁰⁰, wykazano przewidywane trendy w rozwoju dziedzictwa kulturowego, a zaliczono do nich: rosnące zapotrzebowanie na dziedzictwo kulturowe oraz wykorzystanie go w procesie turystyki. Ważnym aspektem staje się aktualne i praktyczne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego wraz z jego przekształceniem do użytkowania.

Częstym problemem, z jakim borykają się właściciele obiektów zabytkowych, jest brak funkcji pełnionych przez zabytki znajdujące się w ich posiadaniu, a które pewne funkcje mogłyby pełnić. W takim wypadku właściciel zmuszony jest do ponoszenia znacznych nakładów w celu zachowania wartości zabytku, które nie ulegają zwrotowi. Niekiedy adaptacja tego typu budowli staje się jedyną szansą na zachowanie ich walorów użytkowych oraz technicznych. Adaptację zabytków utożsamia się z pewną formą inwestycji w ten zabytek, umożliwiającą dostosowanie obiektu do współczesnych funkcji, jednakże przy jednoczesnym zwróceniu uwagi, na jego pierwotny charakter. Zabytki powinny z jednej strony wytwarzać, czy też uwydatniać lokalne warunki kulturowe pełniąc współczesne funkcje, a z drugiej strony pamiętać należy o należytej ochronie tychże zabytków, pozwalającej uwypuklić ich walory historyczne, kulturowe.

Adaptacja zabytków stanowi działania skupiające w sposób kompleksowy zarówno prace konserwatorskie, restauratorskie, rewaloryzacyjne jak i budowlane, modernizacyjne. Nie należy więc zapominać, że prace w obrębie obiektu zabytkowego polegające na utrzymaniu jego pierwotnych funkcji również traktuje się jako formę jego adaptacji. Formy przekształceń adaptacyjno-modernizacyjnych mogą być bardzo zróżnicowane. Przystosowanie budowli zabytkowych do nowych funkcji najczęściej wiąże się z różnymi formami ingerencji w zabytkowe struktury, takimi jak modernizacja wyposażenia technicznego, wymiana zużytych lub zniszczonych

¹⁰⁰ Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, *Raport na temat funkcjonowania systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce po roku 1989*, Kraków 2008.

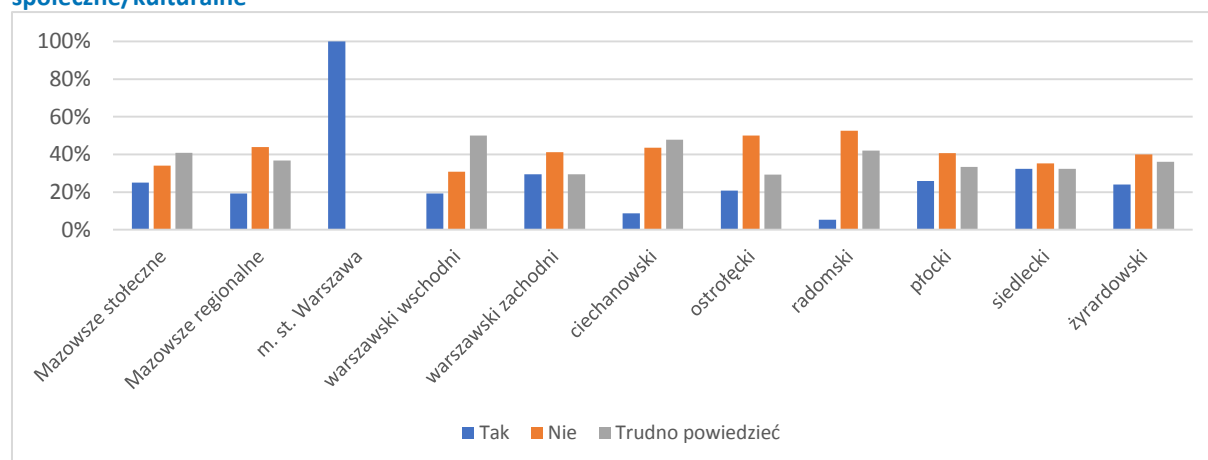
elementów budowlanych lub całych ustrojów konstrukcyjnych budowli, przekształcenia układów funkcjonalnych i podziałów wnętrz, uzupełnienia kubaturowe w zespołach i obiektach zachowanych częściowo czy też dodawanie kubatur i elementów zagospodarowania¹⁰¹. Zależy to od skali obiektów, ich kulturowych treści i cech wynikających z pierwotnych funkcji. Kwestią kontrowersyjną staje się zakres ingerencji w tkankę zabytkowego obiektu, mogącej na trwałe odebrać wartość historyczną i autentyczność zabytku przy nieprofesjonalnym sposobie prowadzenia prac adaptacyjnych. Wiedza i nadzór konserwatorski staje się w takim przypadku niezbędnym składnikiem prawidłowo dokonanej zmiany bądź przywrócenia obiektowi funkcji. Unikalność obiektu ustępuje obecnie miejsca jego wartości inwestycyjnej, dlatego też w ramach takiego podejścia istnieje ryzyko podejmowania przez społeczności lokalne projektów, które z konserwatorskiego punktu widzenia staną się mniej skomplikowane w realizacji oraz przyniosą w dość krótkim czasie pewne korzyści ekonomiczne lub wizerunkowe. Niemniej jednak, nie należy umniejszać roli procesów adaptacyjnych dla zachowania dziedzictwa kulturowego na Mazowszu. Należy jednak wziąć pod uwagę, że przekształcenia te są nieodwracalne i że ze względu na uwarunkowania przestrzenne, społeczne i gospodarcze realizowane muszą być w ramach wieloletnich programów rewitalizacyjnych, które powinny stanowić integralną część miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego opracowywanych przez jednostki samorządu terytorialnego.

Funkcje pełnione przez zabytki powinny mieć charakter uniwersalny czy też kulturotwórczy, natomiast obecnie dużym problemem jest brak możliwości przejścia przez gminy takiego sposobu użytkowania zabytków ze względu na brak odpowiednich środków finansowych. Każdy właściciel zabytku jest ograniczany (w interesie publicznym) w swoim zachowaniu i w użytkowaniu zabytku. To powoduje, iż jednostki samorządu terytorialnego nie mogą w swym majątku posiadać zabytków w celu innym niż zaspokajanie interesu publicznego i realizowanie służby publicznej. W związku z powyższym, istotne staje się także prowadzenie przez samorządy dla posiadanych w zasobie obiektów zabytkowych szczegółowych analiz w zakresie ich przydatności do realizowania wyżej wymienionych celów. Analiza taka powiązana powinna być ściśle z badaniami dotyczącymi potrzeb społecznych w tym zakresie.

Innym istotnym krokiem dla przeprowadzenia adaptacji obiektu zabytkowego jest rozpoznanie działań konserwatorskich, jakie są niezbędne dla prawidłowo przeprowadzonego procesu. Właściciele obiektów zabytkowych muszą dysponować katalogiem dopuszczalnych form adaptacji dla danego obiektu.

Adaptację obiektów zabytkowych przewiduje mniejszość samorządów biorących udział w badaniu ankietowym (20,5%). Aż 41,9% respondentów nie planuje tego typu inwestycji. Wskazane wyniki mogą świadczyć o dość niskiej potrzebie obserwowanej przez JST w zakresie wykorzystania potencjału zabytkowego dziedzictwa kulturowego na cele współczesnych funkcji.

Wykres 101. Deklaracje JST dotyczące planów udostępnienia obiektów zabytkowych na cele społeczne/kulturalne

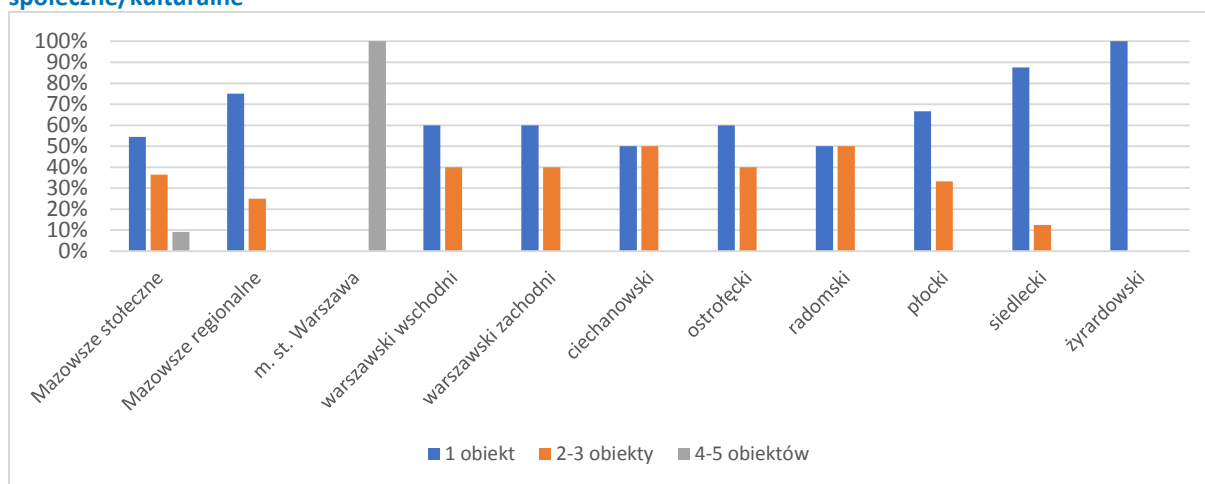

¹⁰¹ P. Molski, Adaptacja – formy i uwarunkowania, [w:] B. Szymgin (red.), Adaptacja obiektów zabytkowych do współczesnych funkcji użytkowych, Warszawa – Lublin 2009, s. 87.

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=215

Przewidywane plany dotyczą najczęściej 1 zabytku (69,2% wskazań). W przypadku 28,2% samorządów będą to 2-3 obiekty.

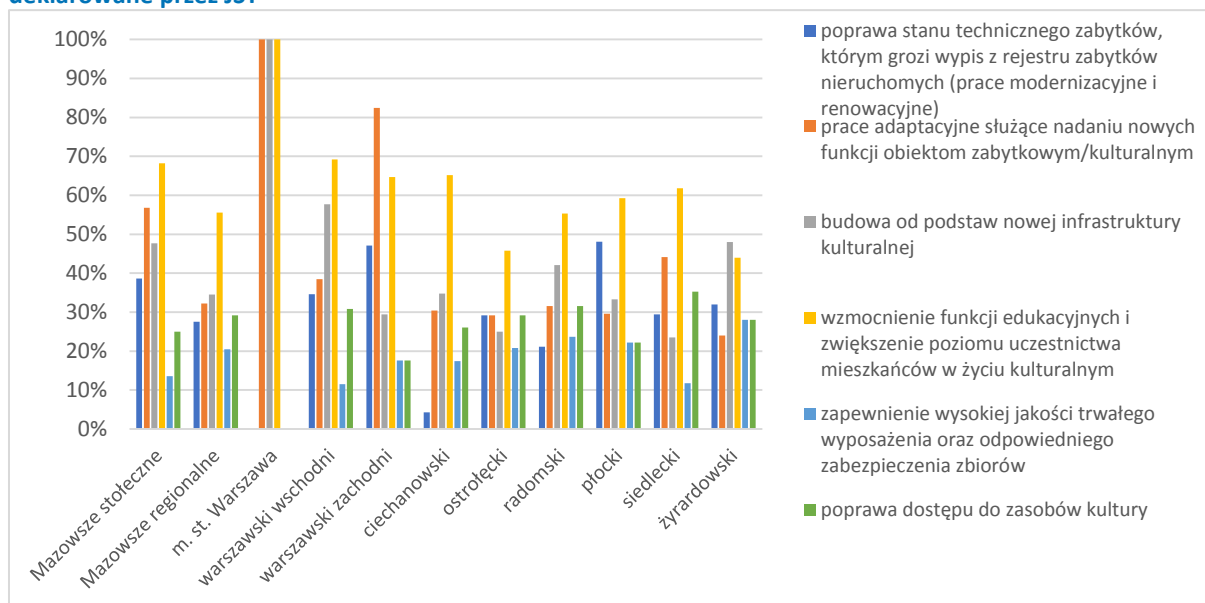
Wykres 102. Deklarowana przez JST liczba obiektów zabytkowych planowanych do udostępnienia na cele społeczne/kulturalne

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=39

Wzmocnienie funkcji edukacyjnych i zwiększenie poziomu uczestnictwa mieszkańców w życiu kulturalnym jest najważniejszym, niezbędnym do wykonania przez samorzady zadaniem w zakresie obszaru kultury oraz ochrony zabytków – w badaniu ankietowym aż 58,1% respondentów wskazało taką potrzebę (wykres poniżej). Po 37,2% ankietowanych za konieczne do wykonania uważa prace adaptacyjne służące nadaniu nowych funkcji obiektom zabytkowym/kulturalnym, a także budowę od podstaw nowej infrastruktury kulturalnej. Najmniejszym zainteresowaniem JST (choć wciąż jest to niemal 1/5 ankietowanych JST) cieszy się zapewnienie wysokiej jakości trwałego wyposażenia oraz odpowiedniego zabezpieczenia zbiorów (19,1% wskazań). Najwięcej potrzeb identyfikuje się w subregionie warszawskim zachodnim i wschodnim.

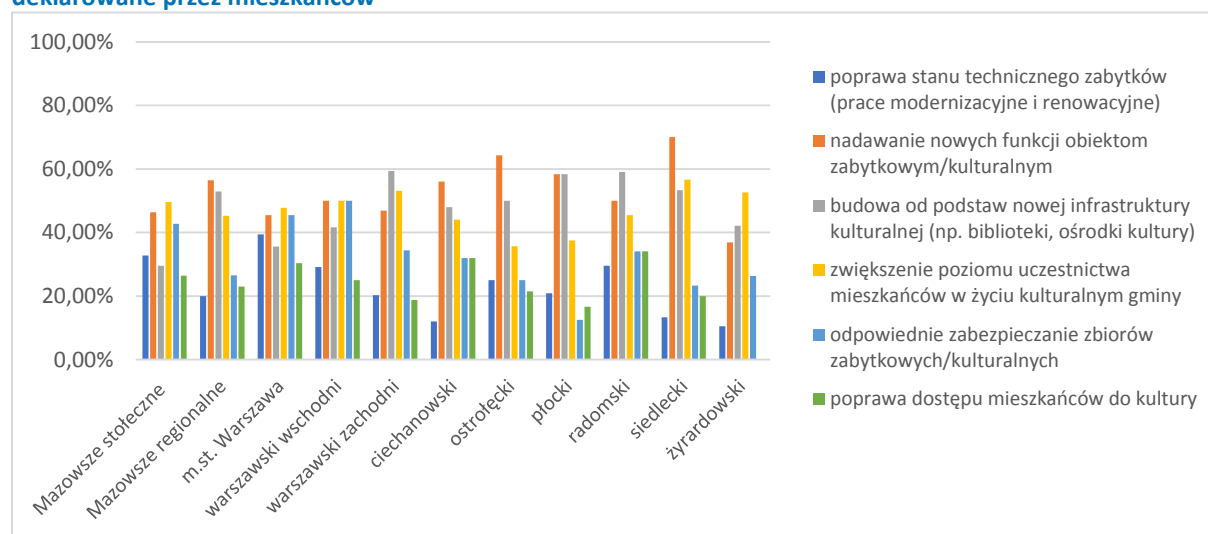
Wykres 103. Najważniejsze, niezaspokojone dotychczas potrzeby w zakresie kultury i ochrony zabytków deklarowane przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=215

Co ciekawe, mieszkańcom biorącym udział w badaniu CATI w największym stopniu zależy na nadawaniu nowych funkcji obiektom zabytkowym/kulturalnym (średnio 53% wskazań). W drugiej kolejności jest to budowa od podstaw nowej infrastruktury kulturalnej (np. biblioteki, ośrodki kultury), którą wskazało 49,7% ankietowanych, natomiast w trzeciej - zwiększenie poziomu uczestnictwa mieszkańców w życiu kulturalnym gminy (47% wskazań). Najlichniesze potrzeby zgłaszali mieszkańcy subregionu siedleckiego, radomskiego i warszawskiego wschodniego. Okazuje się, że w ogólnym ujęciu dostęp do kultury wg mieszkańców jest dość dobry względem innych kwestii problemowych, a potrzebę poprawy dostępu do niej zgłosiło 22,3% ankietowanych.

Wykres 104. Najważniejsze, niezaspokojone dotychczas potrzeby w zakresie kultury i ochrony zabytków deklarowane przez mieszkańców

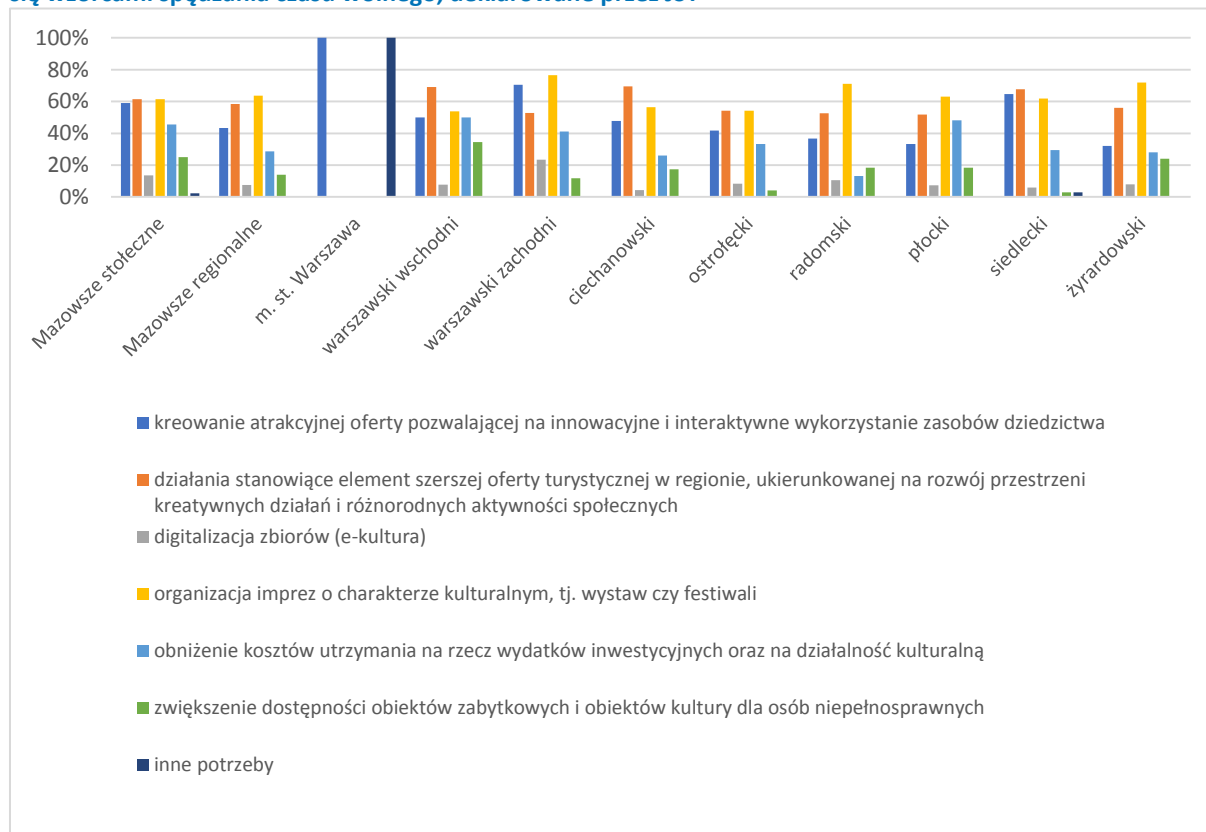

Źródło: opracowanie własne na podstawie CATI z mieszkańcami, N=390

W ostatnich latach obserwuje się silnie narastające nowe tendencje związane z formami spędzania czasu wolnego. JST zapytane o potrzeby w tym zakresie, wskazały działania stanowiące element szerszej oferty turystycznej w regionie, ukierunkowanej na rozwój przestrzeni kreatywnych działań i różnorodnych aktywności społecznych (59,1% wskazań). Drugim obszarem zainteresowań gmin jest kreowanie atrakcyjnej oferty pozwalającej na innowacyjne i interaktywne wykorzystanie zasobów dziedzictwa (46,5% wskazań). Najmniej istotna okazuje się digitalizacja zbiorów (e-kultura) – 8,8% wskazań.

Wykorzystanie przestrzeni na rzecz kultury może być realizowane za pomocą inkubatorów na wzór inkubatorów przedsiębiorczości, jako sfery wszelkich aktywności – funkcjonowania studiów, galerii, przestrzeni przeznaczonych działaniom twórczym, sal konferencyjnych i wystawienniczych, czy też sal teatralnych i koncertowych. Rolę powierzchni wykorzystywanych na rzecz tego typu funkcji mogą pełnić nieużytkowane budynki pofabryczne czy inne nie wykorzystywane obiekty obecne w tkance miejskiej. Kultura bowiem jest w stanie generować wzrost gospodarczy, pod warunkiem właściwej aktywizacji zasobów ludzkich.

Wykres 105. Nowe potrzeby w zakresie kultury i ochrony zabytków, pojawiające się wraz ze zmieniającymi się wzorcami spędzania czasu wolnego, deklarowane przez JST

Źródło: opracowanie własne na podstawie CAWI/CATI z JST, N=215.

Podsumowanie

Obszar kultury oraz ochrony zabytków w najbliższych latach stanowić może potencjał dla kreowania aktywizacji społeczności lokalnych i budowania kapitału społecznego. Mazowsze jest w posiadaniu szczególnych zasobów dziedzictwa kulturowego, a ponadto dominuje nad innymi województwami pod kątem liczby muzeów, teatrów czy instytucji muzycznych. Obszar ten skupia jednocześnie największą liczbę widzów i słuchaczy w teatrach i instytucjach muzycznych – w tym też zakresie w województwie mazowieckim można odnotować jedną z najwyższych dostępności do tychże obiektów. Z drugiej jednak strony niezadowolająca w stosunku do pozostałych województw jest liczba oraz dostępność do centrów, domów i ośrodków kultury, w największym stopniu oddziałujących na podejmowanie lokalnych inicjatyw kulturalnych i edukacyjnych, a także dostępność do bibliotek publicznych. Mając na uwadze stan wewnątrz województwa mazowieckiego, ponad połowa centrów/domów/ośrodków kultury znajduje się w regionie Mazowieckim regionalnym. W Regionie Warszawskim stołecznym zwraca natomiast uwagę lepszy niż w regionie Mazowieckim regionalnym dostęp do instytucji kulturalnych takich jak teatry i instytucje muzyczne.

W województwie mazowieckim identyfikowana jest niewielka liczba obiektów kulturalnych wyłączonych z użytkowania, a stan techniczny budynków służących kulturze oceniany jest przez JST głównie jako średni. Można domniemywać więc, iż w najbliższych latach niezbędne okażą się nakłady na ich odnowę. 1/3 samorządów biorących udział w badaniu CAWI/CATI zadeklarowała plany remontowe obiektów kulturalnych, najczęściej zamierzenia te dotyczą 1 obiektu. Zapotrzebowanie na kulturę w wielu przypadkach ogranicza się do braku zasobów, mieszkańcy bowiem posiadają ciekawe pomysły, lecz często borykają się z brakiem odpowiedniego sprzętu do ich realizacji.

Najczęściej występujące inicjatywy kulturalne i grupy artystyczne w województwie mazowieckim to grupy taneczne i wokalne wraz z chórami, a skupione są przede wszystkim w Regionie Warszawskim stołecznym. W mniejszych ośrodkach odczuwalny jest brak przestrzeni dla działalności lokalnych grup amatorskich, przez co w dużej mierze zagrożone są stopniowym zanikiem. Zapotrzebowanie wyrażane przez samorządy skupia się przede wszystkim na warsztatach plastycznych i twórczych oraz zespołach muzycznych. Z drugiej jednak strony, mieszkańcom biorącym udział w badaniu w największym stopniu zależy na grupach tanecznych. Dofinansowaniem tego typu aktywności według JST najchętniej powinien być program RPO WM.

Istotne miejsce w kulturze należy przypisywać młodzieży, będącej swoistym nośnikiem dziedzictwa i wobec której jednocześnie istnieje potrzeba kierowania szczególnych zachęt do uczestnictwa w inicjatywach i kreowaniu aktywności. Kultury nie można zamknąć w konkretnych ramach, skupia ona obecnie różnorodne grupy odbiorców. Obserwuje się zapotrzebowanie na przestrzenie otwarte, pozwalające na twórczą aktywność mieszkańców, jednocześnie pojawiają się nowe formy spędzania czasu wolnego (np. ogródki społeczne, warsztaty hand made). Budynki kulturalne powinny wychodzić naprzeciw obserwowanym trendom i być dostosowywane do takich wydarzeń jak międzypokoleniowe spotkania taneczne, pikniki czy warsztaty. Zadaniem ośrodków/domów kultury staje się więc wychodzenie naprzeciw społecznościom lokalnym i przekazywanie im większej roli we współtworzeniu kultury. Największą wartość dodaną na Mazowszu są w stanie generować obiekty małe, rozproszone, oddziałujące na lokalnych osiedlach, a w szerszej perspektywie mogące generować większą wartość dodaną. Samorządy wskazują na silną potrzebę intensyfikacji działań ukierunkowanych na rozwój przestrzeni kreatywnych działań i różnorodnych aktywności społecznych. Ponadto, konieczne okazuje się być atrakcyjne, innowacyjne oraz interaktywne wykorzystywanie zasobów dziedzictwa.

Obiekty zabytkowe w województwie mazowieckim najczęściej są własnością prywatną. Ten typ własności dominuje również w przypadku budynków nieużytkowanych. Największa liczba obiektów zabytkowych zlokalizowana jest w Warszawie oraz subregionie warszawskim zachodnim. Najmniej bogata lista znajduje się zaś w subregionie ostrołęckim. Ponadto, do zdecydowanej większości zabytków zalicza się budynki mieszkalne i sakralne, najmniej zaś jest zamków i budynków obronnych. Dziedzictwo przemysłowe, często nie pełniące funkcji po transformacji ustrojowej i gospodarczej w 1989 r., obejmuje około 4% wszystkich zabytków.

Stan techniczny dziedzictwa kulturowego określany jest przez JST najczęściej jako średni. Remont zabytków planuje 1/3 samorządów biorących udział w badaniu ankietowym, najczęściej wskazując 2-3 obiekty wymagające interwencji. 4-5 zabytków powinno w najbliższym czasie ulec modernizacji w subregionie siedleckim. Powyżej 5 obiektów do remontu przewiduje subregion żyrardowski i Warszawa. 2% zabytków na Mazowszu należy do zagrożonych pod kątem stanu technicznego, wymagają więc gruntownego remontu. Najwięcej zagrożonych obiektów figuruje w subregionie ciechanowskim. O wyłączeniu zabytku z użytkowania przesądza często brak środków finansowych po stronie właścicieli na odpowiedni nadzór nad ich zabezpieczaniem i pielęgnacją. Prawie połowa JST biorących udział w badaniu zadeklarowała istnienie na swoim obszarze zabytków wyłączonych z użytkowania. Zazwyczaj wskazywano, iż ma to miejsce w przypadku od 1 do 3 budynków.

Podstawowym zadaniem właściciela zabytku staje się w pierwszej kolejności zabezpieczenie obiektu pozwalające na jego zachowanie w stanie nie pogorszonym, a następnie zadbanie o dokonanie odpowiednich prac (remontowych, konserwatorskich, renowacyjnych, restauratorskich), zapewniających zachowanie ich pierwotnych funkcji oraz walorów historycznych i kulturowych. Z największą skalą potrzeb w tym zakresie zmagają się wielorodzinne budynki mieszkalne, a poza nimi także obiekty poprzemysłowe i drewniane obiekty zabytkowe (w tym mieszkalne). Dla zachowania tożsamości lokalnej duże znaczenie przypisywać należy ochronie krajobrazu kulturowego, w który wpisane są elementy lokalnej architektury.

Procesy adaptacyjne obiektów zabytkowych w najbliższym czasie deklaruje 1/5 samorządów. Plany te dotyczą zazwyczaj jednego obiektu. Adaptacja obiektów zabytkowych winna odbywać się zarówno w zakresie możliwości dostosowywania obiektów do pełnienia nowych funkcji, jak i przystosowywaniu ich do obecnych wymogów bez zmiany ich funkcji. Badanie pokazuje jednak brak tak silnych potrzeb w zakresie adaptacji zabytków, jak w przypadku ich ochrony polegającej na zachowaniu walorów historycznych i kulturowych.

Należy pamiętać, iż system wsparcia dla działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami należy kierować na rzecz tych właścicieli bądź dysponentów obiektów, których działania pozwolą osiągać wymierne korzyści publiczne, m. in. właściwe udostępnienie zasobów mieszkańcom regionu bądź turystom.

Unikalność i wartość dziedzictwa w znacznym stopniu jest niedostrzegana przez społeczności lokalne, właścicieli zabytków oraz wykonawców podejmujących prace remontowe w ich obrębie. Niedostateczną edukację i świadomość społeczną należy uznać za istotną barierę dla skutecznej ochrony zabytków w województwie mazowieckim. Deficyty wiedzy i profesjonalnego podejścia do problematyki są jednocześnie zagrożeniem dla trwałości dziedzictwa i kontynuacji jego promowania.

Wśród najważniejszych potrzeb związanych z obszarem kultury i ochrony zabytków należy wskazać zwiększanie poziomu uczestnictwa mieszkańców w życiu kulturalnym a także. Wciąż istotną pozostaje budowa nowej infrastruktury kulturalnej. Potrzeby tego typu najbardziej widoczne są na obszarze Mazowsza stołecznego. Potrzebę poprawy dostępu do kultury deklaruje 1/5 mieszkańców województwa mazowieckiego.

Diagnoza potrzeb w zakresie B+R

Województwo mazowieckie od lat zajmuje czołowe miejsce w krajowych rankingach innowacyjności regionów. O ile sama innowacyjność jest pojęciem szerszym i poświęcony jest jej osobny podrozdział, w tej części Wykonawca skupia się na szczególnym narzędziu wzrostu poziomu innowacyjności (i – docelowo – konkurencyjności MSP), jaką są prace badawczo-rozwojowe (B+R).

Zgodnie z powszechnie stosowaną definicją GUS, opartą na obecnie obowiązującej międzynarodowej metodologii z podręcznika *Frascati Manual*¹⁰², działalność badawcza i rozwojowa są to systematycznie prowadzone prace twórcze, podjęte dla zwiększenia zasobu wiedzy, w tym wiedzy o człowieku, kulturze i społeczeństwie, jak również dla znalezienia nowych zastosowań dla tej wiedzy. Działalność B+R obejmuje trzy rodzaje badań:

- Badania podstawowe;
- Badania przemysłowe (dawniej: stosowane);
- Badania rozwojowe.

Jak w przypadku każdej działalności – zarówno ukierunkowanej na zysk, jak i posiadającej wartość autoteliczną – również dla B+R punkt wyjścia stanowi obecność odpowiednich zasobów ludzkich i rzeczowych, które pozwalają na realizację poszczególnych przedsięwzięć. Województwo mazowieckie znacząco przodkuje w zakresie wskaźników dot. zatrudnienia w B+R. Udział pracujących w B+R w ludności aktywnej zawodowo wynosi 1,9, zaś wśród pracujących ogółem – 2%. Średnio, na 1000 osób aktywnych zawodowo 13,7 to pracujący w B+R, z czego 10,5 – to pracownicy naukowo-badawczy. Sytuacja prezentuje się nieco inaczej, kiedy mamy do czynienia z danymi umożliwiającymi analizę w podziale na Mazowsze stołeczne i regionalne; widać wówczas dalekie zdywersyfikowanie Mazowsza oraz stołeczną koncentrację zasobów wysoko wykwalifikowanej siły roboczej. Przykładowo, z 19 989,2 zatrudnionych w B+R w sektorze przedsiębiorstw na Mazowszu administracyjnym, jedynie 950,2 pracuje na terenie regionu mazowieckiego regionalnego. Analogiczne zróżnicowania widoczne jest również dla sektora rządowego (2 275,1 pracowników B+R na Mazowszu stołecznym vs. 41,9 na Mazowszu regionalnym) oraz dla sektora szkolnictwa wyższego (12 699,9 na Mazowszu stołecznym vs. 508,2 na Mazowszu regionalnym). Przy nowym ujęciu, Mazowsze regionalne ma większe ogólne zasoby kadr B+R jedynie niż jedno z analizowanych regionów, tj. województwo świętokrzyskie.

Tabela 50. Wybrane dane dot. zatrudnienia w B+R

	ogółem	w sektorze przedsiębiorstw	w sektorze rządowym	w sektorze szkolnictwa wyższego	pracownicy naukowo-badawczy	pracownicy naukowo-badawczy na 1000 osób aktywnych zawodowo
mazowieckie	35 514,3	19 989,2	2 317,0	13 208,1	27 230,0	10,5
region warszawski stołeczny	34 014,0	19 039,0	2 275,1	12 699,9	26 200,0	x
region mazowiecki regionalny	1 500,3	950,2	41,9	508,2	1 030,0	x
kujawsko-pomorskie	3352,5	1391,4	29,6	1931,5	2667	2,9
lubelskie	4199,1	1006,4	75,6	3117,1	3373	3,6
łódzkie	6052,7	2340,7	361,4	3350,6	4836	4,1
podkarpackie	5708,4	4155,7	51,5	1501,2	4049	4,4

¹⁰² Decyzja nr 1608/2003 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 22 lipca 2003 r. w sprawie sporządzania i rozwoju statystyk Wspólnoty z zakresu nauki i techniki.

podlaskie	1749,2	530,7	71,7	1146,8	1414	2,7
świętokrzyskie	1228,1	318,3	#	#	1086	1,9
warmińsko-mazurskie	1665,2	453,1	47,9	1164,2	1409	2,4

Źródło: BDL GUS, dostęp: 19.07.2018

Poza ujęciem indywidualnym, odnoszącym się bezpośrednio do osób zaangażowanych w B+R, warto również spojrzeć na poziom instytucjonalny. O ile Mazowsze wyróżnia się zarówno jeśli chodzi o liczbę jednostek prowadzących działalność B+R na 100 tys. ludności (22,4), jak w przeliczeniu na 100 tys. podmiotów gospodarki narodowej (154,7), to jednak w odniesieniu do drugiego wskaźnika województwo mazowieckie nie jest liderem (por. np. Podkarpacie). Wydaje się jednak, iż w tym przypadku o rezultacie takim decyduje nie niska wartość licznika, co wysoka wartość mianownika – Mazowsze jest podmiotem z najwyższą liczbą PGN. Równocześnie, podobnie jak w przypadku tabeli powyżej, zwraca uwagę silna koncentracja jednostek prowadzących działalność B+R na Mazowszu stołecznym. Mazowsze regionalne, w zakresie analizowanych w tabeli wskaźników, zajmuje w większości przypadków końcowe pozycje spośród wszystkich analizowanych regionów (np. nominalnie Mazowsze regionalne ma więcej jednostek prowadzących działalność B+R jedynie od województwa warmińsko-mazurskiego i świętokrzyskiego, ale już w przeliczeniu na 100 tys. ludności czy na 100 tys. podmiotów gospodarki narodowej – ma najniższe wskaźniki).

Tabela 51. Wybrane dane dot. jednostek prowadzących działalność B+R (2016 r.)

	ogółem	ogółem na 100 tys. ludności	ogółem na 100 tys. podmiotów gospodarki narodowej	w sektorze przedsiębiorstw
mazowieckie	1 200	22,4	154,7	987
region warszawski stołeczny	1 091	36,4	187,7	890
region mazowiecki regionalny	109	4,6	56,1	97
kujawsko-pomorskie	230	11,0	118,9	216
lubelskie	207	9,7	119,5	178
łódzkie	281	11,3	116,1	252
podkarpackie	346	16,3	208,3	329
podlaskie	114	9,6	114,5	94
świętokrzyskie	100	8,0	90,6	89
warmińsko-mazurskie	98	6,8	78,9	85

Źródło: BDL GUS, dostęp: 19.07.2018

Drugim, poza kapitałem ludzkim, zasobem wykorzystywanym w procesach inwestycyjno-produkcyjnych (a więc również B+R) są środki finansowe. Nakłady na działalność B+R w ujęciu bezwzględny są na Mazowszu niezwykle wysokie, np. około 10 razy większe od ponoszonych w województwach łódzkim czy lubelskim. Również nakłady wyróżnione z uwag na pochodzenie – tj. z zagranicy – są na Mazowszu relatywnie wysokie (por. np. 474,7 mln zł na Mazowszu przy 1,7 mld zł na Podlasiu). Warto wreszcie zauważyć, iż nakłady sektora przedsiębiorstw na działalność B+R są wyróżniające, ale imponuje także ich stosunek do nakładów ogółem (tj. udział wartości kolumny IV w wartości kolumny II). Jednocześnie, samo Mazowsze regionalne charakteryzuje się niskimi wartościami mierzonych zmiennych (wypracowuje około 5% wartości dla Mazowsza administracyjnego).

Tabela 52. Wybrane dane dot. nakładów na działalność B+R – wartości bezwzględne (2016 r.)

Nazwa	ogółem	w sektorze przedsiębiorstw	finansowane z zagranicy
mazowieckie	6 573,40	4 446,00	474,9
region warszawski stołeczny	6 268,40	4 218,20	472,1
region mazowiecki regionalny	305	227,8	2,8
kujawsko-pomorskie	289,9	190	#
lubelskie	624,9	172	41,8
łódzkie	699,4	338,1	35,5
podkarpackie	762,9	572	5
podlaskie	177,6	56,7	1,7
świętokrzyskie	134,2	71,6	#
warmińsko-mazurskie	165,4	71,6	#

Źródło: BDL GUS, dostęp: 19.07.2018

Interesująca jest także struktura nakładów na działalność B+R wg pochodzenia środków. Na Mazowszu stołecznym środki własne stanowią mniejszy udział w środkach ogółem (74%) niż na Mazowszu regionalnym (84%), jednak w każdym z analizowanych regionów odsetki te kształtują się pomiędzy 73% (lubelskie) a 89% (podkarpackie i podlaskie).

Tabela 53. Nakłady wewnętrzne na działalność B+R wg pochodzenia środków [w tys. zł]

	ogółem	własne	otrzymane
mazowieckie	4 673 824,7	3 466 252,4	1 207 572,3
region warszawski stołeczny	4 445 968,8	3 273 945,4	1 172 023,4
region mazowiecki regionalny	227 855,9	192 307,0	35 548,9
kujawsko-pomorskie	190 028,4	162 893,4	27 135,0
lubelskie	172 021,6	124 868,5	47 153,1
łódzkie	338 099,2	#	#
podkarpackie	571 999,0	506 811,0	65 188,0
podlaskie	56 743,1	50 550,4	6 192,7
świętokrzyskie	71 632,4	#	#
warmińsko-mazurskie	71 580,8	52 095,3	19 485,5

Źródło: BDL GUS, dostęp: 19.07.2018

Jednym z wymiernych efektów zaangażowania ludzkiej pracy i zasobów finansowych w działania B+R są prawa własności intelektualnej. Okazuje się, iż na Mazowszu liczba udzielonych praw ochronnych na krajowe wzory użytkowe przez Urząd Patentowy RP na 100 tys. ludności sytuuje się pośród wyższych wartości dla województw, jednak ani nie jest najwyższa (por. na warmińsko-mazurskie), ani różnice względem innych, „słabszych” regionów nie są wysokie (por. np. wskaźnik 1,52 dla Podlasia i różnica pomiędzy regionami = 0,12). Co istotne, w tym przypadku różnica nominalna oraz zrelatywizowana liczbą ludności pomiędzy Mazowszem stołecznym i regionalnym nie jest tak wysoka, jak w poprzednich przypadkach.

Tabela 54. Prawa ochronne (2017 r.)

	zgłoszenia w UPRP	udzielone prawa ochronne w UPRP	udzielone prawa ochronne w UPRP na 100 tys. ludności
mazowieckie	183	103	1,9
region warszawski stołeczny	115	63	2,1
region mazowiecki regionalny	68	40	1,7
kujawsko-pomorskie	49	28	1,3
lubelskie	44	49	2,3
łódzkie	56	44	1,8
podkarpackie	39	21	1,0
podlaskie	23	19	1,6
świętokrzyskie	21	22	1,8
warmińsko-mazurskie	14	37	2,6

Źródło: BDL GUS, dostęp: 19.07.2018

Również jeśli chodzi o nominalną liczbę zgłoszeń wynalazków w URP, Mazowsze administracyjne zajmuje wiodącą pozycję. Jeśli jednak spojrzeć oddzielnie na Mazowsze stołeczne i regionalne, okaże się, iż o ile to pierwsze jest faktycznym liderem, o tyle drugie charakteryzuje się dobrymi – ale nie wyróżniającymi rezultatami. Konkluzja ta dotyczy zresztą również wskaźników zrelatywizowanych przez liczbę mieszkańców – region warszawski stołeczny ma ustabilizowaną pozycję.

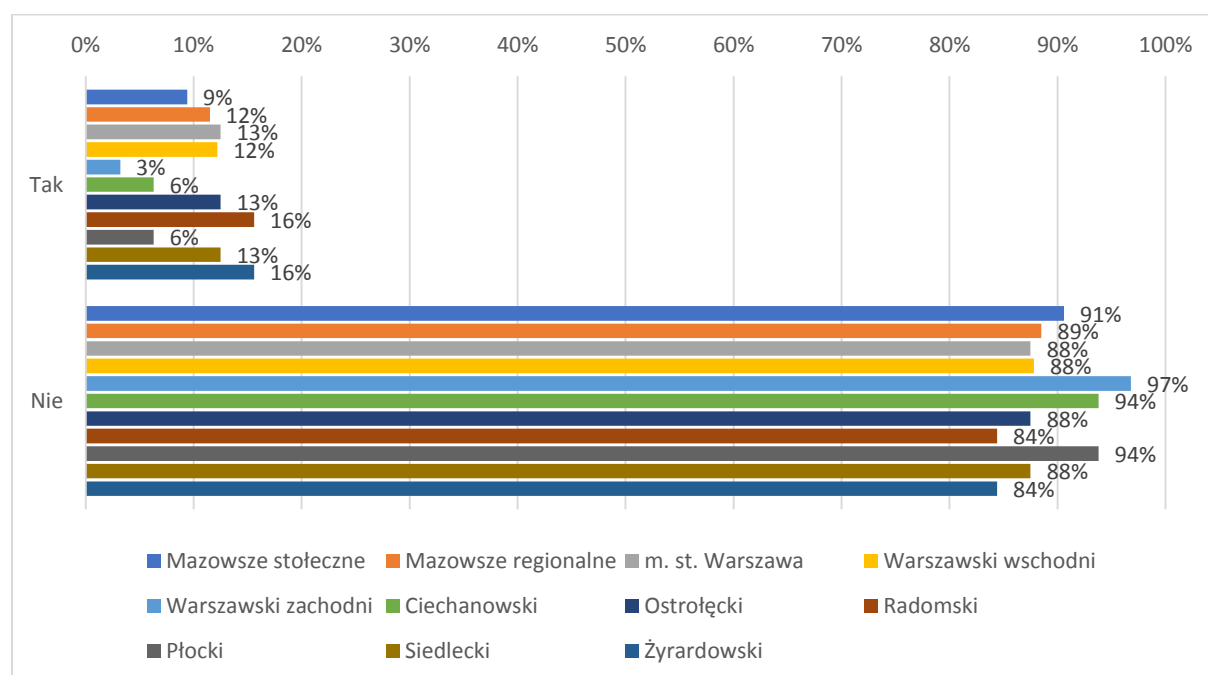
Tabela 55. Wynalazki (2017 r.)

	zgłoszenia w UPRP	udział zgłoszeń wynalazków w w liczbie zgłoszeń wynalazków w ogółem	zgłoszenia wynalazków w w 1 mln mieszkańców w	patenty udzielone przez UPRP	udział patentów udzielonych w liczbie udzielonych patentów na wynalazki ogółem	patenty udzielone przez UPRP na 1 mln mieszkańców	patenty udzielone przez UPRP na 100 tys. mieszkańców
mazowieckie	715	18,2	133,1	624	22,3	116,1	11,6
region warszawski stołeczny	503	12,8	166,7	473	16,9	156,7	15,7
region mazowiecki regionalny	212	5,4	90,0	151	5,4	64,1	6,4
kujawsko-pomorskie	140	3,6	67,2	90	3,2	43,2	4,3
lubelskie	253	6,4	118,8	159	5,7	74,7	7,5
łódzkie	280	7,1	112,9	199	7,1	80,2	8,0
podkarpackie	198	5,0	93,1	94	3,4	44,2	4,4
podlaskie	106	2,7	89,4	27	1,0	22,8	2,3
świętokrzyskie	90	2,3	72,0	42	1,5	33,6	3,4
warmińsko-mazurskie	79	2,0	55,1	41	1,5	28,6	2,9

Źródło: BDL GUS, dostęp: 19.07.2018

W badaniu CATI z mazowieckimi MSP pytano, na ile firmy opierają swoją strategię rozwoju na wdrożeniach wyników prac B+R. Wyniki okazały się zaskakujące – ogółem opiera na nich swoją strategię jedynie 9% firm z Mazowsza stołecznego i 12% - z Mazowsza regionalnego. Największy odsetek takich deklaracji wystąpił wśród firm z subregionów radomskiego i żyrardowskiego (po 16%), zaś najniższy – w subregionie warszawskim zachodnim (3%). Z jednej strony, odsetek wynikający z badania CATI jest wyższy od procenta udziału podmiotów zaangażowanych w prace badawcze wg GUS, a z drugiej – nie koresponduje z np. wysokim zainteresowaniem przedsiębiorstw i jednostek naukowych realizacją projektów B+R w ramach RPO WM 2014-2020. W 12 naborach w ramach Osi Priorytetowej Wykorzystanie działalności badawczo-rozwojowej w gospodarce złożono 882 oraz podpisano 356 umów o ogólnej wartości 1 050 555 358,39 PLN. Alokacja w ramach priorytetów 1a/b jest na Mazowszu relatywnie płynnie wykorzystywana, podczas gdy inne regiony – np. łódzkie czy małopolskie – mają problem z małym zainteresowaniem naborami w tych PI. Zdaniem eksperta branżowego może to wynikać z pewnej niedojrzałości, ale też dużej adaptacyjności mazowieckich firm, które jakkolwiek *ad hoc* bywają aktywne w obszarze B+R, to jednak podejmują takie prace doraźnie, w oparciu o analizę konkretnych uwarunkowań sytuacyjnych. Oznacza to, iż nie zawsze prace B+R będą elementem strategii rozwoju – co więcej, firmy z regionu mogą nawet takim planem wzrostu nie dysponować – jednak trendy wzrostowe w zakresie sięgania po środki z RPO WM, ale też PO IRu czy nawet H2020 każą przypuszczać, iż jest to działanie poważnie brane pod uwagę przez mazowieckich przedsiębiorców i jeśli są ku temu sprzyjające warunki – podejmowane przez nich.

Wykres 106. Wdrożenie wyników prac B+R jako kluczowy element strategii rozwoju firm według regionów/subregionów

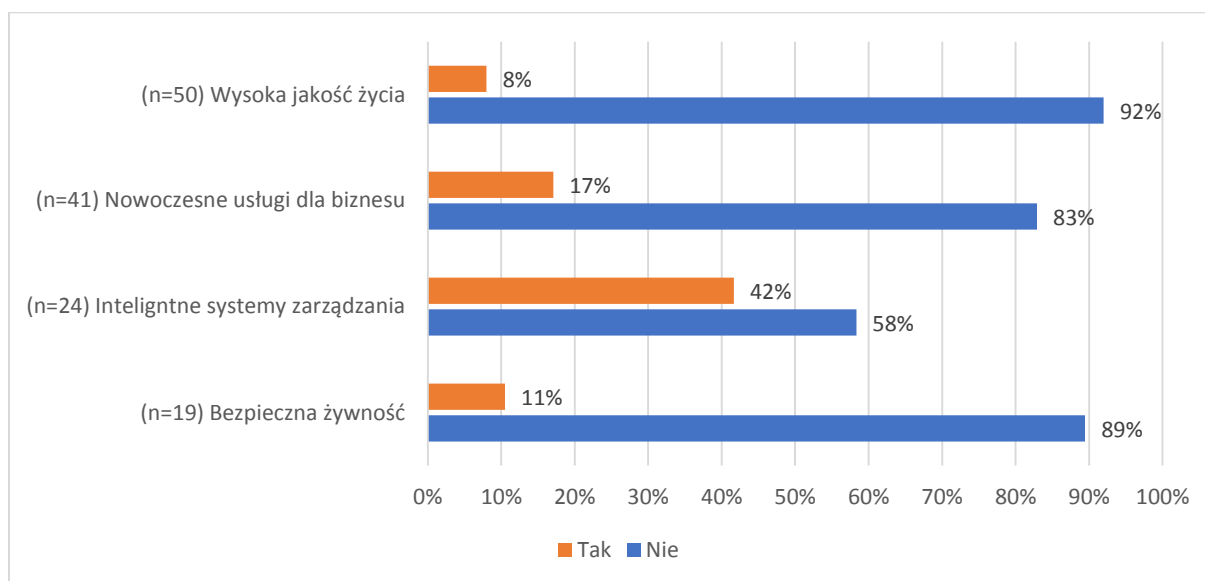

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=384

Z uwagi na Regionalną Strategię Innowacji, zdecydowano się również sprawdzić, czy firmy deklarujące wpisywanie się ich działalności w IS Mazowsza uważają, iż ich strategia rozwoju opiera się o wdrożenia wyników prac B+R. Miałoby to dowodzić, iż przedstawiciele tych branż bardziej niż średnia z ogółu regionalnych firm są skłonni prowadzić prace B+R, które a) stanowią równocześnie wyraz i stymulantę rozwoju IS regionu (sprzężenie zwrotne pomiędzy sytuacją dla branży i jej rozwojem), b) najwydatniej wpływają na skuteczność wydatkowania alokacji w ramach RPO WM 2014-2020 i jego efektywność (skoncentrowanie wsparcia na

kluczowych regionalnych priorytetów). Warto zauważyć, iż wyniki są generalnie lepsze niż dla ogółu badanej próby. Szczególnie pozytywnie wyróżniają się firmy z obszaru inteligentnych systemów zarządzania (42% deklaruje rozwój oparty o wdrożenia wyników prac B+R) oraz z obszaru nowoczesnych usług dla biznesu (17% analogicznych deklaracji). Najmniejszy odsetek wskazań zaobserwowano dla podmiotów prowadzących działalność związaną z IS Wysoka jakość życia – jedynie 8%.

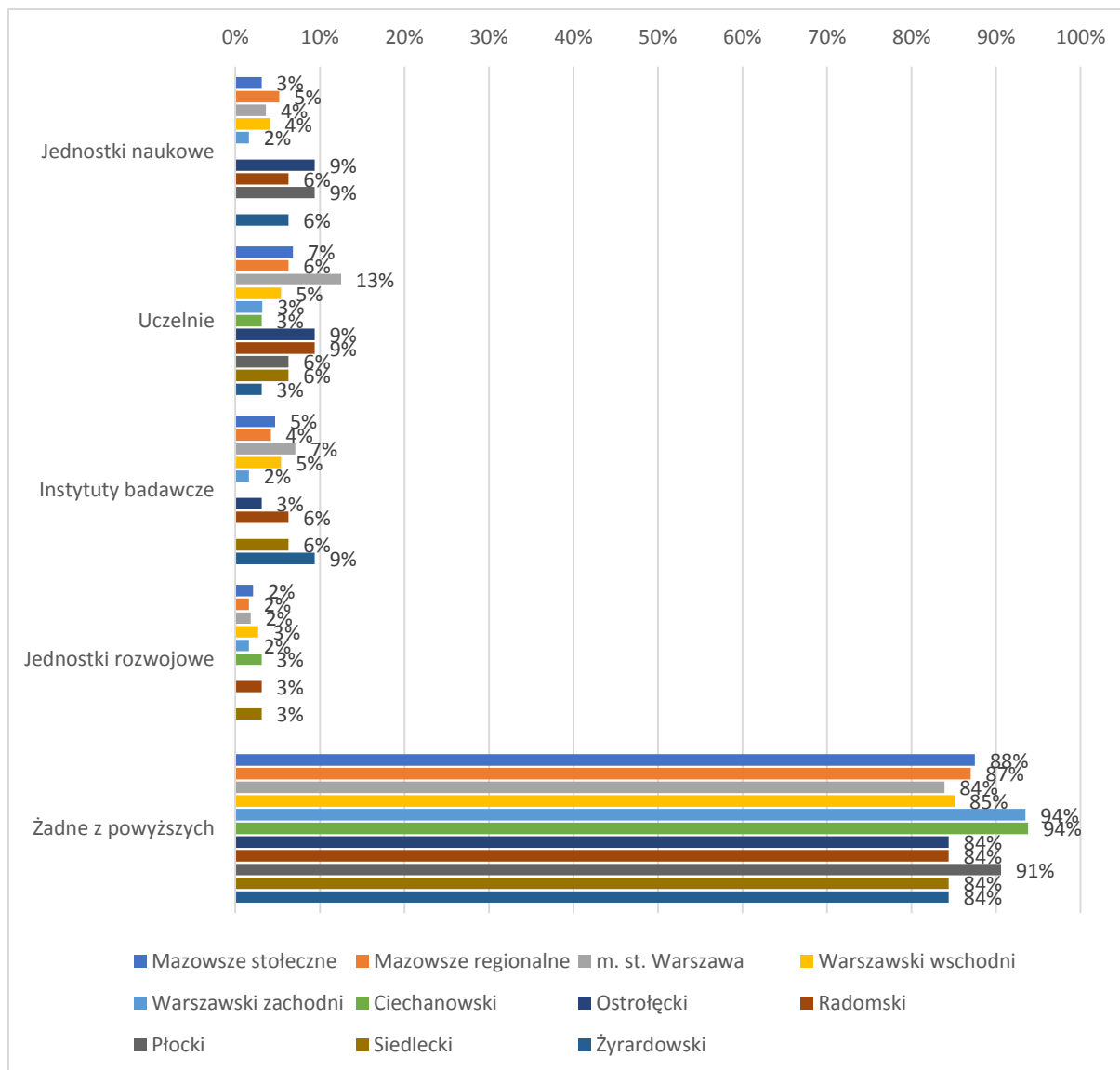
Wykres 107. Wdrożenie wyników prac B+R jako kluczowy element strategii rozwoju firm według firm wpisujących się w inteligentne specjalizacje Mazowsza

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP

W badaniu CATI zapytano MSP z Mazowsza o to, czy podejmują współpracę z różnymi typami podmiotów badawczych. Bez względu na region/subregion, zdecydowana większość respondentów (od 84% do 94%, w zależności od konkretnej jednostki terytorialnej) przyznawała, iż nie współpracuje z żadnym z tego typu podmiotów. Ogółem, relatywnie najpopularniejsze wydają się uczelnie (współpracowało z nimi 7% firm z Mazowsza stołecznego i 6% z Mazowsza regionalnego) oraz instytuty badawcze (współpracowało z nimi 5% firm z Mazowsza stołecznego i 4% z Mazowsza regionalnego), zaś najmniej – jednostki rozwojowe; w każdym z analizowanych przekrojów terytorialnych odsetek firm deklarujących współpracę z nimi wahał się pomiędzy 2% a 3%.

Wykres 108. Współpraca MSP z podmiotami badawczymi według regionów/subregionów¹⁰³

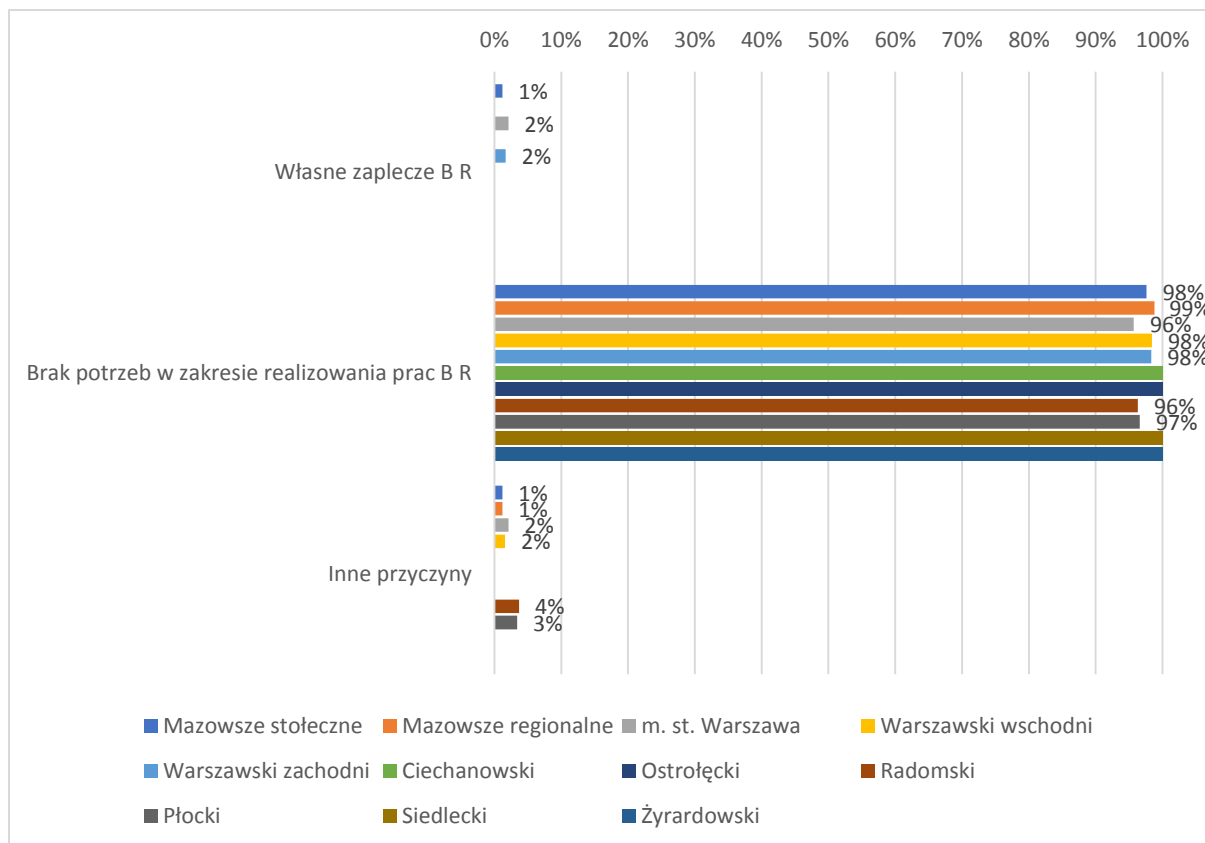

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=384

Pytani o powody nienawiązywania współpracy z podmiotami badawczymi, respondenci w badaniu CATI w zdecydowanej większości wskazywali na brak potrzeb w zakresie realizowania prac B+R. Własnym zapleczem w tym zakresie, jako powodem niepodjęcia współpracy z podmiotami badawczymi, legitymowało się jedynie po 2% MSP z Warszawy oraz subregionu warszawskiego zachodniego, co przełożyło się ogółem na 1% z Mazowsza stołecznego.

¹⁰³ Jednostka naukowa na niniejszym wykresie rozumiana jest jako instytucja prowadząca w sposób ciągły badania naukowe lub prace rozwojowe, inna niż wyszczególnione w kafeterii (np. PAU, międzynarodowe instytuty naukowe utworzone na podstawie odrębnych przepisów, działające na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej).

Wykres 109. Powody braku współpracy MSP z podmiotami badawczymi według regionów/subregionów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=335.

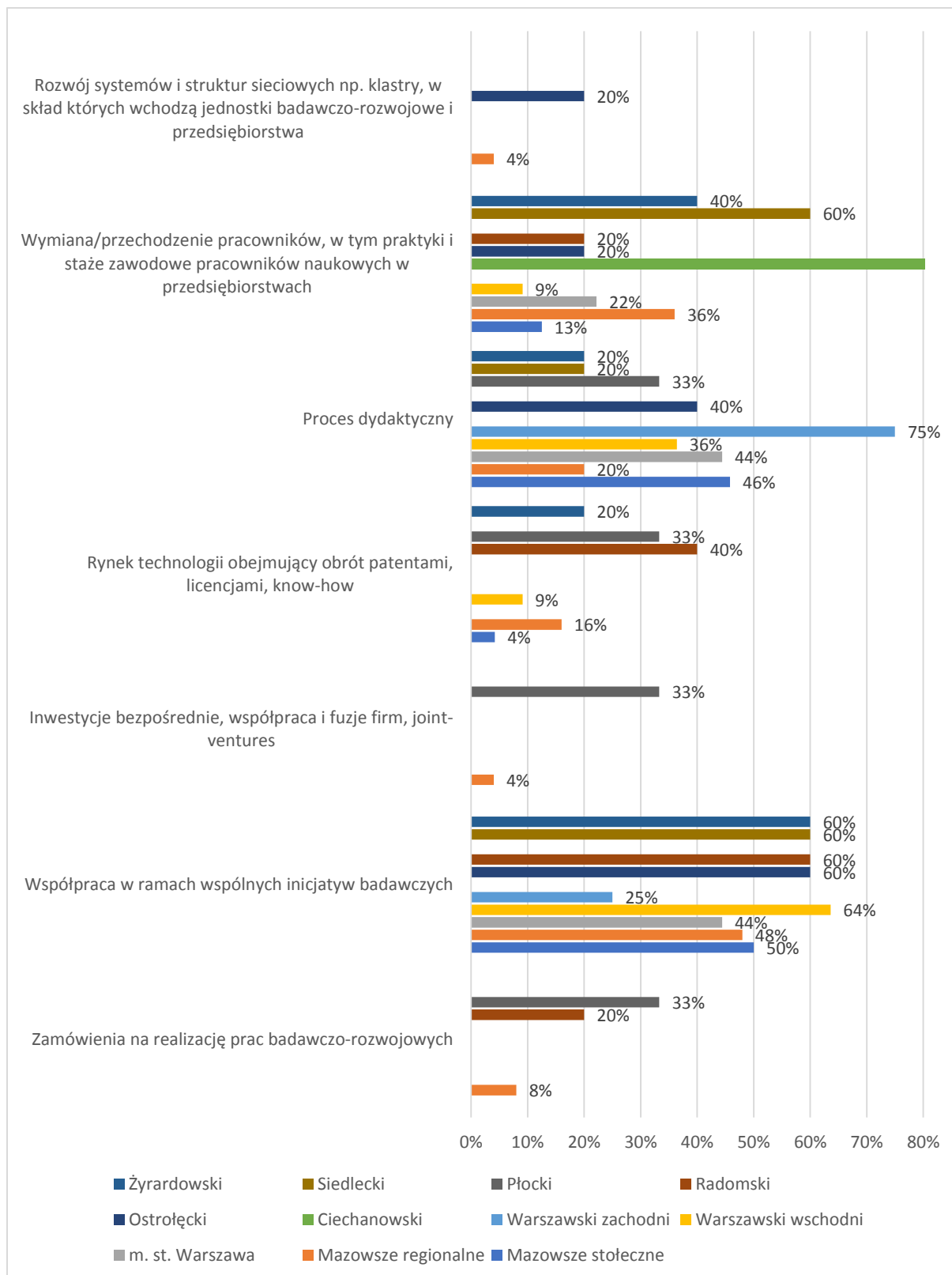
Jeśli już firmy podejmowały się współpracy z podmiotami badawczymi, to ta dotyczyła najczęściej: współpracy w ramach wspólnych inicjatyw badawczych, procesu dydaktycznego oraz wymiany/przechodzenia kadr (w tym praktyk i staży zawodowych pracowników naukowych w przedsiębiorstwach). Są to obszary interwencji wspierane w ramach RPO WM 2014-2020, dlatego też wydaje się, iż pomoc została trafnie zaprojektowana i powinna być kontynuowana w przyszłości. Zwraca uwagę relatywnie niski odsetek wskazań dot. współpracy w zakresie rozwoju systemów i struktur sieciowych. Wydaje się, iż siła tego typu inicjatyw wynika bardziej z potencjalnie wysokiej jakości ich funkcjonowania niż samej powszechności. Opracowanie pn. *Identyfikacja potencjału mazowieckich klastrów oraz opracowanie założeń programu animacji klastrów*¹⁰⁴ wskazuje, iż na Mazowszu istnieje 70 klastrów i inicjatyw klastrowych, z czego aktywne jest 39 z nich. Autorzy raportu wykazali, iż prawie wszystkie aktywne klastry na Mazowszu działają w branżach ponadprzeciętnie reprezentowanych w województwie (występuje koncentracja geograficzna branży), jednocześnie dostrzegając problem rozdrobnienia. Równocześnie, w toku obecnego badania klastry były np. wskazywane jako platforma wymiany informacji o prowadzonych pracach B+R czy przestrzeń nawiązywania kontaktów. Oznacza to, iż nie tylko samo wsparcie na struktury sieciowe powinno być w przyszłości kontynuowane, ale również działania informacyjno-promocyjne w ich zakresie. Należy dążyć do zwiększenia czynnego uczestnictwa w tego typu inicjatywach, ponieważ jeśli już podmioty działają w aktywnych klastrach – to na ogół okazuje się to dla nich źródłem wymiernych korzyści. Kwestie związane z ekonomiczno-finansowym wymiarem prowadzenia prac B+R, jak np. rynki technologii czy

¹⁰⁴ Identyfikacja potencjału mazowieckich klastrów oraz opracowanie założeń programu animacji klastrów. Ecorys Polska Sp. z o. o. na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego. Warszawa 2017.

inwestycje bezpośrednie, nie były w polu zainteresowań respondentów. Trudno jednoznacznie określić, czy wynika to z realnego braku zainteresowania tego typu formami wsparcia, czy też braku podaży w ich zakresie w portfolio pomocowym RPO WM 2014-2020 (choć najprawdopodobniej – zadziałała wypadkowa obydwu tych czynników). Warto jednak zastrzec, iż inwestycje bezpośrednie samorządu¹⁰⁵ w przypadku wspierania z środków RPO stanowiłyby obszary potencjalnie dużej, prawdopodobnej prywatyzacji korzyści przy upublicznianiu kosztów. Biorąc pod uwagę powyższe, jak również mając w pamięci nikłe zainteresowanie nimi firm z regionu, zaleca się zaniechanie implementowania tych form wsparcia w perspektywie 2020+. Komentując wyniki badania trzeba podkreślić, iż próba CATI jest reprezentatywna dla ogółu MSP z Mazowsza, przez co liczebność firm wypowiadających się na temat współpracy z podmiotami badawczymi jest ograniczona i nie gwarantuje reprezentatywności na poziomie ogółu firm aktywnych badawczo z regionu. Oznacza to, że aby kompleksowo zidentyfikować problemy i wyzwania w tym obszarze, należałoby zrealizować dedykowaną temu analizę opartą na celowym doborze MSP do badania, a optymalnie również – na ilościowym, reprezentatywnym badaniu jednostek naukowych (np. na potrzeby oceny nasycenia infrastrukturą badawczą).

¹⁰⁵ Należy zastrzec, iż taka forma wsparcia nie była praktykowana ani nie jest formalnie możliwa; nie zmienia to jednak faktu, iż ponieważ zasygnalizowano ją w badaniu jakościowym – zdecydowano się poddać ją ocenie merytorycznej. Zdaniem Wykonawcy, co potwierdzają też analizy eksperckie – np. stanowiące wynik TDI – inwestycje tego typu finansowane z środków samorządu są nieuzasadnione. Jednocześnie, RPO mogłoby wspierać firmy w poszukiwaniu inwestorów komercyjnych, o czym więcej w podrozdziale pn. Diagnoza potrzeb w zakresie zwiększenia konkurencyjności MSP w części dot. poszerzenia zakresu usług oferowanych przez IOB.

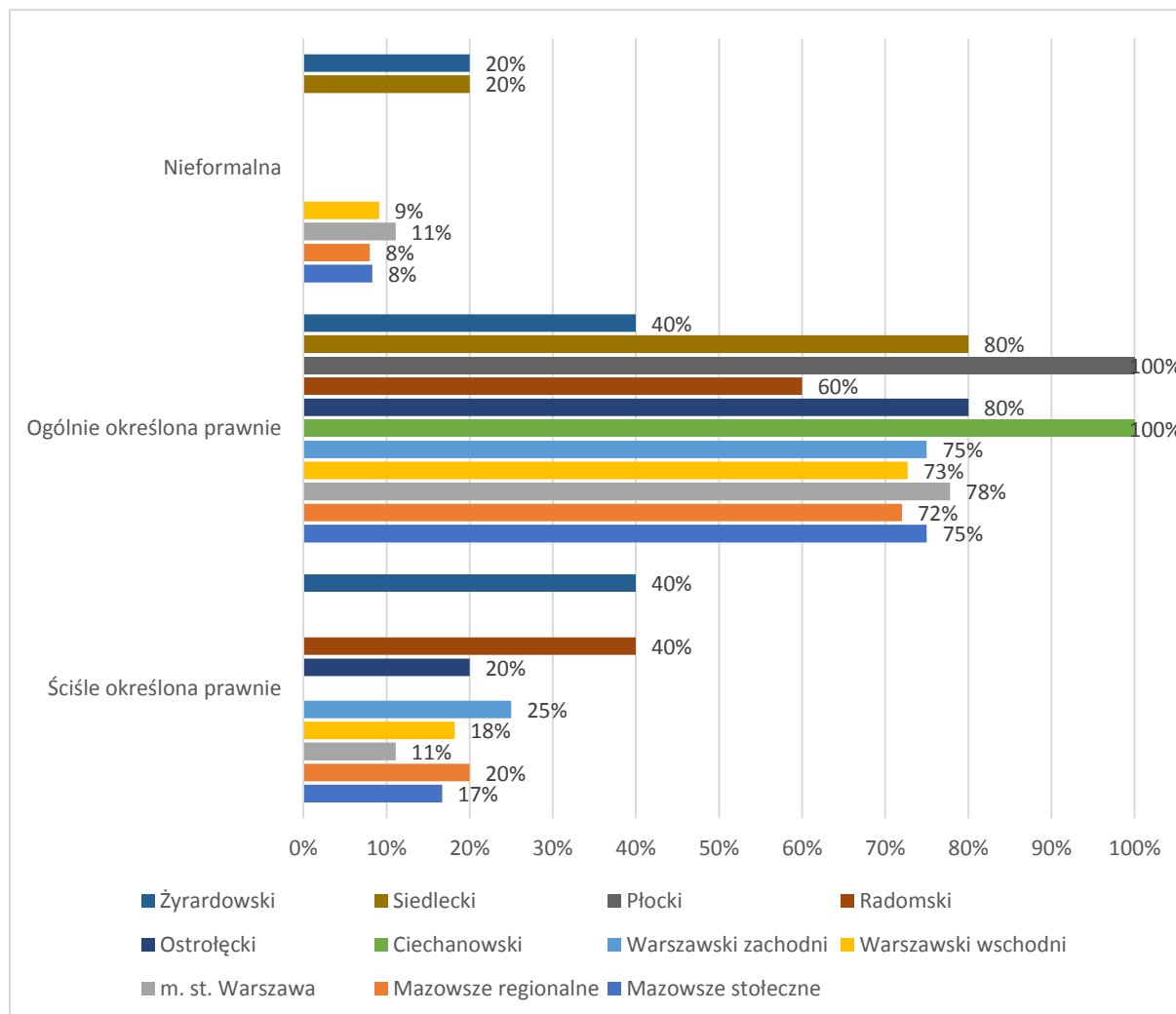
Wykres 110. Zakres współpracy MSP z podmiotami badawczymi według regionów/subregionów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=49.

Badane firmy deklarowały, iż jeśli podejmują współpracę z jednostkami badawczymi, to na ogół jej kształt jest regulowanymi ogólnymi ramami prawodawstwa (72% MSP z Mazowsza regionalnego i 75% z Mazowsza stołecznego). Jeśli już, częściej decydowano się ją „usztynić” (20% MSP z Mazowsza regionalnego i 17% z Mazowsza stołecznego), ściślej określić prawnie w ramach dodatkowych umów aniżeli zdecydować na jej nieformalny charakter (w ten sposób pracowało jedynie po 8% przebadanych firm z Mazowsza stołecznego i regionalnego). Informacje te są o tyle interesujące, iż w toku badań jakościowych – na potrzeby niniejszego badania, ale i np. uprzednio, przy ocenie użyteczności agend badawczych w działaniu 1.2 RPO WM 2014-2020 – relatywnie mocno wybrzmiała obawa dot. nieuprawnionego upublicznienia danych/przekazania ich podmiotom trzecim. Wskazywano, iż z jednej strony firmy boją się, że naukowcy – odpowiadając na stojące przed nimi kryteria oceny zawodowej – bardzo wcześnie zdecydują się opublikować wyniki realizowanych prac badawczych, przez co komercjalizacja rozwiązania może nie okazać się oczekiwanym źródłem przewagi konkurencyjnej, gdyż inne podmioty mogą próbować wdrożyć innowację imitacyjną. Choć nieco rzadziej, również naukowcy mieli obawy w zakresie zbyt szybkiego upublicznienia opracowanego rozwiązania (np. przed przyjęciem artykułu do publikacji, gdzie istnieje obawa, iż potem zostanie on uznany za niewnoszący wystarczającego wkładu w naukę, aby być wydany w prestiżowym periodyku). Jest to na tyle silny czynnik zniechęcający, iż niekiedy lęk przed „wypłynięciem” danych zniechęca do nawiązywania kooperacji. W tym kontekście można by zasugerować IŻ oczekiwanie od podmiotów aplikujących umowy konsorcjalnej przygotowanej wg pewnego wzoru (możliwego do adaptacji), który jednak będzie wprost wskazywał prawa i obowiązki stron procesu. Niedopuszczalna powinna być sytuacja, w której np. firma wskazuje we wniosku, iż skorzysta z potencjału określonej instytucji naukowej, z którą nie ma podpisanego przynajmniej porozumienia o współpracy (choć, zdaniem eksperta, docelowo powinno się dążyć do zastąpienia takich listów wyłącznie umowami, które najlepiej zabezpieczają interesy stron).

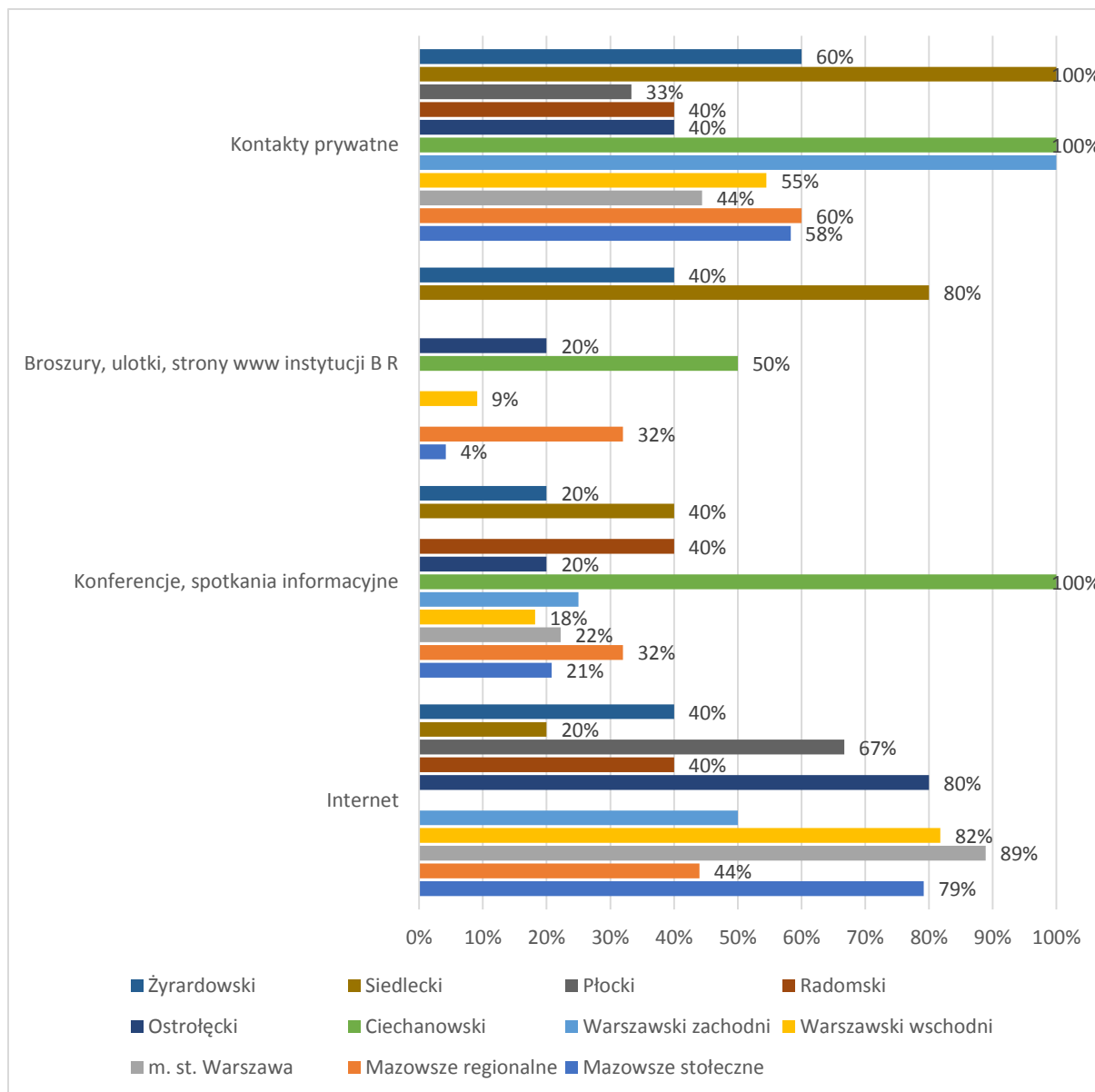
Wykres 111. Regulowanie współpracy MSP z podmiotami badawczymi według regionów/subregionów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=49.

Jeśli chodzi o sposoby poszukiwania przez MSP partnerów do współpracy z sektora B+R, to zauważalna jest przede wszystkim duża różnica w stosunku do wykorzystywania Internetu – zadeklarowało wykorzystywanie go 44% MSP z Mazowsza regionalnego i aż 79% z Mazowsza stołecznego. Bardzo ważnym źródłem są tutaj kontakty prywatne (wskazywało na nie 60% respondentów z Mazowsza regionalnego i 58% z Mazowsza stołecznego). Relatywnie mniej popularne okazały się konferencje i spotkania informacyjne, zaś najmniej – broszury, ulotki, strony www instytucji B+R. Konferencje i spotkania informacyjne mają jednak swoich zwolenników w gronie przedstawicieli instytucji naukowych. Wskazywali oni, iż nie zawsze znają firmy, z którymi mogłyby nawiązać kooperację, z drugiej strony – mają świadomość, że oni sami mogą również nie być znani takim przedsiębiorstwom. Dowodzą, iż jeśli np. naukowiec zajmuje się głównie badaniami podstawowymi, to z uwagi na ich abstrakcyjny charakter – bezpośredni kontakt i rozmowa są często jedyną szansą, aby wykazać, iż mogą one mieć praktyczne, wymierne zastosowanie dla konkretnego przedsiębiorcy. Wreszcie, wiele uznanych autorytetów w swoich dziedzinach to osoby nieco starsze, które nie zawsze lubią/potrafiają biegle przeglądać branżowe platformy czy strony internetowe. Dla nich możliwość spotkania się twarzą w twarz z potencjalnymi współpracownikami to znaczne zmniejszenie bariery wejścia do systemu współpracy sektorów nauki i przedsiębiorczości.

Wykres 112. Sposoby poszukiwania przez MSP partnerów z sektora B+R według regionów/subregionów

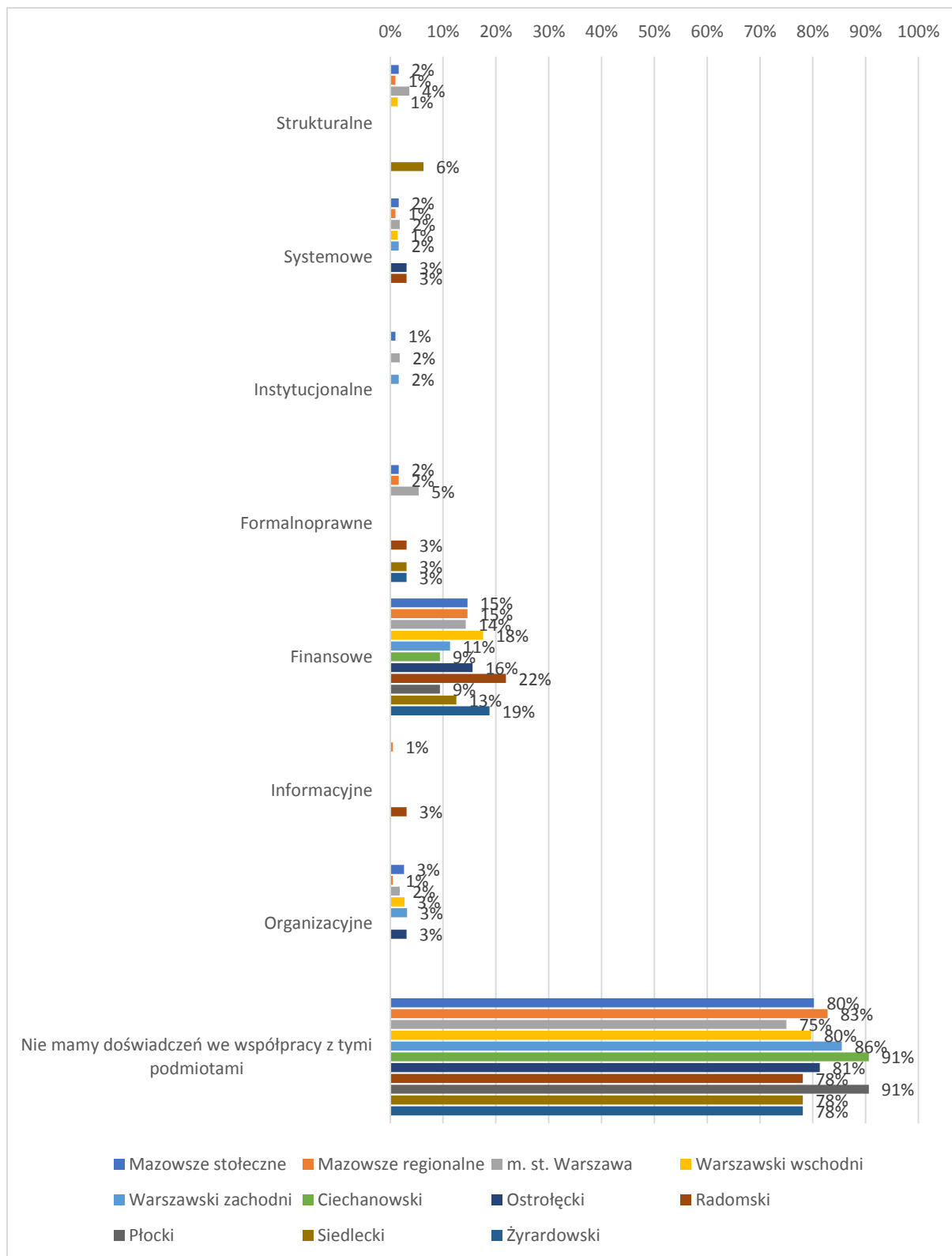

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=49.

MSP najczęściej jako barierę we współpracy z podmiotami badawczymi wskazywały kwestie finansowe. Relatywnie istotne okazywały się też być zagadnienia organizacyjne (tj. brak zdolności zarządzania procesami B+R oraz odpowiedniej kultury organizacyjnej), a także systemowe (tj. dotyczące liczby aktów pranych oraz ich nadmiernej/niedostatecznej szczegółowości czy zmienności) i strukturalne (tj. wynikające z różnic między funkcjonowaniem sektorów gospodarki oraz nauki, a także urzędów udzielających wsparcia)¹⁰⁶.

¹⁰⁶ Aby pełniej zapoznać się z analizowanymi barierami, por. K. Matusiak, J. Guliński. (red) Rekomendacje zmian w polskim systemie transferu technologii i komercjalizacji wiedzy. PARP: Warszawa 2010, s. 34.

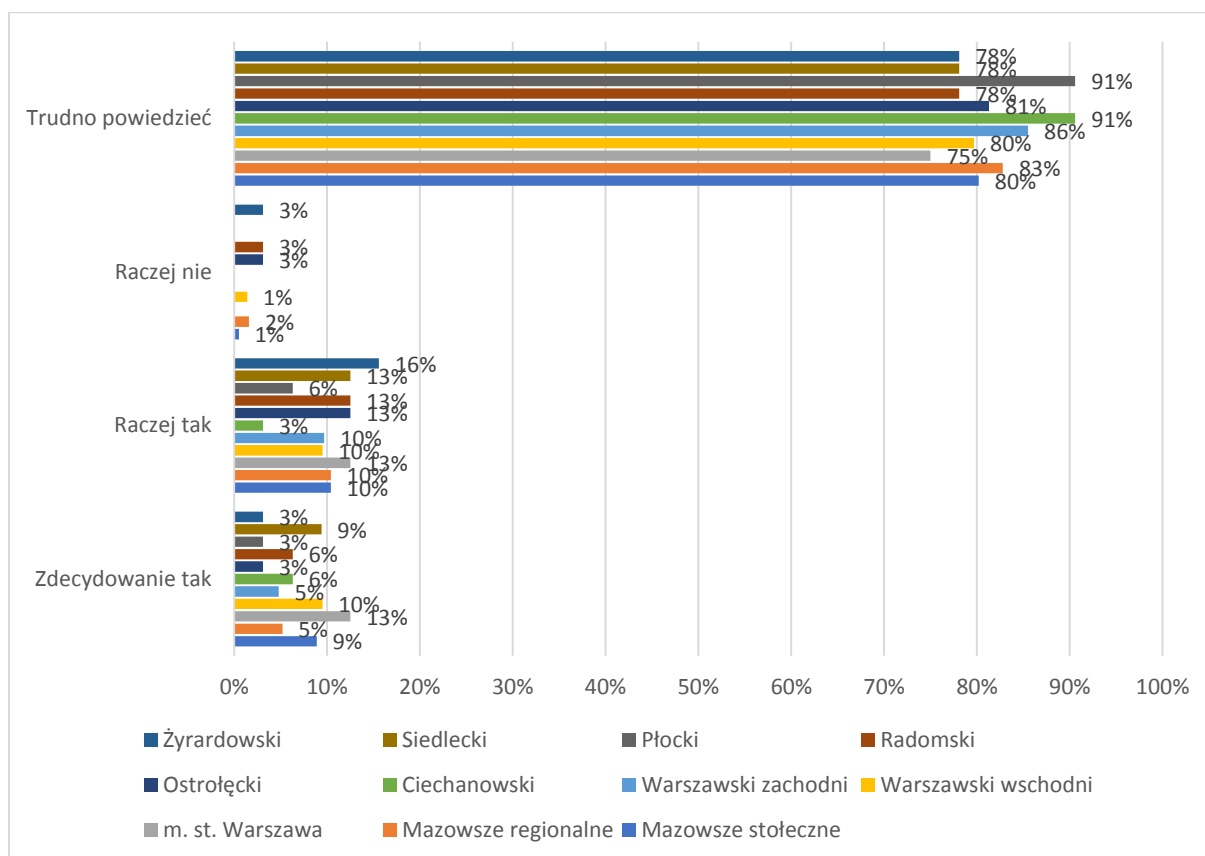
Wykres 113. Bariery we współpracy MSP z podmiotami badawczymi według regionów/subregionów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=384.

W gronie przebadanych firm zdecydowana większość nie potrafi ocenić, czy sektor B+R jest chętny angażowaniu się we współpracę z firmami. Jeśli już jednak padają jakieś wskazania, to są one pozytywne – raczej tak odpowiedziało po 10% firm z Mazowsza regionalnego i stołecznego, zaś zdecydowanie tak – 5% firm z Mazowsza regionalnego i 9% z Mazowsza stołecznego. Zwraca uwagę, iż nie padła ani jedna zdecydowana, negatywna ocena („zdecydowanie nie”).

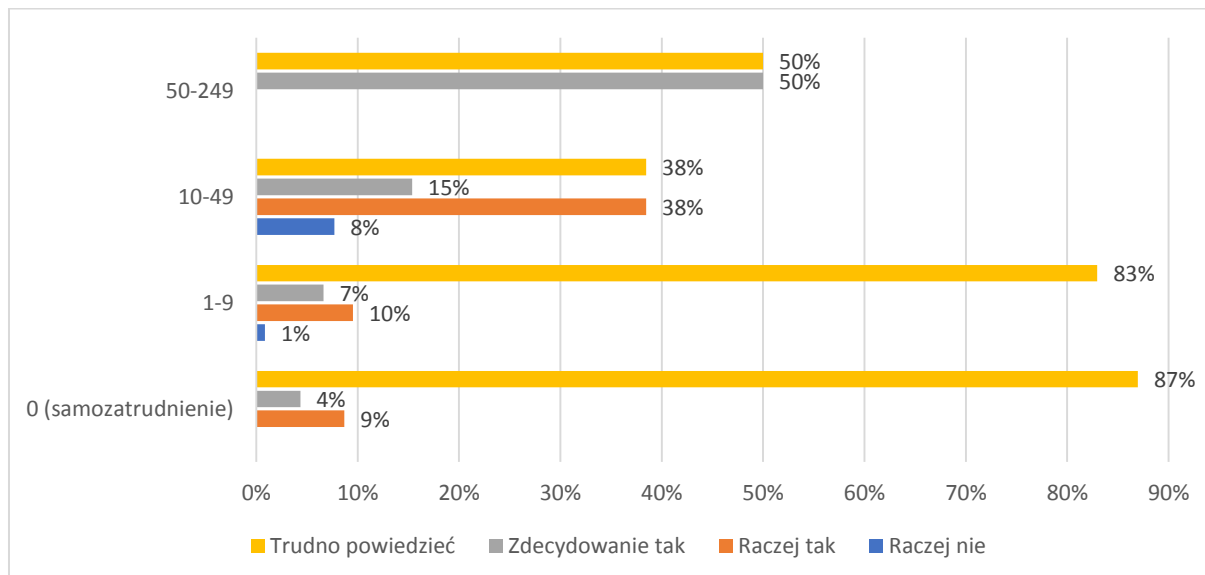
Wykres 114. Ocena zaangażowania sektora B+R we współpracę z sektorem przedsiębiorstw według regionów/subregionów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=384.

Zasadniczo, Wykres 115 wskazuje, iż z odsetek pozytywnych opinii dot. chęci sektora B+R do współpracy z firmami wzrasta w miarę, jak mamy do czynienia z większymi podmiotami,

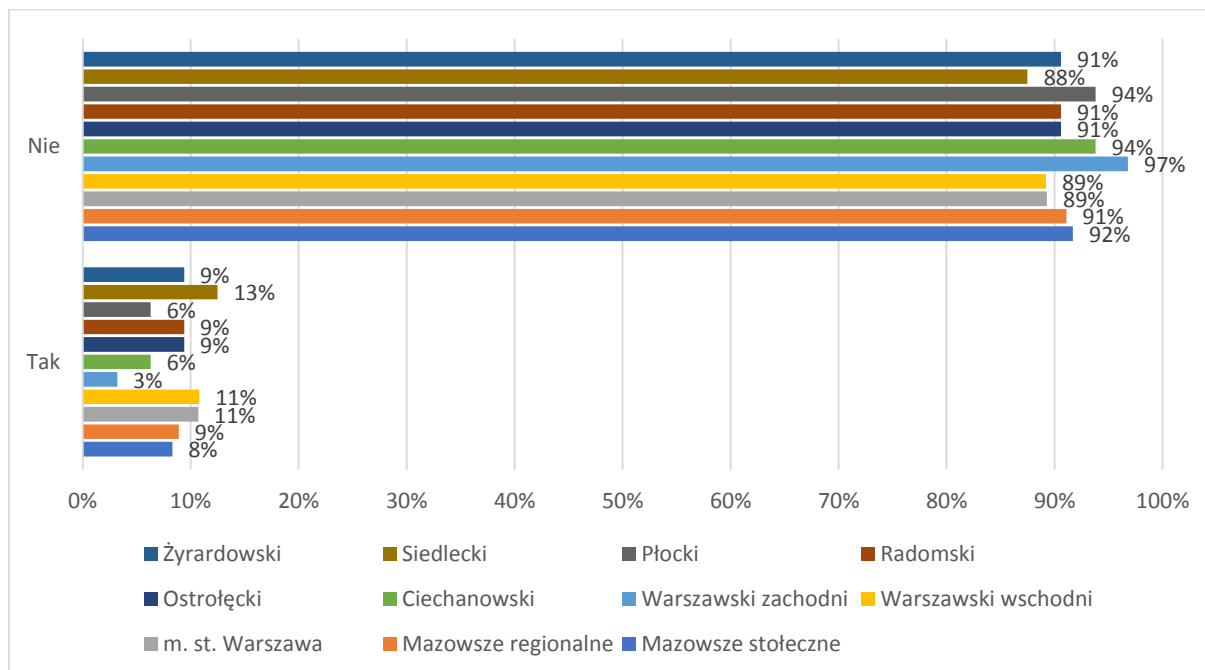
Wykres 115. Ocena zaangażowania sektora B+R we współpracy z sektorem przedsiębiorstw według wielkości MSP

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=384.

W gronie badanych firm zdecydowana większość – około 90% bez względu na przekrój terytorialny – nie posiada planu realizacji prac B+R w najbliższych 3 latach. Relatywnie najwyższy odsetek MSP deklarujących posiadanie takiego planu, tj. 13%, zaobserwowano w subregionie siedleckim.

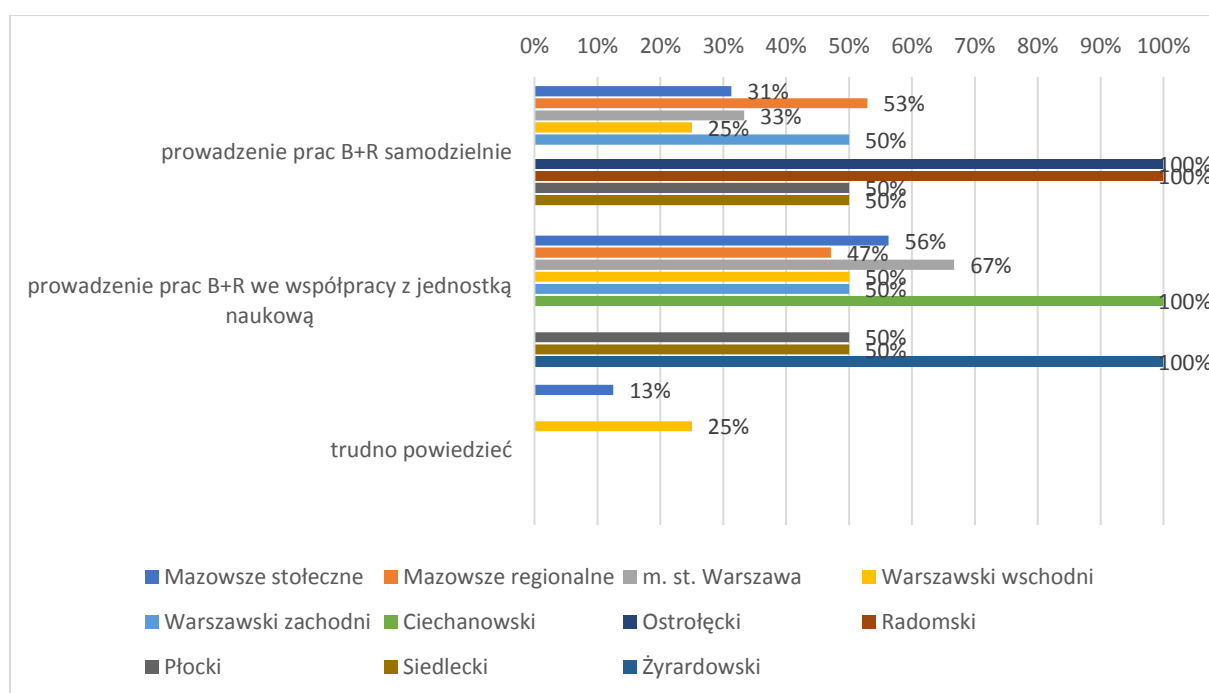
Wykres 116. Posiadanie planu realizacji prac B+R w najbliższych 3 latach według regionów/subregionów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=384.

BEZ WZGLĘDU NA TO, CZY ANALIZUJEMY DANE W PRZEKROJU WEDŁUG REGIONÓW/SUBREGIONÓW, CZY TEŻ W WEDŁUG WIELKOŚCI WYPOWIADAJĄCYCH SIĘ MSP – MOŻNA DOSTRZEĆ, IŻ NIE MA JEDNEGO DOMINUJĄCEGO, POŻĄDANEGO SPOSOBU REALIZACJI PRZYSZYCH PRAC B+R. NA MAZOWSZU STOŁECZNYM, 31% MSP ZADEKLAROWAŁO PREFERENCJE WZGLĘDEM SAMODZIELNEGO PROWADZENIA PRAC B+R, ZAŚ 56% - PROWADZENIA ICH WE WSPÓŁPRACY Z JEDNOSTKĄ NAUKOWĄ. Z KOLEI NA MAZOWSZU REGIONALNYM, 53% RESPONDENTÓW UZNAŁO ZA POŻĄDANE PROWADZENIE PRZYSZYCH PRAC SAMODZIELNIE, ZAŚ 47% - WE WSPÓŁPRACY Z JEDNOSTKĄ NAUKOWĄ (BRAK PODMIOTÓW WAHAJĄCYCH SIĘ/NIE MAJĄCYCH ZDANIA).

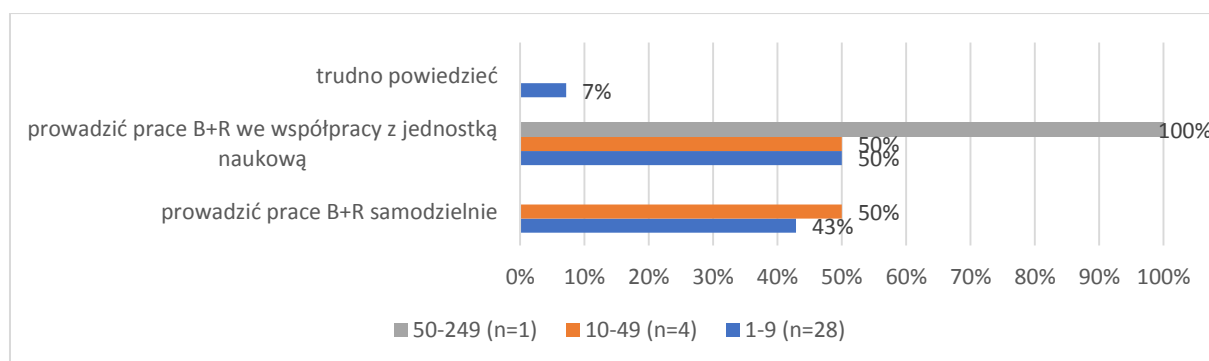
Wykres 117. Pożądany sposób realizacji przyszłych prac B+R według regionów/subregionów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=33.

Spośród 28 mikroprzedsiębiorstw uczestniczących w badaniu CATI i planujących prowadzenie prac B+R, połowa chciałaby realizować je we współpracy z jednostką naukową, 43% samodzielnie, zaś 7% - nie umiała tego określić na moment realizacji badania. Jedyń przedstawiciel średniej firmy, któremu zadane zostało analizowane pytanie, preferował prowadzenie prac we współpracy z jednostką naukową, zaś po dwoje respondentów z małych firm wolało bądź to samodzielne, bądź kooperacyjne prowadzenie prac B+R.

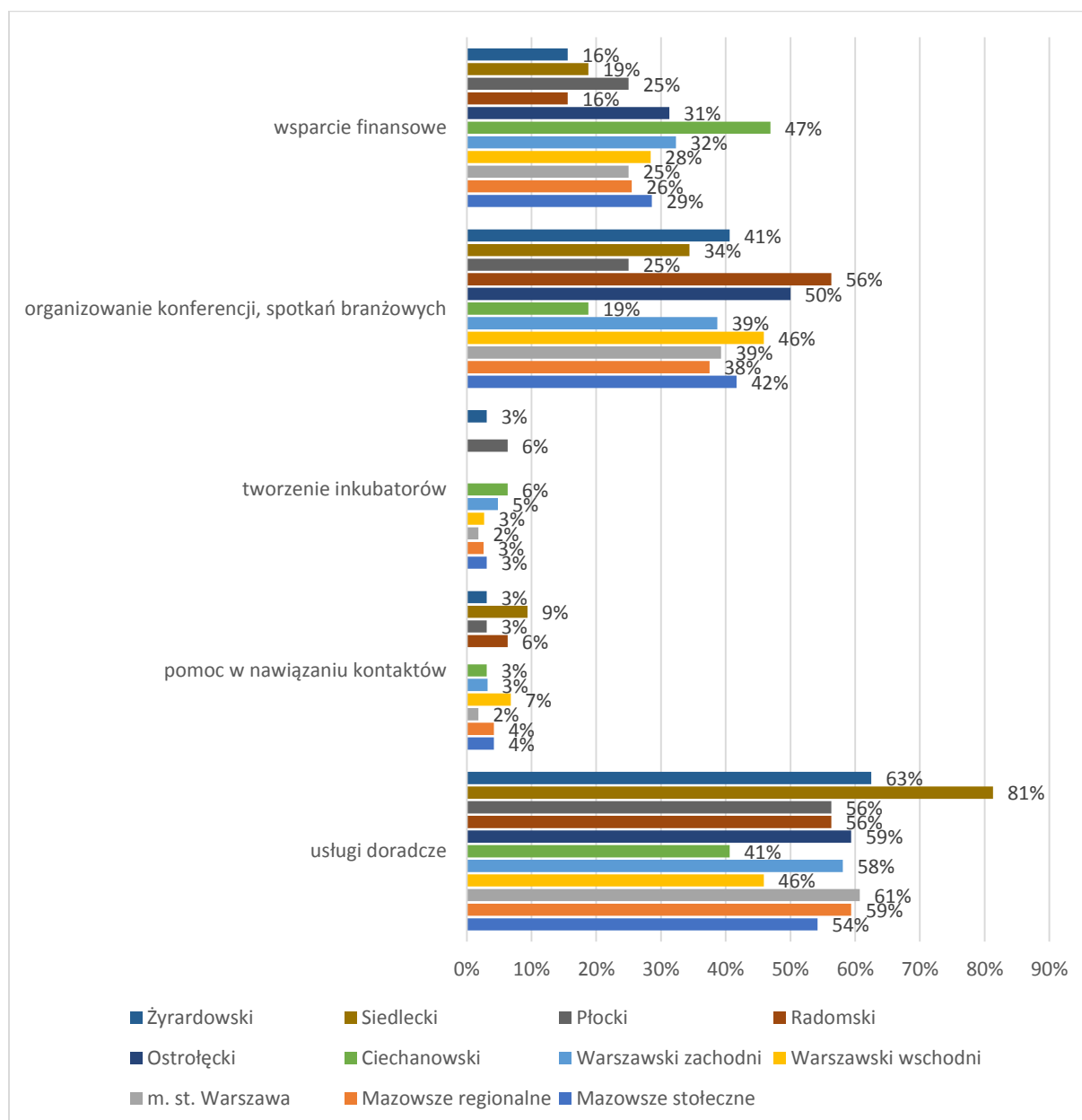
Wykres 118. Pożądany sposób realizacji przyszłych prac B+R według wielkości MSP

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=33.

Pytanie o formy wsparcia, które najwydatniej pomogłyby im w nawiązaniu współpracy z jednostkami naukowymi, MSP objęte badaniem wskazywały przede wszystkim usługi doradcze (ważne dla 59% firm z Mazowsza regionalnego i 54% z Mazowsza stołecznego), a także organizowanie konferencji i spotkań branżowych (wskazywane przez 38% respondentów z Mazowsza regionalnego i 42% - z Mazowsza stołecznego). Wbrew obiegowym opiniom, wsparcie finansowe nie okazało się najbardziej pożądane – opcję tę zaznaczyło jedynie 26% badanych przedstawicieli MSP z Mazowsza regionalnego i 29% - z Mazowsza stołecznego.

Wykres 119. Preferowany rodzaj wsparcia ukierunkowanego na poprawę możliwości współpracy MSP z jednostkami naukowymi według regionów/subregionów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=384.

Podsumowanie

Województwo mazowieckie, według starego podziału statystycznego, od lat zajmuje czołowe miejsce we wszelkich krajowych rankingach innowacyjności regionów. Obraz ten może się jednak znacząco zmienić, jeśli popatrzymy na Mazowsze jako na dwa regiony: stołeczny i regionalny. Przykładowo, z 19 989,2 etatów w B+R w sektorze przedsiębiorstw na Mazowszu administracyjnym, jedynie 950,2 osoboetatów pochodzi z terenu regionu mazowieckiego regionalnego. Nominalnie Mazowsze regionalne ma więcej jednostek prowadzących działalność B+R jedynie od (spośród analizowanych) – województwa warmińsko-mazurskiego i świętokrzyskiego, ale już w przeliczeniu na 100 tys. ludności czy na 100 tys. podmiotów gospodarki narodowej – ma najniższe wskaźniki z nich wszystkich. Nakłady na działalność B+R w ujęciu bezwzględny są na Mazowszu wysokie, np. około 10 razy większe od ponoszonych w województwach łódzkim czy lubelskim. Również nakłady wyróżnione z uwag na pochodzenie – tj. z zagranicy – są na Mazowszu relatywnie wysokie (por. np. 474,7 mln zł na Mazowszu przy 1,7 mld zł na Podlasiu). Jednocześnie, samo Mazowsze regionalne charakteryzuje się niskimi wartościami mierzonych zmiennych (wypracowuje około 5% wartości dla Mazowsza administracyjnego).

Zgodnie z wynikami CATI, na wdrożeniach wyników prac B+R opiera swoją strategię 9% firm z Mazowsza stołecznego i 12% - z Mazowsza regionalnego. Są to relatywnie dobre wartości; wyższe od danych wskaźnikowych GUS, choć i tak prawdopodobnie nieco zaniżone z uwagi na dominujący, doraźny charakter prac B+R w Polsce. Wydaje się, iż – zwłaszcza Mazowsze stołeczne – dysponuje niezaspokojonym popytem w zakresie prac B+R; z drugiej strony – Mazowsze regionalne, w sytuacji nowego podziału statystycznego i ew. jego konsekwencji dla programowania środków UE, mogłoby doświadczyć efektu doganiania (*catch-up effect*). Oznacza to, iż naturalną rekomendacją jest zalecenie kontynuowania wsparcia na projekty B+R oraz współpracy sektorów nauki i przedsiębiorstw. Warto zauważyć, iż preferowane są jej relatywnie konwencjonalne formy: kooperacyjne przedsięwzięcia B+R, wymiany pracownicze czy świadczenie usług dydaktycznych. Jeśli coś wymaga poprawy w już funkcjonujących rozwiązaniach, to może być z pewnością lepsze uregulowanie kwestii praw ochrony własności intelektualnej i przyjęcie przez IZ/IP roli animatora tego procesu poprzez wymaganie umów konsorcjalnych/porozumień o współpracy zawierających określone, wskazane w regulaminie konkursu elementy.

Jakkolwiek przedstawiciele sektora nauki nie uczestniczyli w badaniach ilościowych, to z badań jakościowych wyłania się obraz grupy nieco zagubionej pod względem administracyjnym (np. przestraszonych przygotowaniem i realizacją projektu), czasami mającej poczucie pewnego wykorzystania (np. reakcje na wskazania instytucji czy nawet konkretnej osoby we wniosku bez konsultacji z nimi). Choć taka ocena wymagałaby badań na reprezentatywnej próbie badawczej, to wydaje się, iż przedstawiciele jednostek naukowych z Mazowsza czują się lepiej traktowani w ramach Działania 1.1, gdzie mają pełniejszą kontrolę nad procesem aplikacyjno-realizacyjnym. W świetle powyższego zasadne jest po pierwsze wzmocnienie wcześniejszej rekomendacji o umowie konsorcjalnej – która pozwoli wyeliminować sytuacje bezprawnego powoływania się przez firmy na zasoby jednostek naukowych – a po drugie – rekomendowanie szkoleń dla pracowników akademickich Biur Rozwoju/Biur ds. Projektów. Kluczowe jest, aby osoby te były w pełni przygotowane, aby wziąć na siebie ciężar formalnego przygotowania wniosku; tak, aby rola naukowca ograniczała się do sformułowania merytorycznych założeń projektu.

W skali Mazowsza, pozytywnie wyróżniają się firmy z obszaru inteligentnych systemów zarządzania (42% z nich deklaruje rozwój oparty o wdrożenia wyników prac B+R) oraz z obszaru nowoczesnych usług dla biznesu (17% analogicznych deklaracji). Ponieważ są to branże z jednej strony determinujące, a z drugiej warunkujące sytuację w regionie – wysoka świadomość konieczności kształtowania przewag konkurencyjnych w oparciu o innowacyjność jest zjawiskiem pozytywnym. Warto pamiętać, aby w przyszłości – nawet w sytuacji aktualizacji RSI i bez względu na ew. wymogi KE w tym zakresie – uwzględniać zalecenie koncentracji środków. Bez względu na region/subregion, zdecydowana większość respondentów (od 84% do 94%) przyznawała, iż nie współpracuje z żadnym z różnych typów podmiotów badawczych. Jako powód, najczęściej wskazywano na brak potrzeb w tym zakresie. Sposoby poszukiwania przez MSP partnerów do współpracy z sektora B+R, to wykorzystywanie Internetu, kontakty prywatne, konferencje i spotkania informacyjne, zaś w małym stopniu – broszury, ulotki, strony www instytucji B+R. Jako pożądane formy wsparcia, które najwydatniej pomogłyby w nawiązaniu współpracy z jednostkami naukowymi, MSP objęte badaniem wskazywały usługi doradcze, organizowanie konferencji i spotkań branżowych. Zdaniem eksperta branżowego udzielającego TDI, kluczowe jest zapewnienie

miejsca spotkania (rozumianego zarówno jako fizyczna przestrzeń, ale i pole do dyskusji) dla naukowców i przedsiębiorców. Zaproponował on nowoczesną, choć zalecaną już np. NCBR formułę inspirowaną *speed datingiem*. Zgromadzeni w jednym pomieszczeniu naukowcy i przedsiębiorcy mieliby jakiś wyznaczony, krótki czas, aby porozmawiać ze sobą w parach i wysondować, czy istnieje przestrzeń ew. współpracy. Po np. 10 minutach następowalaby zmiana rozmówcy, zaś po pełnej sesji – zainteresowani uczestnicy mogliby bilateralnie kontynuować rozmowy. Warunkiem powodzenia takich sesji jest uczestnictwo w nich osób, które dysponują pewną dozą decyzyjności i mogą na bieżąco określać, czy dana relacja biznesowa jest perspektywiczna, czy też nie warto jej kontynuować. Wbrew obiegowym opiniom, wsparcie finansowe nie okazało się najbardziej pożądane – opcję tę zaznaczyło jedynie 26% badanych przedstawicieli MSP z Mazowsza regionalnego i 29% - z Mazowsza stołecznego.

Diagnoza potrzeb w zakresie podnoszenia zdolności w zakresie wdrażania innowacji

W warunkach gospodarki opartej na wiedzy następuje zmiana znaczenia głównych determinant konkurencyjności, co ściśle wiąże się ze zmianą paradygmatu gospodarki opartej na produkcji na paradygmat gospodarki opartej na wiedzy. Zasoby materialne, zwłaszcza surowcowe, są wypierane przez wiedzę, która w istocie nie ma materialnego charakteru, odnosi się natomiast do ludzi, ich kreatywności i przedsiębiorczości opartych na innowacjach¹⁰⁷.

Rośnie przy tym znaczenie innowacyjności jako źródła przewagi konkurencyjnej. Pozycja konkurencyjna firmy istotnie zależy od poziomu innowacyjności. Wielu autorów pozycji literaturowych traktujących na temat konkurencyjności firm, które stały się kanonem w polskim piśmiennictwie, twierdzi przy tym, że jest ona głównym czynnikiem umożliwiającym przedsiębiorstwom skuteczną rywalizację na rynku¹⁰⁸. Bielski¹⁰⁹ łączy innowacyjność z konkurencyjnością i definiuje ją jako „zdolność do efektywnej alokacji zasobów służącą ukształtowaniu optymalnej konfiguracji przewag konkurencyjnych”. Zdaniem Penca¹¹⁰ innowacyjność powoduje umacnianie pozycji konkurencyjnej przedsiębiorstw. Ważna jest także konstatacja Barańskiej-Fischer¹¹¹, która wskazuje, że we współczesnej gospodarce w zasadzie nie ma obszarów tzw. niekonkurencyjnych. Prowadzenie działalności innowacyjnej i wprowadzanie innowacji na rynek stało się koniecznością nie tylko w branżach wysokiej technologii, ale we wszystkich sektorach gospodarki.

Innowacje wiążą się z procesem zmiany, nowości, które dokonują się w sferze technicznej, organizacyjnej lub społecznej. Są silnie powiązane z wiedzą i stanowią jej odzwierciedlenie, a ta z kolei łączy się z procesami uczenia się. Innowacje są kluczowym czynnikiem konkurencyjności przedsiębiorstw, które poprzez wprowadzanie innowacji **mogą osiągać przewagę konkurencyjną na dwa sposoby**. Po pierwsze, mogą różnicować swoje wyroby i usługi, wyróżniając je pośród wyrobów i usług oferowanych przez konkurencję poprzez nadanie im nowych, lepszych cech (np. funkcjonalnych, użytkowych) bądź też wprowadzając na rynek nowe, dotychczas nieistniejące wyroby i usługi. Po drugie, mogą za sprawą innowacji racjonalizować koszty działalności i konkurować dzięki możliwości zaoferowania niższej ceny swoich wyrobów i usług w porównaniu z konkurencją lub też zwiększając marżę zysku.

Przedsiębiorstwa podejmujące działalność innowacyjną oczekują uzyskania **efektów** w czterech głównych obszarach:

- (1) konkurencji, rynku i popytu,
- (2) produkcji i dostaw,
- (3) organizacji miejsca pracy,
- (4) innym.

W obszarze konkurencji, rynku i popytu podstawowe spodziewane efekty to:

¹⁰⁷ D. Waldziński, Polityka regionalna w Polsce w procesie przemian kulturowo-cywilizacyjnych. Zarys problemu, Wyd. UWM, Olsztyn 2005.

¹⁰⁸ Zob. m. in. G. Hamel, C. K. Prahalad, Przewaga konkurencyjna jutro, Business Press, Warszawa 1999; A. Pomykański, Zarządzanie innowacyjne przedsiębiorstwem, [w:] H. Jagoda, J. Lichtarski (red.), Nowe kierunki w zarządzaniu przedsiębiorstwem – między teorią a praktyką, Prace Naukowe AE, Wrocław 2004, s. 1014.

¹⁰⁹ I. Bielski, Przebieg i uwarunkowania procesów innowacyjnych, Oficyna Wyd. Ośrodka Postępu Organizacyjnego, Bydgoszcz 2000.

¹¹⁰ J. Penc, Zarządzanie innowacyjne – sterowanie zmianami w procesie integracji europejskiej, Wyd. Wyższej Szkoły Studiów Międzynarodowych, Łódź 2007.

¹¹¹ M. Barańska-Fischer, Innowacje produktowe jako narzędzie konkurencyjności przedsiębiorstw na Jednolitym Rynku Europejskim, [w:] J. Otto, A. Maciaszczyk (red.), Szanse rozwoju polskiego sektora MŚP na Jednolitym Rynku Europejskim. Funkcjonowanie MŚP w warunkach Jednolitego Rynku Europejskiego, t. 1, Wyd. Politechniki Łódzkiej, Łódź 2006.

- poszerzenie asortymentu (wprowadzenie na rynek nowych produktów rozszerzających dotychczasową ofertę przedsiębiorstwa),
- zastąpienie przestarzałych produktów i procesów nowymi,
- zwiększenie udziału w rynku,
- wejście na nowe rynki,
- skrócenie czasu reakcji na potrzeby klientów.

W dziedzinie produkcji i dostaw innowacje mogą mieć za cel m. in.:

- podniesienie jakości produktów,
- obniżenie kosztów jednostkowych produkcji bądź dostawy,
- zwiększenie mocy produkcyjnych lub usługowych,
- skrócenie cyklu produkcyjnego,
- osiągnięcie sektorowych standardów technicznych.

W zakresie organizacji miejsca pracy innowacje mogą prowadzić do:

- poprawy komunikacji i współpracy wewnątrz firmy,
- zwiększenia zdolności dostosowywania się do różnych wymogów klienta,
- wzmocnienia relacji z klientami,
- bardziej efektywnego gromadzenia i wykorzystania wiedzy pozyskanej spoza firmy i powstałej wewnątrz niej, a także lepszego dostępu do niej pracowników,
- poprawy warunków pracy.

Do **innych** spodziewanych efektów można zaliczyć:

- ograniczenie skutków działalności dla środowiska naturalnego,
- poprawę bezpieczeństwa i higieny pracy,
- dostosowanie się do wymogów regulacyjnych.

W literaturze przedmiotu można spotkać się z dwoma podstawowymi, opartymi na odmiennych kryteriach, rodzajami klasyfikacji **uwarunkowań innowacyjności przedsiębiorstw**. Determinanty innowacji można wyróżniać z punktu widzenia źródła powstawania innowacji. Źródła innowacji można podzielić na wewnętrzne (własne), zewnętrzne (obce) i mieszane. Dla innowacyjnej firmy głównym walorem bazowania na własnych źródłach innowacji jest wyłączność posiadanych rozwiązań, a wadą - duża niepewność pożądanego efektów, długi czas realizacji i wysokie koszty. Obca myśl techniczna to z kolei najprostszy sposób pozyskiwania nowych rozwiązań, skuteczny i mało ryzykowny, choć może spowodować uzależnienie od dostawców techniki.

Do źródeł własnych zalicza się opracowania generowane wewnątrz firmy, kreatywność i pomysłowość pracowników, a w szczególności własne zaplecze badawczo-rozwojowe, kadre kierowniczą, służby marketingowe, działy produkcji i sprzedaży, itp. Zalicza się do nich niekiedy także strategię innowacyjną firmy, planowanie innowacji, zdolności przywódcze kadry zarządzającej, stopień zaangażowania działań marketingowych w planowaniu działalności innowacyjnej.

Do zewnętrznych źródeł innowacji można zaliczyć: (i) źródła rynkowe (dostawców wyposażenia, materiałów, komponentów i oprogramowania, klientów, konkurentów, firmy konsultingowe, laboratoria komercyjne i prywatne instytucje B+R), (ii) źródła instytucjonalne (placówki naukowe PAN, jednostki badawczo-rozwojowe, zagraniczne publiczne instytucje badawcze, szkoły wyższe) oraz (iii) pozostałe źródła (konferencje, targi, wystawy,

czasopisma i publikacje naukowe/techniczne/handlowe, towarzystwa i stowarzyszenia naukowo-techniczne, specjalistyczne i zawodowe).

Determinanty innowacji dzielone są też w oparciu o kryterium poziomu ich materializacji. Z tego punktu widzenia wyróżnia się innowacje materialne i niematerialne. Do materialnych determinant innowacji zalicza się: (i) maszyny i urządzenia wykorzystywane w produkcji, (ii) materiały i półprodukty, (iii) infrastrukturę telekomunikacyjną i informacyjną. Z kolei wśród niematerialnych determinant innowacji wymienia się: (a) patenty, licencje, (b) bazy danych, (c) badania naukowe, (d) kapitał ludzki, (e) zasoby komercyjne, które odzwierciedlają postrzeganie firmy, jej reputację, znak firmowy, (f) całokształt procesów organizacyjnych integrujących komórki prowadzące działalność innowacyjną z pozostałą częścią przedsiębiorstwa.

Czynniki determinujące innowacje produktowe różnią się od czynników determinujących innowacje procesowe. Jak wskazują E. Balcerowicz i A. Wziątek-Kubiak¹¹², na innowacje produktowe silny wpływ mają: konkurencja, kontakty z klientami i firmami konsultingowymi oraz informacje rynkowe. Znaczenie tych czynników w innowacjach produktowych jest większe niż w przypadku innowacji procesowych. W tych ostatnich z kolei większy wpływ mają: poziom kwalifikacji siły roboczej i wydatki na szkolenia, a także powiązania, w tym zwłaszcza bliska współpraca z uniwersytetami, które są ważnymi źródłami informacji. Z kolei innowacje organizacyjne i marketingowe opierają się głównie na wykorzystaniu kwalifikowanej siły roboczej, a znaczenie czynników materialnych jest niewielkie. W tego typu innowacjach poziom wykształcenia pracowników i determinanty niematerialne mają kluczowe znaczenie, zaś rola determinantów materialnych jest niewielka.

Charakterystyka działalności innowacyjnej mazowieckich przedsiębiorstw na tle województw ościennych i Polski

Jak pokazują dane zawarte w Tabeli 56, większość wskaźników charakteryzujących działalność innowacyjną przedsiębiorstw województwa mazowieckiego plasuje się powyżej średniej dla kraju oraz w porównaniu z województwami ościennymi. Jedynie w przypadku dwóch wskaźników: udziału przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przychodach netto ze sprzedaży ogółem oraz liczby udzielonych praw ochronnych na wzory użytkowe w UPRP na 100 tys. ludności ich wartości dla województwa mazowieckiego są niższe niż średnia dla Polski i niektórych innych województw sąsiadujących z województwem mazowieckim.

W przypadku większości wskaźników niedostępne są dane, które pozwoliłyby zobrazować zróżnicowanie wewnątrzregionalne. Dane dostępne dla trzech wskaźników: liczby zgłoszeń wynalazków w UPRP na 1 mln mieszkańców, liczby patentów udzielonych przez UPRP na 1 mln mieszkańców oraz liczby udzielonych praw ochronnych na wzory użytkowe w UPRP na 100 tys. ludności pokazują bardzo duży dystans dzielący Mazowsze stołeczne od Mazowsza regionalnego, na korzyść tego pierwszego.

¹¹² E. Balcerowicz, A. Wziątek-Kubiak, Determinanty innowacyjności firmy w kontekście poziomu wykształcenia pracowników, CASE, Warszawa 2009, s. 25.

Tabela 56. Wybrane wskaźniki działalności innowacyjnej

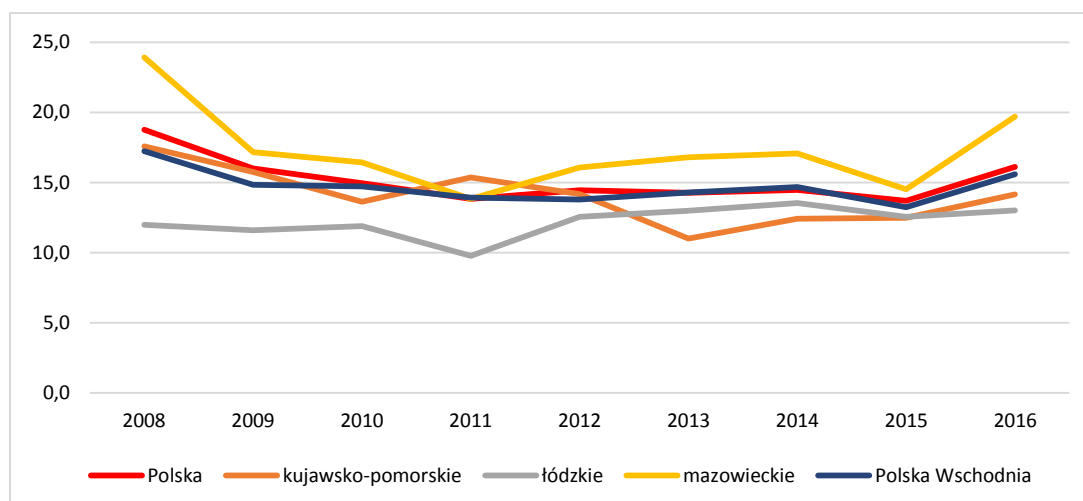
	Mazowieckie	Mazowsze stołeczne	Mazowsze regionalne	Lubelskie	Podkarpackie	Podlaskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-Mazurskie	Kujawsko-Pomorskie	Łódzkie	Polska Wschodnia	Polska
<i>Udział przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw [%] (2016)</i>	19,7	bd.	bd.	22,9	18,0	11,5	10,4	9,1	14,2	13,0	15,6	16,1
<i>Udział przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw w sektorze usług [%] (2016)</i>	18,6	bd.	bd.	23,3	15,0	5,4	5,9	4,8	10,9	10,0	12,6	13,6
<i>Udział przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw w sektorze przemysłowym [%] (2016)</i>	20,8	bd.	bd.	22,5	20,9	17,5	15,0	13,5	17,4	16,1	18,6	18,7
<i>Nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach w relacji do PKB (2014)</i>	3,28	bd.	bd.	0,96	3,44	0,70	0,60	0,67	1,66	3,27	1,47	2,19
<i>Nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach na 1 osobę aktywną zawodowo [zł] (2014)</i>	4436	bd.	bd.	588	2565	525	381	533	1447	2445	1055	2158
<i>Przedsiębiorstwa, które współpracowały w zakresie działalności innowacyjnej w % ogółu przedsiębiorstw w sektorze usług</i>	5,7	bd.	bd.	1,7	12,9	2,4	2,6	2,3	2,3	1,7	5,0	3,9
<i>Przedsiębiorstwa, które współpracowały w zakresie działalności innowacyjnej w % ogółu przedsiębiorstw w sektorze przemysłowym</i>	7,5	bd.	bd.	7,2	9,6	6,3	4,7	5,0	5,8	5,9	6,9	6,7
<i>Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przychodach netto ze sprzedaży ogółem [%] (2016)</i>	5,06	bd.	bd.	6,18	8,85	6,02	5,08	3,08	7,12	6,61	6,14	8,12
<i>Zgłoszenia wynalazków w UPRP na 1 mln mieszkańców (2017)</i>	133,1	166,7	90,0	118,8	93,1	89,4	72,0	55,1	67,2	112,9	89,3	102,1
<i>Patenty udzielone przez UPRP na 1 mln mieszkańców (2017)</i>	116,1	156,7	44,7	74,7	44,2	22,8	33,6	28,6	43,2	80,2	44,7	72,7
<i>Udzielone prawa ochronne na wzory użytkowe w UPRP na 100 tys. ludności (2017)</i>	1,92	2,09	1,70	2,30	0,99	1,60	1,76	2,58	1,34	1,77	1,82	2,02

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Dane prezentujące dynamikę zmian w zakresie poszczególnych wskaźników pokazują, że trajektorie zmian tych wskaźników w różnych województwach są do siebie zbliżone, co może oznaczać mniejsze znaczenie czynników endogenicznych (regionalnych), a większą rolę odgrywaną w ich kształtowaniu przez czynniki egzogeniczne (pozaregionalne).

Analiza wskaźnika udziału przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw wskazuje na korzystne zmiany, jakie nastąpiły w 2016 roku. Nie sposób jednakże przesądzać o trwałości tego trendu i jego kontynuacji w kolejnych latach (Wykres 120).

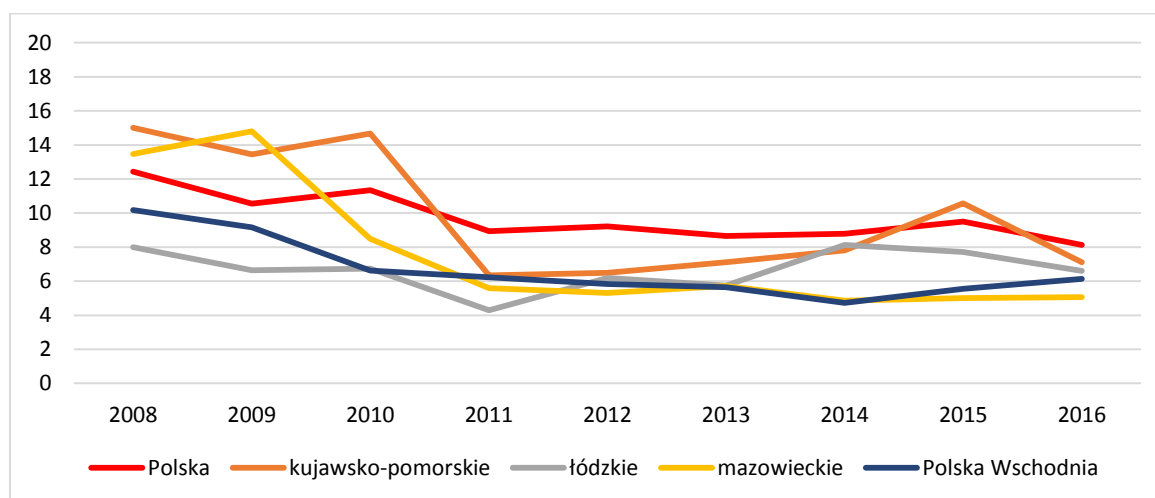
Wykres 120. Udział przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw [%] (2008-2016)

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

O stabilizacji trendu, niestety na niskim poziomie, informuje analiza udziału przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przychodach netto ze sprzedaży ogółem (Wykres 121). Dane zamieszczone w dalszej części tego rozdziału prezentujące wyniki badania ilościowego CATI wśród mazowieckich przedsiębiorstw i pokazujące perspektywę roku 2018 mogą jednakże sugerować pojawienie się silnego impulsu dla wzrostu tego wskaźnika.

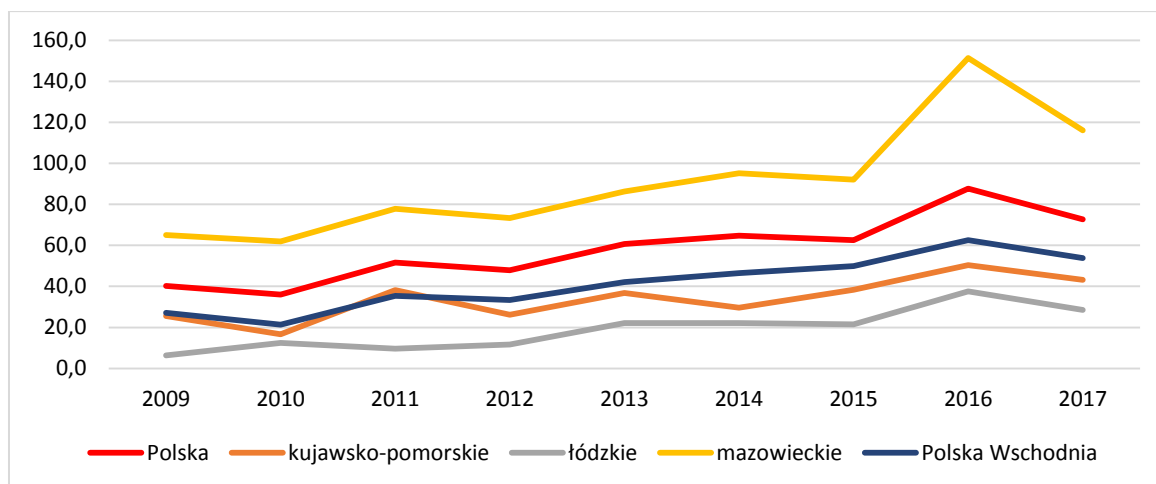
Wykres 121. Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych w przychodach netto ze sprzedaży ogółem [%] (2008-2016)

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Wyrazem relatywnie wysokiej innowacyjności mazowieckich przedsiębiorstw (na tle kraju i ościennych województw) są dane obrazujące liczbę patentów udzielonych przez UPRP na 1 mln mieszkańców (Wykres 122).

Wykres 122. Patenty udzielone przez UPRP na 1 mln mieszkańców (2009-2017)

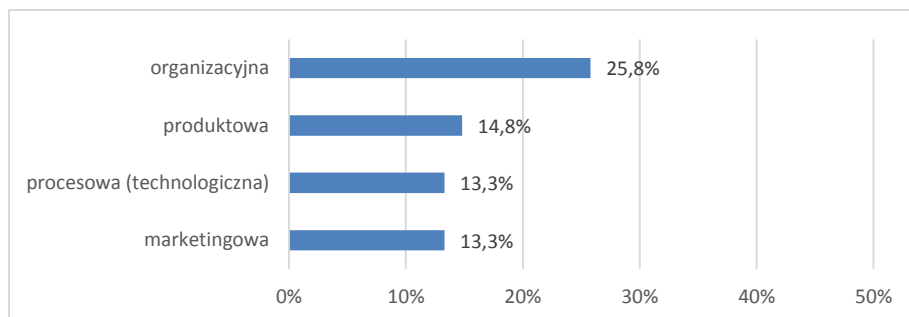

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Sklonność przedsiębiorstw do podejmowania działalności innowacyjnej

Dwie na trzy firmy z obszaru Mazowsza w okresie ostatnich 3 lat wdrożyło innowacje. Jak pokazuje Wykres 123, najczęściej były to innowacje organizacyjne (25,8%), rzadziej - inne rodzaje innowacji: produktowe (14,8%), procesowe (technologiczne) (13,3%) i marketingowe (13,3%).

Wykres 123. Odsetek mazowieckich przedsiębiorstw wdrażających innowacje w okresie ostatnich 3 lat

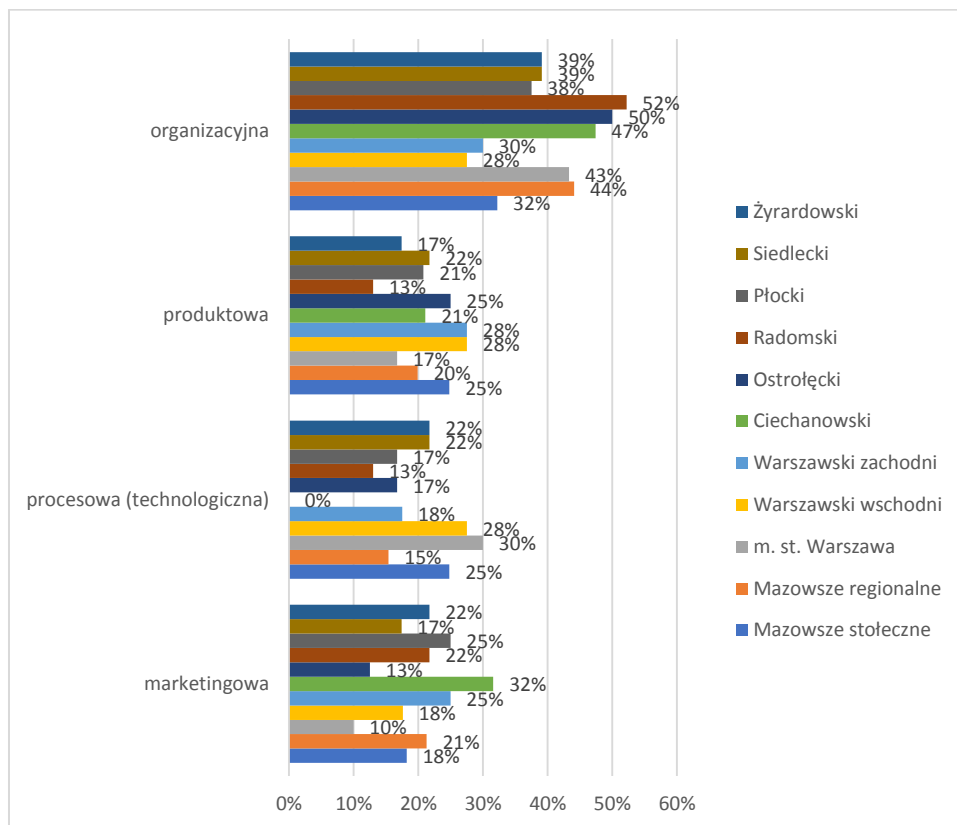

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

W układzie subregionalnym większe różnice pomiędzy Mazowszem stołecznym a Mazowszem regionalnym występują w przypadku innowacji procesowych (technologicznych) oraz organizacyjnych (Wykres 124). O ile w przypadku innowacji procesowych, ich wprowadzenie zadeklarowało 25% respondentów z Mazowsza stołecznego, a jedynie 15% z Mazowsza regionalnego, o tyle w przypadku innowacji organizacyjnych aż 44% respondentów z Mazowsza regionalnego wskazało na ich wdrożenie, podczas gdy z Mazowsza stołecznego – 32%. Warto także zwrócić uwagę, że wśród respondentów z subregionu ciechanowskiego żadna z badanych firm nie zadeklarowała wprowadzenia innowacji procesowych (technologicznych). To, co można uznać za nieoczekiwany wynik, to relatywnie niska skala wdrożeń wśród przedsiębiorców m.st. Warszawa (53,6%) w ogóle, a zwłaszcza w przypadku innowacji marketingowych (5,3%) oraz produktowych (8,9%). Tak niskich wskazań nie da się wytłumaczyć odmienną charakterystyką próby badawczej, która mogłaby wpływać na uzyskane wyniki, która w żaden sposób (różnic w wielkości firm, struktury wg PKD, fazy cyklu życia firmy, itd.) nie różnicuje przedsiębiorców m.st. Warszawa od przedsiębiorców z innych subregionów. Jedynym racjonalnym

wyjaśnieniem, jakie przychodzi na myśl, jest wysoka chłonność lokalnego rynku stołecznego, na jakim zapewne działa znaczna część tych firm, która nie wymusza na nich prowadzenia działań proinnowacyjnych.

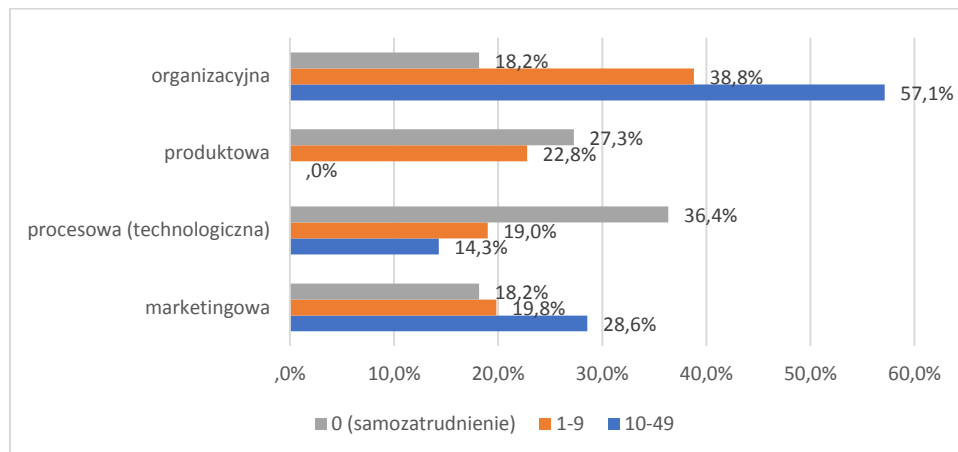
Wykres 124. Odsetek mazowieckich przedsiębiorstw wdrażających poszczególne rodzaje innowacji w okresie ostatnich 3 lat w podziale na subregiony

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=257

Wyniki badania CATI wskazały na istotne różnice ze względu na wielkość firmy związane z wdrażaniem poszczególnych rodzajów innowacji (Wykres 125). W przypadku innowacji organizacyjnych odsetek firm wdrażających ten rodzaj innowacji wyraźnie rośnie wraz z wielkością firmy. Podobnie, w przypadku innowacji marketingowych, da się zauważyć podobną zależność, choć różnice pomiędzy firmami o różnej wielkości nie są tak znaczące. Dokładnie odwrotna zależność jest charakterystyczna dla innowacji procesowych (technologicznych) i produktowych, w przypadku których wzrost wielkości firmy jest negatywnie skorelowany z występowaniem tych rodzajów innowacji, co oznacza, iż firmy mniejsze częściej wprowadzają te kategorie innowacji.

Wykres 125. Odsetek mazowieckich przedsiębiorstw wdrażających poszczególne rodzaje innowacji w okresie ostatnich 3 lat wg wielkości firmy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=257

Skłonność mazowieckich przedsiębiorstw do podejmowania działalności innowacyjnej została dodatkowo przeanalizowana poprzez pryzmat oceny poszczególnych składowych działalności innowacyjnych i zmian w tym zakresie w stosunku do 2015 roku, co przedstawia Wykres 126. Analiza uzyskanych wyników wskazuje na **korzystne zmiany jakie dokonały się na przestrzeni 3 ostatnich lat wśród populacji mazowieckich przedsiębiorstw w dwóch obszarach: intensywności współpracy z innymi podmiotami w zakresie działalności innowacyjnej** (jej wzrost zanotowano u 32,8% respondentów, podczas gdy spadek u zaledwie 0,3%) **oraz udziału wartości sprzedaży wyrobów nowych i zmodernizowanych wprowadzonych na rynek** (wzrost deklarowany przez 32,5% respondentów, zaś spadek u 2,1%).

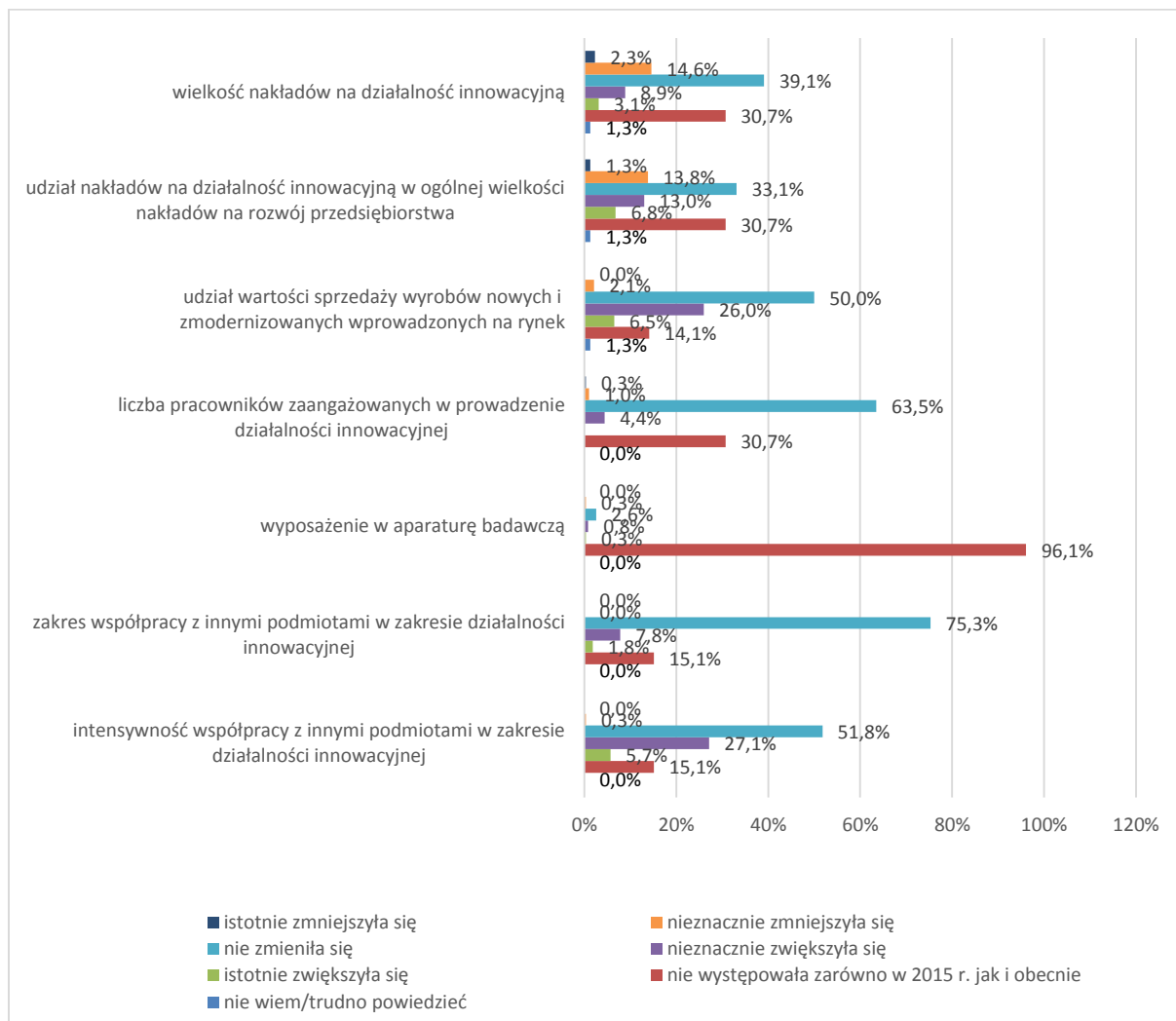
Do jednoznacznie korzystnych trendów należy zaliczyć także deklarowany przez 9,8% respondentów wzrost zakresu współpracy z innymi podmiotami w zakresie działalności innowacyjnej. Wobec jednoczesnego braku wśród ankietowanych przedsiębiorców deklaracji redukcji zakresu tej współpracy oznacza to **tworzenie się pozytywnych doświadczeń we współpracy z innymi podmiotami w zakresie działalności innowacyjnej**.

Znaczna grupa respondentów (19,8%) odnotowała wzrost udziału nakładów na działalność innowacyjną w ogólnej wielkości nakładów na rozwój przedsiębiorstwa. Tej korzystnej zmiany doświadczyły niemal wyłącznie firmy mikro. Towarzyszyło jej jednakże także niekorzystne zjawisko spadku tego udziału u 15,1% respondentów, co stało się udziałem głównie firm małych (10-49 pracowników). Część mazowieckich przedsiębiorstw (16,9%) doświadczyła spadku wielkości nakładów na działalność innowacyjną (w znacznie większej skali dotknął on firm małych, aniżeli firm mikro), co wobec 12,0% przedsiębiorstw, gdzie wielkość tych nakładów wzrosła (głównie wśród firm zatrudniających od 1 do 9 pracowników), należy ocenić jako negatywne zjawisko.

Ocena zmian w zakresie składowych działalności innowacyjnej, które dokonały się w latach 2015-2018, nie jest jednoznaczna. W przypadku składowych powiązanych z nakładami na działalność innowacyjną (takich jak: wielkość nakładów na działalność innowacyjną, udział nakładów na działalność innowacyjną w ogólnej wielkości nakładów na rozwój przedsiębiorstwa, liczba pracowników zaangażowanych w prowadzenie działalności innowacyjnej, wyposażenie w aparaturę badawczą) firmy małe (10-49 pracowników) odnotowały ich pogorszenie, to w przypadku firm mikro (0-9 pracowników) nastąpiła na ogół ich poprawa (aczkolwiek za wyjątkiem zmian w wielkości nakładów na działalność innowacyjną, gdzie wystąpiła liczebna przewaga firm odnotowujących spadek, nad firmami, w których nastąpił ich wzrost). Jednoznacznie pozytywne zmiany miały miejsce w przypadku składowej wynikowej działalności innowacyjnej mierzonej udziałem wartości sprzedaży wyrobów nowych i zmodernizowanych wprowadzonych na rynek, gdzie niezależnie od wielkości przedsiębiorstwa liczba firm notujących wzrost tego udziału w latach 2015-2018 zdecydowanie przewyższała liczbę firm, w których nastąpił spadek. Uzyskane wyniki prowadzą do dwóch następujących wniosków. Po pierwsze, **w grupie badanych przedsiębiorstw miało miejsce podniesienie efektywności prowadzonej**

działalności innowacyjnej (relatywnie mniejsze nakłady skutkujące lepszymi wynikami). Po drugie, **strategie biznesowe firm w analizowanym okresie nie zawsze były powiązane ze strategiami innowacyjnymi**, czego wyrazem jest zmniejszona wielkość nakładów na działalność innowacyjną.

Wykres 126. Ocena przez mazowieckie przedsiębiorstwa składowych działalności innowacyjnej

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Analiza zróżnicowania subregionalnego wskazuje, że większe różnice pomiędzy Mazowszem stołecznym a Mazowszem regionalnym wystąpiły w przypadku następujących składowych działalności innowacyjnej: udziału nakładów na działalność innowacyjną w ogólnej wielkości nakładów na rozwój przedsiębiorstwa (liczba respondentów deklarujących jej wzrost w stosunku do 2015 r. była większa o 13 pkt. proc. w porównaniu z liczbą respondentów deklarujących jej spadek), wielkości nakładów na działalność innowacyjną (11 pkt. proc.) oraz udziału wartości sprzedaży wyrobów nowych i zmodernizowanych wprowadzonych na rynek (7 pkt. proc.). I choć w przypadku każdej z tych zmiennych korzystne zmiany nieco częściej deklarowali respondenci z subregionu Mazowsza regionalnego, co wskazuje na stopniowe wyrównywanie się różnic pomiędzy Mazowszem stołecznym a Mazowszem regionalnym pod względem innowacyjności, zarówno od strony nakładów, jak i wyników, to jednak **istniejące na chwilę obecną znaczne różnice pomiędzy tymi obszarami widoczne przez pryzmat prezentowanych danych statystyki publicznej uzasadniają różnicowanie instrumentów wspierających innowacyjność przedsiębiorstw dla Warszawy i reszty Mazowsza w kolejnym okresie programowania, tak by szybciej niwelować dzielący je dystans pod względem rozwoju innowacyjnego.**

Wewnętrzne stymulanty i bariery wdrażania innowacji

Jak pokazuje Wykres 127, wśród czynników w największym stopniu determinujących podejmowanie przez mazowieckie przedsiębiorstwa działalności innowacyjnej respondenci badania CATI wskazywali przede wszystkim: wiedzę i kompetencje pracowników (77,1% respondentów deklarujących duże znaczenie tego czynnika, któremu przypisano wagę 5 lub 6 w skali 1-6), oczekiwania ze strony klientów (75,0%) oraz dostępność instrumentów wsparcia działalności wdrożeniowej (74,0%).

Za czynnik relatywnie najmniej istotny respondenci uznali możliwość współpracy z innymi podmiotami (49,5% wskazań na istotne znaczenie tego czynnika). Jednocześnie, najwyższy odsetek respondentów (25,0%) ocenił znaczenie tego czynnika jako niewielkie (oceny 1 i 2 w skali 1-6). Tak wysoki odsetek wskazań może oznaczać, że **mazowieccy przedsiębiorcy cechują się względnie dużą niechęcią do podejmowania współpracy z innymi podmiotami dla rozwijania działalności innowacyjnej**. Możliwość współpracy z innymi podmiotami była bardziej istotna dla firm mikro (średnia ocen 4,07 dla firm zatrudniających 1-9 pracowników oraz 4,04 dla przedsiębiorców podejmujących samozatrudnienie), aniżeli dla firm małych (średnia ocen 3,62). Takie wyniki są spójne ze spostrzeżeniami zawartymi w literaturze przedmiotu, zgodnie z którymi firmy mniejsze dla skutecznego wdrażania innowacji muszą wykorzystywać rozwiązania niwelujące bariery związane z ograniczonymi zasobami ludzkimi i materialnymi¹¹³. **Z punktu widzenia możliwości prowadzenia skutecznej polityki innowacyjnej zasadne jest wykorzystywanie instrumentów stymulujących podejmowanie współpracy pomiędzy podmiotami, takich jak bon na doradztwo**. Taki postulat był mocno akcentowany przez uczestników badania FGI, jak również w wypowiedzi eksperta wyrażonej w wywiadzie indywidualnym TDI. Przetłumaczenie oporów do podejmowania współpracy będzie sprzyjać tworzeniu kapitału społecznego, którego wysoki poziom cechuje gospodarki krajów wysoko rozwiniętych. **Celem prowadzonej polityki innowacyjnej w regionie powinno być stymulowanie do podejmowania współpracy pomiędzy różnymi typami podmiotów: pomiędzy przedsiębiorstwami, pomiędzy przedsiębiorstwami a instytucjami otoczenia biznesu, pomiędzy przedsiębiorstwami a jednostkami naukowymi**. Podmiotami, które mogą proces innowacyjny istotnie usprawniać, są jednostki naukowe. Jak pokazują wyniki badań brytyjskich, współpraca z uniwersytetami zwiększa prawdopodobieństwo wprowadzenia przez firmę innowacji nowej dla rynku o 21-24%, niezależnie od wielkości firmy. Dodatkowo, w przypadku małych firm taka współpraca umożliwia im osiągnięcie istotnych korzyści z komercjalizacji innowacji¹¹⁴. **Dlatego szczególnie zasadne w ramach stosowanego instrumentarium polityki innowacyjnej powinno być promowanie współpracy pomiędzy tymi podmiotami poprzez zastosowanie odpowiednich instrumentów uzależniających udzielenie wsparcia od spełnienia warunku realizacji takiej współpracy w ramach procesu innowacyjnego lub – w minimalnym zakresie – premiowanie projektów zakładających taką współpracę**.

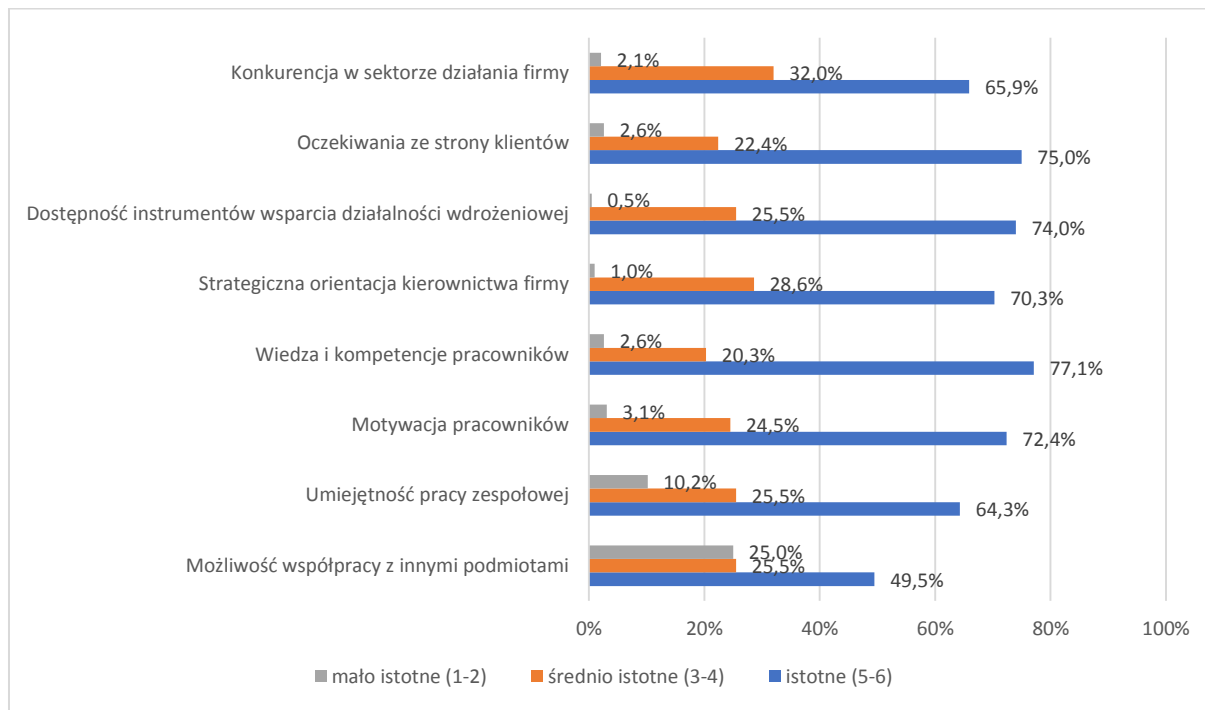
Względnie silne różnice pomiędzy firmami różnej wielkości zaznaczyły się także w odniesieniu do oceny dostępności instrumentów wsparcia działalności wdrożeniowej jako czynnika warunkującego wdrażanie innowacji w przedsiębiorstwie. W przypadku firm mikro średnia ocen wyniosła 4,90 (dla firm zatrudniających 1-9 pracowników) i 4,91 (dla przedsiębiorców podejmujących samozatrudnienie), zaś w przypadku firm małych (10-49 pracowników) – 5,31.

Ponadto, analiza wskazań respondentów prowadzi do wniosku o **względnie równie dużym znaczeniu czynników zewnętrznych** (jak np. konkurencja w sektorze działania firmy), **jak i czynników wewnętrznych** (jak np. strategiczna orientacja kierownictwa firmy).

¹¹³ S. Brunswicker, V. Van de Vrande, *Exploring Open Innovation in Small and Medium-Sized Enterprises*, [w:] H. Chesbrough, W. Vanhaverbeke, J. West (eds), *New Frontiers in Open Innovation*, Oxford University Press 2014, s. 136.

¹¹⁴ N. Hewitt-Dundas, A. Gkypali, S. Roper, *Does learning from prior collaboration help firms to overcome the "two worlds" paradox in university-business collaboration?*, ERC Research Paper No 55, January 2017.

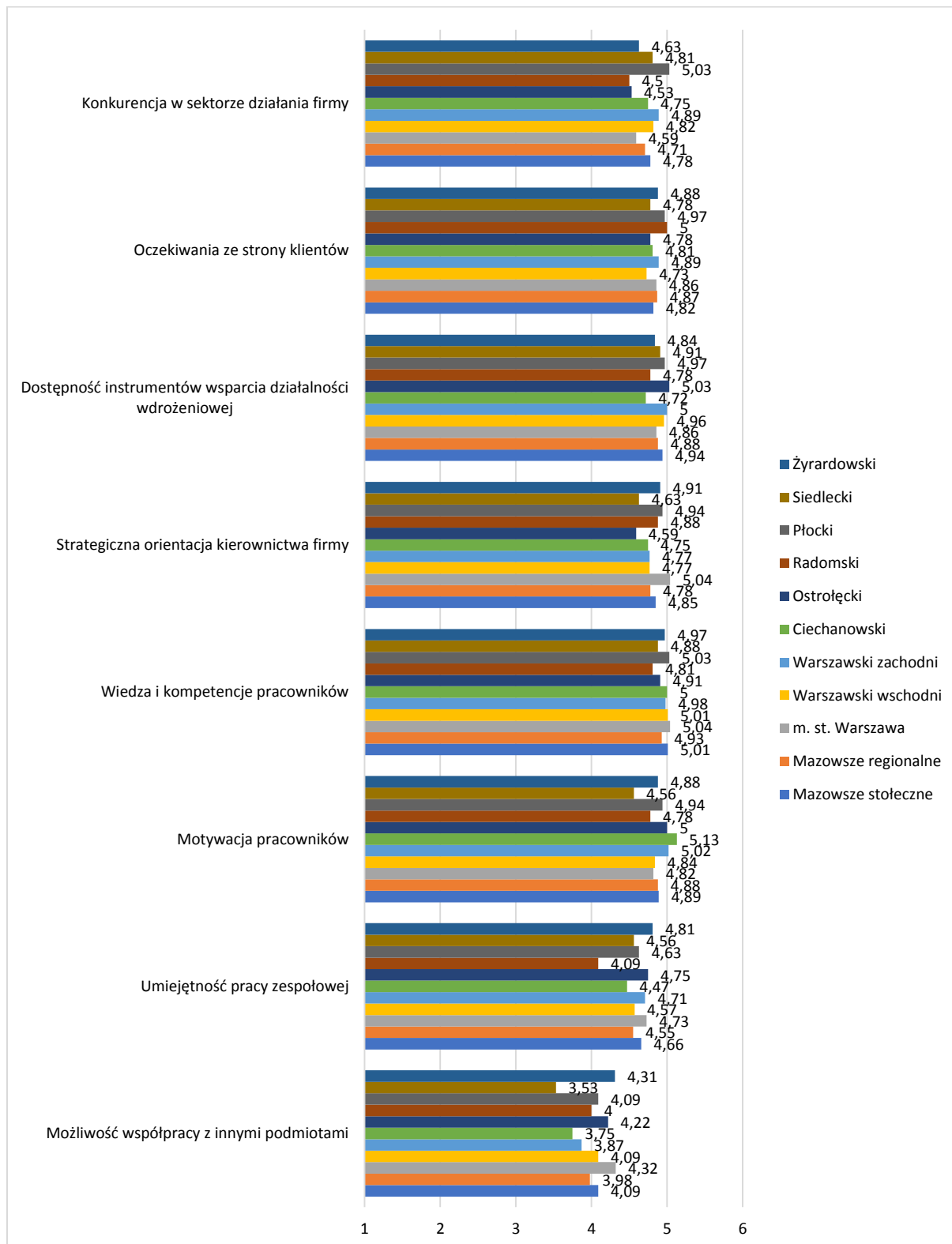
Wykres 127. Determinanty działalności innowacyjnej mazowieckich przedsiębiorstw (średnia ocen w skali 1-6, gdzie 1 – czynnik całkowicie nieistotny, 6 – czynnik bardzo istotny)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Wśród przedsiębiorstw mających swoje siedziby na obszarze Mazowsza stołecznego i regionalnego nie zaznaczyły się istotne różnice (Wykres 128). Większe różnice były natomiast widoczne pomiędzy subregionami, zwłaszcza w przypadku dwóch determinant wdrażania innowacji: możliwości współpracy z innymi podmiotami oraz umiejętności współpracy zespołowej. W przypadku pierwszego z tych czynników - możliwości współpracy z innymi podmiotami - był on szczególnie ważny dla respondentów mających swoją siedzibę w subregionie m.st. Warszawa (średnia ocen 4,32 w skali 1-6), zaś najslabiej wpływał na podejmowanie działań prowadzących do wdrażania innowacji u przedsiębiorców z subregionu siedleckiego (3,53). W przypadku drugiego z czynników - umiejętności współpracy zespołowej - największe różnice zaznaczyły się pomiędzy przedsiębiorcami subregionu żyrardowskiego (4,81) i subregionu radomskiego (4,09).

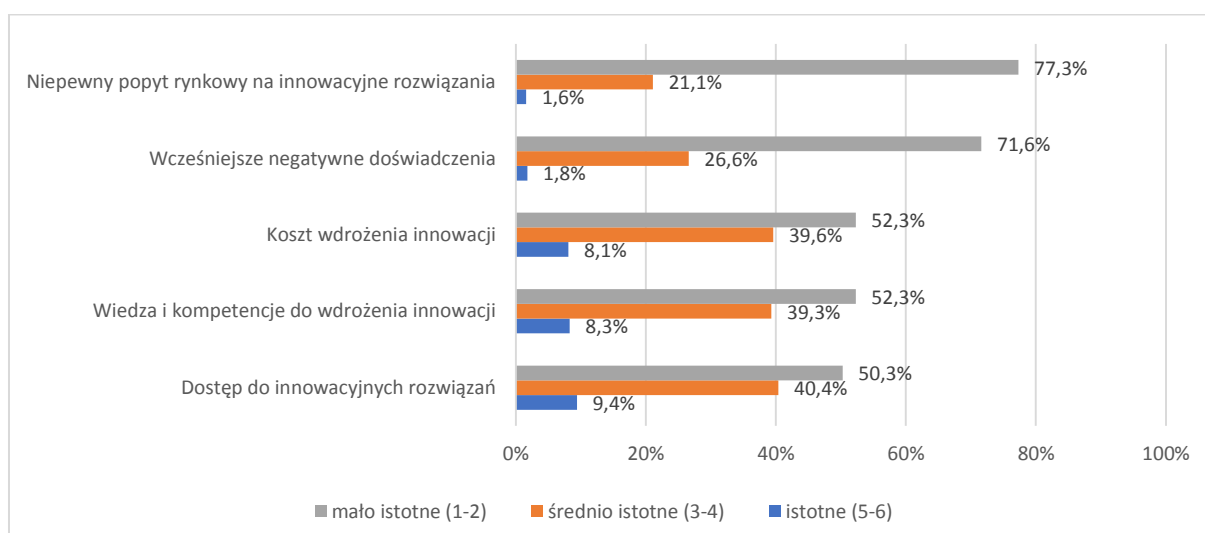
Wykres 128. Determinanty działalności innowacyjnej mazowieckich przedsiębiorstw w podziale na subregiony (średnia z ocen w skali 1-6, gdzie 1 – czynnik całkowicie nieistotny, 6 – czynnik bardzo istotny)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Mazowieccy przedsiębiorcy uczestniczący w badaniu **nie dostrzegają większych barier dla wdrażania innowacji** (Wykres 129). Nie zniechęca ich do tego ani niepewny popyt rynkowy (77,3% respondentów uznających ten czynnik za mało istotny, a zaledwie 1,6% za istotny), ani wcześniejsze negatywne doświadczenia (odpowiednio 71,6% i 1,8%). Inne oceniane czynniki, takie jak koszt wdrożenia innowacji, wiedza i kompetencje do wdrożenia innowacji, czy też dostęp do innowacyjnych rozwiązań także na ogół nie tworzą dużych barier dla wdrażania innowacji. Powyższe deklaracje respondentów tworzą **podatny grunt dla wprowadzania innowacji**, bowiem **brak działań przedsiębiorstw w tym zakresie może mieć swoje źródło w istniejących barierach mentalnych lub zakorzenionych przekonaniach o braku celowości prowadzenia takich działań¹¹⁵ i może być relatywnie łatwo stymulowany przy zastosowaniu odpowiednich instrumentów w ramach polityki innowacyjnej**, takich jak – przykładowo – **ułatwianie dostępu do innowacyjnych rozwiązań** (np. poprzez platformę prezentującą rozwiązania o potencjale komercjalizacyjnym opracowane przez jednostki naukowe), **popularyzację wiedzy i przykładów dobrych praktyk z zakresu zarządzania procesem innowacyjnym** (ze szczególnym uwzględnieniem etapu wdrożenia i komercjalizacji) i **korzyści z innowacji dla rozwoju przedsiębiorstwa, dostęp do instrumentów wsparcia działań wdrożeniowych**.

Wykres 129. Bariery wdrażania innowacji w mazowieckich przedsiębiorstwach (średnia ocen w skali 1-6, gdzie 1 – całkowicie nieistotne, 6 – bardzo istotne)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Sposobem radzenia sobie z barierą dostępu do innowacyjnych rozwiązań jest – jak wskazali respondenci – poszukiwanie odpowiednich informacji w Internecie, w tym przede wszystkim na portalach branżowych (w tym zagranicznych), literatura branżowa, zwracanie się do podmiotów dysponujących specjalistyczną wiedzą w tym zakresie, w tym uczelni wyższych i podmiotów komercyjnych, stworzony networking zaprzyjaźnionych osób i instytucji, obserwacja poczynań konkurencji. Część respondentów wprost przyznała, że ma z tym problem, i nie wie, gdzie skutecznie poszukiwać takiej wiedzy.

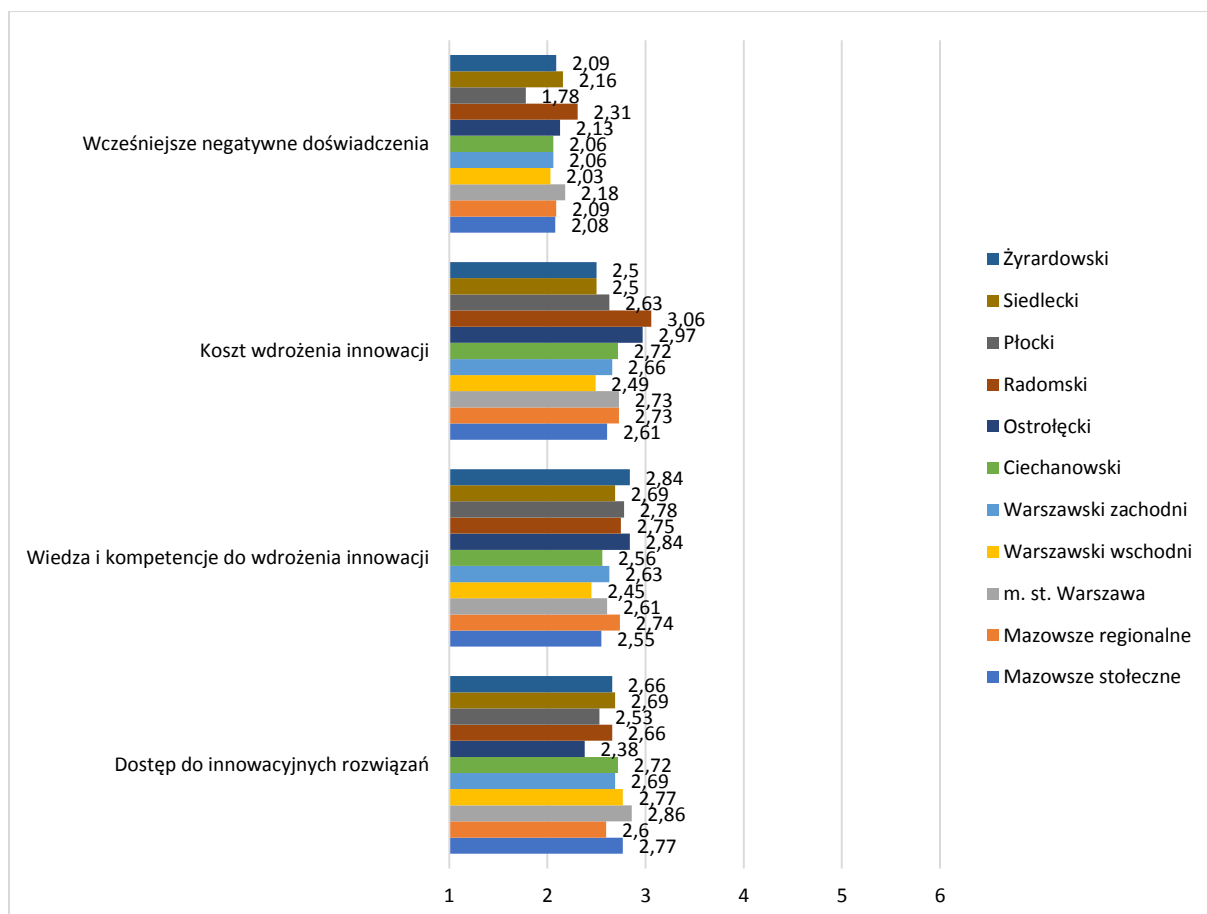
Deficyt wiedzy i kompetencji do wdrożenia innowacji jest najczęściej zaspokajany w podobny sposób, jak wskazany powyżej: Internet, literatura fachowa, networking, wiedza innych podmiotów, śledzenie działań konkurencji. Dodatkowo, istotną rolę odgrywają w tym przypadku kursy i szkolenia oraz konferencje.

¹¹⁵ Jak pokazują dane GUS, wśród mazowieckich przedsiębiorstw przemysłowych o liczbie pracujących co najmniej 10 osób aż 85,9% jako główną przyczynę nie wdrażania innowacji w latach 2014-2016 podało brak przekonującego powodu dla wprowadzenia innowacji (drugi najwyższy wskaźnik regionalny, przy średniej dla całego kraju na poziomie 81,7%). W przypadku przedsiębiorstw usługowych ten wskaźnik był jeszcze wyższy i wyniósł 92,4% i był zbliżony do średniej ogólnopolskiej wynoszącej 92,5%. Źródło: GUS, *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2014–2016*, Warszawa, Szczecin 2017.

Sposobem radzenia sobie z wysokimi kosztami wdrożenia innowacji jest najczęściej korzystanie z różnych dostępnych źródeł finansowania – częściej rynkowych (kredyty, pożyczki, leasing) aniżeli dostępnych w postaci wsparcia publicznego (dotacje) lub wsparcia rodziny i znajomych. Inne stosowane rozwiązania to: działanie metodą „małych kroków” i rozciąganie wdrażania inwestycji w czasie, poszukiwanie mniej kosztownych rozwiązań lub odkładanie wdrożenia do czasu, gdy będzie możliwe jego sfinansowanie z własnych, zakumulowanych środków finansowych firmy. Jednakże dla wielu przedsiębiorców oznacza to w rezultacie rezygnację z wdrożenia.

Podobnie, jak w przypadku stymulantów wdrażania innowacji, tak i w przypadku barier niewielkie różnice zaznaczyły się pomiędzy Mazowszem stołecznym i Mazowszem regionalnym, zaś znacząco większe pomiędzy poszczególnymi subregionami (Wykres 130). Przedsiębiorcy z subregionu m.st. Warszawa wskazywali większą wagę barier związanych z dostępem do innowacyjnych rozwiązań oraz niepewnym popytem rynkowym na innowacyjne rozwiązania, co może być zaskakującym wynikiem zważywszy na fakt największej bliskości ośrodków akademickich mających potencjał generowania innowacyjnych rozwiązań oraz bardziej chłonnego rynku tworzącego popyt. Z kolei respondentów z subregionu radomskiego najbardziej wyróżnia ciężar barier związanych z kosztem wdrożenia innowacji oraz wcześniejszymi negatywnymi doświadczeniami.

Wykres 130. Bariery wdrażania innowacji w mazowieckich przedsiębiorstwach w podziale na subregiony (średnia z ocen w skali 1-6, gdzie 1 – całkowicie nieistotne, 6 – bardzo istotne)

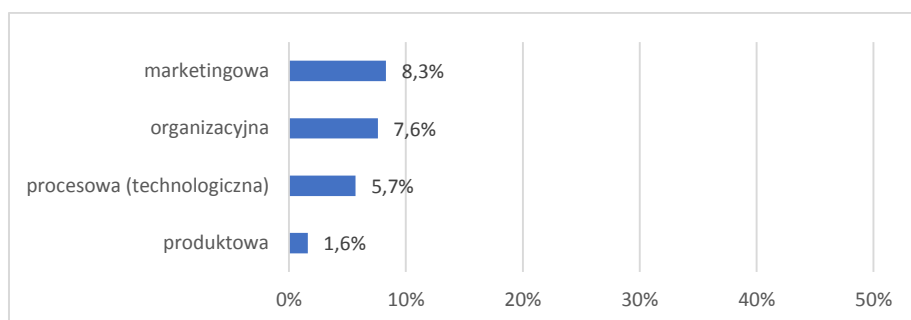

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Plany przedsiębiorstw w zakresie wdrażania innowacji

Plany w zakresie wdrażania innowacji ma 21,6% respondentów, zaś aż 73,2% nie deklaruje prowadzenia takich działań w okresie najbliższych 3 lat (Wykres 131). Plany wdrożeniowe dotyczą w największym stopniu innowacji marketingowych (8,3%) i organizacyjnych (7,6%), w mniejszym – innowacji procesowych (5,7%) i produktowych (1,6%).

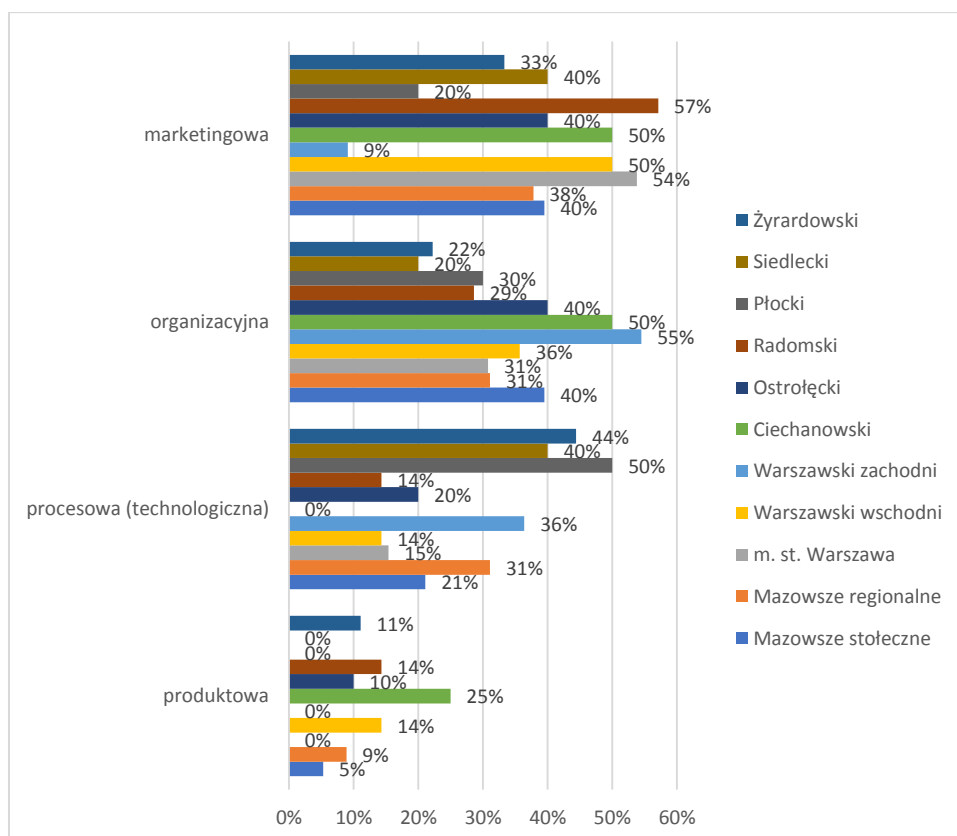
Wykres 131. Odsetek mazowieckich przedsiębiorstw planujących wdrożenie innowacji w ciągu 3 najbliższych lat

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Podobnie jak w przypadku przeprowadzonych wdrożeń, w układzie subregionalnym większe różnice pomiędzy Mazowszem stołecznym a Mazowszem regionalnym w odniesieniu do planów wdrożeniowych zaznaczyły się w przypadku innowacji procesowych (technologicznych) oraz organizacyjnych (Wykres 132).

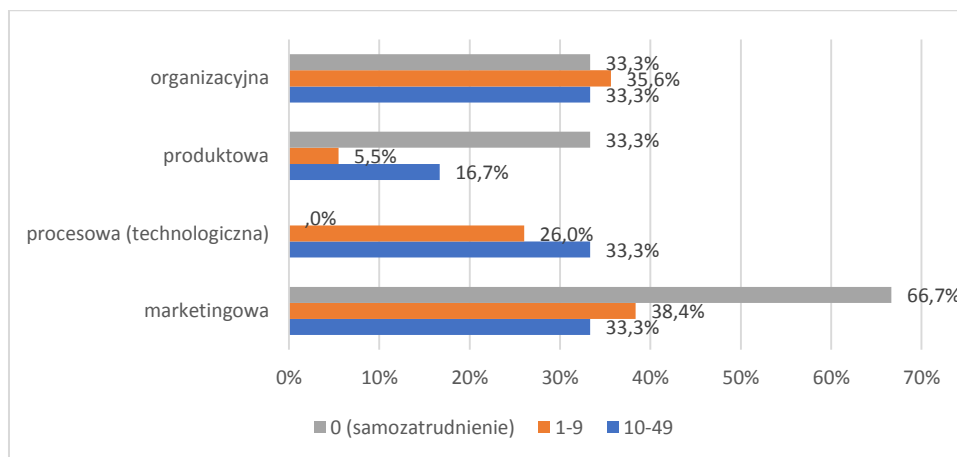
Wykres 132. Odsetek mazowieckich przedsiębiorstw planujących wdrożenie innowacji w ciągu 3 najbliższych lat w podziale na subregiony

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=83

Plany związane z wdrażaniem poszczególnych rodzajów innowacji zależą od wielkości przedsiębiorstwa, za wyjątkiem innowacji organizacyjnych (Wykres 133). W przypadku innowacji produktowych i marketingowych deklaracje ich wdrażania w ciągu najbliższych 3 lat składali najczęściej samozatrudnieni przedsiębiorcy, zaś w przypadku innowacji procesowych (technologicznych) byli to najczęściej przedsiębiorcy mali (zatrudniający 10-49 pracowników). Szczególnie wysoki poziom deklaracji dotyczy planów w zakresie wdrożenia innowacji marketingowych przez samozatrudnionych przedsiębiorców (66,7%).

Wykres 133. Odsetek mazowieckich przedsiębiorstw planujących wdrożenie innowacji w ciągu 3 najbliższych lat wg wielkości firmy

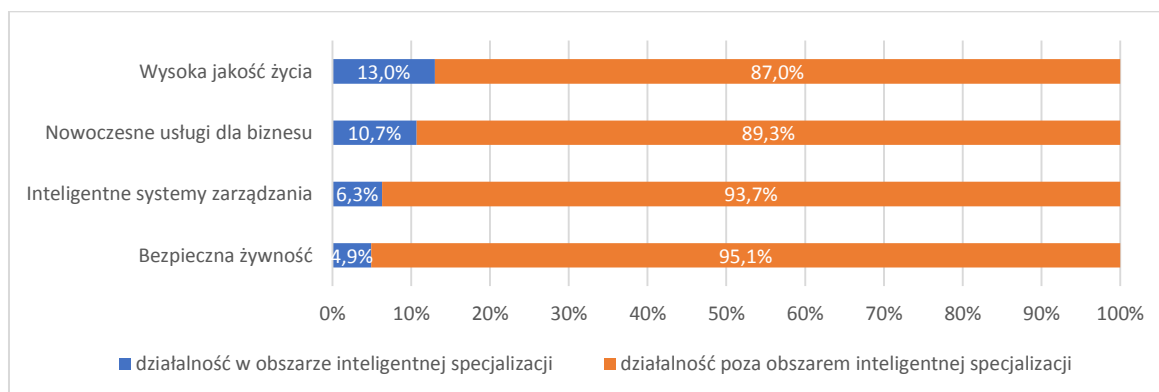

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=83

Potrzeby przedsiębiorstw działających poza obszarami inteligentnych specjalizacji w zakresie wdrażania innowacji

Jak przedstawia Wykres 134, według deklaracji przedsiębiorstw uczestniczących w badaniu ich działalność najczęściej wpisuje się w obszar inteligentnej specjalizacji Mazowsza „Wysoka jakość życia” (13,0%) i „Nowoczesne usługi dla biznesu” (10,7%), rzadziej w obszary: „Inteligentne systemy zarządzania” (6,3%) i „Bezpieczna żywność” (4,9%).

Wykres 134. Odsetek mazowieckich przedsiębiorstw, których działalność wpisuje się w obszary inteligentnych specjalizacji Mazowsza

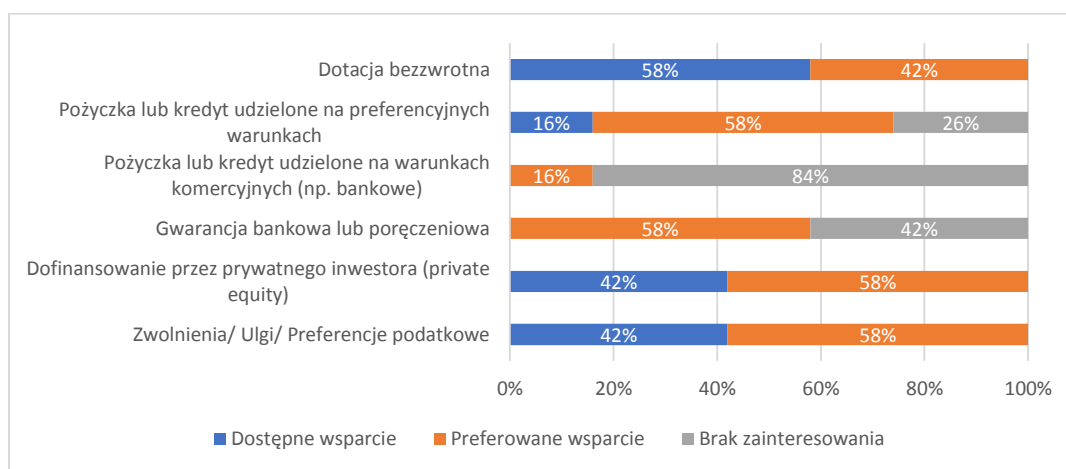

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Jak ilustruje Wykres 135, oczekiwania mazowieckich przedsiębiorców deklarujących prowadzenie działalności w obszarze inteligentnej specjalizacji Mazowsza „Bezpieczna żywność” dotyczą dostępności przede wszystkim

dotacji bezzwrotnej (wskazało na nie 58% respondentów) i dofinansowania przez prywatnego inwestora (private equity) (42% wskazań) oraz finansowania w postaci zwolnień, ulg i preferencji podatkowych (42%). Należy jednocześnie nadmienić, że nie mają jasno sprecyzowanych preferencji odnośnie do różnych źródeł finansowania rozwoju własnej firmy – w równym stopniu wskazują na pożyczkę lub kredyt udzielone na preferencyjnych warunkach, gwarancje bankowe lub poręczeniowe, które w ich opinii są relatywnie łatwo dostępne, a także na dofinansowanie przez prywatnego inwestora (private equity) oraz zwolnienia, ulgi i preferencje podatkowe, których większej dostępności oczekują. Stosunkowo małe zainteresowanie kierowane jest w stronę pożyczki lub kredytu udzielanego na komercyjnych warunkach.

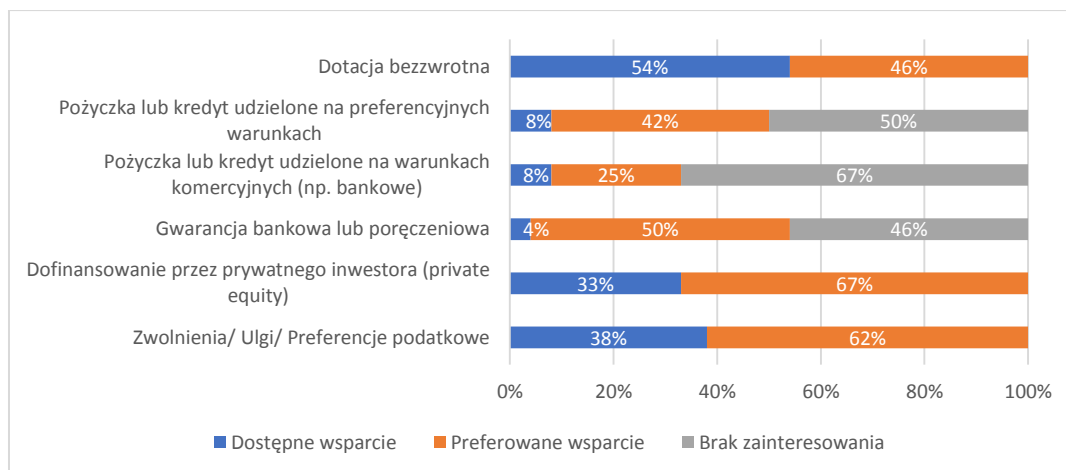
Wykres 135. Ocena oczekiwań w zakresie dostępności i preferencje w odniesieniu do różnych źródeł finansowania rozwoju firmy przez przedsiębiorstwa działające w obszarze inteligentnej specjalizacji Mazowska „Bezpieczna żywność”

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=19

Wykres 136 wskazuje na oczekiwania i preferencje przedsiębiorców włączonych do badania działających w obszarze specjalizacji „Inteligentne systemy zarządzania”. Rozkład odpowiedzi w ich przypadku jest zbliżony – tu także oczekiwania dostępności źródeł finansowania rozwoju firmy dotyczą przede wszystkim dotacji bezzwrotnej (54%), a w nieco mniejszym stopniu zwolnień, ulg i preferencji podatkowych (38%) oraz dofinansowania przez prywatnego inwestora (33%). Te dwa ostatnie źródła finansowania są w największym stopniu preferowane przez tę grupę respondentów.

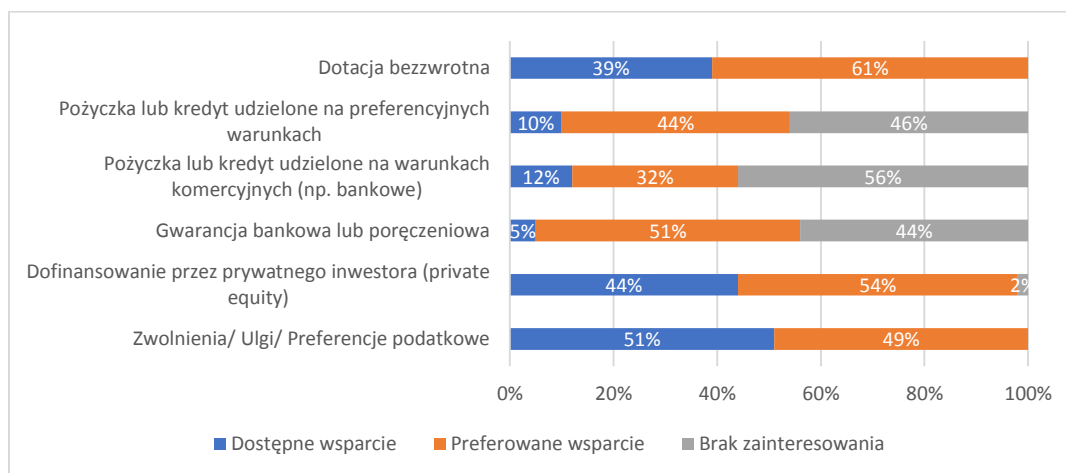
Wykres 136. Ocena oczekiwań w zakresie dostępności i preferencje w odniesieniu do różnych źródeł finansowania rozwoju firmy przez przedsiębiorstwa działające w obszarze inteligentnej specjalizacji Mazowska „Inteligentne systemy zarządzania”

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=24

Oczekiwania ze strony przedsiębiorców działających w obszarze inteligentnej specjalizacji „Nowoczesne usługi dla biznesu” w jeszcze większym stopniu dotyczą zwolnień, ulg i preferencji podatkowych (51%) oraz dofinansowania przez prywatnego inwestora (44%) (Wykres 137). Na tych dwóch źródłach oraz dotacji bezzwrotnej skupiają się preferencje podmiotów działających w tym obszarze specjalizacji.

Wykres 137. Ocena oczekiwań w zakresie dostępności i preferencje w odniesieniu do różnych źródeł finansowania rozwoju firmy przez przedsiębiorstwa działające w obszarze inteligentnej specjalizacji Mazowska „Nowoczesne usługi dla biznesu”

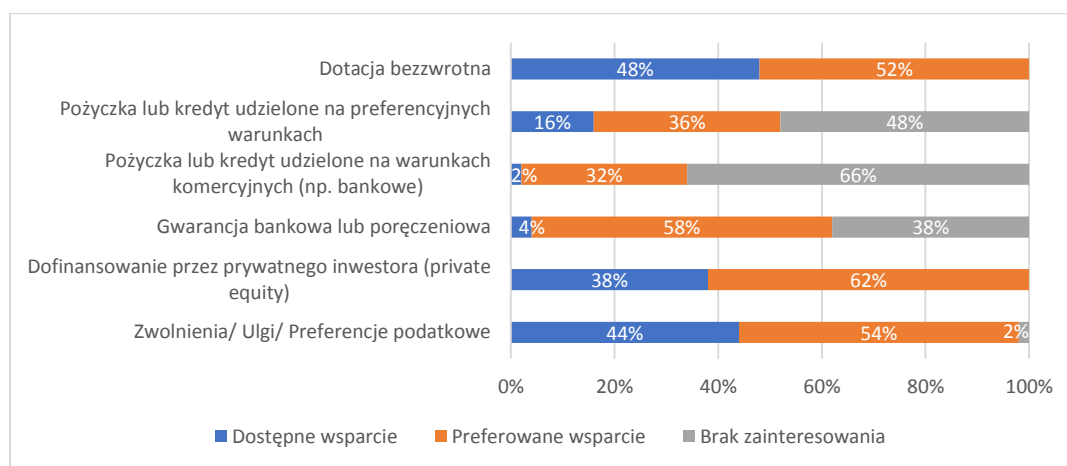

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=41

Także i w przypadku specjalizacji „Wysoka jakość życia” oczekiwane i preferowane źródła finansowania skupiają się na tych samych instrumentach, co wskazuje na dość dużą jednorodność oczekiwań i preferencji przedsiębiorców, niezależnie od obszaru objętego specjalizacją. **Różnice pomiędzy obszarami specjalizacji są nieznaczne, co daje prawdopodobnie możliwość zastosowania i ułatwienia dostępu przedsiębiorców do względnie jednorodnego zestawu instrumentów finansowania rozwoju firm w zakresie realizacji polityki wsparcia przedsiębiorców działających w obszarach inteligentnych specjalizacji Mazowsze.** Jednakże, należy mieć na uwadze niewielką liczbę respondentów, którzy zadeklarowali przynależność do jednej z tych specjalizacji,

co może powodować, że ich głos nie będzie reprezentatywny dla całej populacji podmiotów należących do wyszczególnionych obszarów specjalizacji.

Wykres 138. Ocena oczekiwań w zakresie dostępności i preferencje w odniesieniu do różnych źródeł finansowania rozwoju firmy przez przedsiębiorstwa działające w obszarze inteligentnej specjalizacji Mazowsza „Wysoka jakość życia”

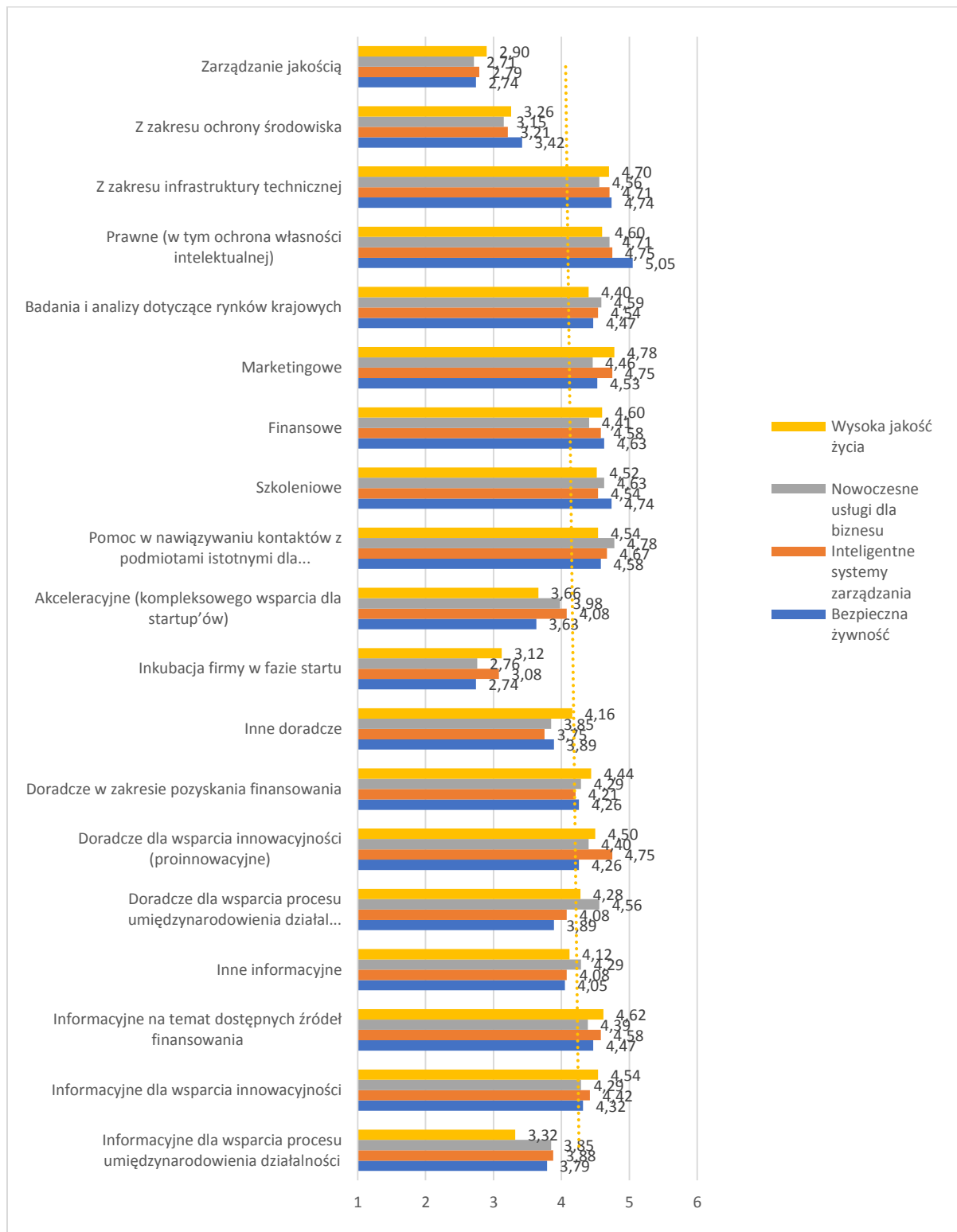
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=50

Szczególną uwagę warto zwrócić na promowanie rozwiązań ułatwiających dostępność dofinansowania przez prywatnego inwestora (private equity). Wykluczenie zainteresowania zastosowania tego instrumentu miało miejsce tylko w przypadku jednego respondenta, a sam instrument był wskazywany z reguły jako jedna z najbardziej preferowanych opcji finansowania. Otwartość na taki sposób finansowania rozwoju przedsiębiorstwa doskonale pasuje do nowego modelu finansowania innowacji i pozyskiwania tą drogą wiedzy, stanowiącego alternatywę dla podejmowania projektów B+R wewnątrz firmy¹¹⁶. **Wsparcie ze strony polityki innowacyjnej w tym zakresie mogłoby polegać na ułatwianiu procesu obiektywnej wyceny wartości przedsiębiorstwa**, którego część udziałów mogłaby zostać przejęta (najczęściej przy jednoczesnym dokapitalizowaniu) przez prywatnego inwestora. Warto rozważyć rozszerzenie w przyszłym okresie programowania bonu na doradztwo o możliwość sfinansowania przeprowadzenia takiej wyceny.

Jak przedstawia Wykres 139, przedsiębiorstwa działające w obszarze inteligentnej specjalizacji „Bezpieczna żywność” wykazują relatywnie duże zapotrzebowanie (w stosunku do podmiotów działających w innych obszarach specjalizacji) na usługi prawne (w tym ochrona własności intelektualnej), działające w obszarze „Inteligentne systemy zarządzania” na usługi doradcze proinnowacyjne oraz akceleracyjne (kompleksowego wsparcia dla startup’ów), działające w obszarze „Nowoczesne usługi dla biznesu” na usługi doradcze dla wsparcia procesu umiędzynarodowienia działalności (w tym badania i analizy rynków zagranicznych), zaś działające w obszarze „Wysoka jakość życia” na usługi marketingowe.

¹¹⁶ P. Zadura-Lichota, Trendy, które budują innowacyjność, [w:] P. Zadura-Lichota (red.), Innowacyjna przedsiębiorczość w Polsce. Odkryty i ukryty potencjał polskiej innowacyjności, PARP, Warszawa 2015.

Wykres 139. Zapotrzebowanie na usługi firm działających w obszarach inteligentnych specjalizacji Mazowsza (średnia ocen w skali 1-6, gdzie 1 – brak, 6 – bardzo duże)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=134

Podsumowanie

Mazowsze zdecydowanie wyróżnia się na tle Polski i ościennych województw pod względem nakładów przeznaczanych na prowadzenie działalności innowacyjnej. Dotyczy to większości wskaźników, których wartości kształtują się wyraźnie korzystniej aniżeli w przypadku innych regionów. Na taki obraz Mazowsza składa się w głównej mierze potencjał podmiotów gospodarczych zlokalizowanych na obszarze Mazowsza stołecznego, bowiem wartość wskaźników dla Mazowsza regionalnego, dla których dostępne są dane statystyki publicznej, nie odbiega od wartości odnotowywanych dla innych regionów sąsiadujących z Mazowszem. Choć statystyka publiczna na ten temat milczy, to należy jednakże odnotować wyłaniający się z badań ilościowych pozytywny trend wyrównywania się różnic pomiędzy Mazowszem stołecznym a Mazowszem regionalnym pod względem innowacyjności, zarówno od strony nakładów, jak i wyników. Pomimo postępującego procesu wyrównywania się różnic intraregionalnych, istniejące na chwilę obecną wciąż znaczne różnice pomiędzy tymi obszarami widoczne przez pryzmat prezentowanych danych statystyki publicznej uzasadniają różnicowanie instrumentów wspierających innowacyjność przedsiębiorstw dla Warszawy i reszty Mazowsza w kolejnym okresie programowania, tak by szybciej niwelować dzielący je dystans pod względem rozwoju innowacyjnego.

Według deklaracji mazowieckich przedsiębiorców, najczęściej w okresie ostatnich 3 lat, wdrażały one innowacje organizacyjne, co oznaczałoby podjęcie prób wprowadzania innowacji mniej kosztownymi metodami. Do korzystnych trendów dokonujących się w ostatnim czasie w obszarze działań innowacyjnych należy zaliczyć: wyraźny wzrost intensywności i zakresu współpracy z innymi podmiotami w zakresie działalności innowacyjnej.

Z kolei zjawiskiem tworzącym barierę dla działalności innowacyjnej na Mazowszu jest wciąż relatywnie duża niechęć mazowieckich przedsiębiorców do podejmowania współpracy z innymi podmiotami. Szczególnie zasadne w ramach stosowanego instrumentarium polityki innowacyjnej powinno być zatem promowanie współpracy pomiędzy różnymi podmiotami poprzez zastosowanie odpowiednich instrumentów warunkujących udzielenie wsparcia od spełnienia warunku realizacji takiej współpracy w ramach procesu innowacyjnego lub – w minimalnym zakresie – premiowanie projektów zakładających taką współpracę.

Sami przedsiębiorcy nie dostrzegają większych barier dla wdrażania innowacji i nie zniechęca ich do tego ani niepewny popyt rynkowy, ani wcześniejsze negatywne doświadczenia. Takie podejście tworzy podatny grunt dla wprowadzania innowacji i da się relatywnie łatwo stymulować przy zastosowaniu odpowiednich instrumentów polityki innowacyjnej, wprowadzanych także na poziomie regionalnym. Brak działań przedsiębiorstw w tym zakresie nie wynika z istniejących barier mentalnych lub zakorzenionych przekonań o braku celowości prowadzenia takich działań i może być relatywnie łatwo stymulowany przy zastosowaniu odpowiednich instrumentów w ramach polityki innowacyjnej, takich jak – przykładowo – ułatwianie dostępu do innowacyjnych rozwiązań (np. poprzez platformę prezentującą rozwiązania o potencjale komercyjnym opracowane przez jednostki naukowe), popularyzację wiedzy i przykładów dobrych praktyk z zakresu zarządzania procesem innowacyjnym (ze szczególnym uwzględnieniem etapu wdrożenia i komercjalizacji) i korzyści z innowacji dla rozwoju przedsiębiorstwa, dostęp do instrumentów wsparcia działań wdrożeniowych.

Szczególną uwagę warto zwrócić na promowanie rozwiązań ułatwiających dostępność dofinansowania przez prywatnego inwestora (private equity), który był wskazywany z reguły jako jedna z najbardziej preferowanych przez przedsiębiorców opcji finansowania. Otwartość na taki sposób finansowania rozwoju przedsiębiorstwa doskonale pasuje do nowego modelu finansowania innowacji i pozyskiwania tą drogą wiedzy, stanowiącego alternatywę dla podejmowania projektów B+R wewnątrz firmy. Wsparcie ze strony polityki innowacyjnej w tym zakresie mogłoby polegać na ułatwianiu procesu obiektywnej wyceny wartości przedsiębiorstwa, którego część udziałów mogłaby zostać przejęta (najczęściej przy jednoczesnym dokapitalizowaniu) przez prywatnego inwestora. Warto rozważyć rozszerzenie w przyszłym okresie programowania bonu na doradztwo o możliwość sfinansowania przeprowadzenia takiej wyceny.

Diagnoza potrzeb w zakresie podnoszenia zdolności podmiotów z Mazowsza w zakresie uczestnictwa w międzynarodowych programach badawczych

Poprzez międzynarodowe programy badawcze należy przede wszystkim rozumieć Program Horyzont 2020. Ustanowiony na mocy rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1291/2013 z 11 grudnia 2013 r., program ramowy w zakresie badań naukowych i innowacji na lata 2014-2020 to jak dotąd największy program Unii Europejskiej w tym zakresie, a zgodnie z planami, jego następcą w perspektywie 2021-2027 będzie jeszcze większa (100 mld euro w perspektywie 2020+ vs. obecne 80 mld euro). W ramach H2020 można otrzymać wsparcie na rzecz finansowania wszystkich etapów powstawania innowacji, tj. badań podstawowych, przemysłowych, prac rozwojowych czy wreszcie demonstrację i komercjalizację rozwiązania. Wysokość wsparcia wynosi od 70% (w przypadku projektów innowacyjnych) do 100% (w przypadku projektów badawczo-innowacyjnych) kosztów kwalifikowanych projektu.

Program Horyzont 2020 opiera się na 3 filarach, z czego najsilniej koresponduje ze specyfiką RPO WM 2014-2020 drugi z nich:

- wzmocnienie doskonałej bazy naukowej (wzrost zdolności Unii do osiągnięcia sukcesów na polu naukowym),
- promowanie wiodącej pozycji w przemyśle (wspieranie innowacji i przedsiębiorstw, w tym MŚP),
- stawianie czoła wyzwaniom społecznym (realizacja celów Europa 2020).

Celem II filaru jest bowiem – ściśle powiązany z celami RPO WM 2014-2020 – rozwój technologii i innowacji, które będą stanowić bazę działania przedsiębiorstw przyszłości oraz pozwolą innowacyjnym MSP przekształcić się w wiodące firmy na rynku światowym. Filar obejmuje 3 działania:

- Wiodąca pozycja w zakresie technologii prorozwojowych i przemysłowych,
- Dostęp do finansowania ryzyka,
- Innowacje w MŚP.

Realizację celów H2020 wspiera pięć działań horyzontalnych, z czego warto szczególnie wspomnieć o jednym z nich, tj. Europejskim Instytucie Innowacji i Technologii. Ma on za zadanie zapewnienie współpracy szkolnictwa wyższego i przedsiębiorczości z badaniami naukowymi i innowacjami (tworzenie łańcucha innowacyjnego w UE i poza nią). Oczywiście, poza wartością autoteliczną, z pragmatycznego punktu widzenia istnienie Instytutu ma zintensyfikować wprowadzanie na rynek innowacyjnych rozwiązań.

Mazowsze jest województwem wyróżniającym się in plus w skali kraju w zakresie uczestnictwa w Programie Horyzont 2020. Ponad połowa projektów realizowanych przez krajowe podmioty to de facto projekty z Mazowsza, zaś niemal 50% wielkości uzyskanego dofinansowania z KE dla kraju skonsumowali beneficjenci z województwa mazowieckiego. Siła regionu jest widoczna jeszcze mocniej, kiedy spojrzysz na całkowite budżety projektów – zagregowane budżety projektów z Mazowsza stanowią 61% całości tychże w Polsce. Wreszcie, organizacje z Mazowsza to ponad 1/3 ogółu krajowych organizacji w projektach, zaś tutejsze podmioty stanowią 45% krajowych koordynatorów.

Tabela 57. Mazowsze w H2020 na tle Polski

	Wartość	% PL
Liczba organizacji w projektach	218	37,39%
Liczba koordynatorów	85	44,74%
Liczba projektów	518	51,80%
Liczba uczestnictw	602	42,57%
Wielkość uzyskanego dofinansowania z KE	153 633 714,21 €	49,16%
Całkowity budżet projektów	4 584 095 331,19 €	61,07%

Źródło: dane pozyskane 25.07.2018 r. z Krajowego Punktu Kontaktowego Programów Badawczych UE [stan po 520 konkursach].

Jakkolwiek powyższe dane dla regionu są imponujące, jeśli chodzi o udział mazowieckich podmiotów w H2020 w porównaniu do reszty kraju, to jednak przedstawione w rozbiciu na podregiony wskazują na szereg kwestii wymagających pogłębionej analizy. Patrząc na statystyki w takim przekroju dostrzega się, iż na sukces Mazowsza w H2020 pracują w zdecydowanej większości podmioty stołeczne, ewentualnie usytuowane w Obszarze Metropolitalnym Warszawy. Na moment pozyskania danych z systemu eCorda, w podregionie ostrołęckim nie stwierdzono ani jednego uczestnictwa w projektach, w ciechanowskim – 1, w płockim i siedleckim – po 2, zaś w radomskim 4. Spośród 602 uczestnictw, aż 551 to uczestnictwa podmiotów stołecznych. Ponadto, z ponad 150 mln euro uzyskanego dofinansowania z KE, ponad 140 mln euro zasiliło podmioty z Warszawy.

Tabela 58. Podregiony Mazowsza w H2020

	Uczestnictwa we wnioskach	Liczba ucz. w projektach (podpisane GA)	Wsp. Sukcesu uczestnictwa	Wnioskowane dofinansowanie KE	Uzyskane dofinansowanie KE	Wsp. Sukcesu finansowy
Miasto Warszawa	3491	551	15,78%	1 175 383 417,35 €	143 367 594,07 €	12,20%
Warszawski zachodni	158	23	14,56%	30 083 001,98 €	5 538 188,56 €	18,41%
Warszawski wschodni	98	19	19,39%	35 797 855,77 €	3 632 974,25 €	10,15%
Radomski	34	4	11,76%	8 573 635,00 €	647 457,33 €	7,55%
Płocki	16	2	12,50%	2 273 269,75 €	310 475,00 €	13,66%
Siedlecki	16	2	12,50%	3 337 188,57 €	70 912,50 €	2,12%
Ciechanowski	3	1	33,33%	124 187,50 €	66 112,50 €	53,24%
Ostrołęcki	1			69 685,00 €		

Źródło: dane pozyskane 25.07.2018 r. z Krajowego Punktu Kontaktowego Programów Badawczych UE [stan po 520 konkursach].

Mazowsze jest krajowym liderem jeśli chodzi o aplikowanie i realizowanie przedsięwzięć w H2020. Podmioty z regionu uczestniczą w największej liczbie wniosków i projektów; region ma też wiodące w skali Polski współczynniki sukcesu uczestnictw oraz sukcesu finansowego (innymi słowy, projekty z udziałem podmiotów z Mazowsza nie tylko relatywnie często wygrywają konkursy, ale przekłada się to również na osiągnięcie odpowiednich środków z KE).

Tabela 59. Mazowsze w H2020 na tle innych regionów

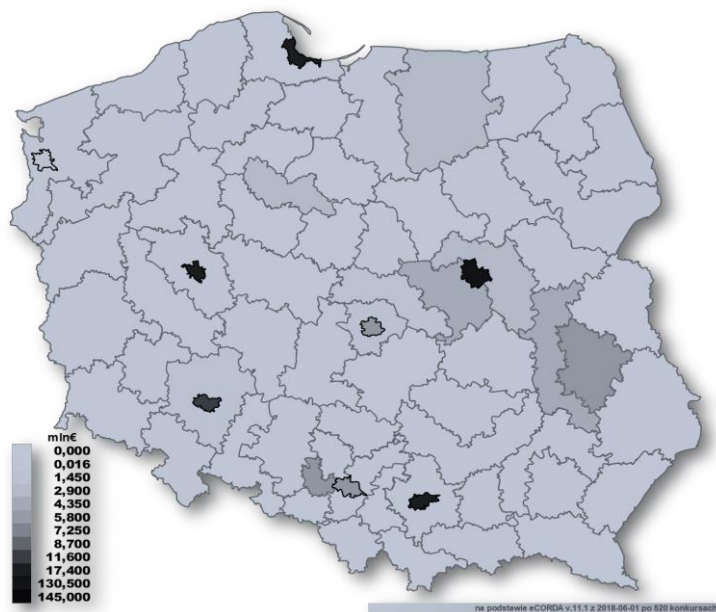
	Uczestnictwa we wnioskach	Liczba ucz. w projektach (podpisane GA)	Wsp. Sukcesu uczestnictwa	Wnioskowane dofinansowanie KE	Uzyskane dofinansowanie KE	Wsp. Sukcesu finansowy
Dolnośląskie	734	82	11,17%	231 757 556,07 €	15 939 114,43 €	6,88%
Kujawsko-pomorskie	224	21	9,38%	55 324 573,51 €	3 718 543,56 €	6,72%
Łódzkie	613	63	10,28%	177 188 325,65 €	10 345 789,19 €	5,84%
Lubelskie	284	31	10,92%	92 258 217,33 €	12 167 199,48 €	13,19%
Lubuskie	33	4	12,12%	11 653 872,17 €	1 057 468,75 €	9,07%
Małopolskie	1318	171	12,97%	472 716 907,52 €	35 775 015,06 €	7,57%
Mazowieckie	3817	602	15,77%	1 255 642 240,92 €	153 633 714,21 €	12,24%
Opolskie	54	7	12,96%	11 398 139,25 €	353 694,05 €	3,10%
Podkarpackie	196	19	9,69%	69 677 291,21 €	2 064 803,74 €	2,96%
Podlaskie	132	8	6,06%	36 619 709,96 €	147 411,75 €	0,40%
Pomorskie	641	98	15,29%	239 557 909,88 €	19 866 960,24 €	8,29%
Śląskie	696	80	11,49%	244 816 776,94 €	14 487 546,48 €	5,92%
Świętokrzyskie	68	10	14,71%	19 336 154,53 €	616 411,38 €	3,19%
Warmińsko-mazurskie	137	26	18,98%	31 583 198,35 €	3 452 624,50 €	10,93%
Wielkopolskie	982	150	15,27%	322 622 292,54 €	35 784 442,17 €	11,09%
Zachodniopomorskie	251	35	13,94%	70 344 054,37 €	3 114 023,34 €	4,43%
Suma / Średnia	10 180	1 407	13,82%	3 342 497 220,20 €	312 524 762,33 €	9,35%

Źródło: dane pozyskane 25.07.2018 r. z Krajowego Punktu Kontaktowego Programów Badawczych UE [stan po 520 konkursach].

Warta podkreślenia jest znacząca rola metropolii w budowaniu popytu na środki H2020. Należy zauważyć, iż – poza Mazowszem – w skali kraju pozytywnie wyróżniają się również regiony takie jak Małopolskie, Wielkopolskie, Dolnośląskie, Pomorskie i Śląskie. Są te województwa, w których mieszczą się duże ośrodki miejskie o silnym potencjale akademickim i gospodarczym. Przykładowo, ze 171 uczestnictw w projektach w Małopolsce, aż 161 przypada dla podmiotów z Krakowa. Krakowskie instytucje otrzymały również aż 98% uzyskanego w regionie dofinansowania KE. Analogicznie na Śląsku, obserwowana jest duża dysproporcja pomiędzy podregionami katowickim (37 uczestnictw i uzyskane dofinansowanie KE 6 004 764,25 €) oraz gliwickim (27 uczestnictw i uzyskane dofinansowanie KE 5 806 837,98 €). Łącznie, podregiony te konsumują 80% regionalnych uczestnictw oraz 82% uzyskanego przez śląskie podmioty dofinansowania KE¹¹⁷.

¹¹⁷ Dane pozyskane 25.07.2018 r. z Krajowego Punktu Kontaktowego Programów Badawczych UE [stan po 520 konkursach].

Rysunek 4. Polska w H2020 wg dofinansowań projektów

Źródło: dane pozyskane 25.07.2018 r. z Krajowego Punktu Kontaktowego Programów Badawczych UE [stan po 520 konkursach].

W kontekście RPO WM 2014-2020 warto zwrócić uwagę na fakt, iż podmioty prywatne prowadzące działalność komercyjną (tj. tu: głównie podmioty przemysłowe) charakteryzują się najniższymi współczynnikami sukcesu zarówno w zakresie uczestnictwa we wnioskach, jak i koordynacji. Oznacza to, że dedykowane im wsparcie w zakresie podnoszenia ich zdolności w zakresie uczestnictwa w H2020 adresuje faktyczną, potrzebę pomocy nie tylko wyrażaną w wypowiedziach przedstawicieli MSP (por. dalsze wyniki CATI), ale też znajdującą wyraz w niedostatecznych efektach podejmowanych przez nie działań.

Tabela 60. Mazowsze w H2020 wg typów organizacji

Projekty		Koordynacje H2020						
Typ organizacji	Uczest. w projektach	Uczest. we wnioskach	Wsp. Sukcesu %	Liczba koordynacji	Liczba wniosków	Wsp. Sukcesu %	L. wniosków powyżej progu wyznaczonego przez KE	%
HES	142	986	14,40%	29	244	11,89%	126	51,6%
OTH	32	129	24,81%	5	20	25,00%	8	40,0%
PRC	150	1 590	9,43%	20	615	3,25%	98	15,9%
PUB	73	174	41,95%	7	29	24,14%	16	55,2%
REC	205	938	21,86%	24	190	12,63%	100	52,6%
Razem:	602	3 817	15,77%	85	1 098	7,74%	348	31,7%

Źródło: dane pozyskane 25.07.2018 r. z Krajowego Punktu Kontaktowego Programów Badawczych UE [stan po 520 konkursach]; objaśnienia: Uczelnie (Higher or secondary education - HES); Inne (Others – OTH) Przemysł (Private for profit – PRC); Organizacje publiczne (Public body - PUB); Instytuty badawcze (Research organisations - REC).

Powyższa teza o pewnej słabości podmiotów prywatnych w analizowanym zakresie znajduje również wyraz w zestawieniu najlepszych beneficjentów H2020 w regionie – jedynie 2 z nich nie są bezpośrednio związane ze światem akademicko-naukowym.

Tabela 61. Najlepsi beneficjenci woj. mazowieckiego

	Liczba uczestnictw	Dofinansowanie KE
Uniwersytet Warszawski	56	18 652 626,35 €
Fundingbox Accelerator Sp. z.o.o	8	14 102 697,46 €
Narodowe Centrum Badan I Rozwoju	33	7 598 278,02 €
Instytut Chemii Fizycznej Polskiej Akademii Nauk	7	6 824 603,40 €
Politechnika Warszawska	26	5 861 729,60 €
Instytut Podstawowych Problemów Techniki Polskiej Akademii Nauk	27	4 817 132,87 €
Instytut Biologii Doświadczalnej Im. M. Nenckiego Polskiej Akademii Nauk	7	4 595 979,88 €
Synektik Spółka Akcyjna	1	3 687 250,00 €
Narodowe Centrum Badan Jądrowych	15	2 672 775,50 €
Instytut Technologii Materiałów Elektronicznych	6	2 670 616,13 €

Źródło: dane pozyskane 25.07.2018 r. z Krajowego Punktu Kontaktowego Programów Badawczych UE [stan po 520 konkursach].

Aktualnie, w H2020 uczestniczy 59 MSP, co przekłada się na 88 uczestnictw. Warto zauważyć, iż 10 najskuteczniejszych MSP w regionie (pod kątem zdobywania dofinansowania KE) to w znacznej mierze podmioty wpisujące się w regionalną RSI tudzież w obszary posiadającej największe potencjały rozwojowe (np. Synektik S. A. – sektor medyczny, Vigo System S. A. – fotonika, Iznab Sp. z o. o. – m. in. nanotechnologie itd.). Oznacza to, iż sukcesy w międzynarodowych programach badawczych w przypadku tych firm wpływają na wzmocnienie regionalnych, silnych stron; z drugiej strony – prawdopodobnie ich powodzenie w aplikowaniu i realizacji projektów wynika właśnie ze stojących przed nimi możliwości rozwojowych (tj. zachodzi tu sprzężenie zwrotne)

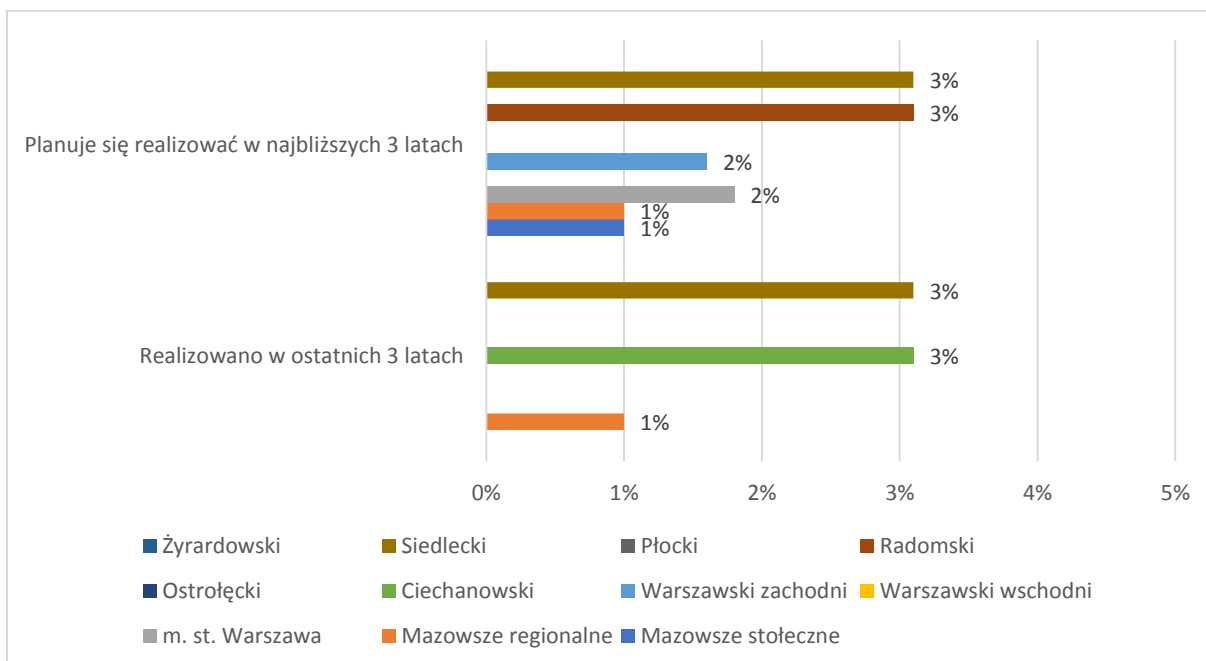
Tabela 62. Najlepsze MSP woj. mazowieckiego

	Liczba uczestnictw	Dofinansowanie KE
Synektik Spółka Akcyjna	1	3 687 250,00 €
Vigo System S.A.	5	2 233 525,00 €
Iznab Spółka Z Ograniczona Odpowiedzialnością	6	1 745 875,00 €
Inteliclinic	1	1 624 875,00 €
Bcast Spółka Z Ograniczona Odpowiedzialnością	2	1 445 187,50 €
Billon Spółka Z Ograniczona Odpowiedzialnością	1	1 260 262,50 €
Przedsiębiorstwo Wdrożeniowo-Produkcyjne Neel Sp. Z O.O.	1	1 049 125,00 €
7bulls.Com Spółka Z Ograniczona Odpowiedzialnością	1	875 000,00 €
IS-Wireless Sp. z o.o.	3	685 625,00 €
Saule Sp Zoo	2	684 137,44 €

Źródło: dane pozyskane 25.07.2018 r. z Krajowego Punktu Kontaktowego Programów Badawczych UE [stan po 520 konkursach].

W świetle powyższych, nominalnych danych pozyskanych z KPK PB UE dot. uczestnictwa jedynie 59 mazowieckich MSP w H2020, nie zaskakują wyniki badania CATI. Realizację takich projektów w ostatnich 3 latach zadeklarowało jedynie po 3% przedstawicieli MSP z subregionów ciechanowskiego i siedleckiego (czyli 1% ogółu badanych MSP z Mazowsza regionalnego). Jeśli chodzi o plany na nadchodzące 3 lata, to również trudno dostrzec popularność międzynarodowych programów badawczych – przewidywany udział w nich zadeklarowało po około 1% MSP z Mazowsza regionalnego i Mazowsza stołecznego, zaś w ujęciu subregionalnym – najczęściej takie zamiary deklarowały firmy z subregionu radomskiego i siedleckiego (po 3% deklaracji).

Wykres 140. Doświadczenia/plany w zakresie realizowania projektów w ramach międzynarodowych programów badawczych według regionów/subregionów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=384

Poza samym stwierdzeniem, iż najwyraźniej podmioty z regionu nie do końca radzą sobie z procesem ubiegania się o dofinansowanie w H2020 [co wynika z danych z KPK PB UE], a także najwyraźniej nie są szczególnie zainteresowane aplikowaniem [na co wskazują wyniki CATI], kluczowe jest zidentyfikowanie przyczyn tegoż zjawiska.

Kwestia barier we wnioskowaniu do H2020 była poruszana w ramach relatywnie świeżego opracowania pn. „Analiza wykorzystania przez polskich beneficjentów środków w ramach programów zarządzanych centralnie przez Komisję Europejską: Horyzont 2020”¹¹⁸. W raporcie tym stwierdzono m.in., że polscy (a więc nie tylko mazowieccy) wnioskodawcy charakteryzują się niską innowacyjnością prowadzonych działań, co przekłada się na niską jakość składanych wniosków. Ponadto, krajowe podmioty mają relatywnie słabą zdolność do tworzenia konsorcjów (deficyty w zakresie nawiązywania i utrzymywania wartościowych kontaktów; networking), co skutkuje tym, iż za sukces postrzegane jest już bycie partnerem w projekcie (a nie jego koordynacja, która często jawi się jako coś wręcz nieosiągalnego). Na podstawie wywiadów z przedstawicielami Komisji Europejskiej autorzy przywoływanej ekspertyzy wskazali, iż kolejne słabe strony polskich wnioskodawców stanowią niski poziom wiedzy na temat aplikowania o środki z Horyzontu 2020 oraz niewystarczająca znajomość języka angielskiego. Wskazywano też, iż kadra naukowa – z związku z niedostateczną gratyfikacją względem wkładanego we wniosek/projekt wysiłku – nie jest często zainteresowana aplikowaniem do H2020.

W badaniu CATI z mazowieckimi MSP zadano respondentom otwarte pytanie, w którym mieli wskazać, z czym kojarzy się im uczestnictwo w międzynarodowych programach badawczych. Było to pierwsze w bloku pytań poświęconych temu zagadnieniu, dlatego można mniemać, iż na tym etapie nie posiadali jeszcze żadnych skojarzeń wynikających z samego faktu wypełniania ankiety, choć zapewne ich odpowiedzi wyrażają zarówno ich prywatne stanowisko („co JA sądzę”), jak i pewne elementy zapośredniczone z dyskursu („co SIĘ generalnie sądzi”).

Choć pojawiło się kilka pojedynczych, specyficznie jednostkowych wypowiedzi respondentów (np. „Z odwagą”, „Z nowością”), większość odpowiedzi da się zaklasyfikować do jednej z 7 kategorii. Najbardziej neutralna z nich, to brak skojarzeń – wielu respondentów deklarowało, iż uczestnictwo w międzynarodowych programach badawczych z niczym im się nie kojarzy, nie mają żadnych pierwszych skojarzeń itd. To stan, kiedy – w zależności od docierających komunikatów i osobistych doświadczeń – można relatywnie łatwo kształtować stosunek takiego respondenta do analizowanego zjawiska. Oznacza to, iż odpowiednie działania PRowe czy marketingowe mogą zainteresować dane MSP międzynarodowymi programami badawczymi (niekoniecznie zdecydują się one na uczestnictwo – np. w sytuacji braku potrzeb – ale mogą mieć do nich pozytywne nastawienie, co przełoży się np. na artykułowanie go w rozmowach itd.).

Jeśli chodzi o pozytywne skojarzenia, to zwraca uwagę szeroko rozumiany prestiż. Uczestnictwo w międzynarodowych programach badawczych może być powodem do dumy, samo w sobie stanowi reklamę firmy i rękojmię wysokiej jakości jej produktów. Wskazywano, iż pozwala ono firmie zaistnieć w środowisku naukowym, co również może być traktowane jako element statusowy (w myśl przekonania, iż nauka nie współpracuje ze słabymi, mało innowacyjnymi firmami). Zwiększanie świadomości marki wiąże się pośrednio z drugą wiązką pozytywnych skojarzeń, tj. z przewagą konkurencyjną. Składa się na nią wypracowywanie nowych produktów/usług, ale też wchodzenie na nowe rynki i zawieranie wartościowych znajomości. Wreszcie, uczestnictwo w międzynarodowych programach badawczych zaspokaja także wyższe potrzeby pracowników – dążenia do samorozwoju, wnoszenia czegoś trwałego do rzeczywistości, w której się żyje itd. Ta deklarowana korzyść bywa także rozpatrywana na poziomie całych firm, które jako takie widzą w niej element rozwoju (nie

¹¹⁸ Analiza wykorzystania przez polskich beneficjentów środków w ramach programów zarządzanych centralnie przez Komisję Europejską: Horyzont 2020. Ecorys Polska Sp. z o. o. na zlecenie Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju. Warszawa 2018.

tylko indywidualnego, ale organizacyjnego).

Poza skojarzeniami neutralnymi i pozytywnymi pojawiły się również – będące w mniejszości, ale niemożliwe do zbagatelizowania – skojarzenia negatywne. Przede wszystkim, chodzi tu o dodatkowe koszty finansowe, niezbędne nakłady pracy na poczet wnioskowania, a następnie realizacji projektów – wszelkie obciążenia związane z dodaniem pracownikom firmy ponadstandardowych zadań lub też koniecznością zatrudnienia dodatkowych osób. Być może kwestie te są szczególnie dotkliwe, ponieważ drugie częste skojarzenie, to niskie szanse na sukces/wysokie ryzyko porażki – co czyni konieczność ponoszenia inwestycji związanych z wnioskowaniem jeszcze bardziej dotkliwą. Wreszcie, trzecie z dominujących, negatywnych skojarzeń wiąże się z koniecznością sprawozdawczości finansowej i merytorycznej, ujawniania informacji o firmie (np. w oficjalnych zestawieniach beneficjentów). Oczywiście, do pewnego stopnia jest to zrozumiałe (jeśli firma prowadzi przełomowe prace i bardzo zależy jej na zachowaniu ich w tajemnicy), jednak wydaje się, że w przypadku wielu wskazań chodziło bardziej o ogólną niechęć do „wpuszczania obcych”, mentalną barierę w zakresie zachowania transparentności – aniżeli o faktyczną troskę o własność intelektualną.

Wykres 141. Skojarzenia dot. uczestnictwa w międzynarodowych programach badawczych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=384

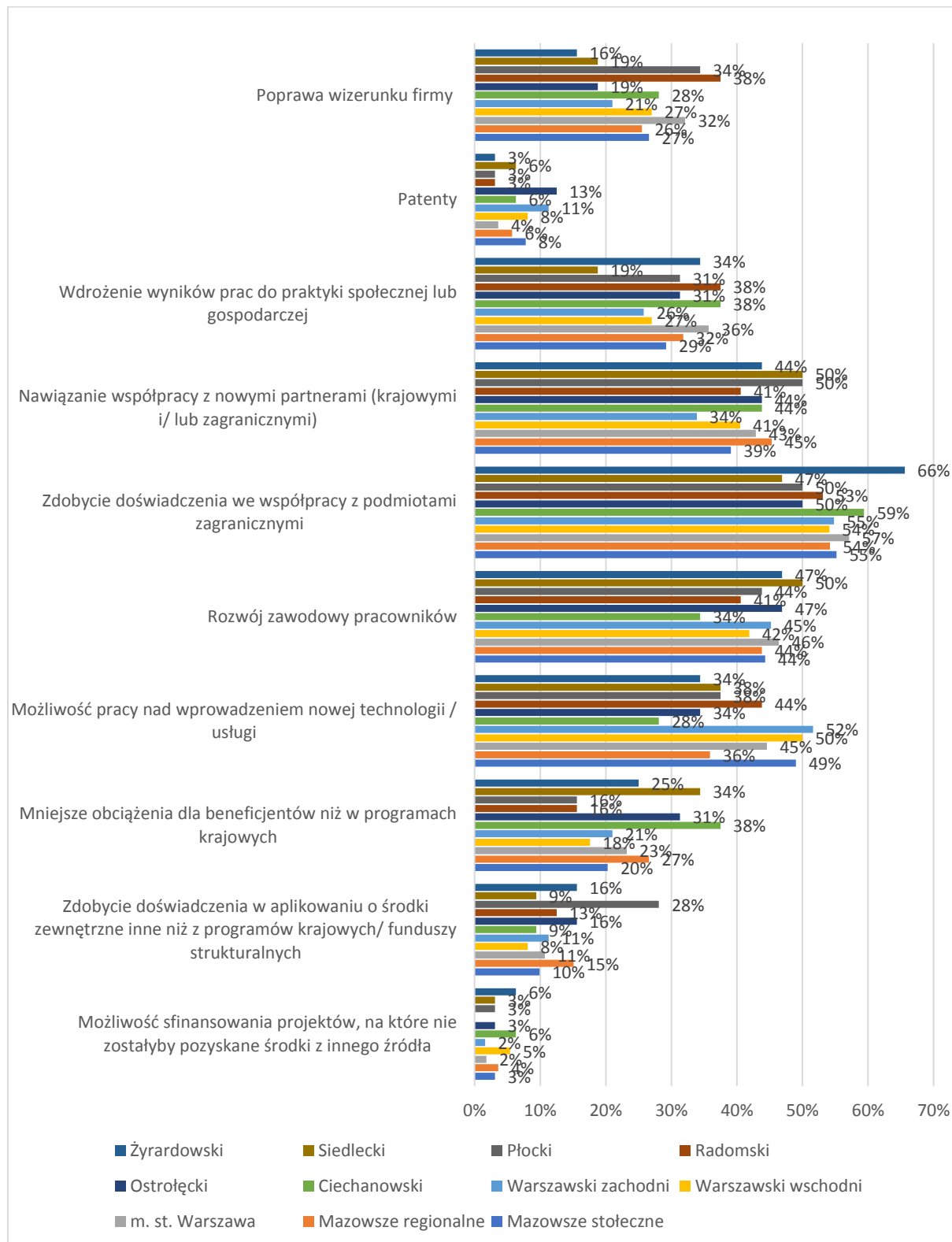
Poza skojarzeniami, które mogły być bardzo abstrakcyjne, gdyż nie miały żadnych narzuconych ram – w CATI zapytano również wprost o czynniki zachęcające firmy do udziału w międzynarodowych programach badawczych. Najczęściej deklarowaną stymulantą okazało się zdobycie doświadczenia we współpracy z podmiotami zagranicznymi. Istotne czynniki zachęcające to również:

- nawiązanie współpracy z nowymi partnerami (krajowymi i/lub zagranicznymi) (wskazało nań 45% respondentów z Mazowsza regionalnego i 39% - z Mazowsza stołecznego),
- rozwój zawodowy pracowników (wskazało nań po 44% respondentów z Mazowsza regionalnego i Mazowsza stołecznego),

- możliwość pracy nad wprowadzeniem nowej technologii/ usługi (wskazało nań 36% respondentów z Mazowsza regionalnego i 49% - z Mazowsza stołecznego).

Równocześnie, mało który z respondentów uważał, iż do udziału w międzynarodowych programach badawczych mogą zachęcać patenty czy też możliwość sfinansowania projektów, na które nie zostałyby pozyskane środki z innego źródła.

Wykres 142. Deklarowane stimulanty realizowania projektów w ramach międzynarodowych programów badawczych według regionów/subregionów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=384

Analogicznie do pytania o zachęty, w badaniu CATI postawiono przed respondentami pytanie o czynniki zniechęcające firmy do udziału w międzynarodowych programach badawczych. Odpowiedzi jednoznacznie wskazują, iż podstawową barierą dostrzeganą przez MSP jest niedostateczna znajomość języków obcych – wskazało na nią 46% respondentów z Mazowsza regionalnego i 35% - z Mazowsza stołecznego. W przypadku subregionów żyrardowskiego i ostrołęckiego, na niedostateczne kompetencje językowe wskazało aż około połowy badanych osób. Jak wskazano wyżej, kwestia ta mocno wybrzmiała również w analizie dot. uczestnictwa polskich podmiotów w H2020 realizowanej na zlecenie MliR. Wydaje się, iż stanowi to ważny argument na rzecz oferowania wsparcia w postaci dedykowanych kursów językowych (tj. nie tylko ogólnych, ale też o profilu naukowo-biznesowym, odpowiadającym wymogom poszczególnych etapów ubiegania się o projekt w H2020).

Interesująca – w kontekście opisywanych wyżej zachęt dla udziału w międzynarodowych programach badawczych – jest druga co do częstości wskazań destymulanta zainteresowania nimi. Stanowi ją bowiem brak zainteresowania badawczą współpracą międzynarodową. Można zatem mniemać, iż jest to taka kwestia, w której trudno mieć kompromisowe stanowisko/wahać się – dlatego też po relatywnie dużym odsetku respondentów albo traktuje międzynarodową współpracę jako wartość/stymulantę, albo nie dostrzega jej potrzeby.

Kolejne możliwe destymulanty mają już bardziej wyrównane odsetki wskazań. Ważne okazały się trudności w zakresie znalezienia partnerów projektu (21% wskazań na Mazowszu regionalnym i stołecznym) oraz niechęć do współpracy z sektorem nauki (24% wskazań na Mazowszu stołecznym, 20% - regionalnym). Kwestie te wybrzmiały również mocno w analizie poświęconej H2020, ale są także podnoszone w innych badaniach dot. relacji nauka-biznes (np. ewaluacje NCBiR, badanie poświęcone agendum badawczym w działaniu 1.2 RPO WM), były też one przedmiotem debaty podczas zogniskowanego wywiadu grupowego w ramach niniejszego badania czy też rozmowy z ekspertem dziedzinowym. O możliwych sposobach przeciwdziałania im będzie w nieco dalszej części podrozdziału¹¹⁹, natomiast tutaj wymagał podkreślenia fakt, iż są to problemy o doniosłym znaczeniu, obserwowane w różnych gremiach i mające już pewne umocowanie w literaturze. Należy także zaznaczyć, iż w przypadku H2020 – poza standardowymi barierami mentalnościowymi we współpracy nauki i biznesu, o których pisano dwa podrozdziały wcześniej – długo negatywny wpływ wywierał system wynagradzania pracowników akademickich, który niedostatecznie premiował zaangażowanie w H2020. Z jednej strony naukowcy nie otrzymywali atrakcyjnych zachęt finansowych, z drugiej – przez długi czas projekty z Horyzontu nie wpływały znacząco na ocenę dorobku pracownika i jego (oraz jednostki akademickiej, w której jest afiliowany) ocenę parametryczną. Oznacza to, iż za olbrzymim wysiłkiem intelektualnym i organizacyjnym nie szły konkretne korzyści. W tej chwili sytuacja ulega już stopniowej zmianie, prawodawstwo modyfikowane jest w kierunku rozwiązań wynagradzających pracowników naukowych realizujących działania w ramach międzynarodowych programów badawczych – jednak zapewne na ich wymierne rezultaty trzeba będzie nieco poczekać.

Mazowieckie podmioty wydają się nie mieć kompleksów – postrzeganą, niską innowacyjność w porównaniu do innych podmiotów jako czynnik zniechęcający do uczestnictwa w międzynarodowych programach badawczych wskazało jedynie 8% respondentów z Mazowsza regionalnego i 6% - z Mazowsza stołecznego. Barrierami – w odczuciu osób uczestniczących w badaniu CATI – nie są także raczej: brak doświadczenia w aplikowaniu o środki w międzynarodowych programach badawczych oraz dostępność środków w ramach programów krajowych/funduszy strukturalnych, które są atrakcyjniejsze. Wątek wzajemnego konkurowania tych dwóch różnych form wsparcia (fundusze UE rozdysponowywane na poziomie kraju/regionu vs. rozdysponowywane bezpośrednio przez KE) pojawił się w przywoływanej już analizie poświęconej udziałowi polskich podmiotów w H2020. Argumentowano tam, iż wsparcie krajowe ma swoje ograniczenia, ale wiele podmiotów posiada już

¹¹⁹ O współpracy na linii biznes-nauka traktuje również rozdział dotyczący B+R.

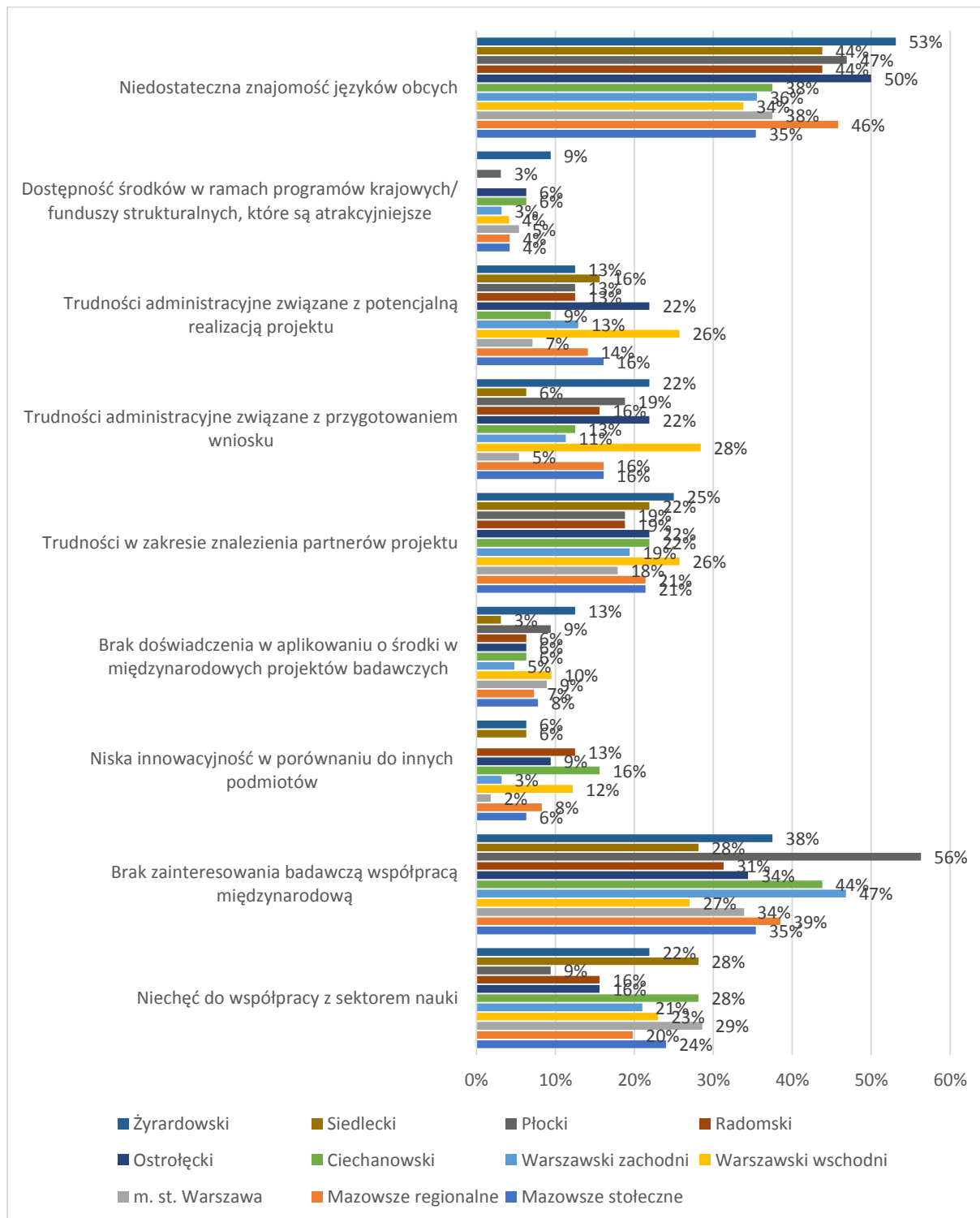
doświadczenia w ubieganiu się o nie i rozliczaniu takich projektów, docenia też komunikację w języku polskim i niższe wymagania dot. partnerstw/konsorcjów (liczby podmiotów, ale też ich klasy naukowej) – dlatego dopóki ma możliwość, będzie wolało aplikować o środki krajowe. Wskazano też na pewien mechanizm zwrotny: przyznawanie punktów w ocenie wniosków w ramach RPO za wnioskowanie w H2020 może stymulować te podmioty do silniejszej koncentracji wysiłków na pozyskiwanie środków krajowych, choć bywa na ogół umotywowane jako zachęta do wnioskowania w H2020. W toku FGI pojawiło się nawet zalecenie, aby jeszcze bardziej na poziomie regionu wspomóc podmioty relatywnie dobrze radzące sobie w Horyzoncie, wprowadzając rozwiązanie analogiczne do preferencji dla posiadaczy certyfikatu Seal of Excellence w PO IR (tj. „szybka ścieżka” dla podmiotów powyżej progu dofinansowania, które jednak z uwagi na brak środków nie podpisały umowy). Warto nadmienić, iż takie rozwiązanie jest już przewidziane w RPO WM 2014-2020¹²⁰, a najbliższy nabór na projekty badawczo-rozwojowe (dla projektów posiadający certyfikat Seal of Excellence) z kwotą alokacji 3 mln EUR przewidziany jest na grudzień 2018 r.¹²¹ Zdaniem uczestników badania, jest to pomysł atrakcyjny z punktu widzenia skutecznego i efektywnego wydatkowania środków RPO (przerzucenie części oceny na KE, uprawdopodobniona wysoka jakość i innowacyjność proponowanego rozwiązania, które musiało konkurować z wnioskami z całej UE oraz krajów UE, uczestniczących w H2020). Wyzwaniem jest tutaj natomiast spełnienie wymogów demarkacji względem PO IR oraz zapewnienie takich warunków, aby program regionalny jawił się jako atrakcyjniejszy od krajowego programu dedykowanego badaniom i rozwojowi. Inna propozycja, to nabory dedykowane finansowaniu wdrożeń wyników projektów z H2020 w regionie.

Komentarza wymaga również kwestia braku doświadczenia we wnioskowaniu. Zdaniem przedstawiciela KPK PB UE, ekspertów uczestniczących w FGI, ale także w świetle wyników przedmiotowych analiz – jest to bardzo poważna bariera, chociaż jej waga ujawnia się na ogół dopiero na etapie opracowywania wniosku czy wręcz jego oceny. Oznacza to, iż jeśli w próbie mamy jedynie 2 podmioty z doświadczeniem realizacji projektu w ramach H2020, toteż prawdopodobnie ogólna ocena braku doświadczenia w aplikowaniu o środki w międzynarodowych programach badawczych jako czynnika utrudniającego wnioskowanie i realizację projektów w ramach H2020 jest w badaniu CATI zaniżona (aby móc ją realnie ocenić, należy uprzednio samodzielnie doświadczyć procesu aplikowania). Eksperti wskazywali, iż często wnioski składane do Horyzontu okazywały się finalnie niskiej jakości, posiadały braki formalne, często też stanowiły próbę zaimplementowania krajowego sposobu myślenia o projektach na grunt międzynarodowy (włącznie z tłumaczeniem na angielski wniosków przewidzianych wcześniej do realizacji w ramach PO IR). Zdaniem uczestników FGI, wnioskowania do H2020 najlepiej jest się nauczyć przez doświadczenie. Tymczasem wiele polskich podmiotów zraża się po pierwszej porażce – albo nie chce inwestować więcej czasu i środków w mało prawdopodobne źródło finansowania, albo decydują kwestie mentalnościowe (tj. obawa przed kolejnym „odrzuconiem” idei postrzeganej jako wartościowa i silne, emocjonalne podejście do faktu nieotrzymania finansowania, ale też wstyd/tabu – jakoby nie wypadało iść drugi raz do instytucji, w której się im nie udało).

¹²⁰ W wersji obowiązującej od 27.06.2018 r.

¹²¹ Z zastrzeżeniem, iż Konkurs uzależniony jest od dostępności wolnych środków, por. Harmonogram naborów wniosków o dofinansowanie w trybie konkursowym dla Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020 na 2018 rok, wersja obowiązująca od 26.06.2018 r.

Wykres 143. Deklarowane destymulanty realizowania projektów w ramach międzynarodowych programów badawczych według regionów/subregionów

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=384

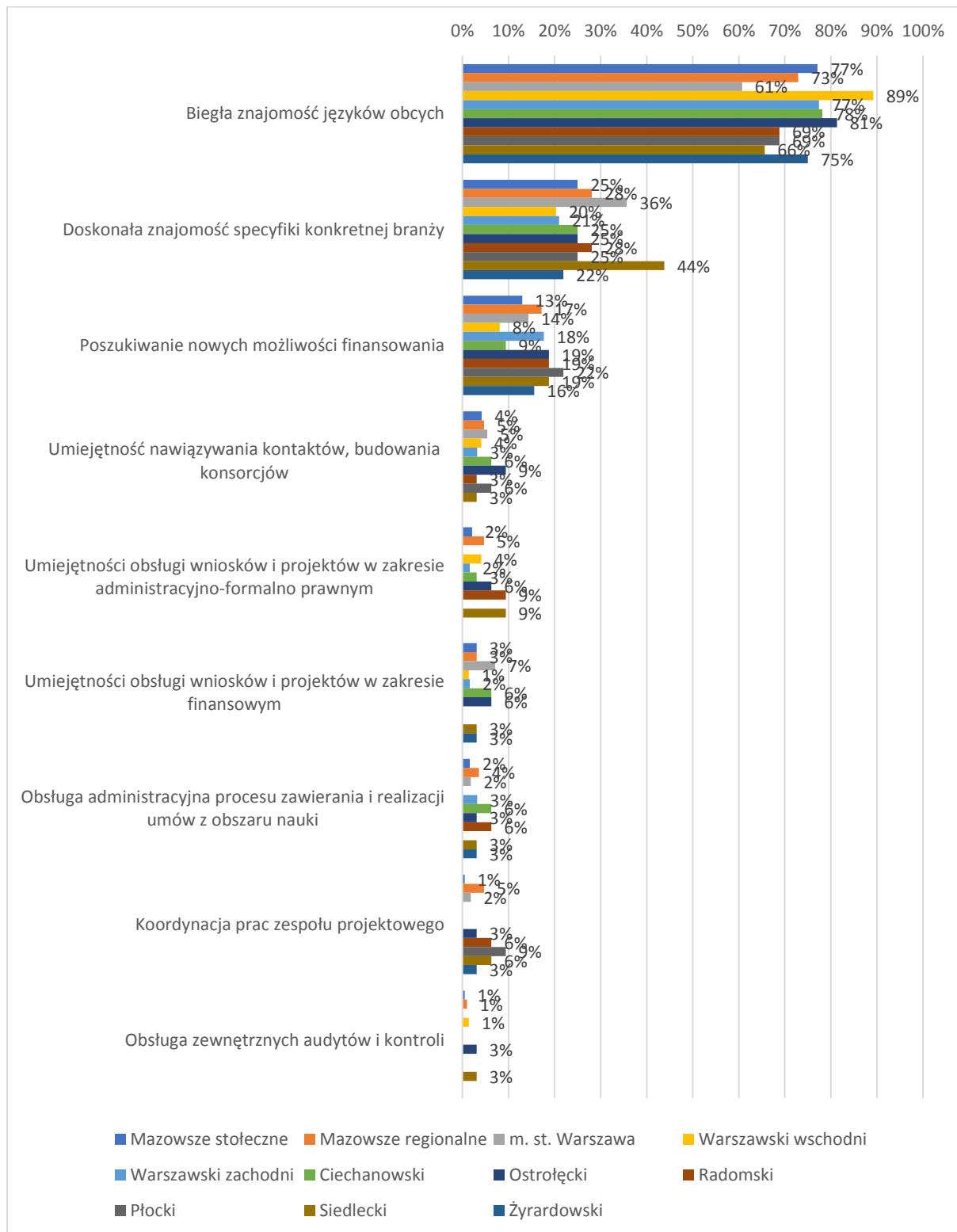
O ile czynniki zachęcające do udziału w międzynarodowych programach badawczych mogły być traktowane nieco abstrakcyjnie, na ich temat wypowiadały się również wszystkie firmy biorące udział w CATI – o tyle interesujące jest spojrzenie na oczekiwane korzyści z uczestnictwa w takich programach wśród tych, którzy faktycznie mają takie doświadczenie za sobą. W badaniu ilościowym – na 384 badane MSP – znalazły się dwie takie firmy. Kluczowe dla nich wydają się: zdobycie/zwiększenie możliwości eksportowych, wyższe zyski oraz wzrost konkurencyjności).

O tym, jakie są skojarzenia mazowieckich firm z H2020 oraz motywacje do aplikowania powiedzą nam więcej wyniki badania CATI. Ogółem jednak, zgodnie z wynikami dotychczasowych badań, na decyzje podmiotów dot. składania wniosków w Programie Horyzont 2020 wpływają najwydatniej:

- motyw finansowe,
- motyw związane z funkcjonowaniem w międzynarodowych sieciach,
- motyw merytoryczne,
- motyw związane z mniejszymi obciążeniami dla beneficjentów niż w programach krajowych,
- zachęty marketingowe,
- zachęty na etapie przygotowywania wniosków¹²².

¹²² Analiza wykorzystania przez polskich beneficjentów środków w ramach programów zarządzanych centralnie przez Komisję Europejską: Horyzont 2020. Ecorys Polska Sp. z o. o. na zlecenie Ministerstwa Inwestycji i Rozwoju. Warszawa 2018.

Wykres 144. Postrzegane przez MSP umiejętności wymagane do udziału w międzynarodowych programach badawczych według regionów/subregionów

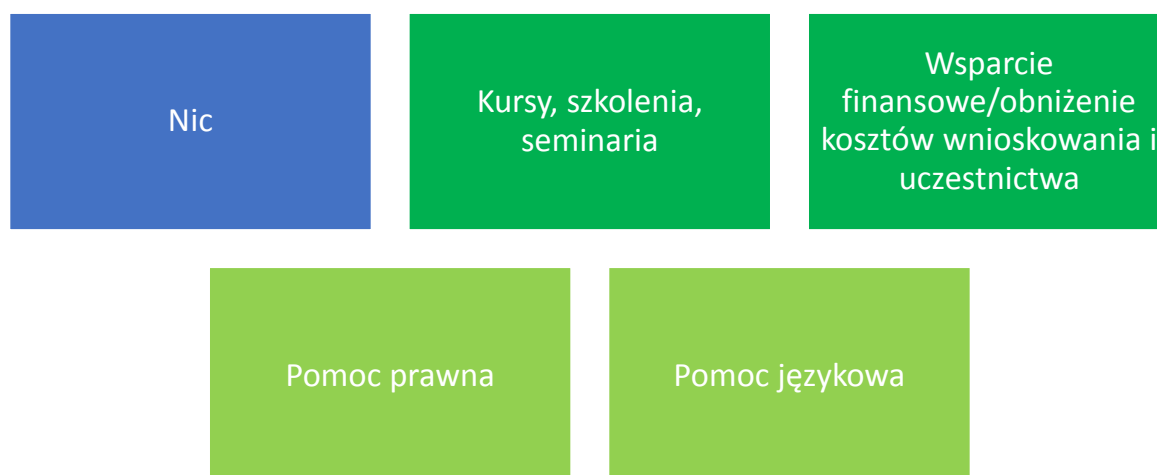

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=384

W opinii badanych przedstawicieli MSP, kluczowymi umiejętnościami, niezbędnymi do udziału w międzynarodowych programach badawczych, są: biegła znajomość języków obcych (wskazało nań 77% respondentów z Mazowsza stołecznego i 73% - z Mazowsza regionalnego), doskonała znajomość specyfiki konkretnej branży (przeciętnie wskazywało na nią ok. ¼ respondentów z regionu/subregionu – ale już np. w subregionie siedleckim odpowiedź tę wybrało aż 44% badanych) oraz poszukiwanie nowych możliwości finansowania (13% wskazań dla Mazowsza stołecznego, 17% - dla regionalnego).

W toku badania CATI zadano również przedstawicielom MSP otwarte pytanie o to, jakiego rodzaju pomoc i zachęty, z punktu widzenia ich firmy, byłyby atrakcyjne dla podmiotów dążących do uczestnictwa w programach badawczych. Dominowały odpowiedzi, które można zregregować do sformułowania „nic” – ponieważ firmy wskazujące daną odpowiedź nie są w ogóle zainteresowane udziałem w takich inicjatywach, nie poszukują wsparcia w tym zakresie itd. Dwa kolejne, bardzo częste wskazania to wsparcie finansowe oraz merytoryczne. Pierwsze z nich miałyby przybierać formę doszkalania z wnioskowania i realizacji projektów (tj. kursy, szkolenia, seminaria), drugie zaś – zniwelowania kosztów aplikowania i realizowania projektów (albo bezpośrednio – poprzez obniżenie nakładów niezbędnych do uczestnictwa, np. wkładu własnego – albo pośrednio – poprzez regranting, dotacje na koszty związane z udziałem z międzynarodowych programach badawczych). Ostatnie dwa wskazania – pojawiające się rzadziej niż opisane powyżej, ale jednak o widocznym odsetku wskazań – to pomoc prawna i pomoc językowa.

Wykres 145. Preferowane zachęty i wsparcie mogące skłaniać do uczestnictwa w międzynarodowych programach badawczych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z MSP, n=384

Zdaniem ekspertów uczestniczących w FGI, samorząd może zaangażować się przede wszystkim w pomoc prawną i językową. Należy zauważyć, iż w pewnym sensie postulat ten jest realizowany (por. np. Działanie 10.2 Upowszechnianie kompetencji kluczowych wśród osób dorosłych, Działanie 3.1 Poprawa rozwoju MŚP na Mazowszu – Poddziałanie 3.1.2 Rozwój MŚP, typ projektów: Wsparcie początkowej fazy rozwoju przedsiębiorstw, czy - na dużo mniejszą skalę i poza RPO WM - Startuj z Mazowsza, konkurs, w którego ramach oferowano start-

up'om m.in. wsparcie legislacyjno-księgowe). Równocześnie, co zauważył ekspert branżowy udzielający wywiadu TDI oraz co wynika z innych badań (m.in. przywoływanej wcześniej ekspertyzy o uczestnictwie polskich podmiotów w ramach H2020) – choć kompetencje językowe czy wiedza prawna mogą być często wskazywane przez respondentów jako pożądane (ponieważ zawsze można dostrzec deficyty/potrzeby w tym zakresie), to jednak paradoksalnie ich znaczenie dla zwiększenia odsetka sukcesów w H2020 jest ograniczone. Przede wszystkim, warto położyć nacisk na jakość i innowacyjność proponowanych rozwiązań, ponieważ zdaniem ekspertów to one determinują losy aplikacji. Wskazywano, iż kwestia ew. tłumaczenia/korekty językowej wniosku to relatywnie niewielkie koszty, które wiele podmiotów może ponieść. O ile jednak istnieje szerokie grono wykwalifikowanych tłumaczy gotowych zatroszczyć się o stronę lingwistyczną składanego wniosku, o tyle nie są oni w stanie odnieść się krytycznie do jego merytorycznej zawartości ani go skorygować. Kursy, szkolenia i seminaria są jako takie prowadzone przez KPK PB UE, ale też np. PARP, więc samorząd regionalny nie tyle powinien je duplikować, co głównie upowszechniać o nich informację. Analiza prowadzonych przez nie działań pozwala jednak dostrzec, iż ich aktywność ma głównie charakter operacyjny. Pewnym niezagospodarowanym, a istotnym obszarem, jest więc świadczenie wyspecjalizowanych usług proinnowacyjnych, które będą merytorycznie wspierać potencjalnych uczestników międzynarodowych programów badawczych w doskonaleniu koncepcji planowanego przedsięwzięcia. Choć takie wypowiedzi nie wybrzmiały wprost ze strony badanych firm, to zdaniem ekspertów jest to m.in. pochodna pewnej nieświadomości własnych potrzeb – dopóki nie podejmie się próby aplikowania do H2020, można nie być obiektywnym w zakresie oceny własnej innowacyjności czy też zdolności do jej atrakcyjnego, rzeczowego zaprezentowania.

Kontrowersyjna okazuje się kwestia wsparcia finansowego – jeśli chodzi o formalne obniżenie kosztów związanych z aplikowaniem i realizowaniem projektów, to nie leży to w gestii UM. Przeznaczanie środków UE na poziomie regionu celem dofinansowania projektów współfinansowanych z środków UE rozdysponowywanych przez KE jest nie tylko niemożliwe, ale też – z punktu widzenia wszystkich interesariuszy Programów z wyłączeniem potencjalnych wnioskodawców – nieuzasadnione. RPO może wspierać międzynarodowe programy badawcze poprzez ich promowanie czy kontynuację działań w nim podjętych, ale nie powinny ich wprost wspierać finansowo.

W toku badania pojawiło się również kilka sugestii systemowych, możliwych do wdrożenia na linii IZ RPO WM a KPK PB UE. Przede wszystkim, zasugerowano prowadzenie zintegrowanych działań komunikacyjnych, które poprzez połączenie potencjału dwóch instytucji, mają większą szansę dotrzeć do szerszego grona odbiorców. Wydaje się, iż jest to rekomendacja zasadna z punktu widzenia efektywności wydatkowania publicznych środków przeznaczonych na marketing. Wskazano również, iż można rozważyć aktywizację Biura Regionalnego w Brukseli *stricte* w obszarze B+R+I i/lub wprowadzić silniejszy lobbying w instytucjach UE przy priorytetyzacji i wyznaczeniu obszarów tematycznych konkursów (np. forsowanie obszarów regionalnych IS czy też innych, mocnych stron regionu, których potencjalne wsparcie z H2020 przełożyłoby się na realną poprawę konkurencyjności Mazowsza). Inna propozycja, jaka padła podczas FGI, to ustanowienie punktu kontaktowego PB UE przy UM. Aby jednak jako Wykonawca móc zarekomendować takie rozwiązanie, należy dodać, iż instytucje te musiałyby silnie ze sobą współpracować. Niepożądane byłoby bowiem zjawisko wzajemnego „kanibalizowania” poszczególnych Programów i próby „przeciągania” potencjalnego wnioskodawcy między nimi. Korzystne byłoby natomiast, gdyby po wstępnej ocenie pomysłu – doradcy zarekomendowali mu najbardziej dopasowane źródło finansowania (tj. adekwatne względem skali przedsięwzięcia, poziomu innowacyjności, gotowości lidera do zarządzania partnerstwem itd.).

W toku FGI wskazano również, iż warto dążyć do skoordynowania – na tyle, na ile jest to możliwe – harmonogramów naborów pomiędzy RPO WM a H2020 (a zasadniczo, również z PO IR). Firmy zainteresowane aplikowaniem o fundusze powinny móc przystąpić do wszystkich interesujących je naborów, nie musieć zaś

dokonywać selekcji wynikającej nie tyle z kryteriów merytorycznych (wpisywania się planowanego przedsięwzięcia w kryteria naboru/konkursu), a jedynie z ograniczonych zasobów organizacyjnych (tj. np. braku osób, które w zbliżonym czasie złożyłyby wnioski do trzech różnych programów). Oczywiście, zdaniem Wykonawcy postulat ten jest słuszny, aczkolwiek sama idea nie jest nowa. Wiadomo jest, iż przynajmniej na poziomie krajowym podejmowano próby koordynacji konkursów (RPO a krajowe PO), choć jest to zadanie trudne prawnie i organizacyjnie. Jeśli więc takie rozplanowanie nie doszło do skutku, to jest to raczej efekt braku realnej możliwości (np. z uwagi na obowiązujące terminy) niż złej woli. Warto bowiem zauważyć, iż IZ czy IP również są zmotywowane do tego, aby przyciągnąć do konkursów wnioskodawców, którzy złożą projekty wysokiej jakości, co przełoży się na postęp rzeczowy i finansowy w realizacji Programów.

O ile powyższe opracowanie, zgodnie z zapisami SOPZ, koncentruje się na programie Horyzont 2020, to jednak trzeba mieć na uwadze, iż międzynarodowe projekty badawcze mogą być również realizowane na przynajmniej dwa inne sposoby: z wykorzystaniem środków publicznych spoza H2020/RPO WM 2014-2020 lub w całości w oparciu o środki prywatne. W przypadku instytucji naukowych/naukowców, zinstytucjonalizowanych form współpracy jest więcej; mogą one opierać się o środki krajowe (np. NCNowy konkurs Sheng), fundusze NGOów (np. konkursów organizowanych przez Fundację Kościuszkowską), fundusze norweskie i EOG 2014-2021 w Polsce (np. program Badania, pośrednio m.in. Rozwój przedsiębiorczości i innowacje), mogą też stanowić komponent projektów nie mających stricte badawczego charakteru (por. np. INTERREG) czy wreszcie wynikać z bilateralnych umów międzynarodowych (por. np. oferty zamieszczane na stronie EURAXESS POLAND¹²³). Jakkolwiek nie prowadzono badań ilościowych na reprezentatywnej próbie mazowieckich naukowców, to jednak w toku FGI – którego uczestnikami byli m.in. przedstawiciele świata akademickiego – czy też w wywiadzie TDI z ekspertem branżowym sformułowano dwie zasadnicze trudności. Pierwsza, najważniejsza, to trudności administracyjne związane z przygotowaniem wniosku i realizacją ew. projektu. Naukowcy wskazują, iż często ich macierzyste instytucje nie oferują im wsparcia w tym zakresie, procesem aplikacyjnym muszą zajmować się w wolnym czasie, zaś ogrom kwestii prawno-finansowych sprawia, iż nie są w stanie skupić się na merytoryce na satysfakcjonującym poziomie. Druga kwestia to ograniczona podaż ofert współpracy przy relatywnie dużym – i postrzeganym jako rosnący, w miarę jak współpraca międzynarodowa staje się coraz bardziej premiowana przy ocenie dorobku naukowego – popycie na tego typu kooperację.

Jeśli chodzi o firmy, zwłaszcza MSP, to kwestie międzynarodowej współpracy badawczej można analizować jedynie szczątkowo. W ramach badania CATI, w pytaniu otwartym, żadna z badanych firm nie zdecydowała się zadeklarować tego typu kooperacji, nie wybrzmiały one również w FGI. Jeśli wątek ten przewijał się w wypowiedziach respondentów, to głównie w kontekście zakupu wyników prac B+R (w tym np. licencji niezbędnych do rozwijania technologii). Jako przyczynę, ekspert branżowy wskazał przede wszystkim fakt, iż generalnie polskie firmy dopiero zaczynają poważnie interesować się prowadzeniem prac B+R, zatem skala ich kooperacji w tym zakresie nawet na krajowym rynku jest niewielka, a co do zasady rozwija się ona stopniowo od lokalnej do globalnej (z wyłączeniem specjalistycznych branż niszowych). Potencjalną barierą może być również dysproporcja kosztów pracy i cen usług pomiędzy rynkiem krajowym, a zagranicznym: polskich firm może być po prostu nie stać, aby partycypować w kosztach przedsięwzięć B+R, dlatego muszą dążyć do selekcji takich projektów, w których ich głównym wkładem będzie know-how wykwalifikowanej (i – relatywnie takiej – siły roboczej). Wydaje się więc, iż rolą Samorządu powinno być tutaj dokształcanie w obszarze prowadzenia prac B+R (np. poprzez usługi proinnowacyjne), niemniej w momencie pobudzenia zainteresowania kooperacją – kluczowe byłoby wsparcie finansowe firm ją nawiązujących (np. w postaci grantów na badania – swoistych bonów na innowacje – w wydaniu międzynarodowym).

¹²³ Dostępne online: <https://www.euraxess.pl/pl/poland/praca-granty> [data dostępu: 17.08.2018 r.].

Podsumowanie

Badanym przedstawicielom MSP z Mazowsza międzynarodowe programy badawcze kojarzą się z jednej strony z prestiżem, rozwojem (instytucjonalnym i indywidualnym) oraz budowaniem rynkowych przewag konkurencyjnych, a z drugiej – z obciążeniami, wysokim ryzykiem porażki oraz koniecznością ujawniania informacji o firmie. Choć istnieje system informacji o realizowanych pracach – zamieszcza je zarówno KPK PB UE, jak i odpowiednie podstrony KE – to jednak nadal część badanych firm nie miała żadnych skojarzeń z międzynarodowymi programami badawczymi, gdyż ich nie znała. Choć obiektywnie odsetek podmiotów angażujących się w H2020 czy też planujących takie zaangażowanie jest niski (kilka procent), to jednak Mazowsze stołeczne wyróżnia się zdecydowanie pozytywnie jeżeli chodzi o udział tutejszych instytucji w ogólnej liczbie realizatorów projektów z kraju. Zgodnie z odpowiedziami udzielonymi przez badanych przedstawicieli MSP, firmy do aplikowania zachęca przede wszystkim wizja zdobycia doświadczenia we współpracy z podmiotami zagranicznymi, nawiązanie współpracy z nowymi partnerami, rozwój zawodowy oraz możliwość pracy nad wprowadzeniem nowej technologii/ usługi. Ci, którzy mają doświadczenie uczestnictwa w międzynarodowych programach badawczych za sobą, jako korzyści z niego wynikające wskazywali przede wszystkim: zdobycie/zwiększenie możliwości ekspertowych, wyższe zyski oraz wzrost konkurencyjności. Jeśli chodzi o bariery, zwraca uwagę silnie akcentowana niedostateczna znajomość języków obcych, ale wskazywano też często na brak zainteresowania badawczą współpracą międzynarodową (wynikającą przede wszystkim z braku zainteresowania współpracą badawczą jako taką, bądź – w mniejszym stopniu – przekonania o jej skutecznym i efektywnym realizowaniu w Polsce), trudności w zakresie znalezienia partnerów projektu oraz niechęć do współpracy z sektorem nauki. W opinii MSP, umiejętnościami niezbędnymi do udziału w międzynarodowych programach badawczych, są: biegła znajomość języków obcych, doskonała znajomość specyfiki konkretnej branży oraz poszukiwanie nowych możliwości finansowania. Oczekiwane wsparcie, które może być podejmowane przez samorząd, to pomoc prawna, kursy językowe oraz komunikowanie i współkoordynowanie szkoleń/kursów/seminariów wraz z KPK PB UE, PARP i in. Wsparcie regionu powinno stanowić również kontynuację przedsięwzięć realizowanych wcześniej w ramach H2020 i sprowadzać się np. do wdrażania wypracowanych innowacji.

Diagnoza potrzeb w zakresie zwiększenia konkurencyjności MŚP

Potencjał konkurencyjny sektora MŚP na Mazowszu

Konkurencyjność sektora MŚP opisuje szereg wskaźników obrazujących potencjał sektora zarówno **od strony nakładów i zasobów**, w tym takie wskaźniki jak: liczba MŚP zarejestrowanych w bazie REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców w wieku produkcyjnym, liczba nowo zarejestrowanych podmiotów w rejestrze REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, udział nowo zarejestrowanych podmiotów sektora kreatywnego w liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów ogółem, kapitał zagraniczny na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym, nakłady inwestycyjne i wydatki na zakup używanych środków trwałych, nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach, odsetek przedsiębiorstw ponoszących nakłady na działalność innowacyjną, przedsiębiorstwa współpracujące w zakresie działalności innowacyjnej, jak i **od strony wyników**, w tym: wskaźniki działalności innowacyjnej, odsetek przedsiębiorstw innowacyjnych, udział produkcji sprzedanej wyrobów nowych/istotnie ulepszonych w wartości sprzedaży wyrobów ogółem, udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych, udział przychodów netto ze sprzedaży produktów podmiotów zaliczanych do wysokiej i średnio-wysokiej techniki.

Województwo mazowieckie zdecydowanie wyróżnia się na tle kraju w zakresie wybranych wskaźników związanych z konkurencyjnością MŚP. Jednocześnie porównanie z sąsiednimi regionami pokazuje ich dużą słabość nawet w stosunku do wartości średnich dla kraju. Chociaż województwo mazowieckie jest liderem, to zawdzięcza to przede wszystkim Warszawie i okolicom. Pozostałe obszary osiągają podobne wartości wskaźników jak słabe województwa Polski Wschodniej¹²⁴.

¹²⁴ Bank Danych Lokalnych GUS.

Tabela 63. Wskaźniki konkurencyjności zasobowej i wynikowej -

	Mazowieckie	Mazowsze stołeczne	Mazowsze regionalne	Lubelskie	Podkarpackie	Podlaskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-Mazurskie	Kujawsko-Pomorskie	Łódzkie	Polska Wschodnia	Polska
<i>Podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności (2017)</i>	1503	2024	833	834	803	854	900	874	940	993	846	1121
<i>Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 1000 ludności (2017)</i>	95	120	64	62	59	65	68	61	68	73	62	78
<i>MŚP w bazie REGON w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców wieku produkcyjnym</i>	2 498,1	3 414,0	1 358,4	1 364,3	1 285,8	1 372,5	1 472,7	1 397,5	1 525,0	1 652,5	1367, 4	1 830,7
<i>Nowo zarejestrowane podmioty w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców (2017)</i>	124,8	167,1	70,6	75,1	73,0	72,3	77,5	75,2	79,6	81,9	74,5	94,0
<i>Udział nakładów inwestycyjnych sektora prywatnego w inwestycjach ogółem [%] (2016)</i>	69,6	bd.	bd.	68,2	66,3	71,3	59,4	78,0	70,5	51,6	68,5	69,6
<i>Udział nowo zarejestrowanych podmiotów sektora kreatywnego w liczbie nowo zarejestrowanych podmiotów ogółem [%] (2017)</i>	8,48	9,40	5,67	6,61	6,38	6,28	6,13	5,72	5,89	6,88	6,22	6,84
<i>Przedsiębiorstwa przemysłowe (zatrudniające 10-249 pracowników) współpracujące w ramach inicjatywy klastrowej lub innej sformalizowanej współpracy wśród przed. aktywnych innowacyjnie</i>	7,5	bd.	bd.	18,9	24,3	11,1	12,3	5,2	9,4	5,8	15,7	10,1
<i>Ośrodki innowacji i inkubatory przedsiębiorczości (2014)</i>	5	bd.	bd.	11	13	5	7	8	8	9	176	44
<i>Liczba firm przypadająca na 1 ośrodek innowacji/inkubator przedsiębiorczości (2014)</i>	64999	bd.	bd.	1543 3	1227 9	1930 3	1569 7	1527 8	2390 7	2643 5	1518 4	20 854
<i>Podmioty z udziałem kapitału zagranicznego na 10 tys. mieszkańców (2016)</i>	18,3	bd.	bd.	2,3	2,7	1,8	1,4	1,8	2,7	4,2	2,1	6,8
<i>Kapitał zagraniczny na 1 mieszkańca w wieku produkcyjnym [zł] (2016)</i>	30 603	52 693	3 285	1 408	1 838	723	3 241	1 639	2 167	3 549	1743	8 744
<i>Pracujący w podmiotach z udziałem kapitału zagranicznego (2016)</i>	629 837	bd.	bd.	27 840	47 414	10 947	20 128	14 424	45 466	95 838	120 753	1 885 252

	Mazowieckie	Mazowsze stoleczne	Mazowsze regionalne	Lubelskie	Podkarpackie	Podlaskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-Mazurskie	Kujawsko-Pomorskie	Łódzkie	Polska Wschodnia	Polska
<i>Nowopowstałe spółki z udziałem kapitału zagranicznego (2016)</i>	146	bd.	bd.	12	19	8	1	4	8	10	44	494
<i>Nakłady inwestycyjne w spółkach z udziałem kapitału zagranicznego w stosunku do nakładów inwestycyjnych ogółem [%] (2016)</i>	0,83	bd.	bd.	0,18	0,26	0,09	0,13	0,05	0,17	0,25	0,16	0,39
<i>Udział eksportu województw w eksporcie ogółem kraju [%] (2016)</i>	13,1	bd.	bd.	1,5	3,2	1,0	1,2	1,8	2,9	3,7	8,7	nd.
<i>Udział mikro i małych firm w eksporcie wyrobów i usług [%] (2015)</i>	20	bd.	bd.	11	13	14	9	11	12	14	11,6	16
<i>Sumaryczny wskaźnik atrakcyjności inwestycyjnej województwa wg IBnGR (2016)</i>	0,544	bd.	bd.	- 0,496	- 0,339	- 0,641	- 0,466	- 0,507	- 0,184	0,111	nd.	nd.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS, poza danymi dot. ośrodków innowacji i inkubatorów przedsiębiorczości – te z Ośrodki innowacji w Polsce (z uwzględnieniem inkubatorów przedsiębiorczości). Raport z badania 2014, PARP wskaźników eksportowych (z Raport o stanie mikro i małych firm w Polsce w 2015 roku, PARP i Handel zagraniczny w Polsce i Małopolsce 2016, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego) oraz ostatniego wskaźnika – z Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski 2016, IBnGR

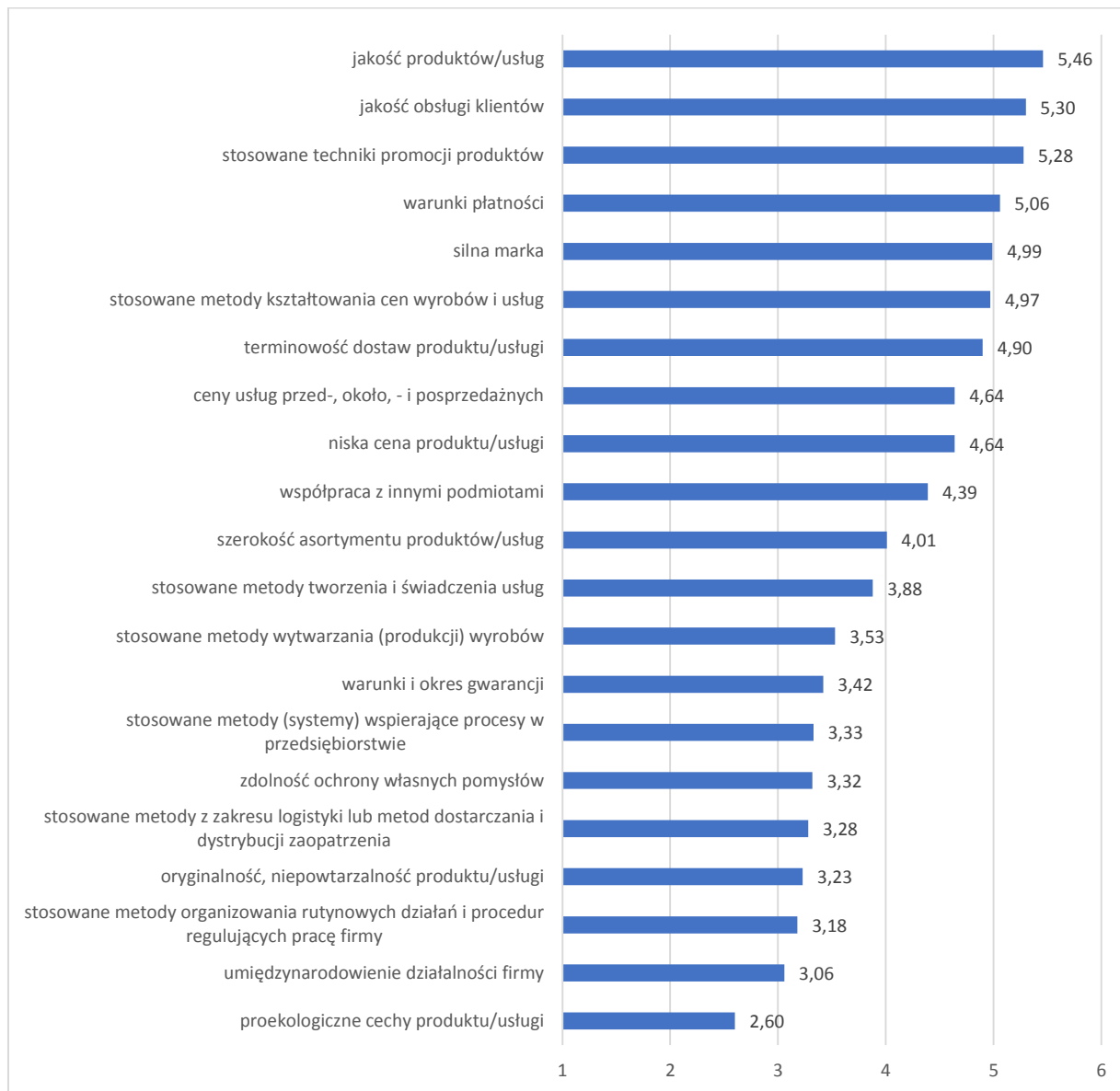
Zdolność konkurencyjna mazowieckich MŚP i możliwości jej podnoszenia

Na zdolność konkurencyjną przedsiębiorstwa oddziałują czynniki zależne od niego samego (wewnętrzne), na które ono samo ma wpływ i może je w miarę swobodnie kształtować, oraz czynniki zasadniczo od niego niezależne (zewnętrzne), jednakże których wpływ musi uwzględniać w swoich działaniach na rynku.

Wśród wewnętrznych determinant konkurencyjności największą wagę uczestnicy badania ilościowego CATI przypisali jakości produktów i usług (średnia ocen 5,46 w skali 1-6), jakości obsługi klientów (5,30) i stosowanym technikom promocji produktów (5,28) (Wykres 146). Niskiej cenie produktu/usługi przypisano średnio ocenę 4,64, co plasuje ten czynnik kształtowania zdolności konkurencyjnej w środku ich hierarchii. Tuż poniżej oceniono współpracę z innymi podmiotami, co oznacza, że nie przypisuje się wciąż jeszcze temu czynnikowi właściwego znaczenia i nie dostrzega potencjału w zakresie budowania pozycji konkurencyjnej. **Z punktu widzenia możliwości prowadzenia polityki klastrowej na poziomie regionalnym oznacza to konieczność prowadzenia szerokiej akcji popularyzatorskiej pokazującej korzyści płynące ze współpracy przedsiębiorstw.**

Relatywnie niskie znaczenie przypisano takim determinantom konkurencyjności, jak: zdolność ochrony własnych pomysłów (3,32), umiędzynarodowienie działalności firmy (3,06) oraz nadawanie produktom i usługom cech proekologicznych (2,60).

Wykres 146. Wewnętrzne determinanty zmiany pozycji konkurencyjnej mazowieckich przedsiębiorstw (średnia ocen w skali 1-6, gdzie 1 – czynnik całkowicie nieistotny, 6 – czynnik bardzo istotny)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Znaczenie czynników wewnętrznych (średnia ocen – 4,12) w ocenie przedsiębiorstw jest praktycznie jednakowe jak czynników zewnętrznych (średnia ocen – 4,11). Jak przedstawia Wykres 147, wśród zewnętrznych determinant zwiększania konkurencyjności na plan pierwszy wysuwa się polityka fiskalna państwa (5,23). Inne czynniki o ponadprzeciętnym znaczeniu dla podnoszenia konkurencyjności to: regulacje prawne (w tym z zakresu prawa pracy) (4,99), wysokość kosztów pracy (4,73), wsparcie instytucjonalne (4,73) oraz dostępność pracowników o wymaganych kwalifikacjach (4,55). Na przeciwnym biegunie znalazły się szara strefa w gospodarce (2,43) oraz polityka państwa w zakresie wspierania innowacyjności firm (2,79). Niska ocena przypisana temu drugiemu czynnikowi może wskazywać na niski poziom zaufania do działań władz publicznych w tym zakresie.

Wykres 147. Zewnętrzne determinanty zmiany pozycji konkurencyjnej mazowieckich przedsiębiorstw (średnia ocen w skali 1-6, gdzie 1 – czynnik całkowicie nieistotny, 6 – czynnik bardzo istotny)

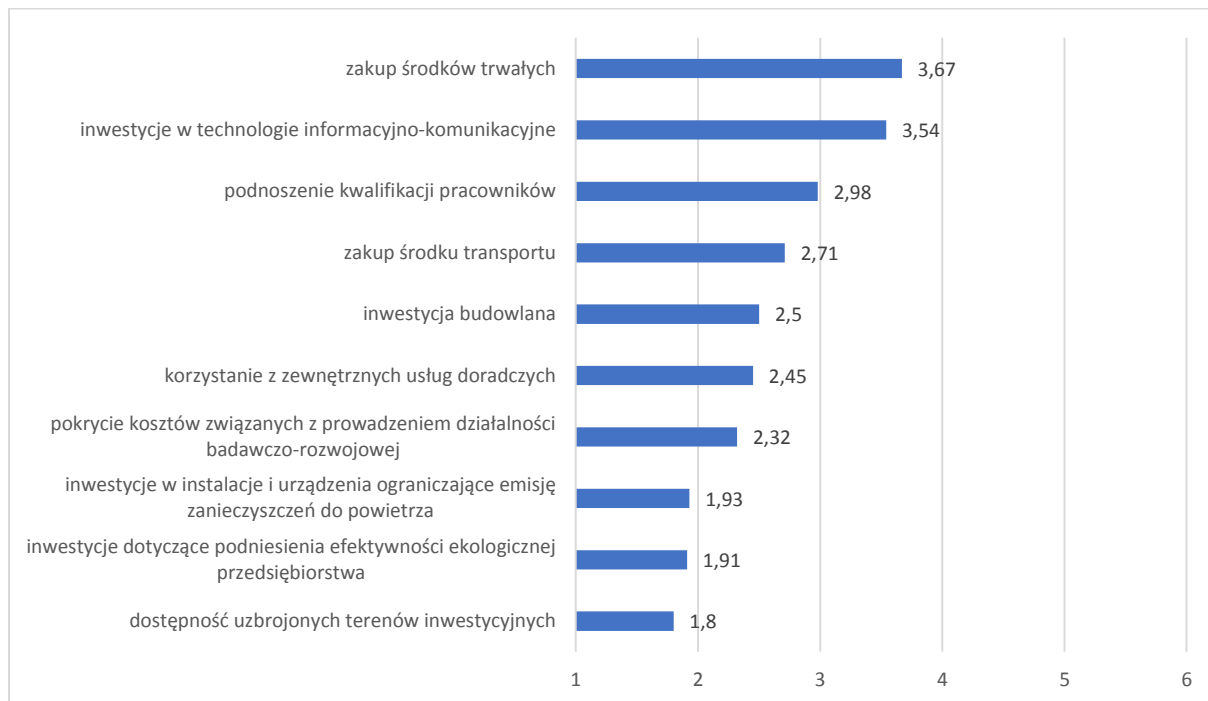

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Działaniami, które mogą wspomóc wzrost zdolności konkurowania mazowieckich przedsiębiorstw, są przede wszystkim: zakup środków trwałych (średnia ocen – 3,67 w skali 1-6) oraz inwestycje w technologie informacyjno-komunikacyjne (3,54). **Na pierwszy plan wysuwają się działania inwestycyjne** (zakup środków transportu i inwestycje budowlane znalazły się w górnej części hierarchii działań zwiększających konkurencyjność) i w największym stopniu – w ocenie przedsiębiorstw uczestniczących w badaniu – przyczyniają się do możliwości kształtowania zdolności konkurencyjnych budowanych w oparciu o jakość produktów i usług oraz jakość obsługi klientów. W przekroju ze względu na wielkość przedsiębiorstwa czynnikiem konkurencyjności w największym stopniu różnicującym podmioty okazuje się podnoszenie kwalifikacji pracowników. Przedsiębiorcy mali (10-49 pracowników) przypisali temu czynnikowi średnią ocenę 4,54, podczas gdy przedsiębiorcy mikro zatrudniający 1-9 pracowników – ocenę zaledwie 2,89. Innym czynnikiem konkurencyjności, którego ocena znacząco zmienia się w zależności od wielkości przedsiębiorstwa, jest możliwość pokrycia kosztów związanych z prowadzeniem działalności badawczo-rozwojowej, co uznawane jest za najbardziej istotne przez firmy małe (średnia ocen 3,00), a mniej istotne przez samozatrudnionych przedsiębiorców (2,43) i firmy mikro zatrudniające 1-9 pracowników (2,28).

Wśród działań predefiniowanych w badaniu, które mogą wspierać wzrost konkurencyjności mazowieckich przedsiębiorstw, najmniejsze znaczenie przypisano dostępności uzbrojonych terenów inwestycyjnych, co postrzegane jest często jako pożądany obszar aktywności władz samorządowych. Taki pogląd wyraził m.in. ekspert dziedzinowy, z którym przeprowadzono wywiad telefoniczny w ramach badania.

Wykres 148. Znaczenie poszczególnych działań dla podniesienia konkurencyjności mazowieckich przedsiębiorstw (średnia ocen w skali 1-6, gdzie 1 –całkowicie nieistotne, 6 –bardzo istotne)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Wśród najsilniej artykułowanych potrzeb mazowieccy przedsiębiorcy wymienili w pierwszej kolejności nowe media cyfrowe (np. Internet, media społecznościowe) oraz marketing i sprzedaż, co dobrze koresponduje z wymienionym przez nich na wysokim, trzecim miejscu w hierarchii determinant konkurencyjności, czynnikiem jakim są stosowane metody promocji produktów i usług (Wykres 149). Z punktu widzenia polityki wsparcia MŚP nie oznacza to konieczności skupienia jej instrumentów na tych obszarach, jednakże te silnie artykułowane potrzeby należy mieć na uwadze przy planowaniu takiego instrumentarium na kolejny okres programowania poprzez uwzględnienie w katalogu kosztów kwalifikowanych dla różnych instrumentów wsparcia te, które pozwolą zaspokoić potrzeby przedsiębiorstw w tym zakresie.

Zdolność do wdrażania innowacji plasuje się pośrodku hierarchii potrzeb, co może oznaczać albo przypisywanie przeciętnego znaczenia temu obszarowi potrzeb przedsiębiorstw albo też stosunkowo wysokiej samoocenie własnych zdolności firmy do wdrażania innowacji, co nie generuje potrzeb w tym zakresie.

Wykres 149. Potrzeby mazowieckich przedsiębiorstw w różnych obszarach (średnia ocen w skali 1-6, gdzie 1 – całkowicie nieistotne, 6 –bardzo istotne)

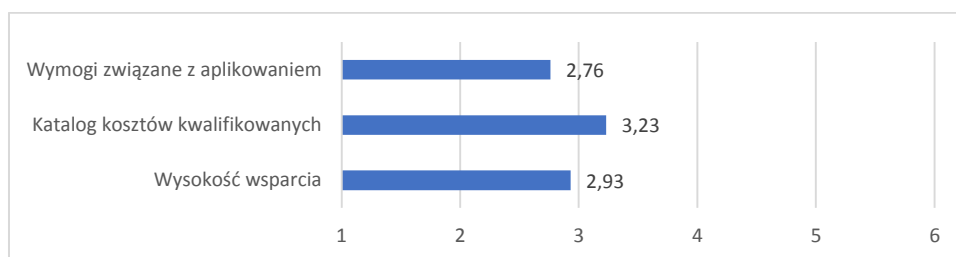

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Wsparcie rozwoju firmy – ocena dostępnego wsparcia i oczekiwania

Badani przedsiębiorcy nie do końca są usatysfakcjonowani dostępnymi instrumentami wsparcia pod kątem ich dostosowania do potrzeb firmy (Wykres 150). Z ocenami szczególnie krytycznymi spotkały się wymogi związane z aplikowaniem (ocena 2,76 w skali 1-6). Nieco wyżej oceniono wysokość wsparcia (2,93), a najwyższy poziom zaspokojenia potrzeby przypisano katalogowi kosztów kwalifikowanych. Największe różnice pomiędzy firmami różnej wielkości dotyczyły wysokości wsparcia, gdzie odczuwany przez respondentów stopień zaspokojenia potrzeby rośnie wraz ze wzrostem wielkości firmy (od 2,78 w przypadku samozatrudnionych przedsiębiorców do 3,38 w przypadku firm małych).

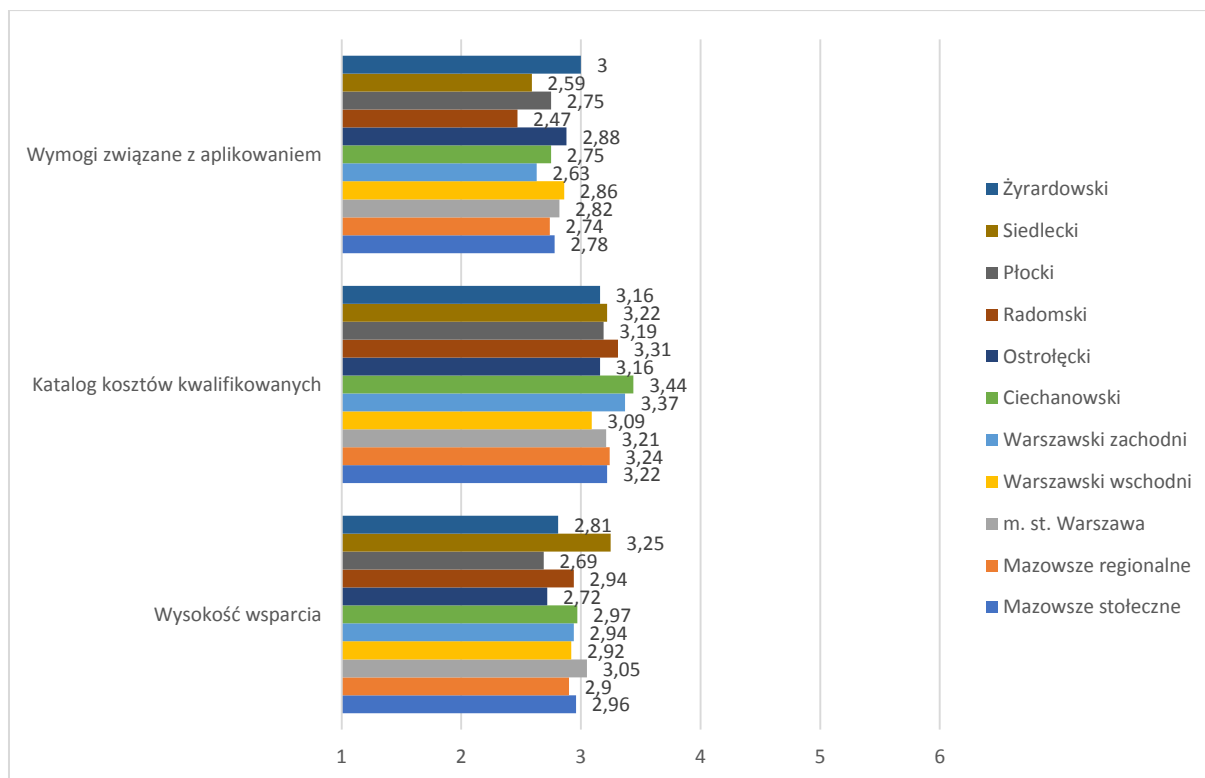
Wykres 150. Ocena dostępnych instrumentów wsparcia rozwoju firmy pod kątem stopnia ich dostosowania do potrzeb firmy (średnia ocen w skali 1-6, gdzie 1- potrzeba całkowicie niezaspokojona, 6 - potrzeba całkowicie zaspokojona)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Należy podkreślić, że pomiędzy Mazowszem stołecznym a regionalnym nie wystąpiły znaczące różnice w tej ocenie w zakresie wszystkich ocenianych elementów (Wykres 151). Nieco większe różnice zarysowały się pomiędzy poszczególnymi subregionami. Największe potrzeby w zakresie wysokości wsparcia zadeklarowali przedsiębiorcy z subregionu płockiego (2,69) i ostrołęckiego (2,72). Z kolei w odniesieniu do wymogów związanych z aplikowaniem najbardziej krytyczni byli respondenci z subregionu radomskiego (2,47).

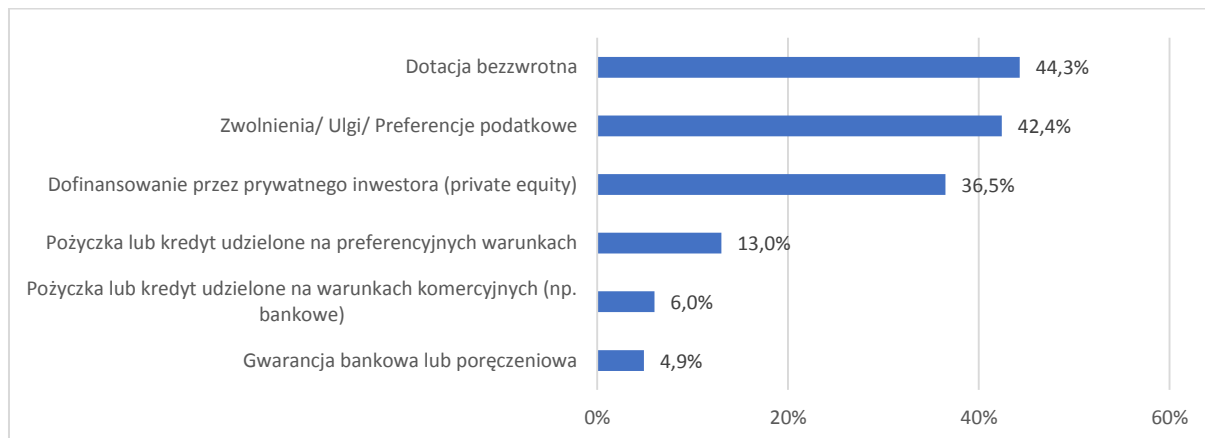
Wykres 151. Ocena dostępnych instrumentów wsparcia rozwoju firmy pod kątem stopnia ich dostosowania do potrzeb firmy w podziale na subregiony (średnia ocen w skali 1-6, gdzie 1- potrzeba całkowicie niezaspokojona, 6 - potrzeba całkowicie zaspokojona)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Mazowieccy przedsiębiorcy mają wyraźnie sprecyzowane preferencje odnośnie do rodzaju wsparcia finansowego dostępnego na rynku (Wykres 152). Wśród preferowanych rodzajów wsparcia najczęściej wymieniali: dotacje bezzwrotne (44,3%), zwolnienia, ulgi i preferencje podatkowe (42,4%) oraz dofinansowanie przez prywatnego inwestora (private equity) (36,5%). Zwłaszcza pewne zaskoczenie mogą stanowić wskazania na ten ostatni rodzaj wsparcia, bowiem wiąże się on z ograniczeniem autonomii dotychczasowego właściciela firmy w podejmowaniu decyzji dotyczących jej rozwoju i w związku z tym można by oczekiwać, że będzie plasował się nisko w hierarchii preferowanych instrumentów finansowania rozwoju. Mogłoby się także wydawać, że ta forma wsparcia finansowego nie jest wciąż odpowiednio spopularyzowana wśród przedsiębiorców i z tego względu nie będzie cieszyć się zainteresowaniem. Odpowiedzi respondentów przeczą tym przewidywaniom. Sądząc z wypowiedzi respondentów, ten instrument finansowania jest nie tylko akceptowany, lecz wręcz oczekiwany przez mazowieckich przedsiębiorców. W zdecydowanie mniejszym zakresie przedsiębiorcy wskazywali na inne instrumenty finansowe, takie jak: gwarancja bankowa lub poręczenia (4,9%), pożyczkę lub kredyt udzielone na warunkach komercyjnych (96,0%) oraz pożyczkę lub kredyt udzielone na warunkach preferencyjnych (13,0%).

Wykres 152. Rodzaj wsparcia finansowego preferowany przez mazowieckie przedsiębiorstwa (możliwość wskazania 2 źródeł)

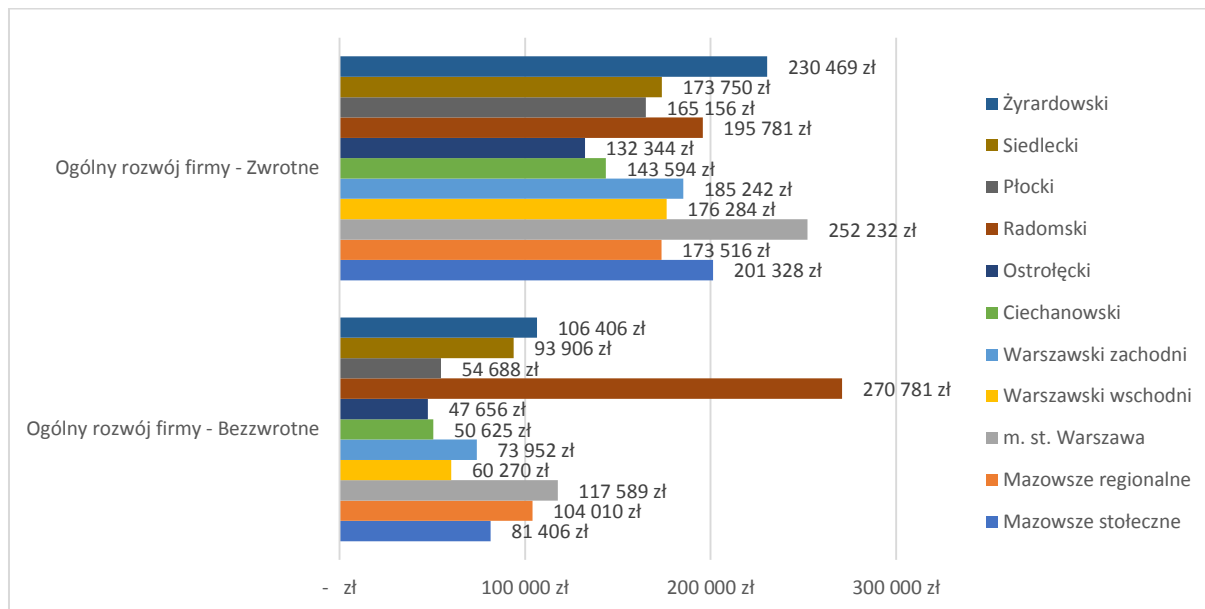
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Minimalna wielkość wsparcia finansowego pozwalająca zaspokoić cele ogólne rozwoju firmy mazowieckich przedsiębiorstw to w przypadku dotacji bezzwrotnej 92,7 tys. zł, zaś w przypadku wsparcia zwrotnego (np. w formie kredytu lub pożyczki) to 187,4 tys. zł.

Mazowieccy przedsiębiorcy dość istotnie różnili się pod względem minimalnej deklarowanej wielkości potrzebnego wsparcia w zależności od subregionu i formy wsparcia (Wykres 153). W przypadku formy bezzwrotnej przedsiębiorcy z Mazowsza stołecznego zgłaszali zapotrzebowanie na wsparcie w minimalnej wysokości średnio 81,4 tys. zł, zaś przedsiębiorcy z Mazowsza regionalnego w minimalnej wysokości średnio 104,0 tys. zł. W przypadku form zwrotnych deklarowane minimalne zapotrzebowanie „stołecznych” przedsiębiorców to 201,3 tys. zł, natomiast przedsiębiorców „z regionu” to 173,5 tys. zł.

Tylko w jednym subregionie, tj. radomskim, minimalne zapotrzebowanie na formy bezzwrotne było wyższe niż na formy zwrotne (odpowiednio 270,8 tys. zł i 195,8 tys. zł) i wyraźnie odbiegało od wielkości minimalnego zapotrzebowania zgłaszanego w innych subregionach.

Wykres 153. Minimalna wielkość wsparcia finansowego na cele ogólne rozwoju firmy oczekiwana przez mazowieckie przedsiębiorstwa w podziale na subregiony

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Zdecydowana większość mazowieckich przedsiębiorstw nie korzysta z innych instrumentów aniżeli instrumenty oferowane w ramach RPO WM. Taką deklarację złożyło aż 98,2% respondentów. Spośród innych instrumentów wsparcia w pojedynczych przypadkach korzystają głównie z kursów i szkoleń, których największą zaletą jest bogatsza oferta, łatwiejsze dotarcie do informacji o takich kursach lub – jak podał jeden z respondentów – korzystniejsze warunki finansowe.

Wsparcie w zakresie umiędzynarodowienia działalności

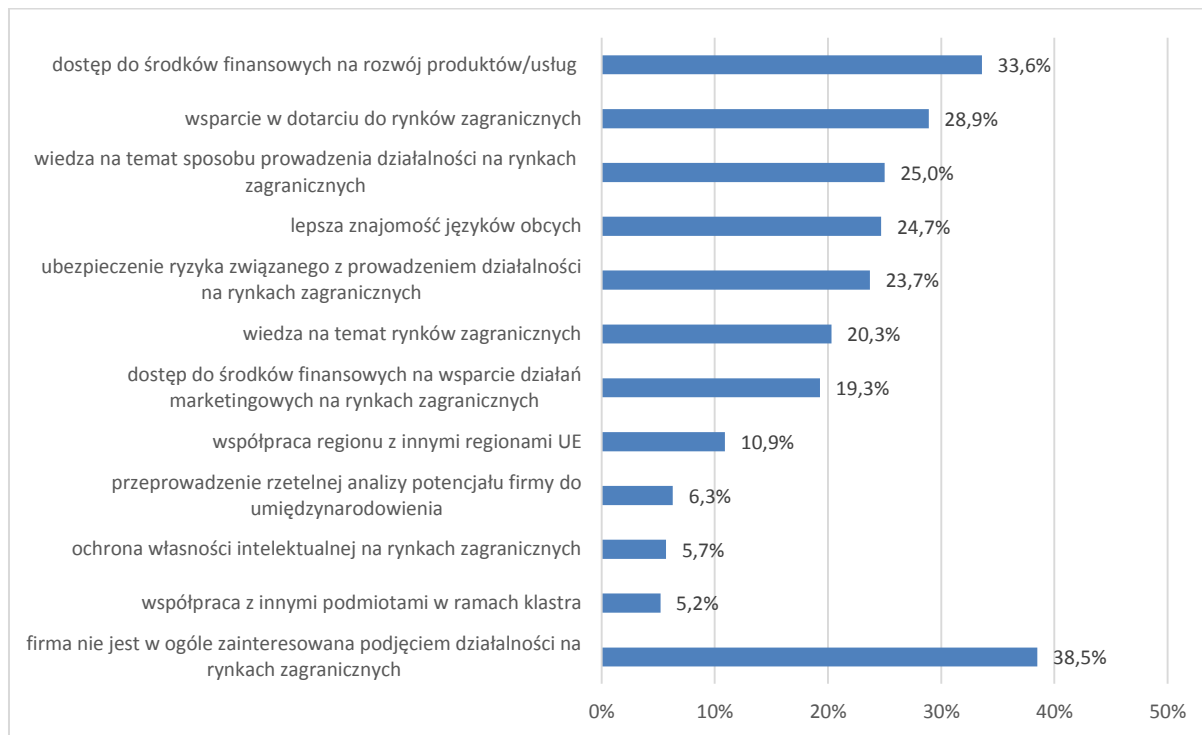
Blisko 40% respondentów wykluczyło podejmowanie działalności na rynkach zagranicznych z uwagi na brak zainteresowania rozwojem firmy w tym kierunku (Wykres 154). Spośród firm, które już prowadzą działalność na rynkach zagranicznych lub są gotowe ją rozważyć, oczekuje się głównie wsparcia w dostępie do środków finansowych na rozwój produktów i usług (33,6%), wsparcia w dotarciu do rynków zagranicznych (28,9%) oraz wsparcia w dostępie do wiedzy na temat sposobu prowadzenia działalności na rynkach zagranicznych (25,0%).

Wsparcie w każdym z wymienionych obszarów może być przekazywane za pośrednictwem instytucji otoczenia biznesu świadczących usługi finansowe, informacyjne i doradcze.

Jak można domniemywać, niska skala oczekiwań przypisana potrzebie wsparcia w zakresie ochrony własności intelektualnej na rynkach zagranicznych (5,7%) nie wynika zapewne z wiedzy przedsiębiorców, jak skutecznie zabezpieczać swoją własność intelektualną przy prowadzeniu działalności na rynkach zagranicznych, ile raczej z braku świadomości znaczenia tej kwestii w procesie umiędzynarodowienia działalności.

Należy także zaznaczyć relatywnie dużą liczbę wskazań na **oczekiwane wsparcie w postaci nawiązania współpracy regionu Mazowsza z innymi regionami UE, co mogłoby umożliwić łatwiejsze nawiązywanie kontaktów biznesowych z przedsiębiorcami z tych regionów.**

Wykres 154. Oczekiwane przez mazowieckie przedsiębiorstwa wsparcie na rozpoczęcie działań lub zwiększenie skali działań na rynkach zagranicznych

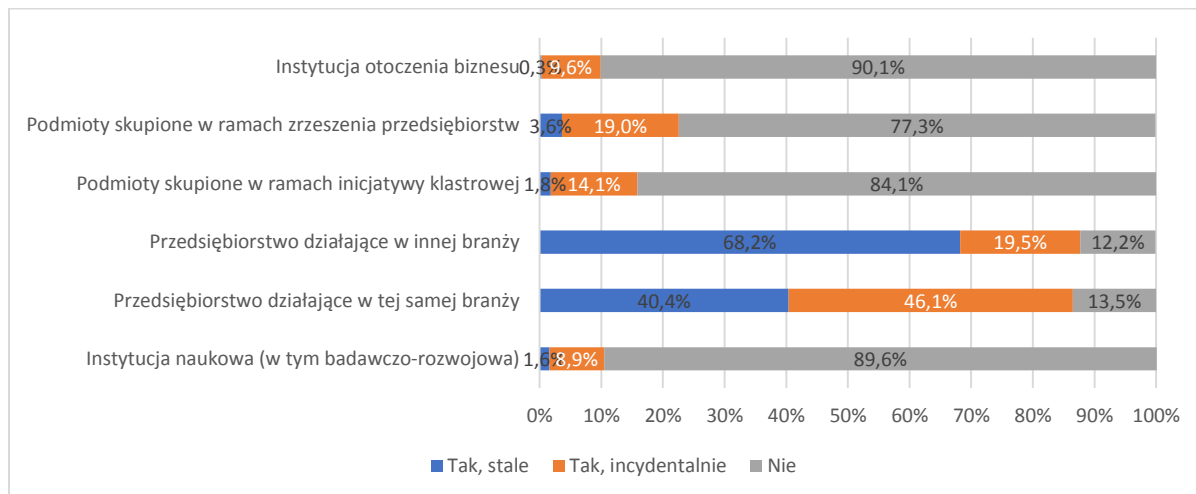

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Współpraca MŚP z instytucjami otoczenia zewnętrznego w procesie rozwoju firmy

W procesie rozwoju firmy mazowieckie przedsiębiorstwa stale współpracują przede wszystkim z przedsiębiorstwami działającymi w innej branży (68,2%) oraz przedsiębiorstwami działającymi w tej samej branży (40,4%). Współpraca o stałym charakterze z innymi typami podmiotów realizowana jest w bardzo niewielkiej skali: z innymi przedsiębiorstwami skupionymi w ramach zrzeszenia przedsiębiorstw (3,6%), podmiotami skupionymi w ramach inicjatywy klastrowej (1,8%), instytucjami naukowymi, w tym badawczo-rozwojowymi (1,6%), i instytucjami otoczenia biznesu (0,3%). Jeżeli taka współpraca w ogóle ma miejsce, to jej charakter jest raczej incydentalny. Aż 9 na 10 mazowieckich przedsiębiorstw nie podejmuje współpracy z instytucjami otoczenia biznesu oraz instytucjami naukowymi, a nieznacznie mniejsza grupa przedsiębiorstw nie współpracuje w klastrze lub w ramach zrzeszenia przedsiębiorstw (Wykres 155).

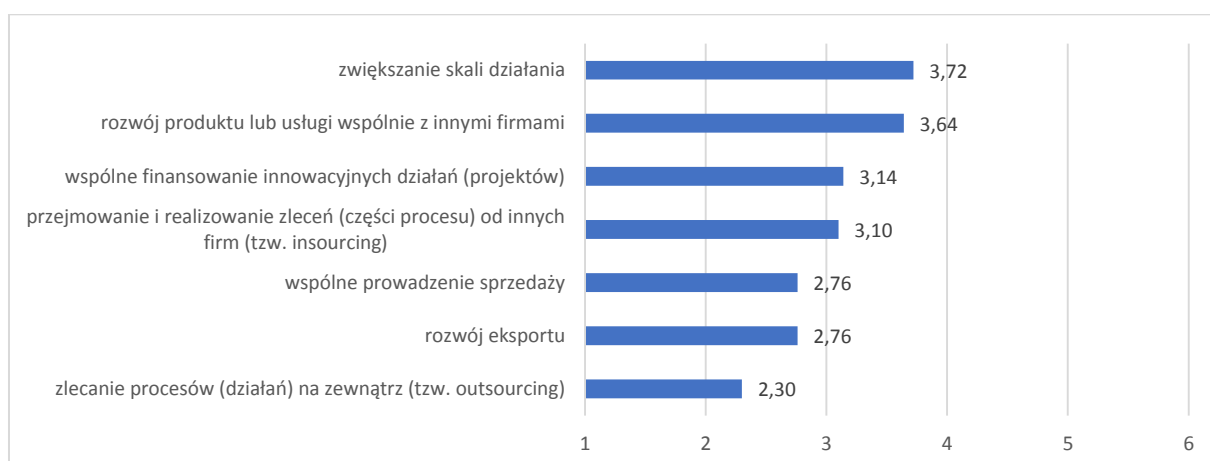
Wykres 155. Typy podmiotów, z którymi współpracują mazowieckie przedsiębiorstwa w procesie rozwoju firmy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Największe potrzeby w zakresie podejmowania lub rozwijania współpracy dotyczą zwiększania skali działania (średnia ocen 3,72 w skali 1-6) oraz rozwoju produktu lub usługi wspólnie z innymi firmami (3,64). Współpraca na rzecz rozwoju eksportu nie tworzy silnej potrzeby (2,76). Zgodnie ze wskazaniami respondentów, **interwencja publiczna powinna być kierowana do tych obszarów, które pozwolą na zaspokojenie zdiagnozowanych potrzeb. W pierwszej kolejności umożliwią zwiększenie skali działania poprzez realizację przez przedsiębiorstwa programów inwestycyjnych oraz wesprą rozwój produktu lub usług we współpracy z innymi podmiotami.** Szczególnie istotne wydaje się podejmowanie interwencji w tym drugim obszarze, gdzie wciąż istnieje bariera dla takiej współpracy. Instrumenty wsparcia powinny zachęcać do podejmowania współpracy, co poza uzupełnianiem brakującej wiedzy i kompetencji, będzie zwiększać poziom kapitału społecznego.

Wykres 156. Potrzeby mazowieckich przedsiębiorstw w zakresie podejmowania/rozwijania współpracy w różnych obszarach (średnia ocen w skali 1-6, gdzie 1 – brak potrzeby, 6 – silna potrzeba)

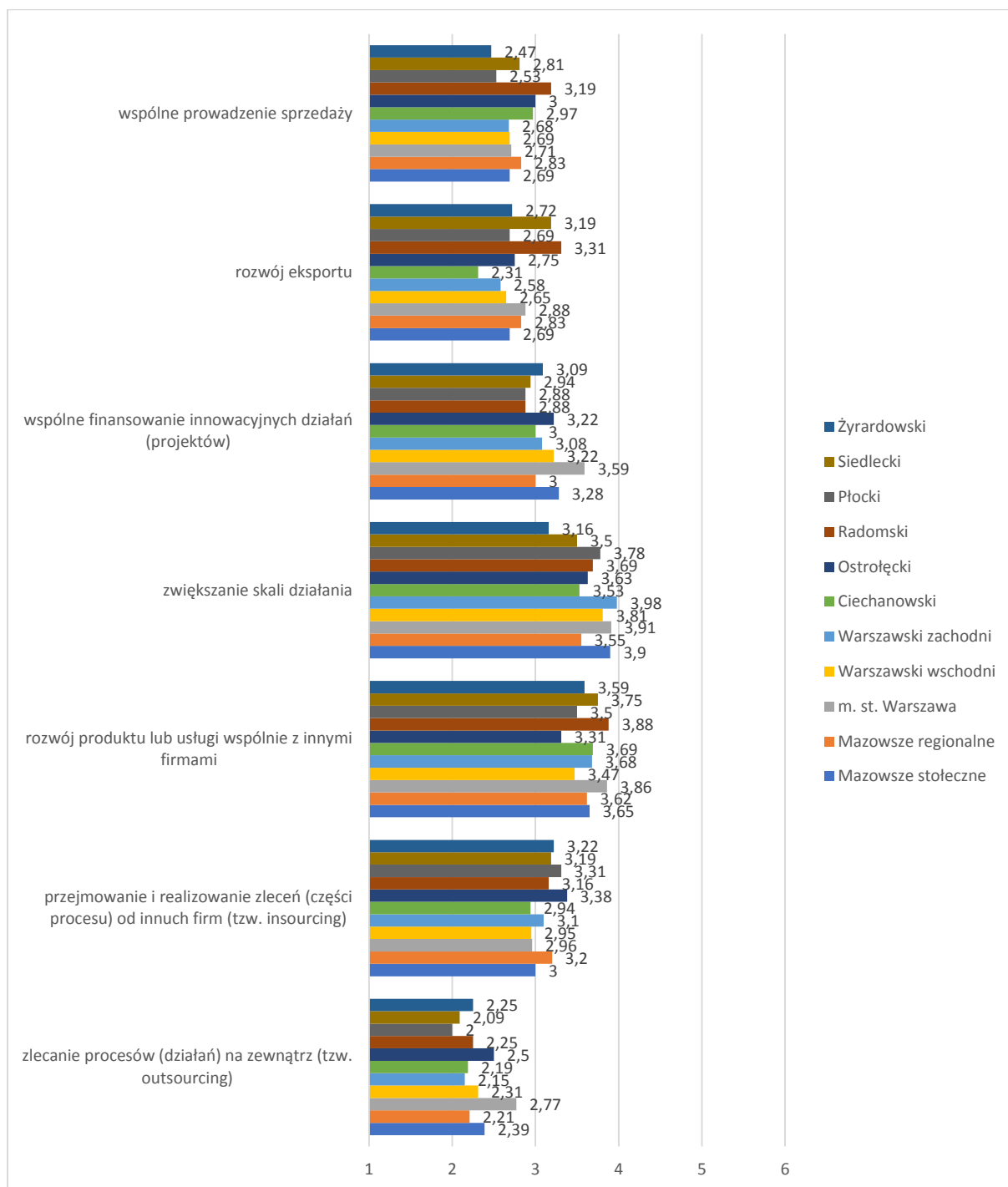

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

W przekroju subregionalnym pomiędzy mazowieckimi przedsiębiorstwami nie występują istotne różnice (Wykres 157). Obszarami, gdzie różnice pomiędzy przedsiębiorcami „stołecznymi” a „regionalnymi” zaznaczają się relatywnie najmocniej, są: współpraca w celu zwiększania skali działania (odpowiednio 3,90 i 3,55) oraz wspólne finansowanie innowacyjnych działań (projektów) (odpowiednio 3,28 i 3,00). W układzie subregionalnym

największe potrzeby współpracy w różnych obszarach zgłaszają przedsiębiorcy m.st. Warszawa (średnia 3,24) oraz subregionu radomskiego (3,19).

Wykres 157. Potrzeby mazowieckich przedsiębiorstw w zakresie podejmowania/rozwijania współpracy w różnych obszarach w podziale na subregiony (średnia ocen w skali 1-6, gdzie 1 – brak potrzeby, 6 –silna potrzeba)

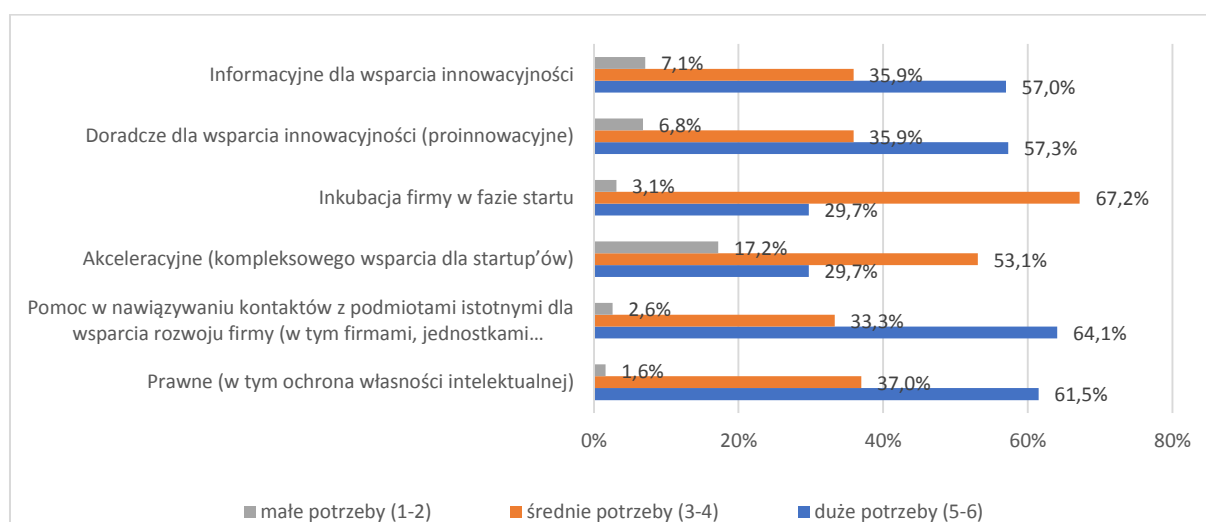
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Potencjał mazowieckich IOB w zakresie świadczenia usług na rzecz MŚP

Jak przedstawia Wykres 158, do najsilniej odczuwanych potrzeb mazowieckich przedsiębiorców w zakresie usług proinnowacyjnych można zaliczyć: pomoc w nawiązywaniu kontaktów z podmiotami istotnymi dla wsparcia rozwoju firmy (w tym firmami, jednostkami naukowymi) (64,1% ankietowanych przedsiębiorstw deklarujących duże zapotrzebowanie wyrażone ocenami 5 lub 6 w skali 1-6) oraz prawne, w tym ochrona własności intelektualnej (co jako silną potrzebę zadeklarowało 61,5% respondentów). Jak wskazywali respondenci wywiadu grupowego FGI, brak możliwości zaspokojenia tych potrzeb w oczekiwanym zakresie i na oczekiwanych warunkach skłania często tych przedsiębiorców do poszukiwania usług w ośrodkach zlokalizowanych poza województwem mazowieckim, a w skrajnych przypadkach nawet poza granicami kraju. **Zapotrzebowanie przedsiębiorstw na usługi proinnowacyjne znalazło się wysoko w hierarchii potrzeb przedsiębiorców województwa mazowieckiego.** Wśród innych usług z tej kategorii wskazywano ponadto na doradczę usługi proinnowacyjne (57,3% respondentów wskazało je jako na silną potrzebę), zaś na usługi informacyjne wspierające innowacyjność (57,0%). I o ile w przypadku proinnowacyjnych usług informacyjnych wielkość firmy nie różnicuje niemal zupełnie siły tego zapotrzebowania, o tyle w przypadku proinnowacyjnych usług doradczych siła zapotrzebowania na te usługi wzrasta wraz z wielkością firmy. Może to wynikać z bardziej złożonych problemów z zakresu procesu innowacyjnego, jakie za pomocą usług doradczych planują rozwiązywać firmy większe.

Na duże potrzeby w zakresie pozostałych usług proinnowacyjnych, tj. wsparcia w początkowej fazie rozwoju działalności innowacyjnej w formie zarówno kompleksowego wsparcia dla startup'ów (akceleracyjne), jak i inkubacji firmy w fazie startu wskazało niemal 30% respondentów. Mając na uwadze fakt, że wśród respondentów zaledwie 6,5% zadeklarowało przynależność do fazy startowej w rozwoju firmy, należy ten wynik ocenić jako wysoki. Respondenci odnosili się bowiem najczęściej nie wprost do własnych potrzeb, lecz ogólnej potrzeby wspierania nowych, innowacyjnych firm na rynku (i być może wcześniejszych własnych doświadczeń).

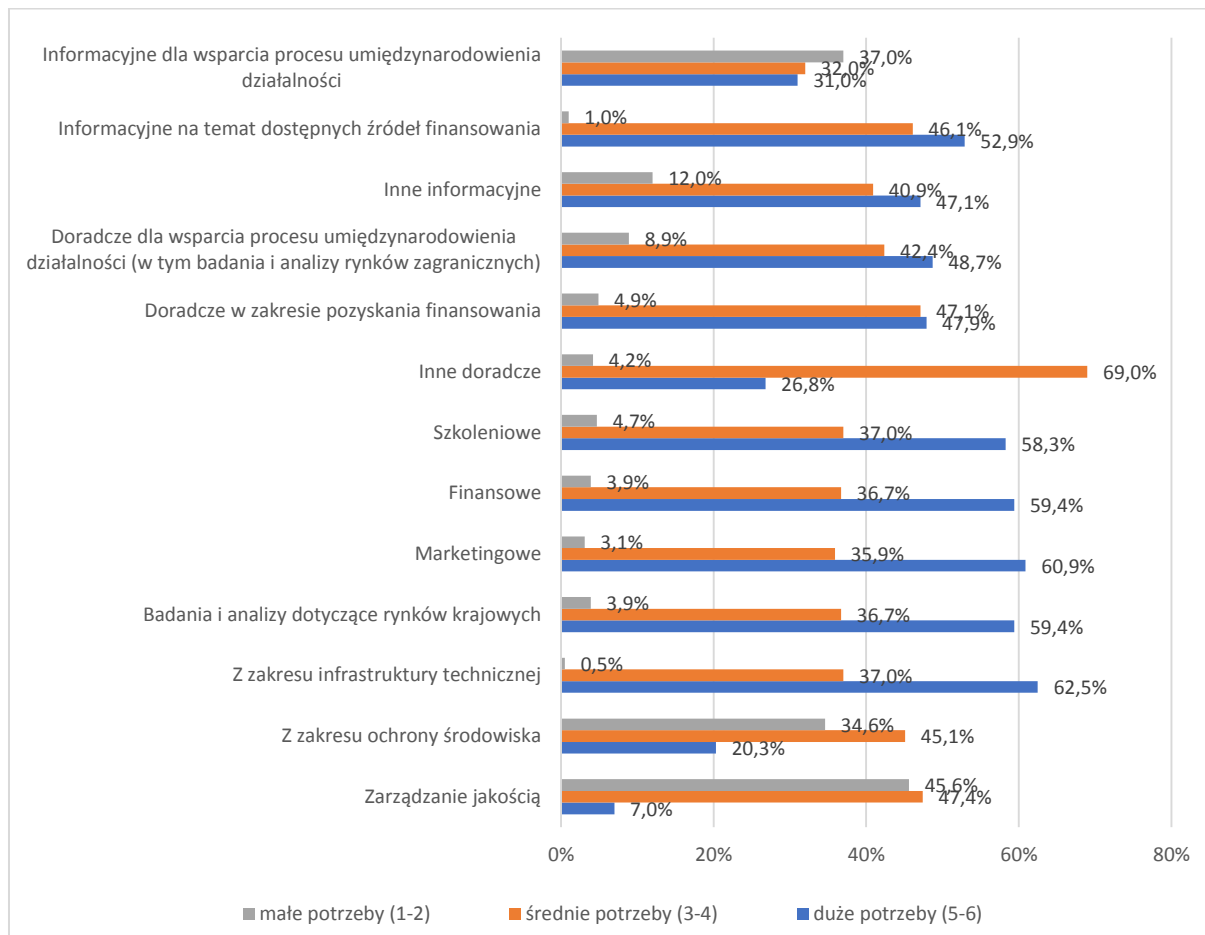
Wykres 158. Zapotrzebowanie mazowieckich przedsiębiorstw na usługi proinnowacyjne świadczone przez instytucje otoczenia biznesu (średnia ocen w skali 1-6, gdzie 1 – brak, 6 – bardzo duże)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Spośród pozostałych usług (poza innowacyjnymi) największe zapotrzebowanie mazowieckie przedsiębiorstwa zgłaszają na usługi z zakresu infrastruktury technicznej (62,5% respondentów deklarujących silną potrzebę w tym zakresie), usługi marketingowe (60,9%), badania i analizy dotyczące rynków krajowych (59,4%) oraz usługi finansowe (59,4%), co ilustruje Wykres 159 poniżej. Wielkość firmy różnicuje w nieco większym stopniu jedynie zapotrzebowanie na usługi marketingowe, gdzie samozatrudnieni przedsiębiorcy przypisują mu relatywnie największe znaczenie.

Wykres 159. Zapotrzebowanie mazowieckich przedsiębiorstw na inne usługi (poza proinnowacyjnymi) świadczone przez instytucje otoczenia biznesu (średnia ocen w skali 1-6, gdzie 1 – brak, 6 – bardzo duże)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

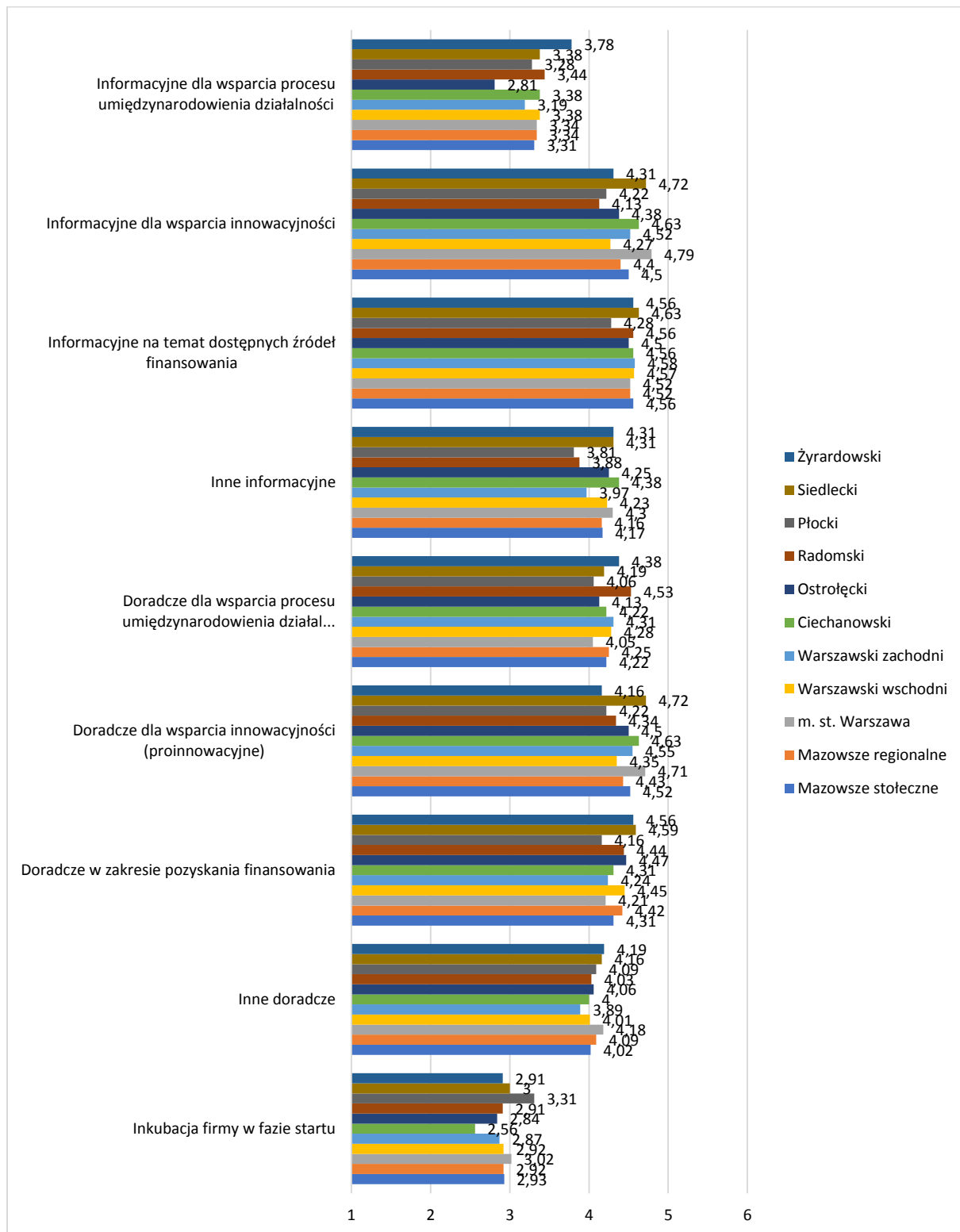
Bardzo istotną rolę w podnoszeniu zdolności przedsiębiorstw do wdrażania innowacji mogą pełnić instytucje otoczenia biznesu, które mogą uzupełniać deficyty wiedzy i kompetencji. By jednak w sposób właściwy wypełniały swoją rolę, konieczne jest spełnienie pewnych warunków, na co zwrócili uwagę uczestnicy badania fokusowego FGI przeprowadzonego w tym obszarze.

Po pierwsze, dostęp do usług nie powinien być ograniczany ze względu na zbyt małą liczbę instytucji otoczenia biznesu i zakres ich oferty. Spośród elementów funkcjonowania IOB na Mazowszu, to właśnie geograficzna dostępność usług została oceniona najniżej (więcej na ten temat w dalszej części niniejszego rozdziału). Rozwiązaniem w tym zakresie może być **ewolucja instytucjonalnego systemu wsparcia w kierunku szerszego włączenia podmiotów komercyjnych**, co pozwoli zwiększyć liczbę podmiotów tego systemu i dostępność oferowanych przez nie usług dla przedsiębiorstw. Jak podkreślały różne strony uczestników badania FGI (zarówno przedstawiciele instytucji wsparcia, jak i sami przedsiębiorcy), przedsiębiorstwa w dużej mierze są skłonne partycypować w kosztach świadczenia tych usług, w zamian oczekując jednakże możliwości wpływania na zakres usługi, którą uzyskają (co?), oraz wybór dostawcy usługi (kto?). **Koniecznym elementem sprawnego funkcjonowania systemu dystrybucji usług dla przedsiębiorstw jest zwłaszcza przekształcenie modelu dystrybucji z podażowego na popytowy i umożliwienie swobodnego wyboru przez przedsiębiorcę wykonawcy usługi.** Z tego punktu widzenia doskonałym pomysłem zapoczątkowującym zmiany na rynku usług w kierunku modelu popytowego jest bon na doradztwo, z którego w obecnym okresie programowania mogą korzystać mazowieccy przedsiębiorcy. **Rekomenduje się kontynuowanie dystrybucji wsparcia przy pomocy tego instrumentu w kolejnym okresie programowania, jednocześnie poddając pod rozważenie możliwość poszerzenia**

katalogu usług o nowe obszary o charakterze prorozwojowym, jak np. wycenę przedsiębiorstwa na potrzeby objęcia części jego udziałów przez fundusze private equity.

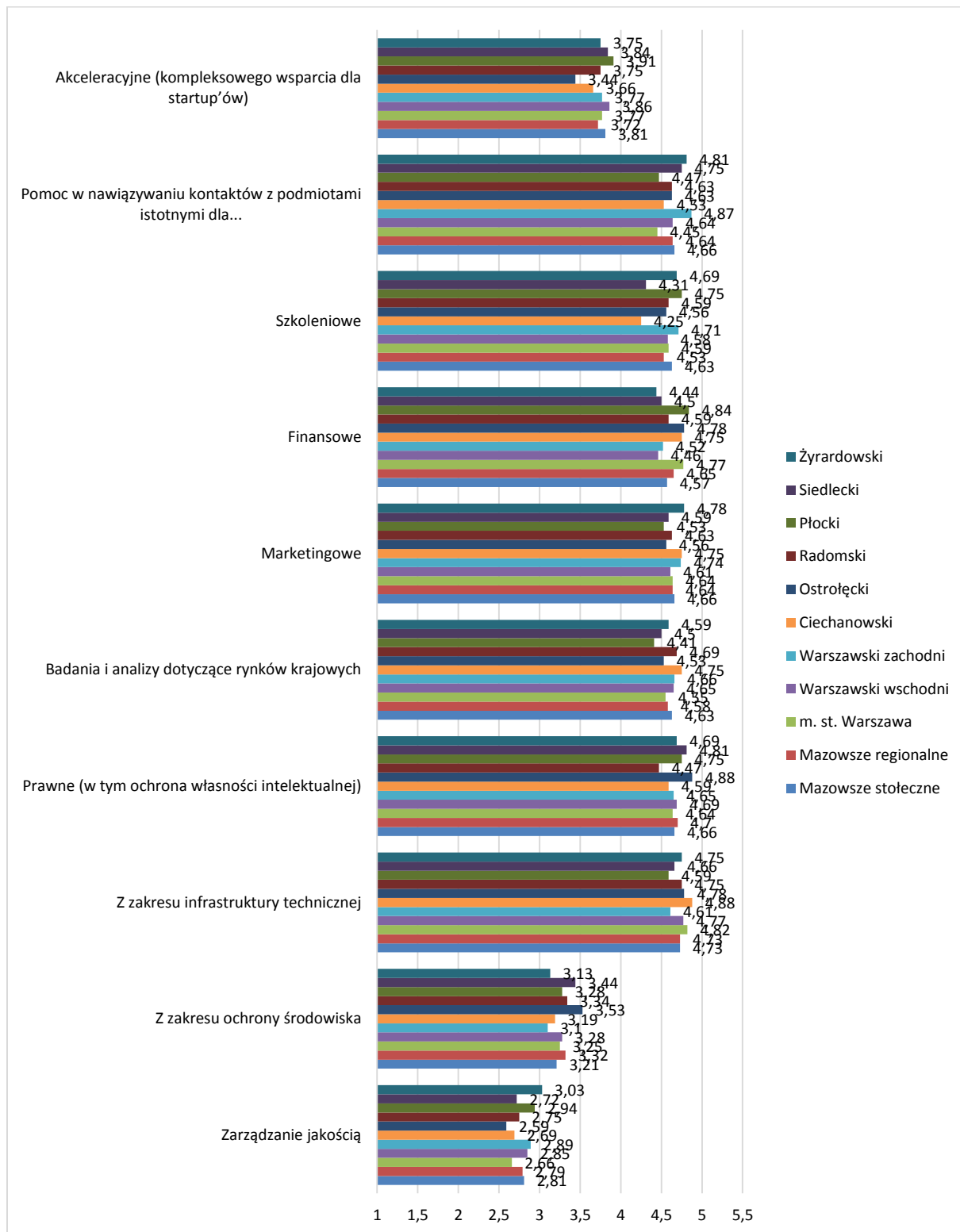
W przekroju subregionalnym nie zaznaczyły się większe różnice pomiędzy Mazowszem stołecznym a Mazowszem regionalnym (Wykres 160). Największe zróżnicowanie subregionalne dotyczyło zapotrzebowania na usługi informacyjne dla wsparcia procesu umiędzynarodowienia działalności (średnia ocen dla subregionu żyrardowskiego wyniosła 3,78, podczas gdy dla subregionu ostrołęckiego 2,81) oraz na inkubację firmy w fazie startu (średnia ocen dla subregionu płockiego kształtowała się na poziomie 3,31, zaś dla subregionu ciechanowskiego na poziomie 2,56).

Wykres 160. Zapotrzebowanie mazowieckich przedsiębiorstw na usługi świadczone przez instytucje otoczenia biznesu w podziale na subregiony (średnia z ocen w skali 1-6, gdzie 1 – brak, 6 – bardzo duże) (część 1)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

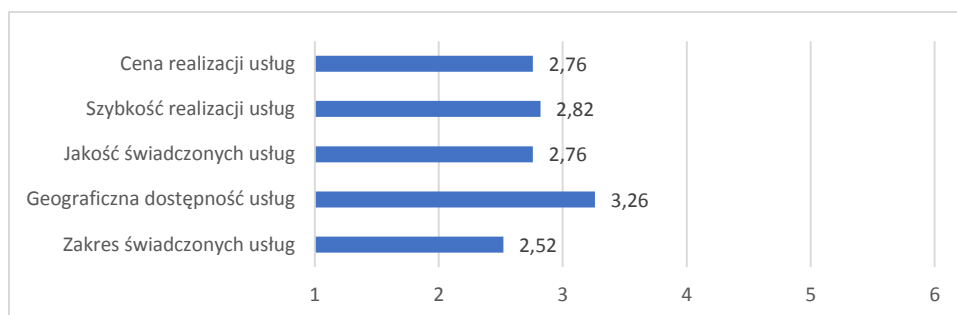
Wykres 161. Zapotrzebowanie mazowieckich przedsiębiorstw na usługi świadczone przez instytucje otoczenia biznesu w podziale na subregiony (średnia z ocen w skali 1-6, gdzie 1 – brak, 6 – bardzo duże) (część 2)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Analiza ocen przypisanych przez mazowieckich przedsiębiorców usługom świadczonym przez instytucje otoczenia biznesu wskazuje na raczej przeciętny stopień ich zaspokojenia (Wykres 162). Największe niedopasowanie tych usług do oczekiwań dotyczy ich geograficznej dostępności (średnia ocen 3,26 w skali 1-6). Oceny przypisane szybkości realizacji usług, ich cenie i jakości kształtują się na zbliżonym poziomie (w przedziale 2,76-2,82). Relatywnie najlepiej oceniony został zakres świadczonych usług (2,52).

Wykres 162. Ocena stopnia zaspokojenia potrzeb mazowieckich przedsiębiorstw na usługi świadczone przez instytucje otoczenia biznesu (średnia ocen w skali 1-6, gdzie 1 – brak potrzeb; potrzeba zaspokojona w stopniu zgodnym z oczekiwaniami, 6 – silna potrzeba; niezgodność z oczekiwaniami)

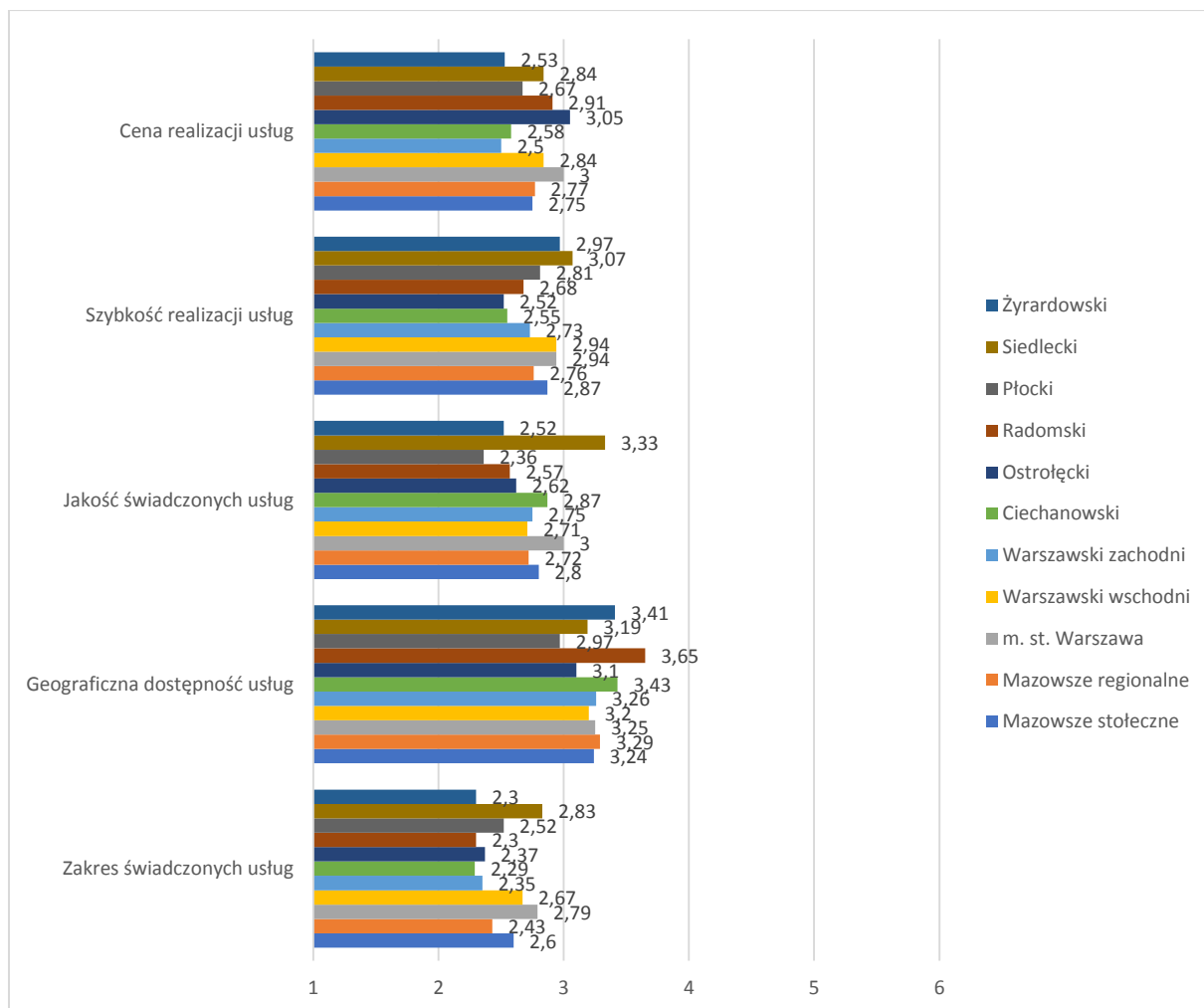

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

W przekroju według wielkości firmy większe różnice pomiędzy firmami dotyczyły oceny zakresu świadczonych usług (deklaracja zaspokojenia zapotrzebowania na te usługi zgodnie z oczekiwaniami składana była częściej wraz ze wzrostem wielkości firmy), geograficznej dostępności usług oraz jakości świadczonych usług (w ich przypadku ich ocena jako niezgodnych z oczekiwaniami wzrastała wraz z wielkością firmy).

Pomiędzy Mazowszem stołecznym i Mazowszem regionalnym nie zaznaczyły się większe różnice w żadnym z elementów oceny (Wykres 163). Geograficzna dostępność usług została najstąbiej oceniona przez przedsiębiorców w subregionie radomskim (3,65), ciechanowskim (3,43) i żyrardowskim (3,41), zaś najlepiej – w subregionie płockim (2,97) i ostrołęckim (3,10).

Wykres 163. Ocena stopnia zaspokojenia potrzeb mazowieckich przedsiębiorstw na usługi świadczone przez instytucje otoczenia biznesu w podziale na subregiony (średnia ocen w skali 1-6, gdzie 1 – brak potrzeb; potrzeba zaspokojona w stopniu zgodnym z oczekiwaniami, 6 – silna potrzeba; niezgodność z oczekiwaniami)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z przedsiębiorstwami, N=384

Podsumowanie

Istnieje szereg argumentów stanowiących uzasadnienie dla podejmowania interwencji publicznej dla wsparcia konkurencyjności przedsiębiorstw, w tym przede wszystkim firm sektora MŚP. Jako główny argument zazwyczaj podaje się konieczność (i zarazem możliwość przy wykorzystaniu instrumentów polityki) zrekomensowania niedoskonałości rynku. Wsparcie dla konkurencyjności MŚP powinno koncentrować się na tych obszarach, gdzie MŚP odczuwają najsilniejsze bariery dla ich rozwoju, a więc (i) lepszym i łatwiejszym dostępem do zewnętrznych źródeł finansowania ich działalności, w tym zwłaszcza w pierwszym, najbardziej newralgicznym okresie po rozpoczęciu działalności, gdy przedsiębiorstwo nie posiada jeszcze wystarczających, zakumulowanych zasobów własnych, (ii) większej dostępności i lepszej jakości usług świadczonych przez instytucje otoczenia biznesu, które mogą uzupełniać deficyt kompetencji niezbędnych do prowadzenia skutecznej walki konkurencyjnej na rynku oraz (iii) ogólnie poprawie warunków dla rozpoczęcia, prowadzenia i rozwoju działalności przedsiębiorstw, kształtowanych przez otoczenie regulacyjne.

Zdolność konkurencyjna przedsiębiorstw kształtowana jest czynniki wewnętrznymi i zewnętrznymi. W grupie wewnętrznych determinant konkurencyjności mazowieccy przedsiębiorcy największe znaczenie przypisali jakości produktów i usług, jakości obsługi klientów oraz stosowanym technikom promocji produktów. Relatywnie nisko

oceniono współpracę z innymi podmiotami, zdolności ochrony własnych pomysłów oraz umiędzynarodowieniu działalności firmy. Wywołanie w tych obszarach korzystnych zmian, co często objęte jest zakresem interwencji publicznej, będzie wymagać szczególnych starań, w tym m.in. prowadzenia szerokiej akcji popularyzatorskiej stymulującej odpowiednie zachowania podmiotów, do których takie działania byłyby skierowane.

Wśród działań, które mogą wspomóc podniesienie zdolności konkurowania mazowieckich przedsiębiorstw, sami zainteresowani wymienili w pierwszej kolejności działania inwestycyjne w największym stopniu w ich ocenie przyczyniające się do możliwości kształtowania zdolności konkurencyjnych budowanych w oparciu o jakość produktów i usług oraz jakość obsługi klientów. Wśród najsilniej artykułowanych potrzeb mazowieccy przedsiębiorcy wymieniali przede wszystkim nowe media cyfrowe oraz marketing i sprzedaż wspierające skuteczną promocję produktów i usług.

Mazowieccy przedsiębiorcy mają wyraźnie sprecyzowane preferencje odnośnie do rodzaju wsparcia finansowego dostępnego na rynku, wśród których znajdują się: dotacje bezzwrotne, zwolnienia, ulgi i preferencje podatkowe oraz dofinansowania przez prywatnego inwestora (private equity). Minimalna wielkość wsparcia finansowego pozwalająca zaspokoić cele ogólne rozwoju firmy mazowieckich przedsiębiorstw to w przypadku dotacji bezzwrotnej 92,7 tys. zł, zaś w przypadku wsparcia zwrotnego (np. w formie kredytu lub pożyczki) to 187,4 tys. zł.

W procesie rozwoju firmy mazowieckie przedsiębiorstwa stale współpracują przede wszystkim z przedsiębiorstwami działającymi w innej branży oraz przedsiębiorstwami działającymi w tej samej branży. Współpraca o stałym charakterze z innymi typami podmiotów realizowana jest w bardzo niewielkiej skali. Aż 9 na 10 mazowieckich przedsiębiorstw nie podejmuje współpracy z instytucjami otoczenia biznesu oraz instytucjami naukowymi, w tym instytucjami badawczo-rozwojowymi, co ogranicza potencjał do rozwoju działalności innowacyjnej i osłabia ich ogólny potencjał konkurencyjny.

Bardzo istotną rolę w podnoszeniu zdolności przedsiębiorstw do wdrażania innowacji mogą pełnić instytucje otoczenia biznesu, które poprzez świadczenie usług mogą uzupełniać deficyty wiedzy i kompetencji. Wymaga to jednak szerokiego dostępu do usług przez przedsiębiorców, ewolucji instytucjonalnego systemu wsparcia w kierunku szerszego włączania podmiotów komercyjnych oraz przekształcenia modelu dystrybucji z podażowego na popytowy dającego możliwość swobodnego wyboru przez przedsiębiorcę wykonawcy usługi. Z tego punktu widzenia należy podkreślić zasadność wprowadzenia w obecnym okresie programowania i wskazać na konieczność kontynuowania w kolejnym okresie programowania instrumentu, jakim jest bon na doradztwo. Jednocześnie, rekomenduje się rozważenie możliwości poszerzenia katalogu usług oferowanych w ramach tego instrumentu o nowe obszary o charakterze prorozwojowym, jak np. wycenę przedsiębiorstwa na potrzeby objęcia części jego udziałów przez fundusze private equity.

Diagnoza potrzeb w zakresie podnoszenia poziomu zatrudnienia i kwalifikacji zatrudnieniowych

W celu zobrazowania sytuacji w województwie mazowieckim na tle wybranych innych regionów przedstawiono poniżej zestawienie podstawowych wskaźników dotyczących rynku pracy. Tam gdzie dostępne były dane przedstawiono je również w rozbiciu na Mazowsze Regionalne i Mazowsze Stołeczne. Oprócz województw ościennych w zestawieniu uwzględniono Polskę Wschodnią oraz Polskę.

Tabela 64. Wskaźniki rynku pracy – porównanie między województwami

	Mazowieckie	Mazowsze stołeczne	Mazowsze regionalne	Lubelskie	Podkarpackie	Podlaskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-Mazurskie	Kujawsko-Pomorskie	Łódzkie	Polska Wschodnia	Polska
Stopa bezrobocia [%] (2017)	4,8	3,5	6,4	7,2	8,4	4,7	7,0	7,2	5,5	4,6	7,1	4,9
Bezrobotni zarejestrowani w wieku do 24 lat [% ogółu bezrobotnych] (2017)	11,7	7,2	14,0	14,6	14,0	13,5	14,1	12,7	12,4	10,0	13,9	12,4
Bezrobotni zarejestrowani w wieku 45 i więcej lat [% ogółu bezrobotnych] (2017)	37,6	43,5	34,7	31,4	32,9	36,3	33,3	37,4	34,6	40,5	33,9	36,4
Bezrobotni zarejestrowani pozostający bez pracy dłużej niż rok [% ogółu bezrobotnych] (2017)	44,3	40,5	46,2	44,0	46,1	45,4	35,5	39,7	45,2	41,9	42,7	40,5
Liczba utworzonych miejsc pracy na 1 zlikwidowane (2017)	2,55	bd.	bd.	2,26	2,46	2,89	2,45	2,29	2,19	2,83	2,43	2,63
Udział zatrudnionych w sektorze rolniczym [%] (2017)	10,4	1,5	21,4	22,7	12,3	20,1	19,5	11,8	13,0	12,2	17,2	10,2
Udział zatrudnionych w sektorze przemysłowym [%] (2017)	23,2	17,9	29,7	22,9	33,5	24,9	29,3	30,8	32,9	31,4	28,3	31,7
Udział zatrudnionych w sektorze usług [%] (2017)	66,4	80,6	48,9	54,4	54,2	55,0	51,2	57,4	54,0	56,5	54,5	58,1
Dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku do lat 3 (2017)	94,8	134,4	36,7	61,0	76,4	82,2	58,0	56,8	65,4	82,9	66,9	86,4

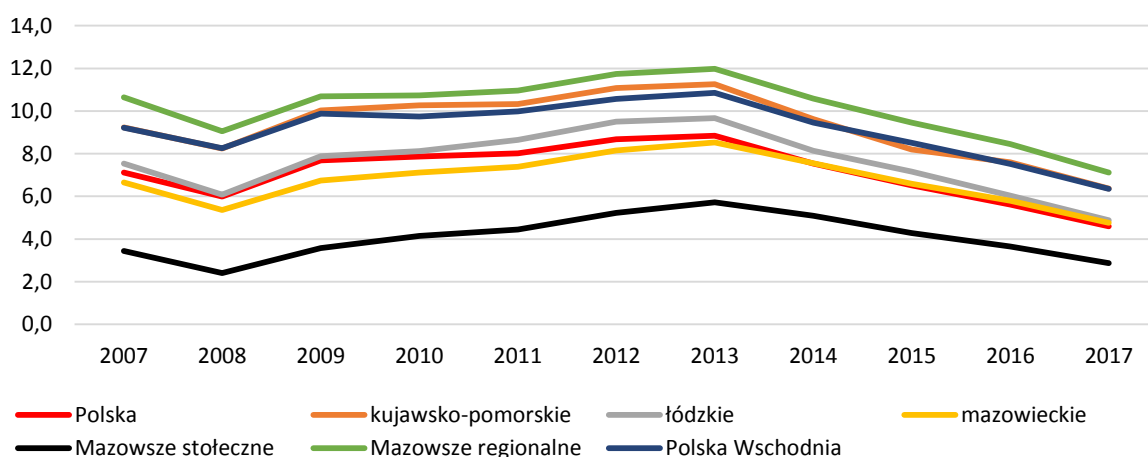
Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Województwo mazowieckie osiąga jako całość wyniki zbliżone do średniej krajowej, zarówno jeśli chodzi o skalę bezrobocia jak i jego dokładniejszą charakterystykę. Jest to kolejny omawiany w ramach niniejszego raportu obszar, gdzie występuje bardzo duża różnica między Mazowszem Stołecznym, gdzie sytuacja jest dobra, a Mazowszem Regionalnym gdzie jest ona słabsza niż w regionach sąsiednich. Mazowsze Stołeczne osiąga gorszy wynik jedynie we wskaźniku dotyczącym bezrobotnych zarejestrowanych w wieku 45 i więcej lat – stanowią oni 43,5% ogółu bezrobotnych, podczas gdy dla Mazowsza Regionalnego odsetek ten jest o niemal 9 punktów procentowych mniejszy. Co więcej jest to wynik najwyższy spośród wszystkich prezentowanych w tabeli powyżej regionów.

Na poniższym wykresie przedstawiono porównanie dotyczące ostatnich 10 lat obejmujące te same, co w zestawieniu powyżej, regiony. Na przestrzeni tych lat tendencje wszędzie były podobne – spadek do 2008 roku,

wzrost do 2013, po czym znów spadek, w większości przypadków do wartości niższej niż w 2008 roku. Wyraźnie jednak widać utrzymujące się znacząco lepsze wyniki dla Mazowsza Stołecznego, podczas gdy Mazowsze Regionalne osiągało najwyższe wskaźniki udziału bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym. Dystans między Mazowszem stołecznym a pozostałymi regionami nieznacznie się zmniejszył. Oba powyższe zestawienia obrazują zróżnicowanie tych dwóch obszarów województwa, co już wstępnie pozwala wnioskować o ich różnych potrzebach w zakresie wsparcia.

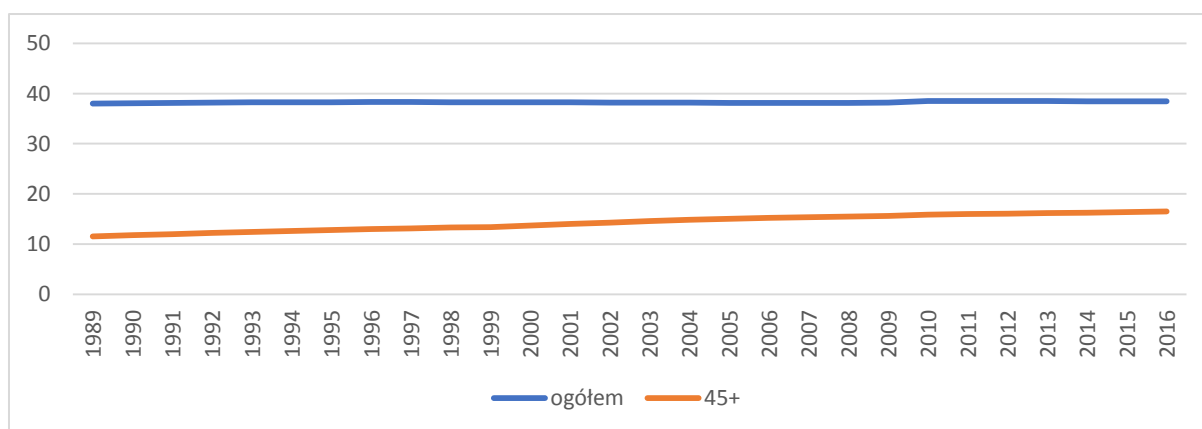
Wykres 164. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym [%] (2007 - 2017)

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Zachodzące zmiany demograficzne, starzejące się społeczeństwo wymuszają kształtowanie polityk w sposób uwzględniający wzrastającą liczbę osób w podeszłym wieku, w tym również schorowanych, wymagających większej opieki, bliskiej dostępności usług oraz lepszej dostępności transportowej. Jednak zmiany te wpływają również silnie na rynek pracy. Konieczne jest wydłużenie aktywności zawodowej osób po 50 roku życia, których liczba w Polsce stale rośnie. Jak pokazuje poniższy wykres w ciągu prezentowanych 27 lat przy względnie niewielkiej zmianie ogólnej liczby ludności, odnotowano wzrost liczby ludności w wieku 45+ w 2016 roku o ponad 40% w stosunku do liczby w 1989 roku.

Wykres 165. Stan ludności 1989-2016 – ogółem i 45+ (w mln)

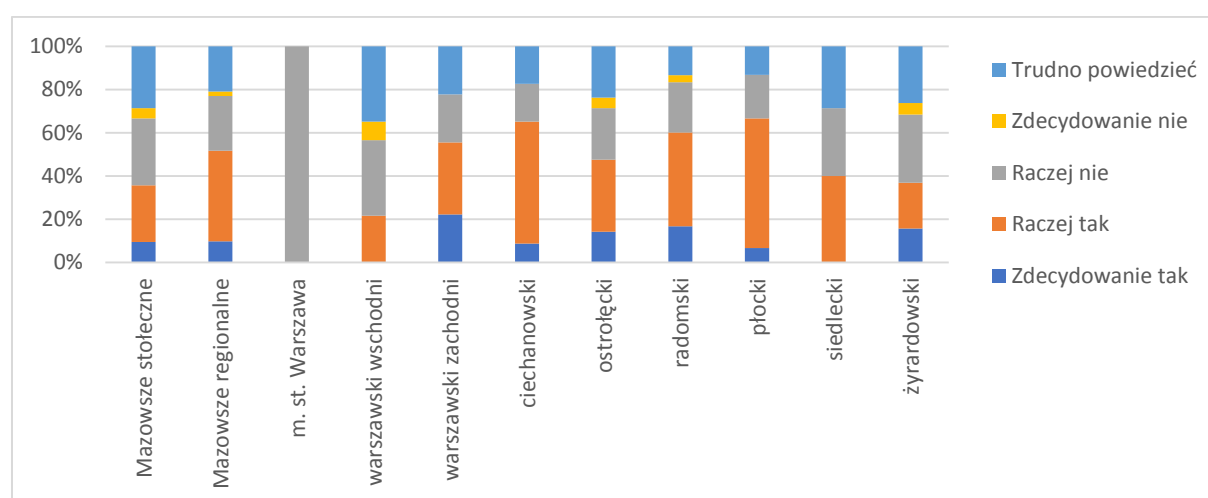
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Obawy wiążące się z zatrudnianiem osób starszych i tendencja do sięgania przez pracodawców po osoby młode, które postrzegane są nadal często jako lepiej wykształcone, ambitne, lepiej radzące sobie ze współczesnymi

technologiami, nie ustępują jeszcze całkiem podejściu opartemu na docenieniu seniorów za ich doświadczenie oraz możliwość skorzystania z ich wiedzy zdobytej przez lata, możliwej do przekazania młodszym pracownikom (rola mentorów, ekspertów, znawców). Niemniej jednak zmiany strukturalne (wzrost liczby osób w wieku 45+ w ogóle ludności) znalazły odzwierciedlenie we wzroście liczby starszych pracowników aktywnych na rynku pracy.

W ramach prowadzonego badania zapytano przedstawicieli jst czy dostrzegają na terenie ich gminy problem z zatrudnieniem osób powyżej 50 roku życia. 48,1% respondentów odpowiedziało, iż taki problem istnieje, 29,2% było przeciwnego zdania. Poniższy wykres prezentuje rozkład odpowiedzi w podziale na regiony i subregiony.

Wykres 166. Czy w Pana/Pani gminie/powiecie zauważalny jest problem z zatrudnieniem osób w wieku 50+? (n=185)

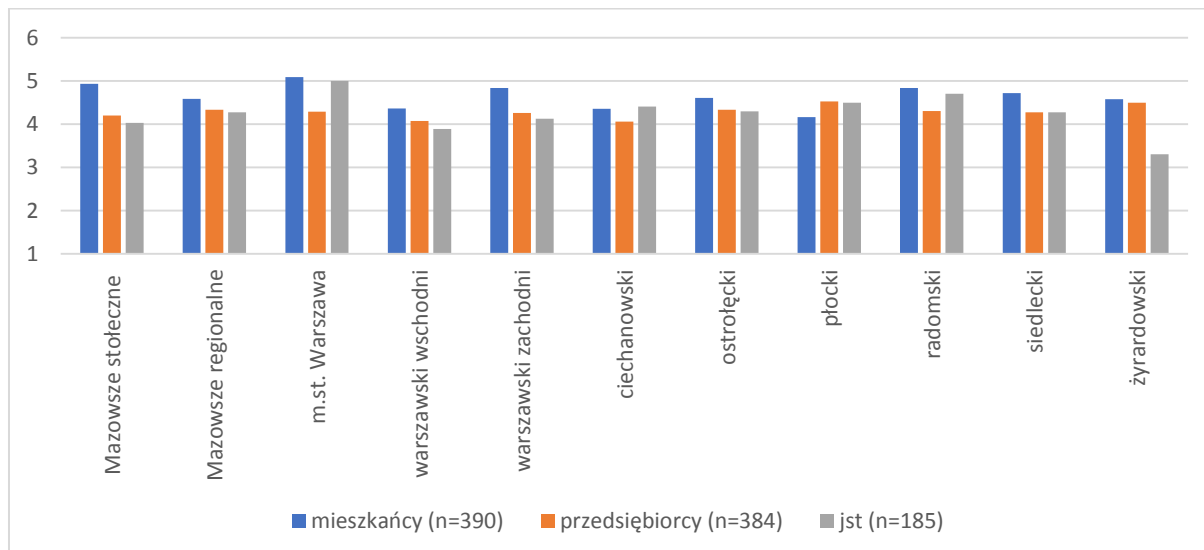

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedstawicielami jst, 2018 rok.

Najwyższy odsetek odpowiedzi „zdecydowanie tak” odnotowano w subregionie warszawskim zachodnim (22%), a najwyższy skumulowany dla odpowiedzi „zdecydowanie tak” i „raczej tak” dla subregionu płockiego (67%) i ciechanowskiego (66%). Porównanie między regionem Stołecznym i Regionalnym wskazuje na gorszą sytuację na terenie tego drugiego. Wśród powodów niechęci zatrudniania osób starszych wskazywano na ich gorszy stan zdrowia, częstsze zwolnienia lekarskie, niezdolność do wykonywania cięższych prac. Wydaje się, że pokutuje tu pewien stereotyp, w którym nie uwzględnia się, że najczęściej na zwolnieniach przebywają osoby młode, opiekujące się małymi dziećmi. W dalszej kolejności wskazywano na niechęć osób starszych do uczenia się i przekwalifikowania oraz niskie zdolności w zakresie ICT. Dalej wskazywano również na bliskość emerytury, a więc mniejszą opłacalność inwestowania w takiego pracownika, angażowania na stanowisku, z którego niedługo miałyby odejść. Z kolei wśród argumentów za zatrudnianiem osób 50+ wskazywano na ich doświadczenie i wiedzę oraz dyspozycyjność. Część osób wymieniło jako zaletę możliwość otrzymania dofinansowania do miejsca pracy oraz do szkolenia osób starszych.

W pytaniu o skalę potrzeb wspierania poszczególnych grup osoby 50+ plasują się wysoko i to w odpowiedziach wszystkich grup respondentów. Respondenci na skali 1-6, gdzie 1 oznacza brak potrzeby, a 6 bardzo silną potrzebę oceniali potrzebę wsparcia na terenie ich gminy wymienionych grup potencjalnych odbiorców ostatecznych. W przypadku wsparcia osób 50+ najniższa średnia wskaźnik mieszkańców odnotowana została dla subregionu płockiego (4,17), wśród przedsiębiorców dla ciechanowskiego (4,06), a wśród jst dla żyrardowskiego (3,31). Co ciekawe w tym ostatnim subregionie odczucia mieszkańców (4,58) i przedsiębiorców (4,5) są wyraźnie odmienne od wskaźnik jst. Dane te prezentuje poniższy wykres.

Wykres 167. Skala potrzeb wsparcia w zakresie zatrudnienia osób w wieku 50+ (skala 1-6, gdzie 1 oznacza brak potrzeby, a 6 bardzo silną potrzebę)

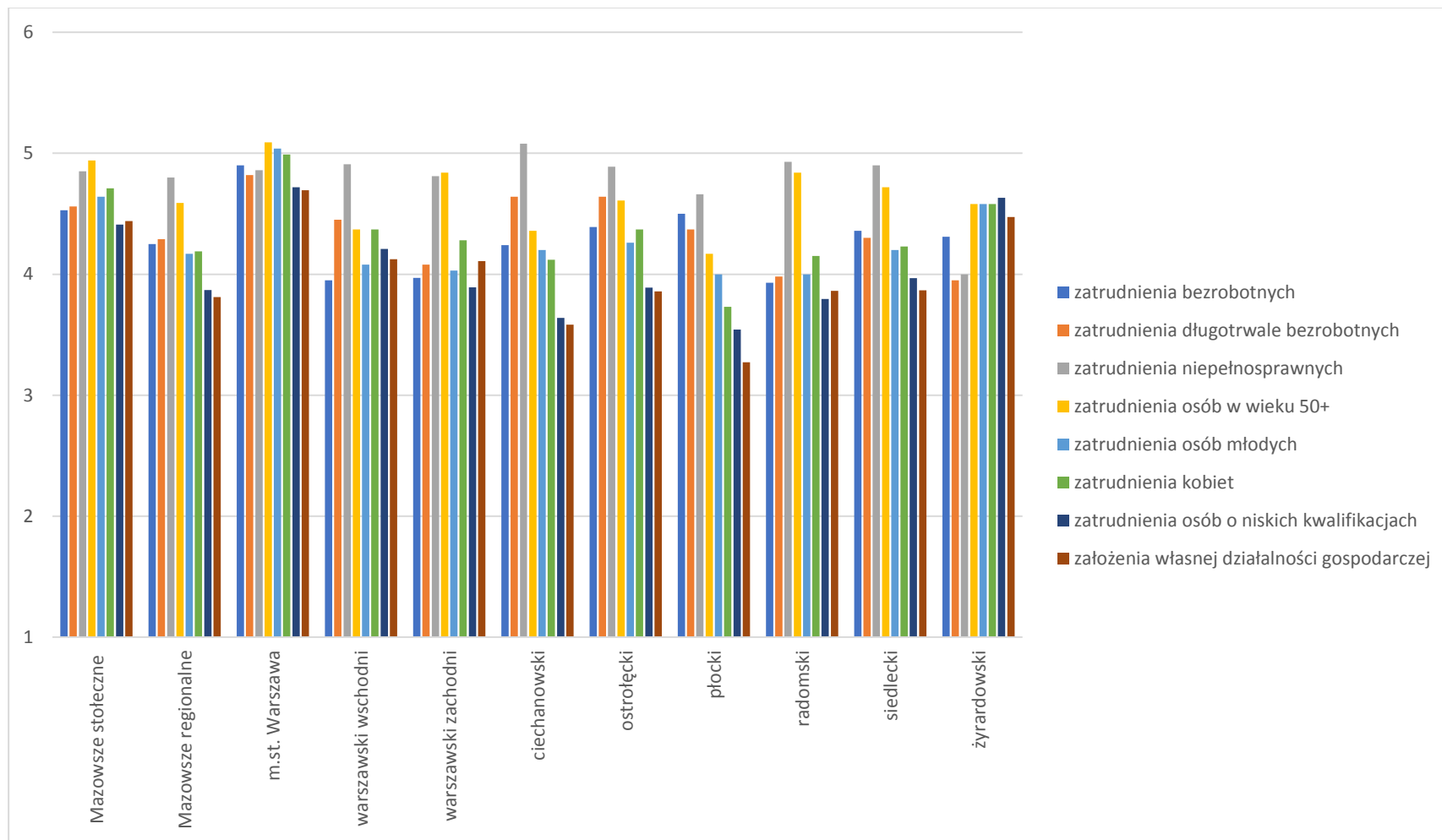

Źródło: Badania CAWI/CATI z interesariuszami, 2018 rok

Publiczne służby zatrudnienia i inne instytucje rynku pracy w obliczu starzejących się zasobów rynku pracy powinny realizować działania mające na celu jak najdłuższe utrzymanie osób starszych na rynku pracy, ale również działania kierowane do grup dotychczas w stopniu niewystarczającym funkcjonujących na rynku (np. kobiety, osoby z niepełnosprawnościami), by wzrósł odsetek aktywnych zawodowo. W przypadku osób starszych działania powinny być prowadzone dwutorowo. Po pierwsze należy podjąć działania kierowane bezpośrednio do tych osób, takie jak pomoc w podniesieniu kwalifikacji lub przekwalifikowaniu umożliwiającemu podjęcie nowej pracy, np. bardziej dopasowanej do wieku i możliwości psycho-fizycznych. Drugim kierunkiem powinno być gro działań kierowanych do przedsiębiorców, aby podnosić świadomość potrzeby właściwego zarządzania posiadanymi zasobami ludzkimi, w tym umiejętności utrzymania i docenienia osób 50+. Działania kierowane do przedsiębiorców powinny obejmować nie tylko osoby starsze, ale też służyć wzmocnieniu potrzeby sięgania po osoby pozostające dotychczas poza rynkiem pracy, umożliwiania im powrotu np. poprzez tworzenie żłobka lub przedszkola przyzakładowego lub doboru opiekuna, mentora spośród pracowników. Kolejnym działaniem rekomendowanym do realizacji jest prowadzenie przez instytucje rynku pracy bilansu kompetencji. Taka oferta powinna być kierowana szeroko, zarówno do osób aktywnych zawodowo, jak i biernych zawodowo. Doradztwo zawodowe poprzedzone analizą kompetencji pozwoli lepiej dobrać szkolenia (rozwój w obszarach zidentyfikowanych luk kompetencyjnych), łatwiej znaleźć pracę i trafniej ją dobrać (zgodnie z kompetencjami). Działanie to będzie szczególnie ważne w stosunku do osób, które pozostawały długo poza rynkiem pracy i mogą odczuwać lęk związany z powrotem na rynek pracy, wynikający również z poczucia braku odpowiednich kompetencji. Tymczasem bilans kompetencji pomoże im w budowaniu poczucia własnej wartości, gdy pozwoli im uzmysłowić sobie, że gro umiejętności rozwinęły poza rynkiem pracy (m.in. zajmując się domem).

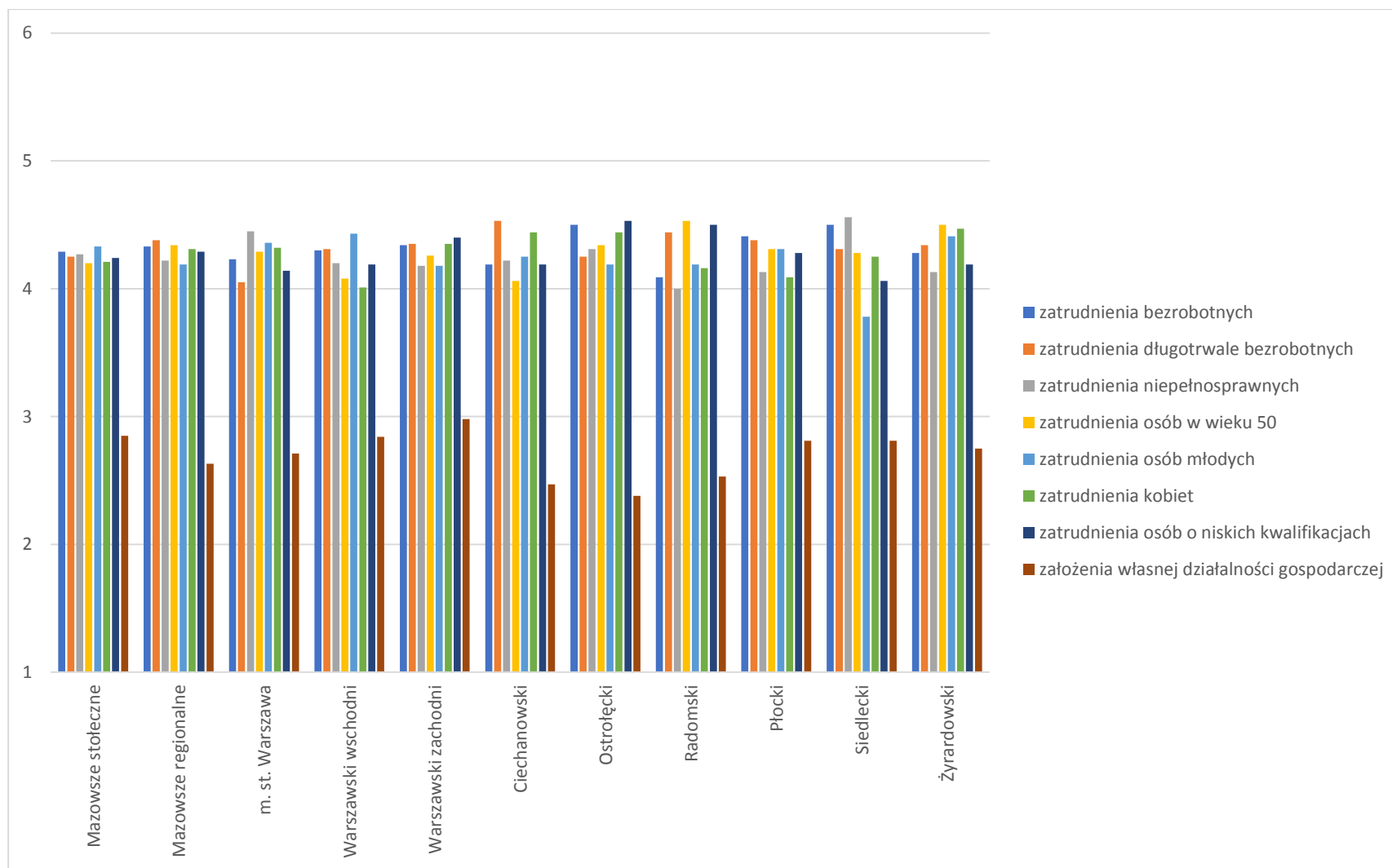
Kolejne trzy poniższe wykresy prezentują średnie z odpowiedzi mieszkańców, następnie przedsiębiorców i na końcu przedstawicieli jst, w zakresie wszystkich wskazanych obszarów wsparcia dotyczących zatrudnienia. Potrzeby średnio najwyżej oceniali mieszkańcy, nieco niżej przedsiębiorcy, a najniżej przedstawiciele jst. Wsparcie zatrudnienia osób starszych plasuje się wysoko na tle pozostałych potrzeb w przeważającej liczbie subregionów. W przypadku odpowiedzi przedsiębiorców niezależnie od (sub)regionu najniżej oceniono potrzebę wsparcia zakładania własnej działalności gospodarczej. Potrzeba ta również nie uzyskała wysokich wskazań w pozostałych grupach.

Wykres 168. Czy według Pana/Pani obecnie w Pana/Pani gminie istnieje potrzeba wsparcia w obszarach które zaraz Panu/Pani wymienię? Proszę na skali 1-6 ocenić jak silna jest ta potrzeba, gdzie 1 oznacza brak potrzeby, a 6 bardzo silną potrzebę – zatrudnienie, mieszkańcy (n=390)

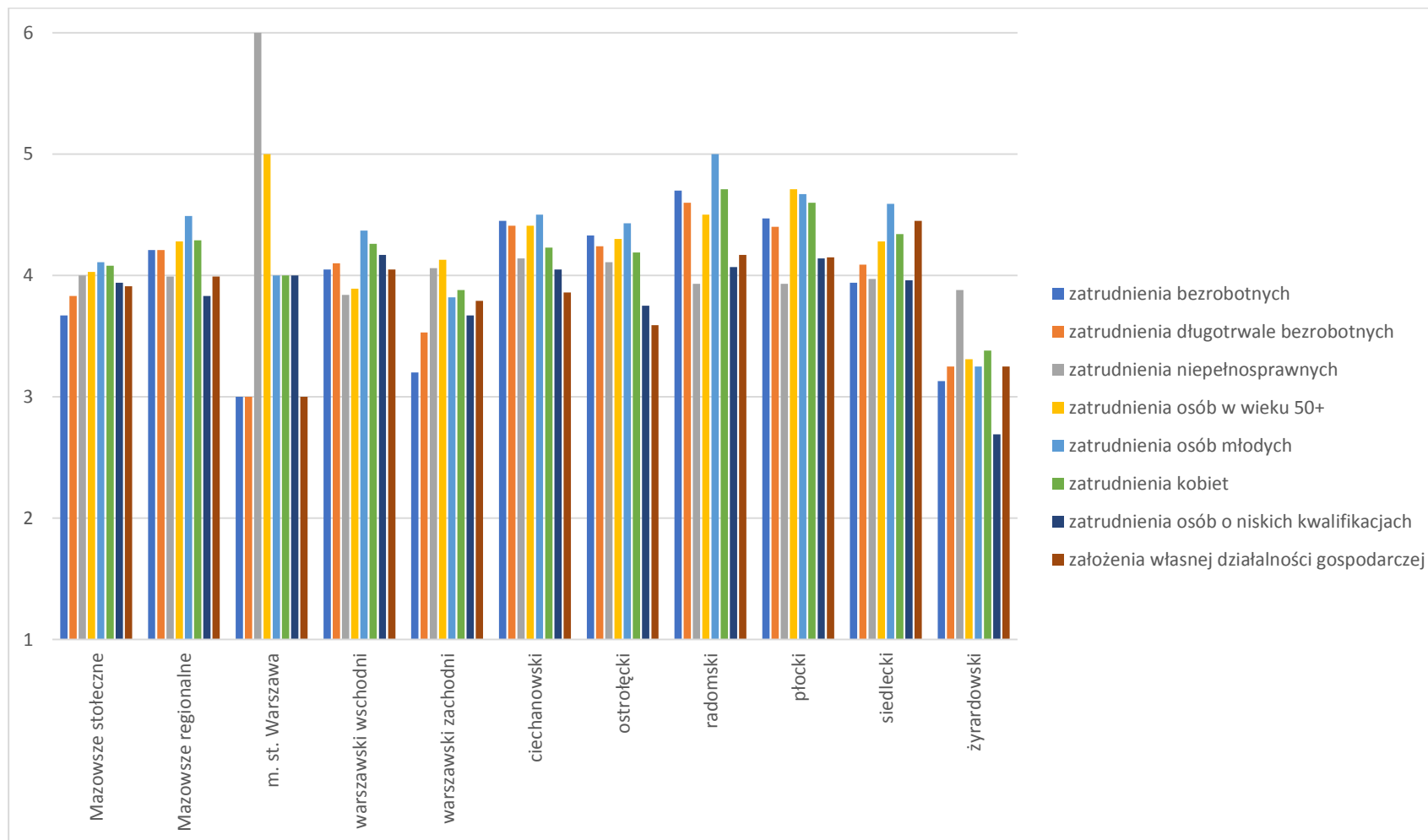
Źródło: Badanie CATI z mieszkańcami, 2018 rok.

Wykres 169. Czy według Pana/Pani obecnie w Pana/Pani gminie istnieje potrzeba wsparcia w obszarach które zaraz Panu/Pani wymienię? Proszę na skali 1-6 ocenić jak silna jest ta potrzeba, gdzie 1 oznacza brak potrzeby, a 6 bardzo silną potrzebę – zatrudnienie, przedsiębiorcy (n=384)

Źródło: Badanie CATI z przedsiębiorcami, 2018 rok.

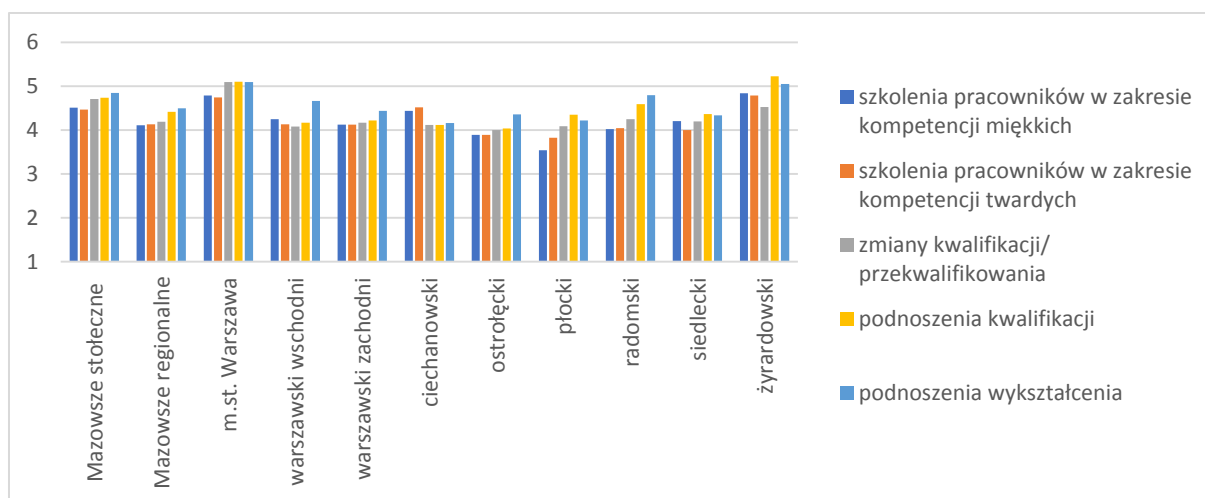
Wykres 170. Czy według Pana/Pani obecnie w Pana/Pani gminie istnieje potrzeba wsparcia w obszarach które zaraz Panu/Pani wymienię? Proszę na skali 1-6 ocenić jak silna jest ta potrzeba, gdzie 1 oznacza brak potrzeby, a 6 bardzo silną potrzebę – zatrudnienie, Jst (n=185)

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedstawicielami jst, 2018 rok.

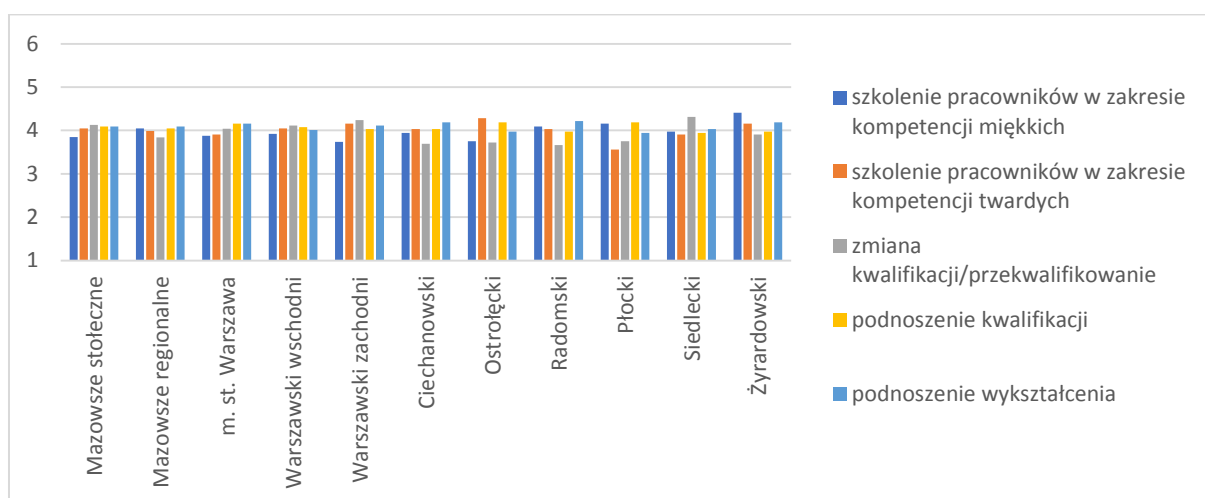
W ramach tego samego pytania wśród kwestii wymagających wsparcia respondenci oceniali skalę potrzeb w obszarze rozwoju pracowników i potencjalnych pracowników. Najsilniej na taką potrzebę wskazywali mieszkańcy, a szczególnie ci z Regionu Warszawskiego Stołecznego. O ile przedsiębiorcy wszystkie wskazane kwestie ocenili średnio na podobnym poziomie (ok. 4), o tyle jst i mieszkańcy zazwyczaj najmocniej (nawet >5) wskazywali na podnoszenie kwalifikacji i podnoszenie wykształcenia. Szczegółowe wyniki prezentują kolejne trzy wykresy.

Wykres 171. Czy według Pana/Pani obecnie w Pana/Pani gminie istnieje potrzeba wsparcia w obszarach które zaraz Panu/Pani wymienię? Proszę na skali 1-6 ocenić jak silna jest ta potrzeba, gdzie 1 oznacza brak potrzeby, a 6 bardzo silną potrzebę – rozwój, mieszkańcy (n=390)

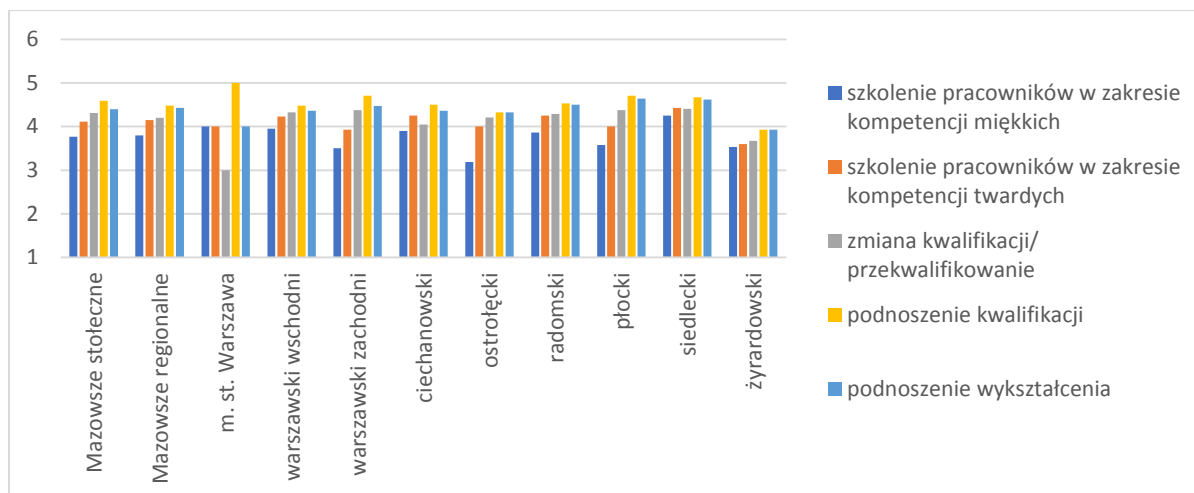
Źródło: Badanie CATI z mieszkańcami, 2018 rok.

Wykres 172. Czy według Pana/Pani obecnie w Pana/Pani gminie istnieje potrzeba wsparcia w obszarach które zaraz Panu/Pani wymienię? Proszę na skali 1-6 ocenić jak silna jest ta potrzeba, gdzie 1 oznacza brak potrzeby, a 6 bardzo silną potrzebę – rozwój, przedsiębiorcy (n=384)

Źródło: Badanie CATI z przedsiębiorcami, 2018 rok.

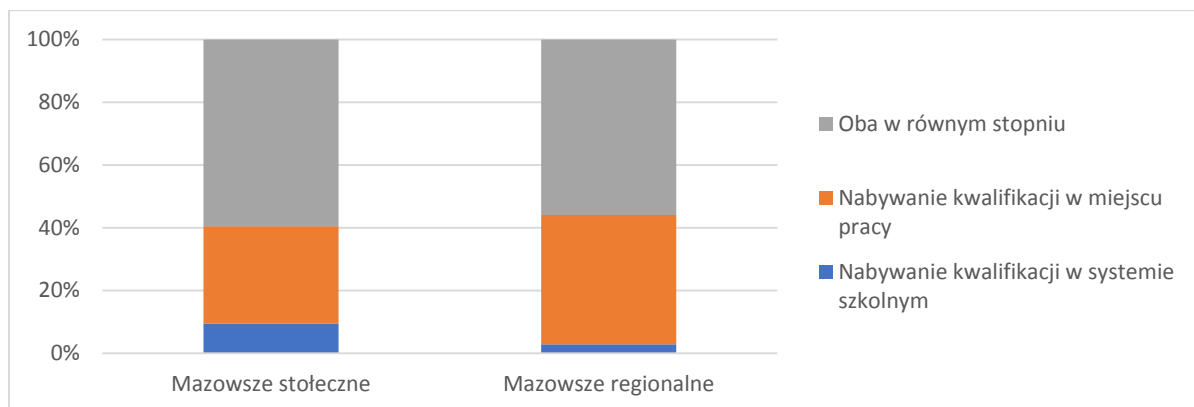
Wykres 173. Czy według Pana/Pani obecnie w Pana/Pani gminie istnieje potrzeba wsparcia w obszarach które zaraz Panu/Pani wymienię? Proszę na skali 1-6 ocenić jak silna jest ta potrzeba, gdzie 1 oznacza brak potrzeby, a 6 bardzo silną potrzebę – rozwój, Jst (n=185)

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedstawicielami jst, 2018 rok.

Zapytano przedstawicieli jst o skuteczność w zakresie nabywania kwalifikacji. Blisko 60% respondentów uznała, że nabywanie kwalifikacji w systemie szkolnym jest równie skuteczne co w miejscu pracy. Wśród pozostałych zdecydowanie przeważały odpowiedzi na tą drugą opcję.

Wykres 174. Co według Pana/Pani jest skuteczniejsze? – jst (n=185)

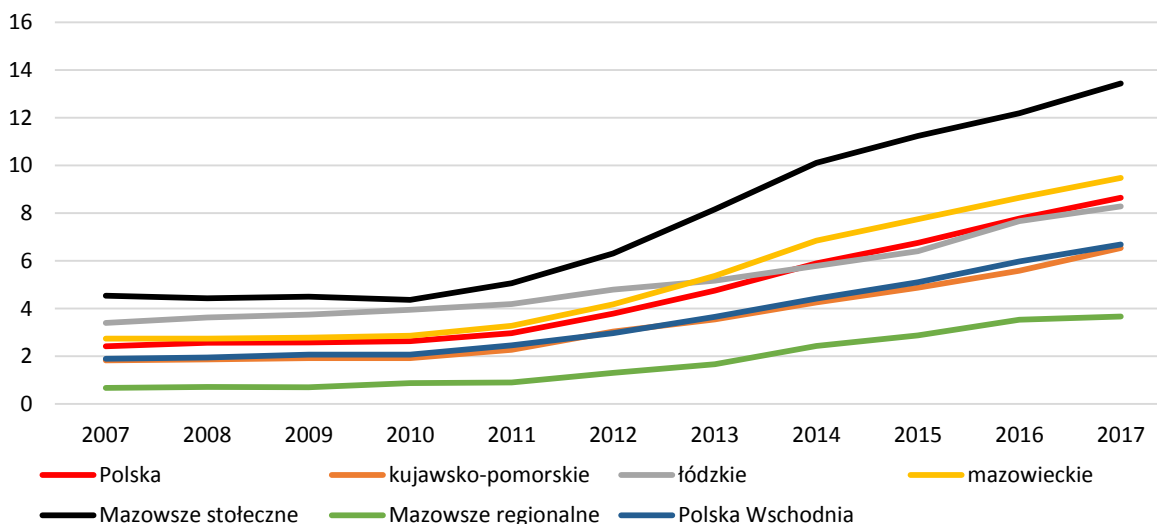
Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedstawicielami jst, 2018 rok.

Przeciwko nabywaniu kwalifikacji w systemie szkolnym przemawia przede wszystkim oderwanie od rzeczywistych potrzeb pracodawców względem wiedzy, kompetencji i umiejętności niezbędnych w danym miejscu pracy, na danym stanowisku. Za nabywaniem kwalifikacji w miejscu pracy przemawia również fakt, iż dorośli najlepiej uczą się w Cyklu Kolba, a więc poprzez doświadczanie i element sprawdzenia, przećwiczenia w praktyce, co często w systemie szkolnym nie jest możliwe.

Ostatnie wyodrębnione obszary potrzeb dotyczyły wspierania na rynku pracy rodziców małych dzieci, a w szczególności kobiet, których aktywność zawodowa jest niższa niż w przypadku mężczyzn. Jednym z powodów takiej sytuacji jest właśnie opieka na małymi dziećmi. Jak pokazuje poniższy wykres, pomimo

zwiększającego się odsetka dzieci objętych opieką w żłobkach, nadal jest on niski. Co więcej w przypadku regionu Mazowieckiego Regionalnego odsetek ten jest niższy niż w regionach sąsiadujących i w Polsce Wschodniej.

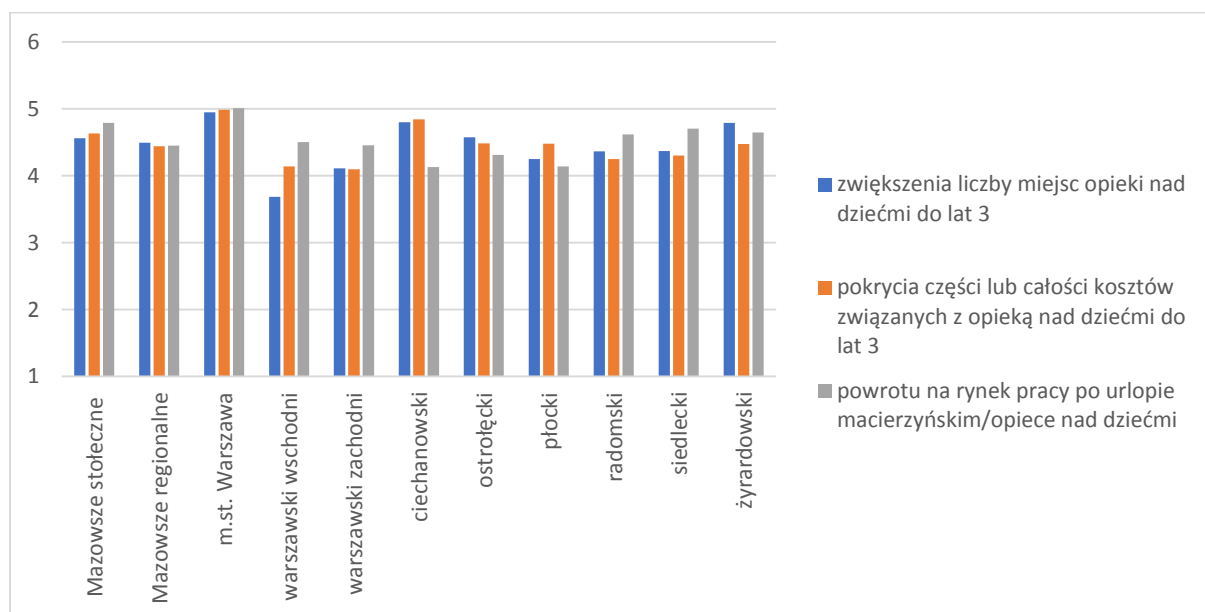
Wykres 175. Odsetek dzieci w wieku do 3 lat objęty opieką w żłobkach [%] (2007-2017)

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

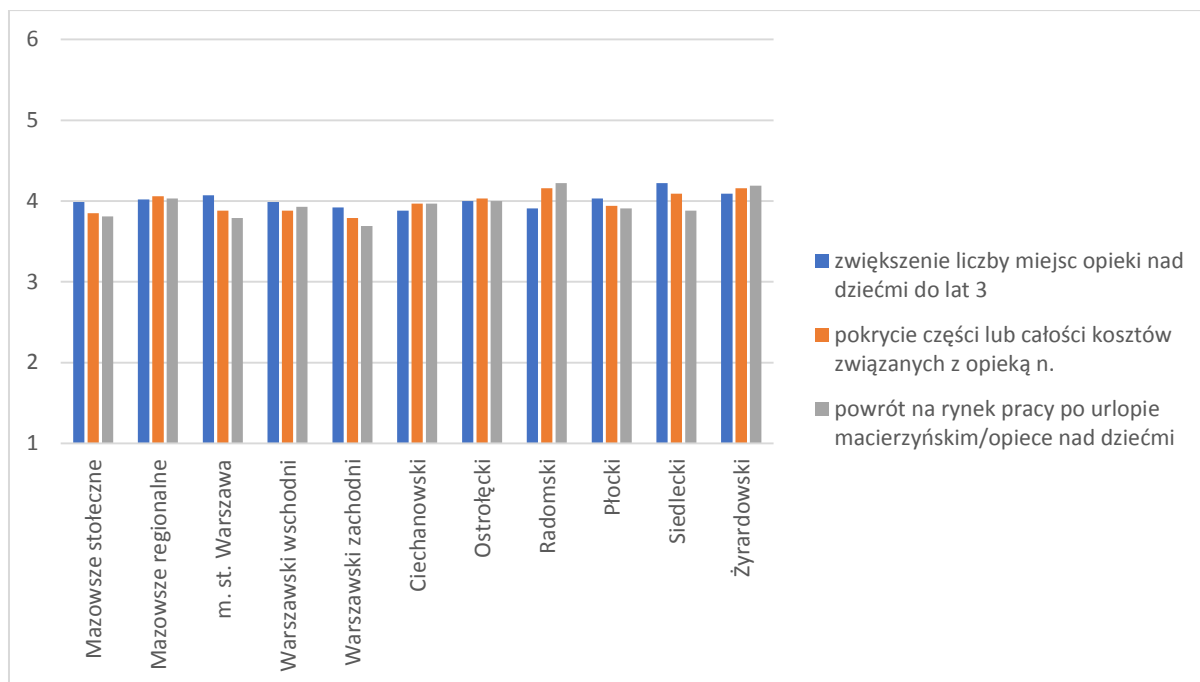
Poniższe trzy wykresy prezentują średnią ze wskazań respondentów badań CAWI/CATI na wielkość skali potrzeb wsparcia w tym obszarze.

Wykres 176. Czy według Pana/Pani obecnie w Pana/Pani gminie istnieje potrzeba wsparcia w obszarach które zaraz Panu/Pani wymienię? Proszę na skali 1-6 ocenić jak silna jest ta potrzeba, gdzie 1 oznacza brak potrzeby, a 6 bardzo silną potrzebę – żłobki, mieszkańcy (n=390)

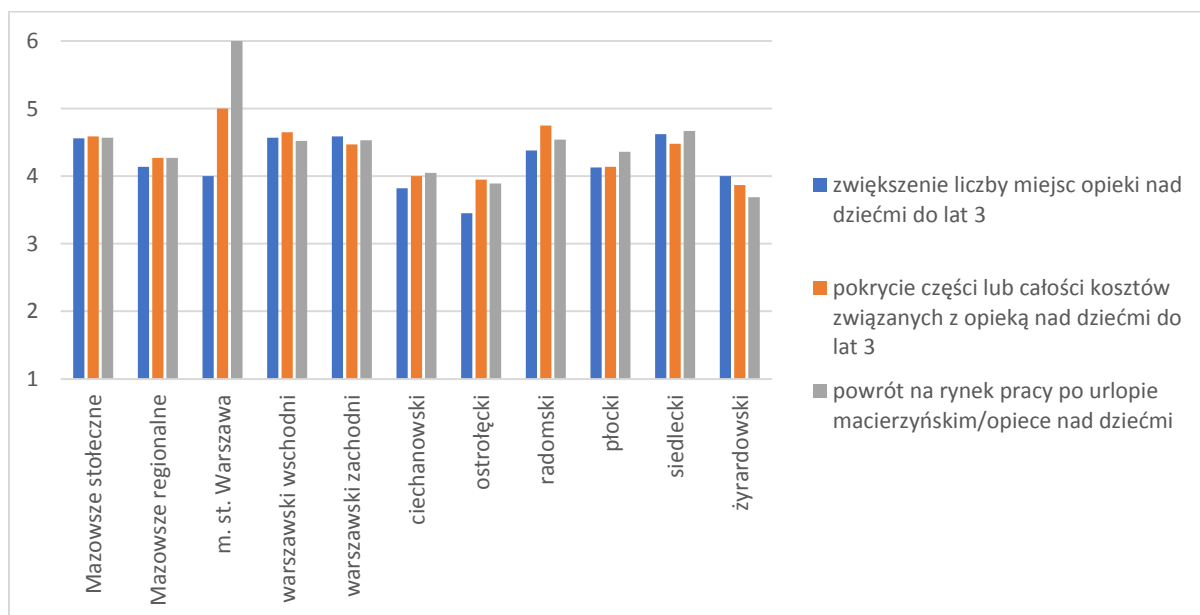
Źródło: Badanie CATI z mieszkańcami, 2018 rok.

Wykres 177. Czy według Pana/Pani obecnie w Pana/Pani gminie istnieje potrzeba wsparcia w obszarach które zaraz Panu/Pani wymienię? Proszę na skali 1-6 ocenić jak silna jest ta potrzeba, gdzie 1 oznacza brak potrzeby, a 6 bardzo silną potrzebę – żłobki, przedsiębiorcy (n=384)

Źródło: Badanie CATI z przedsiębiorcami, 2018 rok.

Wykres 178. Czy według Pana/Pani obecnie w Pana/Pani gminie istnieje potrzeba wsparcia w obszarach które zaraz Panu/Pani wymienię? Proszę na skali 1-6 ocenić jak silna jest ta potrzeba, gdzie 1 oznacza brak potrzeby, a 6 bardzo silną potrzebę – żłobki, Jst (n=185)

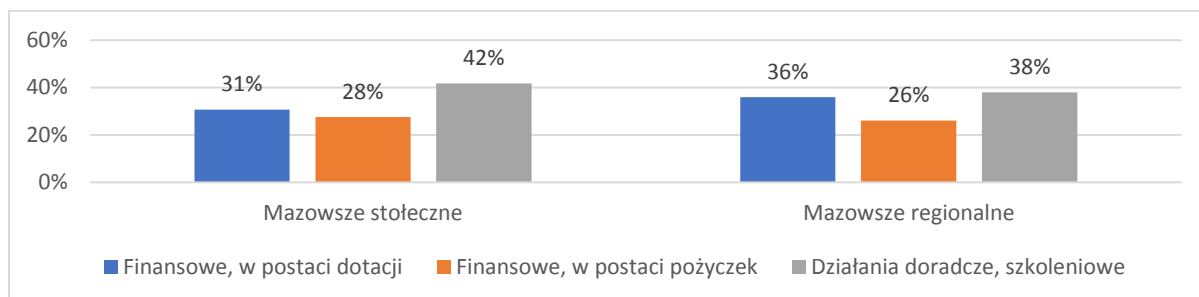

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedstawicielami jst, 2018 rok.

Przedstawione powyżej potrzeby wsparcia wskazują na konieczność wspierania MŚP i ich pracowników ze środków EFS. Z jednej strony jest to potrzeba w zakresie nabywania kwalifikacji, rozwoju pracowników w obszarach trafnie dopasowanych do potrzeb przedsiębiorstwa. Z drugiej strony wspieranie przedsiębiorstw by chętniej inwestowały w rozwój pracowników, których już posiadają, ale też osób dopiero wchodzących lub powracających na rynek pracy. Możliwość rozwijania młodego pracownika przy zewnętrznym wsparciu finansowym będzie przeciwdziałała obawie, że po wyszkoleniu odejdzie on do innego pracodawcy. Nawet gdy tak się stanie, to koszt finansowany zewnętrznym wsparciem będzie mniej dotkliwy dla pracodawcy. Podobne wsparcie niezbędne jest np. dla realizacji skutecznych staży i praktyk, gdzie mniejsze firmy nie są w stanie oddelegować jednego z pracowników do opieki nad taką osobą. Również możliwość dofinansowania przystosowania pracownika do pełnienia funkcji opiekuna, czy mentora osoby młodej, czy osoby długotrwale pozostającej poza rynkiem pracy i finansowania oddelegowania części jego czasu pracy do tego typu zadań nie tylko wzmocni utrzymanie tych osób na rynku pracy, poprzez ułatwienie im funkcjonowania w nowym miejscu, ale też podniesie chęć przyjmowania takich osób przez pracodawców. Dodatkowo zadania te mogą być wykonywane przez osoby starsze (opiekun, mentor), co z kolei wzmocni działania utrzymania na rynku pracy osób 50+, poprzez modyfikację zadań i ról adekwatnie do wieku i doświadczenia.

Przedsiębiorców zapytano o preferowaną formę wsparcia. Respondenci najczęściej wskazywali na działania doradcze, szkoleniowe, a najrzadziej na wsparcie finansowe w postaci pożyczek. Wyniki nieznacznie różnią się między regionami – firmy z Regionu Warszawskiego Stołecznego częściej (42%) wskazywały na działania doradcze i szkoleniowe niż firmy z Regionu Mazowieckiego Regionalnego (38%). Z kolei w tym drugim odnotowano wyższy odsetek wskazań na formę finansową w postaci dotacji (36%) niż w pierwszym (31%).

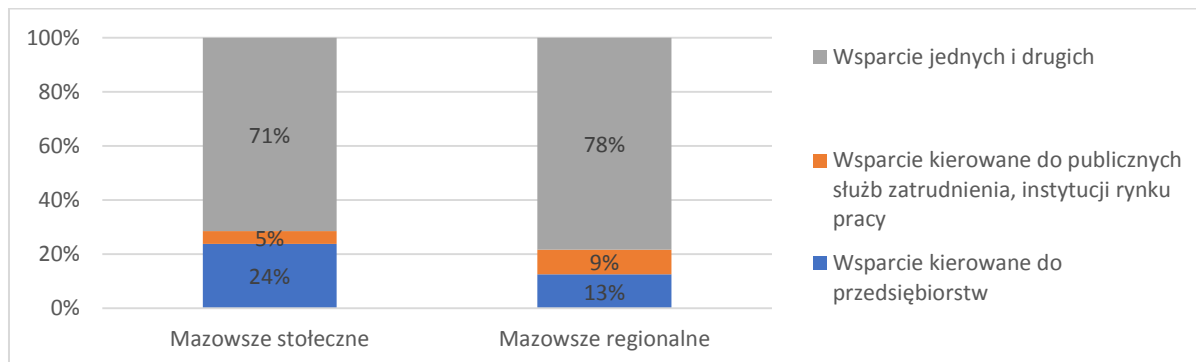
Wykres 179. Jaką główną formę według Pana/i powinno przybierać wsparcie w zakresie podnoszenia poziomu zatrudnienia i kwalifikacji zatrudnieniowych? – przedsiębiorstwa (n=384)

Źródło: Badanie CATI z przedsiębiorcami, 2018 rok.

Przedstawiciele jst zapytano o to czy wsparcie w zakresie podnoszenia poziomu zatrudnienia i kwalifikacji zawodowych powinno być kierowane do publicznych służb zatrudnienia, instytucji rynku pracy czy do przedsiębiorstw. Zdecydowana większość wskazała na potrzebę równoległego wspierania jednych i drugich, a pozostałe osoby częściej wskazywały jednak na przedsiębiorstwa. Poniżej prezentujemy wykres przedstawiający odpowiedzi dla obu regionów województwa mazowieckiego.

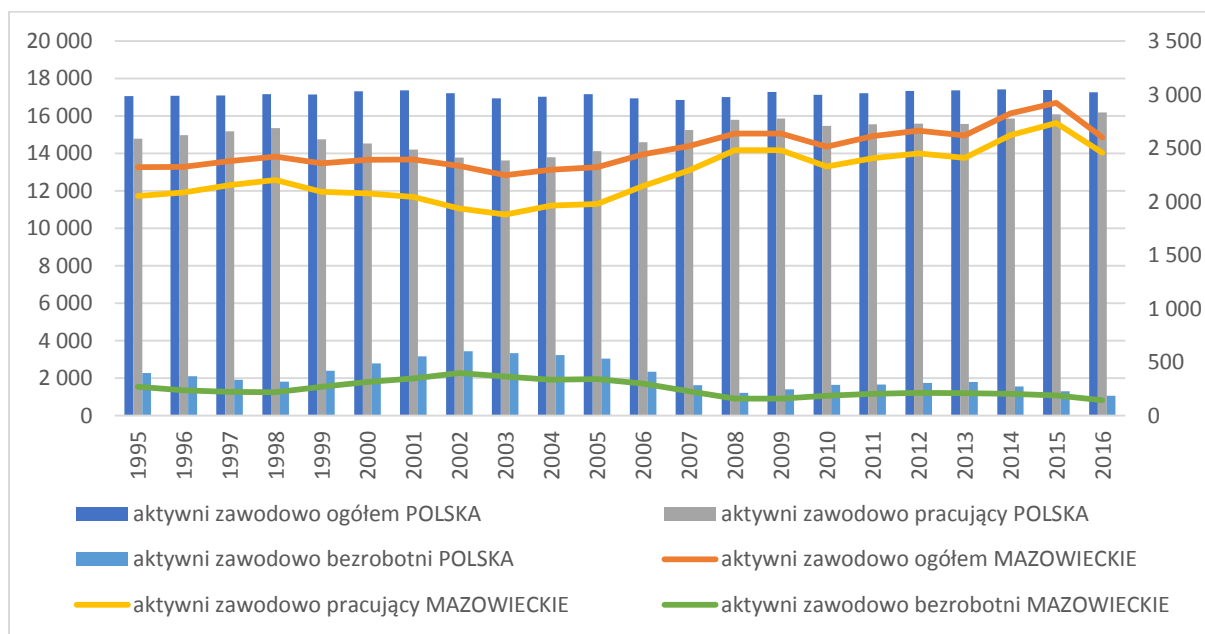
Wykres 180. Jaki rodzaj wsparcia w zakresie podnoszenia poziomu zatrudnienia i kwalifikacji zatrudnieniowych jest według Pana/Pani najbardziej adekwatny dla tego typu działań? – jst (n=185)

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedstawicielami jst, 2018 rok.

Według danych z badania BAEL ludność na koniec IV kwartału 2016 roku w wieku 15 lat i więcej w województwie mazowieckim wynosiła 4 345 tyś osób, z czego 47% stanowili mężczyźni. Aktywnych zawodowo było 2 602 tyś, co stanowi 59,9% ogółu ludności 15+. Współczynnik aktywności zawodowej ma zdecydowanie wyższą wartość dla mężczyzn (67,7%) niż dla kobiet (52,9%) i nieznacznie wyższą dla miast (60,4%) niż dla wsi (59,1%). Wśród aktywnych zawodowo 95,0% stanowią pracujący, a 5,0% bezrobotni, przy czym wskaźnik zatrudnienia jest wyższy dla mężczyzn (64,4%) niż dla kobiet (50,1%) i dla miast (57,7%) niż dla wsi (55,5%). Stopa bezrobocia dla mężczyzn wynosi 4,8%, a dla kobiet 5,3% i niższa jest w miastach (4,5%) niż na wsi (6,0%).

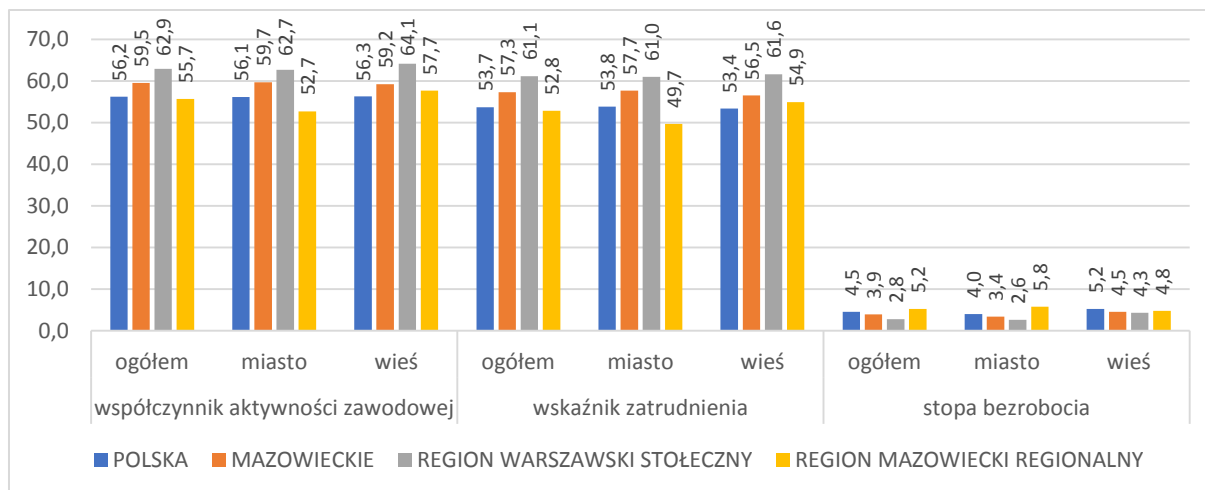
Wykres 181. Aktywni zawodowo (w tyś) – Polska (skala z lewej) i województwo mazowieckie (prawa skala) w latach 1995-2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Poniżej prezentujemy omówione dane w podziale na miasto/wieś dla regionów województwa mazowieckiego.

Wykres 182. Aktywność ekonomiczna ludności wg miejsca zamieszkania – 2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Poniższa tabela prezentuje zestawienie danych w podziale na regiony i podregiony oraz dla całego województwa mazowieckiego i dla Polski na przestrzeni 10 lat (2007-2017).

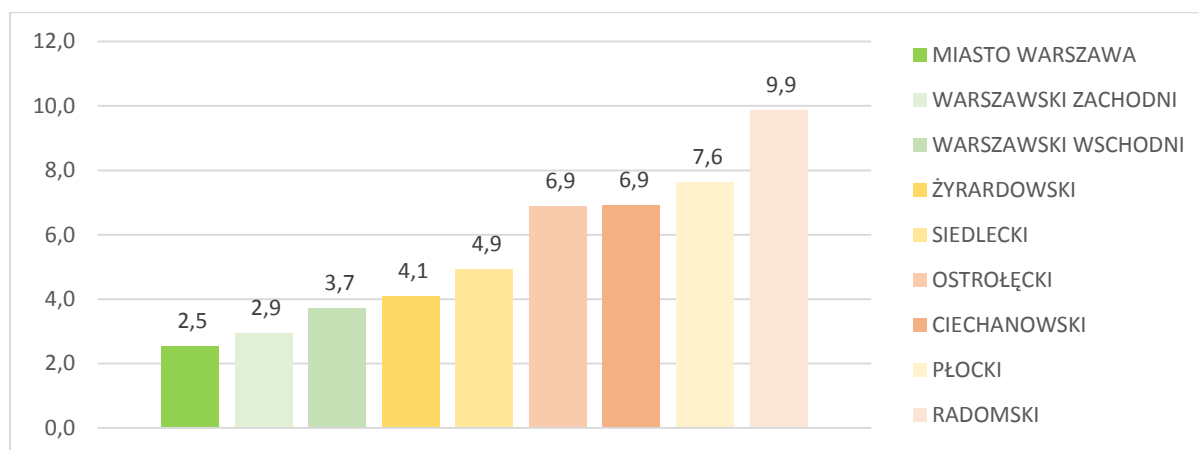
Tabela 65. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (%)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Polska	7,1	6,0	7,7	7,9	8,0	8,7	8,8	7,5	6,5	5,6	4,6
Województwo Mazowieckie	6,6	5,4	6,7	7,1	7,4	8,2	8,5	7,6	6,6	5,8	4,8
Region Warszawski Stołeczny	3,4	2,4	3,6	4,2	4,4	5,2	5,7	5,1	4,3	3,7	2,9
Podregion Miasto Warszawa	2,9	1,9	2,8	3,6	3,9	4,6	5,2	4,6	3,8	3,2	2,5
Podregion Warszawski Wschodni	5,0	3,6	5,1	5,3	5,7	6,8	7,3	6,5	5,5	4,8	3,7
Podregion Warszawski Zachodni	3,6	2,8	4,2	4,6	4,8	5,4	5,6	5,0	4,3	3,7	2,9
Region Mazowiecki Regionalny	10,6	9,1	10,7	10,7	11,0	11,7	12,0	10,6	9,5	8,4	7,1
Podregion Ciechanowski	10,2	8,3	10,5	10,3	10,9	11,6	11,9	10,6	9,9	8,6	6,9
Podregion Ostrołęcki	11,0	8,8	10,7	10,4	11,0	11,4	11,5	10,0	8,7	8,1	6,9
Podregion Radomski	14,6	13,2	15,0	15,4	15,1	16,0	16,1	14,2	13,0	11,6	9,9
Podregion Płocki	11,5	8,8	10,1	10,4	10,9	11,8	12,2	11,1	9,6	8,8	7,6
Podregion Siedlecki	7,3	6,7	7,6	7,4	7,5	8,5	9,0	7,8	6,9	6,0	4,9
Podregion Żyrardowski	5,5	4,5	6,2	6,2	6,5	7,1	7,3	6,5	5,4	4,9	4,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Od 2013 roku dla wszystkich podregionów zaobserwować można regularny spadek udziału bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym. Różnice między nimi są jednak znaczne. Dla regionu Warszawskiego Stołecznego w 2017r. przyjmował wartości od 2,5% do 3,7%, podczas gdy dla regionu Mazowieckiego Regionalnego sięgał nawet 9,9%, a więc nawet 4-krotnie więcej niż dla Warszawy. Poniżej na wykresie zaprezentowano dane dla poszczególnych podregionów w roku 2017.

Wykres 183. Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym (%) – podregiony, 2017 rok

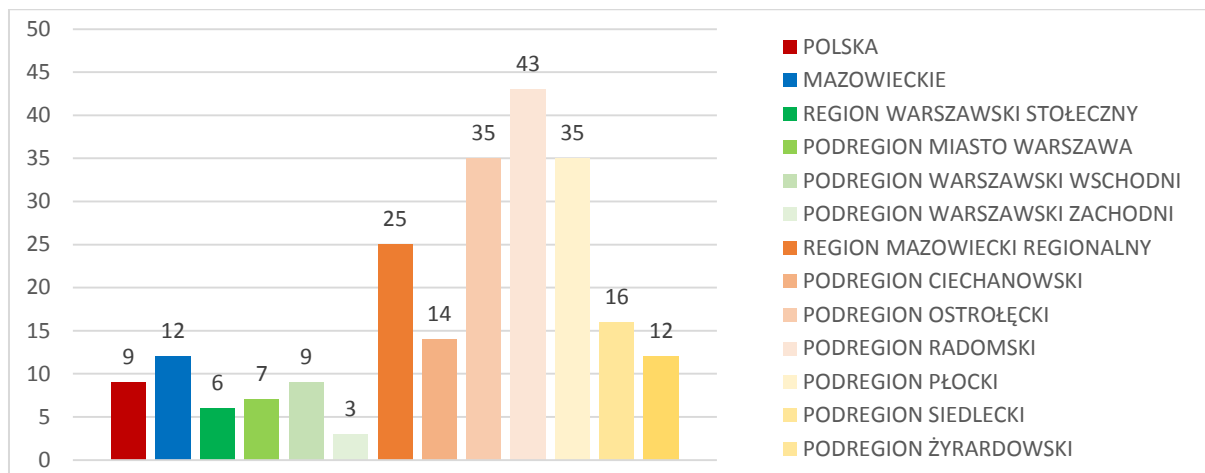
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Na wykresie wyraźnie widać różnicę między poszczególnymi subregionami województwa mazowieckiego. Tym samym wskazuje na zróżnicowane potrzeby poszczególnych regionów w zakresie wspierania bezrobotnych, wynikających z sytuacji na rynku pracy na danym obszarze. Potrzeby te będą znacznie wyższe dla podregionów Mazowsza Regionalnego, a największe dla radomskiego, podczas gdy Mazowsze Stołeczne, szczególnie podregion miasto Warszawa i warszawski zachodni potrzeby te mogą mieć zupełnie inny charakter. W wynikach badań CAWI/CATI wskazania na potrzeby wspierania bezrobotnych i długotrwale bezrobotnych w poszczególnych subregionach nie są aż tak mocno zróżnicowane. Nawet w regionie gdzie jest mniejszy odsetek bezrobotnych poczucie potrzeby wspierania tych grup w odczuciu interesariuszy jest równie silne. Należy tu jednak zauważyć, że gdy sytuacja na rynku pracy staje pozytywna, spada bezrobocie i poza rynkiem pracy zostają przede wszystkim osoby, które poza nim chcą pozostać, wsparcie to powinno przyjąć nową, bardziej kompleksową formę. Zdaniem ekspertów uczestniczących w wywiadach zasadne byłoby objęcie opieką osoby aktywizowanej w szerszym zakresie zarówno działań, jak i horyzontu czasowego. Wsparcie nie powinno ograniczać się do pomocy w znalezieniu pracy czy przeszkoleniu danej osoby, ale również przygotowania do rozmowy kwalifikacyjnej, wsparcia w przypadku nie otrzymania pracy i mobilizowania do udziału w kolejnych rozmowach, w sytuacji otrzymania pracy wsparcie w odnalezieniu się w nowym miejscu i nowej sytuacji społecznej, motywowania do przyjęcia do pracy, pomoc w radzeniu sobie z relacjami pracowniczymi i społecznymi, w tym wsparcie psychologiczne. Są to osoby przebywające już bardzo długo poza rynkiem pracy, w związku z czym przełamanie barier, które je trzymały tyle czasu poza taką rolą społeczną, będzie dla nich niezwykle trudne i konieczne jest wsparcie, które zminimalizuje próby ponownego wycofania się i ucieczki z rynku pracy. Tego typu opiekun może pochodzić nie tylko z urzędu pracy, możliwe jest również dofinansowanie pracodawców by delegowali doświadczonego pracownika w ramach godzin pracy do opieki nad taką osobą.

Analizując liczbę bezrobotnych zarejestrowanych przypadających na 1 ofertę pracy zauważyć można, iż popyt w nierównym stopniu odpowiada na podaż, a więc ponownie świadczy to o zróżnicowanych potrzebach wsparcia, którego potrzebowałyby podregiony. Najwięcej bezrobotnych na 1 ofertę pracy przypada w podregionie radomskim (43), ostrołęckim (35) i plockim (35) co prezentuje poniższy wykres. Nie tylko więc

w subregionie radomskim odnotowano największy udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym, ale również najmniejszą liczbę ofert pracy, a więc słabe perspektywy znalezienia pracy.

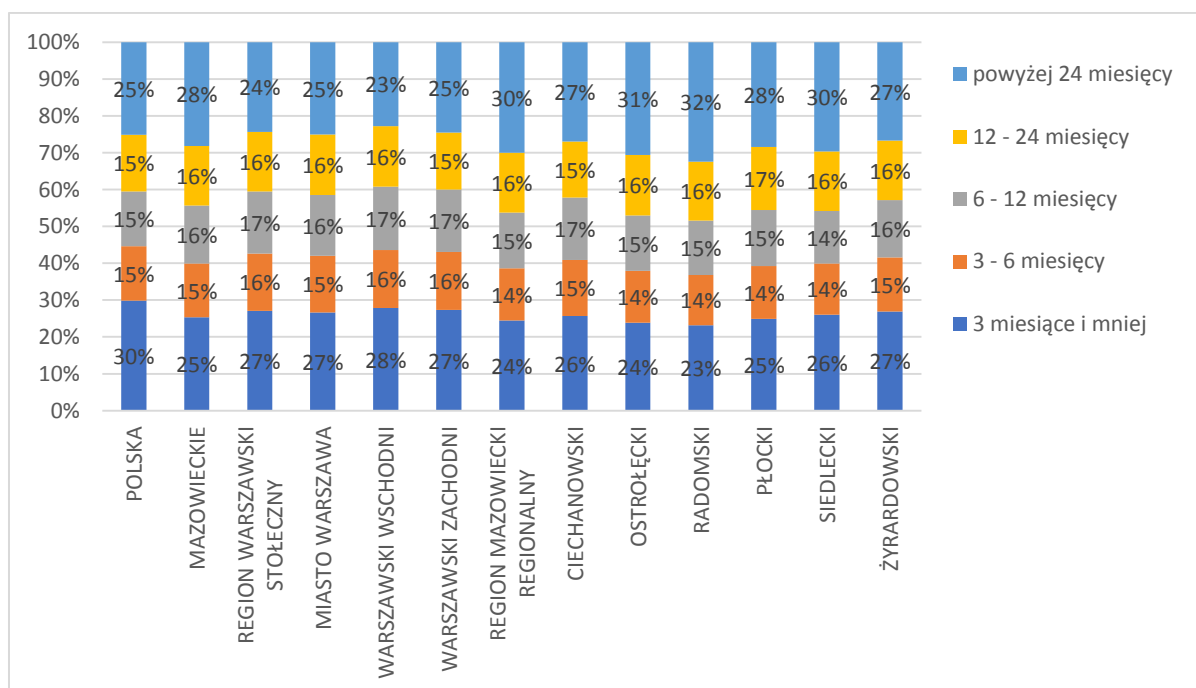
Wykres 184. Bezrobotni zarejestrowani na 1 ofertę pracy – dane na kwiecień 2018 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Czas pozostawania bez pracy nie różnicuje znacząco poszczególnych podregionów, szczególnie dla wartości średniowych (3-24 m-ce). Różnicę można zauważyć na poziomie regionu, gdzie w Warszawskim Stołecznym pozostawanie bez pracy powyżej 24 miesięcy ma miejsce w przypadku 24% bezrobotnych, a dla Mazowieckiego Regionalnego dla 30%. Z kolei dla grupy pozostającej bez pracy poniżej 3 miesięcy różnica wynosi 3 punkty procentowe na korzyść Warszawskiego Stołecznego.

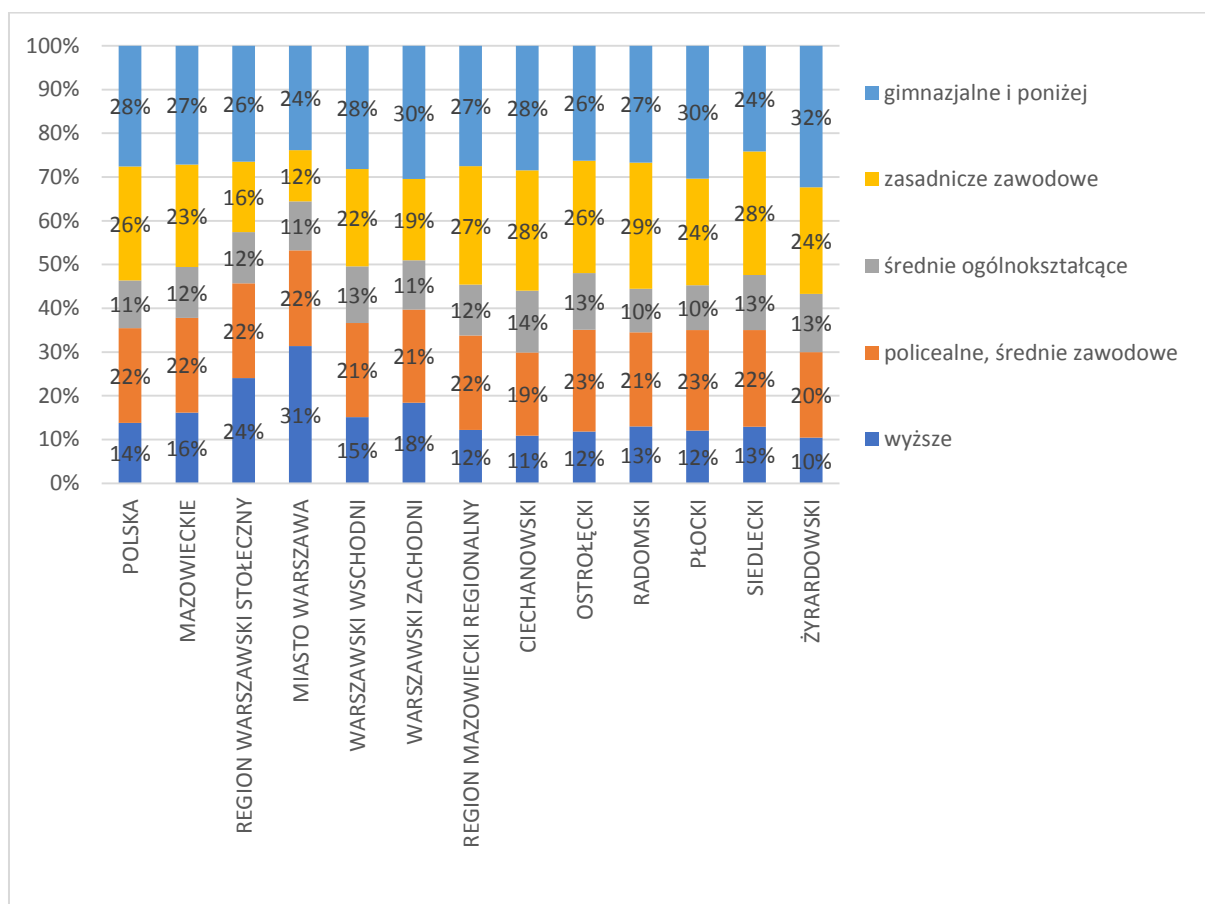
Wykres 185. Bezrobotni zarejestrowani wg czasu pozostawania bez pracy dane na 2017 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Struktura bezrobotnych zarejestrowanych ze względu na posiadane wykształcenie nieznacznie różnicuje regiony. W przypadku Stołecznego Warszawskiego, a szczególnie Miasta Warszawa, odnotować można wyższy udział osób z wykształceniem wyższym. Z kolei dla Mazowsza Regionalnego zauważalny jest większy odsetek osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym. Szczegółowe dane prezentuje poniższy wykres.

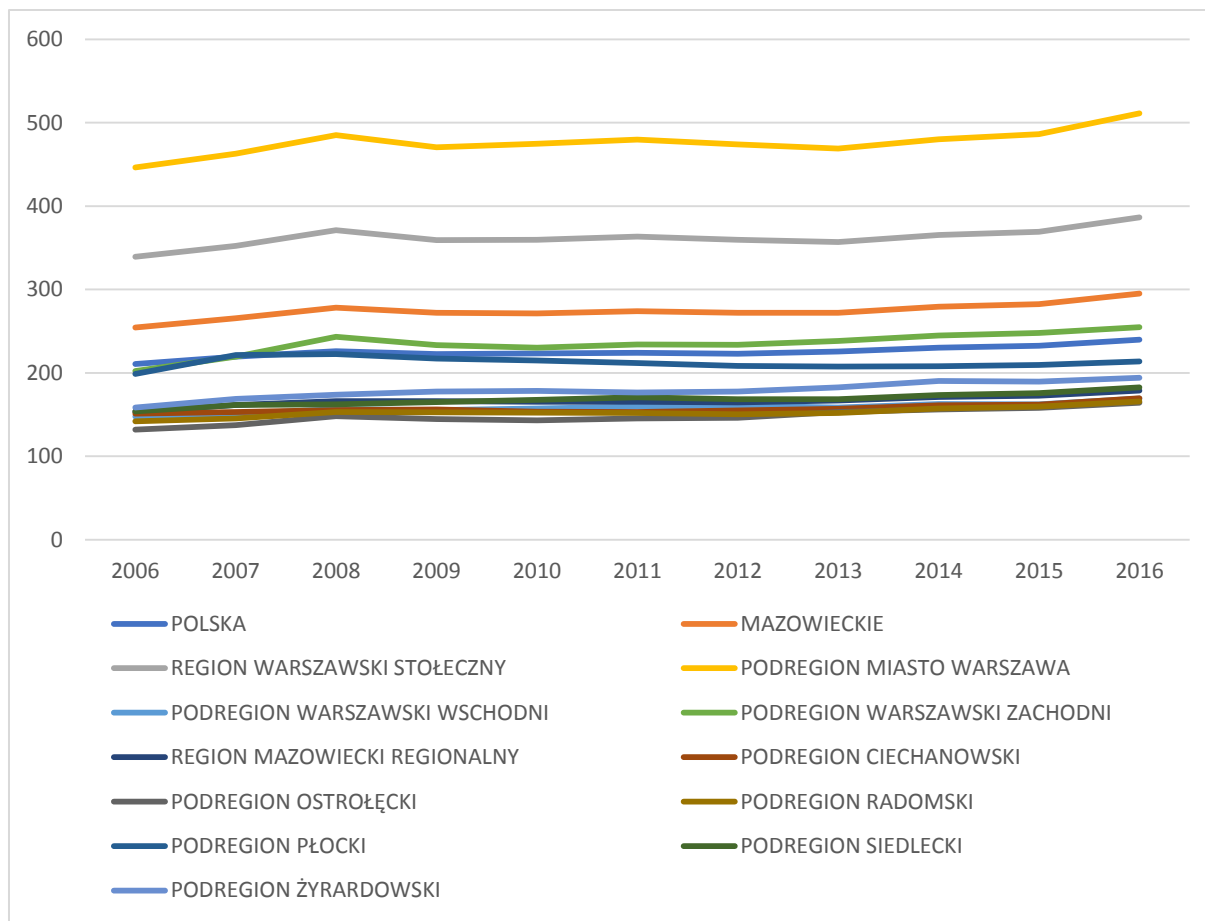
Wykres 186. Bezrobotni zarejestrowani wg poziomu wykształcenia dane za rok 2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Pozytywna tendencja wzrostowa od 2013 roku zauważalna jest również w liczbie pracujących na 1000 ludności. Jednak również ta dana obrazuje znaczące różnice między Warszawą a pozostałymi podregionami. Miasto Warszawa osiąga wartości ponad 3-krotnie wyższe niż wartości dla podregionów Mazowsza Regionalnego. W tym zakresie jednak nie ma dużych różnic między pozostałymi podregionami, co prezentuje poniższy wykres.

Wykres 187. Liczba pracujących na 1000 ludności (2006-2016)

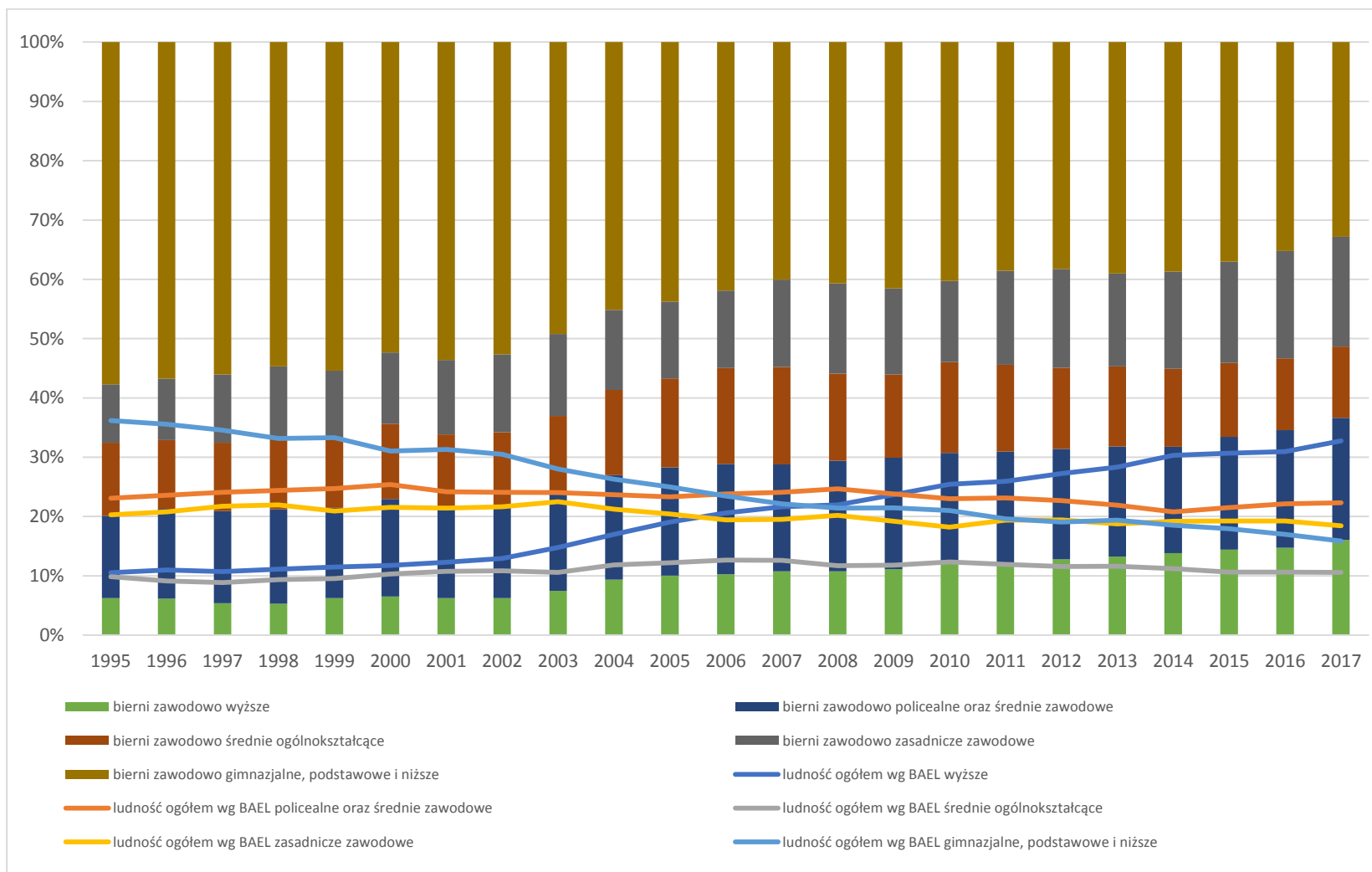
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Osoby w wieku 45+ stanowiły w województwie mazowieckim 50,6% ludności w wieku 15+. Wśród osób powyżej 45 roku życia aktywni zawodowo stanowią 45%, z czego 96,8% to osoby pracujące, a zaledwie 3,2% bezrobotni. Wśród wszystkich biernych zawodowo osoby w wieku 45+ stanowią 69,4%.

Najniższy współczynnik aktywności zawodowej i wskaźnik zatrudnienia oraz najwyższa stopa bezrobocia jest wśród osób o najniższym wykształceniu – gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe (odpowiednio: 17,2%; 15,2%; 10,9%). Na drugim końcu plasuje się grupa osób o wykształceniu wyższym (odpowiednio: 80,5%; 77,8%; 3,4%).

Poniższy wykres prezentuje dane dotyczącą udziału osób o danym wykształceniu w ogólnej ludności oraz w grupie biernych zawodowo. Odnotować należy istotny wzrost udziału osób z wyższym wykształceniem w liczbie biernych zawodowo. Jednakże zauważyć należy, iż jednocześnie nastąpił ich wzrost w ogólnej liczbie ludności. Analogicznie wygląda zmiana wśród osób o najniższym wykształceniu, które nadal stanowią najliczniejszą grupę wśród biernych zawodowo, ale odsetek ten spadł niemal dwukrotnie na przestrzeni 22 lat, choć nadal jest znacząco wyższy niż udział osób o tym wykształceniu w ogólnej ludności.

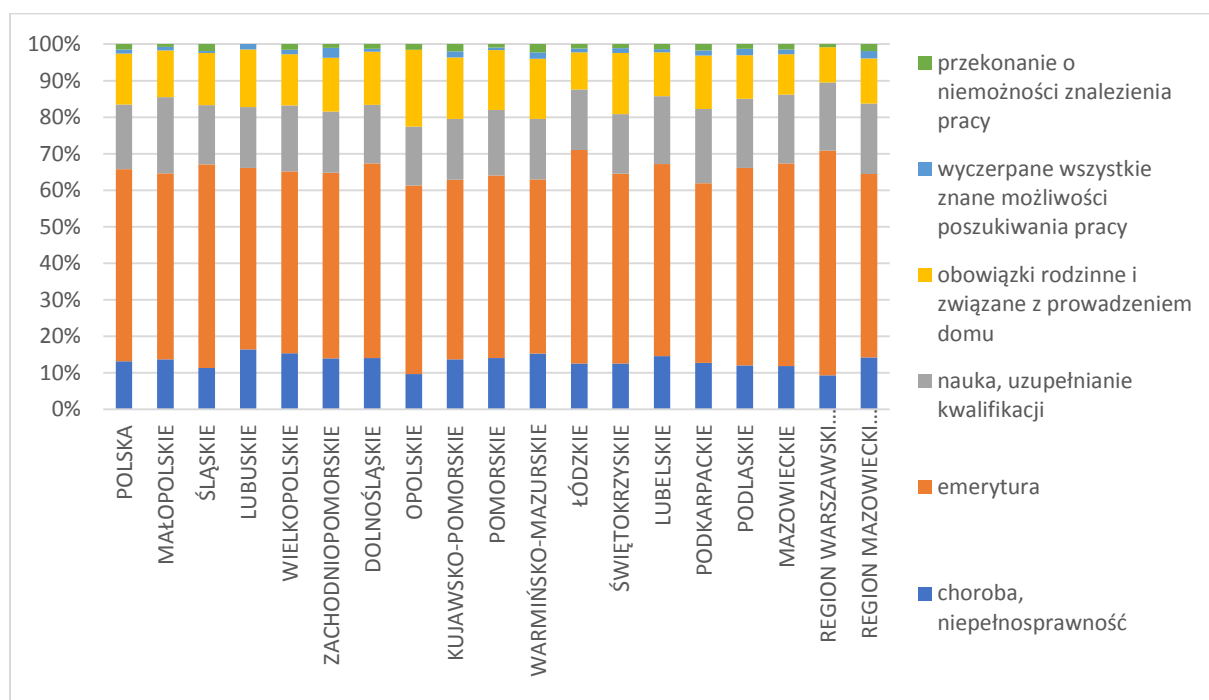
Wykres 188. Ludność i bierni zawodowo według poziomu wykształcenia – województwo mazowieckie

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Poniżej prezentujemy wykres wskazujący powody bierności w 2017 roku w podziale na województwa, w tym na ostatnich kolumnach wyodrębniono dane dla Regionu Stołecznego Warszawskiego oraz Mazowieckiego Regionalnego. Jak widać wszędzie największy odsetek wskazań dotyczy pozostawania na emeryturze.

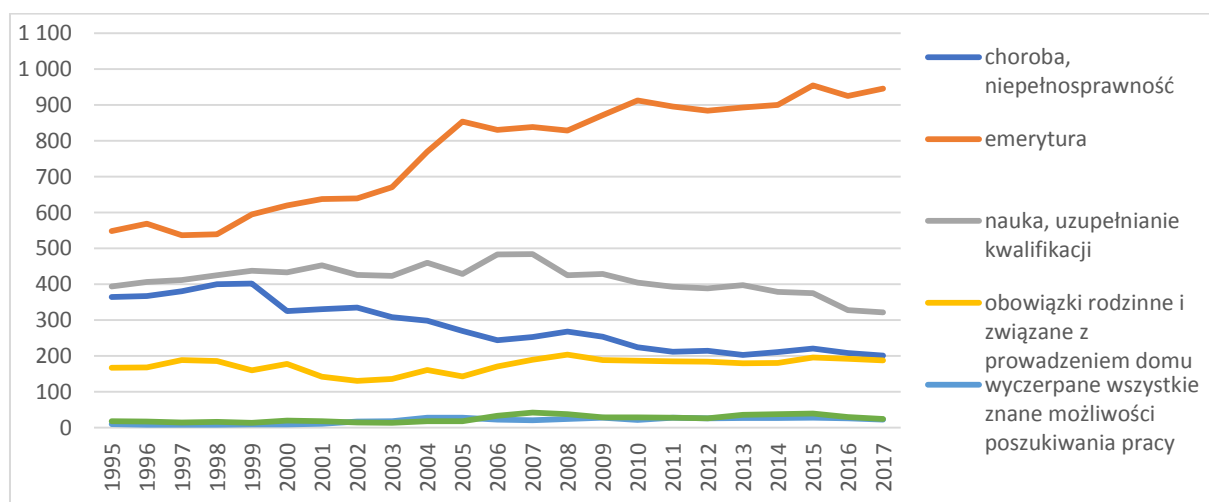
Wykres 189. Bierni zawodowo według przyczyn – 2017 rok.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Na kolejnym wykresie przedstawiono jak na przestrzeni ostatnich 22 lat zmieniła się liczba wskazań na daną przyczynę na terenie województwa mazowieckiego. Odnotować należy niemal dwukrotny wzrost wskazań na emeryturę.

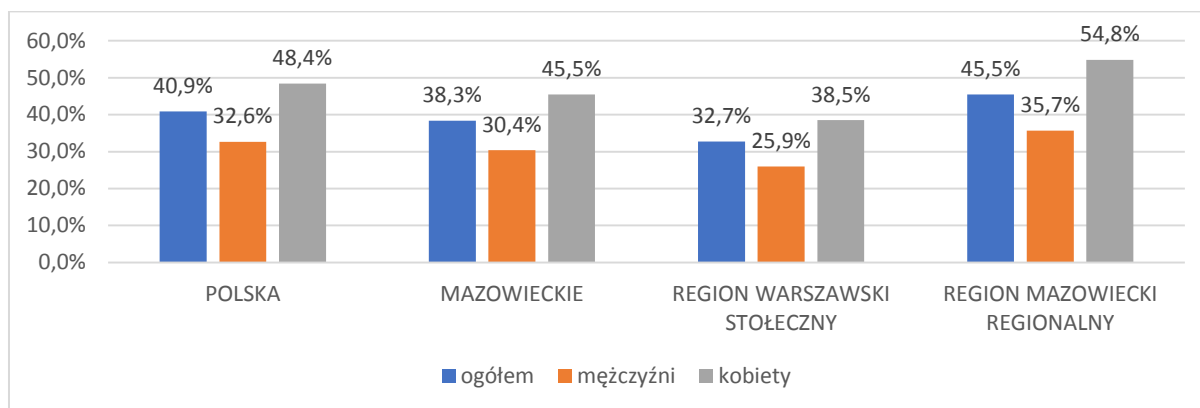
Wykres 190. . Bierni zawodowo według przyczyn – w latach 1995-2017, województwo mazowieckie

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Odsetek biernych zawodowo kobiet wśród ludności w wieku 15+ i odsetek biernych zawodowo mężczyzn w województwie mazowieckim jest nieznacznie niższy niż dane dla Polski (w obu przypadkach o ok. 2 punkty procentowe). W obu przypadkach zdecydowanie częściej biernie zawodowo pozostają kobiety niż mężczyźni. Jednak już w rozbiciu na Region Stołeczny Warszawski i Mazowiecki Regionalny zaobserwować można bardzo duże różnice. Nie tylko, że w tym pierwszym wskaźnik bierności jest niższy, ale również odległość między mężczyznami i kobietami jest znacznie większa.

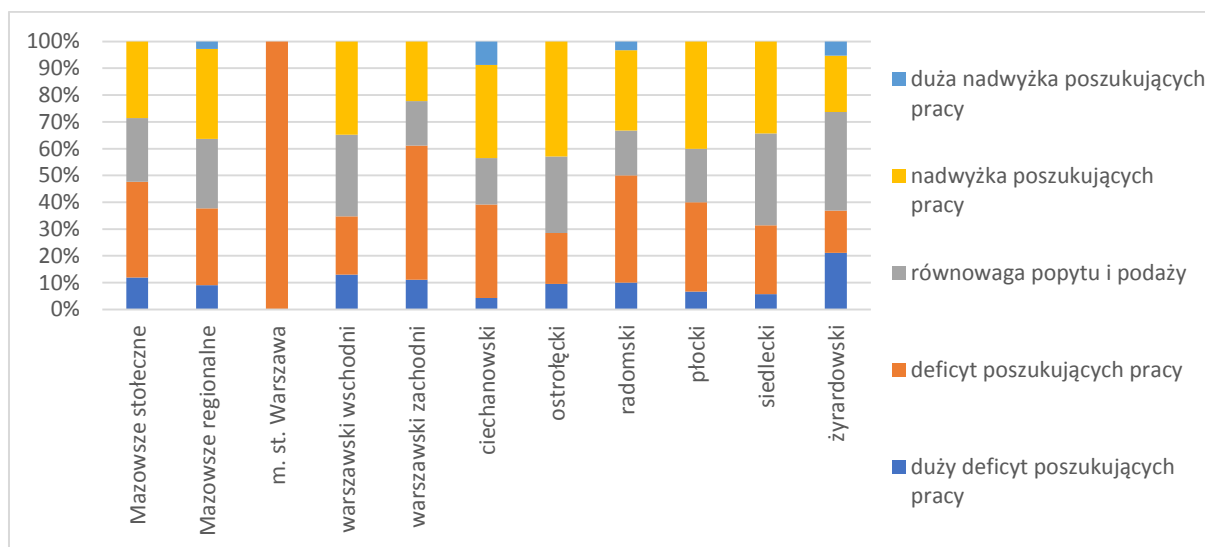
Wykres 191. Bierni zawodowo według płci – 2017 rok

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W perspektywie najbliższych 5 lat przedstawiciele jst przewidują w większości (40%), wystąpienie deficytu poszukujących pracy. Co czwarty respondent uważa, iż na terenie jego gminy zostanie zachowana równowaga popytu i podaży, a 34,6% przewiduje nadwyżkę. Poniżej prezentujemy wykres prezentujący dane dla poszczególnych (sub)regionów. Najczęściej nadwyżki poszukujących pracy spodziewają się subregiony ciechanowski (44%), ostrołęcki (43%) i płocki (40%).

Wykres 192. Jak według Pana/Pani będzie się kształtować relacja między dostępną siłą roboczą a zapotrzebowaniem na pracowników w Pana/Pani gminie/powiecie? W perspektywie najbliższych 5 lat, czy wystąpi:

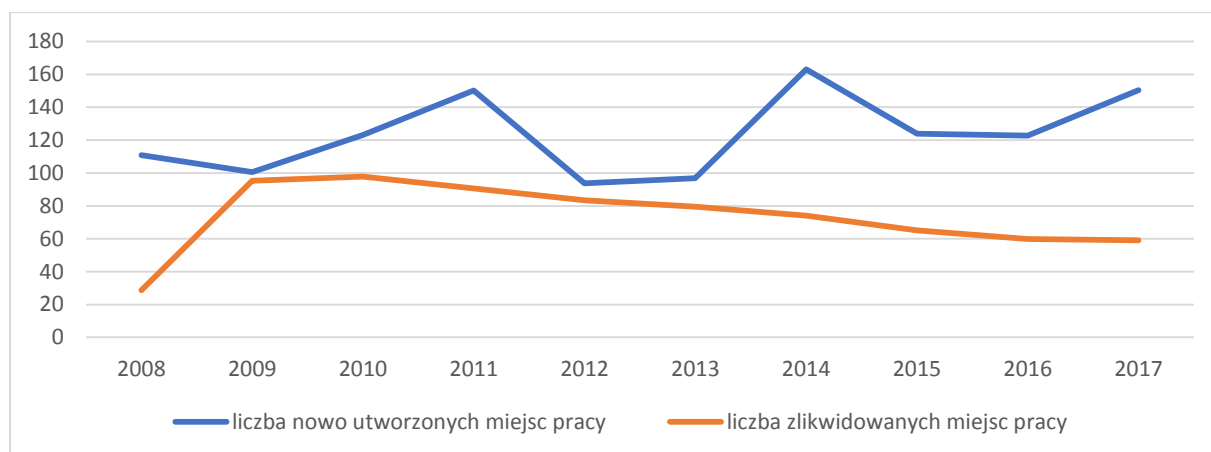

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedstawicielami jst, 2018 rok.

Spodziewana nadwyżka poszukujących pracy argumentowana była brakiem ofert, zamykającymi się zakładami i brakiem zakładów pracy na terenach wiejskich. Z kolei deficyt poszukujących pracy zdaniem respondentów jest pochodną korzystania ze świadczeń socjalnych, bliskości dużego miasta zapewniającego pracę, migracjami do pracy zagranicą i malejącym bezrobociem.

Dane dotyczące liczby nowo utworzonych miejsc pracy i likwidowanych miejsc również potwierdzają pozytywne tendencje w ostatnich latach. Od 2010 roku odnotowano regularny spadek liczby likwidowanych miejsc pracy.

Wykres 193. Miejsca pracy [tys.] – województwo mazowieckie, 2008-2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W ramach badania Barometr zawodów 2018 realizowanego przez Wojewódzki Urząd Pracy w województwie mazowieckim przewidywany jest deficyt pracowników w następujących zawodach:

- Betoniarze i zbrojarze (deficyt w 21 powiatach)
- Cieśla i stolarze budowlani (20 powiatów)
- Elektrycy, elektromechanicy i elektromonterzy (20 powiatów)
- Fryzjerzy (23 powiaty)
- Kierowcy samochodów ciężarowych i ciągników siodłowych (36 powiatów)
- Krawcy i pracownicy produkcji odzieży (20 powiatów)
- Kucharze (26 powiatów)
- Mechanicy pojazdów samochodowych (20 powiatów)
- Murarze i tynkarze (21 powiatów)
- Piekarze (20 powiatów)
- Pielęgniarki i położne (27 powiatów)
- Spawacze (23 powiaty)
- Ślusarze (20 powiatów)

Zawodem nadwyżkowym dla Mazowsza są ekonomiści.

Jednocześnie eksperci uczestniczący w wywiadach wskazywali na potrzeby związane z tzw. zawodami przyszłości, czyli takimi gdzie w krajach wysokorozwiniętych odnotowano wysoką dynamikę przyrostu miejsc pracy. Obecnie wskazuje się przede wszystkim na zawody związane z nowoczesnymi technologiami, np. nanotechnologie, telefonia komórkowa, telewizja. W drugiej kolejności zawody inżynierskie w zakresie energetyki, wytwarzania energii, przesyłanie energii, etc., ze względu na rozwój przemysłu nanotechnologii i rozwój budownictwa powodującego wzrost zapotrzebowania na energię elektryczną. Jako trzecie wymieniane są zawody związane z nowoczesną ekonomią wynikające z nowoczesnej oferty np. banków, będą to zatem bankowcy i finansiści posiadający najnowszą wiedzę. Kolejnym wymienianym elementem jest zapotrzebowanie na usługi związane

z opieką nad osobami starszymi w domu. Zawód ten wymaga szerokiego przygotowania nie tylko pod kątem umiejętności organizowania pewnych świadczeń, ale i w zakresie podstawowej opieki medycznej oraz wsparcia psychologicznego, przygotowania do rozmowy ze starszą osobą. Ważną grupę stanowią zawody związane z usługami, którymi zainteresowanie rośnie w bogacącym się społeczeństwie, w tym szczególnie agroturystyka, hotelarstwo wysoko rozwinięte (języki, obeznanie międzykulturowe). Ostatnią grupę stanowią zawody związane z budownictwem, a w szczególności z nowoczesnym budownictwem mieszkań, a więc nowymi technologiami.

Nie bez wpływu na rynek pracy pozostaje kwestia napływu cudzoziemców. Według Barometru imigracji zarobkowej I półrocze 2018, raportu opracowanego przez Personnel Service, wynika, że 39% dużych firm zatrudnia pracowników z Ukrainy, a kolejne 29% ma w planach poszukiwanie takich pracowników w ciągu 12 miesięcy. Według danych Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w 2017 roku 82% zezwoleń oraz 94% oświadczeń dotyczących zatrudnienia obcokrajowców dotyczyło obywateli Ukrainy. Przewiduje się, że do końca 2018 roku ich liczba może sięgnąć 3 milionów. Nadal jednak pracownicy Ci są zatrudniani na niższych stanowiskach, godzą się na niższe wynagrodzenia i na większy godzinowo wymiar pracy. Pomimo, iż można zaobserwować, iż zaczynają być zatrudniani również w wyuczonych zawodach, np. jako lekarze czy informatycy, nadal spora ich część pracuje poniżej posiadanych kwalifikacji. Obecnie również Białorusini coraz częściej poszukują pracy w Polsce, skala ta jest jeszcze daleka od liczby pracowników z Ukrainy, ale zainteresowanie przyjazdem do Polski rośnie. W sytuacji, w której obserwuje się otwarcie zachodu na obywateli ukraińskich, zasilenie potrzeb polskiego rynku pracy pracownikami białoruskimi może okazać się niezbędne.

Podsumowanie

Projektowanie wsparcia w obszarze rynku pracy jest jednym z trudniejszych zadań ze względu na jego nieprzewidywalność i zmiany, które mogą nastąpić w okresie między planowaniem a okresem wdrażania kilkuletniego programu. Dodatkowo istnieje wiele grup, które z takiej pomocy mogą korzystać efektywnie i są wymieniane wśród istotnych odbiorców końcowych wsparcia. Spośród wszystkich wymienianych osób poniżej prezentujemy wybrane grupy rekomendowane do wsparcia.

Proponujemy kierowanie wsparcia do osób oddalonych od rynku pracy, z dysfunkcjami społeczno-zawodowymi, osób z niepełnosprawnościami, a w szczególności osób wykluczonych społecznie od pokoleń, przyuczonych niejako do bierności zawodowej. Wsparcie powinno zostać opracowane w sposób kompleksowy, tak by takiej osobie doradca towarzyszył również na etapie rozmów kwalifikacyjnych oraz rozpoczęcia pracy. Opieka takiej osoby ma przeciwdziałać jej ponownemu wycofaniu z rynku pracy.

Drugą grupę stanowią osoby 50+. Jednakże uwzględnić należy, że dzisiejszy 50-latek, to osoba urodzona przed 1968 roku, a więc są to osoby, którym nie są już tak odległe umiejętności w zakresie ICT, języki obce, konieczność zmiany miejsca pracy i przystosowania do nowych warunków. Wydaje się, że główny problem z zatrudnieniem osób w tym wieku związany jest z błędnie zakotwiczonymi stereotypami dotyczącymi postrzegania osób 50+. Jednocześnie zmiany w obszarze struktury demograficznej i wzrost liczby osób starszych w ogóle ludności będzie wymuszał na pracodawcach korzystanie z tej siły roboczej. Wyzwaniem będzie zatem utrzymanie osób starszych na rynku pracy, by nie przechodziły zbyt wcześnie na emeryturę. W tym celu należy promować i wspierać rozwiązania typu umowy mentorskie, umożliwiania wchodzenia w rolę osoby przekazującej wiedzę, elastyczne formy zatrudnienia np. mniejszy wymiar czasu pracy. Warto również kierować wsparcie na działania oferujące pomoc osobom starszym, które po wieloletniej pracy w jednym miejscu są zmuszone do zmiany miejsca czy rodzaju wykonywanej pracy.

Kolejną istotną grupę stanowią kobiety, szczególnie pozostające poza rynkiem pracy ze względu na konieczność opieki na dzieckiem lub inną osobą zależną. Jednakże wsparcie to w mniejszym stopniu powinno obrać kierunek rozwoju kompetencji czy kierowania szkoleń do tej grupy, lecz bardziej rozwoju usług wspomagających opiekę nad osobą zależną i umożliwiających powrót do pracy. Przede wszystkim byłyby to żłobki i przedszkola, dofinansowanie do miejsc w żłobkach i przedszkolach, szczególnie na cały okres uczestnictwa (a nie roczne), oraz w zakresie usług i miejsc opieki nad osobami starszymi, chorymi, z niepełnosprawnościami.

Wspieranie rynku pracy powinno przyjąć początek w szkolnictwie, nie tylko w obszarze kształcenia w zawodach, na które jest największe zapotrzebowanie, ale również w edukowaniu młodzieży w sposób, który wychowa ich do roli odpowiedzialnych pracowników, umiejących poruszać się na rynku pracy, gotowych do stałego rozwoju.

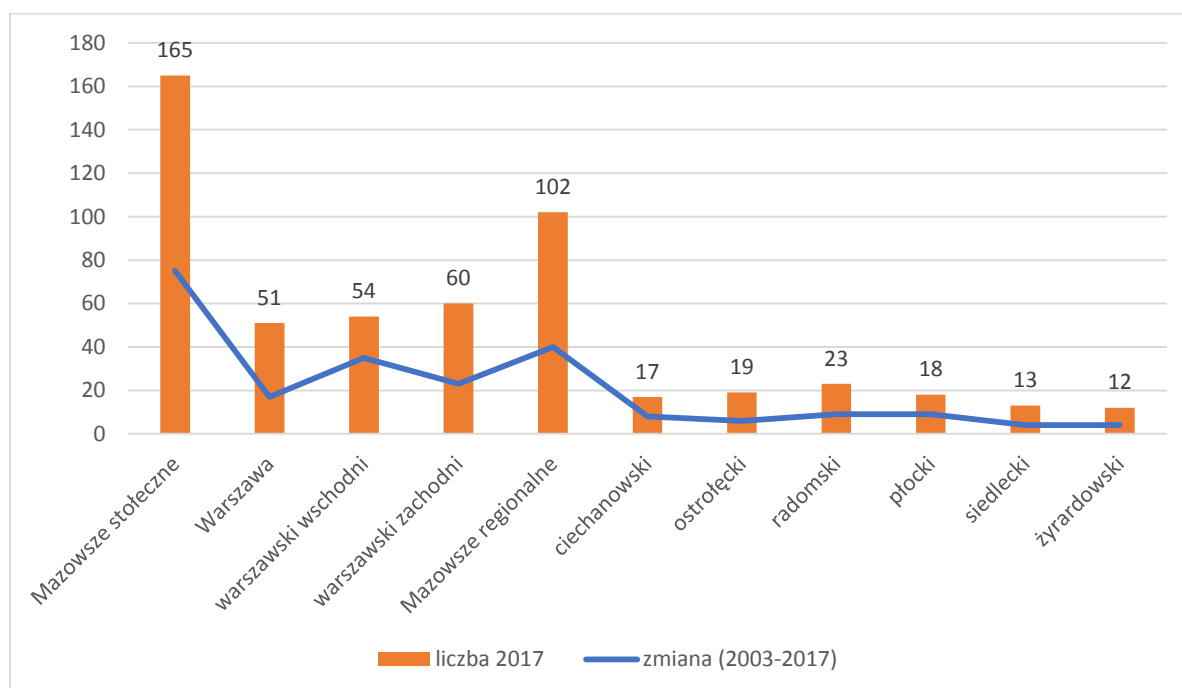
Następnie wyodrębniona została potrzeba wspierania praktyk zawodowych, które nie tylko lepiej służą nabywaniu konkretnych umiejętności, ale również pozwalają przyszłemu pracodawcy poznać i przygotować nowego pracownika, a więc wsparcie aktywnego wejścia na rynek pracy.

Diagnoza potrzeb w zakresie usług społecznych w kontekście m.in. starzejącego się społeczeństwa

Usługi społeczne w województwie mazowieckim

W 2017 r. na terenie województwa mazowieckiego funkcjonowało 267 stacjonarnych placówek pomocy społecznej¹²⁵ (141 placówek na obszarach miejskich i 126 na obszarach wiejskich), co stanowi wzrost o 75% w porównaniu do liczby placówek w 2003r. Najwięcej placówek działało na terenie subregionu warszawskiego zachodniego oraz wschodniego, a także Warszawy. Na terenie Mazowsza liczba placówek była mniejsza o 63 jednostki od liczby placówek w regionie stołecznym – ich liczba w poszczególnych subregionach wahała się między 23 w subregionie radomskim, a 12 w subregionie żyrardowskim. Biorąc pod uwagę przyrost liczby placówek, największą dynamikę zmian można zaobserwować w subregionie warszawskim wschodnim (wzrost o 35 placówek w latach 2003-2017). W subregionach Mazowsza regionalnego liczba placówek wzrosła średnio o ok. 7 jednostek.

Wykres 194. Stacjonarne placówki pomocy społecznej (wraz z filiami) – liczba (2017r.) oraz przyrost (2003-2017).

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL, dostęp: 03.07.2018

Liczba domów pomocy społecznej, będących podstawową i najczęściej występującą formą stacjonarnych placówek pomocy społecznej, działających na terenie województwa mazowieckiego utrzymuje się na dość stałym poziomie od 2003 r. Większa część spośród 105 placówek funkcjonujących w 2017 r. zlokalizowana była na terytorium miast, biorąc jednak od uwagę podział województwa na regiony, więcej placówek funkcjonuje na terenie Mazowsza regionalnego. Placówki te dysponowały w 2017r. łącznie 16 940 miejscami, przy czym większą „pojemność” miały ośrodki zlokalizowane na terenie miast oraz na terenie Mazowsza stołecznego. Łączna liczba osób zamieszkujących mazowieckie domy pomocy społecznej (DPS) w 2017r. wyniosła 15 704, a zatem ich potencjał nie został w pełni wykorzystany. Najmniej mieszkańców zanotowano w subregionie siedleckim i

¹²⁵ Wraz z filiami

żyrardowskim. Analizując strukturę mieszkańców DPS warto zauważyć, że dwa razy więcej osób chorych psychicznie zamieszkiwało placówki na terenie Mazowsza regionalnego, podczas gdy liczby mieszkańców z tego typu schorzeniami były niemal równe na obszarach miejskich i wiejskich. W przypadku osób bezdomnych tendencja jest odwrotna – dwa razy więcej osób zamieszkuje ośrodki zlokalizowane na terenie regionu stołecznego niż Mazowsza regionalnego. Jest to spowodowane głównie zwiększoną liczbą osób bezdomnych w Warszawie, co zwiększa statystykę dla całego regionu. Osoby przewlekle chore somatycznie zamieszkują domy pomocy przeważnie na obszarach miejskich. Szczegółowe dane zawiera tabela poniżej.

Tabela 66. Domy pomocy społecznej na terenie województwa mazowieckiego, 2017r.

region/subregion	domy pomocy społecznej	liczba miejsc	liczba mieszkańców ogółem	mieszkańcy - chorzy psychicznie	mieszkańcy - osoby bezdomne	mieszkańcy - przewlekle chorzy somatycznie
Mazowsze stołeczne	46	9394	8662	948	1619	1417
Mazowsze regionalne	59	7546	7042	2081	831	1112
Warszawa	18	4027	3625	200	1257	901
warszawski wschodni	12	2260	2090	153	79	407
warszawski zachodni	16	3107	2947	595	283	109
ciechanowski	9	1401	1350	656	210	55
ostrołęcki	11	1429	1361	225	150	244
radomski	12	1728	1606	479	162	394
płocki	10	1257	1225	562	70	53
siedlecki	8	648	589	49	41	94
żyrardowski	9	1083	911	110	198	272
obszary miejskie	58	9131	8504	1592	1481	1770
obszary wiejskie	47	7809	7200	1437	969	759

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL, dostęp: 03.07.2018

Pomoc i wsparcie w ośrodkach pomocy społecznej, miejskich ośrodkach pomocy społecznej lub powiatowych centrach pomocy rodzinie w 2017 r. w gminach i powiatach województwa mazowieckiego uzyskało 311 349 osoby, co stanowiło 5,78% wszystkich mieszkańców województwa¹²⁶. Świadczenia z pomocy społecznej zostały przyznane łącznie 172 427 osobom i 122 358 rodzinom (w których zamieszkiwało 278 515 osób). Porównując rok 2017 do roku poprzedniego, łączna liczba osób korzystających z pomocy i wsparcia zmniejszyła się o 5,43%. W 2016 r. w stosunku do 2015 r. odnotowano zaś spadek o 2,32%. Liczba rodzin, którym przyznano świadczenie z pomocy społecznej zmniejszyła się w porównaniu do roku poprzedniego o 9,4%. W 2016 r. w stosunku do 2015 r. odnotowano spadek o 8,34%.

¹²⁶ Ocena zasobów pomocy społecznej w oparciu o sytuację społeczną i demograficzną Województwa Mazowieckiego za 2017 rok, 2018 (wsparcie obejmuje: pomoc na podstawie ustawy o pomocy społecznej, wsparcie jednostki organizacyjnej pomocy społecznej w postaci skierowań do zajęć w centrach i klubach integracji społecznej, skierowań do prac społecznie użytecznych itp., pomoc udzielaną na podstawie innych ustaw oraz pomoc w ramach środków EFS)

W przypadku osób długotrwale korzystających z pomocy społecznej, ich liczba osiągnęła poziom 99 239 osób, co oznaczało spadek w stosunku do roku ubiegłego o 9,2% (rok wcześniej tendencja ta była podobna, zanotowano spadek o 5,5%).

Świadczenia pieniężne zostały przyznane 104 222 osobom (w stosunku do 2016 r. jest to spadek o 9,12%) i 96 323 rodzin obejmującym łącznie 203 157 osób. Świadczenia niepieniężne zostały udzielone 103 556 osobom (zmniejszenie o 13,53% w relacji do roku poprzedniego), 65 714 rodzin i 202 692 osobom w tych rodzinach. Pracą socjalną objęto 118 248 rodzin (spadek o 4,21% w stosunku do 2016 r.), w których przebywało 254 813 osób.

Biorąc pod uwagę zróżnicowanie terytorialne, prawie dwukrotnie więcej osób skorzystało w 2016 r. ze środowiskowej pomocy społecznej na terenie Mazowsza regionalnego niż Mazowsza stołecznego. Warto jednak zauważyć, iż stosunek liczby takich osób do ogólnej liczby ludności w regionach jest taki sam i wynosi 3%. Najwięcej osób otrzymujących pomoc środowiskową w porównaniu do liczby ludności odnotowano w subregionie ostrołęckim (10%) oraz ciechanowskim (9%), najmniej natomiast – w subregionie warszawskim wschodnim (4%). Analizując liczbę osób korzystających ze wsparcia w poszczególnych grupach wiekowych widać natomiast, że o ile na Mazowszu regionalnym liczba osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym jest około dwa razy większa niż na Mazowszu stołecznym, to w przypadku osób w wieku poprodukcyjnym większa liczba osób otrzymujących wsparcie występuje na obszarze Mazowsza stołecznego (głównie w Warszawie). Nominalnie najwięcej osób we wszystkich kategoriach wiekowych korzystało ze wsparcia w subregionie radomskim.

Tabela 67. Osoby korzystające ze środowiskowej pomocy społecznej, 2016r.

region/subregion	ogółem	w stosunku do liczby mieszkańców	w wieku przedprodukcyjnym	w wieku produkcyjnym	w wieku poprodukcyjnym
Mazowsze stołeczne	100 758	3%	30 151	51 885	18 722
Mazowsze regionalne	194 040	3%	73 014	107 891	13 135
Warszawa	47 106	5%	12 311	23 025	11 771
warszawski wschodni	30 988	4%	10 673	16 736	3 579
warszawski zachodni	22 665	8%	7 167	12 125	3 373
ciechanowski	29 762	9%	11 697	16 029	2 036
ostrołęcki	38 862	10%	15 457	21 108	2 297
radomski	49 922	8%	17 695	29 369	2 858
płocki	27 198	8%	9 108	15 697	2 393
siedlecki	34 379	8%	13 996	18 313	2 070
żyrardowski	13 917	5%	5 060	7 374	1 483

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL, dostęp: 03.07.2018

W 2017 r. świadczeniami pomocy społecznej o charakterze pieniężnym (zasiłki stałe i okresowe) objęto ponad 50 tys. osób. Podczas gdy liczba osób objętych zasiłkiem stałym utrzymywała się na względnie stałym poziomie w latach 2015-2017, o tyle liczba pobierających zasiłek okresowy maleje (ok. 32 tys. w roku 2015 i ok. 25,5 tys. w roku 2017). Wielkość wsparcia osiągnęła prawie 185 mln zł. Warto również zauważyć, iż wartość świadczeń stałych rośnie, maleje natomiast wartość świadczeń okresowych. Wśród zasiłków okresowych największe środki przyznawane są osobom bezrobotnym (ponad 30 mln zł przekazane ponad 16 tys. osób). Zasiłki z tytułu długotrwałej choroby w kwocie prawie 5 mln zł przyznano 4,5 tys. osób, natomiast wsparcie z tytułu

niepełnosprawności (3,5 mln zł) – 3,3 tys. osób. Zasiłek celowy w wysokości prawie 81 mln zł przyznano 80 tys. osób¹²⁷.

Wśród najczęstszych powodów ubiegania się o pomoc społeczną, zarówno w miastach na prawach powiatu, jak i w gminach należy wymienić ubóstwo. Z tego powodu wsparciem objęto w 2017 roku 57 800 rodzin w gminach - w stosunku do 2016 roku odnotowano spadek o 12,2 %, natomiast w stosunku do 2015 roku redukcję o 17,3%. Drugim najczęściej wykazywanym powodem udzielania pomocy w gminach województwa mazowieckiego była długotrwała lub ciężka choroba. W 2017 r. wsparcie w tym zakresie zmniejszyło się w stosunku do roku 2016 o 3,97% i ostatecznie wyniosło 48 097 rodzin. Z powodu bezrobocia W 2017 r. wsparcie otrzymało 42 835 rodzin (spadek rok do roku o 12,6%) W stosunku do 2015 roku nastąpiła redukcja o 19,9%. Wśród innych ważnych przyczyn pobierania pomocy znalazły się również niepełnosprawność, bezradność i potrzeba ochrony macierzyństwa.

W przypadku miast na prawach powiatu liczba rodzin korzystających ze wsparcia z powodu ubóstwa w 2017 r. wyniosła niemal 10,5 tys., co oznacza spadek o 8% w stosunku do 2016r. Liczba rodzin pobierających pomoc z powodu braku zatrudnienia również się zmniejszyła (spadek o 14%). Nieznacznie wzrosła natomiast liczba osób ubiegających się o wsparcie z powodu ciężkiej choroby (prawie 1,5%) oraz niepełnosprawności (0,33%).

Usługami opiekuńczymi pomocy społecznej, świadczonymi na terenie województwa mazowieckiego objęto w 2017 r. 13 685 osób, a zatem liczba ta zmniejszyła się w stosunku do roku 2016 o 2,3%. Łączna wartość świadczonych usług osiągnęła ponad 68 mln zł (dla porównania wartość usług w 2016r. sięgnęła niespełna 55 mln zł). Maleje również liczba osób objętych specjalistycznymi usługami opiekuńczymi¹²⁸ (w miejscu zamieszkania osoby objętej usługami i w jej najbliższym otoczeniu)– od 1002 osób w 2015r. do 753 osób w roku 2017¹²⁹.

W celu zbadania poziomu zaspokojenia potrzeb dotyczących usług społecznych, świadczonych zarówno przez podmioty publiczne, jak i prywatne, poproszono o ocenę w tej kwestii jednostki samorządu terytorialnego województwa mazowieckiego. Usługi społeczne zdefiniowane zostały jako usługi opiekuńcze (pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych), usługi w rodzinnym domu pomocy, usługi w ośrodkach wsparcia, usługi w domu pomocy społecznej, usługi asystenckie (świadczone przez asystentów na rzecz osób z niepełnosprawnościami) oraz usługi wspierania rodziny.

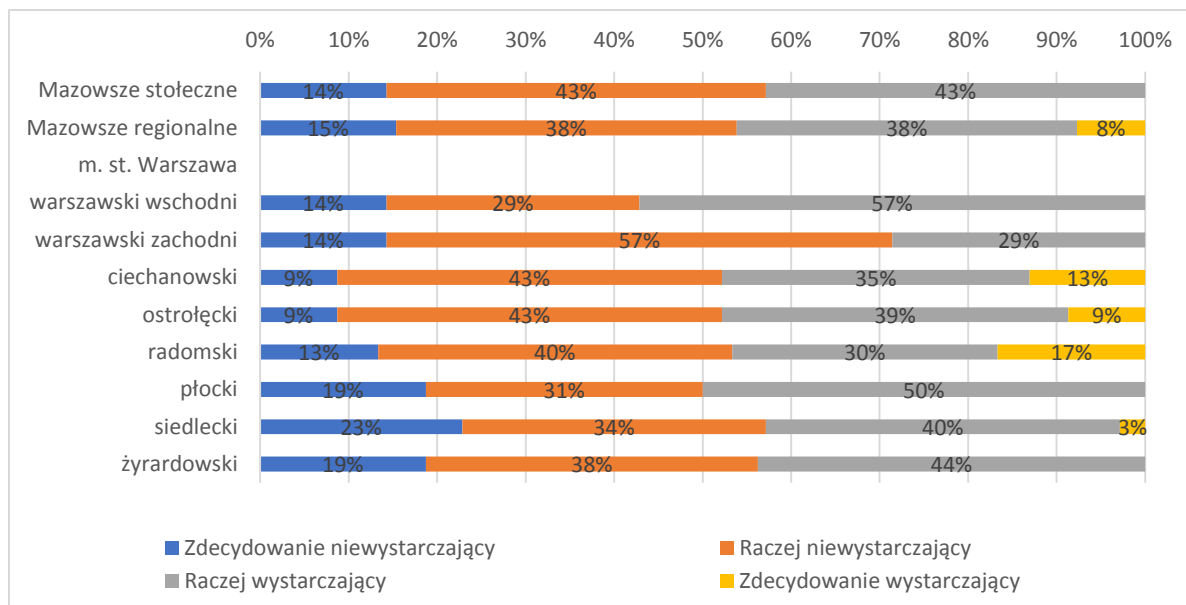
Poziom zaspokojenia usług społecznych przez podmioty publiczne jest w większości subregionów oceniany jako niewystarczający, jednak jest wyższy niż w przypadku podmiotów prywatnych. Najwyższe oceny odnotowano w subregionie warszawskim wschodnim, gdzie łączne 57% ankietowanych oceniło poziom zaspokojenia potrzeb dotyczących usług społecznych jako wystarczający. Największe potrzeby w tym zakresie występują zaś w subregionie warszawskim zachodnim. Biorąc pod uwagę zróżnicowanie regionalne, niższy poziom zaspokojenia potrzeb usług społecznych przez podmioty publiczne występuje na Mazowszu regionalnym.

¹²⁷ Ocena zasobów pomocy społecznej w oparciu o sytuację społeczną i demograficzną Województwa Mazowieckiego za 2017 rok, 2018

¹²⁸ Specjalistyczne usługi opiekuńcze obejmują działania z zakresu uczenia osoby prowadzenia samodzielnego życia i funkcjonowania w społeczeństwie, pielęgnacja (wsparcie w procesie leczenia), rehabilitacja fizyczna i usprawnianie organizmu, pomoc mieszkaniowa oraz praca nad zorganizowaniem dzieciom z zaburzeniami psychicznymi udziału w zajęciach rehabilitacyjnych i rewalidacyjno-wychowawczych, <https://ops.pl/2016/06/rodzaje-specjalistycznych-uslug-opiekunczych/>

¹²⁹ Ocena zasobów pomocy społecznej w oparciu o sytuację społeczną i demograficzną Województwa Mazowieckiego za 2017 rok, 2018

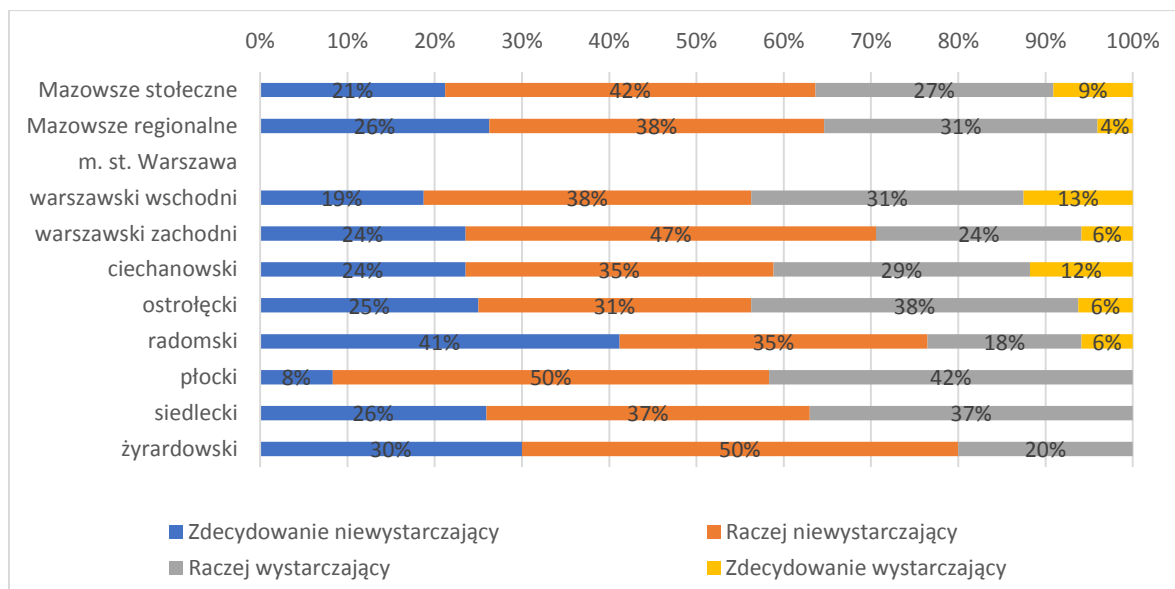
Wykres 195. Poziom zaspokojenia potrzeb usług społecznych - podmioty publiczne

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z jednostkami samorządu terytorialnego województwa mazowieckiego, N=185

Najniższy poziom zaspokojenia usług społecznych przez podmioty prywatne odnotowano w subregionie żyrardowskim oraz radomskim, najwyższy natomiast – w subregionie ostrołęckim i warszawskim wschodnim. Wyższy poziom zaspokojenia usług społecznych odnotowano w regionie stołecznym.

Wykres 196. Poziom zaspokojenia potrzeb usług społecznych - podmioty prywatne

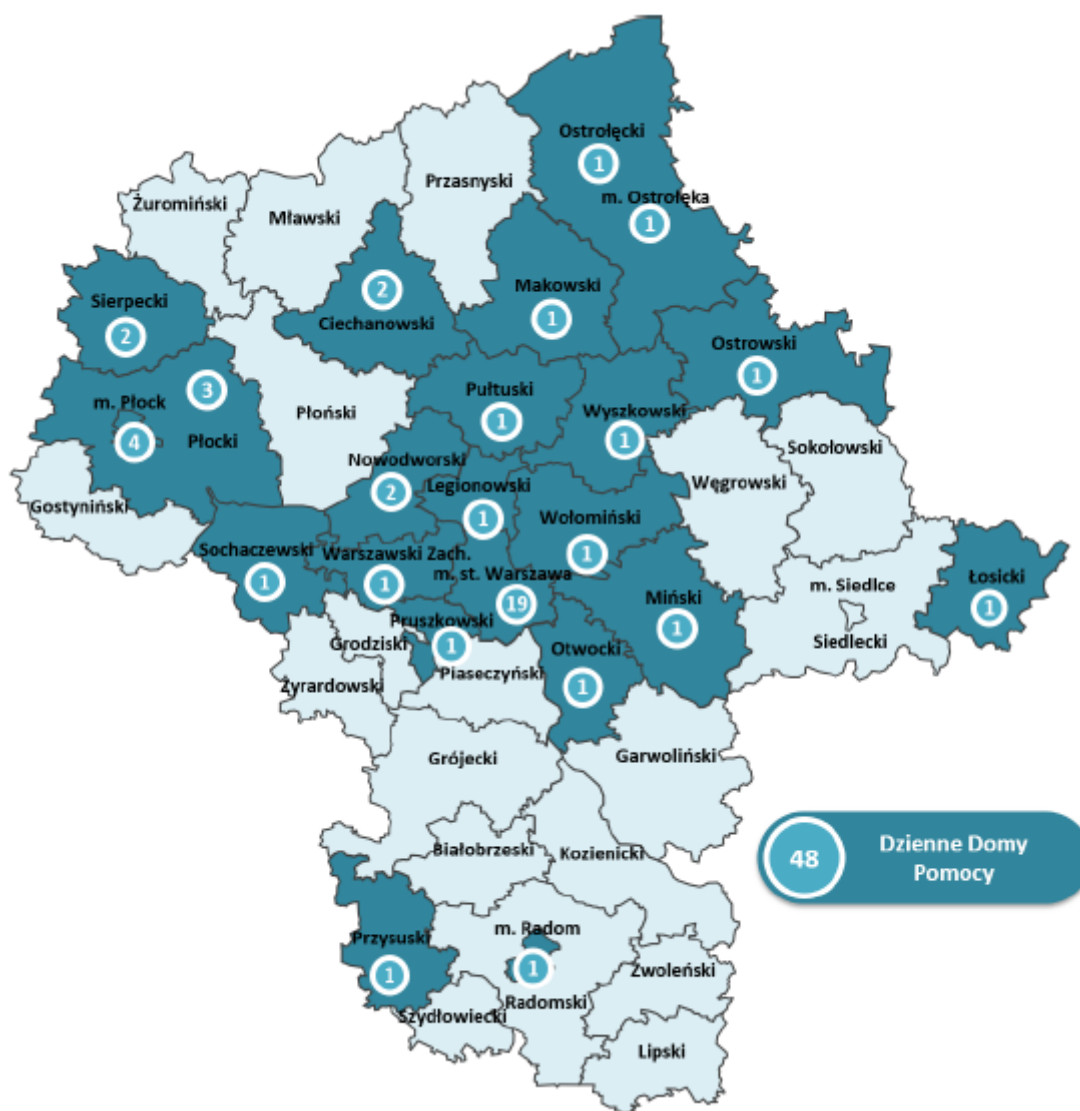

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z jednostkami samorządu terytorialnego województwa mazowieckiego, N=132

Jedną z form świadczenia usług społecznych dla osób starszych jest dzienny dom pomocy. Dzięki nim seniorzy, przy pomocy wykwalifikowanego personelu, mogą w dalszym ciągu funkcjonować w swoim dotychczasowym środowisku mimo utraty pełnej samodzielności. W 2015r. na terenie województwa mazowieckiego

funkcjonowało 41 dziennych domów pomocy, w roku 2017 natomiast – 48, a zatem liczba tego typu placówek rośnie. Najwięcej placówek funkcjonuje w Warszawie (19) i Płocku (4). W południowej, wschodniej i północnej części województwa ośrodki te praktycznie nie występują.

Rysunek 5. Rozmieszczenie dziennych domów pomocy na terenie województwa mazowieckiego

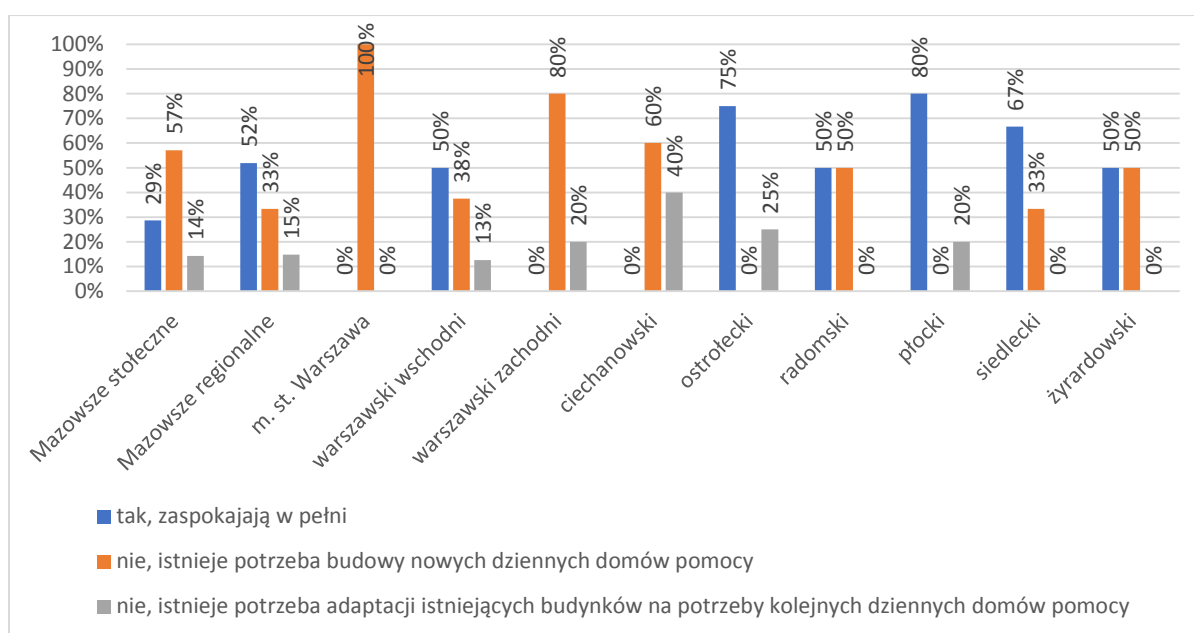
Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej w oparciu o sytuację społeczną i demograficzną Województwa Mazowieckiego za 2017 rok, 2018

Według informacji podanych przez NIK w 2017 r., główną barierą tworzenia nowych dziennych domów pomocy są ograniczone środki finansowe, zwłaszcza w mniej bogatych gminach, dla których uruchomienie i prowadzenie ośrodków dziennego wsparcia jest dużym obciążeniem dla budżetu. Dlatego mimo, iż obciążenie to jest niewspółmierne do znacznie wyższych nakładów potrzebnych na funkcjonowanie np. placówek opieki całodobowej, dostępność dziennych domów pomocy jest zróżnicowana w poszczególnych województwach i powiatach. Mieszkańcy samorządów o mniejszych środkach budżetowych mają mniejszą możliwość skorzystania z tej formy pomocy. W 2015 r. rozpoczęto ogólnopolski rządowy program „Senior-Wigor”, przewidujący dofinansowanie działań samorządów gmin przy tworzeniu dziennych domów pomocy. Program nie spotkał się jednak z dużym zainteresowaniem m. in. ze względu na rygory formalne i finansowe. W odpowiedzi na ten problem 2017 r. w miejsce programu „Senior-Wigor” wszedł w życie program „Senior+”, w ramach którego

gminy i powiaty mogą ubiegać się o dofinansowanie nie tylko dziennych domów pomocy, ale również klubów, dla których ustanowiono mniej restrykcyjne wymagania lokalowe i kadrowe. Wsparcie na utworzenie i wyposażenie dziennego domu pomocy zwiększono z 250 do 300 tys. zł, a kwotę miesięcznego utrzymania jednego miejsca z 200 zł do 300 zł¹³⁰.

W ramach badania ankietowego z jednostkami samorządu terytorialnego województwa mazowieckiego zapytano o poziom zaspokojenia potrzeb w kwestii funkcjonowania dziennych domów pomocy. Niespełna 20% ankietowanych zadeklarowało, że na terenie ich jednostki terytorialnej funkcjonuje dzienny dom pomocy. Respondenci ci zostali następnie zapytani o poziom zaspokojenia istniejących potrzeb przez funkcjonujące placówki. Rozkład udzielonych odpowiedzi w ujęciu terytorialnym ukazuje wykres poniżej.

Wykres 197. Poziom zaspokojenia potrzeb związanych z dziennymi domami pomocy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z JST województwa mazowieckiego, N=41

Istniejące dzienne domy pomocy w większym stopniu zaspokajają potrzeby na obszarze Mazowsza regionalnego niż Mazowsza stołecznego. Największy odsetek respondentów udzielił tej odpowiedzi w subregionie płockim, ostrołęckim i siedleckim. Potrzebę tworzenia nowych placówek zadeklarowano w największym stopniu w subregionie warszawskim zachodnim, ciechanowskim oraz Warszawie. Zaadaptowanie istniejących budynków będących własnością gminy na potrzeby nowych dziennych domów opieki jest ważne przede wszystkim w subregionie ciechanowskim oraz ostrołęckim.

Opieka nad osobami potrzebującymi (bezrobotnymi, z niepełnosprawnościami intelektualnymi i fizycznymi, chorymi, uzależnionymi, zwolnionymi z zakładów karnych, dziećmi, a także osobami w podeszłym wieku) może być sprawowana również przez prywatne gospodarstwa opiekuńcze. Jest to forma gospodarowania polegająca na łączeniu działalności rolniczej z opieką nad osobami potrzebującymi wsparcia. Najważniejszą cechą charakterystyczną takich gospodarstw jest wykorzystywanie potencjału gospodarstwa rolnego do prowadzenia działań głównie o charakterze terapeutycznym, opiekuńczym i integracyjnym, których celem jest włączenie społeczne osób przebywających w danym gospodarstwie opiekuńczym. Gospodarstwo opiekuńcze można zatem traktować jako formę wsparcia w zakresie opieki i integracji społecznej realizowaną w ramach gospodarstwa prowadzącego działalność rolniczą. Wśród przykładów form aktywności i rodzajów terapii prowadzonej w tego

¹³⁰ <https://www.nik.gov.pl/aktualnosci/zdrowie/nik-o-opiece-nad-osobami-starszymi-w-dziennych-domach-pomocy.html>

rodzaju placówkach można wymienić pomoc w wykonywaniu prac gospodarskich oraz przygotowywania posiłków, spacery, ogrodnictwo czy kontakt ze zwierzętami.

W procesie powstawania oraz w funkcjonowaniu gospodarstwa opiekuńczego muszą brać udział rolnicy bądź osoby będące domownikami w gospodarstwach rolnych. Obecne uwarunkowania prawne ograniczają możliwości łączenia działalności rolniczej ze świadczeniem usług opiekuńczych. Gospodarstwo opiekuńcze może być zatem prowadzone w formie działalności gospodarczej bądź też w formie podmiotu ekonomii społecznej (stowarzyszenie, fundacja lub spółdzielnia socjalna).

Prowadzenie gospodarstwa opiekuńczego w ramach działalności gospodarczej lub w ramach działalności statutowej organizacji pozarządowej daje możliwość skorzystania z gotowych wzorców działania i wymogów, jakie stawiane są jednostkom systemu pomocy społecznej. W interesie osób prowadzących tego typu działalność leży bowiem dążenie do zapewnienia jak najwyższego poziomu oferowanych usług i bezpieczeństwa osób otaczanych opieką. Jest to możliwe jedynie w przypadku spełnienia wymogów lokalowych, zapewnienia odpowiedniego przygotowania merytorycznego pracowników oraz stosowania wysokich standardów etycznych. Dlatego też gospodarstwo opiekuńcze powinno działać w oparciu o istniejące formy organizacyjne jednostek pomocy społecznej, co pozwala w sposób niejako automatyczny na spełnienie wszelkich wymogów, jakie są stawiane tego typu placówkom.

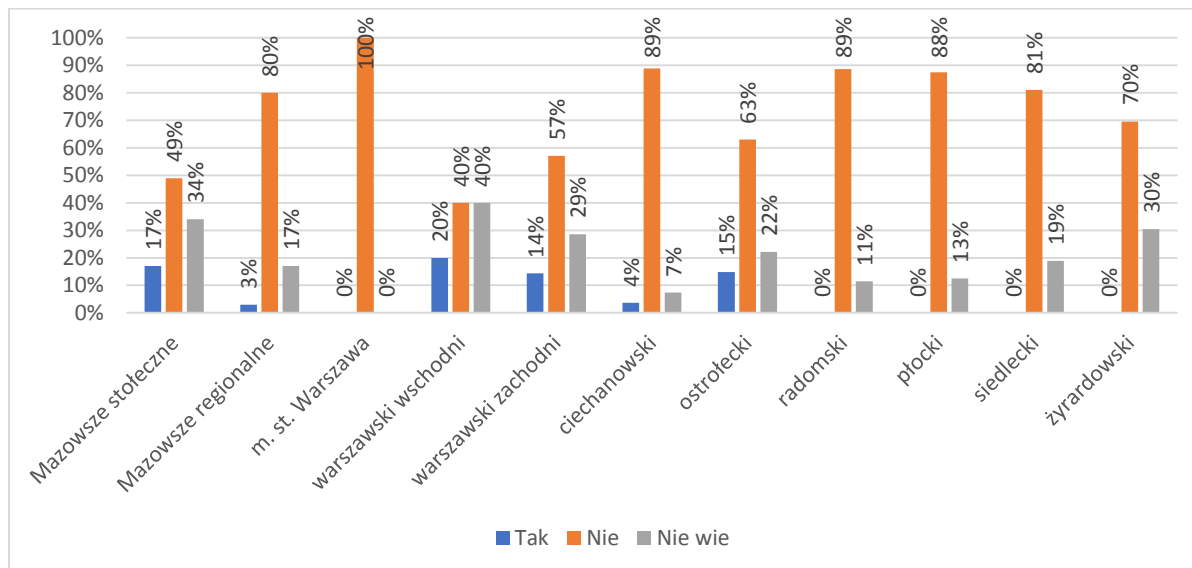
Korzystanie z dostępnych obecnie form prowadzenia gospodarstw opiekuńczych w ramach podmiotu ekonomii społecznej lub działalności gospodarczej umożliwia wykorzystanie dostępnych źródeł finansowania dla tego typu placówek. Z jednej strony są to środki kierowane na obszary wiejskie w związku z rozwojem przedsiębiorczości. W przypadku spółdzielni socjalnych możliwe jest również skorzystanie ze środków przeznaczonych na rozwój ekonomii społecznej. Istnieje również możliwość korzystania z rządowych i regionalnych programów dofinansowujących powstawanie i funkcjonowanie placówek opiekuńczych. Koszty powstawania gospodarstw opiekuńczych są zróżnicowane i zależą od bazy lokalowej gospodarstwa (np. zakresu koniecznych prac dostosowujących gospodarstwo do świadczenia usług opiekuńczych, zakresu świadczonych usług, formy organizacyjnej gospodarstwa, niezbędnych od odbycia szkoleń)¹³¹.

Jak wskazują wyniki ankiety z przedstawicielami JST, nie jest to forma występująca powszechnie - jedynie 6% spośród wszystkich respondentów zadeklarowało, iż na terenie reprezentowanej przez nich jednostki funkcjonują tego rodzaju podmioty. 73% respondentów przyznało, że nie posiadają na swoim terenie podmiotów tego rodzaju, natomiast 21% nie ma wiedzy na ten temat.

Biorąc pod uwagę rozkład terytorialny, największy odsetek jednostek, w których funkcjonują prywatne gospodarstwa opiekuńcze odnotowano w subregionie warszawskim wschodnim. Prywatne gospodarstwa opiekuńcze występują również w subregionie ostrołęckim, warszawskim zachodnim i ciechanowskim. W pozostałych subregionach respondenci nie odnotowali tego rodzaju placówek. Największy odsetek respondentów, którzy nie wiedzieli, czy takie placówki występują w reprezentowanej przez niego jednostce występuje w subregionie warszawskim wschodnim, żyrardowskim i warszawskim zachodnim. Według deklaracji przedstawicieli JST, zdecydowaną dominującą formą prywatnych gospodarstw opiekuńczych jest działalność gospodarcza.

¹³¹ http://cdr112.e-kei.pl/gospodarstwaopiekuncze/images/publikacje/broszura/gospodarstwa_opiekuncze.pdf

Wykres 198. Rozkład odpowiedzi na pytanie „Czy na terenie Państwa gminy/ powiatu funkcjonują prywatne gospodarstwa opiekuńcze?”

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z JST województwa mazowieckiego, N=212

Idea gospodarstw opiekuńczych jest obecnie wdrażana przez Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Krakowie poprzez projekt pilotażowy związany z rozpowszechnianiem idei gospodarstw opiekuńczych („Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”. Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020), a także przez Kujawsko – Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie w partnerstwie z Lokalną Grupą Działania „Bory Tucholskie” w ramach projektu „Zielona opieka – gospodarstwa opiekuńcze w woj. kujawsko-pomorskim” (w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Kujawsko-Pomorskiego na lata 2014-2020, jest to oś priorytetowa IX realizowana ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, poddziałanie dedykowane usługom społecznym)¹³².

Rozwijanie usług społecznych na obszarach wiejskich w formie gospodarstw opiekuńczych może być skutecznym sposobem na walkę z wieloma negatywnymi trendami związanymi z funkcjonowaniem na obszarach wiejskich oraz zjawiskami wynikającymi ze zmian demograficzno-społecznych, takich jak starzenie się społeczeństwa, niewystarczająca liczba placówek opiekuńczych dla osób starszych i nie w pełni samodzielnych, wysokie koszty opieki nad osobami starszymi i osobami niesamodzielnymi czy samotność.

Potrzeby osób niesamodzielnych

Osoba niesamodzielna to osoba, która ze względu na wiek, stan zdrowia lub niepełnosprawność potrzebuje opieki lub wsparcia w związku z niemożnością samodzielnego wykonywania co najmniej jednej z podstawowych czynności dnia codziennego. Do oceny stopnia niesamodzielnosci stosowana jest skala Barthel¹³³, pozwalająca na ocenę chorego pod względem jego zapotrzebowania na opiekę świadczoną przez inne osoby. Uwzględnia ona między innymi czynności życia codziennego takie jak: spożywanie posiłków, poruszanie się, wchodzenie i

¹³² <http://www.przestrzeninnowacji.pl/gospodarstwa-opiekuncze/>

¹³³ W skali Barthel można uzyskać 100 pkt. Istnieją trzy przedziały oceny: uzyskanie punktów od 0 do 20 oznacza całkowitą niesamodzielnosc, od 20 do 80 pkt. oznacza, że chory w jakimś stopniu potrzebuje pomocy osoby z zewnątrz, natomiast ocena w granicy 80 do 100 pkt. oznacza, że chory może funkcjonować samodzielnie przy niewielkiej pomocy opiekuna/pielęgniarki z zewnątrz.

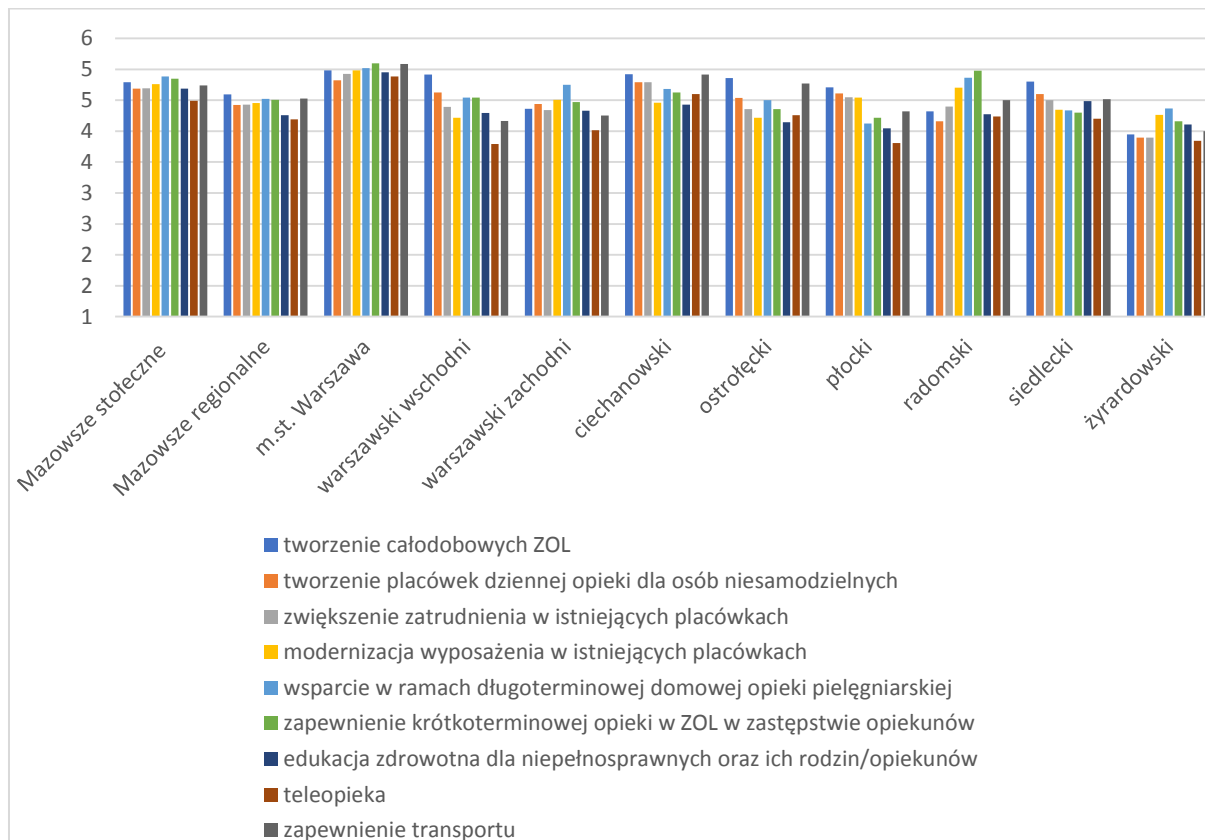
schodzenie po schodach, siadanie, ubieranie i rozbieranie się, utrzymanie higieny osobistej, korzystanie z toalety oraz kontrolowanie czynności fizjologicznych.¹³⁴

Jak wynika z przeprowadzonego badania ankietowego z mieszkańcami województwa mazowieckiego, największe niezaspokojone dotąd potrzeby dotyczące usług społecznych skierowanych do osób niesamodzielnych występują w Warszawie oraz subregionie ciechanowskim, najmniejsze zaś – w subregionie żyrardowskim. Biorąc pod uwagę różne rodzaje działań mających na celu wsparcie osób niesamodzielnych, największe odnotowane potrzeby dotyczą długoterminowej domowej opieki pielęgniarstwa, a zatem rozwiązania, które pozwala osobie niesamodzielnej pozostać we własnym miejscu zamieszkania, co jest zgodne z trendami dotyczącymi deinstytucjonalizacji opieki. Niewiele mniejsze potrzeby dotyczą również tworzenia całodobowych zakładów opiekuńczo-leczniczych (ZOL)¹³⁵, w których pacjenci mogliby przebywać po skończonej hospitalizacji, dochodząc do zdrowia bez potrzeby przebywania w szpitalu, co jest rozwiązaniem bardziej efektywnym kosztowo oraz korzystnym dla pacjenta ze względu na mniej sformalizowany charakter placówki oraz atmosferę bardziej zbliżoną do warunków domowych (działalność zakładów opiekuńczo-leczniczych nie jest traktowana wprost jako usługi społeczne, jednak z uwagi na specyficzny charakter tych usług, polegający na łączeniu opieki i rehabilitacji podopiecznego, informacje na temat potrzeb tworzenia ZOL zostały zamieszczone w niniejszym rozdziale, głównie w charakterze poglądowo-informacyjnym). Nie mniej ważne są również potrzeby dotyczące zapewnienia krótkoterminowej opieki w zakładzie opiekuńczo-leczniczym w ramach zastępstwa za opiekuna osoby z niepełnosprawnością, co pozwala na jego chwilowe odciążenie, które może wykorzystać np. jako formę urlopu. Ważną potrzebą jest również zorganizowanie transportu dla osób niesamodzielnych (przejazdy do lekarza, placówek dziennej opieki, do urzędu), co zmniejsza ograniczenia związane z niesamodzielnym przemieszczaniem się i umożliwia korzystanie z szerszego wachlarza usług zdrowotnych/społecznych i życia towarzyskiego. Najmniejsze potrzeby dotyczą teleopieki, wydaje się bowiem, iż korzystać z niej mogą wyłącznie osoby z niepełnosprawnością ruchową, która umożliwia jednak korzystanie z telefonu czy komputera.

¹³⁴ Wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć z udziałem środków Europejskiego Funduszu Społecznego w obszarze zdrowia na lata 2014-2020.

¹³⁵ ZOL może być placówką publiczną, jak również prywatną. Zgodnie z art. 18 pkt 1 Ustawy z dnia 27 sierpnia 2004 r. o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, świadczeniobiorca ponosi koszty wyżywienia i zakwaterowania. Miesięczną opłatę ustala się w wysokości odpowiadającej 250% najniższej emerytury, z tym że opłata nie może być wyższa niż kwota odpowiadająca 70% miesięcznego dochodu świadczeniobiorcy. ZOL zapewnia - już nieodpłatnie - badania diagnostyczne, leki, zaopatrzenie w przedmioty ortopedyczne oraz pieluchomajtki, pieluchy anatomiczne. Decyzję o przyjęciu pacjenta do ZOL podejmuje komisja kwalifikująca do pobytu w Zakładzie Opiekuńczo-Lecznicy na podstawie złożonej dokumentacji: wniosku o wydanie skierowania podpisanego przez pacjenta, wywiadu pielęgniarstwa i zaświadczenia lekarskiego, skierowania wystawionego przez lekarza, karty oceny stanu samoobsługi pacjenta (skala Barthel wg której pacjent nie może przekroczyć 40 pkt. Powyżej 40 pkt. pacjent nie kwalifikuje się do ZOL na pobyt dofinansowany przez NFZ), decyzji rentowej/emerytalnej, aktualnych wyników badań.

Wykres 199. Ocena potrzeb dotyczących wsparcia osób niesamodzielnych (skala potrzeb 1-6, 1 - brak potrzeb, 6 - bardzo silna potrzeba)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z mieszkańcami województwa mazowieckiego, N=390

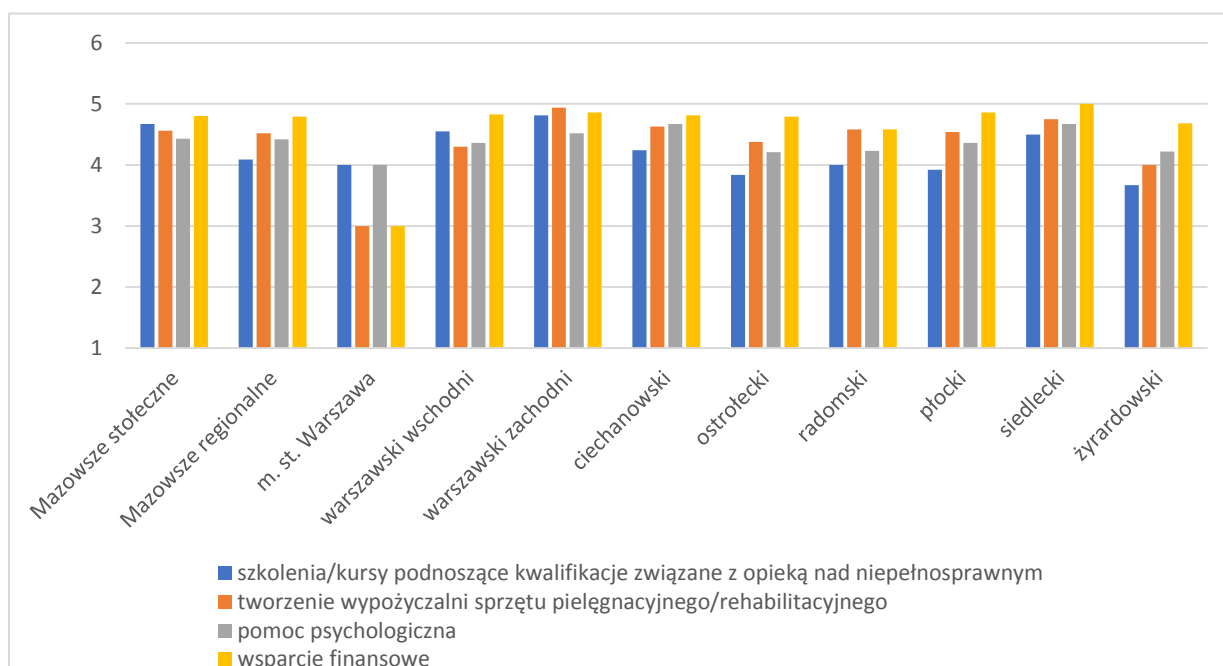
Biorąc pod uwagę zróżnicowanie terytorialne, stosunkowo większe potrzeby dotyczące wsparcia osób niesamodzielnych występują na terenie Mazowsza stołecznego niż regionalnego. Co więcej, Warszawa jest tym subregionem, w którym prawie wszystkie rodzaje działań związanych z wsparciem dla osób niesamodzielnych zostały ocenione jako bardzo potrzebne. Największe potrzeby dotyczące tworzenia całodobowych zakładów opiekuńczo-leczniczych występują w Warszawie, subregionie ciechanowskim i warszawskim wschodnim. Zapewnienie krótkoterminowego pobytu w ZOL w zastępstwie za opiekuna potrzebne jest w Warszawie oraz subregionie radomskim, natomiast zapewnienie transportu – w Warszawie i subregionie ciechanowskim. Stosunkowo najmniejsze potrzeby związane z opieką nad niesamodzielnymi zgłoszono w subregionie żyrardowskim i warszawskim zachodnim.

Wyniki badania ankietowego z mieszkańcami skonfrontowano z wynikami ankiety z przedstawicielami jednostek samorządu terytorialnego. Biorąc pod uwagę ogólnowojevodzkie tendencje, podobnie jak w przypadku badania z mieszkańcami, najbardziej pożądane działania w kwestii wsparcia osób niesamodzielnych dotyczą tworzenia placówek dziennej opieki, wsparcia długoterminowej domowej opieki pielęgniarstwa, zapewnienia transportu oraz tworzenia całodobowych zakładów opiekuńczo – leczniczych. Ważną potrzebą, zwłaszcza w subregionie warszawskim wschodnim i zachodnim, okazało się wsparcie w zakresie edukacji zdrowotnej dla osób niesamodzielnych oraz/lub dla ich opiekunów. Relatywnie większe potrzeby dotyczące wsparcia osób niesamodzielnych zaobserwowano na terenie Mazowsza stołecznego. Wśród zidentyfikowanych potrzeb dotyczących osób niesamodzielnych, zwłaszcza z niepełnosprawnościami, znalazło się również wsparcie rehabilitacji, umożliwiającej powrót do częściowej lub całkowitej sprawności.

Opieka nad osobą niesamodzielną może być również sprawowana przez pojedyncze osoby, spokrewnione lub nie z osobą niesamodzielną. Według wyników badania ankietowego z przedstawicielami JST, najbardziej pożądaną

formą wsparcia opiekunów osób niesamodzielnych jest wsparcie finansowe. Największe potrzeby w tym zakresie odnotowano w subregionie siedleckim, najmniejsze zaś w Warszawie i subregionie radomskim. Kolejną znaczącą potrzebą jest tworzenie wypożyczalni sprzętu pielęgnacyjnego i/lub rehabilitacyjnego, w ramach których można na określony czas wypożyczyć niezbędny sprzęt, nie narażając się na wysokie koszty związane z jego zakupem. Największe potrzeby tego rodzaju występują w subregionie warszawskim zachodnim i siedleckim. Mniejsze potrzeby dotyczyły pomocy psychologicznej (w największym stopniu w subregionie ciechanowskim i siedleckim) oraz podnoszenia kwalifikacji związanych z opieką nad osobą niesamodzielną.

Wykres 200. Ocena potrzeb w zakresie wsparcia osób/rodzin opiekujących się osobą niesamodzielną (skala potrzeb 1-6, 1 - brak potrzeb, 6 - bardzo silna potrzeba)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z JST województwa mazowieckiego, N=196

Jak wynika z przeprowadzonych badań jakościowych, właściwa wycena pracy opiekunów osób niesamodzielnych oraz promocja tego zawodu jest jedną z podstawowych kwestii, wpływających na jego postrzeganie przez społeczeństwo. W dobie zmian demograficznych skutkujących starzeniem się społeczeństwa oraz wyraźnego braku zasobów kadrowych ważne jest, aby prowadzić takie działania, które zwiększą liczbę osób zainteresowanych wykonywaniem tego typu pracy. Ważne jest nie tylko wykształcenie odpowiedniej liczby osób o ustalonych kwalifikacjach, ale również otwarcie się na możliwość, aby zawód ten mogły wykonywać osoby na emeryturze, które w ramach przekwalifikowania i aktywizacji zawodowej mogłyby nadal pozostać aktywne na rynku pracy w pobliżu miejsca swojego zamieszkania i jednocześnie w środowisku lokalnym pacjenta.

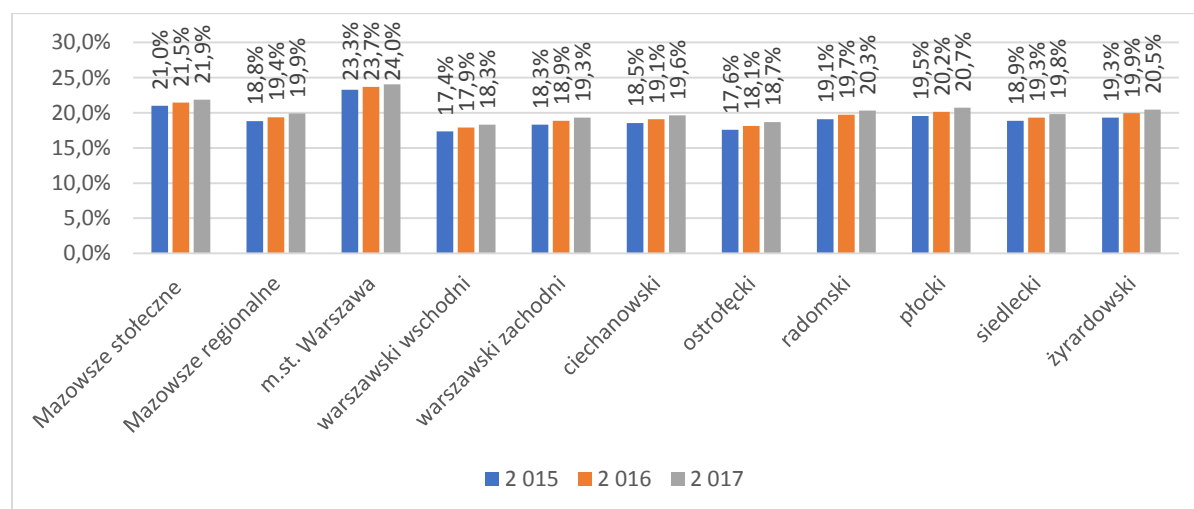
Warto zatem w możliwie największym stopniu uatrakcyjnić ten zawód, głównie poprzez systemowe działania zapewniające godziwe warunki pracy i płacy, ale także promocję tego rodzaju aktywności zawodowej, która przynosi korzyści zarówno opiekunowi, jak i osobie będącej pod opieką. Zawód ten powinien zostać również wpisany w model opieki koordynowanej w ramach wytycznych Narodowego Funduszu Zdrowia, bądź też wytycznych pomocy społecznej. Bez odpowiedniego ugruntowania prawnego tego zawodu i uznania go jako jednego z członków zespołu terapeutycznego w obszarze zabezpieczenia zdrowotnego, pracodawcy sektora ochrony zdrowia nie mają motywacji do zatrudniania tego typu osób. Dzieje się tak, ponieważ wytyczne stawiane placówkom przez prezesa Narodowego Funduszu Zdrowia nie odwołują się do pozycji opiekuna medycznego, w pewnym stopniu zwalniając świadczeniodawcę z korzystania z tej formy wsparcia nad pacjentami, zmuszając do

zatrudnienia tylko tych specjalistów, którzy są wprost wymienieni w wytycznych (pielęgniarka, położna czy lekarz). Brak tego typu zapisów w rozporządzeniach koszykowych jest przywoływany przez wielu świadczeniodawców jako powód niezatrudniania opiekunów medycznych.

Potrzeby osób starszych

Zgodnie z ogólnoeuropejskim trendami demograficznymi, w Polsce, w tym także w województwie mazowieckim, od wielu lat rośnie liczba osób w wieku poprodukcyjnym. Przyczyną tego zjawiska jest wydłużająca się oczekiwana długość życia oraz niski lub nawet ujemny przyrost demograficzny. Konsekwencją tej sytuacji jest stale zwiększający się udział osób w wieku poprodukcyjnym w ogólnej liczbie ludności. Jak pokazuje poniższy wykres, na przestrzeni ostatnich lat udział ten stale rośnie w przypadku wszystkich mazowieckich subregionów; największy udział notuje się w Warszawie, najmniejszy zaś – w subregionie warszawskim wschodnim.

Wykres 201. Odsetek osób w wieku poprodukcyjnym o w ogólnej licznie mieszkańców

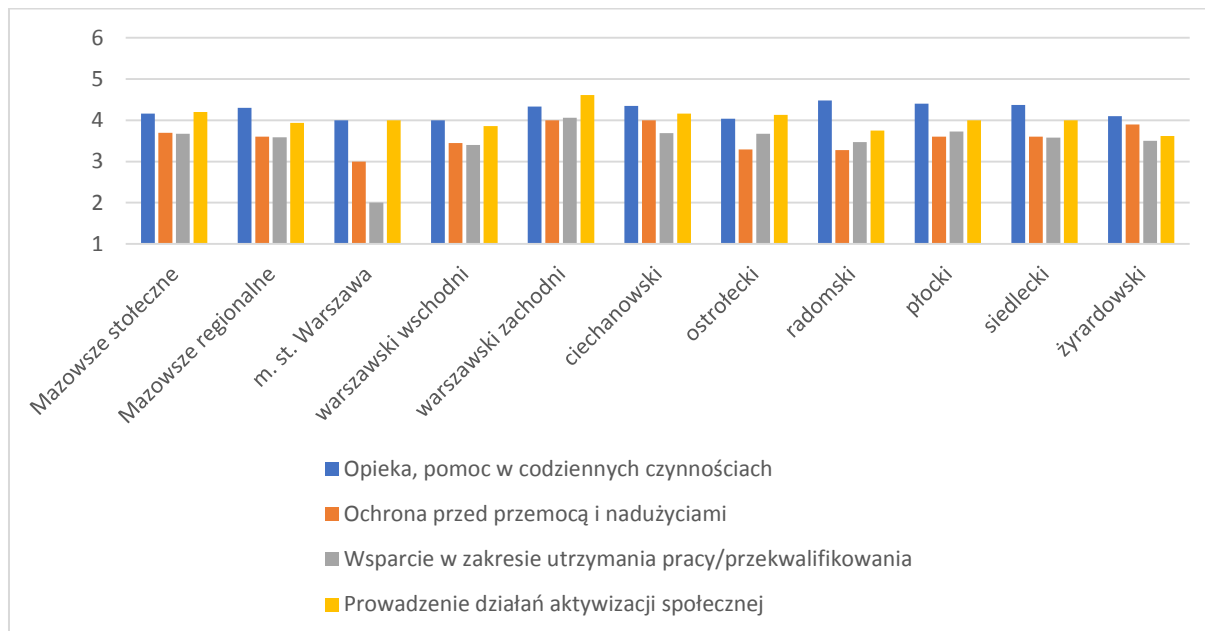
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL, dostęp: 12.06.2018

Jak wynika z prognoz demograficznych dla Polski, liczba osób w wieku produkcyjnym oraz przedprodukcyjnym będzie się zmniejszać w najbliższych latach, przy jednoczesnym systematycznym wzroście liczby osób w wieku poprodukcyjnym.¹³⁶ Należy zatem spodziewać się wzrostu znaczenia usług społecznych dedykowanych osobom starszym.

Zapytani o potrzeby w zakresie usług społecznych skierowanych do osób w wieku poprodukcyjnym, przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego wskazali przede wszystkim na konieczność sprawowania opieki nad seniorami i wspierania ich w ramach codziennych czynności, zarówno w ramach opieki dziennej, jak i długoterminowej. Największe potrzeby tego typu odnotowano w subregionie radomskim, warszawskim zachodnim, płockim i siedleckim. Nieco mniejsze wskazywane potrzeby dotyczyły prowadzenia działań aktywizacji społecznej, dzięki którym osoby starsze mogłyby aktywnie uczestniczyć w życiu danej społeczności, rozwijać swoje zainteresowania i poznawać nowych ludzi. Największe zapotrzebowanie na tego rodzaju działania wystąpiły w subregionie warszawskim zachodnim, ciechanowskim i ostrołęckim. W skali całego województwa, potrzeby wsparcia w utrzymaniu pracy bądź przekwalifikowaniu oraz ochrony przed przemocą i nadużyciami ocenione zostały na niemal tym samym, średnim poziomie – różnice pojawiają się jednak w ujęciu subregionalnym. Potrzeba ochrony przed przemocą została najwyższej oceniona w subregionie ciechanowskim i warszawskim zachodnim, natomiast potrzeba wsparcia w funkcjonowaniu na rynku pracy – w subregionie warszawskim zachodnim i ostrołęckim.

¹³⁶ BDL, 2018

Wykres 202. Ocena potrzeb w zakresie kompleksowych usług społecznych skierowanych do osób w wieku poprodukcyjnym (skala potrzeb 1-6, 1 - brak potrzeb, 6 - bardzo silna potrzeba)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z JST województwa mazowieckiego, N=198

W obliczu zjawiska starzejącego się społeczeństwa niezwykle ważne jest, aby seniorzy utrzymali zdolność samodzielnego funkcjonowania tak długo, jak to możliwe. Dlatego też zalecane jest, aby nie wyręczać osoby starszej w tych czynnościach, które jest w stanie wykonać sama. Ważna jest również promocja zdrowego stylu życia, aktywności sportowej oraz profilaktyka zdrowotna. Warto wspierać też działania mające na celu zachęcenie osób starszych do uczestnictwa w życiu społecznym poprzez wolontariat, aktywność obywatelską i promowanie działań integracji między- i wewnątrzpokoleniowej. Zapobieganie wykluczeniu społecznemu, wspieranie aktywności zawodowej i fizycznej oraz wykorzystanie ogromnego potencjału społecznego osób starszych przy jednoczesnym wsłuchaniu się w ich potrzeby powinno stanowić obecnie jedno z ważniejszych celów polityki społecznej w przyszłej perspektywie finansowej.

Opieka paliatywna

W 2016 r. na terenie Mazowsza funkcjonowało 6 oddziałów opieki paliatywnej – w odniesieniu do innych analizowanych w ramach tego badania województw jest to jeden z najwyższych wyników (więcej oddziałów funkcjonuje jedynie w województwie kujawsko-pomorskim). Biorąc pod uwagę liczbę łóżek, jakimi dysponowały te oddziały, najlepszą sytuację odnotowano w województwie łódzkim (107 łóżek) oraz kujawsko-pomorskim (106 łóżek). Województwo mazowieckie, mimo największej liczby mieszkańców, dysponowało jedynie 68 łóżkami. Najmniej łóżek odnotowano w województwie podlaskim.

Porównując liczbę pacjentów oddziałów opieki paliatywnej, warto zwrócić uwagę na „dynamikę” przyjmowania kolejnych pacjentów w województwie łódzkim – przy podobnej liczbie łóżek liczba pacjentów jest znacząco większa niż w przypadku województwa kujawsko-pomorskiego. Liczba pacjentów objętych opieką paliatywną na Mazowszu w 2016r. sięgnęła 1 009 osób.

Tabela 68 Oddziały opieki paliatywnej, 2016.

Województwo	Liczba oddziałów opieki paliatywnej	Liczba łóżek (stan na 31.12)	Liczba pacjentów
mazowieckie	6	68	1 109
kujawsko-pomorskie	7	106	1 570
lubelskie	5	66	1 214
łódzkie	6	107	1 987
podkarpackie	3	50	1 028
podlaskie	2	14	151
świętokrzyskie	4	80	1 074
warmińsko-mazurskie	3	34	591

Źródło: BDL, dostęp: 12.06.2018

W latach 2014-2016 sytuacja na oddziałach opieki paliatywnej nie zmieniła się znacząco. Nowe oddziały pojawiły się w województwie łódzkim i podkarpackim, tam również dość znacząco w porównaniu do innych regionów wzrosła liczba łóżek i pacjentów. Na Mazowszu liczba oddziałów nie zmieniła się, liczba oddanych do dyspozycji łóżek wzrosła o jedno, natomiast liczba przyjętych pacjentów wzrosła o 57 osób. Największy spadek liczby pacjentów odnotowano w województwie świętokrzyskim i podlaskim.

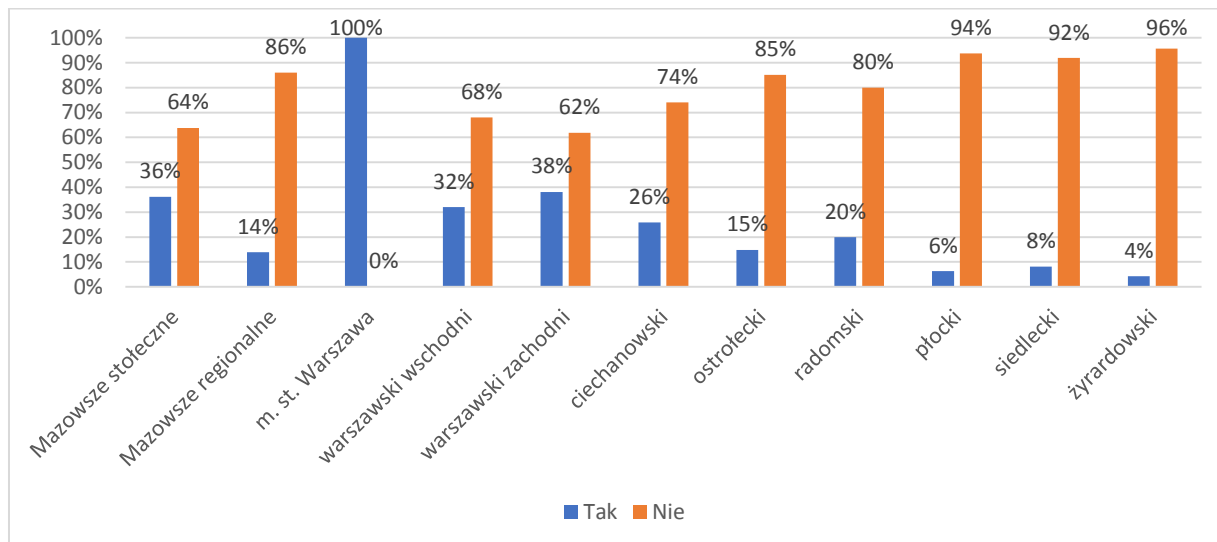
Tabela 69 Oddziały opieki paliatywnej, dynamika w latach 2014-2016

Województwo	Różnica między liczbą oddziałów opieki paliatywnej w latach 2014-2016	Różnica między liczbą łóżek w latach 2014-2016	Różnica między liczbą pacjentów w latach 2014-2016
mazowieckie	0	+1	+57
kujawsko-pomorskie	0	+2	-97
lubelskie	0	-6	-52
łódzkie	+1	+18	+256
podkarpackie	+1	+21	+329
podlaskie	-1	-8	-108
świętokrzyskie	0	0	-119
warmińsko-mazurskie	0	0	+95

Źródło: BDL, dostęp: 12.06.2018

W ramach badania ankietowego wśród jednostek samorządu zapytano, czy na terenie danej jednostki terytorialnej prowadzone są działania z zakresu opieki paliatywnej. Prowadzenie tego typu aktywności zadeklarowało jedynie 19% respondentów. Analizując rozkład przestrzenny udzielnych odpowiedzi, zaprezentowany na wykresie poniżej, warto zauważyć, że działania te prowadzone są głównie na obszarze regionu stołecznego. Na terenie Mazowsza regionalnego największy odsetek jednostek, które deklarują prowadzenie działań z zakresu opieki paliatywnej odnotowano w subregionie ciechanowskim i radomskim.

Wykres 203. Rozkład odpowiedzi na pytanie: „Czy na terenie Państwa gminy/ powiatu prowadzone są działania w zakresie opieki paliatywnej?”

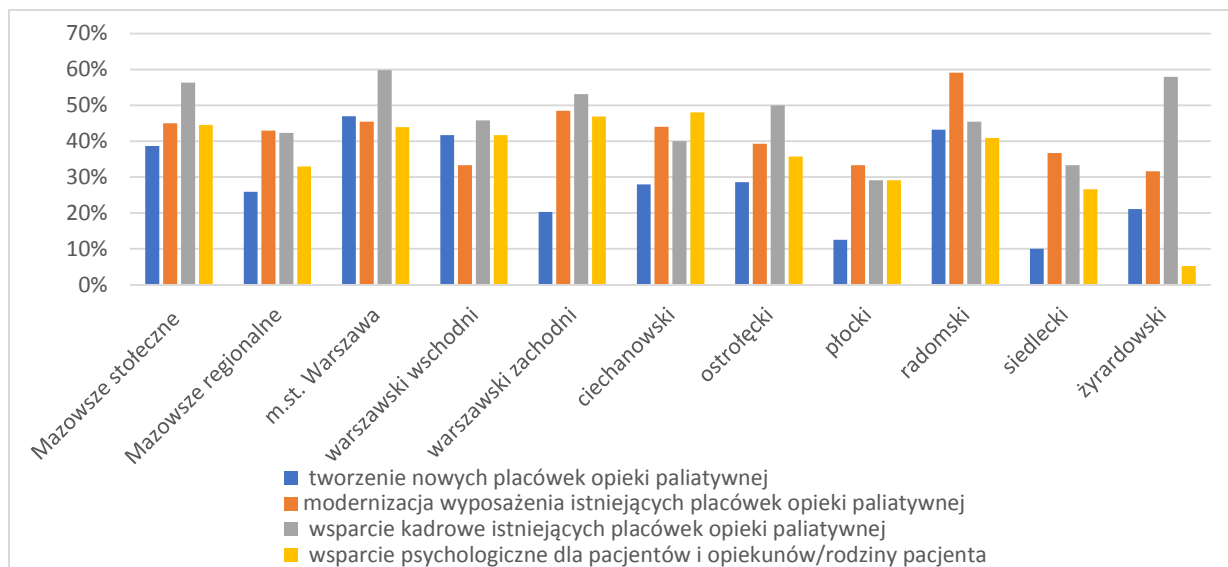

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z JST województwa mazowieckiego, N=212

W ocenie przedstawicieli JST, największe potrzeby w kwestii działań z zakresu opieki paliatywnej dotyczą tworzenia nowych placówek oraz zapewnienia wsparcia psychologicznego dla pacjentów i opiekunów czy też rodziny pacjenta. Są to zatem podstawowe inwestycje, które należy podjąć w przypadku braku tego rodzaju placówek na terenie gminy. Największe potrzeby w tym zakresie zgłoszono w subregionie warszawskim zachodnim, wschodnim, płockim i siedleckim. Potrzeba modernizacji istniejących placówek w największym stopniu dotyczy Warszawy, subregionu siedleckiego i płockiego, natomiast potrzeba związana z wsparciem kadrowym – Warszawy i subregionu płockiego. Większe potrzeby w dziedzinie opieki paliatywnej dostrzegają przedstawiciele samorządów regionu stołecznego.

Zapytani o potrzeby dotyczące opieki paliatywnej, mieszkańcy Mazowsza ocenili je na dość średnim poziomie. Największe potrzeby wskazywali mieszkańcy Warszawy oraz subregionu radomskiego, najmniejsze zaś - powiatu siedleckiego i płockiego. Jeśli chodzi o konkretne działania, punkt widzenia mieszkańców znacząco różni się od perspektywy samorządowców. Warto zauważyć, że zapotrzebowanie na modernizację wyposażenia i wsparcie kadrowe już istniejących placówek jest większe, niż tworzenie nowych placówek, z zatem nacisk położony jest przede wszystkim na wykorzystywanie zasobów, które już istnieją. Największe potrzeby w zakresie tworzenia nowych ośrodków występują w Warszawie, subregionie radomskim oraz warszawskim wschodnim. Modernizacja istniejących placówek jest najbardziej potrzebna w subregionie radomskim, natomiast zwiększenie liczby zatrudnionych pracowników – w subregionie żyrardowskim i Warszawie. Istotnym elementem opieki paliatywnej jest również wsparcie o charakterze psychologicznym dla pacjenta i jego rodziny – potrzeb tego rodzaju działań w największym stopniu dostrzegają mieszkańcy subregionu ciechanowskiego i warszawskiego zachodniego. Respondenci często zgłaszali również potrzeby dotyczące wspierania domowych hospicjów oraz długoterminowej domowej opieki pielęgniarstwa dla osób nieuleczalnie chorych.

Wykres 204. Ocena potrzeb w zakresie opieki paliatywnej

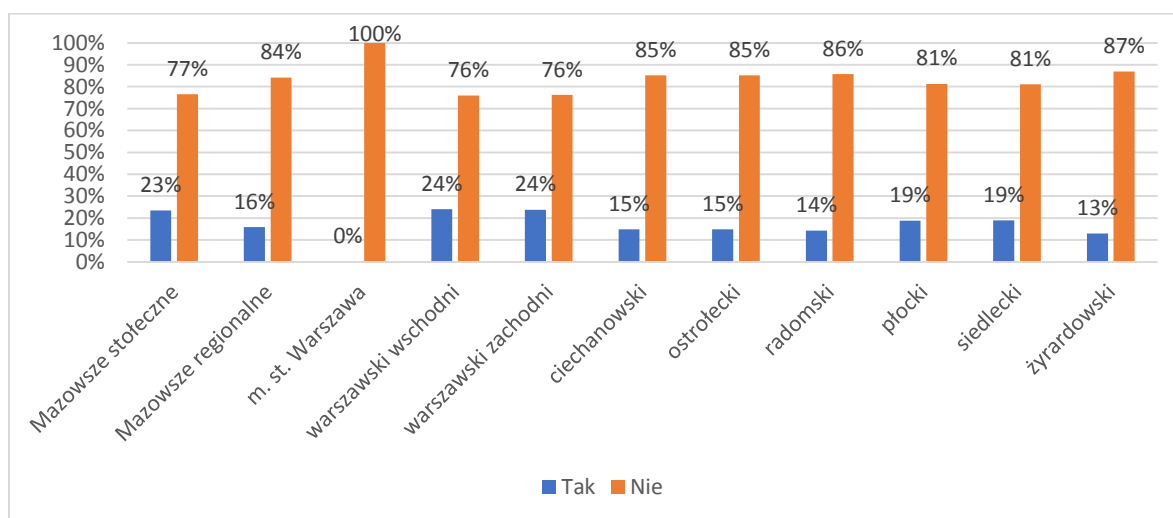
Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CATI z mieszkańcami województwa mazowieckiego, N=390
możliwość wielokrotnego wyboru

Jak wynika z badania jakościowego, ważne jest, aby placówki opieki paliatywnej były w miarę możliwości równomiernie rozmieszczone na terenie całego województwa tak, aby chory przebywał jak najbliżej swego miejsca zamieszkania. Jest to szczególnie ważne w kontekście możliwości odwiedzin przez osoby bliskie, które mogą być prawdziwą pociechą w zmaganiu z nieuleczalną chorobą.

Trudności w realizacji projektów dotyczących usług społecznych

W ramach badania ankietowego JST pytano również o aktywność w dziedzinie realizacji projektów dotyczących usług społecznych. Biorąc pod uwagę ogół respondentów, jedynie 17,5% z nich zadeklarowało, że realizuje tego typu projekt. Analiza uzyskanych wyników w układzie terytorialnym wskazuje, że największy odsetek jednostek realizujących projekty występuje w subregionie warszawskim wschodnim i zachodnim. Co za tym idzie, większy odsetek jednostek realizuje projekt na terenie regionu stołecznego niż Mazowsza regionalnego.

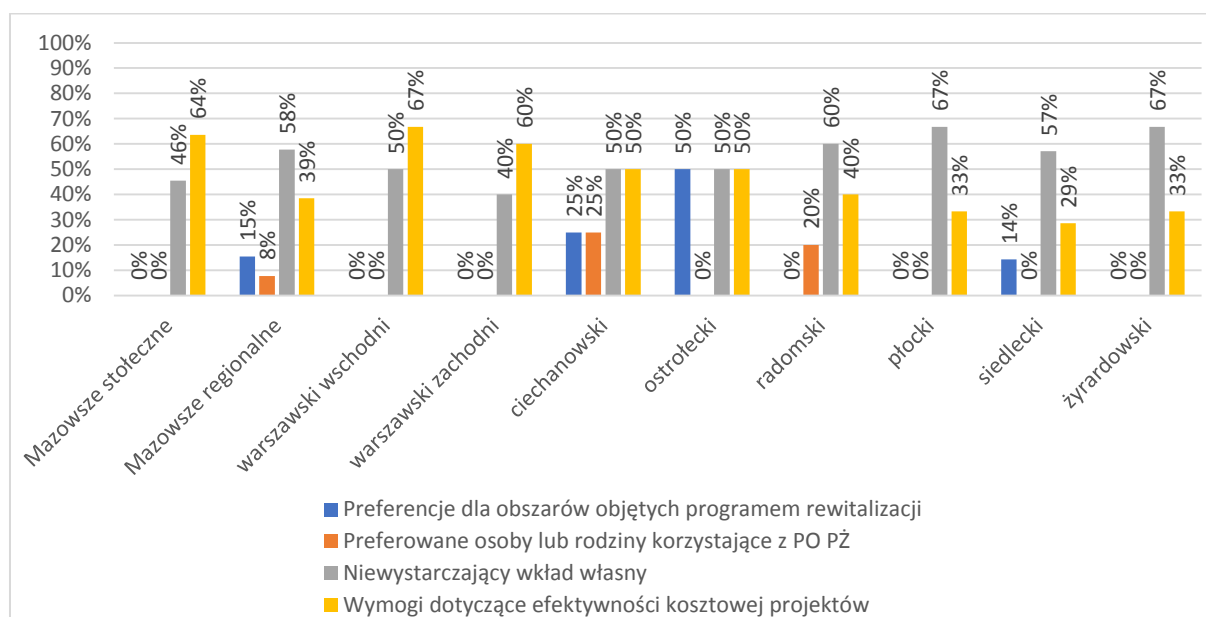
Wykres 205. Rozkład odpowiedzi na pytanie: "Czy realizują Państwo projekt w obszarze usług społecznych?"

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z JST województwa mazowieckiego, N=212

Respondenci, którzy zadeklarowali realizację projektów dotyczących usług społecznych poproszeni zostali również o wskazanie trudności, z jakimi musieli się zmierzyć podczas ich realizacji. Największe zidentyfikowane problemy dotyczą niewystarczającego wkładu własnego, koniecznego do zapewnienia w celu pozyskania dofinansowania (w największym stopniu w subregionie płockim i żyrardowskim) oraz wymogów dotyczących efektywności kosztowej projektów (kwalifikowalności wydatków) - przede wszystkim w subregionie warszawskim wschodnim i zachodnim. Trudności związane z preferencyjnymi warunkami dla obszarów objętych programem rewitalizacji stanowiły pewną trudność głównie dla respondentów z subregionu ostrołęckiego. Rozkład uzyskanych odpowiedzi ukazuje poniższy wykres.

Wykres 206. Trudności, jakie napotkano w trakcie realizacji projektu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników badania CAWI/CATI z JST województwa mazowieckiego, N=37

Wśród innych trudności w realizacji projektów wskazywanych przez respondentów w ramach badania pojawiły się również problemy ze zrekrutowaniem chętnych uczestników, zwłaszcza mężczyzn oraz trudność w wypełnieniu formalnych kryteriów, które muszą spełnić osoby biorące udział w projekcie – według respondentów wymagania te są często zbyt wąskie i zbyt ukierunkowane na konkretny rodzaj odbiorcy. Respondenci doświadczający tego rodzaju trudności przyznają, że albo poradzili sobie z nimi po długim procesie poszukiwania uczestników projektów, bądź też borykają się z nimi do tej pory. Respondenci wspominali również o zbyt małej kwocie dofinansowania na adaptację i uruchomienie dziennego domu seniora – zastosowanym rozwiązaniem było w tym przypadku zainwestowanie większej kwoty środków z budżetu miasta.

Podsumowanie

Poziom zaspokojenia usług społecznych przez podmioty publiczne jest w większości subregionów oceniany jako niewystarczający, jednak jest on wyższy niż w przypadku podmiotów prywatnych. Biorąc pod uwagę podział na regiony, niższy poziom zaspokojenia potrzeb dotyczących usług społecznych przez podmioty publiczne występuje na Mazowszu regionalnym, zaś przez podmioty prywatne – na Mazowszu stołecznym.

Jedną z form świadczenia usług społecznych dla osób starszych jest dzienny dom pomocy. W 2017r. na terenie województwa mazowieckiego funkcjonowało 48 takich placówek; najwięcej z nich funkcjonuje w Warszawie (19) i Płocku (4). W południowej, wschodniej i północnej części województwa ośrodki te praktycznie nie występują. Istniejące dzienne domy pomocy w większym stopniu zaspokajają potrzeby na obszarze Mazowsza regionalnego niż Mazowsza stołecznego. Potrzebę tworzenia nowych placówek zadeklarowano w największym stopniu w subregionie warszawskim zachodnim, ciechanowskim oraz Warszawie. Zaadaptowanie istniejących budynków będących własnością gminy na potrzeby nowych dziennych domów opieki jest ważne przede wszystkim w subregionie ciechanowskim oraz ostrołęckim. Inną formą świadczenia usług społecznych są prywatne gospodarstwa opiekuńcze. Jak wykazują wyniki badania, nie jest to forma występująca powszechnie - jedynie 6% spośród wszystkich respondentów zadeklarowało, iż na terenie reprezentowanej przez nich jednostki funkcjonują tego rodzaju podmioty.

Potrzeby związane ze wsparciem osób niesamodzielnych zostały ocenione dość wysoko. Największe odnotowane potrzeby dotyczą długoterminowej domowej opieki pielęgniarstwa, a zatem rozwiązania, które pozwala osobie niesamodzielnej pozostać we własnym miejscu zamieszkania, co jest zgodne z trendami dotyczącymi deinstytucjonalizacji opieki. Niewiele mniejsze potrzeby dotyczą tworzenia całodobowych zakładów opiekuńczo-leczniczych, w których pacjenci mogliby przebywać po skończonej hospitalizacji. Nie mniej ważne są również potrzeby dotyczące zapewnienia krótkoterminowej opieki w zakładzie opiekuńczo-leczniczym w ramach zastępstwa za opiekuna osoby z niepełnosprawnością, co pozwala na jego chwilowe odciążenie. Ważną potrzebą jest również zorganizowanie transportu dla osób niesamodzielnych (przejazdy do lekarza, placówek dziennej opieki, do urzędu). Stosunkowo większe potrzeby dotyczące wsparcia osób niesamodzielnych zaobserwowano na terenie Mazowsza stołecznego. Potrzeby opiekunów osób niesamodzielnych koncentrują się na wsparciu finansowym oraz tworzenia wypożyczalni sprzętu medycznego/rehabilitacyjnego. Ważne jest również zapewnienie odpowiedniego otoczenia formalno-prawnego, związanego z zatrudnieniem i godziwym wynagrodzeniem, a także szeroko zakrojona promocja tego rodzaju aktywności zawodowej, zwłaszcza wśród osób w średnim wieku.

Potrzeby dotyczące osób starszych związane są przede wszystkim ze sprawowaniem opieki nad seniorami i wspieraniem ich w ramach codziennych czynności, zarówno w ramach opieki dziennej, jak i długoterminowej. Nieco mniejsze wskazywane potrzeby dotyczyły prowadzenia działań aktywizacji społecznej, dzięki którym osoby starsze mogłyby aktywnie uczestniczyć w życiu danej społeczności, rozwijać swoje zainteresowania i poznawać nowe osoby.

Na terenie województwa mazowieckiego w 2016 r. funkcjonowało 6 oddziałów opieki paliatywnej, dysponujących 68 łózkami, obsługujących 1109 pacjentów. Prowadzenie działań z zakresu opieki paliatywnej zadeklarowało jedynie 19% przedstawicieli JST biorących udział w badaniu ankietowym. Działania te prowadzone są głównie na obszarze regionu stołecznego. Największe potrzeby w kwestii działań z zakresu opieki paliatywnej dotyczą tworzenia nowych placówek oraz zapewnienia wsparcia psychologicznego dla pacjentów i opiekunów/rodziny pacjenta.

Diagnoza potrzeb w zakresie edukacji dzieci, młodzieży i osób dorosłych, w tym podnoszenie wykształcenia w powiązaniu z potrzebami rynku pracy

W kwestii edukacji, począwszy od wychowania przedszkolnego, a kończąc na studiach doktoranckich, sytuacja województwa mazowieckiego wpisuje się we wcześniej opisywany schemat silnego Regionu Warszawskiego Stołecznego (dzięki któremu wyniki dla całego regionu są lepsze niż średnia dla kraju) oraz bardzo słabego Mazowsza Regionalnego, w przypadku którego statystyka jest zbliżona jedynie do najłagodniejszych regionów Polski Wschodniej.

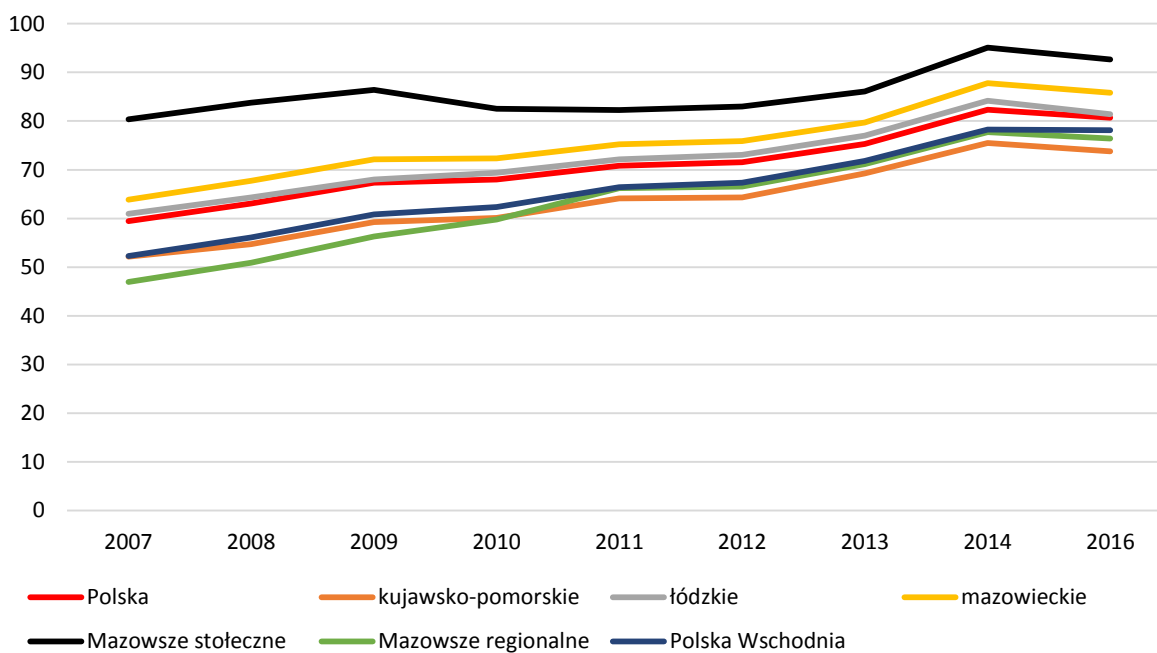
Tabela 70. Wskaźniki edukacji – porównanie między województwami

	Mazowieckie	Mazowsze stołeczne	Mazowsze regionalne	Lubelskie	Podkarpackie	Podlaskie	Świętokrzyskie	Warmińsko-Mazurskie	Kujawsko-Pomorskie	Łódzkie	Polska Wschodnia	Polska
Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym [%] (2016)	85,8	92,6	76,4	80,7	79,4	79,5	77,9	71,4	73,8	81,4	78,1	80,7
Zdawalność egzaminów maturalnych [%] (2017)	80,3	bd.	bd.	77,8	77,9	80,4	78,3	74,1	78,0	79,5	77,6	78,5
Studenci szkół wyższych na 10 tys. mieszkańców (2016)	503	810	110	350	247	288	198	211	285	319	266	351
Absolwenci szkół wyższych na 10 tys. mieszkańców (2016)	124	bd.	bd.	97	85	79	64	64	78	77	80	95
Odsetek studiujących na kierunkach technicznych i przyrodniczych (bez cudzoziemców) [%] (2016)	26,3	26,8	21,9	26,6	33,0	29,4	30,6	26,8	20,0	27,8	29,3	29,7
Słuchacze studiów podyplomowych i uczestnicy studiów doktoranckich na 10 tys. mieszkańców (2016)	132,3	216,4	25,0	43,7	19,6	22,6	32,8	27,2	41,8	40,6	29,7	52,3
Osoby dorosłe w wieku 25-64 lata uczestniczące w kształceniu lub szkoleniu [%] (2017)	5,7	9,2	1,9	4,3	2,1	3,3	2,9	2,4	3,8	2,8	3,0	4,0
Odsetek mieszkańców z wykształceniem średnim (z zasadniczym zawodowym i policealnym) [%] (2017)	51,4	43,2	60,2	57,5	59,4	54,3	57,2	56,7	61,1	56,8	57,3	57,9
Odsetek mieszkańców z wykształceniem wyższym [%] (2017)	37,4	52,5	20,5	23,1	25,3	27,4	23,9	20,9	21,9	25,1	24,0	26,6

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

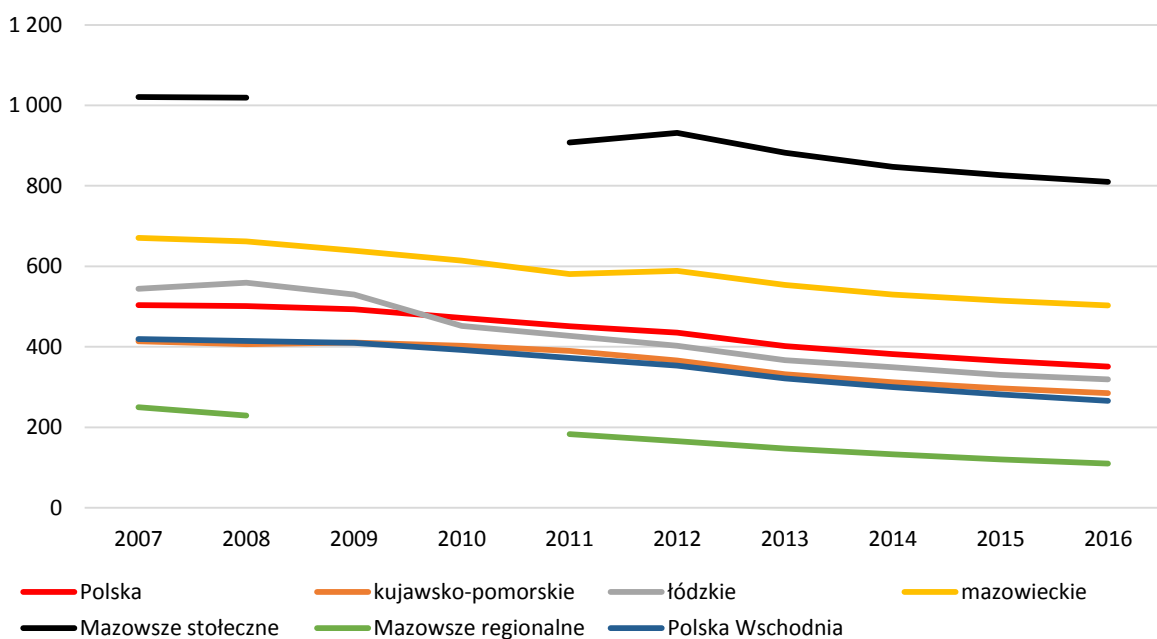
Poniżej prezentujemy wybrane dane porównujące regiony na wykresach. Wyraźnie rysuje się przewaga Regionu Mazowieckiego Stołecznego nad pozostałymi regionami oraz zdecydowanie gorsza sytuacja Regionu Mazowieckiego Regionalnego. Co więcej w przypadku niektórych zmiennych dystans między regionami województwa mazowieckiego zwiększył się na przestrzeni analizowanych lat.

Wykres 207. Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym [%] (2007 - 2016)

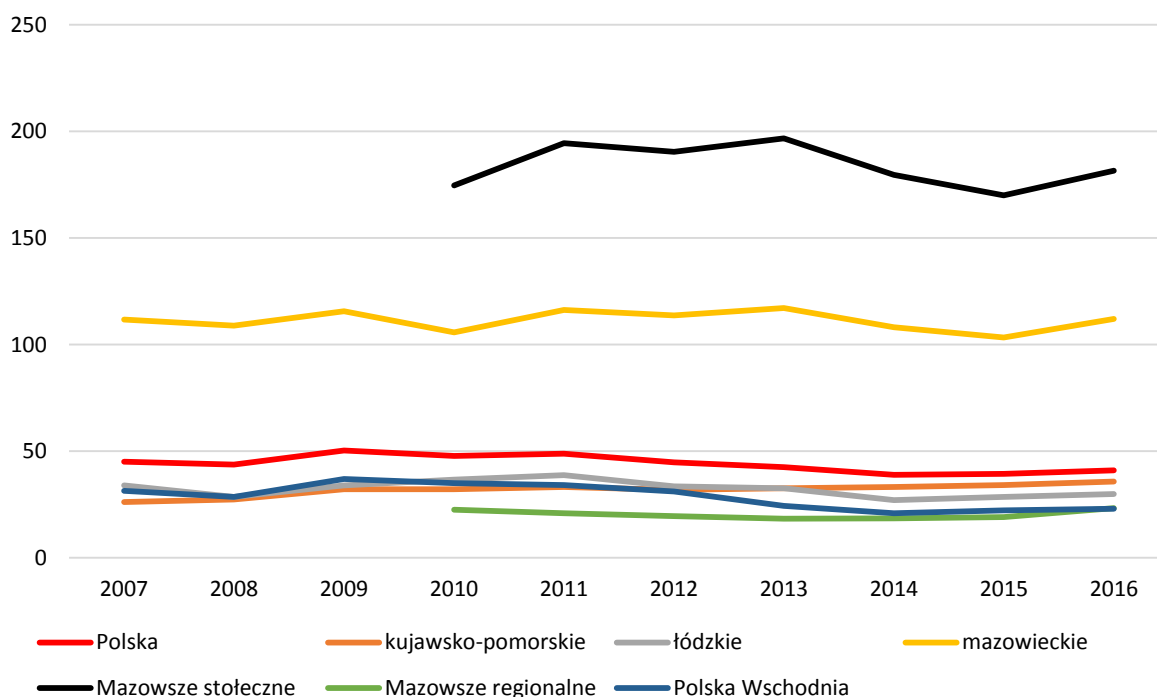
Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Wykres 208. Studenci szkół wyższych na 10 tys. mieszkańców (2007-2016)

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Wykres 209. Słuchacze studiów podyplomowych i uczestnicy studiów doktoranckich na 10 tys. mieszkańców (2007-2016)

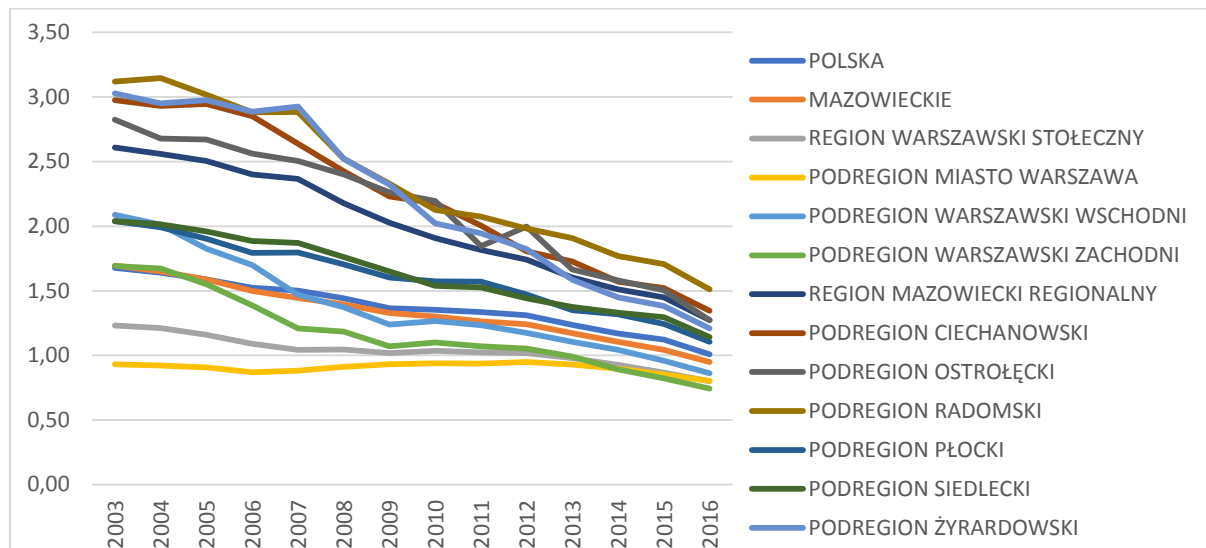

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Edukacja przedszkolna

Pierwszym etapem kształcenia w polskim systemie oświaty jest wychowanie przedszkolne. Obecnie może być realizowane w przedszkolach, oddziałach przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz w zespołach wychowania przedszkolnego i punktach przedszkolnych. Ten etap edukacji w roku szkolnym 2016/2017 kierowany był do dzieci w wieku 3-6 lat.

Wykres 210. Dzieci w wieku 3-5 lat przypadające na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego (2003-2016)

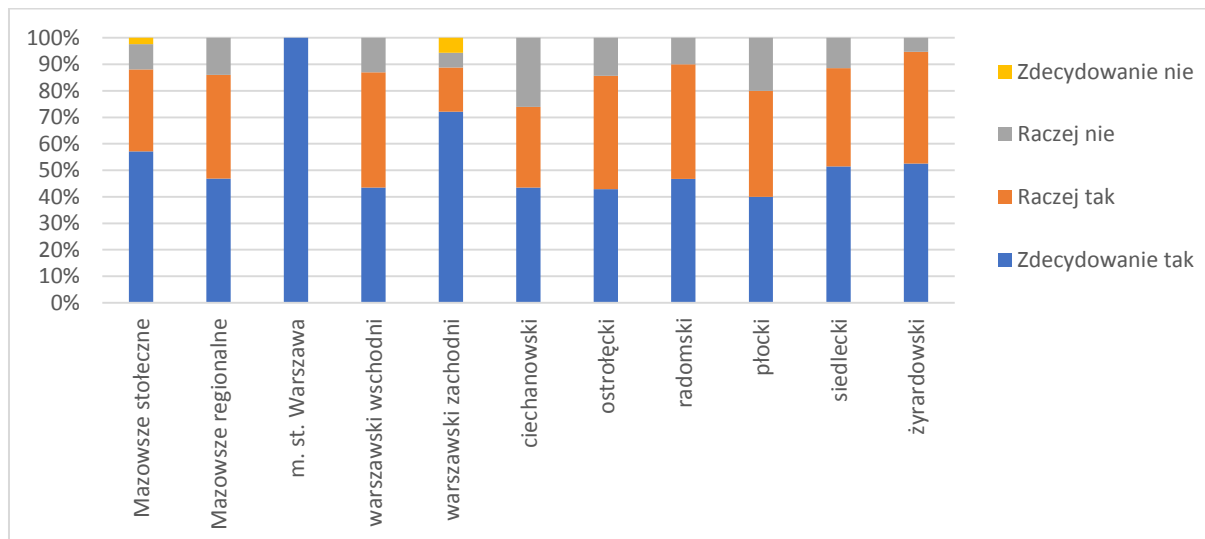

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Zauważyć można pozytywny spadek liczby dzieci przypadających na jedno miejsce w placówce wychowania przedszkolnego oraz iż znaczne różnice między podregionami zostały zmniejszone. Nie jest to jednak tylko wynikiem powstawania nowych placówek i miejsc w istniejących placówkach, ale również mniejszej liczby urodzeń. Obecnie w regionie Warszawskim Stołecznym na 1 miejsce przypada mniej niż jedno dziecko w wieku 3-5 lat. Gorzej wygląda sytuacja w regionie Mazowieckim Regionalnym, gdzie liczba ta dochodzi w poszczególnych podregionach nawet do 1,5 dziecka na 1 miejsce. W związku z tym odsetek dzieci korzystających z wychowania przedszkolnego jest znacznie niższy w tym regionie i potrzeby w zakresie tworzenia nowych miejsc wychowania przedszkolnego są znacznie wyższe. Jednocześnie na terenach, gdzie liczba miejsc przedszkolnych jest już wystarczająca potrzeby obierają kierunek jakości oferowanej tam opieki i zajęć.

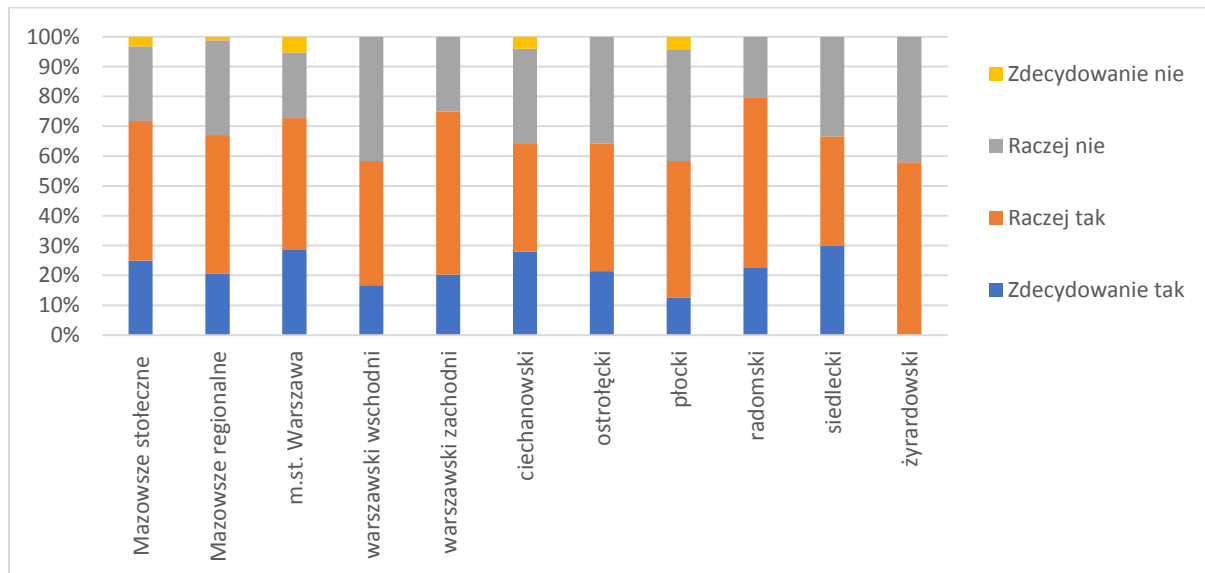
W ramach realizowanego badania zapytano mieszkańców i przedstawicieli jst o potrzebę dalszego wspierania edukacji przedszkolnej z funduszy zewnętrznych. Ponad 86% przedstawicieli jst uczestniczących w badaniu zadeklarowało, iż taka potrzeba nadal istnieje (49,2% zdecydowanie tak, 37,3% raczej tak). Poniżej prezentujemy rozkład odpowiedzi w podziale na (pod)regiony. Większe potrzeby w tym zakresie dostrzegają przedstawiciele jst niż mieszkańcy, jednak w obu przypadkach to Region Warszawski Stołeczny częściej wskazywał na taką potrzebę niż Mazowieckie Regionalne.

Wykres 211. Czy według Pana/Pani obecnie w Pana/Pani gminie/powiecie jest potrzeba wspierania edukacji przedszkolnej ze środków zewnętrznych? – jst

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedstawicielami jst, 2018 rok.

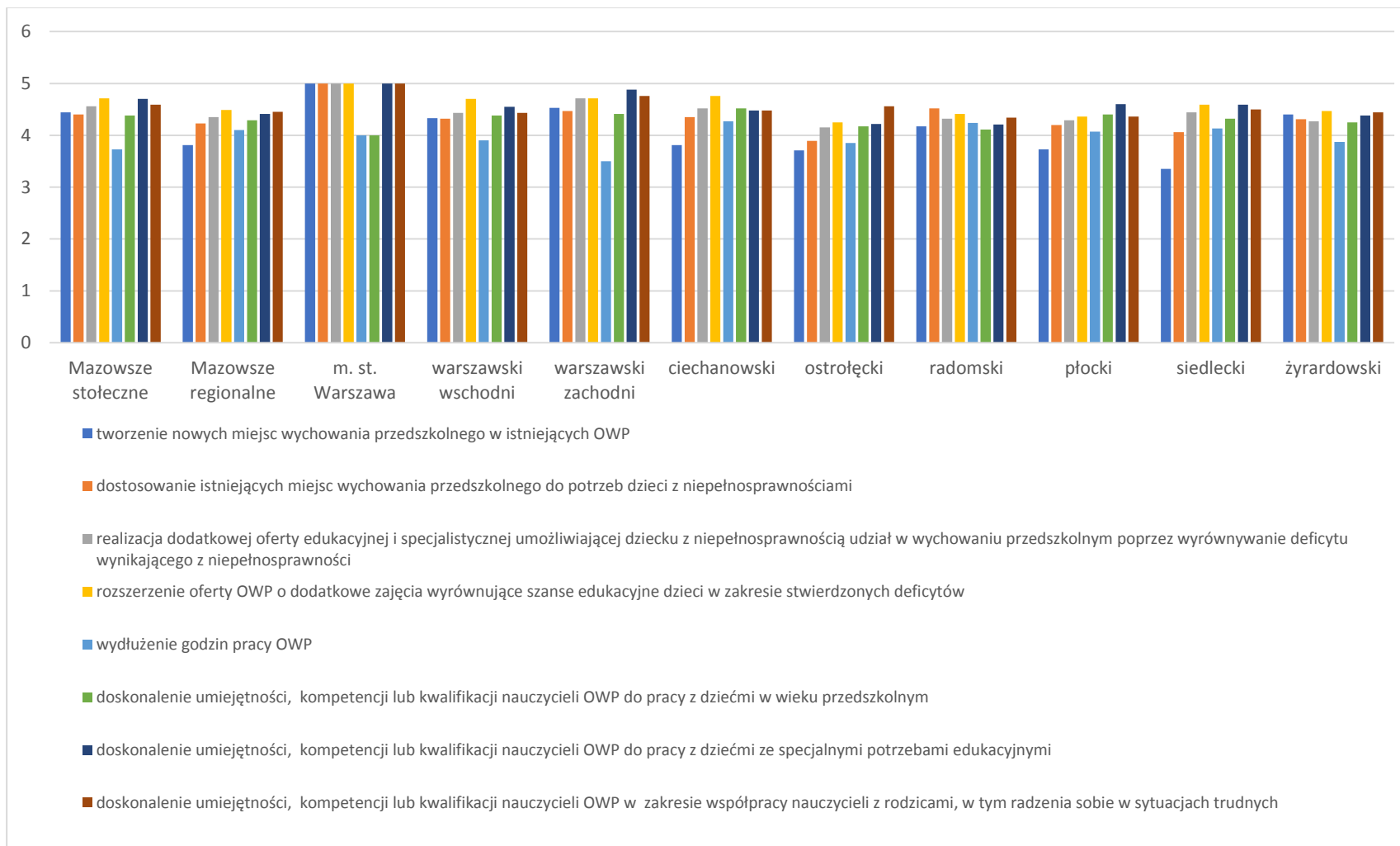
Wykres 212. Czy według Pana/Pani obecnie w Pana/Pani gminie/powiecie jest potrzeba wspierania edukacji przedszkolnej ze środków zewnętrznych? – mieszkańcy

Źródło: Badanie CATI z mieszkańcami, 2018 rok.

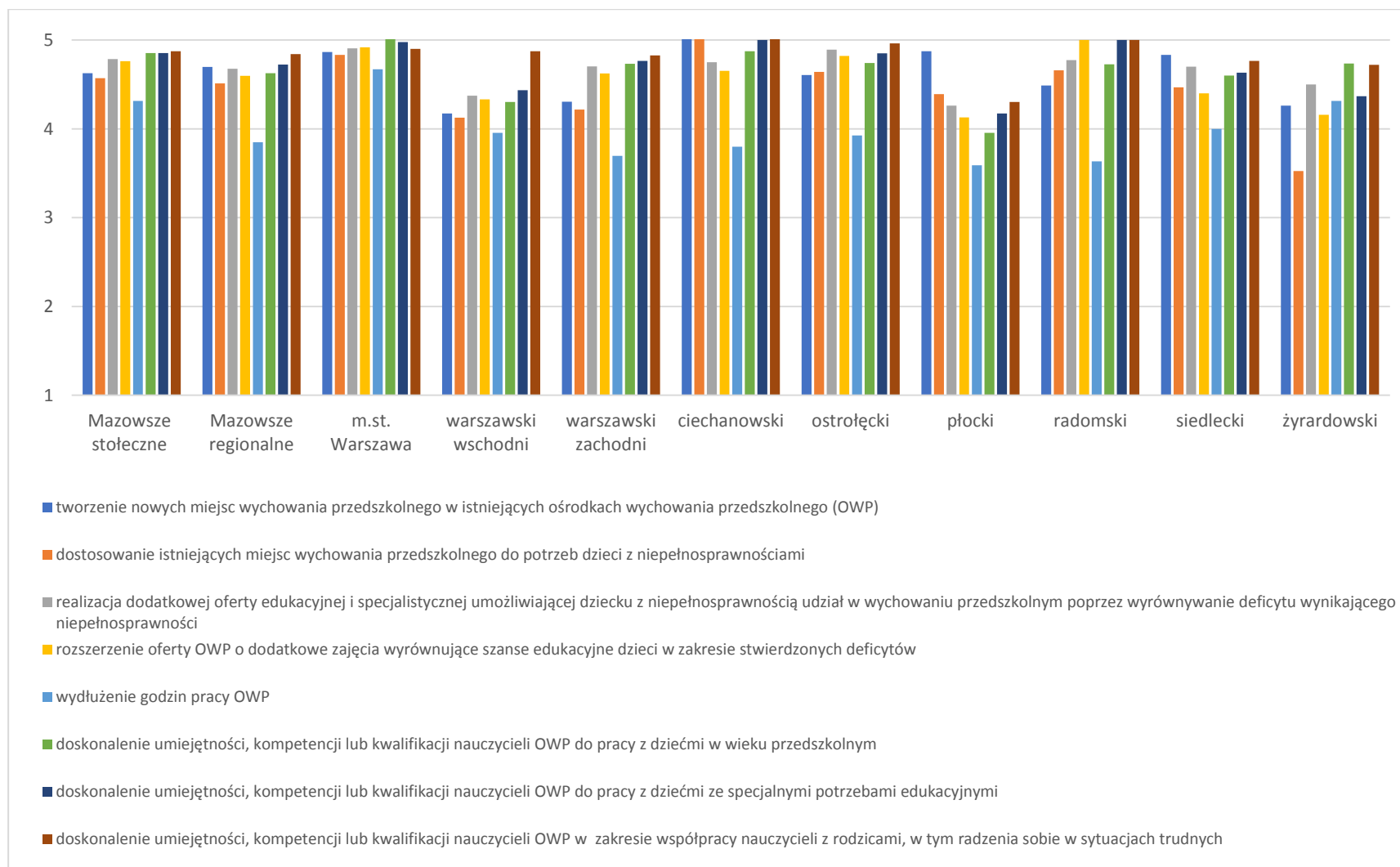
W kolejnym pytaniu weryfikowano zakres potrzebnego wsparcia w zakresie edukacji przedszkolnej. Zarówno mieszkańcy, jak i przedstawiciele jst najniżej oceniali potrzebę wspierania wydłużenia godzin pracy OWP. Z jednej strony wsparcie takie służy powrotom matek na rynek pracy, z drugiej jednak pozostawianie dziecka w OWP do późnych godzin jemu nie służy. Stąd bardziej skutecznym mechanizmem byłoby wspieranie takiego zatrudnienia rodziców by powrót na rynek pracy był dla nich opłacalny, przy jednoczesnym umożliwianiu spędzania czasu z dzieckiem np. praca za pełną pensję w niepełnym wymiarze godzin (rozwiązanie stosowane w Walii).

Wykres 213. Czy według Pana/Pani obecnie w Pana/Pani gminie istnieje potrzeba zwiększenia dostępności do edukacji przedszkolnej poprzez działania, które Panu/Pani zaraz wymienię? Proszę ocenić na skali 1-6 jak silna jest ta potrzeba, gdzie 1 oznacza brak potrzeby, a 6 bardzo silną potrzebę. – jst

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedstawicielami jst, 2018 rok.

Wykres 214. Czy według Pana/Pani obecnie w Pana/Pani gminie istnieje potrzeba zwiększenia dostępności do edukacji przedszkolnej poprzez działania, które Panu/Pani zaraz wymienię? Proszę ocenić na skali 1-6 jak silna jest ta potrzeba, gdzie 1 oznacza brak potrzeby, a 6 bardzo silną potrzebę. – mieszkańcy

Źródło: Badanie CATI z mieszkańcami, 2018 rok.

Kształcenie ogólne

Niniejszy podrozdział dotyczący kształcenia ogólnego obejmuje swym zakresem dane dotyczące szkół podstawowych i ponadpodstawowych.

Tabela 71. Dane dotyczące szkół podstawowych – 2016 rok

	Szkoły podstawowe ogółem	Oddziały w szkołach	Średnia liczba oddziałów w szkole	Uczniowie	Uczniowie przypadający na 1 oddział w szkołach podstawowych	Absolwenci
POLSKA	13 517	130 151,50	9,6	2 296 529	17,6	347 754
Mazowieckie	1 771	19 370,35	10,9	347 074	17,9	51 598
Region Warszawski Stołeczny	717	10 386,23	14,5	201 297	19,4	28 606
Podregion Miasto Warszawa	333	5 542,00	16,6	108 032	19,5	15 260
Podregion Warszawski Wschodni	204	2 408,23	11,8	46 704	19,4	6 838
Podregion Warszawski Zachodni	180	2 436,00	13,5	46 561	19,1	6 508
Region Mazowiecki Regionalny	1 054	8 984,12	8,5	145 777	16,2	22 992
Podregion Ciechanowski	158	1 308,52	8,3	21 123	16,1	3 347
Podregion Ostrołęcki	220	1 625,10	7,4	24 654	15,2	3 948
Podregion Radomski	246	2 207,50	9,0	36 723	16,6	5 805
Podregion Płocki	117	1 163,00	9,9	19 813	17,0	3 116
Podregion Siedlecki	203	1 684,00	8,3	26 525	15,8	4 157
Podregion Żyrardowski	110	996,00	9,1	16 939	17,0	2 619

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Jak pokazuje powyższa tabela, w podregionach liczba uczniów przypadających na 1 oddział jest niższa w regionie Mazowieckim Regionalnym (16,2), a wyższa w regionie Warszawskim Stołecznym (19,4). W Regionie Stołecznym, a szczególnie w mieście Warszawa większa jest również liczba oddziałów na szkołę. W podregionach regionu Mazowieckiego Regionalnego średnia liczba oddziałów na szkołę wynosi między 7,4 w ostrołęckim do 9,9 w płockim, podczas gdy dla Warszawskiego Stołecznego dla podregionu warszawskiego wschodniego średnia wynosi 11,8, a miasta Warszawa 16,6. Zatem szkoły podstawowe w Mazowieckim Regionalnym są mniejsze i mają mniej liczne oddziały.

Tabela 72. Dane dotyczące szkół ogólnokształcących – 2016 rok

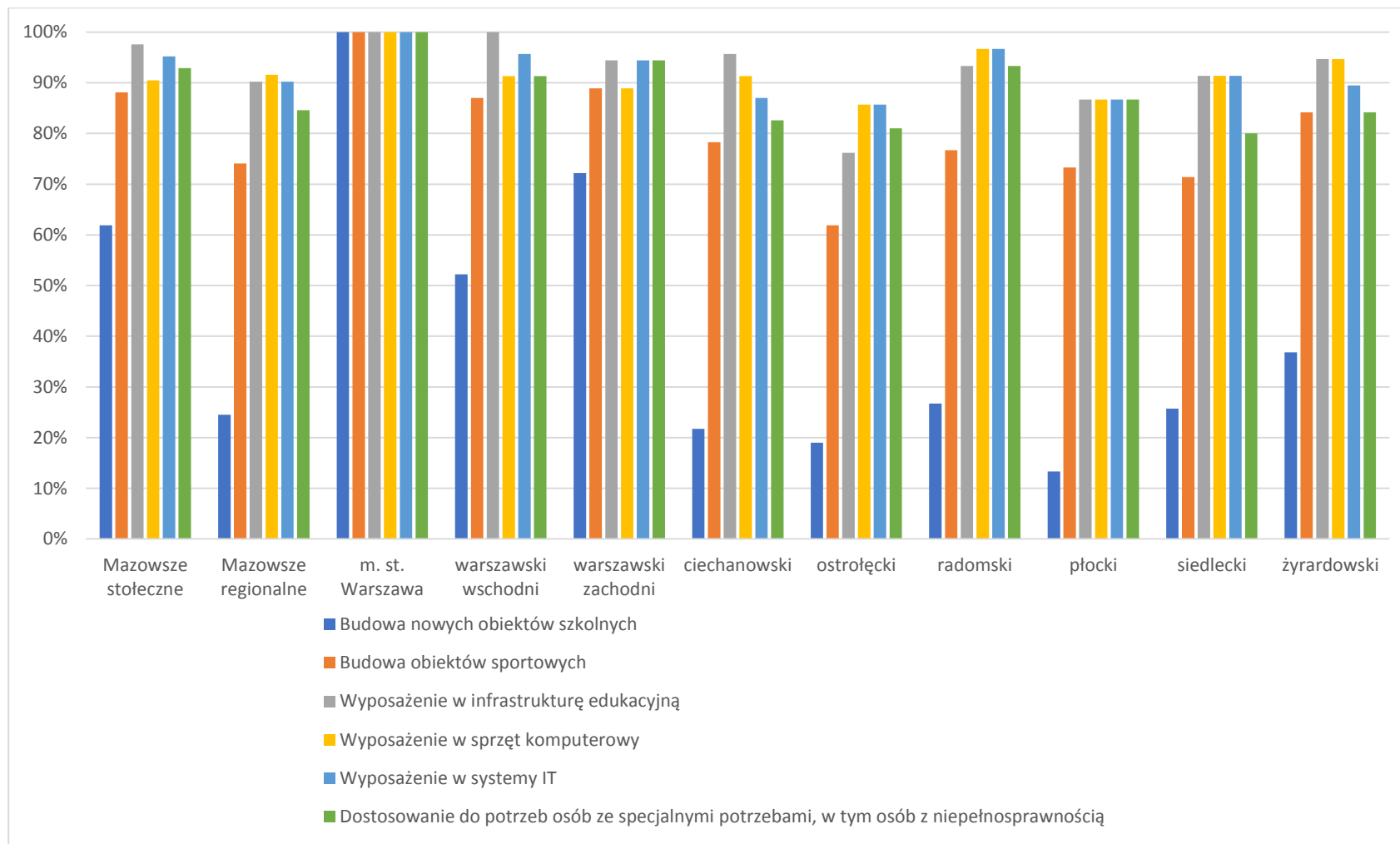
	Szkoły ogólnokształcące razem	Oddziały	Średnia liczba oddziałów na szkołę	Uczniowie	Uczniowie przypadający na 1 oddział w szkołach ogólnokształcących	Absolwenci
Polska	3 818	24 411,50	6,4	640 654	26,2	210 357
Mazowieckie	551	3 971,00	7,2	104 497	26,3	32 396
Region Warszawski Stołeczny	276	2 266,00	8,2	60 486	26,7	17 380
Podregion Miasto Warszawa	174	1 670,00	9,6	44 115	26,4	12 784
Podregion Warszawski Wschodni	48	324,00	6,8	9 555	29,5	2 467
Podregion Warszawski Zachodni	54	272,00	5,0	6 816	25,1	2 129
Region Mazowiecki Regionalny	275	1 705,00	6,2	44 011	25,8	15 016
Podregion Ciechanowski	47	260,00	5,5	6 739	25,9	2 355
Podregion Ostrołęcki	47	293,00	6,2	7 720	26,3	2 742
Podregion Radomski	65	421,00	6,5	10 802	25,7	3 480
Podregion Płocki	43	267,00	6,2	6 627	24,8	2 370
Podregion Siedlecki	44	308,00	7,0	8 356	27,1	2 835
Podregion Żyrardowski	29	156,00	5,4	3 767	24,1	1 234

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

W przypadku szkół ogólnokształcących różnice w liczbie oddziałów przypadających na szkołę oraz w liczbie uczniów przypadających na oddział nie są aż tak znaczące. Nadal miasto Warszawa ma najwyższy wskaźnik liczby oddziałów na placówkę (9,6), ale to podregion Warszawski Wschodni ma najwyższą liczbę uczniów przypadających na 1 oddział (29,5), a podregion Warszawski Zachodni jedną z najniższych (25,1).

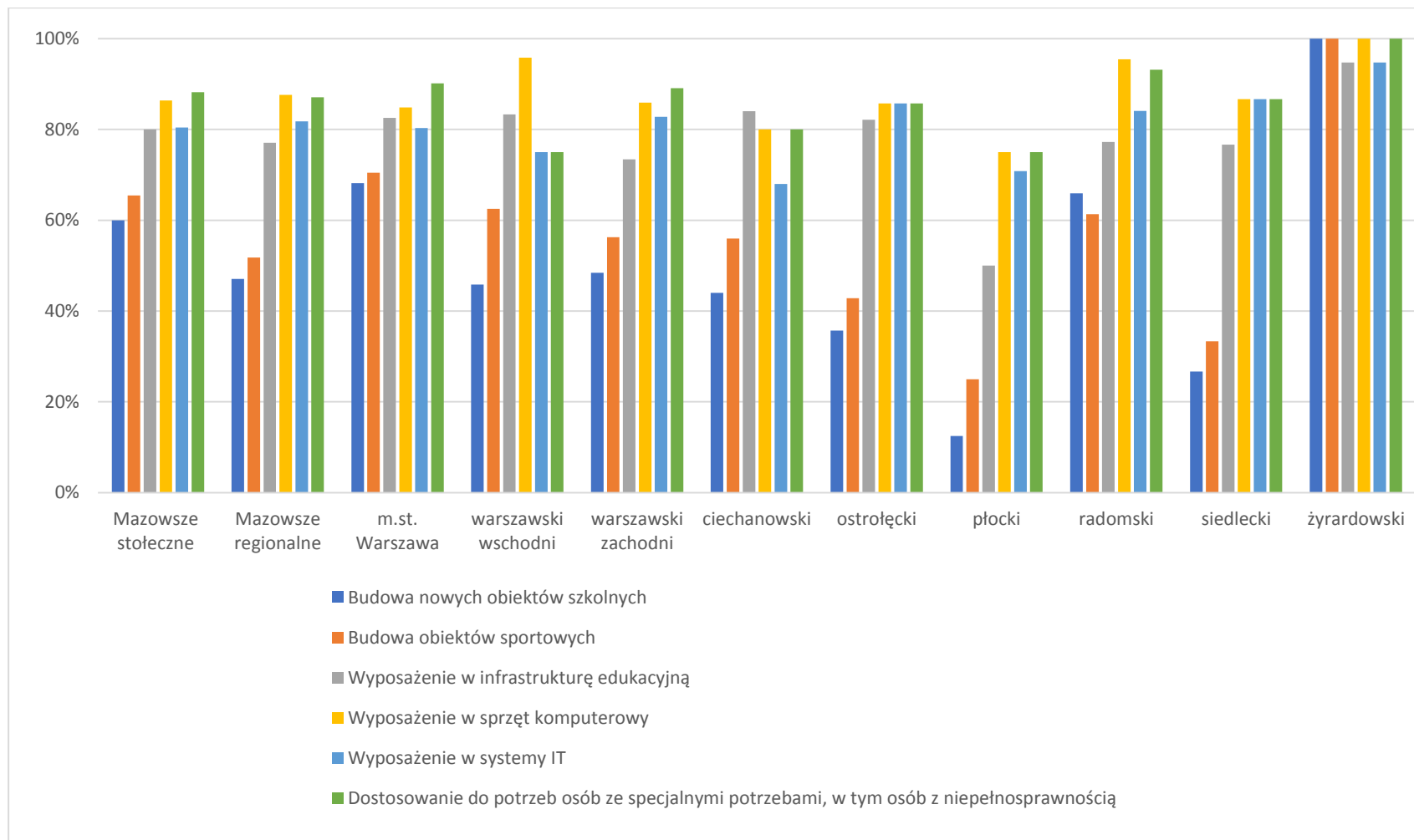
W ramach prowadzonego badania CAWI/CATI z mieszkańcami i przedstawicielami jest zweryfikowano poczucie w zakresie istnienia potrzeby wspierania infrastrukturalnego szkół prowadzących edukację ogólną. Najniżej oceniono potrzebę budowania nowych obiektów szkolnych i obiektów sportowych. Wysoko oceniono potrzebę wspierania wyposażenia wszelkiego typu oraz dostosowania do potrzeb osób ze specjalnymi potrzebami, w tym osób z niepełnosprawnością. Eksperti szczególnie zwracali uwagę na potrzebę urządzania klas służących nauce przedmiotów takich jak przyroda, biologia, chemia, fizyka, w wyposażenie umożliwiające doświadczanie i eksperymentowanie. Dodatkowo istotnym elementem jest zmiana aranżacji przynajmniej części pomieszczeń, tak by uczniowie nie siedzieli za sobą (patrząc w plecy kolegi) lecz np. w kole widząc siebie nawzajem. Takie ustawienie wspomaga też kształcenie umiejętności np. współpracy.

Wykres 215. Czy według Pana/Pani w Pana/Pani gminie istnieje potrzeba dalszego wspierania infrastrukturalnego szkół w aspektach, które zaraz Panu/Pani wymienię? (Edukacja ogólna) – jst

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedstawicielami jst, 2018 rok.

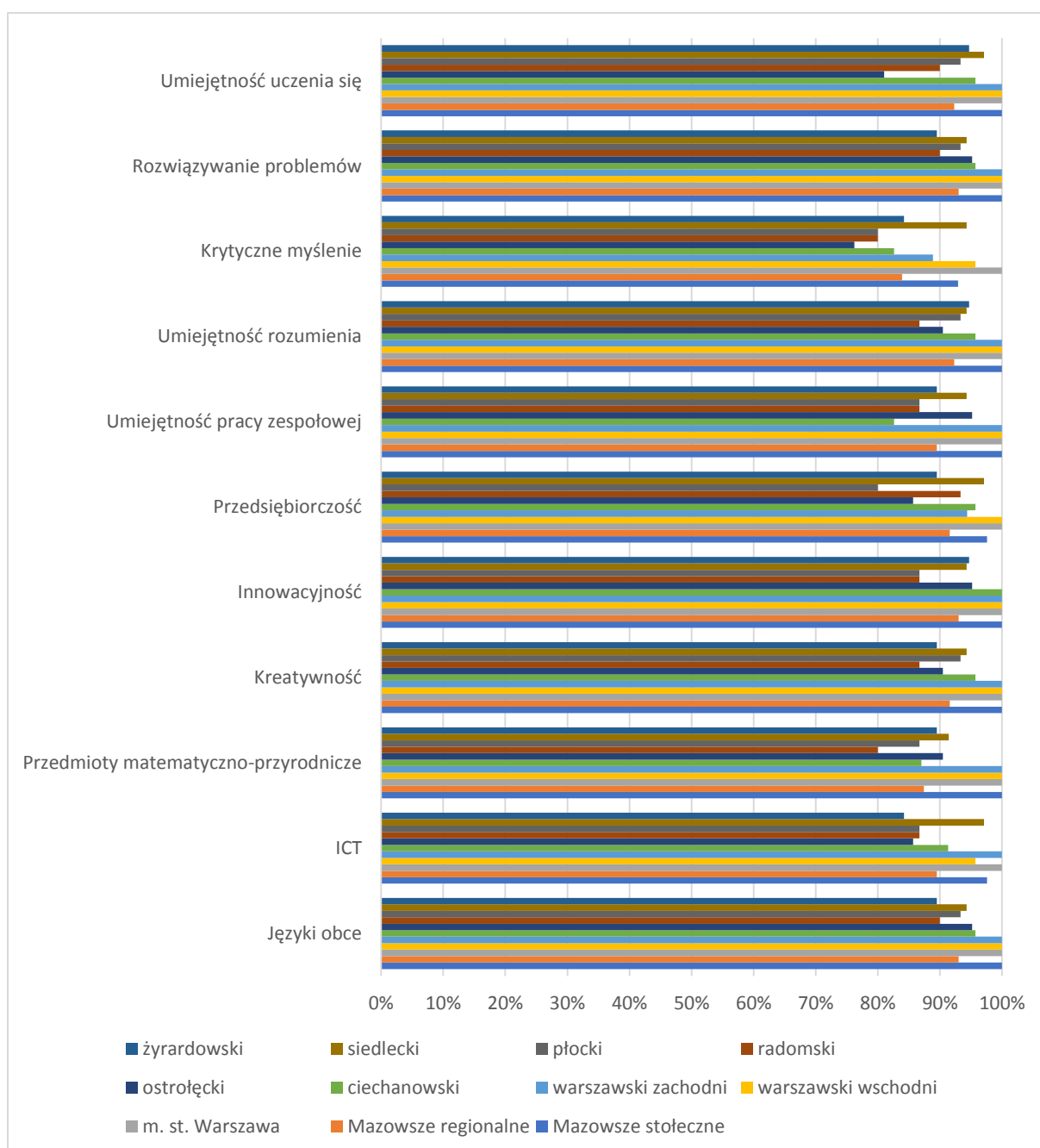
Wykres 216. Czy według Pana/Pani w Pana/Pani gminie istnieje potrzeba dalszego wspierania infrastrukturalnego szkół w aspektach, które zaraz Panu/Pani wymienię? (Edukacja ogólna) – mieszkańcy

Źródło: Badanie CATI z mieszkańcami, 2018 rok.

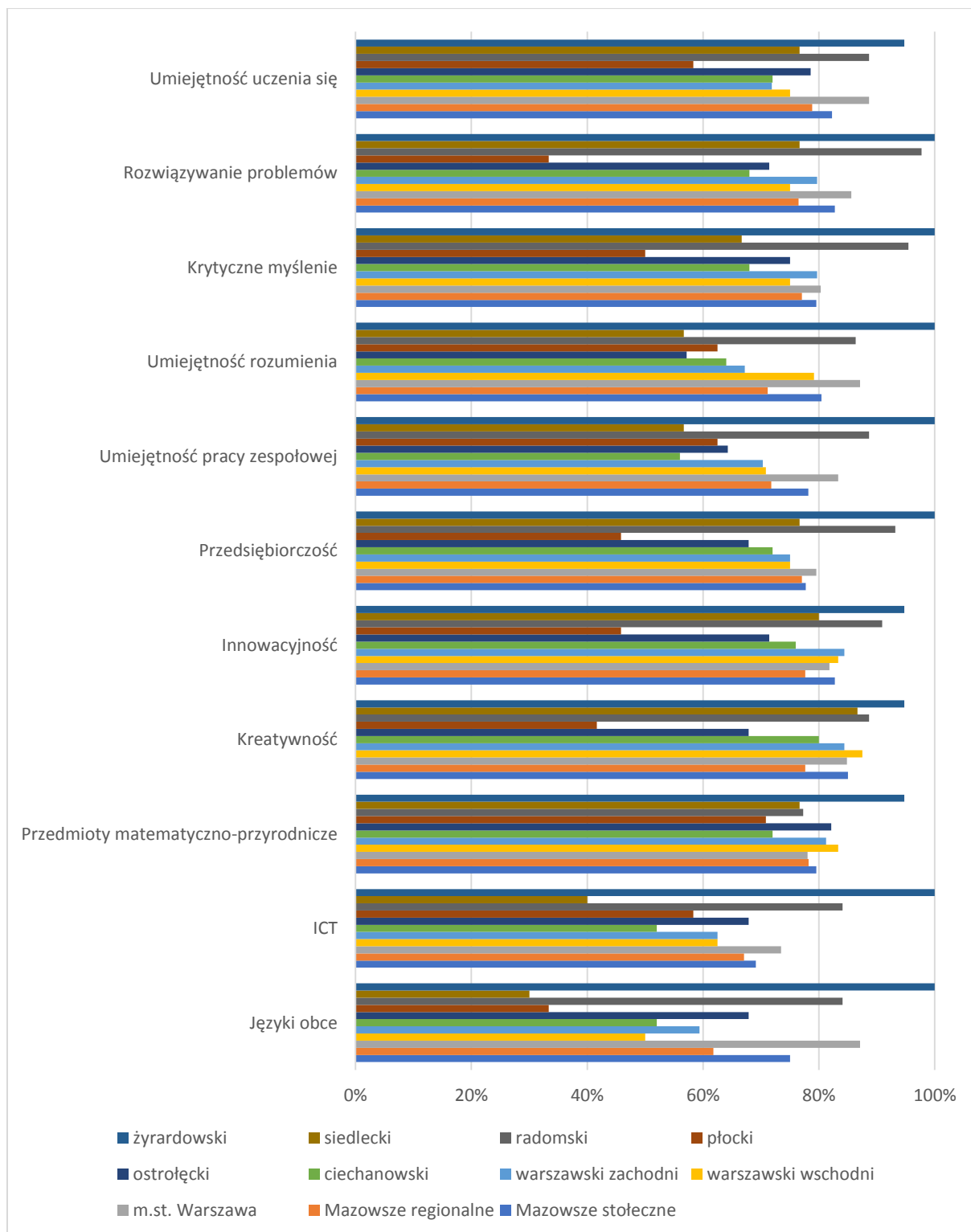
W kolejnym pytaniu poproszono interesariuszy o ocenę potrzeby wspierania w zakresie wskazanych kompetencji kluczowych i umiejętności uniwersalnych w ramach edukacji ogólnej. Przedstawiciele jst wysoko ocenili potrzebę w odniesieniu do każdej z wymienionych kompetencji. W przypadku mieszkańców mocniej rysuje się zróżnicowanie ze względu na subregion niż na kompetencje. Z kolei przedsiębiorcy nisko ocenili potrzebę wspierania edukacji w zakresie innowacyjności i technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Wykres 217. Czy według Pana/Pani w Pana/Pani gminie/powiecie istnieje potrzeba dalszego wspierania w zakresie kompetencji kluczowych i umiejętności uniwersalnych wymienionych poniżej (kształcenie ogólne) – jst (n=185)

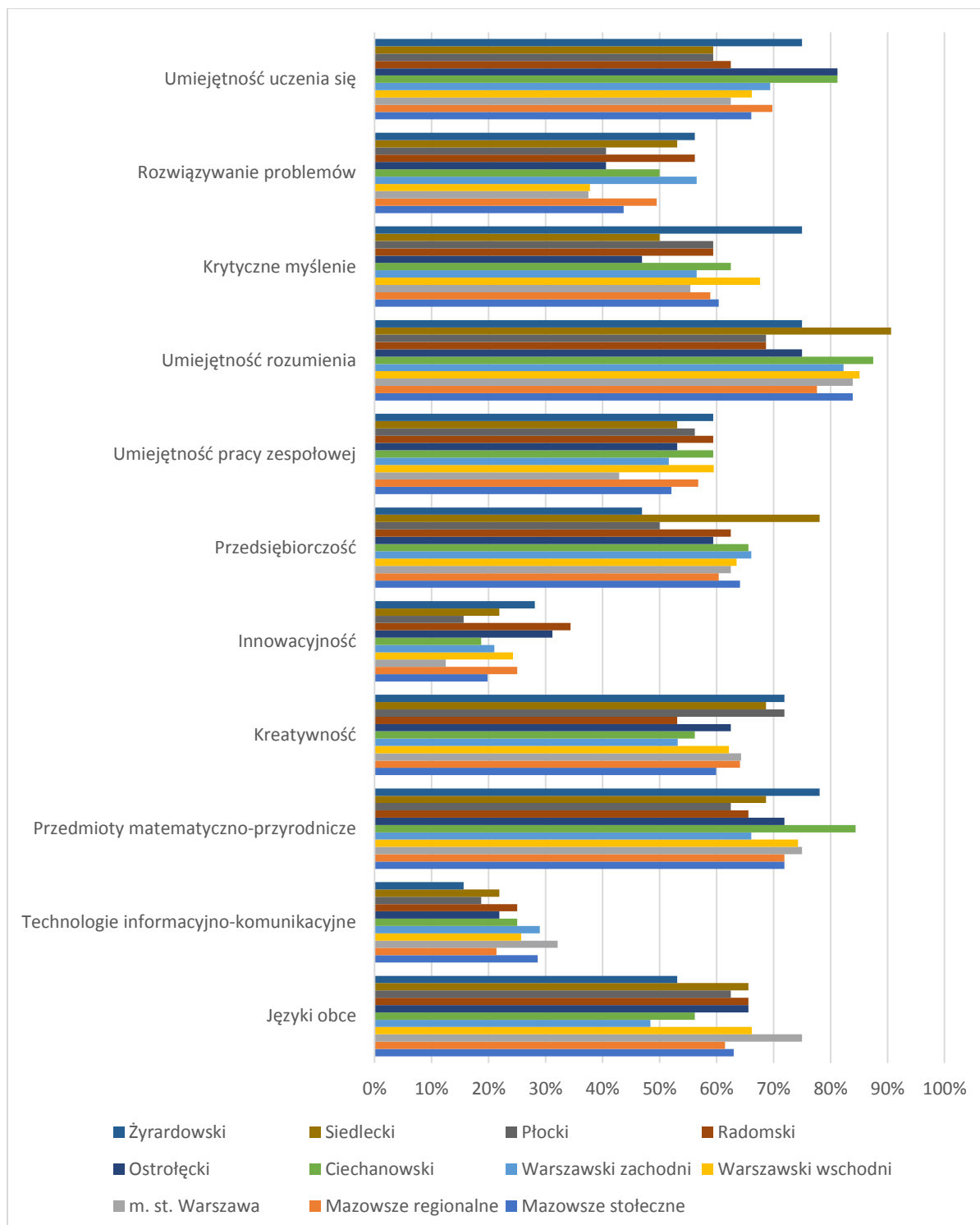
Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedstawicielami jst, 2018 rok.

Wykres 218. Czy według Pana/Pani w Pana/Pani gminie/powiecie istnieje potrzeba dalszego wspierania w zakresie kompetencji kluczowych i umiejętności uniwersalnych wymienionych poniżej (kształcenie ogólne) – mieszkańcy (n=390)

Źródło: Badanie CATI z mieszkańcami, 2018 rok.

Wykres 219. Czy według Pana/Pani w Pana/Pani gminie/powiecie istnieje potrzeba dalszego wspierania w zakresie kompetencji kluczowych i umiejętności uniwersalnych wymienionych poniżej (kształcenie ogólne) – przedsiębiorcy (n=384)

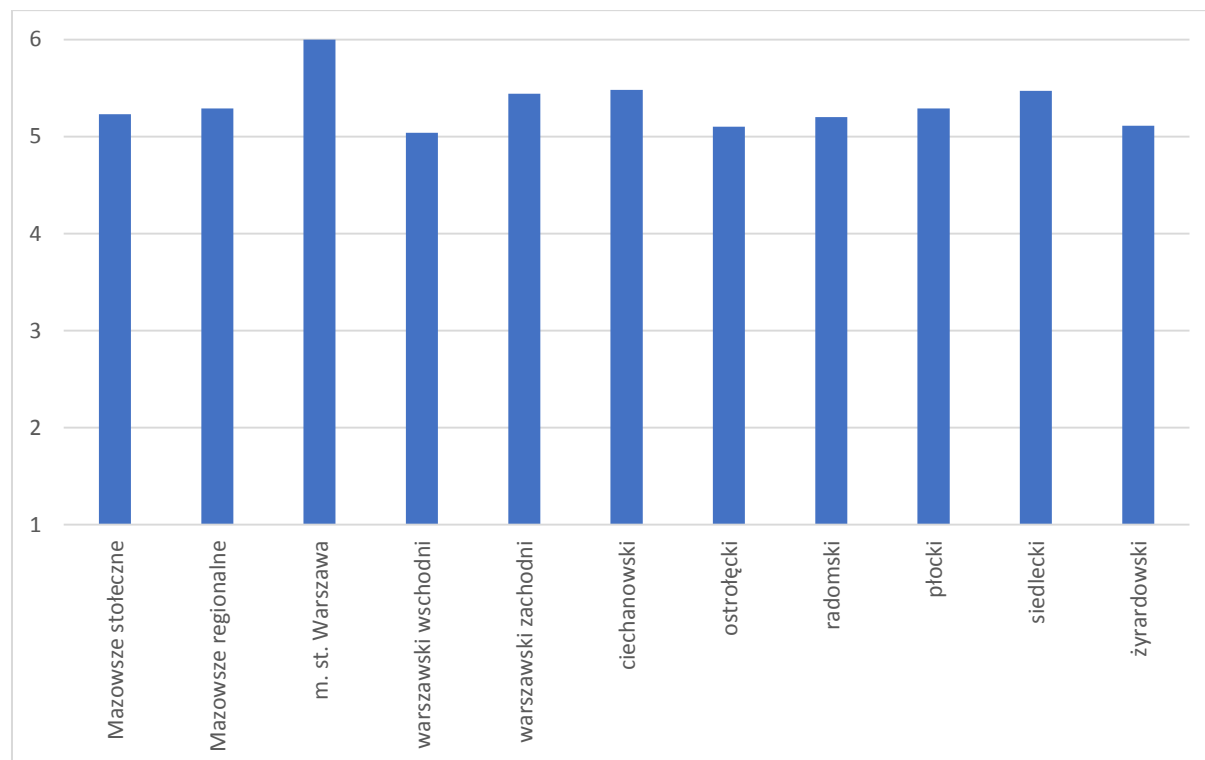

Źródło: Badanie CATI z przedsiębiorcami, 2018 rok.

W zakresie rozszerzenia wsparcia poza kompetencje kluczowe i umiejętności uniwersalne, których rozwój należy wspierać respondenci badania wymieniali uczenie się na podstawie błędów (pozwalanie na popełnianie błędów), doświadczanie porażek by w przyszłości umieć sobie z nimi radzić i wyciągać z nich wnioski. Umiejętność ta może stać się elementem rozszerzającym kształcenie umiejętności uczenia się, ale również w ramach nauki innych przedmiotów (np. matematyczno-przyrodniczych, komentowanie nieudanych eksperymentów, projekty, w ramach których decyzje podejmują uczniowie, a ich negatywne konsekwencje są omawiane, a nie negatywnie oceniane). Drugą wskazywaną kompetencją jest postawa obywatelska. Respondenci podkreślali konieczność kształtowania u dzieci poczucia, iż są członkami społeczności oraz budowania odpowiedzialności za najbliższe otoczenie. Nabywanie tej kompetencji powinno mieć miejsce nie tylko w ramach przedmiotu Wiedza o społeczeństwie, ale również w ramach dodatkowych zajęć, pozwalających kształcić już od najmłodszych lat postawę obywatelską. Kształcenie to powinno przyjmować formę nauki poprzez działanie (np. włączanie w działania ekologiczne dotyczące najbliższego otoczenia, udział w budżecie partycypacyjnym, przyznanie budżetu dla samorządu szkolnego, etc.). Następnie mówiono o przygotowaniu młodego człowieka do wejścia na rynek pracy, ale pod kątem budowania odpowiedzialności za powierzone i wykonywane czynności, szacunku do pracy oraz radzenia sobie ze zmianą (w tym koniecznością zmiany miejsca pracy, bądź zawodu). Kształcenie w tym zakresie powinno być wzmocnione w ramach kształtowania kompetencji przedsiębiorczości.

Przedstawiciele jst wszystkich (sub)regionów wysoko ocenili potrzebę wsparcia stypendialnego dla uczniów najbardziej uzdolnionych. Jak widać na poniższym wykresie skala potrzeb wszędzie została średnio oceniona powyżej 5.

Wykres 220. Czy według Pana/Pani w Pana/Pani gminie/powiecie istnieje potrzeba prowadzenia wsparcia stypendialnego dla uczniów najbardziej uzdolnionych? Ocena na skali 1-6, gdzie 1 oznacza brak potrzeby, a 6 bardzo silną potrzebę – jst (n=185)

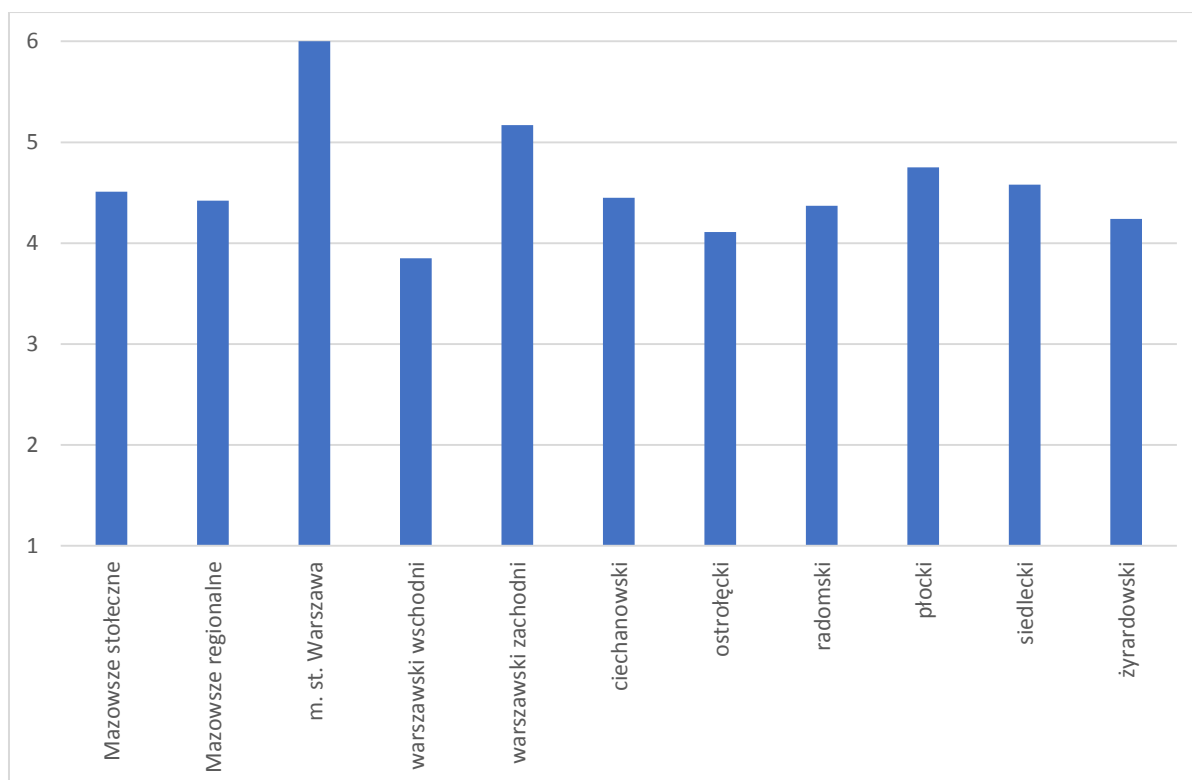

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedstawicielami jst, 2018 rok.

Eksperti zwracają jednak uwagę na pułapkę takiego podejścia, które może oznaczać wspieranie uczniów, którzy mieli to szczęście wychowywać się w domu, gdzie rodzice mogli i dbali o jego rozwój, edukację ułatwiając im osiąganie najlepszych wyników. Coraz częściej zwraca się uwagę na premiowanie za osiągnięty postęp, przyrost wiedzy, czy umiejętności, zmianę, którą wypracowały dzieci u siebie.

Wśród respondentów badania CAWI/CATI nie ma takiej zgodności co do potrzeby dalszego wsparcia rozwoju nauczycieli kształcenia ogólnego. Średnia ocena skali potrzeby waha się między subregionami od 3,8 do 6. Na poziomie regionów jest jednak na podobnym poziomie (ok. 4,5). Pomimo, iż nauczyciele są grupą ciągle kształcąca się, to eksperci zwracają uwagę na konieczność doszkalania pozwalającą kształcić uczniów w obszarach kompetencji kluczowych i umiejętności uniwersalnych. Szczególnie starsi nauczyciele, którzy sami nie doświadczali nauki w oparciu o pracę zespołową, doświadczenia, krytyczne myślenie, nie znają narzędzi umożliwiających edukację w tych kierunkach, nie są przyzwyczajeni do korzystania z nich.

Wykres 221. Czy według Pana/Pani w Pana/Pani gminie/powiecie istnieje potrzeba dalszej realizacji wsparcia dla nauczycieli, w postaci studiów podyplomowych, kursów, szkoleń lub innych? Ocena na skali 1-6, gdzie 1 oznacza brak potrzeby, a 6 bardzo silną potrzebę – jst (n=185)

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedstawicielami jst, 2018 rok.

Kształcenie zawodowe

Wśród szkół średnich zawodowych uwzględnione są licea profilowane (do 2014 r.), technika (wraz z ogólnokształcącymi szkołami artystycznymi dającymi uprawnienia zawodowe).

Tabela 73. Dane dotyczące szkół średnich zawodowych – 2016 rok

	Szkoły średnie zawodowe razem	Oddziały	Średnia liczba oddziałów na szkołę	Uczniowie	Uczniowie przypadający na 1 oddział	Absolwenci	Odsetek uczniów wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych ogółem
Polska	2 026	22 028,24	10,9	518 742	23,5	114 613	38,8
Mazowieckie	232	2 698,00	11,6	61 165	22,7	13 004	33,5
Region Warszawski Stołeczny	99	1 205,00	12,2	26 518	22,0	5 163	28,8
Podregion Miasto Warszawa	61	812,00	13,3	17 583	21,7	3 401	27,5
Podregion Warszawski Wschodni	19	221,00	11,6	5 158	23,3	1 061	31,6
Podregion Warszawski Zachodni	19	172,00	9,1	3 777	22,0	701	32,1
Region Mazowiecki Regionalny	133	1 493,00	11,2	34 647	23,2	7 841	38,4
Podregion Ciechanowski	20	206,00	10,3	4 796	23,3	1 110	35,7
Podregion Ostrołęcki	28	297,00	10,6	6 593	22,2	1 600	41,5
Podregion Radomski	32	372,00	11,6	9 107	24,5	1 878	39,3
Podregion Płocki	20	221,00	11,1	4 759	21,5	1 081	36,9
Podregion Siedlecki	18	244,00	13,6	6 199	25,4	1 422	36,6
Podregion Żyrardowski	15	153,00	10,2	3 193	20,9	750	40,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Na tle pozostałych podregionów wyróżnia się siedlecki z najwyższą liczbą oddziałów na szkołę (13,6) i najwyższą liczbą uczniów przypadających na oddział (25,4). Średnio w regionie Mazowieckim Regionalnym jest mniej oddziałów na szkołę i uczniów na oddział niż w regionie Warszawskim Stołecznym, ale nie są to różnice duże.

Tabela 74. Dane dotyczące zasadniczych szkół zawodowych – 2016 rok

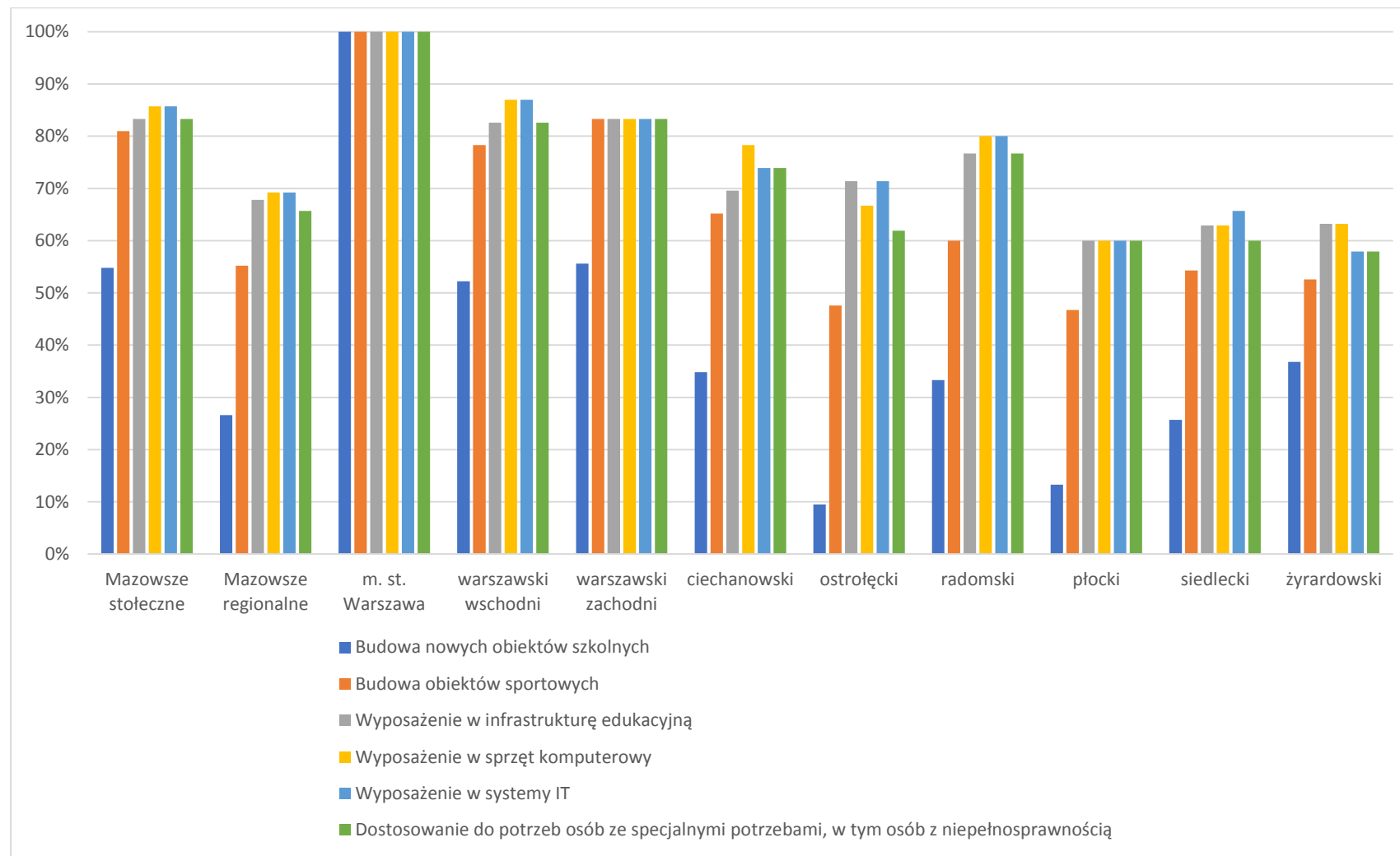
	Zasadnicze szkoły zawodowe	Oddziały	Średnia liczba oddziałów na szkołę	Uczniowie	Uczniowie przypadający na 1 oddział	Absolwenci
Polska	2 158	10 511,39	4,9	176 920	16,8	58 145
Mazowieckie	245	1 069,07	4,4	16 695	15,6	5 166
Region Warszawski Stołeczny	80	354,00	4,4	5 067	14,3	1 397
Podregion Miasto Warszawa	36	171,00	4,8	2 265	13,2	575
Podregion Warszawski Wschodni	23	95,00	4,1	1 630	17,2	513
Podregion Warszawski Zachodni	21	88,00	4,2	1 172	13,3	309
Region Mazowiecki Regionalny	165	715,07	4,3	11 628	16,3	3 769
Podregion Ciechanowski	24	103,00	4,3	1 888	18,3	624
Podregion Ostrołęcki	30	129,04	4,3	1 565	12,1	509
Podregion Radomski	39	191,03	4,9	3 292	17,2	1 054
Podregion Płocki	20	98,00	4,9	1 521	15,5	440
Podregion Siedlecki	33	129,00	3,9	2 361	18,3	785
Podregion Żyrardowski	19	65,00	3,4	1 001	15,4	357

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Najwięcej uczniów zasadniczych szkół zawodowych jest w podregionie radomskim, jest tam również najwięcej szkół i najwięcej oddziałów na szkołę. Z kolei najwyższą liczbą uczniów przypadających na oddział charakteryzuje podregion siedlecki i ciechanowski.

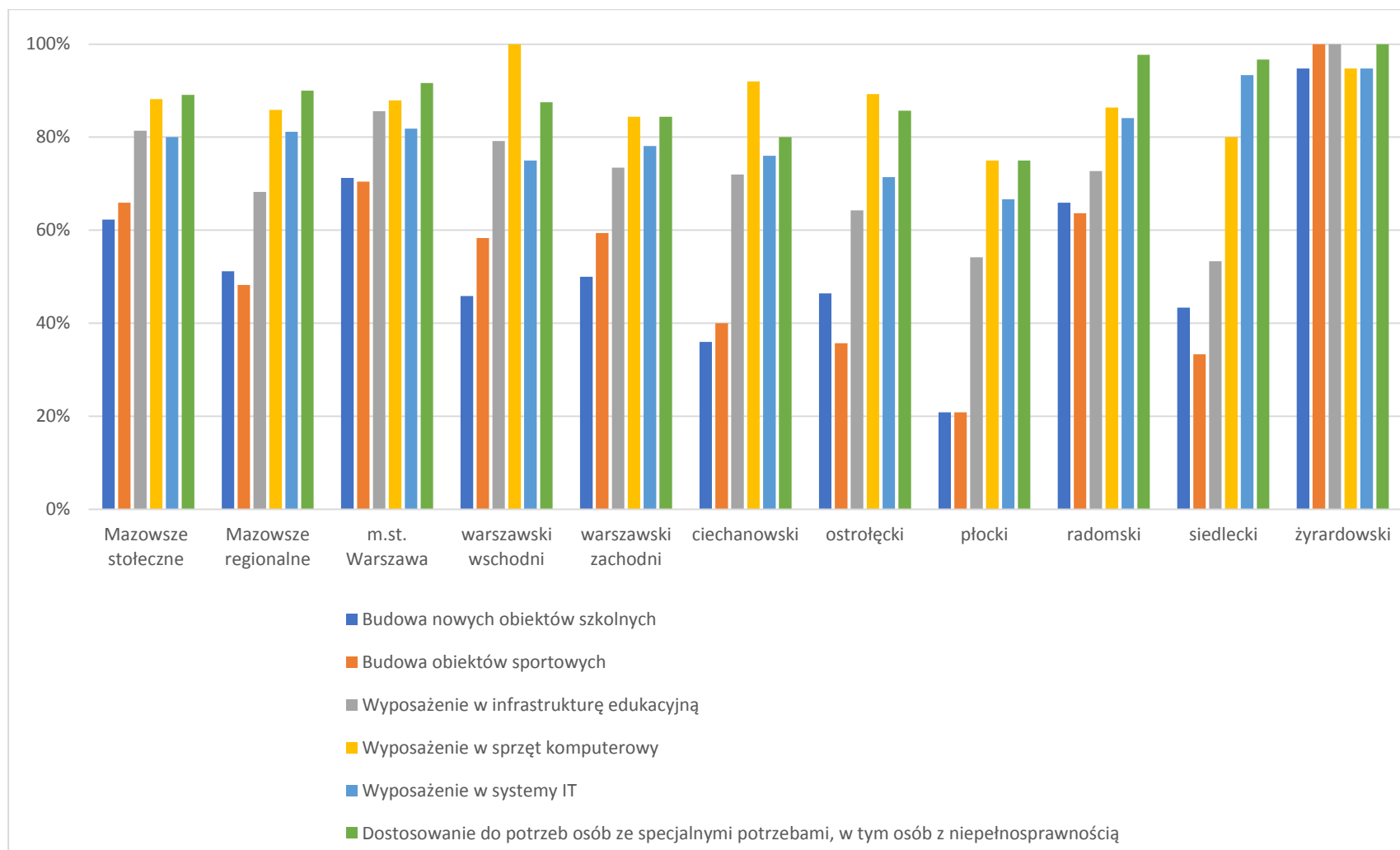
W ramach prowadzonego badania zapytano przedstawicieli jst oraz mieszkańców o potrzebę wspierania infrastrukturalnego w obszarze kształcenia zawodowego. Podobnie jak w przypadku kształcenia ogólnego w obu grupach najniżej oceniono potrzeby w zakresie budowy nowych obiektów szkolnych i sportowych. W zakresie wyposażenia w infrastrukturę edukacyjną eksperci zwracali szczególną uwagę na potrzebę kształcenia z wykorzystaniem najnowszego sprzętu. Wątek ten opisany jest w dalszej części rozdziału, gdyż sprzęt ten niekoniecznie musi być na wyposażeniu szkoły.

Wykres 222. Czy według Pana/Pani w Pana/Pani gminie istnieje potrzeba dalszego wspierania infrastrukturalnego szkół w aspektach, które zaraz Panu/Pani wymienię? (Kształcenie zawodowe) – jst

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedstawicielami jst, 2018 rok.

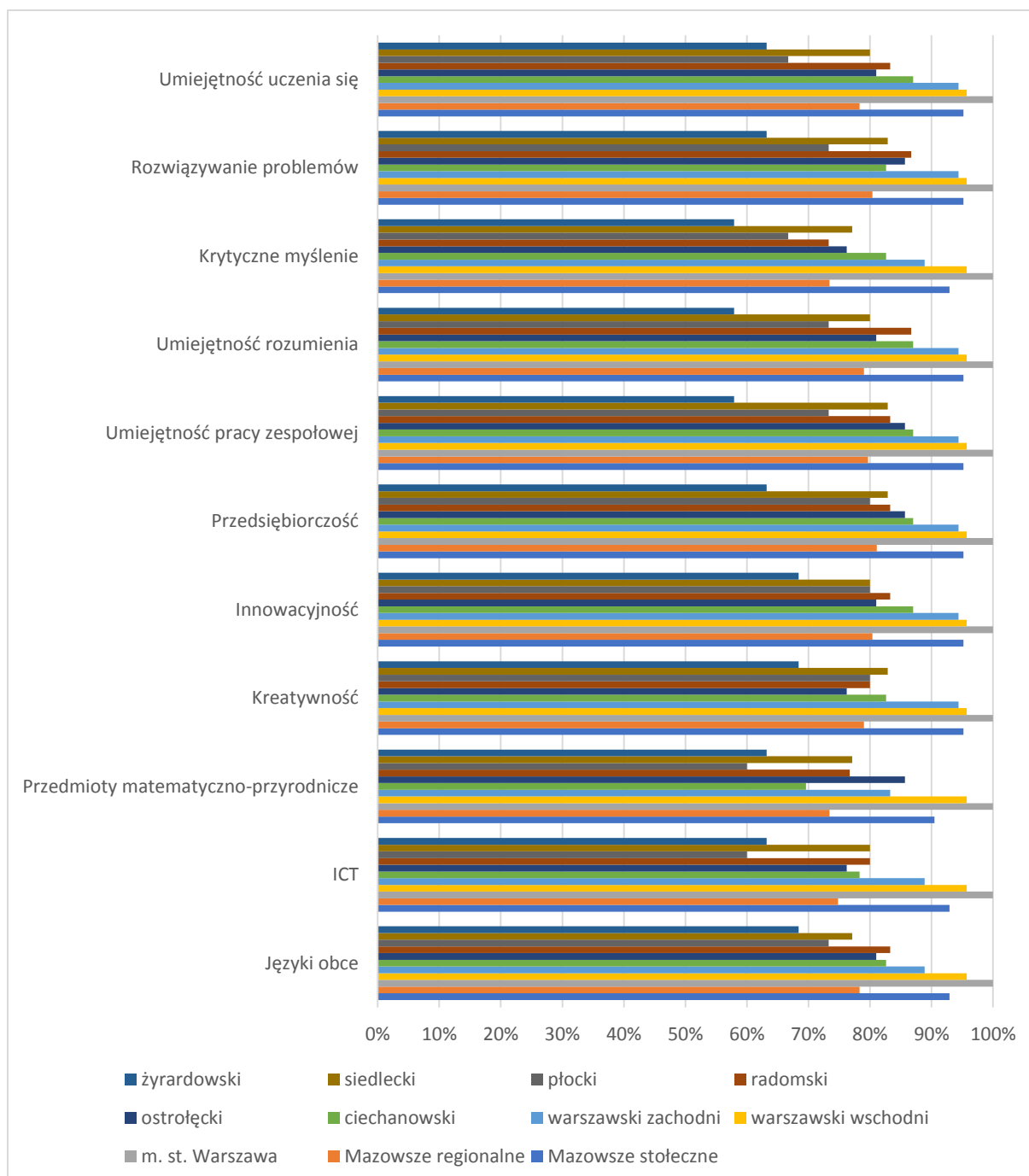
Wykres 223. Czy według Pana/Pani w Pana/Pani gminie istnieje potrzeba dalszego wspierania infrastrukturalnego szkół w aspektach, które zaraz Panu/Pani wymienię? (Kształcenie zawodowe) – mieszkańcy

Źródło: Badanie CATI z mieszkańcami, 2018 rok.

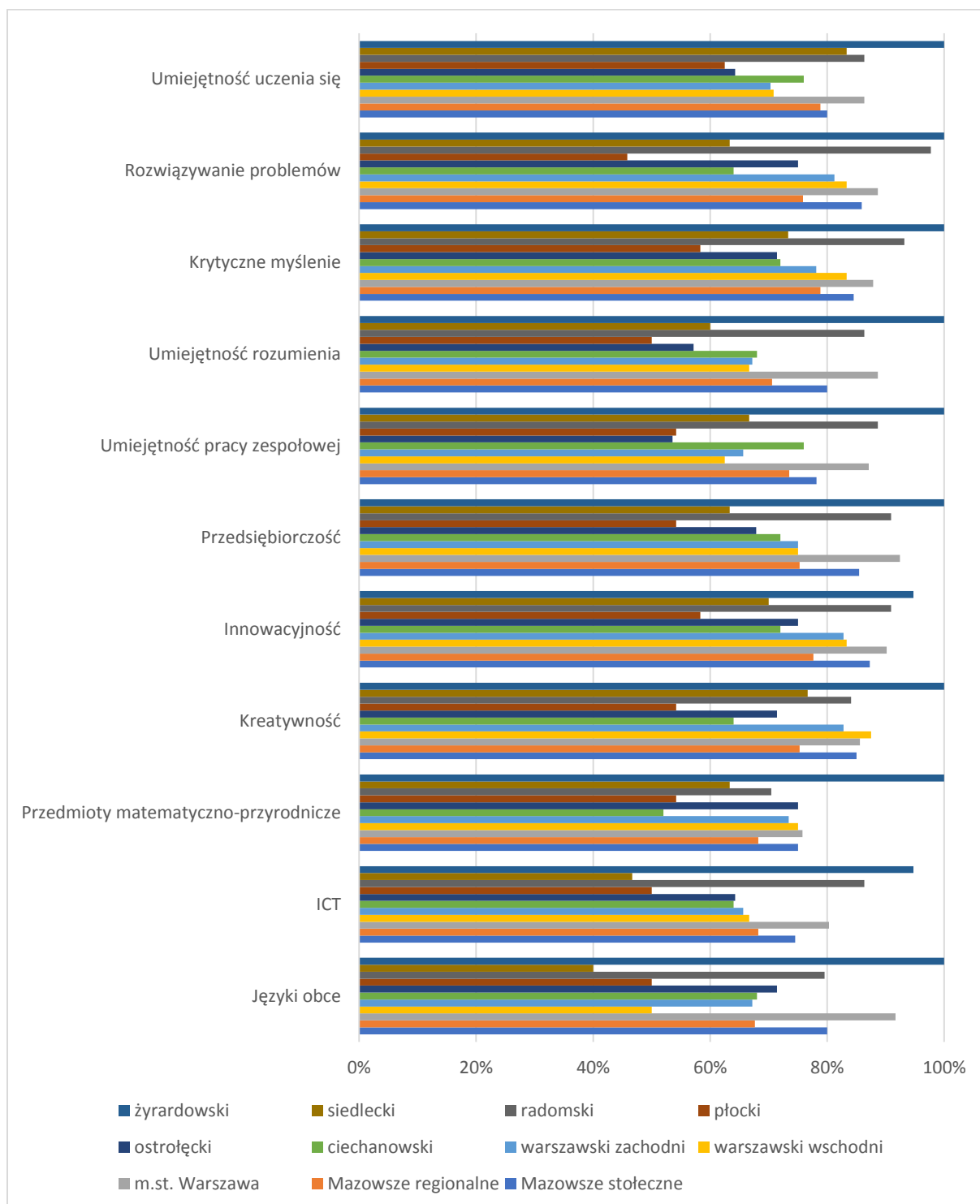
W kolejnym pytaniu poproszono interesariuszy o ocenę potrzeby wspierania w zakresie wskazanych kompetencji kluczowych i umiejętności uniwersalnych w ramach kształcenia zawodowego. Na taką potrzebę wskazywano znacznie rzadziej niż w przypadku kształcenia ogólnego, w szczególności przedsiębiorcy jedynie dla kilku kompetencji i umiejętności wskazują na jej istnienie.

Wykres 224. Czy według Pana/Pani w Pana/Pani gminie/powiecie istnieje potrzeba dalszego wspierania w zakresie kompetencji kluczowych i umiejętności uniwersalnych wymienionych poniżej (kształcenie zawodowe) – jst

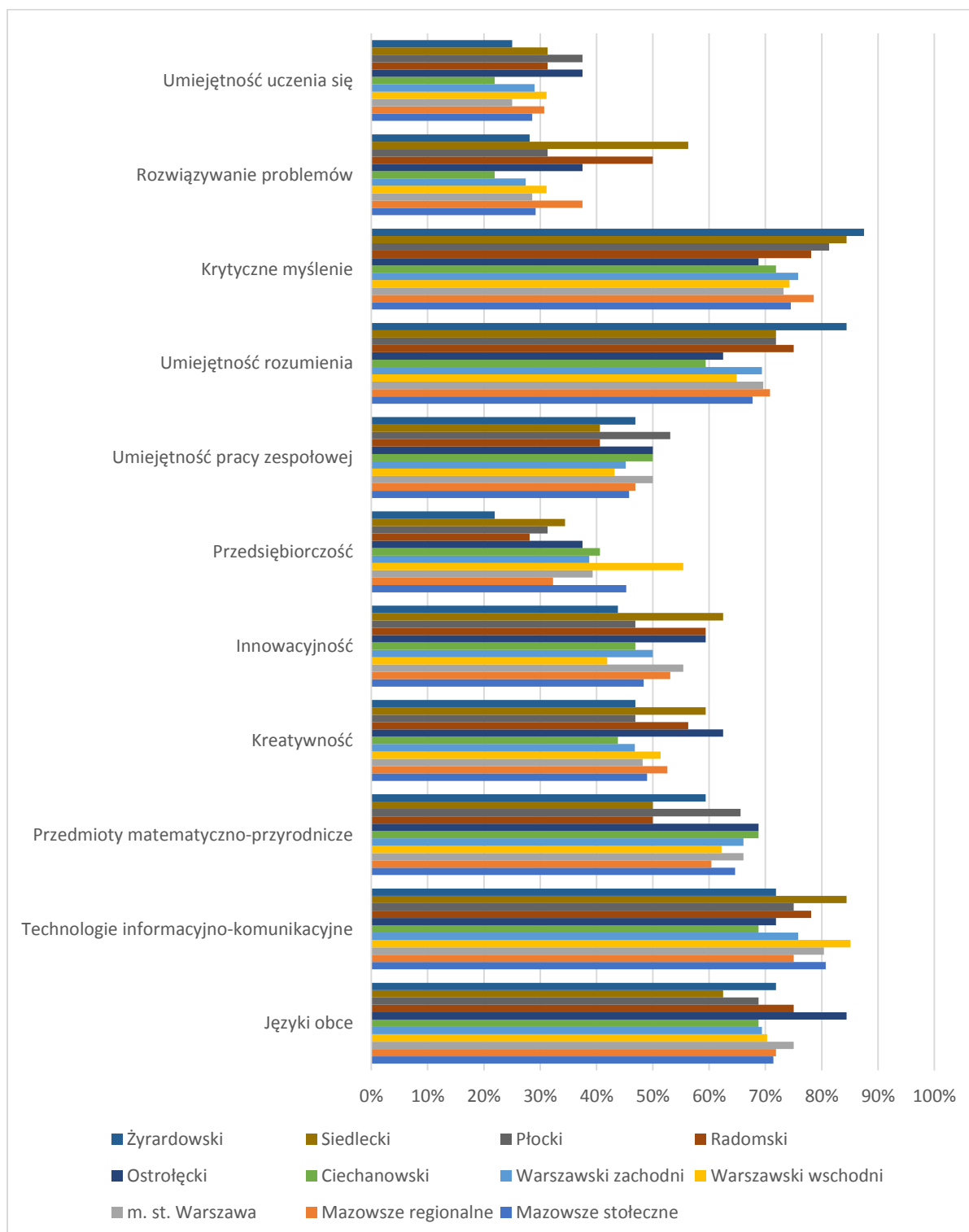
Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedstawicielami jst, 2018 rok.

Wykres 225. Czy według Pana/Pani w Pana/Pani gminie/powiecie istnieje potrzeba dalszego wspierania w zakresie kompetencji kluczowych i umiejętności uniwersalnych wymienionych poniżej (kształcenie zawodowe) – mieszkańcy

Źródło: Badanie CATI z mieszkańcami, 2018 rok.

Wykres 226. Czy według Pana/Pani w Pana/Pani gminie/powiecie istnieje potrzeba dalszego wspierania w zakresie kompetencji kluczowych i umiejętności uniwersalnych wymienionych poniżej (kształcenie ogólne) – przedsiębiorcy

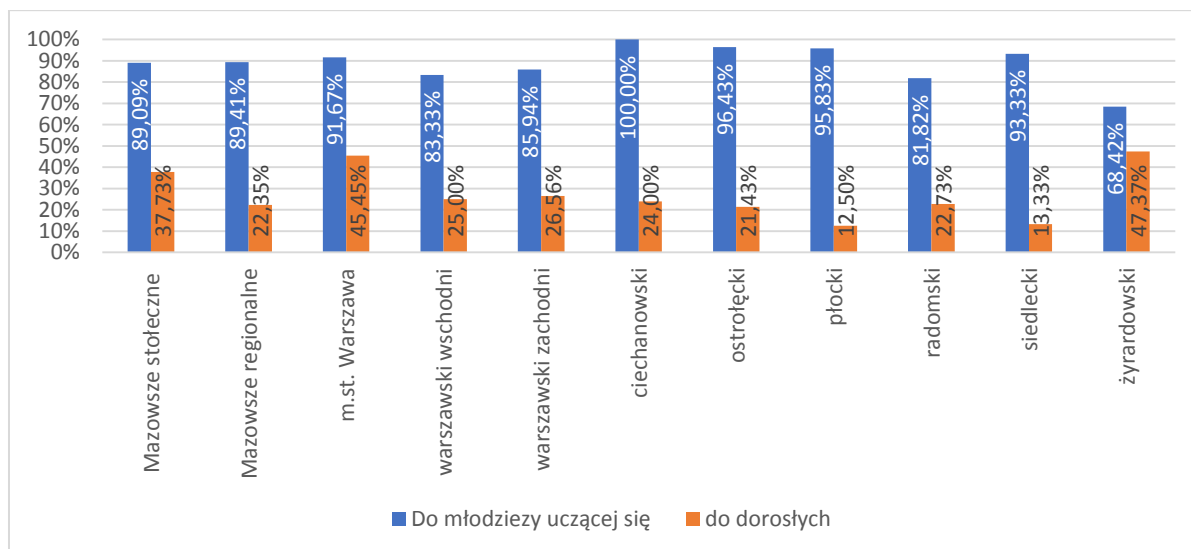
Źródło: Badanie CATI z przedsiębiorcami, 2018 rok.

W odniesieniu do kształcenia zawodowego nie wskazywano specyficznych, innych niż dla kształcenia ogólnego, dodatkowych kompetencji i umiejętności, które należałoby wspierać. Wymienić więc należy powtórnie: umiejętność uczenia się na błędach i wyciągania wniosków, kompetencje obywatelskie oraz odpowiedzialna postawa względem pracodawcy, współpracowników i powierzonych zadań.

Zarówno mieszkańcy jak i jst wskazują na potrzebę organizowania dodatkowych praktyk lub staży dla uczniów szkół prowadzących kształcenie zawodowe. Dodatkowo, o czym wspomniano już w rozdziale dotyczącym rynku pracy, respondenci dostrzegają wyższość nabywania umiejętności na drodze praktyk w miejscu pracy nad zdobywanie tych umiejętności w szkole. Również eksperci potwierdzają potrzebę wspierania działań umożliwiających młodzieży aktywne wejście na rynek pracy poprzez odbywanie praktyk i staży w miejscu pracy. Finansowe zachęty mogą zachęcić przedsiębiorców do przyjmowania na staże i praktyki osób o zróżnicowanym doświadczeniu zawodowym, a odpowiednio sprofilowana dotacja również na oddelegowanie pracownika do opieki nad taką osobą. Korzyść jest wtedy obopólna – stażysta ma możliwość łatwiejszego odnalezienia się w nowym miejscu, korzystania z wiedzy osoby bardziej doświadczonej, a z kolei firma może lepiej przygotować i sprawdzić praktykanta w kontekście potencjalnego przyszłego zatrudnienia, bez szkody wynikającej z niewykonywania pracy przez pracownika-opiekuna. Główna obawa przedsiębiorców dotyczy braku kompetencji po stronie stażystów, błędów w wykonywanych zadaniach, kosztów wynikających z opieki nad praktykantem oraz przyuczania do poszczególnych czynności, ale także kosztów wynikających z pomyłek, czy niewłaściwego korzystania z maszyn należących do firmy oraz konieczności przygotowania miejsca pracy dla takiej osoby. Jednocześnie stażyści i praktykanci często są traktowani jako tymczasowa, darmowa lub niskopłatna siła robocza w zakresie prostych czynności, niekoniecznie przyczyniających się do ich rozwoju w zawodzie, w którym się kształcą. W przypadku osób dorosłych, szczególnie pozostających przez dłuższy czas poza rynkiem pracy, obawy o to czy dana osoba podoła nowym obowiązkom, w nowym środowisku, bywają jeszcze większe. Dodatkowo, gdy staż/praktyki mają dotyczyć osób z tzw. środowisk trudnych, osób z uzależnieniami, czy po wielu latach pozostawania na zasiłkach, dochodzi obawa o możliwość zniknięcia tej osoby z pracy z dnia na dzień pomimo zaciągniętych zobowiązań, podpisanych umów.

Zapytano mieszkańców do kogo, ich zdaniem, powinna być kierowana oferta praktyk/staży. Blisko 90% respondentów z obu regionów wskazywało na młodzież uczącą się, kilkakrotnie rzadziej wskazywano na osoby dorosłe. Szczegółowe dane w podziale na subregiony prezentuje poniższy wykres.

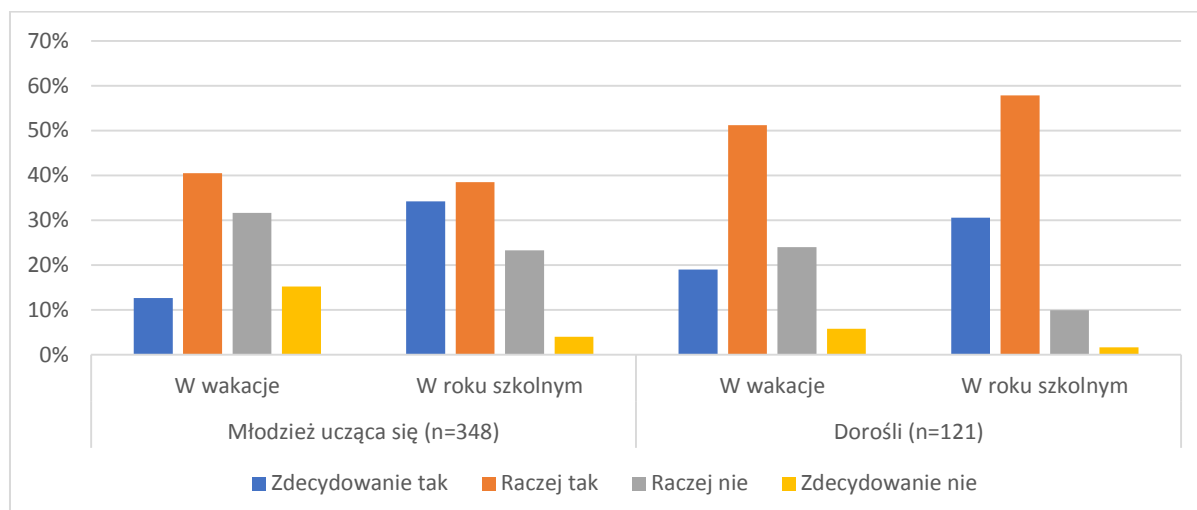
Wykres 227. Do kogo powinna być kierowana oferta praktyk/staży? (n=390)

Źródło: Badanie CATI z mieszkańcami, 2018 rok.

Oceniając termin praktyk kierowanych do młodzieży respondenci niemal trzykrotnie częściej wskazywali na odpowiedź „zdecydowanie tak” w przypadku praktyk w roku szkolnym (34,2%) niż w wakacje (12,6%). W przypadku osób dorosłych różnica jest znacznie mniejsza, odpowiedź „zdecydowanie tak” pada 1,5 razy częściej w przypadku roku szkolnego (30,6%) niż w wakacje (19,0%).

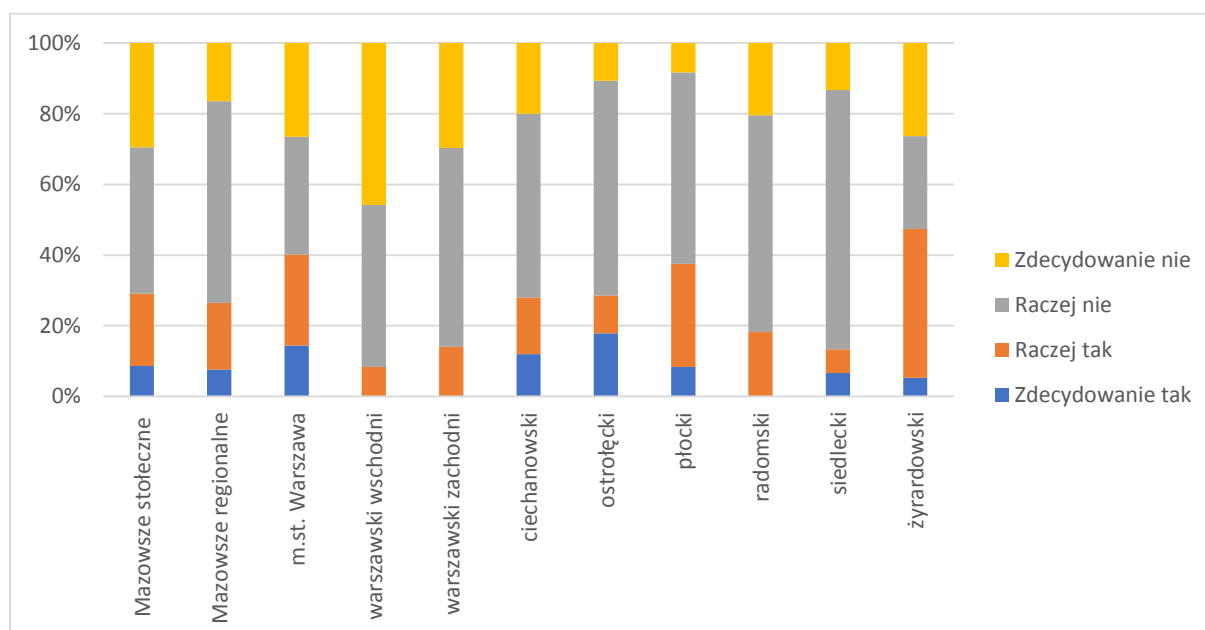
Wykres 228. Czy praktyki powinny odbywać się w okresie wakacji czy w trakcie roku szkolnego?

Źródło: Badanie CATI z mieszkańcami, 2018 rok.

Zapytano mieszkańców czy oni sami byliby zainteresowani udziałem w stażach i praktykach zawodowych organizowanych u pracodawców. Taką chęć deklaruje mniej niż 30% respondentów z obu regionów, z czego zdecydowane zainteresowanie ok. 8%. Dane dla podregionów prezentuje wykres poniżej.

Wykres 229. Czy Pan/Pani był(a)by zainteresowany/a uczestnictwem w stażach lub praktykach zawodowych u pracodawców, prowadzących do nabycia nowych umiejętności, kompetencji i kwalifikacji? (n=390)

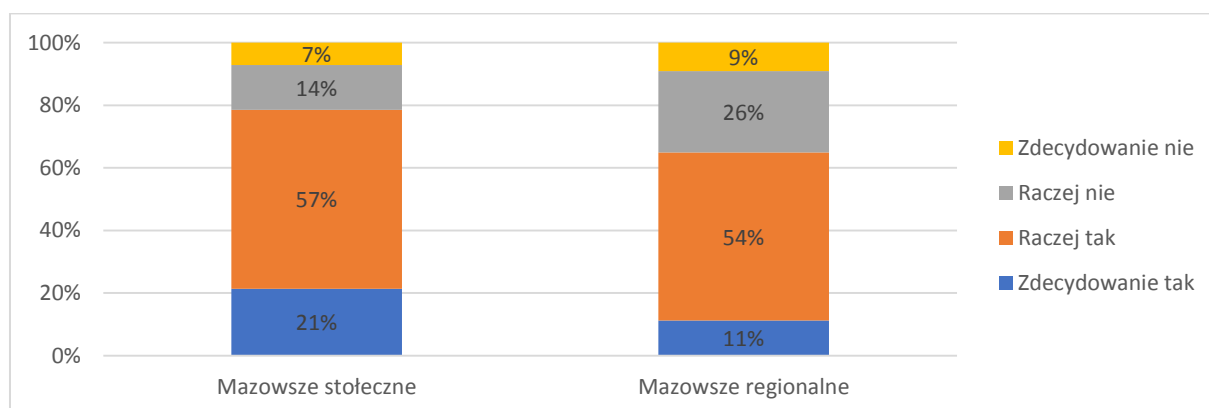
Źródło: Badanie CATI z mieszkańcami, 2018 rok.

Kwestie zainteresowania kształceniem się osób dorosłych szerzej omówiony został w rozdziale dotyczącym kształcenia ustawicznego. Oddzielny jednak wątek, wart poruszenia w tym miejscu, to konieczność kształcenia nauczycieli i instruktorów praktycznej nauki zawodu. Przedstawiciele jst w badaniu CAWI/CATI nieco niżej oceniali potrzebę wsparcia kształcenia nauczycieli niż w przypadku szkolnictwa ogólnego. Jednakże eksperci zwracają uwagę, iż niezwykle istotne jest wspieranie kształcenia nauczycieli właśnie szkolnictwa zawodowego by byli oni na bieżąco z nowymi technologiami, nowymi maszynami i mogli przekazywać wiedzę i umiejętności pracy na aktualnym sprzęcie, z którym uczniowie będą mieli styczność, gdy pójdą do pracy.

Przedstawiciele jst deklarują w większości (68,1%), iż w ich gminie/powiecie organy prowadzące szkoły (kształcenie zawodowe) aktywnie współpracują z przedsiębiorcami przy organizacji praktycznej nauki zawodu

oraz w celu lepszego dopasowania możliwości kształcenia zawodowego do potrzeb rynku pracy. Jak prezentuje poniższy wykres istnienie aktywnej współpracy między organami prowadzącymi szkoły a przedsiębiorcami oba regiony oceniają raczej pozytywnie, choć lepiej Region Warszawski Stołeczny.

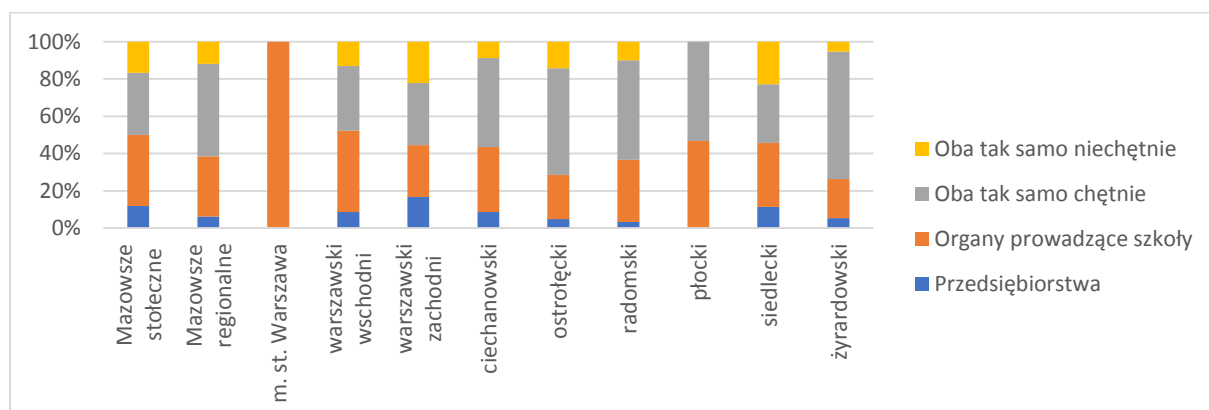
Wykres 230. Czy w Pana/Pani gminie/powiecie organy prowadzące szkoły (kształcenie zawodowe) aktywnie współpracują z przedsiębiorcami przy organizacji praktycznej nauki zawodu oraz w celu lepszego dopasowania możliwości kształcenia zawodowego do potrzeb rynku – jst (n=185)

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedstawicielami jst, 2018 rok.

Różnie oceniana jest w poszczególnych (sub)regionach chęć podejmowania tej współpracy przez poszczególne strony. Najczęściej wskazywano na równe chęci obu stron. Jednocześnie, spośród pozostałych odpowiedzi, częściej odnotowano wskazania dotyczące większej chęci po stronie organów prowadzących szkoły niż po stronie przedsiębiorstw.

Wykres 231. Kto chętniej nawiązuje współpracę? – jst (n=185)

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedstawicielami jst, 2018 rok.

Wśród działań zachęcających przedsiębiorców do współpracy wskazywano na dotacje, ulgi podatkowe, możliwość promocji i reklamy firmy, zmniejszenie obciążeń administracyjnych oraz możliwość wyboru uczniów do odbycia praktyk w ich firmie. Po stronie organów prowadzących szkoły wśród zachęt wskazywano przede wszystkim na wsparcie finansowe, możliwość zatrudnienia absolwentów w tych przedsiębiorstwach, wyjście z inicjatywą przedsiębiorstw, więcej informacji i promocji, w tym promocji dobrych praktyk.

Jednakże eksperci dostrzegają problem, gdyż często brak jest wypracowanych form i kierunków współpracy. Dostrzegają oni szansę we wsparciu powołanych do tego podmiotów/miejsce, w których taka współpraca miała by szansę zaistnieć. W ramach ich działalności zatrudniono by osoby, których zadaniem będzie animowanie tej współpracy, wypracowanie odpowiednich narzędzi, które będzie można stosować w ramach budowania tej współpracy.

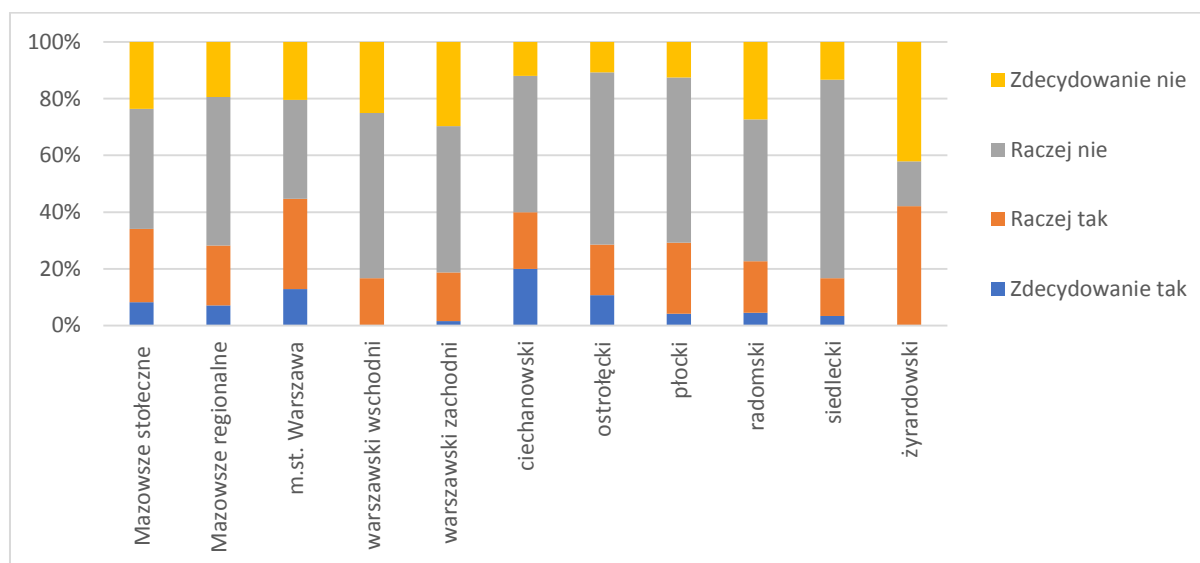
Kształcenie ustawiczne dorosłych

Zgodnie z badaniem GUS „Kształcenie dorosłych 2016” w Polsce w 2016 r. 31,4% osób w wieku 18-69 lat deklaruowało udział w edukacji nieformalnej (samokształceniu), w kształceniu formalnym 11,3% (system szkolny), a 21,4% w kształceniu pozaformalnym (kursy, szkolenia oraz inne formy). Wśród osób w wieku 25-69 lat znacząco spada odsetek osób korzystających z kształcenia formalnego (4,4%), pozostałe formy mają podobny wynik. Ogólnie 43,3% deklaruje jakąkolwiek formę kształcenia, a 56,7% nie uczestniczy w żadnej. W kształceniu częściej biorą udział kobiety i mieszkańcy miast.

W województwie mazowieckim osoby w wieku 18-69 deklarują głównie udział w kształceniu nieformalnym (31,4%) oraz pozaformalnym (25,9%). Z kolei 11,3% korzystało z kształcenia formalnego. Ogólnie 47% deklaruowało jakąkolwiek formę kształcenia. W porównaniu do innych regionów mieszkańcy województwa mazowieckiego najszerszej korzystali z edukacji pozaformalnej (kursów, warsztatów, seminariów, szkoleń i lekcji prywatnych). Jest to forma, z której najchętniej korzystają pracujący, a województwo mazowieckie charakteryzował najwyższy odsetek osób pracujących.

W ramach prowadzonego badania CATI z mieszkańcami wynika, iż na Mazowszu zainteresowanie kształceniem ustawicznym jest stosunkowo niskie na obszarze większości subregionów.

Wykres 232. Czy jest Pan/Pani zainteresowany/a uczestnictwem w kształceniu ustawicznym finansowanym ze środków zewnętrznych (np. języki obce, zajęcia komputerowe, kursy doszkalające, zdobywanie nowych umiejętności zawodowych)?

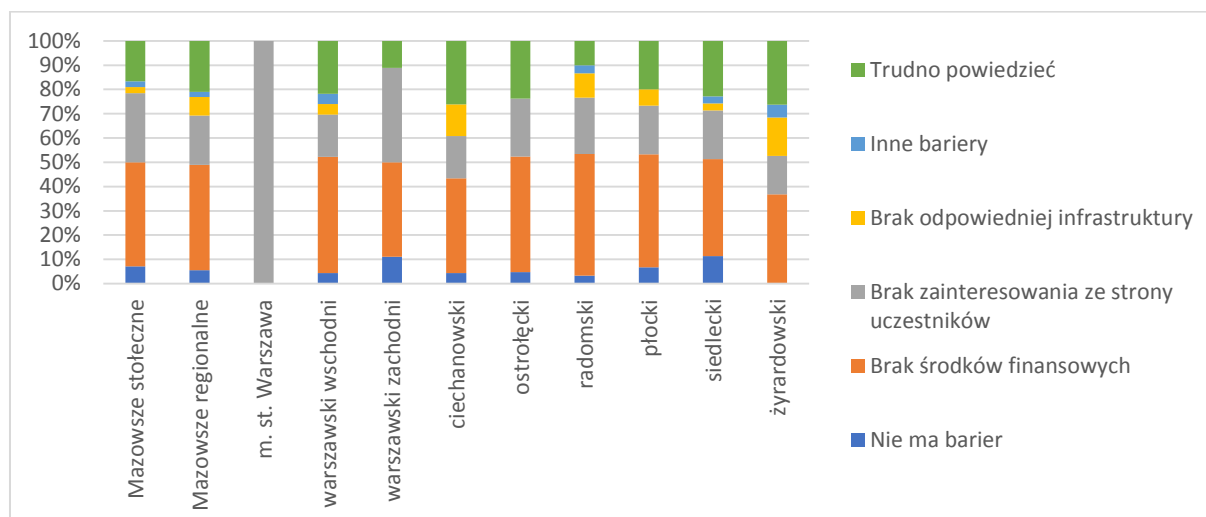
Źródło: Badanie CATI z mieszkańcami, 2018 rok.

Mieszkańcy nawet jeśli zgłaszają chęć udziału w kształceniu ustawicznym, to tylko niewielki odsetek deklaruje możliwość pokrycia choćby części kosztów takiego szkolenia.

Bariery w realizacji projektów w zakresie edukacji

Przedstawiciele jst zapytano o bariery z jakimi najczęściej mierzą się w realizacji projektów z zakresu edukacji. Najwięcej osób wskazywało na brak środków finansowych, ale duży odsetek to także wskazania na brak zainteresowania ze strony uczestników.

Wykres 233. Z jakimi barierami najczęściej mierzą się podmioty realizując projekty edukacyjne? (n=185)

Źródło: Badanie CAWI/CATI z przedstawicielami jst, 2018 rok.

Wśród sposobów radzenia sobie ze wskazanymi problemami wymieniano pozyskiwanie środków zewnętrznych, prowadzenie dodatkowych działań informacyjno-promocyjnych, w tym również rozmowy indywidualne z rodzicami lub angażowanie innych podmiotów do współorganizacji projektu. Część respondentów wskazała jednak, że są to bariery z którymi nie są sobie w stanie poradzić i że rezygnują z realizacji projektów z takiego zakresu.

Podsumowanie

Infrastruktura edukacyjna w postaci liczby budynków przedszkolnych i szkolnych jest już na terenie większości subregionów na poziomie zapewniającym odpowiednią liczbę miejsc dla podopiecznych. Widać jednak zróżnicowanie między regionami województwa mazowieckiego i na obszarze Regionu Mazowieckiego Regionalnego oprócz jakości kształcenia nadal należy wspierać tworzenie nowych miejsc przedszkolnych, podczas gdy Region Warszawski Stołeczny powinien już położyć przede wszystkim nacisk na jakość edukacji przedszkolnej, dostępność odpowiednich zajęć i kształcenia odpowiedniej kadry przedszkolnej. Ten obszar wsparcia jest szczególnie istotny z punktu widzenia potrzeb rynku pracy (o czym pisano już we wcześniejszym rozdziale), gdyż umożliwia powrót na rynek pracy kobiet.

Zarówno w przypadku edukacji ogólnej, jak i zawodowej należy położyć nacisk na wsparcie w zakresie wyposażenia sal w infrastrukturę edukacyjną, sprzęt komputerowy i systemy IT. W przypadku kształcenia zawodowego szczególnie ważny jest dostęp do sprzętów współcześnie wykorzystywanych w pracy w danym zawodzie, tak by kształcenie odbywało się na maszynach, na których absolwent miałby działać w miejscu pracy. Istotne jest także by nauczyciele byli zaznajomieni z najnowszym sprzętem by nauczali zgodnie z postępem techniki. W tym celu wydaje się konieczne wsparcie współpracy szkół z przedsiębiorcami. Większość szkół nie będzie w stanie zapewnić aktualnego sprzętu, a wspieranie jego zakupu przez szkoły tylko tymczasowo rozwiązuje problem. Przyszłościowym rozwiązaniem może być tworzenie centrów kształcenia, np. poprzez dofinansowywanie przedsiębiorcom zakupu maszyn w zamian za udostępnianie ich na cele kształcenia oraz na cele certyfikacji uzyskanych kompetencji i umiejętności.

Ważne jest również prowadzenie kampanii promujących kształcenie zawodowe, które obecnie nadal kojarzone jest jako gorsza ścieżka rozwoju (dla słabszych uczniów) niż kształcenie ogólne i studia wyższe. Mając na względzie potrzeby rynku pracy wzmocnienia wymaga przekaz dotyczący korzyści płynących z kończenia szkół zawodowych. Co więcej odbiorcami tego przekazu powinni być nie tylko uczniowie, ale w dużej mierze dzisiejsi rodzice, którzy właśnie mają zakotwiczone to myślenie o kształceniu zawodowym jako nieatrakcyjnej i nieperspektywicznej ścieżce przyszłej kariery.

Kształcenie ustawiczne nadal nie jest mocną stroną obecnych dorosłych. Wydaje się, że konieczna jest większa zmiana mentalna, którą można osiągnąć wspierając już od młodości kształcenie postaw nastawionych na ciągły rozwój. Jednocześnie wspierane szkolenia dla dorosłych powinny lepiej odpowiadać na potrzeby zgłaszane i zdiagnozowane na rynku pracy, a nie na potencjał obecnych firm szkoleniowych.

Diagnoza potrzeb w zakresie dobrego rządzenia

Na potrzeby niniejszego badania obszar dobrego rządzenia został zawężony do wsparcia w zakresie porad prawnych i administracyjnych. Pomoc tego typu jest uwarunkowana zapisami ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o nieodpłatnej pomocy prawnej oraz edukacji prawnej (Dz.U. poz. 1255). Wśród osób mogących korzystać z nieodpłatnej pomocy ustawa wymienia:

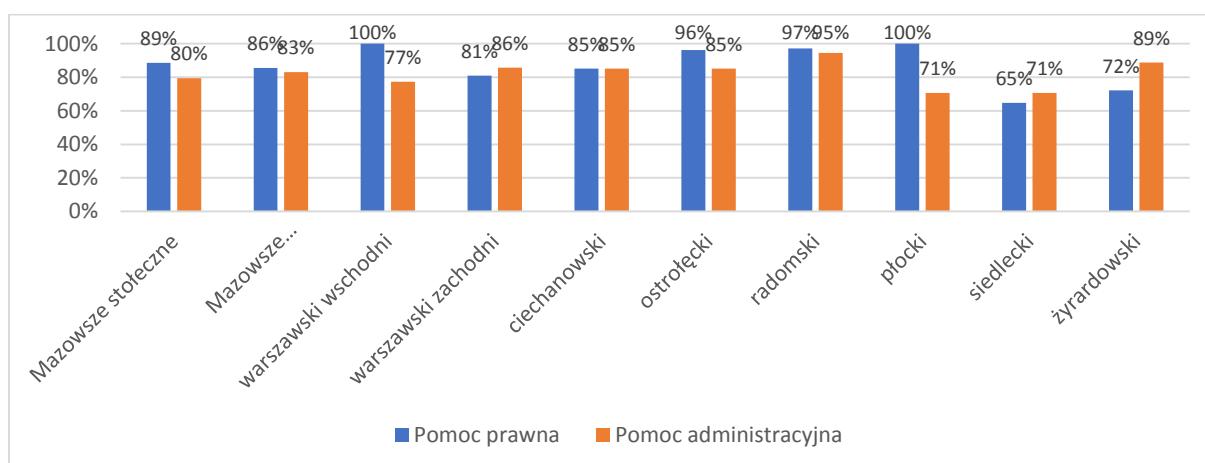
- młodziź do 26. roku życia
- osoby posiadające ważną Kartę Dużej Rodziny
- osoby, które ukończyły 65 lat,
- osoby, którym w roku poprzednim zostało przyznano świadczenie z pomocy społecznej
- kombataneci,
- weterani,
- zagrożeni lub poszkodowani katastrofą naturalną, klęską żywiołową lub awarią techniczną.

Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego w poprzedniej perspektywie nie umożliwił dofinansowania projektów polegających na udzielaniu porad prawnych. RPO WM 2014-2020 w ramach Działania 9.1 „Aktywizacja społeczno-zawodowa osób wykluczonych i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu” zakłada możliwość dofinansowania projektów obejmujących wsparcie integracji społecznej osób i rodzin zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym z wykorzystaniem usług aktywnej integracji o charakterze m.in. społecznym mających na celu nabycie, przywrócenie lub wzmocnienie kompetencji społecznych, zaradności, samodzielności i aktywności społecznej. W ramach tego typu projektów dofinansowane będą m.in. działania z zakresu poradnictwa specjalistycznego, w tym prawnika.

Realizacja zadań wynikających z ustawy nałożyła od 2016 roku na jednostki samorządu gminnego i powiatowego obowiązek zorganizowania bezpłatnych porad prawnych. W związku z tym pojawia się istotna kwestia, czy jednostki samorządu mają potencjał by tego typu porad udzielać.

Według przedstawicieli JST, którzy wypowiedzieli się w badaniu ilościowym z bezpłatnej pomocy prawnej można skorzystać w 89% gmin Mazowsza stołecznego i w 86% gmin Mazowsza regionalnego. Ze wsparcia przy kwestiach administracyjnych analogiczny odsetek wynosi 80 i 83.

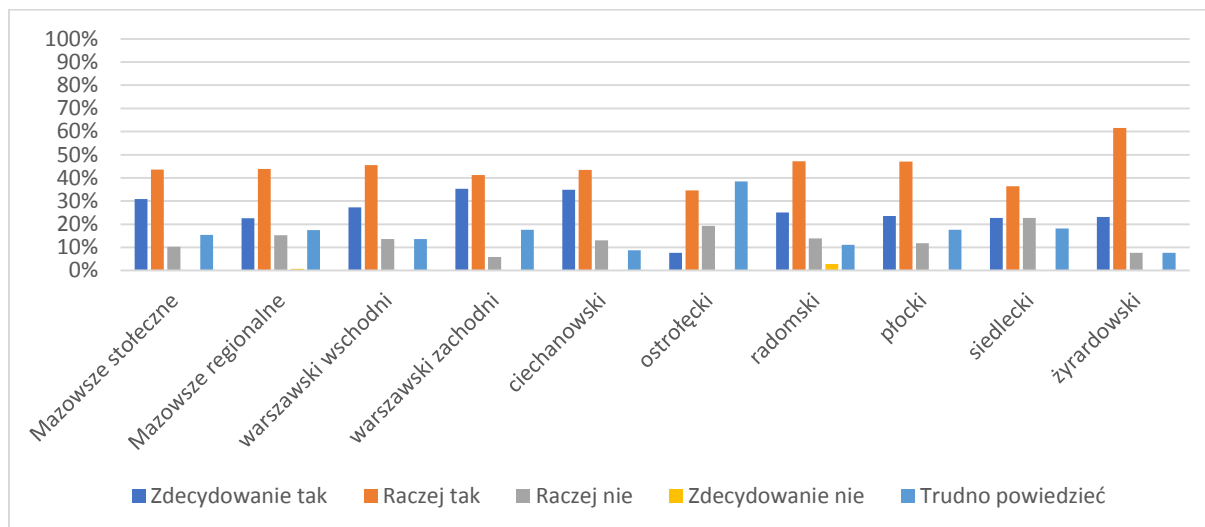
Wykres 234. Dostępność pomocy prawnej i administracyjnej dla mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI wśród JST

Zainteresowanie ze strony mieszkańców jest – w ocenie przedstawicieli JST – stosunkowo wysokie, gdyż w przypadku Mazowsza stołecznego suma ocen ‘zdecydowanie’ i ‘raczej’ wynosi 75%, zaś na Mazowszu regionalnym – 67%.

Wykres 235. Zainteresowanie mieszkańców pomocą prawną

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI wśród JST

Te gminy, w których nie ma możliwości skorzystania z darmowych porad prawnych zostały zapytane, czy istnieje potrzeba ich wprowadzenia. Na Mazowszu stołecznym przeważają odpowiedzi, że raczej nie ma takiej potrzeby (choć przy jedynie 5 odpowiedziach), zaś na Mazowszu regionalnym – że raczej potrzeba jest. W przypadku porad administracyjnych przedstawiciele jednego subregionu, jak i drugiego widzą potrzebę ich wprowadzenia.

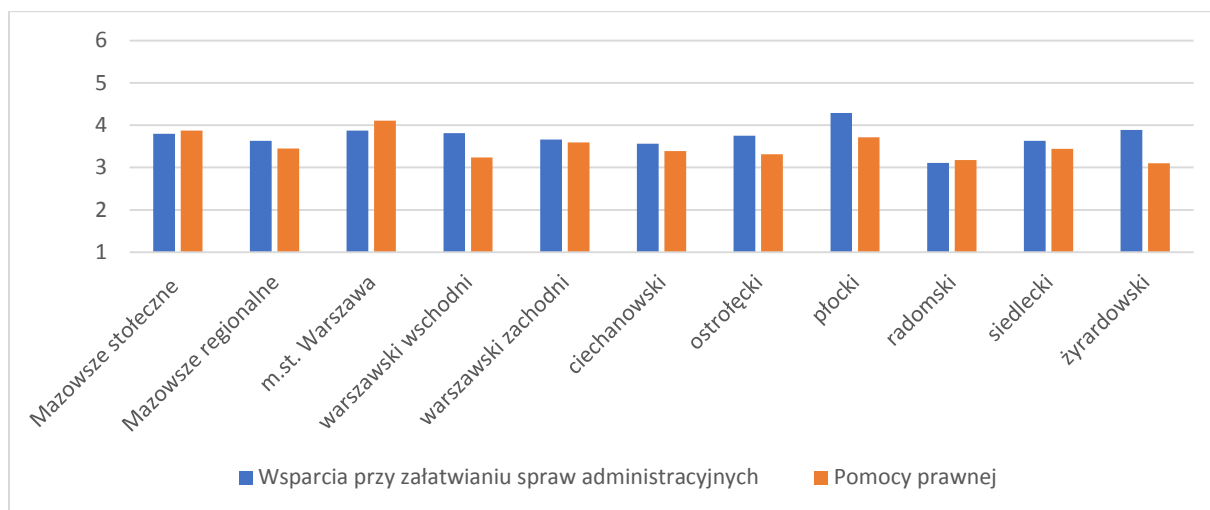
Wykres 236. Potrzeba wprowadzenia pomocy prawnej dla mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI wśród JST

Sami mieszkańcy Mazowsza w umiarkowanym stopniu widzą potrzebę rozwijania porad prawnych. Większą potrzebę wskazują mieszkańcy Mazowsza stołecznego, zaś na Mazowszu regionalnym wyróżnia się subregion płocki.

Wykres 237. Potrzeby mieszkańców w zakresie pomocy prawnej i administracyjnej (średnia, skala 1-6; 1-brak potrzeb, 6-silna potrzeba)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI/CATI wśród JST

Podsumowanie

Jak zostało zasygnalizowane, potrzeba prowadzenia wsparcia prawnego dla mieszkańców wynika z uwarunkowań ustawowych. Samorządy na Mazowszu co do zasady wypełniają wymagania stawiane przez ustawę, jednak warto zadbać o jakość tego wsparcia, w tym większą dostępność prawników, a także o intensyfikację działań informacyjno-promocyjnych. W związku z tym, że są to zadania ustawowe samorządów nie ma jednak potrzeby bezpośredniego wspierania tego typu projektów ze środków RPO WM. Wsparcie prawne i administracyjne powinno być kontynuowane pośrednio (podobnie jak w obecnej perspektywie) poprzez umieszczenie tego typu działań jako kosztów kwalifikowanych w projektach realizowanych w ramach obszaru integracji społecznej i tym samym było dedykowane osobom najbardziej potrzebującym jako uzupełniająca forma wsparcia.

Warto zwrócić uwagę, by do realizacji tego typu działań angażować organizacje pozarządowe – jako beneficjentów projektów bądź jako podwykonawców. Posiadają one bowiem duże doświadczenie i potencjał w realizacji tego typu działań. Tym niemniej sugeruje się, by katalog beneficjentów projektów po roku 2020 w zakresie integracji społecznej był stosunkowo szeroki (w szczególności JST, OPS), zaś następnie w drodze postępowań o udzielenie zamówienia sama realizacja byłaby zlecana organizacjom pozarządowym lub podmiotom prywatnym. Istotne jest także by projekty były co najmniej kilkuletnie, gdyż zaletą tego systemu jest jego stabilność.

Diagnoza potrzeb w zakresie zwiększania partycypacji w realizacji celów rozwojowych w regionach

Poniższy rozdział odnosi się do celów rozwojowych Mazowsza, które zostały sformułowane w „Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku. Innowacyjne Mazowsze”, lecz podejmuje także temat udziału poszczególnych grup społecznych przy wdrażaniu RPO WM.

Wskazane w Strategii cele rozwojowe to:

- ✓ Rozwój produkcji ukierunkowanej na eksport w przemyśle zaawansowanych i średniozaawansowanych technologii oraz w przemyśle i przetwórstwie rolno-spożywczym – został on określony jako cel nadrzędny
- ✓ Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój działalności gospodarczej oraz transfer i wykorzystanie nowych technologii,
- ✓ Poprawę dostępności i spójności terytorialnej regionu oraz kształtowanie ładu przestrzennego,
- ✓ Poprawę jakości życia oraz wykorzystanie kapitału ludzkiego i społecznego do tworzenia nowoczesnej gospodarki.

Ponadto wskazano jak uzupełniające dwa ramowe cele strategiczne:

- Zapewnienie gospodarce zdywersyfikowanego zaopatrzenia w energię przy zrównoważonym gospodarowaniu zasobami
- Wykorzystanie potencjału kultury i dziedzictwa kulturowego oraz walorów środowiska przyrodniczego dla rozwoju gospodarczego regionu i poprawy jakości

Strategia kładzie duży nacisk na sferę gospodarczą, gdyż zarówno cel nadrzędny, jak i cel drugi odnoszą się do przedsiębiorczości. Jedyny cel społeczny ma w dużej mierze służyć tworzeniu nowoczesnej gospodarki, zaś zawarte w celu ramowym kwestie środowiskowe także mają zapewnić gospodarce zaopatrzenie w energię. Wobec tak sformułowanych celów głównymi aktorami realizacji Strategii stają się przedsiębiorcy, a także instytucje otoczenia biznesu, związki pracodawców, czy też uczelnie i instytuty badawczy ukierunkowane na wdrażanie innowacji. W szerszym ujęciu i w dłuższej perspektywie czasowej instytucjami zaangażowanymi w realizację celów rozwojowych są także instytucje edukacyjne, w szczególności dotyczy to szkół zawodowych i uczelni. Wyniki analizy partycypacji poszczególnych grup przy realizacji kolejnych celów rozwojowych przedstawia poniższa tabela.

Przedsiębiorcy

Jak zostało powiedziane główną grupą, która ma wpływać na realizację celów Strategii są przedsiębiorcy. Sprawia to, że oni w największym stopniu powinni korzystać z interwencji publicznych realizowanych na szczeblu regionalnym. Dotyczy to działań pośrednich, takich jak tworzenie ułatwień prawno-podatkowych, marketing regionalny, tworzenie instytucji otoczenia biznesu itp., lecz także wsparcia bezpośredniego, tj. wykorzystania dotacji bądź instrumentów zwrotnych służących rozwojowi gospodarki. Należy ocenić, że na przestrzeni lat 2007-2018 wsparcie dla przedsiębiorców z poziomu regionalnego było skutecznie realizowane i zaspokajało dużą część potrzeb tej grupy. Należy przy tym pamiętać, że RPO jest jednym z wielu źródeł finansowania przedsiębiorczości w obszarze funduszy unijnych, co sprawia, że istnieje swoista konkurencja pomiędzy poszczególnymi programami operacyjnymi oraz krajowymi programami wsparcia. W kluczowym dla realizacji celów rozwojowych obszarze innowacji RPO jest wdrażane równoległe do m.in. PO IG 2007-2013, PO IR 2014-2020, czy programów zarządzanych przez MNiSW, a obecnie NCBR. Tym niemniej należy podkreślić duże znaczenie działań obejmujących wsparcie działalności innowacyjnej. Kontynuacja tego typu wsparcia po roku 2020 jest konieczna dla realizacji celów rozwojowych Mazowsza, zarówno z punktu widzenia Mazowsze stołecznego, jak i Mazowsza regionalnego. W tym obszarze kierowane wsparcie powinno być w szczególności spójne z przyszłą Regionalną Strategią Innowacji obejmującą okres po roku 2020 i założeniami dotyczącymi inteligentnych specjalizacji.

Istotną kwestią jest wprowadzenie na szerszą skalę instrumentów finansowych w miejsce dotacji. Z punktu widzenia rozwoju innowacji należy jednak pamiętać, że projekty innowacyjne bądź zakładające rozwój eksportu wiążą się ze stosunkowo wysokim ryzykiem biznesowym, w związku z czym chcąc zachęcić przedsiębiorców do ich realizacji sugerujemy kontynuowanie wsparcia w tym obszarze w postaci dotacji.

Instytucje otoczenia biznesu

Mazowieckie IOB należy ocenić jako rozwinięte w wystarczającym stopniu, by zapewnić wsparcie regionalnym podmiotom gospodarczym. Lata 2007-2018 to czas rozwoju tego typu instytucji i wielu zmian w tym obszarze. Należy przy tym podkreślić, że IOB intensywnie korzystały z funduszy europejskich wzmocniając dzięki nim swój potencjał. W przyszłej perspektywie finansowej należy wdrażać działania służące bezpośredniemu kreowaniu przez IOB innowacji (np. poprzez kontaktowanie przedsiębiorców z instytucjami B+R) lub promocję poszczególnych branż i regionu (np. marketing regionalny, organizacja targów itp.), nie zaś wzmocnianiu ich potencjału.

Instytucje B+R

Instytuty badawcze i uczelnie – podobnie jak przedsiębiorcy – mają możliwość korzystania z wielu programów operacyjnych, także wdrażanych na poziomie krajowym. Wdrażanie RPO po roku 2020 powinno skupić się w większym stopniu na inspirowaniu realnej współpracy pomiędzy instytucjami naukowymi a biznesem. Obecnie ta współpraca powszechnie oceniana jest jako niewystarczająca i związana z licznymi barierami, w tym wzajemnym niezrozumieniem. Należy przy tym podkreślić dużą dysproporcję pomiędzy stopniem rozwoju instytucji B+R w poszczególnych subregionach Mazowsza wynikającą z dominacji aglomeracji warszawskiej. Wizja podziału Mazowsza na część stołeczną i regionalną i wdrażania dwóch osobnych RPO wymusza zastanowienie się nad sposobem wspierania innowacyjności na obszarze Mazowsza regionalnego. Na obecnym etapie sugeruje się:

- na obszarze Mazowsza stołecznego – wdrażanie działań mających na celu bezpośrednie wspieranie innowacji np. w projektach partnerskich (instytucje B+R i przedsiębiorcy),
- na obszarze Mazowsza regionalnego – dodatkowo realizację projektów mających na celu budowanie potencjału instytucji B+R, a tym samym pośrednie wspieranie innowacyjności.

Placówki edukacyjne

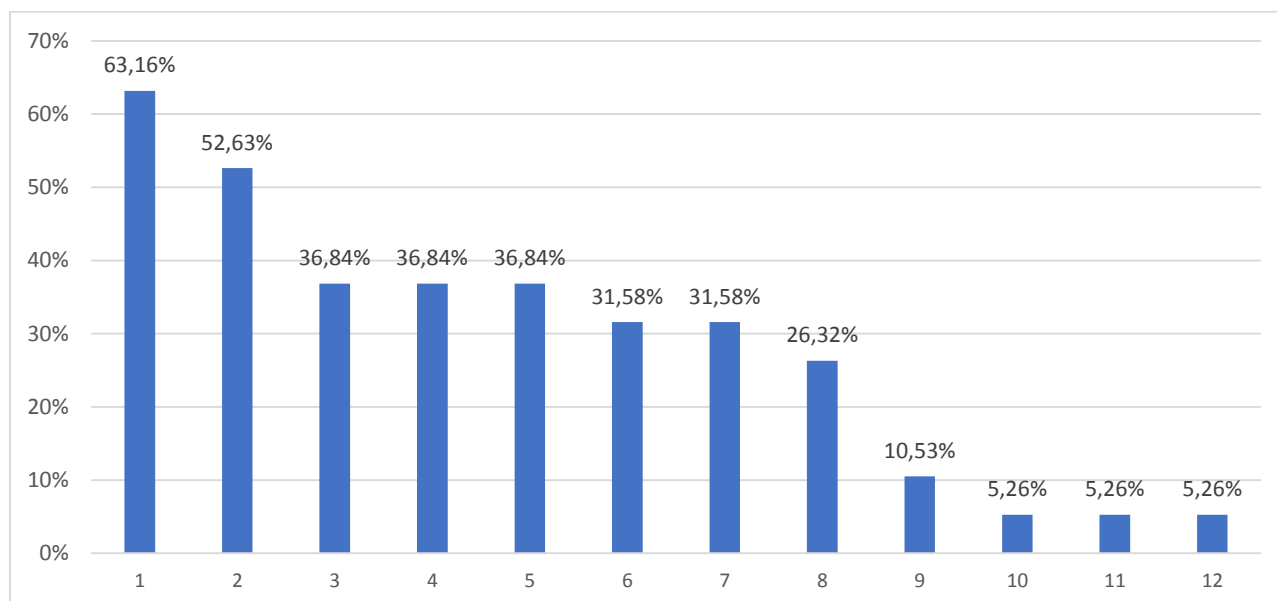
Zgodnie z założeniami Strategii rozwój regionu wiąże się ściśle z podnoszeniem kapitału ludzkiego. W związku z tym niezwykle istotne jest wsparcie i odpowiednie ukierunkowanie rozwoju placówek edukacyjnych z obszaru Mazowsza. Szczególny nacisk powinien zostać położony na rozwój szkolnictwa zawodowego, które będzie wspierać rozwój określonych inteligentnych specjalizacji. Mimo możliwości wspierania potencjału placówek edukacyjnych od roku 2007, nadal identyfikuje się duży deficyt i zapotrzebowanie na wspieranie materialne szkół. Dotyczy to zarówno Mazowsza stołecznego, jak i regionalnego. Wobec tego rekomenduje się możliwość realizacji projektów wspierających potencjał placówek edukacyjnych, ze szczególnym naciskiem na szkolnictwo zawodowe realizujące cele RSI.

Organizacje pozarządowe

Organizacje Trzeciego Sektora powinny być ważnym aktorem każdego procesu rozwojowego na poziomie regionalnym i lokalnym. Włączanie organizacji pozarządowych powinno odbywać się na etapie programowania, lecz także poprzez zlecenie realizacji części zadań administracji samorządowej. W latach 2007-2018 NGO były dopuszczane do realizacji projektów w ramach RPO WM, choć ich aktywność należy ocenić jako umiarkowaną i skupioną na wybranych obszarach. Przedstawiciele organizacji pozarządowych oceniali, że w zbyt małym stopniu byli włączani w programowanie RPO WM 2014-2020, choć należy tu wziąć pod uwagę krótki czas na konsultowanie dokumentu, jaki miała IZ. Dotyczy to przede wszystkim instrumentów ZIT i RIT, które ze względu na swój bardziej zdecentralizowany charakter mają większy potencjał do włączania lokalnych NGO. W związku z tym należy pamiętać o zapewnieniu odpowiedniego udziału organizacji pozarządowych na etapie programowania RPO WM po roku 2020.

Organizacje pozarządowe powinny jednak także zostać włączane jako beneficjenci projektów. W badaniu ilościowym wśród organizacji pozarządowych na pytanie o główne bariery związane z działalnością NGO największy odsetek przedstawicieli organizacji wskazał na nadmierne skomplikowanie formalności związanych z korzystaniem ze środków grantodawców, w tym środków UE (63%), a następnie trudności w zdobywaniu funduszy i sprzętu (53%). Świadczy to o istnieniu barier, które utrudniają organizacjom pozarządowym korzystanie ze środków europejskich.

Wykres 238. Bariery w działalności organizacji pozarządowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania CAWI wśród NGO

Obszarem, który naturalnie kojarzony jest z NGO są projekty współfinansowane z EFS, co nie oznacza, że nie mogą być one potencjalnymi beneficjentami projektów EFRR (np. rewitalizacja, kultura, rozwój turystyki). Organizacje pozarządowe powinny mieć swój udział przy realizacji projektów związanych z rozwojem edukacji, z integracją społeczną, wsparciem dla grup zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz z zapewnieniem wsparcia prawnego i administracyjnego. W przypadku wprowadzenia instrumentu RLKS również istotny jest udział lokalnych organizacji pozarządowych, nie tylko LGD.

Mieszkańcy

Partycypacja w realizacji celów rozwojowych wynika nie tylko z uwarunkowań systemowych i tego, co umożliwiają administracja czy też władza regionalna, lecz także z postaw wyrażanych przez mieszkańców. W związku z tym warto odnieść aktywność społeczną mieszkańców Mazowsza do mieszkańców całej Polski.

Na poziomie uczestnictwa w wyborach można zaobserwować wyraźnie większą frekwencję w ostatnich wyborach do sejmiku i senatu (o ok 8 pkt proc).

Wyższy jest także wskaźnik nasycenia regionu podmiotami Trzeciego Sektora, gdyż liczba NGO na 10 tys. mieszkańców wynosi 46, podczas, gdy w Polsce jedynie 37.

Tabela 75. Wskaźniki partycypacji społecznej

Wskaźnik	Jednostka terytorialna	2015 r.	2016 r.
Frekwencja w wyborach do Sejmu RP [%]	Polska	50,92	.
	Mazowieckie	58,71	.
Frekwencja w wyborach do Senatu RP [%]	Polska	50,91	.
	Mazowieckie	58,7	.
Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. mieszkańców	Polska	35	37
	Mazowieckie	43	46
Liczba nowo zarejestrowanych fundacji, stowarzyszeń, organizacji społecznych w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców	Polska	2,2	2
	Mazowieckie	2,9	2,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS

Społeczności na obszarach peryferyjnych

Zrównoważona polityka regionalna powinna umożliwiać z jednej strony rozwój aglomeracji będących ośrodkami rozwoju, z drugiej zaś strony nie powinna pomijać regionów peryferyjnych, które mają swoje specyficzne potrzeby. W obecnej perspektywie finansowej założenie to jest realizowane m.in. poprzez wyznaczenie stosunkowo rozległych obszarowo terenów objętych instrumentami ZIT oraz RIT, co sprawiło, że wsparcie terytorialne dostępne jest dla zdecydowanej większości gmin z obszaru Mazowsza.

Z poziomu RPO WM nie zdecydowano się na realizację innego instrumentu dostępnego w ramach perspektywy finansowej 2014-2020, jakim jest Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność. Poszczególne regiony samodzielnie decydowały, czy instrument ten będzie włączany do regionalnych programów operacyjnych na tę perspektywę. W województwie mazowieckim przyjęto, że z poziomu RPO RLKS nie będzie realizowany, zaś Lokalne Grupy Działania zostały wskazane jedynie jako potencjalni beneficjenci wybranych działań. W trakcie niniejszego badania pojawiły się głosy, że takie podejście co prawda nie zahamowało rozwoju lokalnego (bo ten jest realizowany dzięki aktywnym urządzeniom gmin i miast), o tyle ograniczyło możliwości rozwoju LGD (które w obecnej perspektywie opierają swoją działalność na środkach PROW). Należy przy tym podkreślić, że zdecydowana większość regionów nie wdraża RLKS w ramach swoich RPO.

Tym niemniej w zależności od rozwoju instrumentu ZIT w przyszłej perspektywie należy na etapie programowania ponownie rozważyć wprowadzenie RLKS w RPO WM po roku 2020 jako instrumentu wdrażanego na obszarach wiejskich nie objętych zintegrowanymi inwestycjami terytorialnymi. Jeżeli ZIT zostaną bowiem ograniczone do stolic regionów i ich obszarów funkcjonalnych lub zostaną istotnie zawężone obszarowo, należy wprowadzić instrument wspierający obszary peryferyjne stanowiący kontynuację obecnego w latach 2014-2020 instrumentu RIT. Innym wartym rozważenia instrumentem (którego możliwość wprowadzenia jednak także będzie zależała od wytycznych KE i MliR) jest wsparcie dedykowane małym i średnim miastom, które także może stanowić uzupełnienie do instrumentu ZIT. Mimo iż przyszły układ instrumentów terytorialnych będzie determinowany przez wytyczne wyższego poziomu, należy dążyć do zachowania równowagi między wspieraniem największych miast i ich obszarów funkcjonalnych, a wspieraniem obszarów peryferyjnych.

Niezależnie od tego należy pamiętać, by sam proces programowania (w szczególności konsultacje projektu RPO) powinien mocno angażować organizacje lokalne, w szczególności LGD, choć decyzje w tej kwestii powinny zapadać, gdy znane będą jakiegokolwiek wytyczne dotyczące instrumentów terytorialnych na przyszłą perspektywę.

Podsumowanie

Realizacja celów rozwojowych Mazowsza zakłada silny nacisk na rozwój gospodarczy regionu. Oznacza to potrzebę bezpośredniego wspierania projektów realizowanych przez przedsiębiorców oraz wspieranie projektów instytucji otoczenia biznesu, instytucji badawczo-rozwojowych (rozwój innowacji), a także placówek edukacyjnych (rozwój kapitału ludzkiego). W związku z tym należy kontynuować szerokie wsparcie biznesu, w szczególności w obszarach spójnych z RSI. Osobne miejsce w przyszłym RPO powinno mieć wsparcie działalności innowacyjnej realizowane także przy wykorzystaniu nowych instrumentów takich jak wprowadzone w obecnej perspektywie agendy badawcze. Postuluje się kontynuację wspierania działalności innowacyjnej w formie dotacji, przy jednoczesnym szerszym wykorzystaniu instrumentów zwrotnych dla projektów nie-innowacyjnych.

Postuluje się także szersze włączenie organizacji pozarządowych w proces programowania RPO oraz w proces realizacji projektów. W kontekście wyników badania ilościowego, warto rozważyć wprowadzania rozwiązań mających na celu zmniejszenie obciążeń administracyjnych przy pozyskiwaniu i rozliczaniu projektów.

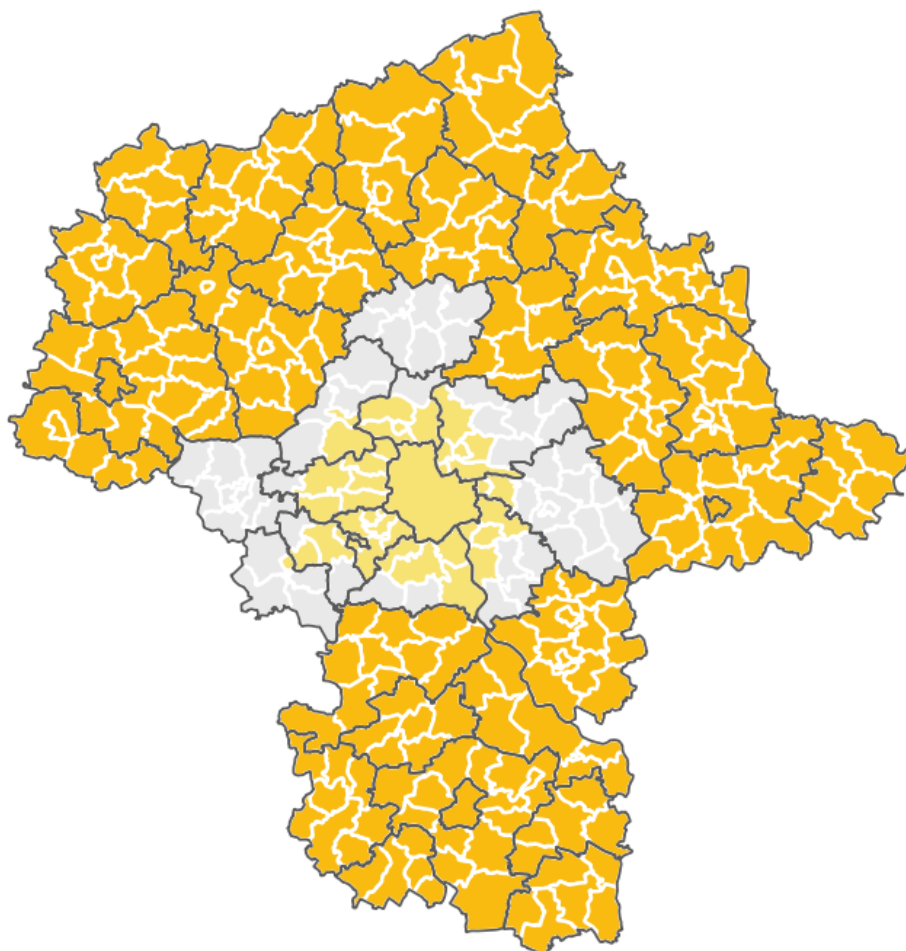
W zależności od wytycznych dotyczących instrumentów terytorialnych warto wrócić do rozważań na temat wprowadzenia do RPO instrumentu RLKS lub instrumentu dedykowanego małym miastom jako uzupełniającego wobec ZIT/RIT i kierowanego do obszarów peryferyjnych.

Diagnoza potrzeb w zakresie określenia obszarów, które powinny być objęte zakresem interwencji terytorialnej

Perspektywa unijna 2014-2020 podkreśla rolę zintegrowanego podejścia do rozwoju terytorialnego. Znalazło to swoje odzwierciedlenie również w regionalnych programach operacyjnych obejmujących polskie województwa, także w programie dla Mazowsza. Zastosowanie instrumentów na rzecz zintegrowanej interwencji terytorialnej ma pozwolić na „skoordynowanie działań, osiągnięcie celów i wskaźników przyjętych dla poszczególnych osi, a także na uzyskanie efektów synergii, co w rezultacie przełoży się na lepsze efekty podejmowanych działań, a tym samym poprawę spójności terytorialnej” (RPO WM 2014-2020, s. 266). Politykę tę oparto o następujące narzędzia:

- Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) dla m.st. Warszawy i jej obszaru funkcjonalnego;
- Regionalne inwestycje terytorialne (RIT) jako wsparcie regionalnych OSI problemowych - skupione wokół ośrodków regionalnych (Radom, Płock) i subregionalnych (Ciechanów, Ostrołęka, Siedlce);
- preferencje dla projektów partnerskich (bez ograniczenia terytorialnego i tematycznego);
- preferencje dla obszarów wiejskich (przeznaczonych na nie zostanie min. 11% alokacji Programu).

Rysunek 6. Obszar wchodzący w skład ZIT oraz potencjalnych RIT w województwie mazowieckim

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii ZIT WOF 2014-2020+ oraz Planów Inwestycyjnych dla Subregionów objętych OSI problemowymi.

W opracowaniu uwagę koncentrujemy na dwóch pierwszych narzędziach: ZIT i RIT (Rysunek 6). Różnice między tymi instrumentami zawiera Tabela 76. Sposób tworzenia ZIT-ów dla miast wojewódzkich oraz wyznaczania ich granic zostały opisane w dokumencie „Zasady realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych w Polsce” z 2013 roku. Dokument ten zostawił jednak pewną dowolność, zaś delimitacja obszarów funkcjonalnych miast

wojewódzkich nie została wówczas zakończona (pomimo istnienia ekspertyzy prof. P. Śleszyńskiego, na którą powoływano się w dokumencie). W efekcie, w różnych województwach na etapie programowania zintegrowanych inwestycji terytorialnych na lata 2014-2020 przyjmowano różne założenia. Niepewność dotyczyła programowania instrumentów dla ośrodków subregionalnych, których tworzenie było fakultatywne i opierało się na uzgodnieniach między samorządem województwa a samorządami zainteresowanych gmin. Przedstawiciele badanych samorządów często podkreślali napotykaną wówczas trudności, związane z brakiem wystarczających wytycznych dotyczących powoływania i działania ZIT-ów.

Ja bym chciał żebyście sobie Państwo zdawali z tego sprawę, że my się poruszaliśmy trochę jakby po omacku. My nawet w momencie tworzenia ZIT-u nie wiedzieliśmy czy my go robimy dobrze, bo nie było jednoznacznych wskazówek jak go zrobić, jakie są kryteria, jakie są warunki. (...) Każdy ZIT jest inny, to tylko pokazuje, że nie było jednolitych zasad, które obowiązywały w kraju w momencie tworzenia ZIT-u. I każdy robił tak jak uważał, jak chciał, jak potrafił i w jakich był uwarunkowaniach.

Cytat z wywiadu grupowego FGI

Dla ZIT-ów/RIT-ów dopuszczalne są trzy formy prawne – fundacja, stowarzyszenie oraz porozumienie międzygminne (zwane często partnerstwem). W województwie mazowieckim stosowana jest ta trzecia forma. Zdaniem eksperta dziedzinowego, partnerstwa tego typu są jednak za słabe – lepsza byłaby bardziej ścisła współpraca. Być może powinny zostać powołane nawet metropolitalne jednostki administracyjne. Wskazywaną wadą obecnego rozwiązania jest m.in. jego niska „odporność” na zmiany we władzach gminnych. Negatywnie nastawieni do współpracy w formie ZIT/RIT władze, nie są motywowani do kooperacji przy obecnych rozwiązaniach prawnych (nawet jeśli ich poprzednicy działali w tym kierunku). Biorąc pod uwagę różnorodność podejścia do obszarów współpracy wokół największych miast, zdaniem niektórych ekspertów zasady działania ZIT-ów/RIT-ów w Polsce powinny być ujednoczone na poziomie rządu centralnego. Z podejściem takim nie zgadzają się jednak przedstawiciele większości regionów, w tym województwa mazowieckiego. Jest to podyktowane m.in. znaczącymi różnicami między uwarunkowaniami w poszczególnych regionach (np. wielkość ośrodka centralnego). Zdaniem przedstawicieli regionów bardziej pożądanym byłoby nakreślenie pewnych sztywniejszych ram, ale szczegóły powinny należeć do decyzji samorządów.

Tabela 76. Różnice między ZIT a RIT

ZIT	RIT
Konieczność delimitacji obszaru funkcjonalnego na podstawie wytycznych Ministerstwa	Bardziej elastyczne podejście do obszaru objętego RIT (na zasadzie ustalenia między samorządami)
Konieczność określenia na etapie programowania RPO obszarów, kwot oraz wskaźników które będą realizowane przez przedsięwzięcia w ramach ZIT; środki dla ZIT były zagwarantowane	Obszary, kwoty i wskaźniki realizowane w ramach RIT mogą być określone po uruchomieniu RPO przed ogłoszeniem pierwszych konkursów; brak gwarancji środków
Alokacja ZIT jako alokacja dodatkowa w RPO, która jest określona w kontrakcie terytorialnym i nie może być wydana na inne projekty	Wielkość alokacji wstępnie wskazana przez Zarząd Województwa, może być jednak przeznaczona na działalność poza RIT
Wybór projektów w oparciu o zapisy Strategii ZIT	Wybór projektów w oparciu o Plan działań RIT
Konieczność akceptacji Strategii rozwoju obszaru funkcjonalnego miasta przez, Zarząd WM, KM funkcjonujący na poziomie krajowym oraz Ministerstwo	Konieczność akceptacji Planu Działań RIT jedynie przez Zarząd WM; brak konieczności uzyskania zgody Ministerstwa i komitetów na poziomie centralnym
Koordynacja działań w zakresie ZIT przez MRR i IZ	Koordynacja działań tylko z IZ

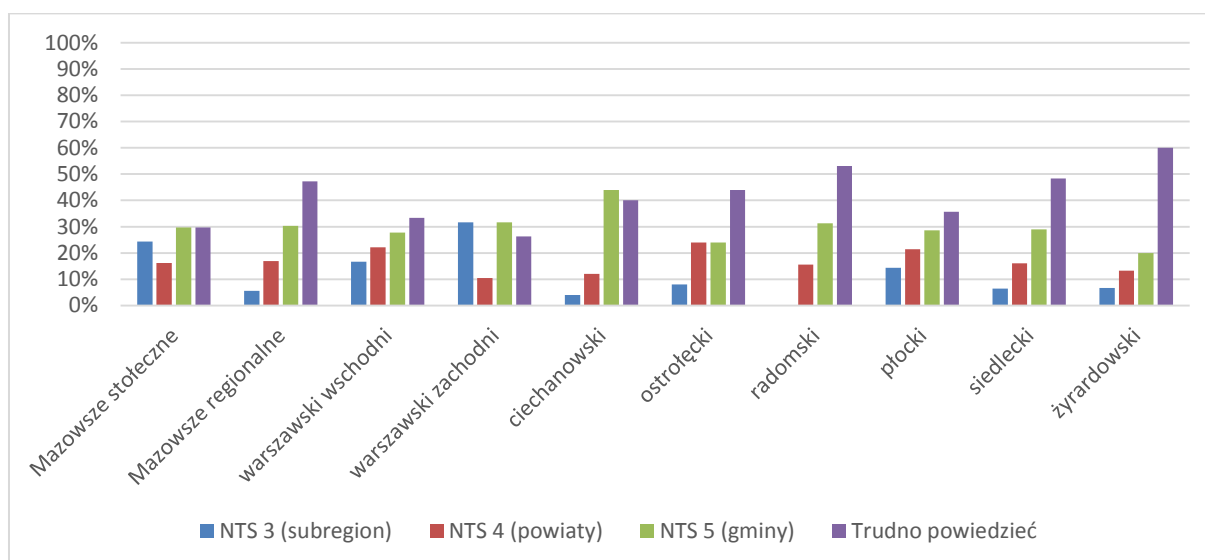
Powstanie instytucji pośredniczącej ZIT, korzystającej również ze wsparcia PO PT	RIT nie jest instytucją pośredniczącą i nie korzysta ze środków PO PT
Możliwość zgłaszania inwestycji w odpowiedzi na konkursy, a także ogłaszania własnych konkursów w ramach ZIT, gdzie gminy ZIT konkurują między sobą	Realizacja inwestycji wiodących w formule projektów strategicznych oraz inwestycji towarzyszących w odpowiedzi na konkursy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Regionalne Instrumenty Terytorialne - nowy mechanizm wsparcia w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020, prezentacja Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego z dnia 14.10.2013 r., Siedlce

W kwestii granic ZIT/RIT i ich trwałości, problemy dobrze widoczne są również na Mazowszu. O ile ZIT Warszawy został delimitowany w sposób „ostry” – z dokładnością co do gminy w oparciu o konkretne wskaźniki statystyczne, o tyle granice RIT-ów przyjmowano, zgodnie z założeniem tego mechanizmu, bardziej umownie. Początkowo RIT-y miały obejmować najbliższe otoczenie ośrodków regionalnych i subregionalnych, później jednak objęły całe subregiony wyznaczone wg granic powiatów. Jednocześnie wiele gmin z tych obszarów faktycznie w ogóle nie uczestniczy we wspólnych inwestycjach, nie są więc aktywnymi członkami RIT. Problem z ustaleniem faktycznych granic obszarów widać bardzo dobrze np. w przypadku RIT Radomia, gdzie wprost wskazuje się dwa obszary: „faktyczny” i „formalny” (*Plan działania RIT dla Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Radomia*, s. 11). Stan obecny, każe zastanowić się nad tym czy granice RIT-ów nie powinny być jasno wyznaczone w przyszłości na podstawie szczegółowych badań zasięgów oddziaływania ośrodków regionalnych i subregionalnych, aby uniknąć przełączania do nich, odległych od ośrodków centralnych, gmin, które i tak faktycznie nie podejmują współpracy i nie identyfikują się z RIT.

To wszystko jak istotne dla późniejszego wdrażania instrumentu jest przyjęcie odpowiednich założeń na etapie programowania. W kwestii ewentualnych zmian na przyszłość co do wyznaczania samych granic ZIT/RIT eksperci i interesariusze uczestniczący w badaniu FGI zgodnie stwierdzili, że powinny być one wyznaczone na poziomie gmin. Samorządowcy wypełniający ankietę CAWI byli jednak bardziej podzielnii, zwłaszcza ci z Mazowsza „stołecznego” (Wykres 239).

Wykres 239. Poziom wdrażania ZIT/RIT, zapewniający największą efektywność

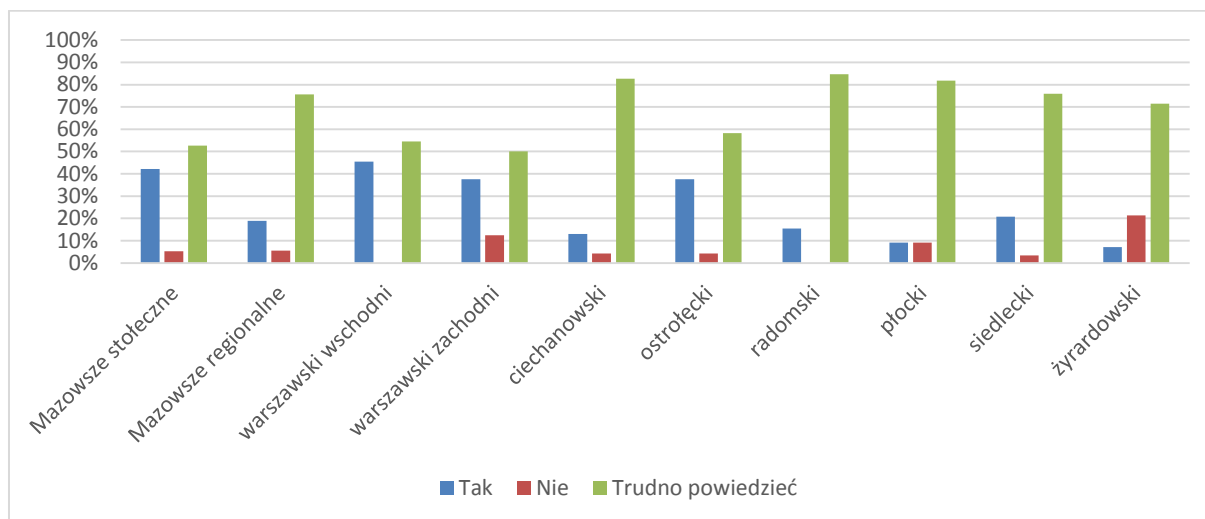

Źródło: Badanie CAWI JST województwa mazowieckiego, n=179 (bez gmin gdzie nie udzielono odpowiedzi na pytanie).

Obecne szerokie zasięgi RIT budzą zastrzeżenia. O ile uczestnicy wywiadu zogniskowanego i przedstawiciele Urzędu Marszałkowskiego raczej bronili obranego rozwiązania, to już eksperci oraz co ciekawe przedstawiciele JST uczestniczący w badaniu CAWI nie byli do niego przekonani. Charakterystyczna jest zwłaszcza postawa przedstawicieli JST z badania CAWI, z których większość uznała, że trudno powiedzieć czy gmina powinna należeć do ZIT/RIT. Opinia taka była szczególnie częsta na Mazowszu regionalnym co w sposób szczególny koresponduje

z problemem RIT-ów obejmujących całe subregiony¹³⁷ (Wykres 240). Może to też świadczyć o stosunkowo małej identyfikacji licznych gmin z ideą ZIT/RIT i ich uczestnictwie w takich narzędziach.

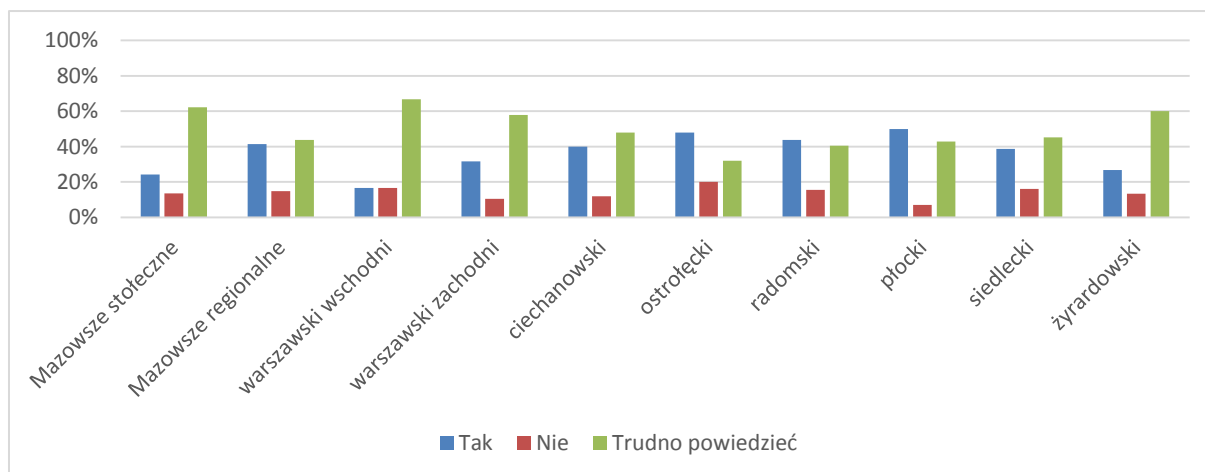
Wykres 240. Wyrażenie chęci przynależności gminy do ZIT/RIT

Źródło: Badanie CAWI JST województwa mazowieckiego, n=179 (bez gmin gdzie nie udzielono odpowiedzi na pytanie).

W kwestii funkcjonowania ZIT i RIT-ów ważna jest jeszcze jedna kwestia formalna – to kto ma decydujący głos w sprawach obszaru. Obecnie liderami są największe miasta ZIT/RIT, co jest dość logicznym rozwiązaniem. Eksperti czy przedstawiciele Urzędu Marszałkowskiego twierdzą, że jest to optymalna sytuacja, trudno nawet byłoby znaleźć dla niej alternatywę. Badanie nie ujawniło sytuacji, w której jakaś gmina skarżyłaby się na to rozwiązanie i postulowała inne, bądź chciała się wycofać z tego powodu z partnerstwa. Biorąc pod uwagę możliwość „biernego” uczestnictwa w ZIT/RIT nie może to jednak dziwić. Samorządowcy mają w tej kwestii jednak dość ambiwalentne zdanie, z przewagą sugestii za utrzymaniem obecnego stanu nad jego zmianą. Po raz kolejny najczęściej wskazywali jednak odpowiedź „trudno powiedzieć” (Wykres 241). Tak częsty brak zdania dobrze pokazuje, że instrument jakim są ZIT i RIT-y nie wpisały się mocno w świadomość przedstawicieli mazowieckich gmin i powiatów. Samorządowcy nie mają wciąż odpowiedniej wiedzy na ich temat i nie wykazują często nimi większego zainteresowania.

Wykres 241. Poparcie dla pełnienia przez miasta regionalne i subregionalne funkcji Liderów w realizacji ZIT/RIT

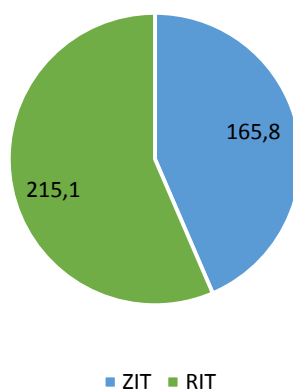
Źródło: Badanie CAWI JST województwa mazowieckiego, n=179 (bez gmin gdzie nie udzielono odpowiedzi na pytanie).

¹³⁷ Najnowsze ogólnopolskie badanie ZIT-ów pokazuje jednocześnie, że w przypadku ZIT Warszawy pozytywnie delimitację ocenia niecałe przedstawiciele 60% badanych samorządów, co jest wynikiem niższym niż w większości pozostałych ZIT-ów w kraju (*Ewaluacja systemu realizacji instrumentu ZIT*, s. 26).

W perspektywie 2014-2020 na przedsięwzięcia planowane do realizacji w ramach Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Warszawskiego Obszaru Funkcjonalnego przewidziano aż 165,8 mln € z RPO WM (Wykres 223), z czego 141,1 mln € pochodzi z EFRR, a 23,7 mln € z EFS. RPO jest tutaj komplementarny z Programem Operacyjnym Infrastruktura i Środowisko 2014-2020, z którego przeznaczono 271,2 mln € jako uzupełnienie środków ZIT, przewidziane na realizację przedsięwzięć z zakresu rozwoju niskoemisyjnego transportu miejskiego oraz efektywnego systemu ciepłowniczego. Na Regionalne Inwestycje Terytorialne w RPO przeznaczono tymczasem 215,1 mln €¹³⁸ (najwięcej warte są projekty w RIT Radomia, najmniej w RIT Siedlec). W tym miejscu należy podkreślić jednak znaczącą różnicę między finansowaniami ZIT WOF a finansowaniem RIT-ów. Na realizację ZIT minimalny próg obligatoryjnych środków określa art. 7 ust. 4 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1301/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. Decyzją Zarządu Województwa Mazowieckiego podniesiono jednak wysokość środków na ZIT do wysokości: 9,20 % alokacji EFRR i 4,59% alokacji EFS. Środki na realizację projektów w konkursach dedykowanych mechanizmowi RIT zostały natomiast ustanowione decyzją Zarządu Województwa. Na chwilę obecną widać bardzo dużą różnicę jeśli chodzi o wykorzystanie środków – w przypadku ZIT projekty zakończone odpowiadają jedynie za 7% alokacji¹³⁹, natomiast w RIT-ach zakończono już wszystkie projekty. Jest to związane m.in. z realną rywalizacją o środki między RIT-ami, gdy tymczasem w ZIT, pieniądze są niejako „zagwarantowane”. Zdaniem przedstawicieli Instytucji Zarządzającej problemem jest jednak również niezbyt prężnie działające biuro ZIT Warszawy, którego zarząd w obawie o trwałość partnerstwa, nie egzekwuje np. wystarczająco obowiązków członków ZIT.

Chociaż OSI w ramach ZIT i RIT otrzymują dodatkowe wsparcie, lokalne samorządy z tych terenów mają naturalnie też prawo startować we wszystkich innych konkursach na zwykłych zasadach.

Wykres 242. Środki w ZIT oraz RIT w woj. mazowieckiem na lata 2014-2020 [mln €]

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Marszałkowskiego

Szczegółowy Opis Osi Priorytetowych RPO WM wyróżnia w większości działań specjalne poddziałanie na rzecz ZIT, najczęściej analogiczne do poddziałania nieograniczonego terytorialnie. W związku z tym organizowane są dedykowane ZIT/RIT konkursy, ale występuje także tryb pozakonkursowy¹⁴⁰. Inwestycje w ramach RIT nie posiadają tak silnego umocowania w samym dokumencie programowym, jednak tutaj też wpisano preferencje i konkursy dedykowane. Wsparcie OSI problemowych poprzez ZIT oraz RIT pozwoli na zwiększenie szans rozwojowych tych obszarów. Obszar ZIT ma stać się bardziej spójny wewnętrznie i konkurencyjny, narzędzie ma pomóc przezwyciężyć pewne problemy charakterystyczne dla obszaru funkcjonalnego Warszawy. Na obszarach

¹³⁸ Dane z lipca 2016 r., po przeliczeniu na euro wg oficjalnego kursu euro do przeliczenia kwoty pomocy publicznej na dzień składania wniosku o dofinansowanie, <https://www.mazovia.pl/dla-mediow/informacje-prasowe/art,3677,regionalne-inwestycje-terytorialne-w-subregionie-ciechanowskim.html>

¹³⁹ Problemy projektów ZIT to m.in. przedłużanie terminów naborów wniosków, zmiany regulaminów w zakresie zapisów dostarczania załączników do umowy, ciągle wydłużanie terminów na dostarczenie załączników, notoryczne wydłużanie terminów realizacji projektów. Z uwagi to nie są realizowane „kamienie milowe” oraz istnieje ryzyko niewydatkowania środków w RPO WM 2014-2020.

¹⁴⁰ W trybie pozakonkursowym mogą być realizowane jedynie projekty wpisane do strategii ZIT.

RIT rozwój ma następować dynamiczniej m.in. poprzez zwiększenie ich dostępności komunikacyjnej lub dostępu na ich terenie do usług. Zastosowane mechanizmy mają umożliwić przejście od inwestycji rozproszonych, prowadzonych niezależnie od siebie, do bardziej selektywnych inwestycji koordynowanych w ramach środków Programu. Podstawą realizacji działań będą strategia ZIT oraz plany inwestycyjne dla subregionów objętych OSI problemowymi zawierające listy przedsięwzięć (RPO WM 2014-2020, s. 266).

W przyszłej perspektywie interesariusze oczekują podobnego typu wsparcia. Jak ujawnił jednak wywiad zogniskowany, preferowany byłby raczej tryb pozakonkursowy, tak aby projekty w ramach interwencji terytorialnej wyróżniały się mocniej na tle innych i aby ułatwić ich partnerski charakter (to drugie zależy też od obszaru tematycznego projektu). Samorządowcy jednogłośnie potwierdzili zainteresowanie dotacjami, nie zaś instrumentami zwrotnymi.

Mamy wśród naszych działań kwestię budowy ścieżek rowerowych i uważam, że to by można robić w trybie pozakonkursowym i dbać o to, żeby ta sieć była spójna, bo jednak robienie tego w konkursie stwarza ryzyko, że nie będzie to sieć. (...) Ale już parkingi może lepiej, żeby robić indywidualnie, a nie w partnerstwie w trybie pozakonkursowym, chociaż też kwestia dyskusyjna, można by to podzielić na kilka projektów pozakonkursowych. Ale na przykład w EFS-ie, w działaniach edukacyjnych, jeżeli dałoby się stworzyć projekt, gdzie wchodzimy do szkół z określonymi standardami zajęć dodatkowych, to dla mnie świetny projekt na tryb pozakonkursowy. Więc to wszystko zależy od sytuacji.

Cytat z wywiadu grupowego FGI

W założeniu dokumenty ZIT-u oraz RIT-ów powinny wskazywać na problemy charakterystyczne dla poszczególnych obszarów funkcjonalnych i zawierać projekty będące odpowiedzią na zdiagnozowane potrzeby. Rozmowy z ekspertami oraz przedstawicielami Urzędu Marszałkowskiego sugerowały jednak, że nie do końca zawsze tak to wygląda. W poszczególnych obszarach podejmowane są czasem działania ogólnorozwojowe niekoniecznie wpisujące się w specyfikę lokalnej sytuacji (por. Tabela 77). Pozytywnie wyróżniający się tutaj RIT Radomia miał wręcz „stracić” na koncentrowaniu się na swoich specyficznych problemach. W przeciwieństwie do innych obszarów zamiast skupiać się np. na drogach lokalnych, nacisk położono na ochronę zdrowia. Niedługo później pozostałe RIT-y „dopisały” również to działanie, na co Urząd Marszałkowski nie powinien pozwolić. W efekcie RIT Radomia stracił szansę na dofinansowanie na drogi (bo tam konkurs był przeprowadzony na samym początku), a w dziedzinie służby zdrowia i tak musiał konkurować z pozostałymi obszarami. Niemniej rozmowy z beneficjentami pokazują, że środki ukierunkowane terytorialnie są wykorzystywane rozsądnie, a niepodjęcie wielu potencjalnie ważnych działań wynika raczej z ich ograniczonej puli.

Tabela 77. Cele, działania, projekty zawarte w dokumentach ZIT oraz RIT-ów województwa mazowieckiego¹⁴¹

ZIT/RIT OF	Cele/działania/projekty
Warszawy	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zwiększenie dostępności usług publicznych <ol style="list-style-type: none"> 1.1. Usługi informacyjne 1.2. Usługi edukacyjne 1.3. Usługi na rzecz aktywności mieszkańców 2. Rozwój sieci powiązań gospodarczych <ol style="list-style-type: none"> 2.1. Promocja gospodarcza 2.2. Tereny inwestycyjne 2.3. Kapitał ludzki 3. Poprawa jakości przestrzeni <ol style="list-style-type: none"> 3.1. Powiązania komunikacyjne 3.2. Środowisko przyrodnicze i kulturowe
Radomia	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poprawa dostępu do usług publicznych z zakresu ochrony zdrowia <ol style="list-style-type: none"> 1.1. Utworzenie Hospicjum i Centrum Rehabilitacji w Radomiu 1.2. Przebudowa i modernizacja oddziałów szpitali w Radomiu, Pionkach i Iłży

¹⁴¹ Z uwagi na brak jednolitych zapisów w materiałach dot. poszczególnych RIT-ów prezentowane w tabeli cele są na różnym poziomie szczegółowości, znacznie różni się też ich liczebność.

	<ul style="list-style-type: none"> 1.3. Zakup sprzętu i wyposażenia na potrzeby oddziałów oraz poradni specjalistycznych 1.4. Przebudowa i modernizacja obiektów szpitala w Radomiu 1.5. Informatyzacja i wdrożenie e-usług w SPZOZ w Pionkach 1.6. Kompleksowa informatyzacja Radomskiego Szpitala Specjalistycznego 1.7. Przebudowa i modernizacja obiektów szpitala w Pionkach i w Radomiu 2. Transport zrównoważony 2.1. Zakup 30 niskoemisyjnych autobusów wraz z infrastrukturą towarzyszącą 2.2. Stworzenie w Radomiu systemu zarządzania ruchem 2.3. Budowa ścieżek rowerowych w gminach
<p>Płocka</p>	<ul style="list-style-type: none"> 1. Wzmocnienie potencjału społeczno-gospodarczego 1.1. Wspieranie działalności B+R oraz rozwój instytucji otoczenia biznesu 1.2. Wzrost poziomu zatrudnienia w szczególności wśród młodych osób 1.3. Tworzenie warunków do lokowania inwestycji ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju przemysłu, eksportu i zaawansowanych technologii 1.4. Zwiększenie efektywności energetycznej budynków publicznych 1.5. Działania na rzecz rewitalizacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej 1.6. Wykorzystanie zasobów naturalnych i kulturowych w celu zwiększenia udziału sektora turystyki w dochodach gmin 2. Wzrost poziomu bezpieczeństwa 2.1. Spadek poziomu ryzyka wystąpienia wypadku z udziałem pojazdów przewożących substancje niebezpieczne 2.2. Rozdział transportu związanego z obsługą miasta i obszaru przemysłowego 2.3. Wzrost bezpieczeństwa mieszkańców i uczestników ruchu drogowego 2.4. Utworzenie nowych dróg ewakuacji w przypadku wystąpienia zdarzeń kryzysowych, w tym awarii przemysłowej 2.5. Zwiększenie poziomu ochrony przeciwpowodziowej i przeciwdziałanie osuwiskom 3. Wzmocnienie spójności terytorialnej miasta i jego obszaru funkcjonalnego 3.1. Wzrost dostępności komunikacyjnej wewnętrznej oraz zewnętrznej 3.2. Zwiększenie dostępu do usług publicznych Wzrost znaczenia komunikacji publicznej 3.3. Zrównoważona mobilność obszaru 3.4. Ochrona powietrza i ochrona przed hałasem
<p>Siedlec</p>	<ul style="list-style-type: none"> 1. Utworzenie Zintegrowanego Wielofunkcyjnego Węzła Wymiany Pasażerskiej w Siedlcach oraz rozbudowa i modernizacja powiązanego z nim układu komunikacyjnego miasta i subregionu siedleckiego 1.1. Działania inwestycyjne obejmujące utworzenie Zintegrowanego Wielofunkcyjnego Węzła Wymiany Pasażerskiej w Siedlcach poprzez rozbudowę infrastruktury komunikacyjnej w sąsiedztwie istniejącego dworca PKP oraz budowę centrum przesiadkowego komunikacji autobusowej 1.2. Działania inwestycyjne obejmujące utworzenie centrum przesiadkowego w Sokołowie Podlaskim wraz z rozbudową powiązanego z nim układu komunikacyjnego powiatu sokołowskiego 1.3. Działania inwestycyjne obejmujące modernizację układu komunikacyjnego w powiatach: węgrowskim, siedleckim, łosickim 2. Projekty towarzyszące 2.1. „Jestem za! Chcę się włączyć!” 2.2. „Zawodu mistrzowie – rynku pracy królowie”

	<ul style="list-style-type: none"> 2.3. „Podniesie kwalifikacji zawodowych mieszkańców powiatu sokołowskiego” 2.4. „Kreuj swoją przyszłość” 2.5. „Okno na świat” wyrównywanie dysproporcji edukacyjnych wśród uczniów szkół z terenu Powiatu Węgrowskiego
Ostrołęki	<ul style="list-style-type: none"> 1. Poprawa zewnętrznej i wewnętrznej dostępności potencjału miasta Ostrołęki i subregionu ostrołęckiego poprzez jego rewitalizację oraz podniesienie walorów użyteczności gospodarczej, społecznej i środowiskowo rekreacyjnej 1.1. Zrównoważony rozwój miasta Ostrołęki i subregionu ostrołęckiego poprzez poprawę zewnętrznej i wewnętrznej dostępności jego potencjału: gospodarczego, społecznego i środowiskowo-rekreacyjnego 1.2. Poprawa jakości życia mieszkańców obszaru funkcjonalnego subregionu ostrołęckiego poprzez zwiększenie dostępności i jakości świadczonych usług zdrowotnych, profilaktyki zdrowotnej i ograniczenie niskiej emisji
Ciechanowa	<ul style="list-style-type: none"> 1. Ograniczenie niskiej emisji oraz poprawa spójności komunikacyjnej, społecznej i gospodarczej w subregionie ciechanowskim 2. Wiązka projektów dotyczących poprawy spójności komunikacyjnej, społecznej i gospodarczej

Źródło: Strategia rozwoju ZIT, plany inwestycyjny RIT-ów, inne dokumenty RIT-ów

Dokumenty powstałe na rzecz WOF oraz OSI wskazują, że szczególnie ważne są inwestycje związane z transportem, zwłaszcza w dziedzinie rozwoju infrastruktury drogowej. Chodzi zarówno o modernizację dróg lokalnych położonych na obszarach strategicznej interwencji jak i rozwoju infrastruktury łączącej RIT-y z Warszawą. Wspomina się jednak także o obiektach takich jak dworce, parkingi itp. Innym popularnym tematem jest kwestia ochrony środowiska np. poprzez walkę z niską emisją oraz wsparcie na rzecz rozwoju inwestycji (instytucje otoczenia biznesu, tereny inwestycyjne). Wskazywane są również projekty społeczne oraz związane ze wspomnianą służbą zdrowia. W przypadku ZIT-u Warszawy i RIT-u Płocka istotne jest też wsparcie związane z rozwojem przedsiębiorczości.

Na podstawie dokumentów poszczególnych obszarów należy uznać, że uwzględniono zróżnicowane terytorialne potrzeb beneficjentów. Wydaje się jednak (co zostało też potwierdzone w pewnym stopniu w trakcie wywiadów pogłębianych), że niektóre RIT-y odpowiadają na zdiagnozowane zróżnicowanie lepiej – chodzi tu o OSI Radomia i Płocka, a w mniejszym stopniu również ZIT Warszawy. Na pozostałych obszarach proponowane projekty można uznać, za bardziej „typowe” – ogólnorozwojowe, przy czym również są one zdecydowanie powiązane są z lokalnymi problemami. Sami samorządowcy w badaniu CAWI, w skali 1-6 ocenili stopień zbieżności celów tematycznych i priorytetów z potrzebami na 3,32¹⁴².

O preferowaną tematykę projektów realizowanych w ramach inwestycji terytorialnych pytano również samorządowców uczestniczących w badaniu CAWI. Na pierwszym miejscu wskazywali oni inwestycje w podstawową infrastrukturę drogową i wodno-kanalizacyjną. W dalszej kolejności wskazywano natomiast inwestycje związane z ochroną środowiska takie jak termomodernizację, ochronę powietrza, OZE, ograniczenie kosztów zużycia energii. Wśród wskazywanych dziedzin pojawiały się również turystyka oraz kultura (Wykres 243). Niestety większość osób wypełniających ankiety nie wskazała żadnej dziedziny, co najlepiej wskazuje na niewielką świadomość szans jakie dają ZIT/RIT-y, wśród przedstawicieli mazowieckich gmin i powiatów. Problem jest jednak szerszy, gdyż część wskazywanych potrzeb znalazła się w ogóle poza możliwością finasowania z RPO (np. turystyka), ze środków ZIT/RIT (np. mała retencja) lub też są one trudne do wsparcia ze względu na liczne wymagania formalne oraz niewielką sumę środków (np. drogi lokalne, infrastruktura edukacyjna, targowiska miejskie), co wynika często bezpośrednio z Umowy Partnerstwa. Ciekawym pomysłem pojawiającym się w dyskusji na wywiadzie grupowym było wprowadzenie „wolnej” puli środków do wykorzystania na obszarze ZIT/RIT, gdzie jedynymi ograniczeniami ich wydatkowania byłyby konieczność wzmocnienia powiązań w ramach obszaru funkcjonalnego oraz znajdowanie się w katalogu zadań własnych JST. Jednocześnie należy podkreślić, że

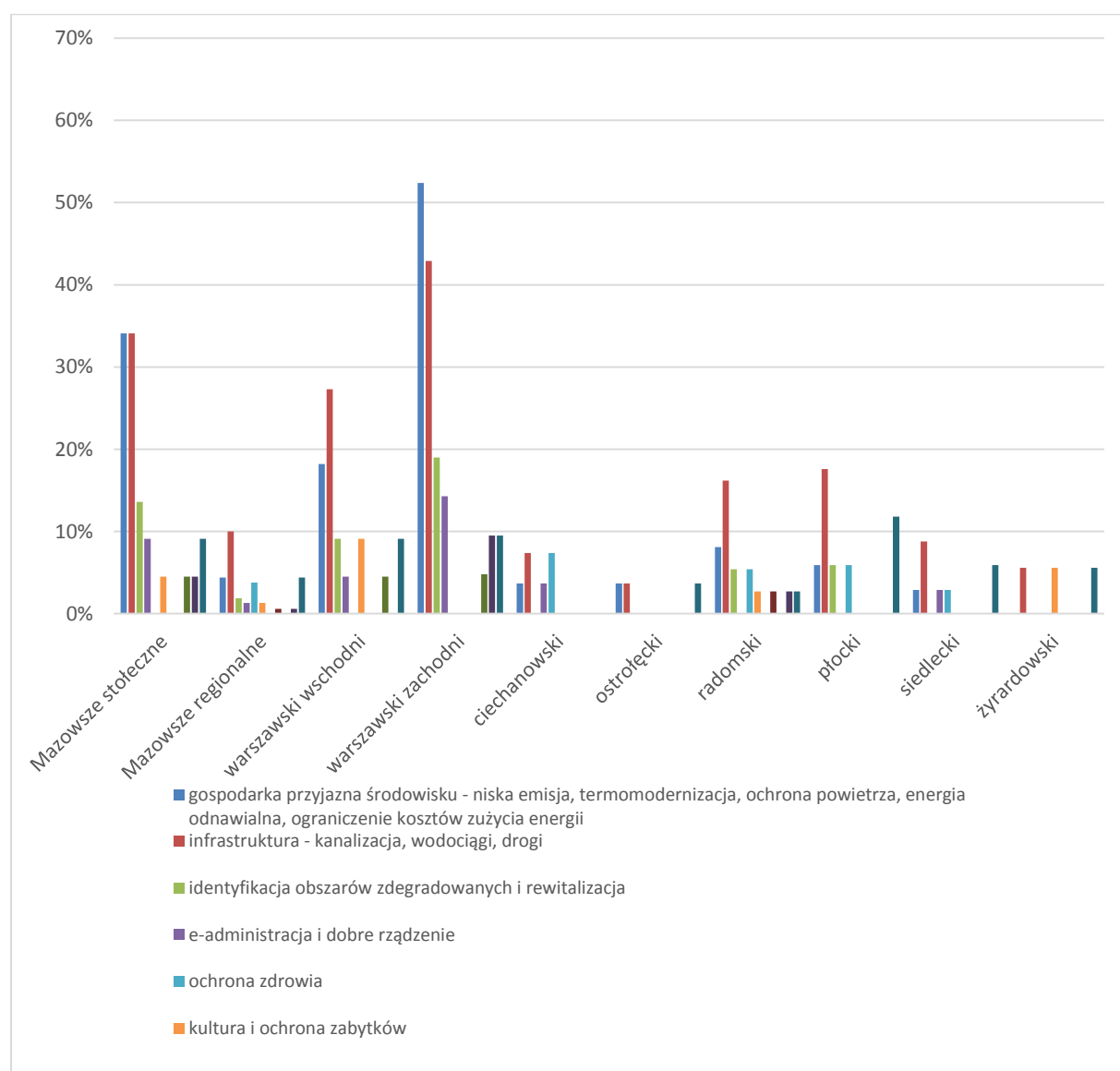
¹⁴² Z uwagi na brak odpowiedzi na pytanie w większości ankiet, próba jest zbyt mała by móc pokazać zróżnicowanie między poszczególnymi podregionami.

przedstawiciele ZIT i RIT-ów mieli już wpływ na wybrane w RPO obszary wsparcia, a mimo tego wykorzystanie środków z ZIT jest słabe.

Na bieżąco brakuje nam tych środków, których w wielu gminach już nie brakuje, bo te gminy już mają kanalizację, mają wodociągi, są w pewnym obszarze zamkniętym już uporządkowanym, mają drogi zrobione (...). A tutaj [w ZIT] nie ma środków tych dla naszej gminy, która będzie jeszcze przez wiele, wiele lat potrzebowała prozaicznych pieniędzy na kanalizację, na wodociąg, na ujęcie wody ze stacją uzdatniania itp. Co najmniej ze 20 lat tak jeszcze będzie.

Cytat z wywiadu grupowego FGI

Wykres 243. Dziedziny tematyczne, na których skupione być powinny działania ZIT/RIT

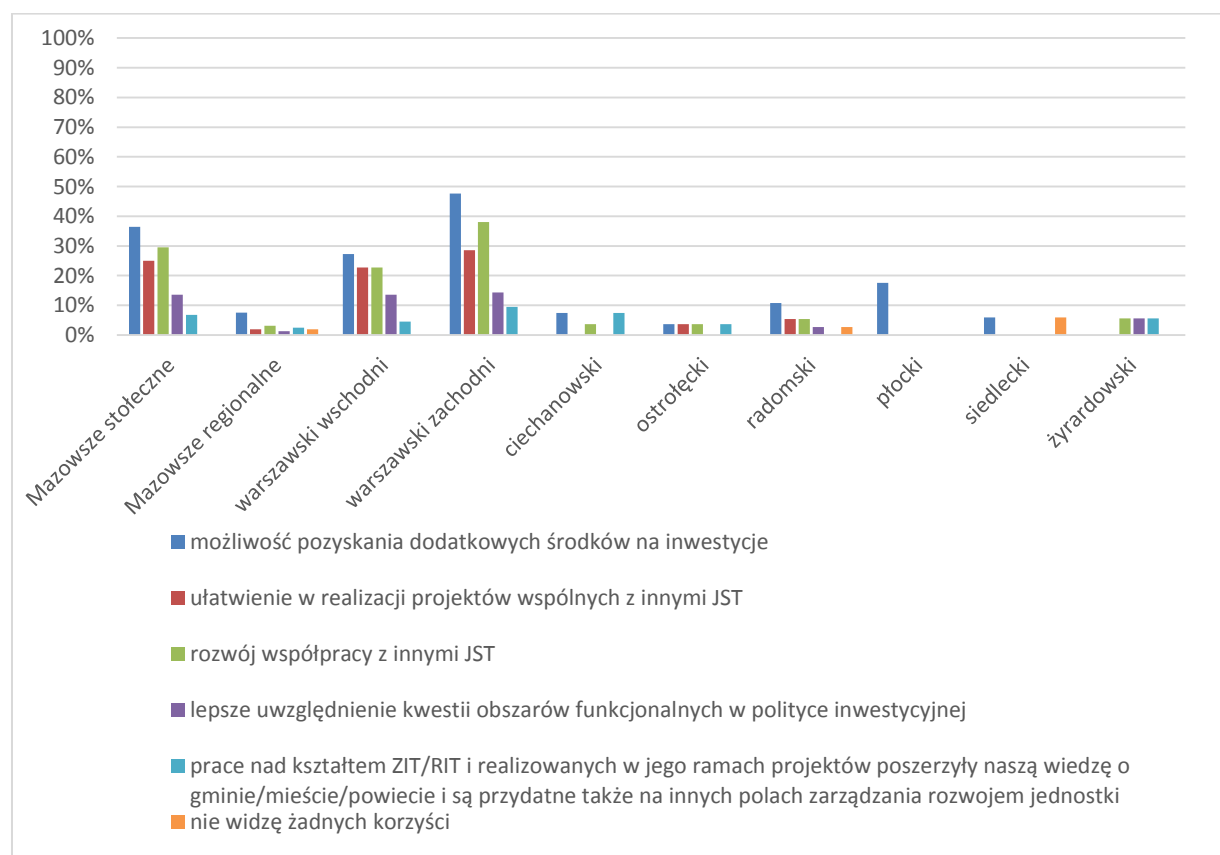
Źródło: Badanie CAWI JST województwa mazowieckiego, n=204

Zdaniem eksperta dziedzinowego jak i zgromadzonych np. na FGI beneficjentów, w kontekście celów powołania obszarów interwencji terytorialnej, tematyka samego projektu nie jest jednak najważniejsza. O sukcesie decyduje sposób podejścia do projektu i jego realizacji. Liczy się to na ile projekt integruje gminy ZIT/RIT, na ile pobudza

partnerstwo¹⁴³. Pod tym względem negatywnie ocenić można np. sytuację w ZIT Warszawy. Wspólne inwestycje były wspólne głównie „na papierze” – w praktyce były to „identyczne projekty realizowane przez poszczególne gminy”. Fragmenty ścieżek rowerowych powstawały niezależnie od siebie, nie tworząc jednej sieci, pomimo dysponowania przez m.st. Warszawę dwoma opracowaniami w tym zakresie. W praktyce dużo zależało od postawy samych gmin, które czasem rezygnowały z pozyskiwania środków, co nie pozwalało na stworzenie pełni spójnej sieci dróg rowerowych. Jeszcze gorzej wyglądała kwestia terenów inwestycyjnych, gdzie projekty w poszczególnych gminach stanowiłyby dla siebie raczej konkurencję (ostatecznie nie zostały one na razie utworzone). Projekt o tej samej tematyce przeprowadzony inaczej mógłby natomiast tworzyć bardzo dużą wartość dodaną dla integracji i rozwoju obszaru. Co ciekawe zdecydowanie pozytywniej stopień zintegrowania projektów na obszarze ZIT Warszawy widzieli respondenci z badania *Ewaluacja systemu realizacji instrumentu ZIT* (s. 61-62).

Wyniki badań samorządów pokazują jednak, że z ich perspektywy rozwój współpracy międzygminnej nie jest najważniejszym celem stawianym przed ZIT/RIT. Samorzady na pierwszym miejscu stawiają po prostu możliwość pozyskania dodatkowych środków zewnętrznych na inwestycje. Jest to również najczęściej wskazywana korzyść z uczestnictwa w porozumieniach (Wykres 244). Przedstawione wykresy w podziale na subregiony pokazują jednocześnie, że ZIT Warszawy w postrzeganiu samorządowców jest tym, który zapewnia najbardziej widoczne korzyści. Znacznie gorzej wygląda sytuacja w przypadku RIT-ów Siedlec, Ciechanowa i Płocka. Dane te dotyczą wszystkich badanych JST, przy czym większość z jednostek, których przedstawiciele uznali wcześniej, że nie są objęte ZIT/RIT nie wskazało żadnej odpowiedzi. Wśród gmin, których przedstawiciel potwierdził uczestnictwo w ZIT/RIT ocena działania instrumentów była średnia i wyniosła 3,61 (w skali 1-6), zaś wpływ instrumentów na rozwój oceniono w tej skali na 3,09. Bardziej pozytywne wyniki badań poświęconych kwestii współpracy w ZIT-ach przedstawione są natomiast w ogólnopolskim badaniu *Ewaluacja systemu realizacji instrumentu ZIT* (s. 34-41).

Wykres 244. Dostrzegane korzyści płynące z przynależności do ZIT/RIT

Źródło: Badanie CAWI JST województwa mazowieckiego, n=204

¹⁴³ W trakcie wywiadu grupowego FGI przedstawiciel organizacji pozarządowych zwrócił uwagę, że ZIT/RIT jest projektem *stricte* samorządowym, a powinien bardziej włączać, już na etapie tworzenia organizacje pozarządowe i sektor gospodarczy.

Podsumowanie

Badanie pozwala wyciągnąć kilka interesujących wniosków dot. funkcjonowania ZIT/RIT w województwie mazowieckim, które mogą być przydatne w kontekście przyszłej perspektywy. Po pierwsze należy zaznaczyć, że sama idea takiej interwencji terytorialnej wydaje się być jak najbardziej słuszna i powszechnie akceptowana. Instrumenty te należy więc w dalszym ciągu udoskonalać i z nich nie rezygnować. Na pewno należy zastanowić się nad ich obecnym kształtem, także w kwestii zasięgu przestrzennego. Powinno dążyć się do ujednoczenia w tej kwestii między ZIT-em a RIT-ami ustalając, że obszary te albo pokrywają się z podregionami, albo obejmują ściśle obszary funkcjonalne największych miast. Dla samej idei ZIT/RIT właściwsze byłoby drugie podejście (które pozwoliłoby też na zniwelowanie problemu niskiej identyfikacji z narzędziami bardzo wielu gmin – zwłaszcza położonych peryferyjnie). Z drugiej strony pojawiają się liczne głosy beneficjentów, że obecne, szerokie granice RIT-ów powinny być utrzymane. Badanie pokazuje, że obecna forma prawna ZIT-u i RIT-ów może być utrzymana, chociaż zdaniem wielu osób należałoby ją wzmocnić. Dąży do tego również Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju. Dyskusji nie podlega natomiast pozycja lidera obszaru – ośrodka regionalnego/subregionalnego.

Dla lepszego funkcjonowania ZIT-u/RIT-ów postulowano bardzo wiele i bardziej szczegółowych rozwiązań. Wiele z nich musi być jednak wprowadzone już na etapie samego programu operacyjnego lub nawet Umowy Partnerstwa. Naturalnie dobre dla rozwoju współpracy byłoby zwiększenie puli przeznaczonych na ZIT/RIT-y środków finansowych, chociaż uwzględniając występujące obecnie problemy mogłoby być to ryzykowne. Wydaje się też, że już na etapie programowania należy dążyć do znacznego zwiększenia elastyczności wydatkowania środków. Koniecznie należy wsłuchać się w głos reprezentantów możliwie licznych jednostek samorządu terytorialnego, nie tylko przedstawicieli biur ZIT. Być może powinna nawet powstać pewna pula środków „wolnych” gdzie samorządy i inni beneficjenci mieliby możliwość tworzenia bardzo zróżnicowanych projektów. Takie projekty pozwoliłyby być może też na szersze włączenie partnerów nie będących JST, co w obecnej perspektywie było trudne i w praktyce niezbyt częste. Ogólnie postulujemy większą koncentrację na potrzebach obszarów funkcjonalnych największych miast (m.in. poprzez poszerzoną diagnozę i większe skupienie się na lokalnej specyfice) oraz na partnerstwie, mniejszą zaś na wskaźnikach rezultatu, oddziaływania i kwestiach finansowo-sprawozdawczym. Zdaniem beneficjentów i ekspertów, projekty z zakresu ZIT/RIT powinny być w dużej mierze charakter pozakonkursowy, co jest jednak poddawane w wątpliwość przez przedstawicieli IZ. IZ zwraca uwagę na efektywność takiego trybu, która w części obszarów może być niższa niż trybu konkursowego.

Diagnoza potrzeb w zakresie zarządzania i wdrażania polityk regionalnych

Niniejszy rozdział dotyczący potrzeb w zakresie zarządzania i wdrażania polityk regionalnych został podzielony na dwie zasadnicze części:

- ➔ potrzeb związanych ze sprawnym wdrażaniem RPO WM, w szczególności potrzeb pracowników IZ oraz IP oraz kwestii organizacyjnych,
- ➔ kwestii systemowych dotyczących przyszłej perspektywy finansowej.

Wsparcie dla instytucji zaangażowanych w zarządzanie i wdrażanie RPO kierowane jest poprzez Oś Priorytetową Pomoc Techniczna. Jej cele to:

- utrzymanie optymalnego poziomu zatrudnienia, wysoko wykwalifikowanej kadry, niezbędnych warunków pracy gwarantujących skuteczne wykonywanie obowiązków związanych z realizacją RPO WM
- skutecznie działający i użyteczny system informatyczny na potrzeby monitorowania postępów we wdrażaniu i efektywna wymiana doświadczeń, przepływ informacji pomiędzy uczestnikami systemu realizacji RPO WM, ze szczególnym uwzględnieniem partnerów
- wzmocnienie kompetencji beneficjentów i potencjalnych beneficjentów programu, ze szczególnym uwzględnieniem JST, innych beneficjentów pełniących kluczową rolę w systemie RPO WM
- zapewnienie dopasowanego do potrzeb odbiorców przekazu w zakresie celów i korzyści z wdrażania RPO WM.

Dla instytucji oznacza to m.in. finansowanie części etatów ze środków RPO, zamawianie sprzętu niezbędnego do pracy, utrzymywanie systemu informatycznego, opłacanie szkoleń, kursów i tym podobne wydatki związane z obsługą programu operacyjnego. W opiniach przedstawicieli instytucji zaangażowanych we wdrażanie RPO tego typu wsparcie jest niezbędne do sprawnego zarządzania programem. Wskazuje się przy tym na szereg potrzebnych działań, które powinny zostać zachowane bądź wprowadzone w kolejnej perspektywie.

Finansowanie zatrudnienia części pracowników – co w sytuacji wzrostu wynagrodzeń na rynku pracy pozwoli utrzymać dotychczasowe zatrudnienie oraz zmniejszenie fluktuacji. Należy przy tym wspomnieć, że powszechnym oczekiwaniem ze strony beneficjentów, w tym RPO WM, jest to, że pracownicy IZ i IP będą w pełni kompetentni i doświadczeni, gdyż sprzyja to sprawnej realizacji projektów. W związku z tym należy dążyć do jak najmniejszej rotacji z zespołach wdrożeniowych.

Finansowanie sprzętu i oprogramowania

Zapewnienie możliwości podnoszenia kwalifikacji – dotyczy to przede wszystkim finansowania szkoleń dla pracowników mniej doświadczonych oraz w dziedzinach, które pojawiają się w obszarze RPO (podobnie jak obszar EFS w latach 2014-2020) bądź zwiększa się ich rola (np. instrumenty zwrotne). Należy się spodziewać, że w przyszłej perspektywie takimi obszarami mogą być instrumenty zwrotne, rewitalizacja, ochrona zdrowia. Stale zgłaszaną potrzebą są kursy językowe oraz podnoszenie kwalifikacji personelu księgowego w związku z pojawianiem się nowych wytycznych i interpretacji przepisów dotyczących m.in. kwalifikowalności kosztów i pomocy publicznej.

Istotne jest także, by wszyscy pracownicy, w szczególności wydziałów wdrożeniowych, sprawnie korzystali z **systemu SL**. Obecnie powszechne są sytuacje, w których stosunkowo proste zestawienia i raporty są tworzone przez pracowników wyspecjalizowanych wydziałów, co znacznie wydłuża czas oczekiwania na tego typu dane, podczas gdy mogłyby one być generowane zdecydowanie szybciej.

Zapewnienie obsługi prawnej – mimo zatrudniania na stałe prawników przez IZ i IP zgłaszana była potrzeba zapewnienia zewnętrznej obsługi prawnej, np. kancelarii. Obecnie wiele kwestii prawnych jest wyjaśniana przez samych pracowników, co wymaga samodzielnego wyszukiwania przez nich informacji i tym samym jest czasochłonne.

W kwestiach organizacyjnych pojawiła się potrzeba **większej wymiany informacji** pomiędzy poszczególnymi instytucjami zarządzającymi i wdrażającymi RPO. Preferowana forma to spotkania bezpośrednie, w trakcie których możliwe byłoby skorzystanie z doświadczeń innych regionów, radzenie z pojawiającymi się barierami przy

wdrażaniu programów oraz wypracowanie wspólnych stanowisk. Obecnie tego typu spotkania są organizowane przez ministerstwo, co z punktu widzenia instytucji wcale nie służy swobodnej wymianie informacji.

Istotne z punktu widzenia IZ są **relacje z ministerstwem** pełniącym rolę Jednostki Centralnej. Identyfikuje się potrzebę większej roli ministerstwa przy interpretowaniu pojawiających się nowych przepisów i wytycznych. W procesie wdrażania wątpliwości pojawiają się w związku z nowymi wytycznymi i procedurami. Dobrą praktyką są spotkania dla IZ i IP organizowane przez ministerstwo, na których wyjaśniane i omawiane są nowe wytyczne.

Innym problemem jest zbyt **mała elastyczność Jednostki Centralnej**, co dotyczy przede wszystkim obszaru wdrażania działań finansowanych z EFS. W obecnej perspektywie ministerstwo wprowadziło stosunkowo sztywne wytyczne, co sprawia, że ograniczona została rola IZ przy wdrażaniu wsparcia na poziomie regionalnym. W sytuacji, w której od IZ wymaga się konkretnych rezultatów, zasadne jest umożliwienie samodzielnego zaprogramowania i wdrażania RPO.

W kontekście potencjalnej możliwości podziału Mazowsza na dwie części (Mazowsza stołecznego i Mazowsza regionalnego) i ewentualnego wyodrębnienia dwóch regionalnych programów operacyjnych w przyszłej perspektywie finansowej uzasadnione jest, by **rolę IZ i IP pełniły dotychczasowe instytucje**, czyli Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego oraz Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych i Wojewódzki Urząd Pracy. Dotychczasowe doświadczenie tych instytucji sprawia, że posiadają one odpowiedni potencjał do zarządzania i wdrażania równoległe obydwu programów.

Rekomenduje się także **pozostawienie instrumentu ZIT w ramach regionalnego programu operacyjnego**, nie zaś wdrażania z poziomu programu centralnego. Zgodne z ideą ZIT jest, by instrument terytorialny pozostał na odpowiednio zdecentralizowanym poziomie, gdyż zapewni większą zgodność z potrzebami identyfikowanymi na poziomie subregionalnym.

III. Rekomendacje

Numeracja poniższych rekomendacji jest zgodna z numeracją obszarów badawczych.

Lp.	Wniosek	Powiązana z wnioskiem rekomendacja	Adresat rekomendacji (instytucja /instytucje odpowiedzialne za wdrożenie rekomendacji)	Sposób wdrożenia (syntetyczne przedstawienie sposobu wdrożenia rekomendacji)	Termin wdrożenia rekomendacji (data dzienna odpowiadająca zakończeniu danego kwartału)	Klasa rekomendacji
1.1	Projekty związane z niską emisją są często projektami parasolowymi, stąd gminy zostają obciążone dużą odpowiedzialnością za realizację.	W perspektywie unijnej 2021-2027 należy wspierać projekty: - przeciwdziałanie niskiej emisji (wymiana urządzeń grzewczych, instalacje OZE)	IZ RPO	W ramach działań związanych z ograniczaniem niskiej emisji w perspektywie 2021-2027 należy wspierać w formie instrumentów finansowych wymianę urządzeń grzewczych. Stopień redukcji CO ₂ powinien zostać oszacowany w ramach kryteriów wyboru projektów w sposób pozwalający uczestniczyć w konkursach w efektywny sposób niewielkim gminom (liberalizacja kryteriów lub ich kategoryzacja w stosunku do wielkości gmin). Terminy konkursów związanych z ograniczaniem niskiej emisji poprzez wymianę urządzeń grzewczych powinny być ogłaszane z większym wyprzedzeniem czasowym niż w perspektywie unijnej 2014-2020 (co najmniej 3 miesiące), w celu możliwości rozpoznania przez gminy popytu na planowane działania.	Okres programowania perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa
1.2	Poziom kompleksowości zarówno P&R jak i dróg rowerowych należy uznać za niewystarczającą i wymagającą wciąż wysokich nakładów finansowych.	W perspektywie unijnej 2021-2027 należy wspierać projekty w zakresie: - budowy ścieżek i infrastruktury	IZ RPO	Wsparcie dotyczące ścieżek rowerowych powinno być realizowane w szerokim zakresie i w pierwszej kolejności kierowane na rzecz odcinków uzupełniających korytarze transportowe mogących znacznie przyczynić się do zwiększenia ruchu rowerowego. Należy zachować preferencje dla projektów partnerskich. Parkingi P&R powinny być dofinansowane na całym obszarze	Okres programowania perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa

		towarzyszącej, budowy P&R		województwa wobec obszarów z dostępem do sieci kolejowej oraz innych węzłów przesiadkowych w celu zachowania idei P&R.		
1.3	Mimo, iż JST wskazują na niski stopień pokrycia zapotrzebowania na przyłącza [do sieci ciepłowniczych], w kontekście potrzeb częściej dostrzegają konieczność realizowania przyłączy do sieci gazowych.	W perspektywie unijnej 2021-2027 należy wspierać projekty w zakresie: <ul style="list-style-type: none"> – realizacji przyłączy do sieci gazowych 	IZ RPO	W RPO należy wprowadzić działanie umożliwiające dofinansowanie przyłączy do sieci gazowej. Z racji projektów związanych z wymianą źródeł ciepła, istnieje możliwość instalacji kotła gazowego. Przyłącza do sieci gazowych usprawnią inwestycje w nowe kotły.	Okres programowania perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa
1.4	Przedsięwzięcia termomodernizacyjne podejmowane są głównie w ramach RPO WM 2014-2020 oraz ze środków własnych jednostek samorządowych. Identyfikowane są znaczne potrzeby, szczególnie w zakresie głębokiej termomodernizacji.	W perspektywie unijnej 2021-2027 należy wspierać projekty w zakresie: <ul style="list-style-type: none"> – głębokiej termomodernizacji 	IZ RPO	<p>W latach 2021-2027 należy w szerokim zakresie i w sposób kompleksowy wspierać poprawę efektywności energetycznej budynków (wielorodzinnych budynków mieszkalnych, budynków użyteczności publicznej) i utrzymać preferencje dla głębokiej termomodernizacji, wyłączając całkowicie projekty polegające wyłącznie na ociepleniach budynków. Należy wprowadzić możliwość realizacji kompleksowej termomodernizacji w budynkach jednorodzinnych. Kompleksowe projekty (w budynkach mieszkalnych jednorodzinnych, wielorodzinnych i użyteczności publicznej) w ramach poprawy efektywności energetycznej powinny umożliwiać jednocześnie wymianę urządzeń grzewczych i instalację OZE.</p> <p>W latach 2021-2027 należy więc łączyć wsparcie w ramach kilku obszarów w jednym konkursie – efektywność energetyczna, OZE, przeciwdziałanie niskiej emisji, co pozwoli zapewnić większą efektywność i wartość dodaną realizowanych projektów. Kompleksowe projekty tego typu powinny być wspierane w formie dotacji (w przypadku jednorodzinnych budynków mieszkalnych również w formule parasolowej).</p>	Okres programowania perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa

				Powinno zostać zachowane także wsparcie w formie instrumentów finansowych na instalację energooszczędnego oświetlenia ulicznego.		
1.5	Rodzaje OZE, na które zapotrzebowanie identyfikują JST, to w ponad 80% przypadków kolektory słoneczne oraz instalacje fotowoltaiczne. Na popularności zyskują również pompy ciepła.	W perspektywie unijnej 2021-2027 należy wspierać projekty w zakresie: <ul style="list-style-type: none"> – instalacje OZE w budynkach wielorodzinnych, jednorodzinnych, użyteczności publicznej 	IZ RPO	W ramach działań związanych z OZE należy utrzymać wsparcie przeznaczone na instalację kolektorów słonecznych, instalacje fotowoltaiczne, z jednoczesnym umożliwieniem wsparcia obu typów instalacji w ramach jednego projektu. Preferencje powinny się także zachować dla instalacji pomp ciepła wraz z panelami fotowoltaicznymi. Preferowaną formą wsparcia są dotacje.	Okres programowa nia perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa
1.6	JST dostrzegając zagrożenia takie jak zagrożenia powodziowe lub susze, w perspektywie unijnej 2014-2020 pokładają w wielu przypadkach inwestycje w systemy wczesnego ostrzegania przed zjawiskami katastrofalnymi oraz wzmacnianie potencjału Ochotniczych Straży Pożarnych.	W perspektywie unijnej 2021-2027 należy wspierać projekty w zakresie: <ul style="list-style-type: none"> – wzmacniania potencjału OSP, zarządzania klęskami żywiołowymi oraz budowy kompleksowych systemów małej retencji wodnej 	IZ RPO	W przyszłej perspektywie należy utrzymać działania związane z dofinansowaniem funkcjonowania OSP, systemów oraz infrastruktury do zarządzania klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także systemów małej retencji wodnej, ze szczególnym naciskiem na ostatni typ działań. Wsparcie powinno być zapewnione z preferencją dla obszarów o szczególnym zagrożeniu powodzią oraz suszami.	Okres programowa nia perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa
1.7	Województwo mazowieckie wykazywać winno szczególne zainteresowanie ochroną bioróżnorodności ze względu na dość niewielki w stosunku do pozostałych województw udział w powierzchni województwa parków krajobrazowych, rezerwatów przyrody czy też obszarów chronionego krajobrazu.	W perspektywie unijnej 2021-2027 należy wspierać projekty w zakresie: <ul style="list-style-type: none"> – ochrona in-situ i ex-situ zagrożonych gatunków i siedlisk przyrodniczych 	IZ RPO	Ochrona bioróżnorodności powinna skupiać się na działaniach zachowujących naturalne walory krajobrazowe i ekologiczne województwa, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów obecnie objętych ochroną poprzez dedykowane im konkursy. Należy wprowadzić wsparcie skierowane wobec miast, umożliwiające dofinansowywanie budowy zielonej infrastruktury w ramach projektów poprawy efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej.	Okres programowa nia perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa

1.8	Województwo mazowieckie posiada najwyższy w stosunku do ościennych województw wskaźnik masy odpadów komunalnych wytwarzanych przez jednego mieszkańca w ciągu roku.	<p>W perspektywie unijnej 2021-2027 należy wspierać projekty w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> – wsparcie recyklingu odpadów poprzez budowę/rozbudowę PSZOK oraz RIPOK, wsparcie kampanii proekologicznych 	IZ RPO	Działania w przyszłej perspektywie powinny skupiać się na promowaniu selektywnej zbiórki odpadów i wysokich poziomów odzysku odpadów. W dalszym ciągu powinno funkcjonować wsparcie modernizacji/budowy/rozbudowy PSZOK oraz RIPOK. Dodatkowo należy wprowadzić działanie dofinansowujące rekultywację składowisk odpadów (istniejących i nieistniejących) oraz rewaloryzację obszarów przemysłowych.	Okres programowania perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa
2.1	Wsparcie budowy dróg, zwłaszcza lokalnych, nadal pozostaje jedną z najważniejszych potrzeb mazowieckich samorządów.	<p>W perspektywie po 2020 roku należy wspierać projekty w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - budowy i modernizacji dróg, w tym dróg lokalnych oraz wsparcia infrastruktury towarzyszącej 	IZ RPO	Z uwagi na bardzo wysokie potrzeby dotyczące budowy i modernizacji dróg lokalnych warto stworzyć możliwość ubiegania się o tego rodzaju środki w ramach kolejnej perspektywy finansowej. Należy również wspierać budowę i modernizację infrastruktury towarzyszącej oraz umożliwić finansowanie działań mających na celu poprawę bezpieczeństwa na drogach wojewódzkich, zwłaszcza poprzez poprawę parametrów technicznych jedni, odwodnienia, budowę ścieżek rowerowych, chodników i sygnalizacji świetlnej.	Okres programowania perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa
2.2	Potrzeby w dziedzinie publicznego taboru zbiorowego obejmują przede wszystkim infrastrukturę towarzyszącą. Silne potrzeby dotyczące zakupu i modernizacji taboru autobusowego występują przede wszystkim w dużych miastach.	<p>W perspektywie po 2020 roku należy wspierać projekty w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - infrastruktury towarzyszącej komunikacji autobusowej, zakupu i modernizacji taboru autobusowego 	IZ RPO	<p>Wspieranie infrastruktury umożliwiającej wykorzystanie istniejącego taboru poprzez wsparcie budowy przystanków, wiat i zatok autobusowych.</p> <p>Kontynuowanie wsparcia zakupu i modernizacji taboru niskoemisyjnego taboru autobusowego w ośrodkach subregionalnych.</p>	Okres programowania perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa
2.3	Mimo znaczących nakładów na rozwój systemu wodno-kanalizacyjnego ze środków publicznych i zewnętrznych w ciągu ostatnich kilkunastu lat, potrzeby dotyczące tego obszaru są nadal silne.	W perspektywie po 2020 roku należy wspierać projekty w zakresie:	IZ RPO	Wsparcie projektów dotyczących budowy i modernizacji sieci wodno-kanalizacyjnej, zwłaszcza budowy nowych odcinków na obszarach dotąd nieskanalizowanych.	Okres programowania perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa

		- infrastruktury wodno-kanalizacyjnej				
2.4	Rozwój produkcji ciepła i energii w skojarzeniu, choć jeszcze niewystarczająco rozpowszechniony, staje się przedmiotem zainteresowania mazowieckich samorządów.	W perspektywie po 2020 roku należy wspierać projekty w zakresie: - kogeneracji	IZ RPO	Kontynuacja wsparcia projektów promujących wytwarzanie energii i ciepła w kogeneracji, zwłaszcza przy wykorzystaniu OZE. Wspieranie rozpowszechniania dobrych praktyk poprzez promocję, szkolenia, publikacje na temat korzyści płynących z zastosowania kogeneracji oraz sposobów wykorzystania kogeneracji oraz korzyści, jakie z niej płyną.	Okres programowa nia perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa
3	Rozproszenie finansowania niekiedy nie pozwala gminom realizować komplementarnych projektów przewidzianych w programach ze względu na niepewność co do otrzymania dofinansowania zarówno na przewidziany projekt infrastrukturalny jak i społeczny w ramach jednego kompleksowego zadania.	W perspektywie unijnej 2021-2027 należy wspierać projekty: - łączące działania EFRR i EFS (nabory komplementarne) - pobudzanie aktywności środowisk lokalnych i stymulowanie współpracy na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego - zmniejszanie marginalizacji i wykluczenia społecznego na obszarach zagrożonych problemami i wykluczeniem społecznymi - obejmujące przedsiębiorczość, samozatrudnienie i gospodarkę społeczną na obszarze rewitalizacji - obejmujące wsparcie roli inwestorów prywatnych w rewitalizacji	IZ RPO	W przyszłej perspektywie unijnej rewitalizacja powinna być traktowana w sposób horyzontalny, tj. z umożliwieniem realizacji zadań w ramach różnych działań (np. poprawa stanu technicznego tkanki mieszkaniowej, budowa ścieżek rowerowych, ekonomia społeczna, aktywizacja zawodowa, praca z młodzieżą). Należy zapewnić oddzielne konkursy na projekty rewitalizacyjne w ramach działań możliwych do dofinansowania, przy jednoczesnej możliwości łączenia naborów w ramach EFRR i EFS (nabory komplementarne) tam gdzie jest to możliwe, np. inwestycje w infrastrukturę usług socjalnych wraz z działaniem miękkim dot. rozwoju usług społecznych; zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości edukacji przedszkolnej wraz z infrastrukturą edukacyjną; kształcenie zawodowe młodzieży wraz z infrastrukturą edukacyjną. W ramach konkursów na rewitalizację związanych z działaniami społecznymi, należy preferować projekty kilkuletnie i przeznaczać na tego typu projekty większe środki finansowe. Jedynie w ten sposób zostanie zachowana ciągłość procesu. Należy wspierać działania omówione w ramach obszaru nr 12 niniejszego badania (w szczególności deinstytucjonalizacja opieki społecznej, usługi społeczne świadczone osobom starszym i niesamodzielnym,	Okres programowa nia perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa

				<p>aktywizacja społeczna osób starszych i niesamodzielnych, opieka nad osobami niesamodzielnymi, opieka paliatywna).</p> <p>Należy zapewnić gminom środki na aktualizację programów rewitalizacji obowiązujących obecnie zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym oraz programów przygotowanych zgodnie z ustawą o rewitalizacji wraz z końcem okresu ich obowiązywania, analogicznie jak miało to miejsce w przypadku dotacji na programy obecnie obowiązujące. Jednocześnie, należy zapewnić gminom możliwość kontynuacji już rozpoczętych, lecz nie wykonanych jeszcze projektów, bez potrzeby wyznaczania nowych obszarów rewitalizacji. W przypadku gmin, które będą aktualizować programy rewitalizacji, należy przewidzieć okresowy monitoring postępu realizacji programów, pozwalający analizować rzeczywiste zaangażowanie w proces rewitalizacji w gminach.</p> <p>Przed rozpoczęciem perspektywy unijnej i aktualizacją programów niezbędne są szkolenia dla gmin, objaśniające rolę SSR, Miejscowego planu rewitalizacji i innych narzędzi związanych z obowiązywaniem ustawy o rewitalizacji, w celu właściwego wykorzystywania przez samorządy dostępnych możliwości i świadomości, jakie niosą za sobą konsekwencje.</p>		
4	<p>Dotychczasowe wsparcie e-administracji ze środków RPO WM skutkowało dużym wzrostem świadczonych e-usług na poziomie lokalnym. Obecnie identyfikuje się dalsze potrzeby w zakresie e-usług, lecz dotyczą one przede wszystkim zapewnienia większej interoperacyjności między już istniejącymi e-usługami. Z punktu widzenia JST ważne jest zapewnienie bezpieczeństwa danych i odpowiednia ochrona danych osobowych</p>	<p>W perspektywie po 2020 roku należy wspierać projekty:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zwiększające interoperacyjność e-usług, - zapewniające bezpieczeństwo danych, w szczególności w kontekście RODO, - dotyczące digitalizacji rejestrów publicznych, 	IZ RPO	<p>W związku z istniejącą potrzebą dotyczącą rozbudowy infrastruktury sieciowej, należy możliwie szybko wykorzystać w pełni efekty projektu Internet dla Mazowsza.</p> <p>Jeżeli próby wykorzystania efektów projektu Internet dla Mazowsza nie spowodują, że znikną 'białe plamy', w perspektywie po 2020 powinno być dedykowane działanie służące rozbudowanie infrastruktury sieciowej. Rekomenduje się realizację jednego projektu pozakonkursowego z poziomu władz regionalnych. Również na poziomie regionu powinien być realizowany ewentualny</p>	Okres programowa nia perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa

	<p>pozostających w rejestrach władz lokalnych. Nadal istnieje potrzeba tworzenia infrastruktury.</p> <p>Przy zrealizowanych projektach zabrakło warunku dotyczącego otwierania zasobów publicznych na potrzeby e-usług świadczonych przez podmioty prywatne.</p>	<p>- umożliwiające JST łatwe korzystanie z różnych rejestrów, np. GUS, policji, ośrodków pomocy społecznej.</p> <p>Ponadto należy kontynuować wspieranie rozbudowy sieciowej i serwerowej.</p>		<p>projekt rozbudowy serwerowni i zabezpieczenia danych pozostających w rejestrach władz samorządowych.</p> <p>Warunkiem realizacji projektów powinno być udostępnianie na koniec zbiorów danych, które nie są danymi wrażliwymi lub danymi osobowymi, a także udostępnianie modeli rejestrów danych. Będzie to służyło ponownemu użyciu rejestrów i baz powstających ze środków publicznych, a tym samym służyło e-usługom opartym na danych publicznych świadczonym przez dostawców prywatnych</p>		
5.1	<p>Jedną z największych zidentyfikowanych barier w dostępie do opieki medycznej jest długi czas oczekiwania na wizytę lub zabieg, wynikające z niewystarczających kontraktów z NFZ oraz wpisywaniem pacjentów na listy oczekujących poza kolejnością, zapisywaniem się do lekarzy w kilku miejscach jednocześnie i nieodwoływaniem wizyt.</p>	<p>W perspektywie po 2020 roku należy wspierać projekty:</p> <p>- dotyczące wprowadzenia rozwiązań systemowo-informatycznych, pozwalających na elektroniczne zapisywanie się na wizyt oraz ich odwoływanie</p>	IZ RPO	<p>Stworzenie systemu elektronicznej rejestracji wizyt w placówkach medycznych umożliwiającego kontrolę nad liczbą przyjmowanych osób oraz wykorzystywaniem zwalniających się miejsc.</p>	Okres programowa nia perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa
5.2	<p>W dobie zmian demograficznych skutkujących niskim przyrostem naturalnym i starzeniem się społeczeństwa konieczne jest zwrócenie uwagi na potrzeby zdrowotne osób starszych oraz tworzenie warunków do rozwoju medycyny geriatrycznej.</p> <p>Ze względu na znaczące braki kadrowe wśród lekarzy i pielęgniarek oraz stale rosnącą liczbę pacjentów warto wspierać inicjatywy polegające na rozwijaniu opieki środowiskowej oraz wzmacniać kompetencje lekarzy POZ.</p>	<p>W perspektywie po 2020 roku należy wspierać projekty:</p> <p>- dotyczące rozbudowy i modernizacji istniejących placówek medycznych</p> <p>- dotyczące rozwoju systemu umożliwiającego realizację świadczeń w systemach opieki domowej</p> <p>- dotyczące potrzeb zdrowotnych osób starszych</p>	IZ RPO	<p>Wsparcie budowy i modernizacji oddziałów geriatrycznych i placówek rehabilitacyjnych specjalizujących się w opiece nad osobami starszymi.</p> <p>Tworzenie i modernizacja zakładów opiekuńczo-leczniczych, w których będą mogły przebywać chorzy po zakończonej hospitalizacji.</p> <p>Wspieranie działań w zakresie zapewnienia ciągłości świadczonej opieki w przypadku chorób przewlekłych.</p> <p>Wspieranie projektów polegających na promocji zdrowego stylu życia i profilaktyki zdrowotnej.</p>	Okres programowa nia perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa

		<ul style="list-style-type: none"> - dotyczące wdrożenia opieki koordynowanej -dotyczące przechodzenia od opieki szpitalnej do opieki środowiskowej - dotyczące podnoszenia kompetencji lekarzy POZ w dziedzinie geriatry - rozwoju usług e-zdrowia i telemedycyny - dotyczących promocji zdrowego stylu życia 		<p>Wsparcie kursów doszkalających dla lekarzy POZ w kierunku leczenia geriatrycznego, a także szkoleń dla asystentów i opiekunów medycznych.</p> <p>Podnoszenie kompetencji cyfrowych lekarzy i pacjentów w kierunku wykorzystywania telemedycyny i usług e-zdrowia.</p> <p>Promocja telemedycyny jako skutecznego sposobu sprawowania opieki zdrowotnej nad pacjentem.</p>		
6.1	<p>Niezadawalająca jest w stosunku do pozostałych województw liczba oraz dostępność do centrów, domów i ośrodków kultury, w największym stopniu oddziałujących na podejmowanie lokalnych inicjatyw kulturalnych i edukacyjnych.</p>	<p>W perspektywie po 2020 roku należy wspierać projekty w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - budowy niewielkich, lokalnych centrów/ośrodków/domów kultury wraz z wyposażeniem - dofinansowania wyposażenia ośrodków kulturalnych 	IZ RPO	<p>Należy wprowadzić działanie skierowane na budowę lub dostosowanie istniejących obiektów do pełnienia funkcji lokalnych centrów/domów/ośrodków kultury i zapewnić ich wyposażenie. Projekty nie powinny opiewać na wysokie kwoty, mają skupiać się na potrzebach niewielkich osiedli.</p> <p>Ogólnomiejskie/ogólnogminne ośrodki kultury powinny posiadać dedykowane działanie na dofinansowanie wyposażenia w niezbędne sprzęty.</p> <p>Proponuje się utworzenie działania nakierowanego na tworzenie przestrzeni działań kreatywnych, pozwalających w szerszym kontekście kreować potencjał gospodarczy i/lub turystyczny gminy/powiatu/regionu. Funkcję tego typu przestrzeni mogą pełnić zabytki wyłączone z użytkowania, a które można adaptować do nowych funkcji lub inne nieużytkowane obiekty (np. przemysłowe). Tego typu działanie należy połączyć ze wsparciem dla potencjalnych rezydentów sektora kreatywnego w obiektach dostosowanych (np. zakup odpowiedniego sprzętu, ewentualnie doradztwo w przypadku lokowania działalności branż kreatywnych). Projekty tego typu służyć będą</p>	Okres programowania perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa

			<p>jednocześnie rozwojowi kultury i przedsiębiorczości. Przestrzenie mają łączyć miejsca pracy z kreowaniem oferty kulturalnej poprzez dofinansowywanie instytucji kultury takich jak galerie sztuki, sale koncertowe/teatralne, konferencyjne czy wystawiennicze, biblioteki czy ośrodki kultury.</p> <p>Należy utrzymać wsparcie na modernizację obiektów kulturalnych w obecnym zakresie wraz z możliwością ich rozbudowy do pełnienia nowych funkcji.</p>		
6.2	<p>Podstawowym zadaniem właściciela zabytku staje się w pierwszej kolejności zabezpieczenie obiektu pozwalające na jego zachowanie w stanie nie pogorszonym, a następnie zadbanie o dokonanie odpowiednich prac (remontowych, konserwatorskich, renowacyjnych, restauratorskich), zapewniających zachowanie ich pierwotnych funkcji oraz walorów historycznych i kulturowych. Z największą skalą potrzeb w tym zakresie zmagają się wielorodzinne budynki mieszkalne.</p> <p>Częstym problemem, z jakim borykają się właściciele obiektów zabytkowych, jest brak funkcji pełnionych przez zabytki znajdujące się w ich posiadaniu, a które pewne funkcje mogłyby pełnić. W takim wypadku właściciel zmuszony jest do ponoszenia znacznych nakładów w celu zachowania wartości zabytku.</p> <p>Unikalność i wartość dziedzictwa w znacznym stopniu jest niedostrzegana przez społeczności lokalne, właściciele</p>	<p>W perspektywie po 2020 roku należy wspierać projekty w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - zarówno kompleksowych prac remontowych, konserwatorskich, renowacyjnych, restauratorskich, jak i wybranych typów działań - procesów adaptacyjnych obiektów zabytkowych – w zakresie dostosowywania obiektów do pełnienia nowych funkcji jak i przystosowywania do obecnych wymogów bez zmiany ich funkcji - procesów edukacyjnych na temat znaczenia dziedzictwa wśród społeczeństwa - interaktywnego i innowacyjnego wykorzystywania zasobów dziedzictwa kulturowego i historycznego 	<p>Proponuje się dofinansowanie w obszarze ochrony zabytków w pierwszej kolejności (np. poprzez dedykowane konkursy) na kompleksowe prace (remontowe, konserwatorskie, renowacyjne, restauratorskie – w zależności od potrzeb) pozwalające zachować walory historyczne i kulturowe obiektów zabytkowych, których stan techniczny jest uznany za zagrożony. Prace zabezpieczające zabytków powinny być czynnością poprzedzającą ewentualne ubieganie się samorządów o środki przeznaczone na dalsze prace nad obiektem. Projekty dofinansowywane w ramach regionalnego programu po 2020 roku powinny przynosić wartość dodaną obiektom, natomiast samorząd powinien samodzielnie zadbać o odpowiednie zabezpieczenia. W drugiej kolejności wsparciem należy obejmować zabytkowe wielorodzinne budynki mieszkalne, w zakresie takim jak powyżej, w zależności od zakresu potrzeb.</p> <p>Należy zachować jednocześnie działania pozwalające na dokonywanie odpowiednich (kompleksowych bądź wybranych) prac zapewniających zachowanie walorów pozostałych typów obiektów zabytkowych w województwie mazowieckim. Dedykowane wsparcie powinny mieć zapewnione również obiekty przemysłowe, a także drewniane obiekty zabytkowe (w tym mieszkalne) znajdujące się w województwie mazowieckim. Wyróżnić</p>	Okres programowa nia perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa

	<p>zabytków oraz wykonawców podejmujących prace remontowe w ich obrębie. Niedostateczną edukację i świadomość społeczną należy uznać za istotną barierę dla skutecznej ochrony zabytków w województwie mazowieckim.</p>			<p>należy także projekty mające na celu ochronę krajobrazu kulturowego wraz z elementami lokalnej architektury.</p> <p>Należy wspierać procesy adaptacyjne obiektów zabytkowych do nowych funkcji, jednakże przy zastrzeżeniu uprzedniego dokonywania przez gminy konsultacji z konserwatorem zabytków odnośnie dopuszczalnych form adaptacji dla danego obiektu, a także analiz w zakresie potrzeb społecznych w zakresie planowanych przekształceń obiektu. Ponadto, proponuje się kierowanie środków finansowych również na cel adaptacji zabytków w zakresie przystosowywania do obecnych wymogów bez zmiany ich funkcji.</p> <p>Ochrona zabytków nie będzie wystarczająco skuteczna dopóty, dopóki nie wzrośnie społeczna świadomość odnośnie ich wartości. Proponuje się zatem zapewnienie wsparcia finansowego wobec jednostek samorządu terytorialnego oraz innych podmiotów działających w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami w regionie na działania skierowane na edukację społeczności, upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie, podtrzymywanie tradycji i tożsamości lokalnej, wymianę dobrych praktyk, platformy wymiany wiedzy, lokalne programy edukacyjne.</p> <p>Proponuje się zapewnienie możliwości dofinansowania zakupu wyposażenia w postaci nowoczesnego sprzętu pozwalającego uatrakcyjnić ofertę instytucji zajmujących się promowaniem i ekspozycją dziedzictwa kulturowego i historycznego, poprzez innowacyjne i interaktywne wykorzystywanie zbiorów.</p>		
7	<p>Choć obecnie w kraju dominuje głównie prowadzenie prac B+R ad hoc, to zgodnie z wynikami CATI, na wdrożeniach wyników prac B+R opiera swoją strategię 9% firm z Mazowsza stołecznego i 12% - z</p>	<p>W perspektywie unijnej post 2020 należy przede wszystkim:</p> <ul style="list-style-type: none"> - kontynuować wsparcie na działania B+R; 	IZ RPO WM	<p>Należy kontynuować wspieranie finansowe prac B+R. W miarę wzrostu świadomości ich znaczenia dla kształtowania przewag konkurencyjnych, w tym przy stale zwiększających się kosztach pracy (traktowanych dotychczas jako atut w relacjach międzynarodowych), konieczne będzie zmienianie</p>	Okres programowa nia perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa

	<p>Mazowska regionalnego. Są to wartości lepsze niż wynikające ze sprawozdawczości GUS, a zarazem i tak nie obrazujące pełnej skali zainteresowania tematem (por. gros prac prowadzonych doraźnie). Wydaje się, iż Mazowsze dysponuje niezaspokojonym popytem w zakresie prac B+R; z drugiej strony – Mazowsze regionalne, w sytuacji nowego podziału statystycznego i ew. jego konsekwencji dla programowania środków UE, mogłoby doświadczyć efektu doganiania.</p> <p>W skali Mazowsza, pozytywnie wyróżniają się firmy z obszaru inteligentnych systemów zarządzania (42% z nich deklaruje rozwój oparty o wdrożenia wyników prac B+R) oraz z obszaru nowoczesnych usług dla biznesu (17% analogicznych deklaracji).</p>	<ul style="list-style-type: none"> - kontynuować koncentrację tematyczną wsparcia B+R; - kontynuować działania informacyjno-promocyjne i sieciujące (z wykorzystaniem ich nowych formuł). 		<p>przez MSP modelu biznesowego i większe jego oparcie na badaniach oraz wdrożeniach. Równocześnie, wsparcie to powinno dotyczyć relatywnie tradycyjnych form współpracy, które nawet obecnie cieszą się zainteresowaniem, czyli: kooperacji projektowej, wymian pracowniczych i świadczenia usług dydaktycznych. Ponieważ dla obydwu stron – biznesowej i naukowej – barierą bywają lęki związane z niedostatecznym zadbaniem o własne interesy dot. ochrony własności intelektualnej, wymogi konkursowe RPO WM post 2020 powinny wymuszać ich uregulowania jeszcze przed rozpoczęciem projektu, dzięki czemu IP oceniając wnioski będzie mogła odgrywać rolę niezależnego arbitra weryfikującego, czy strony zadbały o minimalny poziom zabezpieczenia swoich praw.</p> <p>Należy zapewnić potencjalnym wnioskodawcom możliwie wiele przestrzeni/platform do spotykania się, nawiązywania kontaktów, które mogłyby zaowocować budowaniem partnerstw i składaniem wspólnych wniosków do RPO. Rozwiązaniem mógłby być również system „ogłoszeń” na podstronie Programu, w którym firmy/instytucje naukowe mogłyby pokrótce opisywać swoje zamierzenia badawcze oraz zaprosić do współpracy podmioty o określonym, pożądanym przez nie profilu (por. praktyka stosowana przez KPK PB UE). Inne rozwiązanie to akademicko-przedsiębiorcze spotkania w ramach nowoczesnej, choć zalecanej już np. NCBR formuły inspirowanej speed datingiem.</p>		
8.1	<p>Potencjał mazowieckich przedsiębiorstw do wdrażania innowacji nie jest w pełni wykorzystywany. Bardzo istotną rolę w podnoszeniu zdolności przedsiębiorstw do wdrażania innowacji mogą pełnić instytucje otoczenia biznesu, które</p>	<p>Rekomenduje się stworzenie warunków dla ewolucji instytucjonalnego systemu wsparcia biznesu w kierunku szerszego włączania podmiotów komercyjnych oraz dalszego</p>	IZ/IP WM RPO	<p>Przy tworzeniu RPO WM na kolejny okres programowania należy zapewnić poprzez wprowadzenie odpowiedniego schematu finansowania kontynuację i dalsze rozszerzenie popytowego modelu dystrybucji usług, gdzie przedsiębiorca nabywający prawo do skorzystania z dofinansowania do zakupu usługi wspomagającej rozwój jego firmy</p>	Okres programowania perspektywy post 2020	Programowa

	<p>poprzez świadczenie usług mogą uzupełniać deficyty wiedzy i kompetencji. Wymaga to jednak stworzenia odpowiednich warunków dla większej profesjonalizacji działalności instytucjonalnego systemu otoczenia biznesu. Reprezentanci zarówno strony popytowej (przedsiębiorcy), jak i podażowej (instytucje otoczenia biznesu) systemu wsparcia bardzo dobrze oceniają wprowadzenie w obecnym okresie programowania instrumentu, jakim jest bon na doradztwo.</p>	<p>przekształcania modelu dystrybucji usług z podażowego na popytowy oferujący możliwość swobodnego wyboru przez przedsiębiorcę wykonawcy usługi, zapoczątkowanego wprowadzeniem bonu na doradztwo.</p>		<p>samodzielnie decyduje o jej zakresie i wybiera usługodawcę, którym może być także podmiot działający dla zysku.</p>		
8.2	<p>Mazowieccy przedsiębiorcy nie dostrzegają większych barier dla wdrażania innowacji, co jednak nie przekłada się na uzyskiwane na poziomie regionu wyniki działalności innowacyjnej. Nie zniechęca ich do tego niepewny popyt rynkowy, wcześniejsze negatywne doświadczenia, koszt wdrożenia innowacji, deficyt wiedzy i kompetencji do wdrożenia innowacji, czy też słaby dostęp do innowacyjnych rozwiązań. Takie wskazania tworzą podatny grunt dla wprowadzania innowacji, bowiem brak działań przedsiębiorstw w tym zakresie może mieć swoje źródło w istniejących barierach mentalnych lub zakorzenionych przekonaniach o braku celowości prowadzenia działań innowacyjnych.</p>	<p>Proinnowacyjna postawa przedsiębiorców może być relatywnie łatwo stymulowana przy zastosowaniu odpowiednich instrumentów w ramach polityki innowacyjnej. Rekomenduje się podjęcie działań, które będą zmieniać postawy przedsiębiorców w tym zakresie oraz zachęcać do podejmowania działań innowacyjnych poprzez ułatwienie dostępu do wiedzy i mogących dostarczyć impulsu do ich podjęcia.</p>	<p>IZ/IP WM RPO</p>	<p>Wśród rekomendowanych w ramach instrumentarium RPO WM działań powinny znaleźć się takie, które będą ułatwiać dostęp do innowacyjnych rozwiązań (np. poprzez platformę prezentującą gotowe rozwiązania o potencjale komercjalizacyjnym opracowane przez jednostki naukowe oraz rozwiązania w trakcie ich opracowywania), popularyzację wiedzy i przykładów dobrych praktyk z zakresu zarządzania procesem innowacyjnym (ze szczególnym uwzględnieniem etapu wdrożenia i komercjalizacji), oraz korzyści z innowacji dla rozwoju przedsiębiorstwa, jak również zapewniających dostęp do instrumentów wsparcia działań wdrożeniowych (w tym w szczególności dla rozwiązań opracowanych przez jednostki naukowe i powstających we współpracy z jednostkami naukowymi).</p>	<p>Okres programowania perspektywy post 2020</p>	<p>Programowa</p>
9	<p>Odsetek podmiotów angażujących się w H2020 i/lub planujących udział w programie jest wysoki w skali kraju, choć</p>	<p>W perspektywie unijnej post 2020 należy przede wszystkim:</p>	<p>IZ RPO WM</p>	<p>Premiowanie podmiotów, które z sukcesem składały wnioski w ramach H2020 może odbywać się dwojako: jako kontynuacja realizowanych obecnie, dobrych praktyk oraz</p>	<p>Okres programowania</p>	<p>Rekomendacja programowa</p>

<p>obiektywnie kształtuje się na raczej niskim poziomie. Dodatkowo, H2020 charakteryzuje się niższym niż RPO/KPO współczynnikiem sukcesu, co oznacza, iż z planów aplikacji trudno wnioskować o ew. przyszłych sukcesach i otrzymaniu dofinansowań. Powody takiego stanu rzeczy są dwojakie: po pierwsze, wiele firm nie jest zainteresowanych pracami B+R jako takimi lub też uważa, iż z powodzeniem mogą swoje potrzeby w tym zakresie zaspokoić na regionalnym/krajowym rynku akademickim. Po drugie, firmy mają problem z przygotowaniem administracyjnym wniosków (brak doświadczenia, odpowiedniego know how) czy też merytorycznym (niska jakość projektów, słaby poziom języka angielskiego).</p> <p>Należy zastrzec, iż bariery silnie akcentowane przez MSP w badaniu (jak np. deficyty językowe czy potrzeba wsparcia prawnego) tak naprawdę nie są tymi, które przesądzą o ich ew. niepowodzeniach w H2020 lub też są trudne do samodzielnego rozwiązania. Oczywiście, jeśli jest to możliwe, RPO WM może starać się je zaadresować, natomiast priorytetowe powinno być upowszechnianie informacji o H2020 (aby stymulować wzrost zainteresowania programem), dążenie do podwyższenia jakości wniosków oraz wspomaganie</p>	<p>Kontynuować rozwiązania premiujące podmioty aplikujące z pozytywnym skutkiem do H2020 w ubieganiu się o regionalne środki na B+R;</p> <p>Wprowadzić dedykowane usługi doradcze IOB;</p> <p>Realizować działania sieciujące (np. konferencje, mityngi, dedykowane platformy) umożliwiające podmiotom nawiązanie kontaktów.</p> <p>Jeśli będzie taka możliwość, należy kontynuować wsparcie w zakresie oferowania nauki języków obcych.</p>	<p>jako wprowadzenie dodatkowego instrumentu wsparcia. Przede wszystkim, należy utrzymać premiowanie punktowe na etapie oceny projektów B+R składanych przez podmioty, które uprzednio z sukcesem aplikowały do H2020. Poza takim rozwiązaniem stałym, funkcjonującym we wszystkich konkursach, kontynuowane powinny być również konkursy dedykowane dla posiadaczy certyfikatu SoE. Wreszcie, warto wprowadzić dodatkowe konkursy na prace stanowiące kontynuację działań podejmowanych w zakończonych już projektach wnioskodawców, które zrealizowali oni w ramach H2020 (rozwijanie danego rozwiązania).</p> <p>O ile obecnie firmy mogą na komercyjnym rynku próbować poszukiwać i samodzielnie sfinansować usługę wsparcia w przygotowaniu wniosku, o tyle w ramach instrumentów dedykowanych IOB warto rozważyć wprowadzenie usługi ukierunkowanej na pracę z potencjalnymi wnioskodawcami do H2020 i dopracowanie pomysłów na projekty, weryfikację ich autentycznej innowacyjności i jakości itd. (tzn. nie chodziłoby tutaj wyłącznie o nadzór administracyjny, ale proinnowacyjne działania doradcze).</p> <p>Należy kontynuować działania sieciujące, związane z budowaniem relacji pomiędzy podmiotami naukowymi, firmami oraz podmiotami z sektora publicznego (czyli potencjalnymi wnioskodawcami w ramach H2020). Rekomendacja ta obejmuje nie tylko dalsze organizowanie spotkań, konferencji itd. (również w nieco odświeżonych, bardziej interaktywnych formułach), ale także kontynuowanie wsparcia inicjatyw klastrowych, które – choć może nie nazbyt liczne – okazywały się być dla ich uczestników ważnym polem nawiązywania relacji oraz zdobywania wiedzy o potencjalnych projektach B+R. Dodatkowo, meetingi takie mogłyby służyć wymianie doświadczeń pomiędzy podmiotami, które złożyły już z sukcesem wnioski do H2020, a takimi, które dopiero to</p>	<p>perspektywy post 2020</p>
--	--	--	------------------------------

	<p>procesu kształtowania się partnerstw projektowych.</p>			<p>rozważają – dzięki temu możliwe byłoby czerpanie z cudzych doświadczeń i potencjalne uniknięcie rozmaitych błędów na etapie aplikowania wynikających z braku zaznajomienia ze specyfiką programu.</p> <p>W przypadku, gdyby kursy językowe w przyszłości mogły być realizowane, warto zwrócić uwagę, aby oferta tychże obejmowała również zajęcia z języka akademicko-biznesowego (właściwego dla sposobu porozumiewania się w H2020).</p>		
10	<p>Barierą dla podejmowania działalności innowacyjnej przez mazowieckie przedsiębiorstwa tworzy duża niechęć z ich strony do współpracy z innymi podmiotami. Aż 9 na 10 mazowieckich przedsiębiorstw nie podejmuje współpracy z instytucjami otoczenia biznesu oraz instytucjami naukowymi, w tym instytucjami badawczo-rozwojowymi, co ogranicza potencjał do rozwoju działalności innowacyjnej i osłabia ogólny potencjał konkurencyjny. Jednocześnie mazowieccy przedsiębiorcy są otwarci na nową formułę współpracy z inwestorem strategicznym (funduszem private equity), co może istotnie zwiększać ich potencjał innowacyjny (poprzez dostęp do finansowania, wiedzy i know-how inwestora, oraz rynków, na których inwestor jest obecny).</p>	<p>Rekomenduje się szerokie popularyzowanie korzyści płynących ze współpracy, w tym zwłaszcza z podmiotami niekomercyjnymi (jednostkami naukowymi, instytucjami otoczenia biznesu), i stymulowanie jej zawiązywania poprzez zastosowanie odpowiednich instrumentów (jak np. bon na doradztwo). Ważną rolę w rozwoju potencjału innowacyjnego (w tym w zakresie rozwoju działalności badawczo-rozwojowej) może odegrać ułatwienie dostępu do nowych i rzadko obecnie stosowanych instrumentów finansowania, takich jak fundusze private equity.</p>	<p>IZ/IP WM</p>	<p>RPO</p> <p>Należy określić „mapę drogową” prowadzącą do zwiększania skłonności mazowieckich przedsiębiorców do podejmowania współpracy z innymi podmiotami (co zapewni uspołnienie podejmowanych działań i nadanie im ram czasowych), w tym szczególnie prowadzącymi działalność o charakterze niekomercyjnym (instytucjami naukowymi, instytucjami otoczenia biznesu, itd.). Opracowanie „mapy drogowej” powinno precyzować role podmiotów, które należy włączyć w proces oraz instrumenty (w tym przede wszystkim w ramach instrumentarium RPO WM), za pomocą których można by kształtować pożądane postawy i zachowania. W ramach stosowanego instrumentarium polityki innowacyjnej szczególnie zasadne jest promowanie współpracy pomiędzy podmiotami poprzez zastosowanie odpowiednich instrumentów uzależniających udzielenie wsparcia od spełnienia warunku realizacji takiej współpracy w ramach procesu innowacyjnego lub – w minimalnym zakresie – premiowanie projektów zakładających taką współpracę.</p> <p>Instrumentem stymulującym podejmowanie współpracy pomiędzy przedsiębiorstwami a funduszami private equity mógłby stać się bon na doradztwo, w ramach którego możliwe byłoby finansowanie usługi wyceny wartości przedsiębiorstwa, którego część udziałów mogłaby zostać</p>	<p>Rozpoczęcie prac – niezwłocznie</p> <p>Zakończenie prac – przed uchwaleniem RPO WM na kolejny okres programowania</p>	<p>Programowo-operacyjna</p>

				<p>przejęta (najczęściej przy jednoczesnym dokapitalizowaniu firmy) przez prywatnego inwestora.</p>		
11	<p>Projektowanie wsparcia w obszarze rynku pracy jest jednym z trudniejszych zadań ze względu na jego nieprzewidywalność i zmiany, które mogą nastąpić w okresie między planowaniem a okresem wdrażania kilkuletniego programu. Dodatkowo istnieje wiele grup, które z takiej pomocy mogą korzystać efektywnie i są wymieniane wśród istotnych odbiorców końcowych wsparcia.</p>	<p>W perspektywie po 2020 roku należy wspierać projekty w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wspomagające wejście na rynek pracy osób najbardziej od niego oddalonych - pozostawania na rynku pracy osób starszych - wsparcia powrotu na rynek pracy kobiet opiekujących się osobą zależną - dopasowania edukacji do potrzeb rynku pracy - praktyk w miejscu pracy 	IZ RPO	<p>Wsparcie osób oddalonych od rynku pracy, wykluczonych społecznie nie powinno ograniczać się do pomocy w znalezieniu pracy czy przeszkoleniu danej osoby, ale również przygotowania do rozmowy kwalifikacyjnej, wsparcia w przypadku nie otrzymania pracy i mobilizowania do udziału w kolejnych rozmowach, w sytuacji otrzymania pracy wsparcie w odnalezieniu się w nowym miejscu i nowej sytuacji społecznej, motywowania do przyścia do pracy, pomoc w radzeniu sobie z relacjami pracowniczymi i społecznymi, w tym wsparcie psychologiczne.</p> <p>Wsparcie zatrudnienia osób przechodzących na emeryturę korzystając z rozwiązań typu umowy mentorskie, elastyczne formy zatrudnienia np. mniejszy wymiar czasu pracy. Wsparcie na działania oferujące pomoc osobom starszym, które po wieloletniej pracy w jednym miejscu są zmuszone do zmiany miejsca czy rodzaju wykonywanej pracy.</p> <p>Wsparcie rozwoju usług wspomagających opiekę nad osobą zależną i umożliwiających powrót do pracy. Przede wszystkim tworzenie żłobków i przedszkoli, dofinansowanie do miejsc w żłobkach i przedszkolach, szczególnie na cały okres uczestnictwa (a nie roczne), oraz w zakresie usług i miejsc opieki nad osobami starszymi, chorymi, niepełnosprawnymi.</p> <p>Wsparcie kształcenia w zakresie odpowiadającym potrzebom rynku pracy (zawody deficytowe, zawody przyszłości).</p>	Okres programowania perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa
12.1	<p>Jak wynika z prognoz demograficznych, liczba osób w wieku produkcyjnym oraz przedprodukcyjnym będzie się zmniejszać w najbliższych latach, przy jednoczesnym</p>	<p>W perspektywie po 2020 roku należy wspierać projekty w zakresie:</p>	IZ RPO	<p>Wspieranie tworzenia dziennych domów pomocy.</p> <p>Wspieranie długoterminowej domowej opieki pielęgniarstwa - forma ta pozwala osobie niesamodzielnej</p>	Okres programowania	Rekomendacja programowa

	<p>systematycznym wzroście liczby osób w wieku poprodukcyjnym. Należy zatem spodziewać się wzrostu znaczenia usług społecznych dedykowanych osobom starszym i niesamodzielnym.</p> <p>Zapobieganie wykluczeniu społecznemu, wspieranie aktywności zawodowej i fizycznej oraz wykorzystanie ogromnego potencjału społecznego osób starszych przy jednoczesnym wsłuchaniu się w ich potrzeby powinno stanowić obecnie jedno z ważniejszych celów polityki społecznej w przyszłej perspektywie finansowej.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - deinstytucjonalizacji opieki usług społecznych świadczonych osobom starszym i niesamodzielnym - aktywizacji społecznej osób starszych i niesamodzielnych - opieki nad osobami niesamodzielnymi - opieki paliatywnej 		<p>pozostać we własnym miejscu zamieszkania, co jest zgodne z trendami dotyczącymi deinstytucjonalizacji opieki.</p> <p>Wspieranie inicjatyw adresowanych do osób starszych, dotyczących wydarzeń, spotkań, zajęć, także cyklicznych, w ramach których osoby te mogłyby w sposób aktywny spędzać czas, rozwijać swoje pasje i zainteresowania.</p> <p>Wspieranie działań mających na celu promowanie wolontariatu i integracji z osobami niesamodzielnymi, przebywającymi w placówkach opiekuńczych, otrzymujących świadczenia w ramach opieki domowej oraz będących pod opieką członków rodziny.</p> <p>Organizacja transportu dla osób niesamodzielnych (przejazdy do lekarza, placówek dziennej opieki, do urzędu).</p> <p>Wsparcie tworzenia nowych i modernizacji istniejących oddziałów opieki paliatywnej oraz wspieranie domowych hospicjów.</p> <p>Wsparcie psychologiczne dla pacjentów, ich rodzin i pracowników oddziałów opieki paliatywnej.</p>	<p>perspektywy post 2020</p>	
12.2	<p>W związku ze zwiększonymi potrzebami w zakresie świadczenia usług społecznych dotyczących opieki nad osobami niesamodzielnymi i starszymi oraz opieki paliatywnej, zaleca się wspieranie zdobywania i podnoszenia kwalifikacji umożliwiających wykonywanie zawodu opiekuna medycznego</p>	<p>W perspektywie po 2020 roku należy wspierać projekty w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> -finansowania szkoleń/kursów dla opiekunów, w tym opiekunów osób niesamodzielnych 	IZ RPO	<p>Dofinansowanie szkoleń i kursów pozwalających na zdobycie/podniesienie kwalifikacji w zakresie usług opiekuna medycznego, obejmujących zdobycie niezbędnych pozwoleń i zaświadczeń formalnych¹⁴⁴, także dla rodzin osób wymagających opieki.</p> <p>Wspieranie kampanii informacyjnych promujących podejmowanie zatrudnienia w charakterze opiekuna medycznego/opiekują osób niesamodzielnych/starszych.</p>	<p>Okres programowa nia perspektywy post 2020</p>	<p>Rekomendacja programowa</p>

¹⁴⁴ Kwalifikacje zgodne z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej oraz Rozporządzeniem Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 07.08.2014 r. w sprawie klasyfikacji zawodów i specjalności na potrzeby rynku pracy oraz zakresu jej stosowania oparta na Międzynarodowym Standardzie ISCO.

		- promowania zawodu opiekuna medycznego/opiekuna świadczącego usługi opiekuńcze				
13	Na przestrzeni lat zaobserwować można znaczną poprawę w obszarze infrastruktury edukacyjnej. Jednakże nadal regiony Mazowska charakteryzują się dużym zróżnicowaniem, a tym samym innymi potrzebami rozwojowymi. Nie mniej jednak, nawet jeśli o zróżnicowanym charakterze, to potrzeby wsparcia nadal są przez interesariuszy odczuwane.	<p>W perspektywie po 2020 roku należy wspierać projekty w zakresie:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wsparcia edukacji przedszkolnej - wsparcia infrastruktury szkolnej - wsparcia współpracy instytucji edukacji z przedsiębiorcami - promowanie kształcenia zawodowego - wsparcie kształcenia ustawicznego w powiązaniu z potrzebami rynku pracy 	IZ RPO	<p>Budowy nowych obiektów i tworzenia nowych miejsc w istniejących obiektach w zakresie edukacji przedszkolnej szczególnie w regionie Mazowieckim Regionalnym. Na obszarze regionu Warszawskiego Stołecznego skupienie na jakości edukacji, ofercie zajęć i przygotowaniu nauczycieli.</p> <p>Wsparcie w zakresie wyposażenia sal w infrastrukturę edukacyjną, sprzęt komputerowy i systemy IT. Dodatkowo w ramach kształcenia zawodowego położenie nacisku na możliwość prowadzenia edukacji na nowoczesnym sprzęcie i maszynach, odpowiadających tym wykorzystywanym na rynku.</p> <p>Utworzenie miejsc wspierających współpracę instytucji edukacji z przedsiębiorcami, poprzez wsparcie ze strony osób animujących tę współpracę i opracowaniu narzędzi służących współpracy.</p> <p>Wsparcie dla kampanii promujących kształcenie zawodowe.</p> <p>Wsparcie w zakresie pozyskiwania kompetencji kluczowych i umiejętności uniwersalnych, uzupełnienie o kształcenie postaw nastawionych na ciągły rozwój.</p> <p>Wsparcie szkoleń powstających w oparciu o potrzeby zgłaszane przez przedsiębiorców i diagnozę potrzeb rynku pracy.</p>	Okres programowania perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa
15	Zarządzając rozwojem regionalnym należy dążyć do zrównoważonego rozwoju zarówno aglomeracji, jak i obszarów peryferyjnych.	W przypadku ograniczenia w przyszłej perspektywie instrumentu ZIT, należy wprowadzić instrument dedykowany obszarom peryferyjnym.	IZ RPO	Instrumentem uzupełniającym wobec ZIT dedykowanym obszarom peryferyjnym może być bądź RLKS wdrażany z poziomu RPO WM lub instrument dedykowany małym i średnim miastom.	Okres programowania perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa

16.	<p>Obecna perspektywa ujawniła liczne problemy w realizacji instrumentów interwencji terytorialnej. Dotyczy to w większym stopniu ZIT niż RIT. Część problemów może mieć źródło jeszcze na etapie programowania instrumentów, wiele jest też związanych z zapisami samego RPO czy Umowy Partnerstwa. Do kwestii spornych należą m.in. granice ZIT i RIT-ów (wyznaczane w inny sposób dla tych dwóch instrumentów), forma partnerstwa oraz tryb pozyskiwania środków (interesariusze zdecydowanie preferują instrumenty bezzwrotne i tryb pozakonkursowy). Zdaniem interesariuszy zadania, które mogą być realizowane w ramach ZIT/RIT nie zawsze odpowiadają najważniejszym potrzebom obszarów i sprawiają, że w niektórych naborach brakuje chętnych (zwłaszcza w ZIT). W przypadku RIT-ów pojawiały się też liczne głosy, że należałoby zwiększyć alokację środków. Badanie ujawniło też stosunkowo słabą identyfikację mazowieckich samorządów z instrumentami.</p>	<p>W przyszłej perspektywie finansowej należy zachować instrumenty jakimi są ZIT i RIT-y. Jednocześnie należy rozważyć pewne zmiany w ich funkcjonowaniu. W kontekście nowego podziału statystycznego Mazowsza warto rozważyć ew. zmiany ich granic (podjęć decyzję o jednym modelu obszaru jako obszaru funkcjonalnego miasta bądź całym podregionie). Ponadto, zgodnie z zaleceniami Ministerstwa można rozważyć silniejszą formę partnerstwa. Najważniejsze zmiany powinny jednak dotyczyć obszarów wsparcia – te należy przede wszystkim szeroko przedyskutować z interesariuszami, tak aby uniknąć obecnych problemów w ZIT. Powinny być promowane środki bezzwrotne i tryb pozakonkursowy. Należy również wsłuchać się w głos interesariuszy w jaki sposób sprawić by środki (zwłaszcza w ZIT) były możliwe do wydawania w sposób bardziej elastyczny i skuteczniejszy. Wydaje się, że obecna alokacja środków jest odpowiednia, chociaż jeżeli nie uda się</p>	Instytucja Centralna, IZ RPO	<p>Należy przeprowadzić dokładne badanie ZIT/RIT (obecnie już prowadzone) i wyciągnąć z niego wnioski. Wnioski powinny dotyczyć m.in. zasięgu przestrzennego ZIT/RIT, obszarów tematycznych wsparcia – ograniczeniu do wyboru obszarów pozwalających na wysoką efektywność projektów realizowanych w formule ZIT, występujących problemów i dobrych praktyk, systemu zarządzania i wdrażania ZIT/RIT. Ponadto należy w szerszy sposób uwzględnić zdanie samych interesariuszy i akcentować je na możliwe wczesnym etapie prac nad RPO WM. Jeżeli chodzi o samą alokację środków, jej wielkość i podział powinna zależeć od wyników obecnych analiz i oceny na ile da się ulepszyć działanie ZIT i jakie potrzeby będą zgłaszać interesariusze i eksperci na przyszły okres programowania.</p>	Okres programowania perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa
-----	--	---	------------------------------	---	---	-------------------------

		wypracować rozwiązań realnie poprawiających sytuację w ZIT można pomyśleć o zwiększeniu środków na RIT-y kosztem środków ZIT.				
17.1	Istnieje silna potrzeba wspierania instytucji zaangażowanych w zarządzanie i wdrażanie RPO pod kątem finansowania etatów pracowników, sprzętu, szkoleń, kursów, obsługi prawnej i konferencji.	Należy kontynuować wsparcie oferowane dotychczas w ramach OP Pomoc techniczna. Warto wprowadzić mechanizm wymiany informacji i doświadczeń między instytucjami zarządzającymi RPO, bez ingerencji ministerstwa. Należy pozwolić Instytucji Zarządzającej na większą możliwość kreowania wsparcia, w szczególności w obszarze EFS, a tym samym zmniejszyć rolę ministerstwa.	IZ RPO, Instytucja Centralna	Wprowadzenie w RPO WM po roku 2020 OP Pomoc Techniczna o zakresie wsparcia podobnym do dotychczasowego. Należy określić, w jakich obszarach decyzje podejmuje Instytucja Centralna, a w jakich IZ RPO, przy czym zakres kompetencji IZ RPO powinien być szerszy niż obecnie.	Okres programowania perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa
17.2	Instytucja Zarządzająca oraz Instytucja Pośrednicząca mają wystarczający potencjał, by pełnić rolę IZ i IP dla obydwu regionalnych programów operacyjnych dla Mazowsza.	W przypadku wyodrębnienia dwóch RPO (dla Mazowsza stołecznego i Mazowsza regionalnego) rolę IZ powinien pełnić UMWM, zaś rolę IP – MJWPU oraz WUP.	Instytucja Centralna	Odpowiedne ustalenia na etapie programowania i zapisy w RPO.	Okres programowania perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa
18	Województwo mazowieckie jest regionem silnie zróżnicowanym wewnątrz. Jego centralna, silnie powiązana z Warszawą część jest najsilniejszym motorem rozwoju kraju. Z drugiej strony peryferyjne podregiony są obszarem o niskim poziomie rozwoju	Rekomenduje się włączenie Mazowsza regionalnego do PO Polska Wschodnia	Instytucja Centralna	Podstawą do rozszerzenia obszaru PO PW powinna być pogłębiona analiza. Jeżeli potwierdzi ona wnioski z niniejszego badania, należy na etapie programowania perspektywy post 2020 dążyć do włączenia Mazowsza regionalnego w obszar PO PW. Odbędzie się to na etapie negocjacji z Komisją Europejską. Zwiększenie obszaru PO	Okres programowania perspektywy post 2020	Rekomendacja programowa

	<p>społeczno-gospodarczego. Ośrodki Regionalne i subregionalne w nich zlokalizowane nie stanowią wystarczających biegunów rozwoju. Ponadto zestawienia dynamiczne pokazują, że obszary te często tracą coraz więcej w stosunku do centrum województwa oraz województw ościennych. W tej sytuacji potrzeby interesariuszy z tych dwóch obszarów na pewno częściowo nie będą ze sobą zbieżne. Statystyczny podział Mazowsza zdaje się mieć więc sens, a ewentualne włącznie Mazowsza „regionalnego” w obszar działania Programu Operacyjnego Polska Wschodnia mogłoby wywrzeć korzystny wpływ na peryferyjnie położone mazowieckie podregiony. Analiza różnych wskaźników pokazuje, że na pewno pod tym względem rozszerzenie obszaru działania programu znalazłoby uzasadnienie.</p>			<p>PW powinno nieść za sobą zwiększenie alokacji na program, by pozostałe pięć regionów nie poniosło istotnej straty.</p>		
19	<p>Istnieje silna potrzeba dodania do zakresu RPO wsparcia rozwoju turystyki</p>	<p>Należy wprowadzić do RPO WM po roku 2020 działanie umożliwiające finansowanie rozwoju turystyki.</p>	<p>IZ RPO</p>	<p>Zapisanie w Umowie Partnerstwa możliwości wspierania rozwoju turystyki, a następnie wdrożenie tego zapisu w RPO oraz w SZOOP.</p>	<p>Okres programowa nia perspektywy post 2020</p>	<p>Rekomendacja programowa</p>

Badanie realizowane w ramach projektu współfinansowanego ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego na lata 2014-2020 nr RPMA.11.01.00-14-0003/15, pn.: „PLAN DZIAŁAŃ POMOCY TECHNICZNEJ UMWM na lata 2015-2018 w zakresie wsparcia procesów ewaluacji w ramach RPO WM”, Priorytet XI Pomoc Techniczna